

Jaarrekening 2018

Inhoudsopgave

Inleiding.....	6
Kerngegevens	7
Programma's.....	9
Programma 1: Werk en inkomen	10
Programma 2: Economie en werkgelegenheid	31
Programma 3: Onderwijs	60
Programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg	74
Programma 5: Sport en bewegen.....	115
Programma 6: Cultuur.....	127
Programma 7: Verkeer.....	143
Programma 8: Wonen.....	173
Programma 9: Kwaliteit van de leefomgeving.....	199
Programma 10: Veiligheid.....	213
Programma 11: Stadhuis en stadje	235
programma 12: College, raad en gebiedsgericht werken	243
programma 13: Algemene inkomsten en post onvoorzien	257
Programma 14: Overhead en ondersteuning organisatie	263
Paragrafen	267
Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken	268
Paragraaf 2: Duurzaamheid	285
Paragraaf 3: Weerstandsvermogen en risicobeheersing	302
Paragraaf 4: Onderhoud kapitaalgoederen	340
Paragraaf 5: Financiering	345
Paragraaf 6: Verbonden partijen.....	352
Paragraaf 7: Grondbeleid	377
Paragraaf 8: Lokale heffingen	388
Paragraaf 9: Bedrijfsvoering.....	400
Jaarrekening 2018.....	414
Hoofdstuk 1. Financieel beeld	415
Hoofdstuk 2. Investerings- en financieringsstaat	432
Hoofdstuk 3. Reserves	437
Hoofdstuk 4. Voorzieningen.....	451
Hoofdstuk 5. Baten en lasten in de jaarrekening.....	457
Hoofdstuk 6. Balans	468
Emu saldo	487
Overzichten	488
1. Jaarrekening op taakveld	488
2. Subsidies en inkomensoverdrachten.....	492
3. Staat B	494
4. Begrotingsoverschrijdingen.....	495
5. Investerings	500
6. Staat P.....	506
7. Totaal overzicht Extra beleid	508
8. Programma G-kwadraat 2017	511
9. Samenwerkingsverbanden	513
10. Incidentele middelen gemeentefonds.....	514
11. Overzicht meerjarige exploitatieprojecten	515
12. SIF middelen	516

13. Kapitaallasten	517
14. Sisabijlage	518
15. Vennootschapsbelasting (VPB).....	526
16. Financiële knelpunten	528
17. Bezuinigingen.....	531
Bestuur	534
College van Burgemeester en Wethouders	535
Gemeenteraad.....	537

Inleiding

Voor u ligt de gemeenterekening 2018 van de voormalige gemeenten Groningen. In deze rekening verantwoorden wij het gevoerde beleid en de financiële resultaten over 2018. De basis voor ons beleid vormde de Gemeentebegroting 2018.

We kijken terug op een bijzonder jaar. Op 10 juli 2018 werd het voorstel tot samenvoeging van de gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer aangenomen door de Eerste Kamer. Vanaf dit moment hebben de gemeenten voorbereidingen getroffen om vanaf 1 januari als één gemeente verder te gaan. Deze voorbereiding heeft plaatsgevonden in een zorgvuldig proces waarin de wettelijke taken van de gemeente zijn overgedragen naar de nieuwe gemeente Groningen. Het financieel beeld dat wij in deze gemeenterekening schetsen betreft het beeld van de voormalige gemeente Groningen. De doelen, ambities en behaalde resultaten van het voormalige college voor het jaar 2018 worden in deze gemeenterekening verantwoord.

Uitgangspunt voor het beleid over 2018 was een inclusieve stad: een stad waar iedereen meedoet, zoveel mogelijk mensen werk hebben en in aantrekkelijke wijken wonen. We zagen in belangrijke mate kans voorgenomen plannen en beleid uit te voeren met overwegend goed resultaat. In de toelichting bij de programma's staan we hier uitgebreid bij stil. In deze inleiding noemen we een aantal mooie resultaten. Op het gebied van Werk en Inkomen hebben we het afgelopen jaar ingezet op het verkleinen van de mismatch op de arbeidsmarkt. In totaal hebben we 760 kandidaten kunnen plaatsen, onze doelstelling hebben we hiermee ruimschoots behaald. In samenwerking met de arbeidsmarktregio organiseerden we een groot Werkfestival, waar 11.334 bezoekers op af kwamen. Tussen de bezoekers en de 300 werkgevers werden 4600 vervolgspraken gepland. In 2018 is de werkgelegenheid met 5.177 banen toegenomen naar ruim 145.000 banen. Hiermee is onze verhoogde ambitie uit de Economische Agenda 2015-2019 eerder gerealiseerd dan voorspeld. Ook op het gebied van Onderwijs hebben we mooie resultaten geboekt. Vanaf september 2018 stellen wij alle peuters in de gelegenheid om 16 uur peuteropvang te volgen. Daarmee stimuleren we toegankelijke peuteropvang voor alle kinderen van 2 tot 4 jaar en geven we een impuls aan het bieden van gelijke kansen voor alle kinderen. In 2018 hebben we ingezet op het verbeteren van Groningen als fietsstad. Inspanningen om krapte op de woningmarkt in te lopen waren succesvol, onder andere het aantal sociale huurwoningen is gestegen van 38.293 naar 39.400. Ook voor jongerenhuisvesting zijn het afgelopen jaar 294 eenheden gerealiseerd en zijn nog eens 3000 nieuwe eenheden in de planning tot en met 2021.

Toch zijn we ook niet overal tevreden over. Zo werden we in 2018 geconfronteerd met tekorten rond de BUIG, de WMO en de Jeugdhulp. Ten aanzien van de maatwerkvoorzieningen Wmo en de Jeugdhulp heeft het grip houden op de uitgaven in 2018 een grote inspanning gevraagd. Tot slot noemen we het integraal gebiedsgericht werken, waarbij participatie van bewoners van grote waarde is, zoals bij het tot stand komen van de Wijkdeal in de Wijert en de installatie van de Coöperatieve wijkraad Oosterparkwijk. Een mooi voorbeeld van samenwerking en participatie was er ook bij activiteiten rondom beheer en onderhoud van onze woon- en leefomgeving binnen het programma 'Groningen Schoon Dankzij Mij'.

We sloten 2018 af met een positief resultaat van 40,0 miljoen euro, voornamelijk doordat de uitvoering van projecten of beleid over de jaargrens heenloopt. Over de bestemming van het resultaat bij de rekening maakten wij met de raad van de voormalige Gemeente Groningen in 2016 nieuwe afspraken. Op grond daarvan kan het resultaat beschikbaar blijven voor het oorspronkelijke bestedingsdoel, bijvoorbeeld als het gaat om meerjarige projecten.

Kerngegevens

De peildatum van alle kerngegevens is 31 december van het betreffende jaar.

De peildatum van alle kerngegevens is 31 december van het betreffende jaar. Een streepje betekent dat het betreffende cijfer nog niet bekend is.

Inwoners	2016	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Sociaal				
Aantal inwoners	202.270	202.687	204.804	202.747
Jongeren (0 t/m 19 jaar)	18,6%	18,7%	18,5%	18,4%
Middengroep (20 t/m 64 jaar)	67,9%	69,0%	68,4%	68,9%
Ouderen (65 jaar en ouder)	12,5%	12,3%	13,0%	12,7%

Sociaaleconomische gegevens	2015	2016	2017	2018
Banen (aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar)	802,75	807,3	829,7	916
Beroepsbevolking (15 - 64 jaar)		152.389	152.909	152.666
% arbeidsongeschiktheid		5,9%	-	5,8%
% werkloosheid	10,5%	9,1%	7,7%	7,6%
% WW-uitkeringen		-	-	2,4%
% huishoudens met een bijstandsuitkering		8,7%	8,7%	8,4%

Ruimtelijke kerngegevens	2016	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Oppervlakte gemeente (in ha)	8.375	10.146	10.146	10.146
% binnenwater	5,5%	7,3%	7,3%	7,3%
% Functiemenging*	57,7%	57,9%	57,9%	-
Lengte van de wegen (km)	608	608	608	608

Woningvoorraad	2016	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Aantal woningen	99.250	101.169	103.000	101.946
% Huurwoningen	61,2%	64%	53%	61%
% koopwoningen	38,2%	36%	47%	39%
Gemiddelde WOZ-waarde (euro's)	152.000	157.000	183.400	168.000

Financieel in euro's	2016	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Totaal lasten	1.017.375.095	1.014.248.000	954.945.000	1.018.780.000
Rekeningresultaat	53.555.000	12.865.000	-	39.950.000
Omvang algemene egaliseringsreserve (AER)	37.720.000	44.598.000	40.478.000	30.996.000
Ratio weerstandsvermogen	99%	97%	107%	105%
Inkomsten gemeentefonds	453.884.000	454.166.000	466.417.000	492.016.000
Opbrengst belastingen (totaal)	73.430.000	77.078.000	78.428.000	82.629.000
Opbrengst onroerendezaakbelasting (OZB)	61.837.000	64.061.000	65.724.000	67.836.000
Opbrengst roerende zaakbelasting (RZB)	94.000	101.000	76.000	92.000

Opbrengst hondenbelasting	854.000	954.000	897.000	971.000
Opbrengst logiesbelasting	1.310.000	1.625.000	1.317.000	1.884.000
Opbrengst precariobelasting	758.000	825.000	653.000	1.283.000
Opbrengst parkeerbelasting	8.577.000	9.512.000	9.761.000	10.563.000

Programma's

- 1. Werk en inkomen**
- 2. Economie en werkgelegenheid**
- 3. Onderwijs**
- 4. Welzijn gezondheid en zorg**
- 5. Sport en bewegen**
- 6. Cultuur**
- 7. Verkeer**
- 8. Wonen**
- 9. Kwaliteit van de leefomgeving**
- 10. Veiligheid**
- 11. Stadhuis en Stadjer**
- 12. College, Raad en gebiedsgericht werken**
- 13. Algemene inkomsten en post onvoorzien**
- 14. Overhead en ondersteuning organisatie**

Programma 1: Werk en inkomen

Overzicht

In het programma Werk en inkomen richten we ons vooral op mensen in de beroepsbevolking en hun gezinnen. En op jongeren die binnenkort op de arbeidsmarkt komen. Wij vinden het belangrijk dat iedereen die dat kan actief is. Bij voorkeur in een betaalde baan of anders als vrijwilliger, in een participatiebaan of activeringstraject. Aan Stadgers die er niet in slagen op eigen kracht een minimuminkomen te verwerven bieden we inkomensondersteuning.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is:

- Waar iedereen actief aan de samenleving kan deelnemen;
- Waar niemand onder het bestaansminimum hoeft te komen.

Het programma is verder uitgewerkt in de volgende beleidsnota's

[Experiment Bijstand op maat \(2017-2019\)](#)

[Een vertrouwd gezicht \(2016\)](#)

[Plan schuldhulpverlening 2016-2020 \(2016\)](#)

[Mee\(r\)doen in Stad \(2015\)](#)

[Invoering Participatiewet in de gemeente Groningen \(2014\)](#)

[Nota Maatschappelijke Participatie 'Meedoen maakt het verschil' \(2013\)](#)

[Beleidsplan vernieuwing sociaal domein \(2014\)](#)

[Met elkaar, voor elkaar \(2014\)](#)

[Dienstverlening Werk & Participatie \(2013\)](#)

[\(Re\)-visie zicht op werk & participatie in Stad \(2012\)](#)

[Grensverleggend aan het werk! Met een blik op de regio, kadernota arbeidsmarktbeleid \(2011\)](#)

[Perspectief, actieplan tegen de armoede \(2014\)](#)

[Handhavingsbeleidsplan sociale zekerheid 2014 \(2014\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2018 is ons bijstandsvolume voor de tweede keer op een rij gedaald. Eind 2018 bedroeg het aantal bijstandsuitkeringen 9.746. Begin 2018 was dit 10.178.

In 2018 zijn we volop aan de slag geweest met Bijstand op Maat. Negen honderd mensen doen voor de duur van 2 jaar vrijwillig mee aan het experiment waarin we kijken wat het effect op bijstandsgerechtigden is van meer vertrouwen, keuzevrijheid en eigen regie op werk, meedoen en welzijn. Het experiment wordt gemonitord door de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Omdat tussentijdse communicatie de resultaten kunnen beïnvloeden, zullen we hier pas in het voorjaar van 2020 over rapporteren.

In 2018 hebben we sterk ingezet op de regionale samenwerking. We hebben bijvoorbeeld samen met een groot aantal partners uit de regio het 1000-banenplan tot uitvoering gebracht. Dit plan is gericht op het opleiden en matchen van minimaal 1000 mensen voor de bouw- en technieksector in het aardbevingsgebied. Ook hebben we in samenwerking met de arbeidsmarktregio een groot Werkfestival op het Suikerunie terrein georganiseerd waar 11.334 bezoekers op af kwamen.

De druk op de schuldhulpverlening bleef groot in 2018 vanwege de toegenomen complexiteit van dossiers (door een toename van multi-problematiek, grotere schuldenpakketten, meer klanten met een eigen woning, jongeren met schulden en (ex-) zelfstandigen).

Voor burgers die vanwege verschillende (bureaucratische of juridische) belemmeringen vastlopen in de reguliere schuldhulpverlening voeren we sinds enkele jaren de Innovatie schuldhulpverlening (voorheen Goede Gieren genoemd) uit. We starten voor deze burgers alternatieve schuldhulptrajecten en proberen uitval te voorkomen. We bekeken hoe de burger met schuldproblemen (al dan niet met behulp van zijn sociale netwerk) grip kon krijgen op het eigen leven. Het ging er daarbij om dat het nemen van initiatief door de burger (gedragsverandering) moest lonen, ook op de korte termijn.

Deelprogramma 1.1: Werk en activering

Bestaanszekerheid en maatschappelijke participatie bereiken we via (betaald) werk. (Betaald) werk draagt in belangrijke mate bij aan persoonlijk geluk. Als gemeente hebben we beperkt invloed op het aanbod van geschikte banen en de werking van de arbeidsmarkt. In [programma 2: Economie en Werkgelegenheid](#) stimuleren we ondernemers en werkgevers om zich te ontwikkelen en te groeien. Op deze wijze stimuleren we de werkgelegenheid. We willen dat iedere Stadjer actief is. In loondienst, als (parttime) ondernemer, als vrijwilliger of op een andere manier.

In dit deelprogramma Werk en activering richten we ons op mensen die er niet in slagen op eigen kracht een plek op de arbeidsmarkt te vinden. Dat kan komen door het functioneren van de arbeidsmarkt zelf (beleidsveld Arbeidsmarktbeleid), maar er kunnen ook persoonlijke oorzaken zijn (beleidsvelden Werk en activering, Maatschappelijke participatie).

Beleidsvelden

- Regionaal arbeidsmarktbeleid
- Werk
- Maatschappelijke participatie

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effect-Indicator(en)	Behaald 2017	Begroting 2018	Behaald 2018
Aantal bijstandsuitkeringen	10.178	9.900	9.746

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)". Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2014	2015	2016	2017	2018
Netto participatiegraad (% werkzame beroepsbevolking ten opzichte van de beroepsbevolking)	61,1	61,6	62,5	63,6	-
Werkloze jongeren (% 16 t/m 22-jarigen)	1,46%	1,86%	-	-	-
Lopende re-Integratievoorzieningen (aantal per 10.000 inwoners van 16-64jaar)	-	140	190	221	*269
Kinderen in uitkeringsgezinnen (%)	13,76%	13,43%	-	-	-

* Tweede kwartaal

1.1.1 Regionaal arbeidsmarktbeleid

Op een goed werkende arbeidsmarkt zijn vraag en aanbod in balans; nu en in de toekomst. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij werkgevers, werknemersorganisaties en onderwijsinstellingen. Als gemeente hebben wij de rol van actieve initiatiefnemer en ondersteuner van de samenwerking tussen deze (sociale) partners. Wij richten ons arbeidsmarktbeleid zowel op de stad als op de regio.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Begroting 2018	Behaald 2018
Aantal plaatsingen door brancheteams	652	700	760*
Aantal plaatsingen of plekken gerealiseerd door Social Return On Investment (SROI) in de arbeidsmarktregio	867	1.000	716
Aantal gerealiseerde afspraakbanen in de arbeidsmarktregio	3.044	1.948	3.532**

*Naast de reguliere plaatsingen hebben we ook nog plaatsingen gerealiseerd via het project Parttime inkomsten en uitkering.

**Tot en met het derde kwartaal van 2018

Wat wilden we bereiken in 2018?

Het afgelopen jaar hebben wij hard gewerkt aan de verbetering van de arbeidsmarktpositie van mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt. Ons doel was (en blijft) om de mismatch op de arbeidsmarkt te verkleinen. Dit wilden wij in 2018 bereiken door in te zetten op een goed functionerende regionale arbeidsmarkt met meer werkgelegenheid voor groepen die nog niet voldoende profiteren van de bloeiende economie. Het gaat hierbij om kwetsbare jongeren zonder startkwalificatie, laaggeschoolden, oudere langdurig werklozen, mensen met een arbeidsbeperking en statushouders. Zij hebben extra hulp en ondersteuning nodig bij het vinden van werk. Naast deze groepen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt, richten wij ons vanuit onze dienstverlening vanzelfsprekend ook op de mensen met een kortere afstand tot de arbeidsmarkt en helpen wij met e-coaching de mensen aan het werk die het bijna geheel op eigen kracht redden.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We hebben in samenwerking met een groot aantal partners in de arbeidsmarktregio het 1000-banenplan tot uitvoering gebracht. Dit plan is gericht op het opleiden en matchen op werk van minimaal 1000 mensen voor de bouw en technieksector in het aardbevingsgebied. Het plan loopt tot 2022;
- We werkten aan de realisatie van onze doelstellingen op het gebied van de afspraakbanen. Dit doen we onder andere door vanuit het A-team (Afspraakbanenteam) een aanjagende, faciliterende en ondersteunende rol richting werkgevers te vervullen. Ook deden we dit door job-coaching op de werkplek in te zetten; op deze manier ontvangt de nieuwe werknemer de juiste begeleiding en de werkgever de passende ondersteuning om de werknemer zo goed mogelijk te laten aarden in de organisatie;
- We benutten de mogelijkheden om bij onze inkoop-en aanbestedingsopdrachten SROI in te zetten;
- We speelden binnen regionaal verband in op mogelijkheden om met grotere werkgevers slimme samenwerkingsverbanden aan te gaan om grotere groepen mensen met afstand tot de arbeidsmarkt een baan te kunnen bieden;
- we stimuleerden het sociaal ondernemerschap in de gemeente en regio, dit deden we onder andere door een financiële en inhoudelijke bijdrage te leveren aan de Social Impact Day Noord in de Oosterpoort op 17 oktober;
- We organiseerden in samenwerking met de arbeidsmarktregio een groot Werkfestival op het Suikerunie terrein in Groningen (31-10-18). Op deze grootste banenmarkt van het Noorden

presenteerden 300 werkgevers zich en waren ruim 11.334 bezoekers aanwezig. Op de dag zelf werden er 4600 vervolgspraken gepland;

- We reikten tijdens het Werkfestival de Diversiteitsprijs 2018 uit aan Martinizorg. Met de Diversiteitsprijs beogen we de diversiteit op de werkvloer en binnen organisaties te bevorderen;
- We werkten ook in 2018 verdere aan goede aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt. Dit deden wij onder andere door middel van Route Arbeid, Route Entree, de doorontwikkeling van de Boris methode en het regionale project 'Sluitende aanpak werkzoekende jongeren' waarbij we kwetsbare jongeren richting school of werk begeleiden, afhankelijk van hun behoeften en mogelijkheden;
- Via kansrijkberoep.nl brachten we werkzoekenden in aanraking met kansrijke beroepen (zoals bijvoorbeeld medewerker klant contact, timmerman, monteur zonnepanelen, schilder en elektromonteur) en matchen we werkzoekenden en werkgevers in deze kansrijke sectoren met elkaar;
- We voerden een haalbaarheidsonderzoek naar de basisbaan uit.

Conclusie

Zoals hierboven ook aangegeven, is er nog steeds sprake van een mismatch op de arbeidsmarkt. Het afgelopen jaar hebben we ingezet op het verkleinen hiervan. Dit deden we op allerlei manieren die hierboven te lezen zijn. We concluderen dat we hierin belangrijke stappen gezet hebben, maar dat de opgave groot is en dat we hier ook in 2019 vol op moeten blijven inzetten. We zien dat we succesvol zijn als het gaat om de plaatsingen van de brancheteams; we hebben onze doelstelling ruimschoots behaald. Naast de reguliere plaatsingen, hebben we bovendien vanuit het project Parttime inkomsten en uitkering ook nog eens 70 kandidaten kunnen plaatsen.

Het aantal plaatsingen door middel van SROI blijft achter bij de beoogde doelstelling; we realiseerden 716 plaatsingen. We hebben de doelstelling van 1000 niet behaald. Op het moment dat we het getal 1000 in de begroting opschreven, hadden we nog niet het exacte beeld van het aantal aanbestedingen waarop SROI gerealiseerd zou kunnen worden.

Onze regionale doelstelling op het gebied van de afspraakbanen hebben we, zoals blijkt uit de cijfers, ruimschoots behaald. Over het succes van het hoge aantal afspraakbanen in onze regio informeerden wij uw raad middels de collegebrief 'Realisatie en actuele ontwikkelingen afspraakbanen' (kenmerk: 6934597). Hieruit bleek dat werkgevers hun verantwoordelijkheid nemen, dat wij stevig investeren in een goede werkgeversdienstverlening en dat er in onze arbeidsmarktregio sprake is geweest van een forse groei van het aantal detacheringen Wsw in de vorm van afspraakbanen.

1.1.2 Werk

In 2018 was ons doel om iedere werkzoekende actief passende ondersteuning op weg naar (betaald) werk te bieden. Mensen die niet op eigen kracht betaald werk konden vinden, ondersteunden we met de mogelijkheden die de Participatiewet en de Wet sociale werkvoorziening ons bieden. We onderscheiden de volgende groepen:

- Mensen waarvan we verwachten dat ze relatief gemakkelijk aan het werk komen. Hen ondersteunen we op hoofdzakelijk collectief en op afstand (e-coaching/digitaal);
- Mensen die niet op eigen kracht een reguliere baan kunnen vinden of uitoefenen, bieden we individuele begeleiding op maat en helpen we aan (aangepast of begeleid) werk;
- Mensen die niet in een normaal arbeidsritme kunnen functioneren, begeleiden we naar maatschappelijke deelname of beschermt werk;

Jongeren zonder startkwalificatie leiden we zo veel mogelijk terug naar school (zie ook '[programma 3: Voorkomen schooluitval](#)').

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Begroting 2018	Behaald 2018
Aantal personen dat uitstroomt naar regulier werk	1.054	1.100	998
Aantal personen met een uitkering dat parttime inkomsten uit arbeid heeft	2.700	Stijging	2.451
Aantal personen dat gedetacheerd is (intern, extern en ondersteunend werkzaam)	742	700	693
Aantal personen dat werkzaam is op een begeleid werken plek	116	116	105

Wat wilden we bereiken in 2018?

De economie draait op volle toeren en onze grootste opgave op het gebied van 'Werk' in 2018 (maar ook 2019) was om daar de meer kwetsbare groepen mensen ook van te laten profiteren.

In de begroting voor 2018 schreven wij op dat door de groei van de economie en het grote aantal beschikbare vacatures, meer mensen zelf op eigen kracht een baan kunnen vinden. De mensen die wel onze ondersteuning nodig hebben, hebben vaak een grotere afstand tot de arbeidsmarkt.

We streefden in 2018 naar een stijging van het aantal plaatsingen door de brancheteams. Naast uitstroom naar werk was ook een belangrijk doel dat mensen parttime inkomsten uit arbeid (loondienst of ondernemerschap) verwerven. Dit vanuit de gedachte dat het een eerste stap kan zijn richting volledige uitstroom. Maar ook als dit niet tot uitstroom leidt, vinden we het belangrijk dat mensen werken als dat kan. Bovendien leidt dit tot een besparing op de uitkeringslasten.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We zetten in op de opleiding en toeleiding naar werk in kansrijke sectoren als ICT, Zorg, Bouw & Techniek en Klant Contact Centre (KCC) werk. Dit doen we individueel, maar ook groepsgericht. Hierbij gaat het vaak om partnerschappen met werkgevers en nemen we een faciliterende rol in;
- Door middel van de Keuzecarrousel lieten we veelal jonge werkzoekenden en baanveranderaars ontdekken waar hun hart ligt door kennis te maken met werk bij bedrijven in kansrijke sectoren (bijvoorbeeld lasser, schilder, elektro-installatiemonteur et cetera);
- In samenwerking met Werk In Zicht zijn we diverse omscholingstrajecten gestart waarbij werkzoekenden met een MBO-3 achtergrond omgeschoold worden als verzorgende IG-er (Individuele Gezondheidszorg), een beroep waar veel vraag naar is;
- Begeleiding naar regulier werk, waaronder scholing, opleiding en trajecten (zowel individueel als groepsgericht);
- Effectief matchen op werk: het inzetten van instrumenten die leiden tot een match op werk en inzet op jobcoaching ten behoeve van het behouden van werk;
- Mensen begeleiden richting parttime werk (loondienst of ondernemerschap).
- We hebben verschillende markten georganiseerd in de wijken waar we ons aanbod op het gebied van werk en participatie onder de aandacht hebben gebracht. We hebben aansluiting gezocht bij het aanwezige aanbod in de wijken;
- Via de coaches Meedoen en Kansen in Kaart hebben we de verbinding gelegd tussen dienstverlening in de wijken en de centrale dienstverlening op het Harm Buitenplein en de Peizerweg;
- Met Bijstand op maat onderzoeken we of het geven van meer vertrouwen en regie leidt tot meer arbeidsinschakeling en meedoen;
- Via iederz hebben we SW-medewerkers gedetacheerd bij reguliere bedrijven;

- We hebben medewerkers begeleid op een begeleid werken plek bij reguliere werkgevers;
- Oud beschut werk ingezet voor medewerkers die terugstromen uit een detachering of begeleid werken plek.

Conclusie

De uitstroom naar werk is lager uitgekomen dan verwacht. In 2018 stroomden 998 bijstandsgerechtigden uit naar regulier werk. Net zo als vorig jaar profiteren we wel van de aantrekkelijke economie, maar we zien dit niet direct terug in het aantal mensen dat uitstroomt naar werk. Mensen vinden op dit moment meer op eigen kracht werk en hoeven dan geen beroep te doen op de bijstand. De groep mensen in de bijstand die goed te bemiddelen is richting werk, is uitgestroomd. Tegelijkertijd zien wij dat de huidige populatie bijstandsgerechtigden een grotere afstand tot de arbeidsmarkt heeft. Dit vraagt om intensievere en langdurigere ondersteuning. De komende jaren zal dit ook zo blijven. Zoals hierboven en onder het beleidsveld 'Arbeidsmarktbeleid' weergegeven, hebben we veel inzet gepleegd om toch de afstand van mensen naar werk te verkleinen.

Bij het aantal bijstandsgerechtigden met deeltijdwerk zien we een daling in plaats van de beoogde stijging. Wat de daling veroorzaakt kunnen we niet zeggen. De definitie die we hanteren is namelijk erg breed. Met deze indicator rapporteren we over *alle* mensen die op enig moment in een jaar parttime inkomsten uit arbeid hebben gehad. Ook mensen die dit op eigen kracht hebben gedaan. In de begroting 2019 hebben we de definitie van deze indicator daarom verfijnd naar mensen die met onze ondersteuning parttime inkomsten verwerven. We hebben ook dit jaar weer stevig ingezet op zowel parttime ondernemen als parttime in loondienst werken.

Sinds de invoering van de Participatiewet in 2015 kunnen mensen niet meer instromen in de SW. Het was de verwachting dat het aantal medewerkers in de SW dat gedetacheerd is of ondersteunend werkt zou dalen naar ongeveer 700 eind 2018. Met 693 mensen in dergelijke dienstverbanden, liggen we hiermee op schema. De verwachting voor eind 2018 was dat het aantal SW-medewerkers op een begeleid werken plek zou zijn gedaald naar 116. Het aantal is uitgekomen uit op 105 mensen. In plaats van een plek op grond van de SW kunnen mensen op een afspraakbaan geplaatst worden of in een nieuw beschut baan (nieuwe instroom).

1.1.3 Maatschappelijke participatie

Mensen die actief willen worden of blijven helpen we een handje. Werken - al dan niet op vrijwillige basis - biedt kansen. Het draagt bij aan ontwikkeling, verantwoordelijkheidsgevoel en het aangaan van sociale contacten. Meedoen kan daarnaast een eerste stap zijn in de richting van de arbeidsmarkt. Bovendien kan de samenleving deze inzet goed gebruiken. Ieder mens heeft talenten: onze rol is om hen hierbij te ondersteunen en te helpen om dit op een goede manier in te zetten, maatwerkgericht en passend bij zijn of haar mogelijkheden.

Dit kan in de vorm van een dagbesteding, voor anderen is dat vrijwilligerswerk of een beschutte werkplek. Voor Meedoen is een aantal instrumenten beschikbaar. Praktisch gezien moet het niet uitmaken met welke achtergrond je aan de slag gaat (WMO, Participatiewet, vrijwilliger). Met name Participatiebanen en het actief zijn in de wijk, stimuleert dat mensen in beweging komen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicatoren	Behaald	Begroting	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal mensen dat actief is op een P-baan	559	-	486

Aantal beschutte werkplekken oud (SW)	400	367	393
Aantal beschutte werkplekken nieuw (P-wet)	35	78	48

Wat wilden we bereiken in 2018?

Mensen willen bij voorkeur graag actief zijn in eigen wijk of buurt. Daarom wilden we de ondersteuningsstructuur in 2018 hierop aanpassen en optimaliseren. Daarbij hebben we op gebiedsniveau ook afstemming gezocht met relevante partners zoals de WIJ of het gebiedsondersteuningsnetwerk (GON). De behoefte van de wijk staat hierbij ten alle tijde centraal. De betrokken uitvoerders hebben hun dienstverlening hierop aangepast met als uitgangspunt voorwaarden te creëren, zodat deelnemers op een laagdrempelige manier mee kunnen doen.

Op het gebied van nieuw beschut werk was het onze ambitie om de instroom op pijl te houden en stappen te zetten om het aanbod voor de doelgroep nieuw beschut beter te organiseren. Te denken valt aan het optimaliseren van de begeleiding, de verbinding met dagbesteding en het verbreden van het werkaanbod.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We volgen en ondersteunen mensen bij het actief zijn, dichtbij in hun eigen buurt of wijk. In 2018 hebben we het aantal coaches Meedoen uitgebreid naar 15. Zij ondersteunen mensen bij het actief zijn en blijven en werken daarbij nauw samen met de WIJ;
- Het project Kansen in Kaart is in 2018 geborgd in onze reguliere dienstverlening. Tien consultants Kansen in Kaart zijn actief en werken intensief samen met de coaches Meedoen;
- Eind 2018 waren 486 mensen actief in een participatiebaan. Afhankelijk van de in- en uitstroom fluctueert dit aantal de afgelopen periode rond de 500. Soms er iets boven, soms er net onder. Sommige mensen vinden het prettig om zelf een plek te vinden, anderen ontvangen hierbij ondersteuning van de coach Meedoen. Om doorstroom te bevorderen bieden de coaches Meedoen gedurende dit traject ondersteuning;
- In 2018 hebben we een pilot afgerond om te bezien of en in hoeverre de taken van de coaches Meedoen passen binnen de WIJ aanpak;
- De diversiteit aan activeringstrajecten (zoals. wijkactivering) houden we in stand. We hebben in 2018 toegewerkt naar een borging, daarbij is wijkactivering vanaf 2019 voor een belangrijk onderdeel ondergebracht in het GON;
- We vinden het belangrijk dat onze inzet met betrekking tot maatschappelijke deelname het juiste effect beoogd. In dit licht is het onze inzet om onze doelen helderder te kwantificeren. Vanaf 2019 hebben we een verbinding aangebracht tussen de Wmo en de Participatiewet, door sociale activering (voor de mensen die daarbij langdurige ondersteuning nodig hebben) onder te brengen in het GON. Vanuit het GON monitoren we dan ook de effecten van onze inzet. Hiermee komen we tegemoet aan de uitwerking van motie 16 van de raad (begeleiding naar werk begint in de wijk/voorjaar 2017).

iederz - beschut

- Nieuwe instroom in de SW is sinds de invoering van de Participatiewet in 2015 niet meer mogelijk. Op basis van natuurlijk verloop neemt het aantal mensen gestaag af. We zien dat deze afname minder sterk is dan dat we in de begroting hebben voorzien. Door onder andere vergrijzing zien we de trend dat mensen vanuit detachering terugvallen in oud beschut. Het aantal mensen op een oud beschut werkplek bedroeg eind december 393;
- Beschutte werkplekken (nieuw) organiseren we bij iederz. Daarbij sluiten we aan bij de taakstelling van het Rijk. Het Rijk heeft voor 2018 de taakstelling aangepast van 78 naar 70. Eind 2018 bedroeg het werkelijke aantal geplaatste werknemers in nieuw beschut 48. De instroom was hoger. Uitval wordt vooral veroorzaakt doordat de match tussen doelgroep en werk niet altijd goed op elkaar aansluit;

- Ook aan de onderkant van de arbeidsmarkt willen we mogelijkheden creëren voor ontwikkeling. Daarom hebben we in 2018 hierover afspraken gemaakt met het GON (dagbesteding) en iederz (beschut werk). Binnen het beschutte bedrijf organiseren we vanaf 2019 dagbesteding voor deelnemers vanuit het GON, met als doelstelling deze deelnemers te helpen bij hun ontwikkeling naar een beschutte werkplek;
- We zien dat de instroom van nieuw beschut niet in lijn loopt met de taakstelling van het Rijk. In 2018 hebben we hier al op geanticipeerd door een actieve en brede doelgroepbenadering, zodat we de toestroom naar nieuw beschut kunnen verhogen. We hebben onder andere de contacten met onze instroomkanalen en ketenpartners geïntensiveerd zoals het Pro-Vso onderwijs, de WIJ-teams en zorginstellingen. Ook streven we ernaar om een verbreding aan te brengen in onze werksoorten, zodat we voortijdige uitstroom tegengaan en mensen langer kunnen vasthouden;
- De bedrijfsvoering van het beschutte bedrijf hebben we in 2018 verder verbeterd. In relatie tot het beschutte bedrijf hebben we gewerkt aan marktconforme prijzen voor onze producten. Daarnaast was onze inzet gericht op het optimaliseren van bedrijfsprocessen.

Conclusie

We zijn tevreden over de beweging die is ingezet. Uiteraard realiseren we ons daarbij dat we er nog niet zijn. De samenwerking in de wijken op dit beleidsveld is vergroot. Betere afstemming en het maken van concrete afspraken heeft hieraan bijgedragen.

Op dit moment zijn er 15 coaches Meedoen actief, die mensen in de wijk activeren en begeleiding bieden. Zoals we er nu tegenaan kijken, is deze inzet succesvol. Het project Kansen in Kaart is omgezet in reguliere dienstverlening en levert mooie contacten en resultaten op.

Het aantal medewerkers oud-beschut is minder gedaald, dan in de begroting was voorzien. De daling werd vooral veroorzaakt door de terugval vanuit detachering. Het aantal medewerkers nieuw-beschut is gestegen naar 48. De richting is goed, maar we willen het beter doen, zodat onze ambities overeenkomen met de ambities van het Rijk. Om de toestroom richting het beschutte bedrijf te bevorderen hebben we hiervoor in 2018 al maatregelen getroffen.

Deelprogramma 1.2: Inkomen en armoedeverlichting

Voortdurende financiële zorgen vormen een belemmering bij het deelnemen aan de samenleving. Met het deelprogramma Inkomen en armoedeverlichting nemen we deze belemmeringen voor de doelgroepen weg. Dat doen we via het verstrekken van uitkeringen (Participatiewet, IOAW, IOAZ, Bbz, BUIG) en met (financiële) ondersteuning via ons armoede- en minimabeleid. Aan Stadgers met problematische schulden bieden we schuldhelpverlening. In het contact met de cliënten is vertrouwen het uitgangspunt. Hoewel we vinden dat wet- en regelgeving niet belemmerend mag werken, zien we wel toe op naleving van regels en voorwaarden.

Beleidsvelden

- Uitkeringen
- Armoede- en minimabeleid
- Handhaving
- Schuldhelpverlening

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Begroting	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal bijstandsuitkeringen	10.178	9.900	9.746
% bewoners (18 jaar en ouder) dat zegt	-	stabiel	8%

moeite te hebben met rondkomen van het huishoudinkomen			(daling van 1% t.o.v 2016)
--	--	--	----------------------------

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)". Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2015	2016	2017	2018
Personen met een bijstandsuitkering (aantal per 10.000 inwoners 18 jr. en ouder)	735	743	735	724

1.2.1 Uitkeringen

We verstrekken uitkeringen op grond van de Participatie-wet, de IOAW, de IOAZ en de Bbz aan burgers die er recht op hebben. Dat doen we tijdig en correct. We willen dat iedereen die er recht op heeft op tijd een uitkering ontvangt. Hiervoor geldt een wettelijke termijn van 8 weken. Als norm voor rechtmatigheid geldt landelijk een foutpercentage van maximaal 1%.

Om daar waar nodig burgers een laagdrempelige ingang te bieden, kunnen zij bij het WIJ-team met de voorbereiding van de uitkeringsaanvraag worden geholpen. We informeren betrokkenen actief en duidelijk over de regels en voorwaarden. Tevens verstrekken we vergoedingen of tegemoetkomingen in de kosten van kinderopvang aan deelnemers aan re-integratietrajecten of op grond van sociaal-medische indicatie.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2017	Begroting 2018	Behaald 2018
% uitkeringsaanvragen (BUIG) dat binnen 8 weken is afgehandeld.	90%	100%	90%
Foutpercentage verstrekte uitkeringen (BUIG)	0,3%	<1%	0%

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen 100% van de uitkeringsaanvragen afhandelen binnen 8 weken. Als norm voor de rechtmatigheid volgen we de landelijke norm van een maximaal foutpercentage van 1%. Overschrijding van deze norm leidt tot financiële risico's voor de gemeente. We zien dat de economie verder aantrekt en dat de stijging van het aantal bijstandsuitkeringen minder groot is dan in voorafgaande jaren. Per saldo verwachten we dat het aantal bijstandsuitkeringen licht zal dalen in 2018.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We hebben een deel van onze medewerkers getraind in de methodiek Mobility Mentoring;
- We hebben het experiment Bijstand op Maat uitgevoerd;
- We hebben uitkeringen rechtmatig en tijdig (binnen 8 weken) verstrekt;
- De afhandelingstermijn voor aanvragen levensonderhoud hebben we verkort door in de wijk daar waar nodig aanvragers te helpen met de voorbereiding;
- Vergoeden eigen bijdragen of verstrekken tegemoetkomingen kosten van kinderopvang.

Conclusie

In 2018 is ons bijstandsvolume voor de tweede keer op een rij gedaald. Eind 2018 bedroeg het aantal bijstandsuitkeringen 9.746. Dit is een positiever resultaat dan waar we in de begroting van uitgaven (9.900). Het percentage uitkeringsaanvragen dat binnen 8 weken is afgehandeld is gelijk gebleven ten

opzichte van vorig jaar (90%). Er zullen altijd situaties zijn waarin het niet lukt om het recht op een uitkering binnen 8 weken vast te stellen. Dat betreft situaties waarbij de termijn door de aanvrager zelf wordt overschreden doordat hij niet op tijd gevraagde aanvullende informatie om het recht op een uitkering vast te stellen, aanlevert. Wat betreft het rechtmatigheid verstrekken van de uitkeringen hebben we een goed resultaat behaald. Via Mobility Mentoring en Bijstand op Maat werken we aan het innoveren van onze dienstverlening, waarbij de mens centraal staat.

1.2.2 Armoede- en minimabeleid

Rondkomen met een inkomen op of net boven het minimum is lastig. We willen mensen die in armoede leven perspectief bieden. We ondersteunen mensen met aanvullende financiële ondersteuning (vangnet). Dit combineren we met begeleiding waarbij mensen weer regie krijgen over hun eigen situatie (vliegwielen). We werken intensief samen met maatschappelijke partners en bedrijven (verbinding) en haken in op initiatieven uit de samenleving.

Onder inkomensregelingen verstaan we: bijzondere bijstand (inclusief duurzame gebruiksgoederen), vergoeding ouderbijdrage schoolfonds en individuele inkomensvoetstuk.

Het aantal ondersteuningscontacten heeft specifiek betrekking op het Kindpakket, serviceteam/minimaloket, inspiratiegroepen, ondersteuning aan zelfstandigen, Toentje en de Stadspas.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald	Begroting	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal toegekende aanvragen bijzondere bijstand.	6.058	Stabiel	5.949
Waarvan in het kader van de witgoedregeling.	1.028	Stabiel	1.113
Aantal verstrekte individuele inkomensvoetstukken (voorheen langdurigheidstoelagen).	4.871	Stabiel	5.471
Aantal gehonoreerde vergoedingen ouderbijdrage schoolfonds (schooljaar).	2.209	Stabiel	2.196
Aantal huishoudens dat gebruik maakt van één of meer inkomensregelingen.	9.412	Stabiel	9.880
Aantal ondersteuningscontacten dat tot stand komt binnen de projecten/overige activiteiten van het armoedebeleid.	Stijging	Stabiel	Lichte stijging*
Aantal deelnemers collectieve zorgverzekering.	Lichte stijging	Stijging	Lichte stijging

*Omdat er nog geen precieze cijfers beschikbaar zijn, is de schatting dat het licht gestegen is.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Ons doel was een zo groot mogelijk bereik onder minima, ook onder hen op wie we minder goed zicht hebben zoals ouderen en Zelfstandigen zonder personeel (ZZP). Veel mensen in acute problemen zijn geholpen met het maatwerkbudget, en de inzet daarvan leidt tot voorstellen om de regelgeving en de

verantwoordingslast terug te dringen. Het armoedebeleid draagt merkbaar bij aan het bereik en dus het succes van andere beleidsmaatregelen.

We hebben de nota [Perspectief \(2015-2018\)](#) geëvalueerd. We hebben de afgelopen jaren veel geleerd, ook over hoe je armoede het best kunt verlichten. Een belangrijk middel blijft de inzet van ervaringsdeskundigen. In toenemende mate wordt de uitvoering gecombineerd met ander beleid. Dankzij de WIJ-teams verwachten we niet alleen een groter bereik, maar verwachten ook dat dit bijdraagt om mensen en huishoudens weer op de rails te krijgen en op de weg omhoog. Om nog beter motiverende gesprekken te voeren wilden we onze medewerkers trainen in de mobility mentoring methodiek. De methodiek is toegespitst op de aanpak van armoede en schulden en gebaseerd op inzichten in de hersenwetenschap. In 2018 is ook de eerste versie van een integrale armoedemonitor uitgekomen, die als basis kan dienen voor de nieuwe armoedenota en de uitvoering in de jaren daarna.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Een jaar maatwerkbudget (bij de WIJ) is geëvalueerd. Het werkt zoals het bedoeld is. De ervaringen worden betrokken bij het nieuw te formuleren beleid voor 2020 en verder;
- De nota Perspectief, actieplan tegen de armoede 2015-2018 is geëvalueerd. Alle betrokken partijen, ook de minima zelf, beoordeelden de inzet gericht op verlichting van de situatie van minima, het bieden van kansen aan hun kinderen, maar ook de netwerkontwikkeling tot een groot succes. Het bereik onder minima is in de afgelopen jaren zeer sterk toegenomen (Stadjespas van 3000 naar 20.000 deelnemers) en van de aangeboden voorzieningen wordt meer gebruik gemaakt. Ze voorzien duidelijk in een behoefte. Ook is een succesvolle netwerkbijeenkomst georganiseerd. Organisaties geven aan dat ze hier veel behoefte aan hebben om elkaar te leren kennen en van elkaar te leren. Dit gaan we dan ook vaker organiseren. Het armoedevraagstuk is op de maatschappelijke agenda gezet en wordt breed omarmd als een gemeenschappelijke opgave. Ervaringsdeskundigen worden bij diverse activiteiten betrokken wat merkbaar effect heeft.
- Via het CBS zijn geactualiseerde inkomensgegevens ontvangen, die we als basis gebruiken voor toekomstig beleid. Voorheen deden we dat op basis van regelingengebruik. Nu komen ook de groepen in beeld die we nog niet bereiken, zoals ouderen en werkende armen;
- Samen met WIJ hebben we acties ondernomen om oudere minima te bereiken. Ook is door OIS een onderzoek gestart naar een antwoord op de vraag waar ouderen in armoede precies behoefte aan hebben. Zodra dit onderzoek is afgerond bepalen we op basis van de resultaten onze inzet. We zullen dit tevens betrekken bij ons nieuwe beleid;
- In Selwerd Sunny Selwerd) en Beijum (Kansrijk Oost) zijn we gestart met een gebiedsgerichte pilot. Invalshoek is de armoede, maar dan wel binnen een integrale aanpak op huishouden en wijkniveau - inclusief beleid dus, en een inclusieve uitvoering.
- Er is een inventarisatie gemaakt van armoederegelingen in Ten Boer en Haren. Uw raad heeft besloten in 2019 niet te harmoniseren, maar nieuw beleid te maken voor de totale gemeente met ingang van 2020;
- Bezien is hoe nieuwe digitale ontwikkelingen (Isocial) kunnen helpen om het bereik te vergroten, en het aanvragen te versimpelen of zelfs toekenning aan wie er recht op heeft te automatiseren.

Conclusie

We zien een stijging in het aantal huishoudens dat inkomensregelingen gebruikt. Dit is een tendens die we de afgelopen jaren steeds hebben gezien. We weten meer mensen te bereiken. In het gebruik van de afzonderlijke minimaregelingen zien we stabiliteit of een lichte stijging. De lichte daling in gebruik van de bijzondere bijstand zit hem in een verminderde instroom van statushouders in vergelijking met voorgaande jaren en in de wijzigingen in beleid rondom bewindvoering per 1 maart 2018.

Uit de evaluatie van de nota Perspectief, actieplan tegen de armoede 2015-2018, blijkt dat de inzet gericht op verlichting van de situatie van minima, het bieden van kansen aan hun kinderen, maar ook de netwerkontwikkeling succesvol is geweest.

Een belangrijke conclusie is verder dat er meer nodig is om de structurele oorzaken van armoede aan te pakken. De effectiviteit op korte termijn is prima (verlichting, basis op orde), maar effecten op langere termijn zijn gewenst.

Veel inzichten gebruiken we bij het formuleren van nieuw armoedebeleid. Niet zelden gaat het om een aanpassing van de uitvoering. Denk aan bv een manier van bejegenen van minima, die inspirerend en activerend werkt.

In 2019 wordt het beleid in lijn met 2018 uitgevoerd. Met ingang van 2020 zal nieuw beleid ingaan.

1.2.3 Handhaving

We willen dat uitkeringen terecht komen bij mensen die er recht op hebben. Hiervoor volgen wij zorgvuldige intake-procedures. Verder informeren we onze klanten actief en begrijpelijk over de regels, voorwaarden en sancties. Vanuit het oogpunt van vertrouwen in burgers controleren we gericht.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Begroting	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal beëindigde uitkeringen (controle aan de achterkant)	179	Stijging	195
% toegekende aanvragen (controle aan de poort)	63%	< 63%	60%
Aantal opgelegde boetes	244	Stijging	234

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen met ons handhavingsbeleid bereiken dat zoveel mogelijk burgers de wetten en regels naleven die bij een uitkering horen. We weten dat de meerderheid van de burgers dit uit zichzelf al doet. Daar waar fraude zich wel voordoet willen wij deze zo snel mogelijk stopzetten en het liefst voorkomen. Dat hebben we gedaan door helder te communiceren en door een zorgvuldige beoordeling van uitkeringsaanvragen. Als we in het kader van een handhavingsonderzoek constateren dat er (mogelijk) sprake is van een zorgbehoefte dan delen we dat signaal met het WIJ-team. Als een klant herhaaldelijk niet reageert op een oproep in het kader van een handhavingsonderzoek dan beëindigen we de uitkering niet direct maar informeren we eerst of de klant bekend is bij het WIJ-team. Als de klant bekend is bij het WIJ-team stemmen we de vervolgstap af.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Strenge controle aan de poort;
- Aandacht voor fraude-alertheid in het primair proces;
- Voorlichting over regels en sancties;
- Fraude-alertheid binnen WIMP bevordert door scholing en coaching van medewerkers, onder andere op het gebied van maatregelen;
- Themacontroles;
- Screening rechtmatigheid nieuwe instroom 2016/2017.

Conclusie

Aantal beëindigingen is conform de prognose. Deel van het aantal strafrechtelijke, arbeidsintensievere, onderzoeken is toegenomen. We verleggen de focus op rechtmatigheid steeds meer naar het primaire proces. Lichtere signalen worden dan ook niet meer afgehandeld door de afdeling Handhaving maar regulier opgepakt in het proces. Onregelmatigheden met uitkeringen worden hierdoor eerder gedetecteerd en hiermee voorkomen we erger. Daarnaast continueren we in samenspraak met WIJ en overige partners vaker uitkeringen omwille van een sociaal belang en/of vanuit een belang voor de openbare orde of veiligheid.

Percentage toegekende aanvragen is gedaald van 63 naar 60%, het lijkt dat de gepleegde inspanningen aan de Poort hun vruchten hebben afgeworpen.

Het aantal boetes is redelijk stabiel gebleven. Naar verwachting zal de lichte daling zich voortzetten als gevolg van de afname in het aantal op te leggen boetes bij de inburgeraars. De groep van inburgeraars droogt op omdat deze groep sinds 1 januari 2013 ondergebracht is bij de DUO en wij nog slechts de inburgeringsplicht van voor deze datum beoordelen.

1.2.4 Schuldhulpverlening

Problematische schulden ontnemen mensen elk perspectief. Via de Groningse Kredietbank (GKB) bieden we alomvattende schuldhulpverlening: we zoeken naar een oplossing voor de financiële problemen en tegelijk pakken we de oorzaken aan. Ook proberen we te voorkomen dat er (opnieuw) schulden ontstaan door preventie en nazorg. We werken intensief samen met de WIJ-teams, maatschappelijke partners en relevante schuldeisers.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Indicator(en)	Behaald 2017	Begroting 2018	Behaald 2018
Aantal aanmeldingen schuldhulpverlening	2.401	2.000	2.073
Aantal inschrijvingen schuldregeling	446	450	528
Aantal klanten in budgetbeheer	2.575	2.650	2.679
Aantal klanten in beschermingsbewind	812	850	911
Aantal aanvragen sociale kredieten	513	600	439
% geslaagde minnelijke regelingen	68%	55%*	66%

* Landelijk gemiddelde

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden schuldhulpverlening bieden aan degenen die dat nodig hebben. We wilden (problematische) schuldsituaties van burgers stabiliseren en waar mogelijk oplossen. Daarnaast wilden we ons richten op preventie: voorkomen van (problematische) schulden bij burgers en het bevorderen van hun financiële zelfredzaamheid. We wilden als gemeente voorop blijven lopen met onze integrale aanpak van schuldhulpverlening en -preventie. We wilden de aanpak van jongeren met (dreigende) schulden intensiveren. We wilden bij onze innovatieve aanpak de grenzen van wet- en regelgeving opzoeken zodat we mensen meer perspectief kunnen bieden. Onze kwaliteit van dienstverlening wilden we borgen door te voldoen aan de door de koepelorganisatie Nederlandse vereniging voor schuldhulpverlening (NVVK) en de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening gestelde eisen. We wilden de samenwerking met de WIJ-teams uitbreiden. We streefden er naar het beschermingsbewind bij burgers die dat nodig hebben zoveel mogelijk als gemeente zelf uit te voeren.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- **Uitvoeren schuldhulpverlening Groningse Krediet Bank.** De GKB heeft burgers met financiële problemen geholpen met gerichte informatie, advies, bemiddeling, cursus of crisisinterventie.

Burgers met achterliggende (psychosociale) problematiek hebben we voor zover nodig doorverwezen naar het maatschappelijk werk of de hulpverlening. Indien burgers werden geïndiceerd voor een schuldregeling (schuldbemiddeling of saneringskrediet), budgetbeheer, duurzame financiële dienstverlening, budget-coaching of beschermingsbewind dan werden ze doorgeleid naar de backoffice van de GKB.

- **Preventie-activiteiten, samen met scholen, vrijwilligers, relevante schuldeisers en maatschappelijke instellingen.** We poogden schulden bij burgers te voorkomen en hun financiële vaardigheid te bevorderen. We zochten daarbij de samenwerking met scholen, vrijwilligers, maatschappelijke en hulpinstellingen, maar ook met schuldeisers zoals deurwaarders en woningcorporaties. We hebben veel aandacht geschonken aan de inbedding van financiële educatie in het onderwijs (in brede zin: van basis- tot universitair onderwijs) en de ontwikkeling van nieuwe methodieken.
- **Met schuldhulpverlening (waaronder preventie-activiteiten en vroeg-signalering) aansluiten bij de wijkgerichte aanpak.** We sloten zoveel mogelijk aan bij de wijkgerichte aanpak bij ons aanbod van producten als informatie en advies en preventie-activiteiten. De consulenten van de GKB werkten samen met én in de WIJ teams, onder andere door middel van fysieke aanwezigheid in de wijk en vaste contactpersonen. Hierdoor zochten burgers eerder schuldhulp en was voor nieuwe klanten vaak slechts één aanmeldgesprek voldoende.
- **Werken met individuele maatwerkplannen en kijken naar creatieve en alternatieve mogelijkheden voor afbetaling van schulden.** We hebben een vervolgproject Innovatie schuldhulpverlening uitgevoerd. Door een innovatieve en alternatieve omgang met schuldproblematiek en door te vertrekken vanuit een integrale kosten-baten analyse, wilden we aanvullende oplossingen mogelijk maken. We bekeken hoe de burger met schuldproblemen (al dan niet met behulp van zijn sociale netwerk) greep kon krijgen op het eigen leven. Het ging er daarbij om dat het nemen van initiatief door de burger (gedragsverandering) moest lonen, ook op de korte termijn. Voorop stond het handelen vanuit het eigen maatwerkplan van de burger. We richtten ons in de aanpak met name op jongeren en gezinnen met kinderen.
- **Intensiveren van onze aanpak van jongeren met schulden.** Voor jongeren van 18 - 25 jaar met schulden hebben we de euro-coach en (vaker) het jongerenkrediet ingezet. We hebben 635 budgetgesprekken met jongeren gevoerd. Eind 2018 lopen 152 budgetbeheertrajecten.
- **Beschermingsbewind door de gemeente zelf bevorderen.** Sedert maart 2018 bieden we het beschermingsbewind door de gemeente Groningen kosteloos aan onze inwoners met een minimuminkomen. Als gemeentelijke bewindvoerder bieden we de vereiste kwaliteit voor beschermingsbewind, waarbij we bovendien gebruik kunnen maken van een integraal aanbod van (schuldhulp)ondersteuning. Hierdoor kunnen we tijdig de noodzaak van beschermingsbewind (her)beoordelen en bij burgers die ondersteuning nodig hebben het best passende instrument inzetten.

Conclusie

De vraag naar schuldhulpverlening bleef in 2018 groot. Het aantal aanmeldingen voor schuldhulp was iets minder groot dan in 2017. De inzet en aanwezigheid van GKB- consulenten in de WIJ teams zorgde voor aanmeldingen van burgers met financiële problemen die eerder buiten beeld bleven. Direct hulp en ondersteuning bieden bij het compleet maken van de aanvraag bleek effectief, waardoor er minder heraanmeldingen waren en doorgaans één gesprek voldoende was. We bereikten meer burgers in financiële problemen waarvoor langdurige schuldhulp-trajecten nodig zijn. Het aantal inschrijvingen voor een

schuldsanering was in 2018 hoger dan verwacht. Het percentage geslaagde minnelijke schuldsaneringen lag in Groningen net als het jaar daarvoor boven het landelijk gemiddelde. Indien de minnelijke schuldsanering niet mogelijk bleek, volgde in de meeste gevallen succesvolle toelating tot de wettelijk schuldsanering. Het aantal budgetbeheertrajecten is toegenomen ten opzichte van vorig jaar en ook het aantal klanten in beschermingsbewind is door ons nieuwe beleid toegenomen. Bovendien zijn nog voor 98 nieuwe klanten aanvragen beschermingsbewind bij de rechtbank in behandeling. Door een innovatieve aanpak en door te werken met individuele maatwerkplannen konden we voor tientallen burgers (juridische) belemmeringen wegnemen en in het kader van de reguliere dienstverlening onmogelijk geachte schuldhulp-trajecten inzetten.

Het aantal aanvragen sociale kredieten is gedaald, met name omdat nieuwkomers niet meer via een lening van de GKB maar via leenbijstand hun woninginrichting vergoed krijgen.

De druk op de schuldhulpverlening bleef vooral groot vanwege de toegenomen complexiteit van dossiers (door een toename van multi-problematiek, grotere schuldenpakketten, meer klanten met een eigen woning, jongeren met schulden en (ex-) zelfstandigen). We hebben burgers tijdig kunnen helpen en geen wachtlijsten laten ontstaan. We hebben ons gehouden aan de wettelijke normtijden.

Bijdrage verbonden partijen

Thermiek BV	
Relevante beleidsinformatie	Het doel is re-integratie van personen met een achterstand op de arbeidsmarkt of arbeidsbeperking door een arbeidscontract. De werknemers worden gedetacheerd in de markt- en overheidssector. De doelgroep betreft mensen die voorheen vielen onder de wet sociale werkvoorziening, de wet werk en bijstand en de Participatiewet.
Beleidsrisico	Geen.

Stichting WeerWerk Groningen	
Relevante beleidsinformatie	Het doel is het aanbieden van re-integratievoorzieningen aan personen die onder de doelgroep van de WWB vielen. Deze zogeheten 'gesubsidieerde arbeid' is inmiddels afgebouwd (raadsbesluit 30 november 2011). Op dit moment is er een nog een aantal seniorenbanen dat de komende jaren verder terugloopt. Van nieuwe instroom is geen sprake meer. Verder zijn er nog een tweetal medewerkers in dienst vanuit het 200banenplan. In een later stadium (na 2019) is besluitvorming nodig over hoe verder te gaan met het stichtingsmodel.
Beleidsrisico	Geen.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Verschil
01.1 Werk en activering	58.822	63.844	61.523	2.320
01.1.1 Regionaal arbeidsmarktbeleid	853	3.640	3.783	-143
01.1.2 Werk	38.620	40.007	38.263	1.744
01.1.3 Maatschappelijke participatie	19.349	20.197	19.478	719
01.2 Inkomen en armoedeverlichting	191.852	191.919	195.582	-3.664
01.2.1 Uitkeringen	166.356	165.934	170.161	-4.227

01.2.2 Armoede- en minimabeleid	18.864	18.803	19.107	-305
01.2.3 Handhaving	1.472	1.481	1.309	173
01.2.4 Schuldhulpverlening	5.160	5.701	5.005	696
Totaal Lasten	250.673	255.762	257.106	-1.344
01.1 Werk en activering	8.350	8.350	10.501	2.151
01.1.1 Regionaal arbeidsmarktbeleid	785	785	2.698	1.913
01.1.2 Werk	4.366	4.366	4.243	-123
01.1.3 Maatschappelijke participatie	3.199	3.199	3.560	361
01.2 Inkomens en armoedeverlichting	155.105	154.620	160.454	5.834
01.2.1 Uitkeringen	153.019	153.019	157.873	4.854
01.2.2 Armoede- en minimabeleid	435	435	1.122	687
01.2.3 Handhaving	72	72	76	4
01.2.4 Schuldhulpverlening	1.579	1.094	1.383	289
Totaal Baten	163.455	162.970	170.955	7.985
Totaal Saldo voor bestemming	87.218	92.792	86.151	6.642
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	0	0	0	0
Totaal onttrekkingen	0	458	458	0
Totaal saldo na bestemming	87.218	92.334	85.693	6.641

Financiële toelichting

1.1. Werk en activering	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	2.320	2.151	4.471

Sociale Werkvoorziening (V 1,4 miljoen euro)

Subsidietekort SW (V 244 duizend euro)

In de actuele begroting is er rekening mee gehouden dat de directe loonkosten SW hoger zijn dan de subsidie SW van het rijk, waardoor sprake is van een subsidietekort. Bij de jaarrekening bedraagt het voordeel op het subsidietekort 244 duizend euro. Dit wordt veroorzaakt door de volgende afwijkingen ten opzichte van de begroting:

- Er is een voordeel op de loonkosten SW van 159 duizend euro. Via de integratie uitkering sociaal domein zijn meer middelen voor de uitvoering van de Wsw (Wet sociale werkvoorziening) ontvangen dan waarmee rekening is gehouden in de begroting. Dit is het gevolg van de landelijk achterblijvende uitstroom SW in 2017 en de loonprijsindexatie. De uitstroom van de gemeente Groningen is weliswaar lager uitgevallen maar lag wel boven de landelijke uitstroom. Hierdoor valt voor de gemeente Groningen het budget hoger uit dan de toename van de loonkosten SW waardoor een voordeel ontstaat van 159 duizend euro.
- De kosten van begeleid werken nemen met 85 duizend euro af. Dit is het gevolg van de terugloop van het aantal personen dat hieraan deelneemt omdat de toegang tot de SW is afgesloten. Als gevolg van deze krimp daalt de eveneens de hiermee gemoeide subsidie.

Omzet SW-bedrijf (V 119 duizend euro)

Het voordeel op de netto toegevoegde waarde (NTW) van 206 duizend euro wordt voornamelijk veroorzaakt

doordat de materiaalkosten lager zijn uitgevallen dan we hadden verwacht. De omzet detacheringen SW valt daarentegen 87 duizend euro lager uit. Dit wordt mede veroorzaakt doordat sprake is van een hogere terugval dan was voorzien van gedetacheerde SW-medewerkers naar het beschutte bedrijf en een licht stijgend ziekteverzuim. De terugval en het licht stijgend ziekteverzuim zijn mogelijk het gevolg van de vergrijzing van de doelgroep. Als gevolg daarvan valt het aantal declarabele uren bij een aantal opdrachtgevers lager uit dan waar in de begroting rekening mee is gehouden. Door het verhogen van een deel van de detacheringstarieven bleef het nadeel beperkt.

Transitievergoeding SW (V 535 duizend euro)

In het laatste kwartaal 2018 is bekend geworden dat vanaf april 2020 compensatie kan worden geclaimd voor een deel van de transitievergoedingen aan werknemers die 104 weken ziek zijn geweest. Bij deze regeling kan met terugwerkende kracht vanaf 1 juli 2015 compensatie worden aangevraagd bij het UWV. Wij verwachten dat onze claim over de periode 2015-2018 613 duizend euro bedraagt. Het betreft een incidenteel voordeel waarvoor we een vordering op het UWV hebben opgenomen. Daarnaast is in 2018 aan SW medewerkers 78 duizend euro meer transitievergoeding verstrekt dan waarmee rekening was gehouden in de begroting, een incidenteel nadeel. Per saldo resteert een voordeel van 535 duizend euro.

Nieuw beschut (V 321 duizend euro)

In de begroting 2018 zijn we voor nieuw beschut uitgegaan van 78 personen aan het eind van 2018. Het rijk heeft het quotum voor 2018 voor de gemeente Groningen vastgesteld op 70 plaatsingen aan het eind van het jaar. Uiteindelijk hebben we 48 mensen weten te plaatsen op een nieuwe beschutte werkplek in 2018. De instroom was hoger. Uitval wordt vooral veroorzaakt doordat de match tussen de doelgroep en werk niet altijd goed op elkaar aansluit. Door het lager uitvallen van de aantallen, vallen de kosten van de begeleiding van nieuw beschut eveneens lager uit waardoor een voordeel is ontstaan van 159 duizend euro. Daarnaast ontvangen we over de gerealiseerde aantallen nieuw beschut in 2018 een bonus van 162 duizend euro. Totaal bedraagt het voordeel 321 duizend euro.

Bedrijfsvoeringskosten SW (V 200 duizend euro)

De kosten van de afdeling personeelszaken SW zijn 200 duizend euro lager uitgevallen. Het lager uitvallen van de kosten wordt vooral veroorzaakt doordat op het opleidingsbudget SW 130 duizend euro wordt overgehouden. Daarnaast zijn we vanaf dit jaar 70 duizend euro voordeliger uit op doelgroepenvervoer SW. Dit is grotendeels het gevolg van het nieuwe contract dat voordeliger uitvalt voor de SW.

Werk in Zicht (V 1,6 miljoen euro)

Werk in Zicht (WIZ) is een regionaal samenwerkingsverband voor de arbeidsmarktregio Groningen. Gemeente Groningen is centrumgemeente voor de regionale samenwerking en voor de subregio Centraal. Binnen dit samenwerkingsverband worden diverse projecten uitgevoerd. In 2018 zijn niet alle middelen besteed. Omdat het om een regionaal samenwerkingsverband gaat nemen we de resterende middelen van 1,6 miljoen euro mee naar 2019.

Van het voordeel heeft 1,2 miljoen euro betrekking op de uitvoering 1000-banenplan. In 2018 is gewerkt aan de uitwerking en uitvoering van het plan. Niet alle ontvangen middelen zijn besteed in 2018, omdat het project later is gestart in verband met afstemming met alle betrokken partijen en de doorlooptijd van inkoopprocedure.

Het overige voordeel is een optelsom van voordelen op het samenwerkingsverband zelf en diverse projecten te weten: sectorplannen SW organisaties, sluitende aanpak werkzoekende jongeren, grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling met Duitsland, arbeidsparticipatie mensen met een psychische beperking en Matchen op Werk.

Extra investering middelen BUIG (V 327 duizend euro)

Vanuit middelen voor extra beleid is er in 2018 voor de Maatregelen BUIG 695 duizend euro beschikbaar voor vouchers, borging KIK, intensieve begeleiding jongeren en parttime uit de uitkering. De grootste vrijval betreft borging KIK (232 duizend euro) dit wordt veroorzaakt doordat de borging pas later in het jaar is gestart. Dit had geen consequenties voor de uitvoering. In 2018 is hiervan 368 duizend euro uitgegeven.

Participatiebudget (neutraal)

De middelen van het participatiebudget zijn volledig benut.

Bedrijfsvoeringskosten (V 856 duizend euro)

Dit voordeel wordt verklaard door een verschuiving in de overheadkosten. Het budget is opgenomen bij dit deelprogramma, terwijl de kosten verantwoord zijn bij programma 14.

Vorming en opleiding (V 193 duizend euro)

Het resultaat op vorming en opleiding bedraagt op dit deelprogramma 193 duizend voordelig omdat de kosten van vorming en opleiding verantwoord worden bij programma 14.1, terwijl het budget onder dit programma is opgenomen.

Overige afwijkingen (V 95 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 95 duizend euro.

1.2 Inkomen en armoedeverlichting	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-3.664	5.834	2.170

BUIG (V 1,042 miljoen euro)

Ten opzichte van de begroting is sprake een voordeel van 1,042 miljoen euro op uitkeringen die onder de BUIG vallen. De uitkeringslasten zijn 3,4 miljoen euro hoger dan begroot. Dit nadeel wordt onder meer veroorzaakt door nominale stijging van uitkeringen, hogere incidentele uitgaven bij eindafrekeningen in december, een stijging van het aantal IOAW-uitkeringen en een afwijking tussen de verwachte en gerealiseerde kosten van de gemiddelde uitkering bij de WWB. Hier tegenover staat een voordelige afwijking door een incidentele vrijval van 2,7 miljoen euro op de voorziening dubieuze debiteuren. Deze vrijval is ontstaan door een andere waarderingsystematiek. Tot slot leidt een beroep op de vangnetregeling in verband met het in 2018 gerealiseerd tekort in 2018 tot een voordeel van 1,7 miljoen euro.

Bijzondere bijstand (N 341 duizend euro)

Individuele en collectieve bijzondere bijstand (N 52 duizend euro)

De nadelige afwijking op de bijzonder bijstand van 52 duizend euro bestaat uit een nadeel op de individuele bijzondere bijstand van 177 duizend euro en een voordeel op de collectieve bijzondere bijstand van 125 duizend euro.

Het nadeel op de individuele bijzonder bijstand wordt veroorzaakt door enerzijds hogere uitgaven voor de maaltijdvoorziening, laptopregeling en anderzijds door het niet realiseren van de besparing op de kosten van beschermingsbewind. Vanaf maart 2018 is het nieuwe beleid in werking getreden en gaan de burgers gefaseerd (over een periode van drie jaar) overstappen van een externe naar de gemeentelijke bewindvoerder. Dit heeft in 2018 nog niet geleid tot een merkbaar financieel voordeel, terwijl bij het samenstellen van de begroting 2018 we uitgegaan zijn van een financieel voordeel van 0,3 miljoen euro. De totale besparing die we vanaf 2021 beogen door het zelf uitvoeren van beschermingsbewind, wordt wel gerealiseerd. Door een lagere dotatie aan de voorziening dubieuze debiteuren komt het uiteindelijk nadeel op de individuele bijzonder bijstand uit op 177 duizend euro.

Het voordeel op de collectieve bijzondere bijstand wordt vooral veroorzaakt door lagere uitgaven in het kader van individuele studietoelage en lagere uitgaven tegemoetkoming ouderbijdrage schoolgeld.

Individuele Inkomensvoorslag (N 435 duizend euro)

Het resultaat op de individuele inkomensvoorslag is 435 duizend euro nadelig. Dit nadeel wordt veroorzaakt doordat we vanaf 2018 meer klanten ambtshalve de toeslag verstrekken in plaats van op aanvraag. Tevens is er een stijging te zien van het aantal mensen dat recht heeft op de toeslag. Deze stijging wordt veroorzaakt, doordat het aantal klanten dat langer dan vijf jaar in de bijstand zit groter wordt.

Wet kinderopvang (V 101 duizend euro)

In 2018 hebben we 101 duizend euro minder uitgeven aan vergoedingen voor de Wet Kinderopvang dan begroot. In het verleden hadden we tekorten op deze post. Daarom hebben we het beleid aangepast. We zijn strenger met het toekennen van vergoedingen. Aan de andere kant zoeken we ook naar mogelijkheden om

voor bepaalde doelgroepen de toekenning te versoepelen.

Collectieve ziektekostenverzekering (V 45 duizend euro)

In 2018 is er vanuit extra beleid een bedrag van 255 duizend euro structureel beschikbaar gekomen voor de verhoging van de premies collectieve ziektekostenverzekering. Doordat de werkelijke premies iets lager uitvallen is er een incidentele vrijval van 45 duizend euro.

Bijstand op maat (V 84 duizend euro)

Voor de pilot Bijstand op Maat was 590 duizend euro beschikbaar in 2018. De uitgaven voor onder andere uitzendkrachten en de inzet van de Rijks Universiteit bedragen 506 duizend euro. Het project loopt door in 2019.

Schuldhelpverlening (V 913 duizend euro)

Het voordelige resultaat binnen de schuldhelpverlening wordt voor 441 duizend euro veroorzaakt door nog niet ingezette rijks gelden. In de mei-circulaire 2018 is er vanuit het rijk extra geld voor de jaren 2018 tot en met 2020 ter beschikking gesteld voor de versterking van het gemeentelijke armoede- en schuldenbeleid. Deze gelden worden in 2019 voor eurocoaches en schuldhelpverlening in de wijken ingezet. Hiermee zetten we in op preventie.

Daarnaast zijn de opbrengsten 290 duizend euro hoger dan begroot. Dit betreft onder andere hogere opbrengsten van buitengemeenten voor schuldbemiddeling en budgetbeheer, hogere opbrengsten bewindvoering en een detacheringsvergoeding en een bijdrage van Menzis voor het project Wanbetalers. Tevens zijn de lasten 180 duizend euro lager, dit wordt onder andere veroorzaakt door een vrijval van de voorziening dubieuze debiteuren, vrijval van kosten betalingsverkeer en vrijval op overige bedrijfsvoeringsbudgetten.

Bijstandsverlening Zelfstandigen, BBZ (N 212 duizend euro)

Het nadeel op de BBZ vloeit voor uit een extra omzetting van leningen in 'om niet verstrekkingen' van ongeveer 0,8 miljoen euro, als uitvloeisel van een wijziging in het fiscale regime voor zelfstandigen in 2017 van papieren loon naar eindloonheffing. Dit wordt in 2018 voor 75% vergoed door het rijk. Per saldo resteert een nadeel van 212 duizend euro.

Afwikkeling subsidies (V 96 duizend euro)

Binnen het sociale domein hebben we, in het kader van Maatschappelijke Kosten en Batenanalyse (MKBA), strakker op de verantwoording van subsidies gestuurd. Dit heeft op dit deelprogramma tot een bate van 96 duizend euro geleid.

Vorming gemeenschappelijke Backoffice (N 58 duizend euro)

Landelijk wordt voor de uitvoering van de bijstand gewerkt aan de ontwikkeling van een Gemeenschappelijke Backoffice Inkomens (GBI). Deze maakt uitvoering van backoffice-taken op landelijk of regionaal niveau mogelijk. Hierdoor gaan we uit van een besparing op de uitvoeringskosten van structureel 250 duizend euro vanaf 2018. Deze besparing hebben wij niet gerealiseerd in 2018. De vorming van het GBI loopt vertraging op en is op zijn vroegst in 2021 operationeel. Doordat er een vrijval is op een aantal bedrijfsvoeringsbudgetten hebben we een groot deel van de besparing in 2018 incidenteel kunnen realiseren.

Kostentoerekening (V 296 duizend euro)

Door een wijziging in de kostenverdeling is op dit deelprogramma een voordeel ontstaan van 296 duizend euro.

Vorming en opleiding (V 281 duizend euro)

Het resultaat op vorming en opleiding bedraagt op dit deelprogramma 281 duizend euro voordelig. De kosten van vorming en opleiding worden verantwoord bij programma 14.1 terwijl het budget onder dit programma is opgenomen. Dit geeft bij dit programma een voordeel en bij programma 14.1 een nadeel. Per saldo is 106 duizend euro overgebleven, ondanks dat alle aangevraagde opleidingen zijn toegekend.

Overige afwijkingen (V 68 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 68 duizend euro.

Financiële risico's

Naam risico	Financiering uitvoering wet BUIG
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	<p>In de begroting 2019 wordt in 2019 een nadeel op de BUIG voorzien van 10,7 miljoen euro. Hierbij is rekening gehouden met de in de begroting 2018 ingezette maatregelen om het BUIG-tekort terug te dringen. Bij de BUIG geldt dat relatief geringe afwijkingen in onder meer de hoogte van het aantal uitkeringen en de hoogte van de gemiddelde bijstandsuitkering in absolute bedragen substantiële afwijkingen kunnen hebben. In de begroting 2019 is het tekort op de BUIG opgenomen in het meerjarenbeeld. We weten niet zeker of de in 2018 ingezette maatregelen het beoogde effect hebben. Zonder een verdere afname komt de prognose BUIG uit op 12,7 miljoen euro. We houden daarom vanaf 2019 rekening met een structureel risico van 25% over het verschil van 2 miljoen euro.</p> <p>In de begroting 2019 worden maatregelen voorgesteld om het tekort op de BUIG in de komende jaren terug te brengen. De belangrijkste maatregelen zijn gericht op het beperken van de instroom en het versnellen van de uitstroom in het eerste jaar. In de begroting 2019 is vanaf jaarschijf 2020 een indicatie van de opbrengsten van de maatregelen opgenomen. Het risico is dat we de ingeschatte besparing niet kunnen realiseren.</p> <p>Het resterende geraamde tekort (na het effect van de maatregelen) wordt aangevuld ten laste van de algemene middelen.</p>
Risicobedrag 2019	2 miljoen euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	5 miljoen euro
Kans 2020	25%-75%
Risicobedrag 2021	6 miljoen euro
Kans 2021	25%-75%
Risicobedrag 2022	7 miljoen euro
Kans 2022	25%-75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	VGR 2014-2 en Begroting 2015
Actie	In 2019 nemen we maatregelen om het verwachte structurele tekort zoveel mogelijk terug te dringen. Het resterende tekort wordt opgelost door aanvullende middelen beschikbaar te stellen ten laste van de algemene middelen.

Naam risico	Risico loonstijgingen SW
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	Op 22 december 2015 hebben de VNG en de bonden een onderhandelaarsakkoord bereikt over een nieuwe cao SW. De indexatie van de lonen wordt gekoppeld aan de indexatie van het wettelijk minimumloon. De afspraak is gemaakt dat gemeenten in 2017 en 2018 worden gecompenseerd voor loon- en prijsontwikkelingen. Voor de periode 2017-2018 is daarom geen sprake meer van een risico. Na 2018 is de situatie onzeker. Een loonsverhoging van 1% heeft een financieel effect van ongeveer 300 duizend. We houden rekening met een afname van de doelgroep van 5% per jaar. Het risico verlaagt dus ook met 5% per jaar.
Risicobedrag 2019	285 duizend

Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	270 duizend
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	257 duizend
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	244 duizend
Kans 2022	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Berichtgeving Rijk afwachten

Naam risico	Sociale werkvoorziening (Ten Boer)
Programma	Werk en inkomen
Omschrijving	In Ten Boer werd rekening gehouden met een risico sociale werkvoorziening omdat het budget dat de werkvoorzieningsschappen van het Rijk ontvangen gestaag terug loopt. De uitstroom vanuit Ten Boer is lager dan het landelijke gemiddelde. De bijdrage (het verschil tussen loonkosten en rijksbijdragen) die de gemeente moet betalen zal daardoor stijgen. Omdat de werkwijze in Groningen anders is dan in Ten Boer houden we in de begroting 2019 rekening met het risico bij Ten Boer. Het risico wordt ingeschat op 100.000 structureel met een kans van 30%.
Risicobedrag 2019	100 duizend euro
Kans 2019	30%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro
Kans 2020	30%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro
Kans 2021	30%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro
Kans 2022	30%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Vanaf de begroting 2020 zal dit risico worden betrokken bij de Groningse werkwijze.

Programma 2: Economie en werkgelegenheid

Overzicht

De gemeente telde in 2018 ruim 145.000 banen en is het centrum van werkgelegenheid in de regio. Werkgelegenheid ontstaat vooral bij de bedrijven. Het is onze taak om werkgevers te faciliteren, uit te nodigen en aan te moedigen. Dat doen we door onze positie als internationale kennisstad te versterken. We werken samen aan een aantrekkelijke stad met een krachtig toeristisch en economisch profiel. Ook bieden we ondernemers letterlijk en figuurlijk de ruimte via het deelprogramma bedrijvige stad. Langs al deze sporen kiezen we voor een open samenwerking met ondernemers en andere partners, met veel ruimte voor hun ideeën en initiatieven. Daarmee stimuleren we de economie en werkgelegenheid.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Het programma is verder uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

Wij willen dat Groningen een gemeente is:

- Waar bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden samen optrekken en bijdragen leveren aan duurzame en innovatieve werkgelegenheid;
- Waar een levendige binnenstad een grote aantrekkingskracht heeft op ondernemers, studenten, kenniswerkers, bezoekers en toeristen;
- Waar ondernemers de ruimte krijgen en waar bedrijven zich graag vestigen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's

[Economische Agenda 2015-2019 \(september 2014\) bestaand uit Convenant Ondernemend Groningen en G-kwadraat 2015-2019](#)

[Strategische agenda Akkoord van Groningen 2018-2022](#)

[Vaststelling visie werklocaties "Rode Loper" en de "Beleidsnotitie Westpoort" \(september 2014\)](#)

[Strategisch evenementenbeleid \(oktober 2014\)](#)

[Binnenstadvisie Bestemming Binnenstad \(februari 2016\)](#)

[Groningen geeft energie \(juli 2015\)](#)

[Structuurvisie Detailhandel 2011-2020 \(januari 2011\)](#)

[Structuurvisie Kantoren 2010-2020 \(november 2010\)](#)

[Nieuwe aanpak arbeidsmarktbeleid \(2017\)](#)

[Omgevingsvisie 'The Next City' \(2018\)](#)

[Watervisie - Koersen op Water \(april 2017\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Groei werkgelegenheid

Het gaat goed met de Groningse economie. In 2018 is de werkgelegenheid toegenomen met 5.177 banen. Steeds meer mensen vinden een baan en met 874 nieuwe vestigingen is de economische structuur van de stad verder versterkt. De banengroei in de gemeente Groningen (3.7%) ligt boven de landelijke groei (2.2%). De ontwikkeling van het aantal vestigingen (5%) ligt iets boven het landelijke cijfer (4.6%). De economische groei van de stad zet verder door en ook de verwachtingen qua groei voor 2019 zijn gunstig. Wel wordt het steeds moeilijker om ontstane vacatures in te vullen.

	2014	2015	2016	2017	2018	Aantal	%
Banen	131.972	133.604	135.012	139.151	145.098	5.177	3.7%
Vestigingen	15.729	16.163	16.644	17.451	18.287	874	5.0%

Meer samenwerking

Vanuit de economische Agenda en G-kwadraat ondersteunen we samenwerking tussen bedrijven, instellingen, organisaties en de overheid. Deze samenwerking werpt duidelijk zijn vruchten af. Het Fonds Ondernemend Groningen (het Fonds) is in 2017 geëvalueerd en wordt door alle ondervraagde organisaties en geledingen gewaardeerd en als meerwaarde erkend. De raad heeft het Fonds voor onbepaalde tijd voortgezet en de samenwerkingsovereenkomst tussen de gemeente met het Fonds is verlengd. In het kader van de gemeentelijke herindeling met Haren en ten Boer vanaf 1 januari 2019, hebben de eerste voorbereidende gesprekken plaatsgevonden.

De Koepel Economische Agenda heeft een nieuwe voorzitter gekregen en een nieuwe werkwijze ontwikkeld. Vanaf eind 2018 wordt er vier keer per jaar een themabijeenkomst georganiseerd waar ervaringen, ambities en knelpunten worden gedeeld.

Daarnaast hebben we de samenwerking met Marketing Groningen in 2018 versterkt door het opstellen en uitvoeren van een nieuw convenant.

Multiplier

We stimuleren de economische ontwikkeling door samenwerking te bevorderen, innovatie te stimuleren en Groningen te profileren. Daarnaast zetten we voor initiatieven vanuit de markt middelen in als cofinanciering. Dit vinden we terug in de multiplier, dit cijfer geeft aan wat onze financiële bijdrage is geweest ten opzichte van het totaal. De gemiddelde multiplier voor projecten uit G-kwadraat is het afgelopen jaar 1: 17,5 geweest. Voor kennisprojecten is dit 1:25,2 en voor de projecten die onder aantrekkelijke en bedrijvige stad vallen 1:5.

Arbeidsmarkt

Van de 6.000 openstaande vacatures is 34% moeilijk vervulbaar (Arbeidsmarkt Groningen, UWV 2018). In verschillende sectoren ontstaan personeelstekorten, onder andere in de bouw, zorg, horeca, ICT en techniek. Bedrijven ervaren hierdoor een productiebelemmering. Daarnaast verandert door automatisering en digitalisering de arbeidsmarkt in een hoog tempo. Ook brengen demografische ontwikkelingen, zoals vergrijzing en ontgroening, uitdagingen met zich mee voor de vraag en aanbod van werk en personeel. Continuïteit in de focus op de sterke bestaande clusters Healthy Ageing en IT is hierom van belang.

Healthy Ageing

Al jarenlang werken de gemeente Groningen, kennisinstellingen, bedrijven en het Healthy Ageing Network Northern Netherlands samen met vele andere partners aan het thema Healthy Ageing; het vergroten van het aantal gezonde levensjaren van de inwoners van de regio. De Groningse concentratie van kennis rond het thema Healthy Ageing biedt veel kansen voor bedrijvigheid en werkgelegenheid in deze sector. In 2018 is de strategische Healthy Ageing agenda verder uitgewerkt. De agenda bestaat uit vijf prioritaire doelen, die samen met verschillende stakeholders in activiteiten en projecten worden uitgewerkt; innovatie en cross-overs, profileren, internationale samenwerking, opleiding en toekomstige ontwikkelingen arbeidsmarkt en praktische ondersteuning.

IT

Het afgelopen jaar hebben we alle verschillende partijen op het gebied van digitalisering bij elkaar gebracht en gezamenlijke plannen gemaakt. Samen met hen zullen we in 2019 het project Groningen Digital City verder ontwikkelen. Vanuit de digitale agenda zijn er verschillende projecten uitgevoerd. Financieel is er bijgedragen aan de werkplaats digitaal vakmanschap (Kasteel.Gro), er zijn projecten ontwikkeld voor MKB & digitaliseren en cybersafety en de focus lag op thema's als onderwijs en emancipatie. Er is gekeken naar de mismatch op de arbeidsmarkt, voor mensen met IT-kennis en ervaring is terugkeren naar de IT-sector een optie.

Snel internet in het buitengebied

Een betrouwbare en stabiele snelle internetverbinding voor burgers, zzp'ers en bedrijven is in toenemende mate essentieel voor deelname aan het maatschappelijk en economisch verkeer. In 2018 is het besluit genomen door de Provincie Groningen om de aanleg van nieuwe Next Generation Access (NGA)- netwerken in het Groningse buitengebied te stimuleren onder het project 'Snel Internet'. De uitrol hiervan is voorzien in 2019.

Deelprogramma 2.1: Groningen Kennisstad

Door de aanwezigheid van de Rijksuniversiteit Groningen, de Hanzehogeschool, de mbo-instellingen, het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) en kennisintensieve bedrijven heeft Groningen toegang tot innovatieve kennis en daarmee veel kansen voor nieuwe kennisintensieve bedrijvigheid. Die kansen willen we benutten. Als gemeente bevorderen we de samenwerking en kennisdeling tussen de verschillende partijen en ondersteunen we nieuwe initiatieven. Ook communiceren we actief en internationaal over de kwaliteiten van Groningen als kennisstad.

Beleidsvelden

- Samenwerken met kennisinstellingen
- Faciliteren van gezamenlijke (internationale) kennis- en innovatieprojecten
- Samenwerken versterken gericht op kennis en innovatie
- (Inter)nationaal Promoten van onze kennissectoren
- Talent en bedrijfsleven koppelen
- Huisvesten van kennis economie

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Het aantal werkzame personen in onze speerpuntsectoren	50.913	> dan in 2017	53.393
% bedrijven dat nieuwe producten ontwikkelt	-	> dan in 2017	19.5%
Aandeel bedrijven dat samenwerkt met kennisinstellingen	-	> dan in 2017	25.3%
Aantal studenten op HBO- en WO-opleiding (waarvan aandeel buitenlands)	60.093 (14.4%)	> dan in 2017	59.400 (9.4% Hanze, 22.6% RUG)

2.1.1 Samenwerken. met kennisinstellingen

We willen dat kennisinstellingen, bedrijven en overheden samen optrekken en een belangrijke bijdrage leveren aan (nieuwe) innovatieve werkgelegenheid. Daartoe werken we in het 'Het Akkoord van Groningen' samen met de Rijksuniversiteit Groningen, het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG), de Hanzehogeschool Groningen en de provincie Groningen (vanaf 2018 volwaardig lid) en vanaf 2019 de mbo-instellingen. Ook verscheidene bedrijven haken met regelmaat bij de stuurgroep aan. Daarbij zetten we Groningen steviger neer als internationale kennisstad en centrum van innovatie. De speerpunten en doelstellingen voor 2018-2022 zijn vastgelegd in de nieuwe 'Strategische agenda Akkoord van Groningen 2018-2022, Verbinden en Opschalen'.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of éénmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
-----------------------	---------	--------	---------

	2017	2018	2018
Positie op International Student Barometer ten opzichte van andere Nederlandse universiteiten	1	-	-
Academic Ranking of World Universities (Shanghai Ranking)	59	-	66
U-Multirank: World University Rankings	5	-	3
EZ Benchmark topcampussen Nederland	-	Top 8	1

Wat wilden we bereiken in 2018?

De belangrijkste doelen van het Akkoord van Groningen in 2018 waren:

- Het aantrekken van nieuwe bedrijven en studenten door middel van promotie van Groningen;
- Het verblijfsklimaat voor internationals in de stad verbeteren;
Zie [beleidsveld 2.1.4 \(Inter\)nationaal Promoten van onze kennissectoren](#)
- Het verhogen van de kenniscirculatie tussen kennisinstellingen, overheid en burgers door het ontwikkelen van proeftuinen, innovatiewerkplaatsen en masterclasses;
- De MBO-instellingen betrokken houden op relevante thema's en projecten;
- Vergroten van de employability van studenten voor de Noordelijke arbeidsmarkt;
- Erkenning van de Campus Groningen als volwassen topcampus;
- De samenwerking van de Groningse Healthy Aging Agenda versterken.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Met de oprichting van City Central is een hub gecreëerd met als doel om nieuwe (internationale) bewoners te verbinden met de stad. Zodat deze nieuwe bewoners kunnen integreren, bij kunnen dragen en zich thuis kunnen voelen. Ook het culturele platform Here&Now maakt hier onderdeel van uit;
- Stichting TalentWeb Groningen bleef ook in 2018 een enthousiaste groep jonge talenten vanuit verschillende niveaus en opleidingen. We hebben het startevent van Talent Web ondersteund, waarbij de groep talenten is bezig geweest met een case omtrent talentontwikkeling voor verschillende stakeholders;
- In maart 2018 is de Aletta Jacobs School of Public Health opgericht, waar de verbinding wordt gezocht tussen onderzoek, onderwijs en valorisatie op het gebied van Healthy Ageing. Groningen timmert aan de weg met het streven naar een eerste Rookvrije Generatie. Ook streven onderzoekers en beleidsmakers ernaar om van Groningen een zogenaamde Blue zone te maken;
- Groningen heeft samen met Rotterdam het Global Centre of Excellence on Climate Adaptation (GCECA) in 2017 binnengesleept. In 2018 is dit VN klimaat instituut geopend door Ban Ki Moon, voormalige secretaris generaal van de VN;
- Centrum WIJS heeft zich uitgebreid, en bleek onder andere volgens de City Deal 'Kennis Maken' een succesvolle formule om studenten van de Hanzehogeschool en de Rijksuniversiteit Groningen meer te betrekken bij maatschappelijke vraagstukken;
- In november 2018 is de rapportage Talent in Regio uitgebracht waarin de huidige informatiebronnen betreffende vraag en aanbod van talent op de arbeidsmarkt in beeld is gebracht;
- International Welcome Center North (IWCN) is één van de succesvolle projecten door het Akkoord van Groningen geïnitieerd. In dit project werken het ministerie, de gemeente, de akkoordpartners en stichting Connect International samen voor bedrijven en internationals in Noord Nederland. Inmiddels werkt IWCN voor 3 provincies, 14 gemeenten een 180 bedrijven in noord Nederland. De groepen kennismigranten met familie, internationale startups en internationale afgestudeerden zijn veel harder gegroeid in Noord Nederland, dan verwacht. De toestroom van internationals neemt daarnaast ieder jaar verder toe. Zij worden daarbij ondersteund en geholpen door IWCN, die inmiddels op een groot bereik en enthousiasme mag rekenen bij organisaties en internationaal talent.

Conclusie

Ook in de nieuwe strategische agenda van het Akkoord van Groningen blijft de focus op het actief sturen en ontwikkelen van de thema's Healthy Ageing en Energie. Een nieuw thema is Digital Society. Daarnaast zijn er een aantal randvoorwaardelijke thema's benoemd. Dit zijn: Talentontwikkeling, Innovatie, Jongerenhuisvesting, Lobby, Internationalisering en Marketing & Communicatie. Het uitwerken van deze thema's resulteert in concrete projecten met zowel korte als lange ontwikkeltijden.

De Campus Groningen is het centrum voor innovatie, onderzoek en bedrijvigheid in Noord-Nederland. In nog geen zes jaar tijd is de campus gegroeid naar een van de grootste volwassen campussen van nationaal belang in 2018 (rapport BCI 2018).

2.1.2 Faciliteren van gezamenlijke (internationale) kennis en innovatie projecten

Samen met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere overheden nemen we deel aan (Europese/internationale) samenwerkingsprojecten op het gebied van kennisontwikkeling en innovatie. Onder andere via deze projecten versterken we onze kennisinfrastructuur en proberen we andere partijen te laten investeren in de Noordelijke economie om te komen tot innovaties om de stad en haar uitdagingen verder te brengen naar de 'Next City'.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal ondersteunde grote (Europese) kennisprojecten	11	> 10	20
Aantal geacquireerde kennisintensieve bedrijven	5	> 4	-

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen in totaal meer dan 10 kennisprojecten ondersteunen in 2018 en meer dan 4 kennisintensieve bedrijven acquireren.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In december 2018 hadden we 12 lopende Europese samenwerkingsprojecten in onder andere de programma's H2020 en Interreg. Nog eens 9 zijn nog in ontwikkeling of zijn aangevraagd. Een voorbeeld van een groot Europees samenwerkingsproject vast is binnengehaald door de gemeente Groningen is het Making City Lighthouse project. Dit project heeft als doel heeft om beleids- en technische innovaties in te zetten in wijken om deze energiepositief te maken. In dit project werken 34 partners uit Europa samen over Positive Energy districts en wijkaanpak. Groningen vervult in het project de rol van 'Lighthouse City'; een 'lichtend baken' voor andere steden. Voor de Groningse partners samen is ongeveer 7,5 miljoen beschikbaar gekomen voor het project, waarvan voor de gemeente ongeveer 2 miljoen. Het project loopt tot en met 2023;
- Afgelopen jaar zijn we benaderd door de OECD (samenwerkingsverband van 36 landen voor het geven van economisch advies) om deel te nemen aan het project "The economics and governance of circular economy in cities" waarbij ze een analyse maken over de circulaire economie in Groningen. Hiervoor worden meerdere stakeholders benaderd. Begin 2019 start dit project;
- Met het project GAS2.0, een publiek-private samenwerking voor het vernieuwen van technisch mbo onderwijs voor de aardgastransitie in Drenthe, Groningen en Friesland, wordt ingespeeld op de ontwikkelingen rondom de gastransitie in de regio. Studenten worden hierin voorbereid op de huidige arbeidsmarkt;
- Faciliteren, en ondersteunen acquisitie en vestiging van nieuwe bedrijven (zie ook [2.2.1 Samenwerken met binnenstadondernemers](#) en [2.3 Bedrijvige stad](#));

- Ondersteunen van projecten die innovatie in het MKB stimuleren, een voorbeeld project is BioCooperative. BioCooperative is een project waarbij de krachten van een grote en brede groep MKB'ers worden gebundeld, en deze in stelling brengen bij investeerders, instellingen en overheden. De coöperatie wil graag de komende 3 jaren gezamenlijk met de gemeente van steeds grotere toegevoegde waarde zijn. Dit in formulering, uitvoering en waarborging van economische impact en werkgelegenheid in de bio-economie in stad en regio;
- Afgelopen jaar hebben we ons hard ingezet het thema Waterstof. Een consortium van onderwijs, semioverheid, bedrijven en samenwerkingsverbanden zijn van plan het initiatief 'Waterstof Booster' op te zetten. Hier wordt een open Noord-Nederlands innovatie ecosysteem neergezet waaraan iedere industrie, MKB-er, overheid of kennis- en onderwijsinstelling mee kan doen;
- Samen met bedrijven en kennisinstellingen hebben we de strategische economische agenda voor Healthy Ageing verder uitgewerkt en meerdere projecten geïnitieerd. Door onze bijdrages draagt de gemeente bij aan het gezond ouder worden. Een van deze projecten is de ontwikkeling van een innovatieve diagnostische test voor de screening naar baarmoederhalskanker in een laboratoriumomgeving en validatie ervan door de Notified Body (door een overheid aangewezen keurings- of testinstituut);
- Het project 'Groningen Digital City' is verder doorgezet met als uitvoerende team het Digital Office Groningen, een samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en onderwijs. Er worden verschillende kennisprojecten op het snijvlak IT/digitaal, innovatie en MKB ondersteund. Onder andere het jaarlijks organiseren van de grootste Blockchain Hackaton van de wereld. Er is veel aandacht besteed aan het (inter)nationaal op de kaart zetten van Digitale stad Groningen. Hiervoor is een praatplaat ontwikkeld waarop het ecosysteem en de uitdagingen van de IT-stad worden weergegeven. Er is ook samenwerking gezocht met de Rijksoverheid om MKB'ers vooruit te helpen op het gebied van IT (Roadmap Digitalisering MKB). Partijen binnen de IT-sector in de stad weten elkaar in toenemende mate beter te vinden. Meer overkoepelende initiatieven worden opgericht, zoals de Digital Society Hub en Groningen Digital Business Center. Hierdoor verandert de rol van het Digital Office. Met alle partijen op het gebied van digitaliseren zal in 2019 het project Groningen Digital City verder worden ontwikkeld.

Conclusie

Kennis en innovatie vormen een belangrijke pijler voor de Groningse economie. De kennisinstellingen zijn van groot belang als werkgever, kennismakelaar en magneet voor talent. Groningen beschikt over sterke kennisclusters, een goed vertegenwoordigd en gretig midden- en kleinbedrijf en een cultuur van samenwerking met alle belanghebbenden. In 2018 hebben we met verschillende stakeholders gesproken over de toekomst van de Groningse kenniseconomie, hier is het verslag [Bouwstenen kenniseconomie en innovatie Groningen](#) uit voortgekomen.

We hebben onze inzet op Europese projectverwerving verstevigd en meerdere (internationale) kennisprojecten ondersteund. Samen met bedrijven en kennisinstellingen hebben we op verschillende thema's en in verschillende sectoren projecten geïnitieerd en hebben we ons als regio duidelijk geprofileerd.

2.1.3 Samenwerken versterken gericht op kennis en innovatie

Samenwerken in de regio en over de grenzen vormt een belangrijke pijler voor het economische beleid. We willen een sterkere positie van de Groningse regio bereiken in landelijke en Europese netwerken, onder meer om het Groningse innovatiepotentieel voor het voetlicht te brengen en de kansen op externe subsidies en investeringen te vergroten. We verbinden mensen, bedrijven, kennisinstellingen en samenwerkingspartners uit de stad met de regio en slaan ook bestuurlijk de handen ineen richting Den Haag en Brussel.

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2018 continueren we de samenwerking in Noordelijk verband, zowel op gemeentelijk niveau (NG4), in de regio (Regio Groningen-Assen), als op provinciaal niveau (3 noordelijke provincies). We willen Noord-Nederland meer en sterker profileren als aantrekkelijk woon-en werkgebied met een gunstig vestiging- en investeringsklimaat. Alles gericht op het behouden van bestaande werkgelegenheid, het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid, het stimuleren van innovatie en bevorderen van investeringen in onze bedrijven en in ons gebied.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Regelmatig met onze overheidspartners in Noord-Nederland kennis delen, samenwerken in projecten en nieuwe kennis-en innovatieprojecten opzetten;
- De regionale samenwerking te bevorderen via bijvoorbeeld de Regio Groningen-Assen;
- Gezamenlijk profileren en optrekken richting Den Haag en Brussel, onder andere op de Wunderline verbinding met Duitsland en digitale transitie;
- De verbinding te stimuleren tussen ICT, Health, Energie en creatief en waar mogelijk de landelijke aansluiting;
- Samenwerking gezocht met internationale steden om kennis te delen.
-

Conclusie

Met onze partnersteden Assen, Emmen en Leeuwarden werken we samen aan de NG4 EU office in Brussel. Na een aantal jaren kunnen we inmiddels concluderen dat we een stevig netwerk hebben opgebouwd in Brussel en als vanzelfsprekende samenwerkingspartner worden gezien door andere regio's en steden. Ze weten ons te vinden. Naast verschillende activiteiten voor projectontwikkeling, netwerkuitbreiding en promotie van onze innovatieve kennissectoren werkten we in 2018 aan de ontwikkeling van strategische roadmaps voor onder andere de thema's energie, waterstof en mobiliteit. We voerden lobby op thema's als de Wunderline verbinding met Duitsland en de onderwerpen digitale transitie en talentontwikkeling.

Met de Noordelijke partners verenigd in het SNN zijn we aan de slag gegaan in de nieuwe Economic Board Noord Nederland. Dit is een vervolg op de Northern Innovation Board, die dus nu is opgeheven. Aan de Economic Board nemen zowel bestuurders van overheden, als van kennisinstellingen als ondernemers deel met het oog op de ontwikkeling van de kenniseconomie en et ecosysteem in het Noorden van Nederland.

In de regionale samenwerking is kennisdeling van belang en het verbinden van stedelijke instellingen aan regionale bedrijven. In dat kader hebben we samen met de Regio Groningen-Assen en het Akkoord van Groningen een verkennend onderzoek laten uitvoeren naar talentontwikkeling 'talent in de regio' in een onderzoeksverband van verschillende partijen (RUG, Hanzehogeschool, Onderzoek en Statistiek en het Urban Data Center Groningen).

In 2019 werken we verder aan een vervolg.

2.1.4 (Inter)nationaal Promoten van onze kennissectoren

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal samenwerkingsprojecten op gebied van Kennis/innovatie	8	> 2	23
Aantal profileringsprojecten Groningen kennisstad	3	> 2	3

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen Groningen meer strategisch en samen met onze partners profileren. Marketing Groningen heeft in 2018 een propositie ontwikkeld om het economisch profiel van Groningen samen onze partners uit te dragen. Als onderdeel van ons internationaliseringsbeleid promoten we onze economie in internationaal perspectief. Dit doen we door te werken aan focus en gerichte internationale samenwerking en profilering. We wilden meer dan 5 samenwerking/profileringsprojecten op het gebied van kennis en innovatie met onze partners uit het bedrijfsleven en kennisinstellingen opzetten. Daarnaast zijn we doorggegaan met het realiseren van projecten uit het welkomstbeleid 2.0 en ondersteunen van het IWCN.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In december 2018 hadden we 12 lopende Europese samenwerkingsprojecten in onder andere de programma's H2020 en Interreg. Nog eens 9 zijn nog in ontwikkeling of zijn aangevraagd;
- We bezochten verschillende conferenties en bijeenkomsten ter promotie van onze kennissectoren. Bijvoorbeeld op het gebied van circulaire economie in Parijs. Onder andere door deze bijeenkomsten zijn we een samenwerking aangegaan met de OECD om te komen tot een aanpak op het gebied van circulaire economie in Groningen. We hebben ons gepresenteerd op Londen Future City's Conference, op de Sister City Conference en de World Economic Forum in Tjianjin;
- In onze notitie [Economische kansen voor Healthy Ageing](#), geven wij aan dat een juiste profilering investeringen en bedrijvigheid kan aantrekken. In samenwerking met de LifeCooperative hebben wij afspraken gemaakt over het gezamenlijk profileren van de Life Science Sector tijdens nationale en internationale beurzen in 2018. Het bezoek aan de Bio Europe Spring in Amsterdam in mei 2018 was een eerste aanzet tot meer gezamenlijke profilering. Dit zullen wij in 2019 voortzetten.
- We hebben de bekendheid van de Groningse digitale economie en de startup scene vergroot door het ondersteunen en faciliteren van verschillende projecten. Voorbeelden van projecten zijn: Blockchain innovatie programma, Draadloos Groningen, Digital Society Hub, Building Digitaal en Digitaal Vakmanschap (Noorderpoort). Het programma Startup in Residence heeft ook bijgedragen aan de bekendheid van de startup scene in Groningen;
- Het IWCN heeft zich gepresenteerd aan (inter)nationale PhD studenten tijdens de PhD-day in september 2018. Internationale studenten hebben tijdens de presentatie van IWCN informatie gerelateerd tot werken in het Noorden ontvangen. Voor deze presentatie was veel belangstelling;
- Ontwikkelen aanpak internationalisering door onder andere beter en efficiënter met partners zoals kennisinstellingen en bedrijven uit de stad af te stemmen;
- In maart 2018 is de kick-off geweest van Top Dutch Talent. Het was de officiële start van het project voor talent in Noord Nederland. In 2018 is verder gewerkt aan het realiseren van een platform voor talent en bedrijven in Noord Nederland. Tijdens de kick-off is ook de Engelse website met nieuws uit het Noorden "Northern Times" gelanceerd. Deze site geeft informatie weer over de Nederlandse cultuur, lifestyle en de laatste academische en economische ontwikkelingen uit de regio.

Conclusie

In 2018 zijn er veel samenwerkings- en profileringsprojecten uitgevoerd op het gebied van kennis en innovatie. Deze projecten waren op nationaal en internationaal niveau.

Samen met Marketing Groningen hebben we verder gewerkt aan de economische positionering van Groningen en de regio. Deze positionering gebruiken we voor externe (inter)nationale promotie van onze regio. We bezochten verschillende nationale en internationale conferenties en bijeenkomsten ter promotie van onze kennissectoren. Hieruit zijn samenwerkingen op verschillende thema's ontstaan.

2.1.5 Talent en bedrijfsleven koppelen

We bevorderen meer en betere samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven. Ook willen we dat aankomende professionals meer in contact komen met bedrijven uit de stad en de regio. We ondersteunen

initiatieven die deze samenwerking bevorderen. Daarnaast willen we voldoende en goed gekwalificeerde arbeidskrachten in de Groningse regio behouden en aantrekken.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen de ingezette lijn voortzetten en aanvullen met concrete initiatieven waarbij we uiteindelijk voldoende en goed gekwalificeerde arbeidskrachten voor de Groningse regio realiseren. In de samenwerking met onze kennisinstellingen nemen we het MBO mee.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In 2018 hebben we in samenwerking met de onderwijsinstellingen, stichting Ondernemerstrefpunt en Marketing Groningen onder de noemer "Meet your Future" initiatieven opgezet om de verbinding te leggen tussen onderwijs en het regionale bedrijfsleven. Bij de eerste twee events was de focus op het verbinden van besturen van studieverenigingen met regionale bedrijven. Hier zijn contacten gelegd en onderling hebben partijen vervolgactiviteiten afgesproken. Tijdens de promotiedagen is er gefocust op de verbinding tussen MBO leerlingen en regionale partijen;
- Er is ondersteuning gegeven aan initiatieven vanuit de onderwijsinstellingen. Samen met de RUG hebben wij Business Meets University georganiseerd, hier kunnen bedrijven ingebrachte cases laten beantwoorden door studenten. Wij hebben geparticipeerd in een project ingezet door Student Consultancy (RUG). Hier hebben studenten gewerkt aan een businesscase vanuit het regionale bedrijfsleven;
- Wij hebben de stichting Ondernemerstrefpunt ondersteund en ook geparticipeerd aan de activiteiten die zij organiseren voor vmbo, havo en vwo scholieren; Check the Bizz en de vmbo carrousel;
- Daarnaast hebben we verschillende studentenconferenties ondersteund in de vorm van het afnemen van pakketten. Deze pakketten hebben wij in laten vullen door regionale bedrijven. Deze regionale bedrijven hebben hier de mogelijkheid gekregen om zichzelf te profileren, om in contact te komen met talent en om recruitment activiteiten te ondernemen;
- Wij hebben in samenwerking met Marketing Groningen gewerkt aan zichtbaarheid en economische profilering, onder andere tijdens 'Kei to your Future';
- In november 2018 is de rapportage Talent in Regio uitgebracht waarin de huidige informatiebronnen betreffende vraag en aanbod van talent op de arbeidsmarkt in beeld is gebracht.
-

Conclusie

We hebben nadrukkelijk de verbinding gelegd tussen middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroeps onderwijs, wetenschappelijk onderwijs en het bedrijfsleven. De technologische vernieuwingen en veranderende wereld zorgen voor uitdagingen waar deze kennisinstellingen op in moeten spelen. Door onderwijs en bedrijfsleven met elkaar te verbinden dragen we bij aan een betere aansluiting van de opleidingen op de vraag van werkgevers. Daarnaast hebben we ons erop gericht om talent dat in de regio nodig is te behouden. We hebben initiatieven genomen om bij studenten regionale werkgevers en kansen beter onder de aandacht te brengen. Hiermee blijven we de komende jaren door gaan.

2.1.6 Huisvesten van kenniseconomie

Samen met de kennisinstellingen en het bedrijfsleven werken we aan het versterken van de kenniseconomie door het scheppen van de juiste randvoorwaarden voor economische groei. In de Groningen zijn verschillende fysieke plekken waar kennis is geconcentreerd. We willen dat deze kennisdynamo's verder kunnen ontwikkelen, daarom werken we aan de verdere ontwikkeling van de Campus Groningen (inclusief de Healthy Aging Campus bij het Universitair Medisch Centrum Groningen). Ook rond het Martini Ziekenhuis zien we samen met bedrijfsleven kansen voor een campus ontwikkeling. Een belangrijke randvoorwaarde voor de groei van de kenniseconomie is de doorontwikkeling van kennis.

Doorontwikkeling van kennis betekent komende jaren een verdere ontwikkeling van internationalisering van de Campus Groningen zodat het vestigingsklimaat voor internationals versterkt wordt.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen samen met onze bedrijven en kennisinstellingen een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van onze kennisdynamo's.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Ontwikkeling van een vestigingskader voor de Campus met als doel gezamenlijke uitgangspunten te definiëren waar we initiatieven van nieuwe bedrijvigheid aan kunnen meten;
- Ook in 2018 hebben wij onze samenwerking met de Healthy Ageing Campus Coöperatie geïntensiveerd. Hierin hebben wij met name ingezet op de economische kansen binnen de cross overs Health & Technology en Health & It. We zullen in gezamenlijkheid nadenken hoe we de werkgelegenheid, internationalisering en innovatie verder kunnen aanjagen, startups kunnen faciliteren en samenwerkingsfaciliteiten kunnen realiseren (InnoLab-strategie).

Conclusie

De Campus Groningen kende in 2018 een positieve doorontwikkeling. De Campus Groningen is de snelst groeiende campus, de op een na grootste campus qua totale werkgelegenheid en haalt de top 3 kijkende naar het grootste aantal gevestigde bedrijven. De toename qua werkgelegenheid 2014-2018 bedraagt 60%, het landelijke gemiddelde van alle volwassen campussen is 20%. De toename van bedrijvigheid 2014-2018 bedraagt 74%, het landelijke gemiddelde van alle volwassen campussen 28%.

De aantrekkingskracht van de Campus werd op verschillende manieren duidelijk. Zowel de vraag naar grond nam toe, als de interesse voor specifieke op de campus gevestigde bedrijven. Het afgelopen jaar is er nieuwe bedrijvigheid opgezet in de vorm van het nieuw gebouwde innovatiecentrum van AVEBE, de afronding van het protonencentrum dat klaar is voor de eerste patiënten en de opening van Startup City, proeftuin BuildinG en het nieuwe Datacenter D'Root van Bytesnet.

In een groeiende kenniseconomie, globalisering van organisaties en een toenemende demografie neemt de vraag naar kenniswerkers verder toe en worden bedrijven, kennisinstellingen en overheden steeds internationaler. De groei van internationale medewerkers, studenten en startups zal verder toenemen met ondersteuning van het IWCN.

Deelprogramma 2.2: Aantrekkelijke stad

In dit deelprogramma bundelen we ons beleid voor het versterken van de economische en toeristische betekenis van de gemeente. We willen een aantrekkelijke en gastvrije gemeente zijn die bezoekers, toeristen, talenten, kenniswerkers en nieuwe bedrijvigheid trekt en bestaande aan zich bindt. We richten ons daarbij op de ontwikkeling en organisatie van winkels, horeca en vermaak in de binnenstad en daarbuiten. We versterken de toeristische sector door het stimuleren van aantrekkelijke activiteiten en evenementen.

Beleidsvelden

- Samenwerken met binnenstadondernemers
- Bevorderen toerisme
- Binnenstadontwikkeling
- Winkels buiten de binnenstad
- Warenmarkten en standplaatsen

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal binnenstadbezoekers (in miljoenen)	23.3-24.5	>2017	21-23
Bezoekerswaardering binnenstad	6,9	> 6,9	6,8
Aantal toeristische hotelovernachtingen	492.100	>2017	-
Hoeveelheid leegstaand winkelvloeroppervlak	5,4%	<2017	5,3%

2.2.1 Samenwerken met binnenstadondernemers

We willen de levendigheid van de stad bevorderen en daarmee meer bezoekers trekken. Samen met de binnenstadondernemers streven we naar een aantrekkelijk aanbod aan winkels, horeca, markten, evenementen, festivals, congressen, gastvrijheidsacties en verrassende (winkel- en horeca) concepten. Voor bezoekers is levendigheid en beleving steeds belangrijker. Ondernemers spelen hier goed op in door steeds gericht publiek aan te trekken, waardoor de programmering steeds meer verder naar ondernemers verschuift. Wij moedigen hen daarin aan, betalen voor een deel mee en blijven verantwoordelijk voor de grote lijnen en de beleidskaders. Ondernemers en gemeente werken samen en stemmen af in het overlegplatform 'Binnenstadmanagement' en met andere partners zoals de Groningen City Club (GCC), Koninklijke Horeca Nederland (KHN), Ambulante handel en Marketing Groningen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of éénmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal samenwerkingen en projecten met binnenstadondernemers	4	> 4	5
Aantal nieuwe winkels of winkelketens naar de stad gehaald	7	> 5	6

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden in 2018 meer dan vier projecten organiseren samen met binnenstadondernemers. We wilden faciliteren dat meer dan vijf nieuwe (winkel)concepten zich in de stad zouden vestigen in 2018.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Gezamenlijke projecten met het bedrijfsleven uitgevoerd en ondersteund;
- Aanvalsplan detailhandel uitgevoerd (in relatie tot de Groninger Ondernemers Agenda van de GCC);
- Nieuwe winkels gefaciliteerd en nieuwe (winkel)concepten aangetrokken;
- Ingespeeld op veranderende behoeftes van de detailhandel en horeca. Dit gaat om voorzieningen, sfeeruitingen en de behoeftes op het gebied van verbouwingsaanvragen.

Conclusie

We kunnen constateren dat het goed gaat met de binnenstad. De leegstand cijfers zijn laag, bezoekersaantallen hoog. Het aantal bezoekers ligt ongeveer op hetzelfde niveau als in 2014 en 2016. 2017 lijkt een positieve uitschieter. Hoewel het aantal bezoekers qua aantal is gestabiliseerd, is de omzet wel toegenomen.

De bezoekerswaardering is licht gedaald. De score van 6,8 in 2018 is evenals de voorgaande jaren opgebouwd uit negen verschillende indicatoren. De daling in 2018 wordt met name veroorzaakt door een lagere score op het punt van de autobereikbaarheid van de binnenstad. Deze score is gedaald van 6,2 naar 5,8.

Daarnaast hebben zich wederom verschillende nieuwe formules gevestigd in de binnenstad. Ondanks minder wisselingen dan in voorgaande jaren konden we onder andere nieuwe filialen begroeten van Praxis-City, Vila, Ace & Tate, Happy Italy, Zumo, De Beren en Manfield. Samen met het bedrijfsleven hebben we projecten ondersteund en uitgevoerd, waarbij de thema's uit de Groninger Ondernemers Agenda van de GCC leidend waren. Deze Ondernemers Agenda is vanuit het georganiseerde bedrijfsleven geïnitieerd en fungeert als leidraad voor de samenwerking tussen bedrijfsleven, gemeente en het Fonds. Ook individuele straten zijn gestimuleerd om zich meer te profileren. Er was wederom aandacht voor het thema gastvrijheid, het verhogen van het verblijfsklimaat en specifieke ondernemersvragen. Zo is er op initiatief van ondernemers een grote cadeau-inpak voorziening gerealiseerd in de Zwanestraat tijdens Sinterklaas, zijn verschillende straten in de zomer weer versierd met kleurige linten en zijn de ondernemersbehoeften zorgvuldig meegewogen bij verschillende verbouwingsaanvragen. We hebben ingespeeld op de behoeftes van het constant veranderde winkel- en horecalandschap. De levendige binnenstad is en blijft aantrekkelijk voor winkelend publiek en daarmee ook voor ondernemers.

2.2.2 Bevorderen toerisme

We willen meer bezoekers naar de stad trekken die langer verblijven en meer geld uitgeven. Stadsbezoekers en toeristen komen vooral af op de gezellige binnenstad met interessante evenementen en activiteiten. Samen met onze partners en ondernemers werken we aan een aantrekkelijke en gastvrije binnenstad, aan een gevarieerd evenementenaanbod (programma 'Bruisende Binnenstad') en aan de promotie ervan. In dit beleidsveld is ook opgenomen de bediening van de bruggen, de verdeling van aanlegplaatsen voor hotelschepen, plezier- en beroepsvaart en kleine bootjes, inclusief toezicht en handhaving.

Indicatoren zoals het aantal toeristische overnachtingen, aantal binnenstadbezoekers en bezoekerswaardering zijn opgenomen als effectindicator bij [deelprogramma 2.2 Aantrekkelijke stad](#).

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal overnachtingen op hotelschepen	5.200	5.000	5.450*
Aantal overnachtingen van pleziervaart in gemeentelijke jachthaven**	1.250	1.700	1.116

* We zien dat hotelschepen in trek zijn door een versterking van Groningen als aantrekkelijke overnachtingsstad. Het aantal overnachtingen op hotelschepen neemt dan ook toe.

** Er is een dalende trend te zien in het aantal overnachtingen in de gemeentelijke jachthaven. We verwachten dat deze trend doorzet. Bezoekers kiezen vaker voor comfort en overnachtingen in nabijgelegen particuliere havens met meer faciliteiten.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Het gevarieerde aanbod van evenementen en activiteiten willen we in 2018 verder doorzetten zodat nog meer bezoekers naar de stad komen, langer verblijven zodat ze een belangrijke economische impuls geven aan onze stad. Ook willen de toeristische 'hotspot' Groningen verder stimuleren door samen met ondernemers en andere stakeholders te werken aan de realisatie van recreatieve en toeristische projecten. Verder werken we samen met onze hoteliers aan de versterking van Groningen als aantrekkelijke overnachtingsstad.

Een veilige en vlotte doorstroming van land- en scheepvaartverkeer, waarbij het risico op ongevallen bij de bediening van onze bruggen op afstand zo veel mogelijk is gereduceerd, zowel voor gebruikers van onze bruggen (weg, water) als voor onze brugoperators.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Zorgen voor een gastvrije binnenstad met een gevarieerd evenementenaanbod;
- Ondersteunen van Marketing Groningen;
- Faciliteren van ondernemers uit recreatieve en toeristische sector;
- Versterken van de positie van Groningen als aantrekkelijke overnachtingsstad;
- We hebben onze bruggen bediend en onderhouden en we hebben de aanlegplaatsen verdeeld;
- We hebben de (Arbo-technische) veiligheid van op afstand bedienbare bruggen vergroot door een actualisatie van werkinstructies voor brugoperators en de invoering van een nieuw camerasysteem.

Conclusie

We werken samen met onze partners aan een gastvrije binnenstad. In 2018 kwam naar voren dat het voor ondernemers belangrijk is om tijdiger en beter aan te haken bij evenementen, te werken aan een zo goed mogelijke event-spreiding en om in te spelen op behoeftes van specifieke doelgroepen (zoals gezinnen met kinderen). Marketing Groningen heeft samen met de Groninger City club in 2017 en 2018 de toeristische opgaven van de regio verkend. De GCC heeft deze opgenomen in hun binnenstadagenda. In samenwerking met Marketing Groningen hebben zij de Leisure Academie Groningen opgezet. Vanuit de Leisure Academie worden bijeenkomsten georganiseerd voor ondernemers van de stad en uit de regio. Het doel van de Leisure Academie is het delen van kennis en 'best practices'.

Marketing Groningen heeft in 2018 zijn nieuwe Marketing Strategie voor de komende drie jaren gepresenteerd. Deze strategie zorgt dat de toeristisch een economische marketing en profilering van de stad en regio nog meer samen wordt vormgegeven met de belanghebbenden en geeft meer ruimte aan ad hoc kansen en flexibiliteit.

2.2.3 Binnenstadontwikkeling

Groningen heeft, met haar interessante mix van winkels, kantoren, woningen, horeca, cultuur en evenementen een belangrijke centrumfunctie voor de regio. We willen de aantrekkingskracht van de gemeente blijven versterken en het economisch functioneren stimuleren. Meer ruimte voor de voetganger, meer aangename verblijfsruimte, meer groen en een betere toegankelijkheid: dit zijn de kerndoelen van de visie '[Bestemming Binnenstad \(februari 2016\)](#)'. De verschillende projecten uit het '[Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad 2016-2021](#)' (juni 2016) dragen daar aan bij. Samen met betrokken partijen blijven we investeren in een toekomstbestendige 'Huiskamer van de regio'. Zie ook Paragraaf 1 Integraal Gebiedsgericht werken, onderdeel Centrum.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen onze stad goed voorbereiden op de toekomst. Groningen neemt een steeds belangrijkere plek in qua voorzieningenniveau in de regio. Daarom hebben we verder geïnvesteerd in de aantrekkelijkheid van de binnenstad om zo de economische potentie van Groningen te vergroten.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben verder uitvoering gegeven aan het 'Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad 2016-2021' en hebben daarbij gewerkt aan projecten die een forse impuls geven aan de binnenstad. Door het verleggen van de bus routes naar de randen van de binnenstad is nieuwe ruimte vrij gekomen. In 2018 is de herinrichting van de westelijke binnenstad grotendeels

afgerond. De nieuwe bushalte aan de Aweg en de herinrichting van de Astraat en de Brugstraat zijn gereed. Een deel van de Munnekeholm en het 'Minervaplein' op de kop van het Zuiderdiep worden in 2019 afgerond. De aanleg van de nieuwe Kattenbrug heeft niet in 2018 kunnen beginnen in verband met een planologische procedure. In 2018 hebben we een aantal oplossingen uitgetoetst om hinderlijk gestalde fietsen tegen te gaan, zoals de fietsstewards. Verder hebben we gewerkt aan de ontwikkeling van het Groninger Forum, de Nieuwe Markt en de Grote Markt. Steeds wordt de Inrichtingsleidraad Openbare Ruimte als uitgangspunt gebruikt. Ook hebben we ingezet op het faciliteren van nieuwe bedrijvigheid en samenwerking tussen bedrijven. We houden de ontwikkeling van de binnenstad in de gaten door onder andere de bezoekersstromen te monitoren.

Conclusie

Onze binnenstad functioneert goed en is een van de aantrekkelijkste binnensteden van Nederland. Het aantal bezoekers aan de Groningse binnenstad was iets minder dan in 2017, maar nog altijd een hoog niveau. De binnenstadomzet scoorde echter hoger dan voorgaande jaren (662-702 miljoen euro). Er kwamen relatief meer mensen uit het bovenregionale gebied die langer verblijven en relatief meer besteden. Eén van de 9 indicatoren die de gemiddelde bezoekerswaardering bepaalt, de waardering voor de sfeer en gezelligheid, is weer iets toegenomen richting cijfer 8. Dat is verheugend aangezien dit aspect steeds belangrijker wordt voor een goed functionerende binnenstad.

Tegelijkertijd blijft de druk op de binnenstad en openbare ruimte onverminderd hoog. Daarom hebben we via verschillende projecten (zoals het verleggen van de bus routes) gewerkt aan het creëren van ruimte en nieuwe mogelijkheden voor gebruik: meer ruimte voor de voetganger, aangename verblijfsruimte en betere toegankelijkheid. Inmiddels zien we nieuwe pleinen en nieuwe loopstromen ontstaan.

2.2.4 Winkels buiten de binnenstad

Detailhandel vormt een wezenlijk onderdeel van het dagelijkse leven van de inwoners van de Gemeente Groningen en van onze regio. Men doet dagelijkse boodschappen en koopt andere benodigdheden. Ook buiten de binnenstad heeft onze stad een gevarieerd aanbod aan winkels, waarvan de meeste in wijkwinkelcentra en op onze locaties voor grootschalige detailhandel. De Groningse detailhandelsstructuur functioneert goed. In onze [Structuurvisie Detailhandel \(uit 2011\)](#) staat dat we de verschillende soorten en locaties van en voor detailhandel faciliteren en zetten daarbij in op versterking van de huidige structuur. We kijken hierbij naar de specifieke functie en betekenis zodat de winkels elkaar versterken en niet in de weg zitten. Detailhandel is ook belangrijk voor de economie van onze gemeente; in 2018 waren er in totaliteit 13.117 mensen werkzaam in de sector, waarvan 5.096 in de binnenstad en 8.021 buiten de binnenstad.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen investeringsplannen van ondernemers, ook buiten de binnenstad, maximaal faciliteren. Dit doen we binnen een logische detailhandelsstructuur die ertoe leidt dat Groningen, als hoofdstad van het Noorden, een groot en compleet aanbod heeft, zonder dat er afbreuk wordt gedaan aan de bestaande structuur. Binnen die structuur moeten onze bewoners en bezoekers van de stad voldoende winkels in hun omgeving kunnen vinden.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Wijkwinkelcentra ondersteunen. Zie ook de paragraaf [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- De doorontwikkeling van winkelcentrum Paddepoel. Zie ook de paragraaf [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- Analyseren van de detailhandelsstructuur van Beijum. Zie ook de paragraaf [Integraal gebiedsgericht werken](#);

Conclusie

De detailhandel blijft in beweging. Ook in Groningen. Winkelcentra veranderen steeds meer naar een ontmoetingsplek om te verblijven en minder alleen een plek om doelgericht te kopen. Een goede verbinding met de bewoners in de wijk is daarbij belangrijk. Door samen op te trekken kunnen we ruimte bieden voor passende groei en toekomstbestendigheid van de detailhandel in Groningen. We zien nog steeds een wens van supermarkten voor schaalvergroting. Daar waar mogelijk faciliteren we dit. De supermarkten blijven de trekkers voor onze wijk-winkelcentra. In 2018 is onder andere een onderzoek gedaan naar beide winkelcentra in Beijum. Dit heeft geresulteerd in een ontwikkelrichting met een ambitie voor 2030 per winkelgebied. Zie ook de paragraaf wijkvernieuwing in Beijum.

2.2.5 Warenmarkten en standplaatsen

De warenmarkt in de binnenstad en de wijkmarkten leveren een belangrijke bijdrage aan een aantrekkelijke, levendige en ondernemende binnenstad. Net als in andere grote gemeenten verandert ook in Groningen het denken over de functie en het gebruik van de binnenstad. De verblijfsfunctie van onze binnenstad groeit.

We zien de warenmarkt, nu en in de toekomst, als belangrijke economische motor die bijdraagt aan het aantrekken en bedienen van bezoekers. Samen met horeca, detailhandel en de evenementen in de binnenstad zorgt de markt voor levendigheid, sfeer en een aantrekkelijk aanbod. Om tot één van de beste binnensteden van Nederland te blijven behoren en onze trots op de markt jaar in jaar uit te kunnen dragen, willen we de kracht en de functie van de markt verder versterken, en daarmee haar bijdrage aan de beleving van de binnenstad van Groningen. Aan de hand van 'Bestemming Binnenstad' geven we invulling aan de ruimtelijke inpassing van de markt.

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2018 wilden we wij met de marktondernemers en de Centrale Vereniging voor Ambulante Handel werken aan de toekomst van de warenmarkt, waarin aan de hand van 'Bestemming Binnenstad' de warenmarkt zich verder ontwikkelt op kwaliteit. In dit project wilden we eerst onze aandacht vestigen op de ruimte voor de warenmarkt in aansluiting bij de ontwikkelingen in de binnenstad.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Organiseren, faciliteren en vergunningen verstrekken voor markt- en standplaatsen;
- We hebben de komst van een nieuwe wijkmarkt, geïnitieerd door bewoners uit de Korrewegwijk, begeleid en gefaciliteerd;
- We hebben in nauw overleg met marktondernemers en de CVAH stappen gezet in het project Toekomst van de Warenmarkt. Zo spraken we over scenario's en uitgangspunten voor de ruimtelijke inpassing van de warenmarkt in de binnenstad.

Conclusie

In goede samenwerking met de CVAH, marktondernemers en continue standplaatshouders werken wij aan de ontwikkeling van een aantrekkelijke, kwalitatief hoogstaande en gevarieerde warenmarkt, zowel voor nu als voor in de toekomst. We spelen daarbij in op nieuwe ontwikkelingen. Zo hebben we geholpen het bewonersinitiatief voor een nieuwe wijkmarkt in de Korrewegwijk te realiseren. In het kader van het project de Toekomst van de Warenmarkt hebben we in nauw overleg met alle partijen stappen gezet voor de ruimtelijke inpassing van de warenmarkt. De warenmarkt heeft een advies aan de gemeente geformuleerd voor de ruimtelijke inpassing. In dit advies staat een scenario dat aansluit bij de ontwikkelingen in de binnenstad én bij de behoeften van marktondernemers. Uitgangspunt is dat in de toekomst op de Grote Markt meer ruimte voor evenementen wordt gemaakt. De Vismarkt behoudt haar karakter als handelsplein. In het project 'Toekomst van de warenmarkt' krijgen het ruimtebeslag en de uitgangspunten voor één centrummarkt steeds verder vorm. We blijven bij dit project stevig inzetten op een zorgvuldig en

gedragen proces samen met de ondernemers in de binnenstad, en met de marktondernemers in het bijzonder.

Deelprogramma 2.3: Bedrijvige stad

Met dit deelprogramma zorgen we voor een goed ondernemersklimaat en vestigingsklimaat in onze gemeente. We bieden ondernemers maximaal de ruimte om te ondernemen. Met aantrekkelijke en bereikbare werklocaties, klantgerichte dienstverlening en ondersteuning. Voor het ondernemersklimaat is ook de arbeidsmarkt van betekenis. Een goede aansluiting van ons arbeidsmarktbeleid is te vinden in [Programma 1: Werk en inkomen](#)

Beleidsvelden

- Samenwerken met bedrijvenverenigingen
- Bedrijvigheid breed stimuleren
- Aansluiting vraag en aanbod van werk bevorderen
- Handelsrelaties met buitenland bevorderen
- Werken aan een goed aanbod werklocaties
- Ontwikkeling ZZP en start-ups

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal nieuwe bedrijfsvestigingen door starters	1.853	> dan in 2017	1.891
Aantal hectare uitgegeven bedrijventerrein	24,5	> 5	6.7
% leegstaand vloeroppervlakte kantoren	9,8%	< dan in 2017	8.5
Rapportcijfer tevredenheid ondernemers	-	> dan in 2017	6.8

Daarnaast verantwoordt we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)".

Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2014	2015	2016	2017	2018
Aantal vestigingen van bedrijven per 1.000 inwoners in de leeftijd 15-74 jaar	95,5	97	99,8	103,8	-

2.3.1 Samenwerken met bedrijvenver.

Het georganiseerde bedrijfsleven en de gemeente zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het stimuleren van de economie en de werkgelegenheid in Groningen. Dit heeft geresulteerd in het Convenant Ondernemend Groningen. De convenantpartners stellen middelen en capaciteit beschikbaar voor strategische projecten maar ook gebiedsgerichte projecten. Er wordt gewerkt met een open agenda waarbij iedereen nieuwe initiatieven kan aandragen. De intensieve samenwerking met het bedrijfsleven mondt uit in gezamenlijke projecten en activiteiten. Mede door het Fonds Ondernemend Groningen stimuleert het Groningse bedrijfsleven de tripartite samenwerking en investeren ze in projecten en initiatieven die de economie en werkgelegenheid van de stad versterken.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Indicator(en)	Behaald 2017	Begroting 2018	Behaald 2018
Aantal gezamenlijke projecten met bedrijvenverenigingen	>30	>22	30

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen samen met het bedrijfsleven en de kennisinstellingen gezamenlijke projecten en initiatieven oppakken en de samenwerking verder professionaliseren.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Samen met betrokkenen uitvoering geven aan de aanbevelingen en verbeterpunten naar aanleiding van de evaluatie van het Fonds;
- Ondersteunen van en samenwerken met de Koepel Economische Agenda en daarmee uitvoering geven aan de ontwikkelopgaven uit het Convenant Ondernemend Groningen;
- Uitvoeren van gezamenlijke projecten met bedrijfsleven, kennisinstellingen en de gemeente.

Conclusie

Het Fonds is in 2017 geëvalueerd en wordt door alle ondervraagde organisaties en geledingen gewaardeerd en als meerwaarde erkend. De raad heeft het Fonds is voor onbepaalde tijd voortgezet en de samenwerkingsovereenkomst tussen de gemeente met het Fonds is verlengd. De eerste verkennende gesprekken hebben plaatsgevonden ter voorbereiding op de gemeentelijke herindeling.

De Koepel heeft ook in 2018 bijgedragen aan het verbeteren van de samenwerking tussen bedrijvenverenigingen, onderwijsinstellingen en overheden. De Koepel heeft een nieuwe voorzitter gekregen en een nieuwe werkwijze ontwikkeld. Vanaf eind 2018 wordt er vier keer per jaar een themabijeenkomst georganiseerd. Het eerste thema was in 2018 bereikbaarheid. Op ieder (actueel) thema worden (project)ervaringen, ambities en knelpunten gedeeld.

Daarnaast zijn samen met het bedrijfsleven, kennisinstellingen, organisaties en stichtingen, de gemeente en provincie verschillende projecten uitgevoerd. Voorbeelden van deze projecten zijn; de site Groninger city monitor, het bezoek aan Hannover Messe, Bio-coöperatieve, intellectueel rioolsysteem, projecten die vallen onder 'Energie besparen bij bedrijven' ([zie paragraaf 2 duurzaamheid](#)), 'witte voetjes' en export.

2.3.2 Bedrijvigheid breed stimuleren

We stimuleren bedrijvigheid in brede zin en we ondersteunen ondernemers. Extra aandacht besteden we aan starters en aan duurzaam ondernemen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal bedrijfsbezoeken	550	> dan in 2017	560
Aantal adviesgesprekken met startende ondernemers	80	> dan in 2017	60
Aantal adviesgesprekken horeca	>700	> dan in 2017	700
Aantal begeleide bedrijfsverhuizingen	>20	> dan in 2017	20

Wat wilden we bereiken in 2018?

We ondersteunen en stimuleren werkgevers en ondernemers om te ontwikkelen en te groeien.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Bedrijven diensten op maat verlenen;
- Het ondersteunen van ondernemersavonden en prijzen voor ondernemers;

- Alle gebieden: (Startende) ondernemers stimuleren en maatschappelijk verantwoord ondernemen bevorderen. Zie ook de paragraaf [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- Ondersteunen ZZP-ers en kleine zelfstandigen;
- Duurzaam ondernemen stimuleren. Zie ook de paragraaf [Duurzaamheid](#).

Conclusie

Er zijn in 2018 in totaal 4 MKB Ondernemersavonden georganiseerd. Deze bijeenkomsten werden ruim bezocht en voldoen nog steeds in een behoefte bij de ondernemers. Daarnaast hebben we bijeenkomsten georganiseerd met het IPG (Inkoop Platform Groningen) waardoor de ondernemers in contact kwamen met de verschillende inkopers.

We hebben verschillende prijzen ondersteund waardoor het ondernemerschap gestimuleerd wordt. Dit zijn de Groninger ondernemingsprijs, de Jonge ondernemersprijs, de Innovatie Award, de Anner Award en de meest sympathiekste ondernemer.

Ondernemen met impact staat volop in de belangstelling en het aantal bedrijven dat op deze manier onderneemt groeit wereldwijd. In 2018 heeft het college het actieprogramma [Ondernemen met impact!](#) vastgesteld. De uitvoering is afhankelijk van besluitvorming in 2019. De Social Impact Day hebben wij ook ondersteund.

2.3.3 Aansluit vraag en aanbod van werk bevorderen

We streven naar een arbeidsmarkt waar werkgevers kunnen beschikken over de juiste arbeidskrachten en waar zoveel mogelijk mensen meedoen in een betaalde baan. We ondernemen of steunen activiteiten die werkgevers ondersteunen in hun personeelsbeleid. Het beleid om mensen op weg te helpen naar de arbeidsmarkt is te vinden in [Programma 1: Werk en inkomen](#).

De steeds intensievere samenwerking met het regionale bedrijfsleven mondt uit in gezamenlijke projecten en activiteiten in 2018 om samen te zorgen voor meer werkgelegenheid en een betere aansluiting: meer reguliere banen, maar bijvoorbeeld ook meer leerwerkplekken, stageplaatsen en garantiebanen.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Samen met het (regionale) bedrijfsleven willen we projecten en activiteiten organiseren en bevorderen die de werkgelegenheid stimuleren en die de aansluiting tussen vraag en aanbod beter op elkaar afstemt.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Projecten voortkomend uit de Economische Agenda samen met bedrijfsleven en kennisinstellingen oppakken;
- Stimuleren kennisdeling in het bedrijfsleven op het gebied van personeel;
- Talenten in contact brengen met Groningse bedrijven; Zie [2.3.5 Talent en bedrijfsleven koppelen](#)

Conclusie

We hebben de koppeling tussen talenten en het Groningse bedrijfsleven gefaciliteerd en gestimuleerd, zie [2.3.5 Talent en bedrijfsleven koppelen](#). Dit doen wij in samenwerking met de onderwijsinstellingen, studieverenigingen, OTP, Marketing Groningen op verschillende schaalniveaus. Voorbeelden van projecten in 2018 zijn; Meet your Future events, het ondersteunen van studentenconferenties, Business Meets University, Student Consultancy, Check the Bizz en de vmbo carousel.

2.3.4 Handelsrelaties met het buitenland bevorderen

We willen Groningen uitbouwen tot een internationale kennisstad van betekenis en een sterke economische regio in Europa. We bevorderen de (internationale) samenwerking met het Groningse

bedrijfsleven en helpen mee om buitenlandse investeringen in Noord-Nederland uit te lokken. Door het stimuleren van betere (internationale) verbindingen ondersteunt Groningen Airport Eelde de Noordelijke economie en draagt bij aan de ontwikkeling van onze kennisstad. Het beleid om onze kennissectoren in internationaal perspectief te stimuleren en te profileren, vindt u in [deelprogramma 2.1: Groningen kennisstad](#).

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal (handels)projecten met het buitenland	> 20	> 15	>25

Wat wilden we bereiken in 2018?

We continueren onze (handels)contacten met Noord-Duitsland en China. We zorgen dat deze contacten zoveel mogelijk ten goede komen aan het Groningse bedrijfsleven.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Onze (handels)contacten en projecten voorzetten met Noord-Duitsland en China;
- We zijn in 2018 opnieuw met een handelsmissie met Hamburg mee geweest, hier is samen met kennisinstellingen en bedrijven de samenwerking gezocht rondom het speerpunt waterstof. Deze synergie heeft geleid tot bezoeken over en weer naar partijen in Japan, met in het kielzog verschillende Groningse ondernemers en kennisinstellingen. Het thema energie in bredere zin stond centraal bij diverse inkomende en uitgaande delegaties, waarbij stevast relevante regionale partijen worden aangehaakt (o.a. New Energy Coalition);
- We hebben buitenlandse overheidsvertegenwoordigers hartelijk ontvangen. Met de bedoeling om deuren te openen voor regionale belanghebbenden, wordt deze bestuurders een passend programma geboden. Het programma voor de ambassadeur van de VS, dhr. Hoekstra, had naast de zakelijke component ook een persoonlijk tintje. Naast zeer specifieke programma's, zoals voor het Mexicaanse ministerie van energie, werken we ook aan relatiebeheer met bijvoorbeeld een ambassadeursconferentie.
- Internationale projecten samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen uitvoeren;
- Als aandeelhouder Groningen Airport Eelde faciliteren.

Conclusie

De voor 2018 gestelde doelen, het continueren van de (handels)contacten met Noord-Duitsland en China zijn ruimschoots gehaald. Er zijn meer dan 25 handelsprojecten met het buitenland georganiseerd.

De startup scene in Groningen is onderscheidend bij de internationale profilering van ons vestigingsklimaat. Diverse delegaties (uit o.a. Espoo en Oldenburg) hebben kennis gemaakt met Founded in Groningen, de incubators en daarin gevestigde bedrijven. Een groep Groningse startups heeft vanuit Founded in Groningen in 2018 het startup event Slush bezocht in Helsinki.

Voor het verder ontwikkelen van Groningen Airport Eelde is in 2017 6 miljoen euro beschikbaar gesteld door de raad. Samen met het beschikbaar gestelde budget van de andere aandeelhouders kan Groningen Airport Eelde weer verder werken aan de toekomst. Ook heeft de raad besloten de aandelen beschikbaar te stellen. De verwachting is dat met het beschikbaar gestelde budget voldaan wordt aan de eisen voor een nieuw luchtvaartbesluit.

2.3.5 Werken aan een goed aanbod werklocaties

Op onze Groningse werklocaties, bedrijventerreinen, kantorenparken en locaties voor (grootschalige) detailhandel is meer dan de helft van de werkgelegenheid in de stad geconcentreerd. Een goed aanbod van werklocaties zijn een randvoorwaarde voor verdere economische groei. We streven daarom naar een goed vestigingsklimaat. We bieden een divers en passend aanbod van (nieuwe) werklocaties. Deze locaties willen we zo snel mogelijk onder de aandacht van belangstellenden brengen. Ook plegen we, in samenwerking met onze regiopartners, acquisitie voor vestiging op onze werklocaties. We werken ook samen met de bedrijven(verenigingen) aan versterking van onze huidige werklocaties en zijn flexibel en adaptief om wensen van bedrijven te faciliteren. Ook monitoren we de ontwikkelingen op de vastgoedmarkt om in te kunnen spelen op de veranderende marktvraag.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden een goed aanbod van (huidige en nieuwe) werklocaties. Op de locaties Westpoort, Zernike en/of Eemspoort wilden we ongeveer 5 hectare afzetten. Tevens wilden we de behoefte van ondernemers scherp voor ogen hebben en de kwaliteit van onze werklocaties monitoren. Tot slot wilden we een heldere strategie ontwikkelen voor onze huidige en nieuwe werklocaties, zodat deze een bijdrage leveren aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In 2018 hebben we ons ingezet op het bieden van voldoende ruimte voor bedrijvigheid. Om te voorzien in de toekomstige behoefte hebben we onder andere in de nieuwe stedelijke ontwikkelzones, zoals de Damsterdiepzone, Hoendiep Zuid en het Suikerfabriek terrein programma voor werkgelegenheid opgenomen. In 2018 hebben we ruim 3 hectares verkocht op de locaties Westpoort (1,1 hectare), Zernike (1,3 hectare) en Eemspoort (0,61 hectare). Op de overige werklocaties hebben we 3,7 hectare verkocht.

We zijn samen met bedrijven gestart met het ontwikkelen van een aanpak voor MartiniTradePark. Voor Kranenburgpark hebben we een intentieovereenkomst gesloten met Bedrijvenvereniging West en VWH over de samenwerking bij de planontwikkeling, realisatie en beheer van een Kranenburgpark. Een initiatief dat een positieve bijdrage levert is de verblijfskwaliteit van het bedrijventerrein en voor de leefkwaliteit voor bewoners van de Buitenhof. Om zicht te houden op de kwaliteit en tevredenheid over onze werklocaties hebben we de monitor werklocaties ontwikkeld. De monitor is in samenwerking met de bedrijvenvereniging ook doorontwikkeld tot een online monitor: www.groningencitymonitor.nl.

Conclusie

De positieve ontwikkelingen hebben zich in 2018 doorgezet. In 2018 hebben we 6,7 hectare aan kavels verkocht op de verschillende werklocaties. Dit is minder dan in 2017, echter bij de verkochte kavels in 2017 zaten enkele grote kavels ten behoeve van zonnepanelen.

De acquisitie met onze regiopartners en onze inzet om passend en divers aanbod te hebben werpt nog steeds zijn vruchten af. We zien de werkgelegenheid stijgen, alsmede het aantal vestigingen van bedrijven. Daarnaast neemt de leegstand in kantoren en bedrijfsruimten af.

2.3.6 Ontwikkeling ZZP en start-ups

De economie verandert; het aandeel kleine bedrijven en zzp'ers in de totale werkgelegenheid is gegroeid. Werken kun je tegenwoordig overal; vanuit huis, in je wijk in de koffi corner, op kantoor of in een oude fabriekshal. Bovendien is het gemakkelijk om voor jezelf te beginnen. Werkende mensen zorgen voor een bepaalde dynamiek en vergroten de leefbaarheid van gebieden. Groningen staat bovendien bekend als innovatieve stad, waar je als startup je ideeën, kennis en expertise kunt proberen te verkopen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal startende ondernemers	1.853	>dan in 2017	1.891

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen dat Groningen een “startup city” is en blijft en we willen Groningen Startup City meer bekendheid te geven, de community verbinden en groei naar scale-up stimuleren. We willen ook dat Groningse ondernemersklimaat geschikt is voor zzp'ers. Daar past bij dat het in Groningen gemakkelijk moet zijn om passende huisvesting te vinden als starter, startup en als zzp'er. We willen daarom collectieve huisvestingswensen van zzp'ers en startups faciliteren en de vestiging van wijk-werkplekken stimuleren.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In 2018 hebben we het programma van "Founded in Groningen" (FiG) doorontwikkeld en brachten we vele partners en initiatieven samen. We ondersteunden FIG onder andere met hun werkzaamheden en we organiseerden eigen evenementen/projecten. De portal heeft nieuwe functionaliteiten gekregen, we hebben community-bijeenkomsten georganiseerd met broedplaatsen en startup initiatieven, we organiseerden workshops voor startups die net niet klaar zijn voor financiering en we co-financierden inactieven voor startups;
- Vanuit FIG is het programma Startup in Residence opgezet in 2018. In het Startup in Residence programma dagen verschillende organisaties jonge ambitieuze startups uit om vooraf gedefinieerde maatschappelijke problemen en stedelijke uitdagingen op te lossen. Wij treden hierin op als launching customer bij de meest belovende oplossingen die bijdragen aan een slimme, efficiënte en leefbare stad. Het programma creëert kansen voor startups en jonge ondernemers, en verbindt hen met MKB, overheid en corporaties. De eerste editie heeft in 2018 plaatsgevonden. Een voorbeeld van een project is de samenwerking van SecGroen met Stadsbeheer over sensoren in de grond van het Noorderplantsoen.
- We zijn lid van StartupDelta, samen met hun kijken we landelijk hoe we Nederland als startup land kunnen verbeteren. Deze samenwerking zet Groningen nationaal en internationaal op de kaart.
- Sinds 2 jaar is er een startup visum regeling voor internationals die een bedrijf willen beginnen. Het IWCN helpt met de visum aanvraag, en er wordt nauw samengewerkt met facilitators in de regio, zoals het Launchcafe in Groningen. Nieuwe innovatieve startups worden aangetrokken naar deze regio, zij creëren nieuwe werkgelegenheid;
- Faciliteren van (door)ontwikkeling van collectieve huisvestingswensen, broedplaatsen en versnellingsplekken;
- Het ondersteunen en faciliteren van zzp'ers.

Conclusie

Groningen staat nog steeds op de kaart als startup stad in Nederland. Andere Europese steden zien bij verschillende presentaties in Brussel dat Groningen een bruisende stad is met jong ondernemend talent. We hebben gewerkt aan het beter verbinden van het startup ecosysteem. Van 2017-2019 stimuleren we het startup ecosysteem met het programma Founded in Groningen. In 2018 is het programma Startup in Residence gestart, dit heeft de bekendheid van de startup scene in Groningen vergroot. Ook in 2018 zijn we lid van StartupDelta.

Afgelopen jaar hebben wij een onderzoek laten uitvoeren om een beeld te krijgen van de huidige huisvestingssituatie en knelpunten in broedplaatsen, incubators, ateliers en bedrijfsverzamelgebouwen. Aanbevolen is om als gemeente de bestemming als broedplaats te faciliteren en een eenduidig aanspreekpunt te organiseren voor het beoordelen van aanvragen en vergunningen en zo de kansen te optimaliseren. Zie de rapportage van het onderzoek [Groningen Groeit, Quickscan Broedplaatsenbeleid Gemeente Groningen](#).

Deelprogramma 2.4: Overige economie en werkgelegenheid

In dit deelprogramma worden voor een belangrijk deel de rente en afschrijving verantwoord die zijn gekoppeld aan ruimtelijk-economische projecten. Ook de resultaten grondzaken voor bedrijfs- en werklocaties worden voor een groot deel verantwoord in dit deelprogramma. Concreet gaat het om de nog in exploitatie te nemen eigendommen, de ontwikkeling van bedrijfsterreinen en verhuurde kavels. Voor grondzaken is geen afzonderlijk deelprogramma opgenomen in de begroting. In [Paragraaf 7: Grondbeleid](#) zijn alle resultaten grondzaken nader toegelicht. Daarnaast zijn er lasten opgenomen die te maken hebben met de uitvoering van het economische programma. Ook de jaarlijkse bijdragen aan de Regio Groningen Assen en het Fonds Ondernemend Groningen maken hier onderdeel van uit.

Bijdrage verbonden partijen

Euroborg NV	
Relevante beleidsinformatie	FC Groningen is de belangrijkste huurder van de Euroborg. Er is een terugloop van de bezoekersaantallen (landelijke trend) en ranking eredivisie zijn van belang zijnde aspecten als huurder. Eind 2018 is het topsport zorgcentrum opgeleverd.
Beleidsrisico	Geen.

Groningen Airport Eelde NV	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft de bereikbaarheid van Groningen door de lucht.
Beleidsrisico	De aandeelhouders hebben besloten tot verdere investeringen in GAE. De gemeente Groningen heeft ook een besluit genomen om mee te investeren voor een eenmalige lumpsum bijdrage van 6 miljoen euro en voorts al haar aandelen te vervreemden. In de komende jaren zal moeten blijken in hoeverre het investeringsscenario werkelijkheid wordt.

Stichting TCN/SIG	
Relevante beleidsinformatie	Het doel van de stichting is het bevorderen van industrie, handel, nijverheid, ambacht en andere dienstverlening in of in de omgeving van Groningen. De stichting kan ter realisering van de doelstelling deelnemen in ondernemingen. Door het faillissement van TCN/SIG is de stichting niet meer actief. Opheffing is in afwachting van de afwikkeling van het faillissement door de curator. Na afwikkeling wordt de stichting opgeheven.
Beleidsrisico	Geen.

Waterbedrijf NV	
Relevante beleidsinformatie	De missie van Waterbedrijf Groningen is om als maatschappelijke onderneming de waterbelangen in de regio duurzaam veilig te stellen. Waterbedrijf Groningen is niet alleen een leverancier van verschillende soorten water, maar levert ook een bijdrage aan zaken als volksgezondheid, natuurbehoud, het creëren van duurzame bronnen, bestuurlijke vraagstukken, ruimtelijke ordening, werkgelegenheid en innovatie. Het openbaar belang wordt vertegenwoordigd door de levering van drinkwater aan ruim 280.000 woningen en bedrijven in de provincie Groningen en in Tynaarlo (Drenthe). Waterbedrijf Groningen is samen met de gemeente Groningen voor 50% aandeelhouders in

	Warmtestad BV.
Beleidsrisico	Geen.

Enexis holding/belang elektriciteitsproductie EPZ

Relevante beleidsinformatie	<p>Het publieke belang van deze drie deelnemingen betreft het (doen) distribueren en het (doen) transporteren van energie, zoals elektriciteit, gas, warmte en (warm) water.</p> <p>Met de verkoop van de aandelen van Essent BV in 2009 is de Gemeente Groningen voor 1,18% direct aandeelhouder geworden van Enexis Holding N.V., Attero Holding N.V. (verkocht in 2014 aan Waterland), Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV (verkocht in 2011), CBL Vennootschap BV, Claim Staat Vennootschap BV, Vordering op Enexis BV en Verkoop Vennootschap BV.</p>
Beleidsrisico	Geen.

Community Network Noord-Nederland (CNNN) BV

Relevante beleidsinformatie	CNNN zal op basis van de vastgestelde visie "Glashelder" haar activiteiten verder proberen uit te breiden (o.m. bedrijfsterreinen, regio, samenwerking).
Beleidsrisico	Geen.

WarmteStad holding BV

Relevante beleidsinformatie	<p>Na het staken van de ontwikkeling de geothermische bron in november 2017 was het noodzakelijk om 3 miljoen af te boeken ten aanzien van onze uitstaande investering in WarmteStad. WarmteStad heeft toen daarom de opdracht van haar aandeelhouders gekregen om met prioriteit een nieuwe Business Case op te stellen inclusief het aantrekken van externe financiering en deze en de financiële betrokkenheid van de aandeelhouders daarin ter besluitvorming voor te leggen.</p> <p>In deze fase wordt er nog gewerkt aan het verder verfijnen en vervullen van een aantal randvoorwaarden en van de Business Case duurzame warmte (restwarmte uit datacenters). WarmteStad opteert nu voor een duurzame warmtebron in Zernike op basis van restwarmte uit twee nabij gelegen datacenters. De terugvaloptie is, net als destijds bij Geothermie, een biomassacentrale. In het licht van de fusie met Haren en Ten Boer, de raadverkiezingen en de daarop volgende coalitievorming verschuift dit besluit nu door naar het voorjaar van 2019. Het uiterste startmoment voor het bouwen van de warmtebron kan dit uitstel hebben.</p> <p>Hiervoor is in oktober 2018 een besluit genomen met betrekking tot "Getrapte besluitvorming Warmtenet Noordwest". Dat ziet op de aanleg van de eerste onderdelen van fase 2 van de warmtenet Noordwest. En het gemeentelijk lening bedraagt 3 miljoen EUR.</p> <p>Warmtenetten gaan in de energietransitie een essentiële rol spelen, en daarmee een reguliere nutsvoorziening in onze stad worden met dito</p>
-----------------------------	---

	<p>vaste klantenkring en inkomsten een vaste waarde zal worden.</p> <p>In het licht van het bovenstaande volgt daarom in het voorjaar van 2019 een integraal besluit over de Business Case, de definitieve investeringsvolumes, definitief zicht op externe financiering en dus inzicht in de definitieve bijdragen van de aandeelhouders.</p>
Beleidsrisico	Verwezen wordt naar paragraaf weerstandsvermogen.

Stichting Ondernemerstrefpunt

Relevante beleidsinformatie	De stichting heeft tot doel om het contact tussen organisaties en instellingen in het onderwijs, het bedrijfsleven en de lokale overheid te bevorderen, waardoor het onderwijs en de behoeftes van het bedrijfsleven beter op elkaar worden afgestemd.
Beleidsrisico	Geen.

GR Eems-Dollar Regio (EDR)

Relevante beleidsinformatie	De Eems Dollard Regio (EDR) is een openbaar lichaam voor Grensoverschrijdende Samenwerking. Wij zijn lid van de EDR net als één van de ongeveer 100 andere voornamelijk gemeentelijke leden uit Noord-Nederland en Nedersachsen die lid zijn. De EDR heeft als voornaamste taak om grensoverschrijdende projecten te stimuleren en Europese subsidies in dat verband te verstrekken.
Beleidsrisico	Geen.

GR bedrijvenpark Rengers

Relevante beleidsinformatie	De GR Rengers is in 1994 samen met de gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer opgericht met als doel het bevorderen van de economische ontwikkeling en werkgelegenheid rond het stedelijk knooppunt Groningen door middel van het gezamenlijk ontwikkelen en exploiteren van een kwalitatief hoogwaardige en uit financieel-economisch oogpunt aanvaardbaar intergemeentelijk bedrijvenpark Rengers (gelegen bij Hoogezand). Op 19 oktober 2017 is een brief naar de raad gegaan over wensen/bedenkingen ten aanzien van de opheffing GR. GR is in 2018 opgeheven.
Beleidsrisico	Geen.

GR Omgevingsdienst

Relevante beleidsinformatie	De Omgevingsdienst Groningen is een uitvoeringsorganisatie op het gebied van de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) van én voor de provincie en alle gemeenten in de provincie Groningen sinds november 2013. De eerste drie jaren heeft de aangeleverde formatie door de deelnemers de basis gevormd voor de begroting (zogenoemde inputfinanciering). In het bedrijfsplan van de Omgevingsdienst is vastgelegd dat na uiterlijk 3 jaar met prijzen per afgenomen product of dienst wordt gewerkt. Dit is niet haalbaar gebleken. In het verbeterplan van de Omgevingsdienst wordt hiervoor een oplossing gezocht.
Beleidsrisico	De bijdragen worden jaarlijks door de deelnemers toegezegd. De deelnemers zijn gezamenlijk als eigenaren van de GR Omgevingsdienst verantwoordelijk voor de begroting.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
02.1 Groningen Kennisstad	2.112	2.705	2.446	259
02.1.1 Samenw. met kennisinstellingen	1.000	1.227	883	344
02.1.2 Fac. gez. kennis-innovatieproj	654	956	1.221	-265
02.1.3 Samenw. Verst. Kennis en innov	100	100	25	75
02.1.4 (Inter)nat. Promoten kennissec	358	423	336	87
02.1.5 Talent en bedrijfsleven koppel	0	0	-19	19
02.2 Aantrekkelijke stad	3.152	9.244	9.154	90
02.2.1 Samenwerken met binnenstadond.	350	6.450	6.419	31
02.2.2 Bevorderen toerisme	1.980	1.973	2.021	-48
02.2.3 Binnenstadontwikkeling	106	106	25	81
02.2.5 Warenmarkten en standplaatsen	715	715	689	27
02.3 Bedrijvige stad	1.082	1.055	866	189
02.3.1 Samenwerken met bedrijvenver.	350	154	289	-135
02.3.2 Bedrijvigheid breed stimuleren	731	900	577	324
02.4 Overig econ en werkgelegenheid	21.658	23.073	18.956	4.117
02.4.1 Overig economie en werkgelegen	21.658	23.073	18.956	4.117
Totaal Lasten	28.003	36.077	31.422	4.655
02.1 Groningen Kennisstad	501	883	890	7
02.1.1 Samenw. met kennisinstellingen	500	500	503	3
02.1.2 Fac. gez. kennis-innovatieproj	0	322	326	4
02.1.4 (Inter)nat. Promoten kennissec	1	61	62	1
02.1.5 Talent en bedrijfsleven koppel	0	0	0	
02.2 Aantrekkelijke stad	1.034	1.035	1.123	87
02.2.2 Bevorderen toerisme	216	216	207	-9
02.2.3 Binnenstadsontwikkeling	0	0	87	87
02.2.5 Warenmarkten en standplaatsen	818	819	829	10
02.3 Bedrijvige stad	34	34	18	-16
02.3.1 Samenwerken met bedrijvenver.	0	0	0	
02.3.2 Bedrijvigheid breed stimuleren	34	34	18	-16
02.4 Overig econ en werkgelegenheid	3.476	3.643	13.536	9.893
02.4.1 Overig economie en werkgelegen	3.476	3.643	13.536	9.893
Totaal Baten	5.045	5.596	15.566	9.971
Totaal Saldo voor bestemming	22.958	30.482	15.855	14.626

Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	96	656	656	0
Totaal onttrekkingen	47.198	49.916	49.916	0
Totaal saldo na bestemming	-24.144	-18.779	-33.404	14.625

Financiële toelichting

2.1 Groningen kennisstad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	259	7	266
Akkoord van Groningen (V 347 duizend euro)			
<p>Voor de uitvoering van het Akkoord van Groningen in 2018 heeft de raad 726 duizend euro beschikbaar gesteld. Dit is inclusief het resultaat van 2017. Daarnaast leveren de kennisinstellingen Rijks Universiteit Groningen, Universitair Medisch Centrum Groningen en Hanzehogeschool Groningen samen ook 500 duizend euro ten behoeve van de campagne City of Talent en andere projecten binnen het Akkoord. In totaal was in 2018 dus 1,226 miljoen euro beschikbaar.</p> <p>Eind 2018 valt van deze begrote middelen 347 duizend euro vrij, waarvan de helft de kennisinstellingen toebehoort.</p> <p>De belangrijkste oorzaak van deze vrijval houdt verband met de totstandkoming van de hernieuwde strategische agenda (2018-2022). Het proces van totstandkoming nam meer tijd in beslag dan verwacht. Daarnaast is een aantal projecten niet doorgegaan, later in het jaar gestart of uitgesteld.</p>			
G-kwadraat (N 115 duizend euro)			
<p>Het Economisch programma G-Kwadraat 2015-2019 is één van de 3 onderdelen van de Economische agenda. Met de Economische Agenda zijn we op een andere manier gaan (samen)werken. Wij leggen niet langer alles van te voren vast, maar proberen samen met kennisinstellingen en het bedrijfsleven in te springen op innovatieve ontwikkelingen, waarbij het initiatief vooral vanuit het bedrijfsleven komt en de gemeente faciliteert. Dit betekent dat we afhankelijk zijn van externe partijen ten aanzien van de voortgang van projecten en deze niet (altijd) even goed kunnen beïnvloeden. Bovendien loopt de duur van bepaalde projecten over jaargrenzen heen waardoor we bij sommige projecten commitment afgeven voor een langere periode. Deze flexibiliteit is nodig om een betrouwbare partner zijn.</p> <p>In 2018 valt van de beschikbare middelen voor het Economisch programma in totaal 218 duizend euro vrij. Hiervan verantwoorden we binnen dit deelprogramma een nadelige afwijking van 115 duizend euro.</p>			
Overige afwijkingen (V 34 duizend euro)			
Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een voordeel van 34 duizend euro.			

2.2 Aantrekkelijke stad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	90	87	177
Renteopbrengst werklocaties (V 87 duizend euro)			
Rente-effecten bij de grondexploitatie van werklocaties leiden binnen dit deelprogramma tot een voordeel van 87 duizend euro.			
G-kwadraat (V 31 duizend euro)			
<p>In 2018 valt van de beschikbare middelen voor het Economisch programma in totaal 218 duizend euro vrij. Hiervan verantwoorden we binnen dit deelprogramma een voordelige afwijking van 31 duizend euro. Wel zijn voor het volledige bedrag al toezeggingen gedaan voor de komende jaren, waarbij een deel al via een beschikking is verleend.</p>			
Overige afwijkingen (V 59 duizend euro)			
Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een voordeel van 59 duizend euro.			

2.3 Bedrijvige stad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	189	-16	173

G-kwadraat (V 278 duizend euro)

In 2018 valt van de beschikbare middelen voor het Economisch programma in totaal 218 duizend euro vrij. Hiervan verantwoorden we binnen dit deelprogramma een voordelige afwijking van 278 duizend euro. Wel zijn voor het volledige bedrag al toezeggingen gedaan voor de komende jaren, waarbij een deel al via een beschikking is verleend.

Overige afwijkingen (N 105 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een nadeel van 105 duizend euro.

2.4 Overige economie	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	4.117	9.893	14.010

Vrijval kapitaallasten inclusief ruilmiddelen (V 1,75 miljoen euro)

In de gemeentebegroting 2018 zijn voor ruim 27 miljoen euro incidentele middelen uit reserves geruild voor een structurele ophoging van het kapitaallastenbudget van ruim 1,25 miljoen euro.

In 2018 valt deze ophoging van het kapitaallastenbudget grotendeels vrij omdat de betreffende activa nog niet gereed zijn (750 duizend euro). Volgens de verslaggevingsregels kan er dan nog niet worden afgeschreven op deze activa.

Daarnaast valt een deel van het kapitaallastenbudget (1 miljoen euro) vrij omdat deze lasten abusievelijk binnen dit programma zijn begroot terwijl de betreffende activa in programma 8. Wonen zijn opgenomen. Dit leidt tot een voordeel binnen dit programma en een nadeel binnen het programma 8. Wonen.

Verkoop diverse kavels (V 1,5 miljoen euro)

In 2018 zijn diverse kavels verkocht die geen onderdeel uitmaken van de grondexploitaties. Hierdoor is een voordelig resultaat gerealiseerd van 1,5 miljoen euro.

Grondzaken overig (V 8,9 miljoen euro)

Het voordelige resultaat op de herziene grondexploitaties in 2018 vormt het belangrijkste bestanddeel van deze voordelige afwijking (4,3 miljoen euro inclusief Grote Markt). Daarnaast leiden (grond-)waarderingseffecten tot een voordeel van 3 miljoen euro. Slotcalculaties leiden tot 0,6 mln. voordeel, rente over de bij de jaarrekening 2018 gevormde reserve Eemskanaalzone leidt tot 0,2 mln. euro voordeel. Tot slot leiden overige resultaten op grond tot voordelen van samen 0,8 mln. euro. Voor een nadere onderbouwing van deze resultaten verwijzen wij naar de paragraaf Grondbeleid.

Stedelijk Investeringsfonds Suikerfabriek V (1,3 miljoen euro)

In 2018 is door de raad besloten het gebiedsontwikkelingsproject Suikerfabriekterrein als project binnen het Stedelijk Investeringsfonds (SIF) aan te wijzen. Als uitvloeisel hiervan zijn voor de plankosten ontwikkeling Suikerfabriekterrein middelen vanuit het SIF gereserveerd. Eind 2018 valt hiervan 1,3 miljoen euro vrij.

Extra beleid Suikerfabriek (V 364 duizend euro)

Mede door bijdragen van derden valt een deel van de extra beleidsmiddelen, beschikbaar gesteld voor het bezit van het Suikerfabriekterrein, vrij.

G-kwadraat (V 24 duizend euro)

In 2018 valt van de beschikbare middelen voor het Economisch programma in totaal 218 duizend euro vrij. Hiervan verantwoorden we binnen dit deelprogramma een voordelige afwijking van 24 duizend euro. Wel zijn voor het volledige bedrag al toezeggingen gedaan voor de komende jaren, waarbij een deel al via een beschikking is verleend.

Subsidieprojecten (geen afwijking)

In 2018 is gewerkt aan diverse internationale gesubsidieerde projecten. Deze hebben geen effect op het

resultaat omdat de kosten (640 duizend euro) zijn voldaan vanuit de verstrekte subsidies. Deze projecten waren niet in de begroting opgenomen.

Overige afwijkingen (V 172 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een voordeel van 172 duizend euro.

Financiële risico's

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
Omschrijving	<p>Om de risico's die voortvloeien uit de grondexploitaties in uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties te kwantificeren wordt de risicoboxenmethode gehanteerd. Het risico op een plantekort kan voortvloeien uit vertraging in het uitgiftetempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken, vertraging in het tempo van realisering, etc.</p> <p>De risico's zijn met behulp van de risicoboxenmethode gekwantificeerd. De minimale omvang van de risico's die verband houden met grondexploitaties en nog in exploitatie te nemen gronden bedraagt in 2019 115,9 miljoen euro. Dit risico heeft betrekking op alle lopende grondexploitaties inclusief Meerstad. Het risico van de grondexploitatie Meerstad is hierin het grootste risico. Het risico Meerstad in 2018 is 78,3 miljoen euro, dit is 68% van het totale risico grondzaken. In de jaren na 2019 loopt het risico iets terug tot ruim 114,2 miljoen euro in 2022.</p> <p>Herijking risicoboxenmethode</p> <p>De risicoboxenmethode voor het bepalen van het risico bij grondexploitaties wordt geactualiseerd. Bij de herijking wordt het effect van de nieuwe verslaggevingsregels voor grondexploitaties (BBV) op de omvang van het risico meegenomen. Door aanscherping van de BBV regels is het niet langer toegestaan algemene buffers in grondexploitaties op te nemen. Dit vergroot het risico. Aan de andere kant wordt bekeken of de omvang van het risico bij grondexploitaties met een voordeel nog past bij de huidige berekeningswijze. We hebben een extern adviseur (Deloitte) gevraagd een beoordeling te maken van de risicoboxenmethode van de gemeente Groningen en de omvang van het benodigd weerstandsvermogen. Op basis van analyse en een vergelijking met andere gemeenten wordt geconcludeerd dat de risicoboxenmethode relatief behoudend is. Deloitte geeft aan dat het weerstandsvermogen feitelijk drie lagen kent en dat in de huidige methodiek maar met één laag rekening wordt gehouden. Er wordt geen rekening gehouden met risico's die in de grondexploitatie zijn meegerekend en geprognoseerde winsten bij grondexploitaties. Deloitte adviseert bij de analyse van het weerstandsvermogen alle drie lagen te betrekken.</p> <p>Vooruitlopend op de herijking houden we bij het bepalen van het risico voor 2019 en verder rekening met het geprognoseerde voordeel in de grondexploitatie Meerstad. Met het voordeel heeft de grondexploitatie een buffer om de nadelige effecten van nadelige scenario's op te vangen. Dit verlaagt het risico van de grondexploitatie. Het geraamde voordeel van circa 35 miljoen euro is in mindering gebracht op het risico Meerstad.</p> <p>Hiermee komt het totale risico voor uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties risico voor 2019 uit op 80,9 miljoen euro. In de jaren na 2019 loopt het risico iets terug tot circa 79 miljoen euro in 2022. Omdat binnen de risicoboxenmethode al rekening is gehouden met de kans van optreden, nemen we de uitkomst voor 100% mee bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen.</p> <p>De volledige herijking van de risicoboxenmethode leggen we samen met het rapport van Deloitte in 2019 voor aan de raad.</p> <p>De risico's voor de grondexploitatie in Haren en Ten Boer zijn meegenomen in de</p>

	risicoboxenmethode. Het gaat om de grondexploitaties Nesciopark, Haderaplein en Dijkshorn.
Risicobedrag 2019	80,934 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	81,045 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	80,230 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	79,150 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incident	
deel	Incidenteel
Le	2004
signaleringsmoment	
Actie	Binnen de grondexploitatie wordt gestuurd op de beheersing van de risico's. De risico's en het effect op het weerstandsvermogen van nieuwe (grote) projecten maken we afzonderlijk inzichtelijk.

Programma 3: Onderwijs

Overzicht

Het verzorgen van onderwijs is in Nederland primair de verantwoordelijkheid van schoolbesturen. Als gemeente faciliteren we het onderwijs en hebben we een aantal wettelijke taken rondom het onderwijs: zorgen voor huisvesting, leerlingenvervoer, toezien op naleving van de leerplicht en op basis van onze verantwoordelijkheid voor jeugdhulp het bieden van passende ondersteuning, jeugdhulp aan leerlingen in het onderwijs.

De gemeente Groningen stelt zich ten doel in het onderwijs iedereen zoveel mogelijk gelijke kansen te bieden; achterstanden proberen we te voorkomen. Samen met de schoolbesturen werken we aan onderwijs dat goed op elkaar aansluit, dat aansluit bij de leerlingen en tegemoetkomt aan de vraag op de arbeidsmarkt. Om kinderen en jongeren optimaal uit te dagen zich te ontwikkelen en hen zo goed mogelijk voor te bereiden op de toekomst. Betere kansen creëren we ook door onderwijs te verbinden met andere maatschappelijke activiteiten en voorzieningen. In Groningen doen we dat vooral op de Vensterscholen.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is waar:

- Kinderen, jongeren en volwassenen optimale kansen krijgen hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen;
- Alle kinderen en jongeren naar school gaan en hun schooltijd afronden met een diploma.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

[Ambitiedocument Vensterscholen \(2013\)](#) En [strategische koers vensterscholen \(2018\)](#):

[Groninger Onderwijspact \(2013\)](#)

[Integraal Huisvestingsplan 2016-2019 'Een stevige basis' \(2015\)](#)

[Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Groningen \(2014\)](#)

[Lokaal educatieve agenda \(2014\)](#)

[Samenwerkingsovereenkomst Volwasseneneducatie \(2014\)](#)

[Verordening leerlingenvervoer gemeente Groningen 2014 \(2013\)](#) [Regionale aanpak RMC-regio 03 VSV en jongeren in een kwetsbare positie 2016-2021. \(2016\)](#)

[Voor alle jonge kinderen gelijke kansen en raadsbesluit uitbreiding uren peuteropvang \(2018\)](#)

[Thuiszitterspact \(2018\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Het jaar 2018 heeft onder meer in het teken gestaan van een herijking van ons onderwijskansenbeleid, waarbij het bieden van kansen aan alle jonge kinderen leidend is. We hebben ons beleid aangepast en naar aanleiding van een motie van de raad hebben we de peuteropvang uitgebreid naar 16 uur per week voor alle peuters.

Vanaf september 2018 stellen wij alle peuters in de gelegenheid om 16 uur peuteropvang te volgen van hoogwaardige kwaliteit. Hiervoor zijn extra middelen vrijgemaakt in de gemeentebegroting, in aanvulling op de extra Rijksmiddelen die de gemeente ontvangt specifiek voor doelgroepkinderen.

Onder de noemer Positief Opgroeien hebben we een beweging in gang gezet om er voor te zorgen dat kinderen gezond en veilig opgroeien in een stimulerende omgeving, waarin de kinderen/jongeren een eigen stem hebben.

Deze beweging zal de duurzame basis gaan vormen voor de wijze waarop wij ons (preventieve) beleid ten aanzien van jeugd en jongeren vormgeven. Door onze inzet op jeugd te bundelen verwachten we dat het maatschappelijk effect op de realisatie van onze doelen groter zal zijn. In 2018 zijn de eerste ‘integrale’ wijkplannen Positief opgroeien ontwikkeld in Selwerd Paddepoel Tuinwijk, Lewenborg en de Wijert. In 2018 hebben we mede in dat licht ook de nota Vensterschool geactualiseerd.

Daarnaast hebben we samen met het onderwijsveld onze inzet op het gebied van onderwijsinnovatie verder uitgewerkt. Op basis van de Digideal die we najaar 2017 gezamenlijk met het onderwijsveld hebben afgesloten ondersteunen we het onderwijs in het werken aan een doorgaande leerlijn digitale geletterdheid. Inmiddels werken we met verschillende partners ook vanuit het Akkoord van Groningen aan een Digital Literacy Coalition, een coalitie om digitale geletterdheid te bevorderen.

Deelprogramma 3.1: Onderwijskansen

In het deelprogramma Onderwijskansen bundelen we ons beleid gericht op het creëren van optimale onderwijsvoorwaarden en –voorzieningen. We willen dat alle kinderen en jongeren in Groningen zich naar eigen aard en talent ontplooiën en zich probleemloos ontwikkelen. We willen kansengelijkheid in het onderwijs bevorderen. Daarmee willen we al vroeg beginnen; voordat de kinderen naar de basisschool gaan. We willen dat jongeren hun talenten kunnen ontplooiën, opgroeien tot verantwoordelijke burgers en zich goed kunnen voorbereiden op de arbeidsmarkt.

We willen bijdragen aan kwalitatief onderwijs dat goed op elkaar aansluit. Dit onderwijs biedt de ondersteuning die aansluit bij de leerlingen en tegemoetkomt aan de vraag op de arbeidsmarkt. Het daagt kinderen en jongeren optimaal uit om zich te ontwikkelen en bereidt hen zo goed mogelijk voor op de toekomst. Dit hebben we met de onderwijsinstellingen – voorschoolse instellingen via PO en VO tot MBO en hoger onderwijs – vastgelegd in het Groninger Onderwijspact 2013.

Beleidsvelden

- Kansen en kwaliteitsbewaking
- Nieuwe impuls vensterschool
- Volwasseneneducatie
- Onderwijshuisvesting
- Talentontwikkeling

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Gemiddelde score begrijpend lezen groep 8: Groningen (landelijk)	64,5 (55,0)	Minimaal landelijk gemiddelde	63,5 (55,0)
Gemiddelde score rekenen groep 8 Groningen (landelijk)	113,9 (112,0)	Minimaal landelijk gemiddelde	115,8 (112,0)
% kinderen in Groningen verwezen naar:**			
- praktijkonderwijs (landelijk)	0,5 (2,4)	minimaal landelijk	0,4 (1,1)
- VMBO BBL/KBL (landelijk)	22,8 (23,0)	gemiddelde	21,5 (22,2)
- VMBO TL (landelijk)	25,4 (25,7)		24,4 (26,3)
- Havo/VWO (landelijk)	50,2 (47,7)		52,7 (49,7)

Niet-werkende werkzoekenden(nww) jonger dan 27 jaar zonder startkwalificatie (aantal en % van totaal aantal nww <27)	555 (64%)	Lager	*
--	--------------	-------	---

* geen info meer beschikbaar over indicator in verband met definitiewijziging bij UWV.

** bij dubbeladvies is het laagste advies meegeteld (zowel bij landelijke als gemeentelijke cijfers)

3.1.1 Kansen en kwaliteitsbewaking

Met het Kansenbeleid richten we ons in de eerste plaats op de jongste burgers van de stad. We bieden voorzieningen om (taal-)ontwikkelingsachterstanden te voorkomen en zo vroeg mogelijk aan te pakken. Om een goed leerklimaat in Groningen te stimuleren maakten we in 2013 met de onderwijsinstellingen afspraken in het Onderwijspact. De oprichting van het Groninger College van Onderwijs komt hieruit voort. Binnen dit beleidsterrein is ook ons kwaliteitstoezicht op de voorschoolse voorzieningen en gastouderopvang ondergebracht.

We willen:

- Dat alle kinderen en jongeren in Groningen zich naar eigen aard en talent ontplooiën, opgroeien tot verantwoordelijke burgers en goed voorbereid op de arbeidsmarkt komen;
- Dat kinderen een doorgaande ontwikkelingslijn volgen;
- Voorschoolse voorzieningen en gastouderopvang van goede kwaliteit.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% gebruik VVE-programma's door VVE-doelgroep	94%	95%	95%
% leerwinst groep 2 ten opzichte van landelijk gemiddelde	64%	80%	63%
% geïnspecteerde locaties kinderopvang	100%	100%	100%

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden werken aan meer kansengelijkheid in het onderwijs. We wilden een herijking van het gemeentelijk beleid, waarbij we wilden inzetten om alle kinderen een voorschools aanbod te doen van hoge kwaliteit en dit te doen in doorgaande lijn met het basisonderwijs.

We wilden ons sterker positioneren als innovatieve onderwijsstad. We wilden het onderwijs in de stad en de onderlinge samenwerking in het onderwijsveld verder versterken door de ontwikkeling van gezamenlijke initiatieven in het onderwijs te blijven ondersteunen. Daarmee wilden we bijdragen aan toekomstgericht onderwijs in de stad.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In 2018 hebben we met onze onderwijs- en voorschoolse partners ons nieuw kansenbeleid 'voor alle jonge kinderen gelijke kansen' ontwikkeld.

We zijn gestart met de voorbereiding van de uitbreiding van het aanbod peuteropvang naar 16 uur voor alle peuters en hebben daarvoor, in overleg met de partners, een kwaliteitskader ontwikkeld. De daadwerkelijke uitbreiding van het aanbod naar 16 uur per week is najaar 2018 gefaseerd van start gegaan.

We hebben met het consultatiebureau een nieuwe toeleidingsmonitor ontwikkeld en in gebruik genomen.

Net als voorgaande jaren hebben we ook dit jaar ingezet op intensieve taalstimulering en rekenen binnen de schakelgroepen, schakelgroepen, activiteiten in het kader van de verlengde schooldag en zomerscholen. Daarnaast hebben we activiteiten ter versterking van ouderbetrokkenheid in het onderwijs ondersteund. We hebben samenwerking gestimuleerd tussen pedagogische medewerkers en leerkrachten van groep 1 en 2 onder meer via gezamenlijk professionaliseringstrajecten.

In het kader van Groningen Onderwijsinnovatiestad hebben we op 2 november 2018 het onderwijsinnovatiefestival georganiseerd, waar verschillende onderwijspartijen hun initiatieven hebben gepresenteerd.

Mede vanuit de Digi-deal die we in 2017 met het onderwijsveld hebben ondertekend werken we aan een Digital Literacy Coalition. Deze coalitie is ondergebracht bij het Akkoord van Groningen.

Ook rondom de pijler ondernemerschap zijn verschillende initiatieven genomen. Een concreet voorbeeld hiervan is het SWO, een samenwerkingsverband tussen drie hoveniersbedrijven, Terranext (MBO), gemeente Groningen en de wijkbewoners via De Wijkdeal Zuid.

Conclusie

We hebben voorwaarden gecreëerd om de kwaliteit van ons voorschoolse aanbod te vergroten en een hoger bereik te realiseren. In 2019 blijven we dit monitoren. In het laatste kwartaal zien we dat meer peuters een vve indicatie krijgen (verruiming) en deelnemen aan een vve programma. In 2018 kregen 458 kinderen een vve indicatie, en 95% volgt daadwerkelijk het programma. Het blijft lastig de overige 5% te bereiken. Daarnaast zien we ook in het laatste kwartaal meer peuters zonder indicatie die meer uren naar een voorschoolse voorziening komen. Dit aantal loopt per maand op, in december 2018 komen ruim 70 kinderen meer dan twee dagdelen.

In 2018 is het beleid van 2017 zowel op rijks- als gemeentelijk niveau voortgezet. In de bestuursafspraken met het rijk hebben we een forse ambitie opgenomen dat 80% van de kinderen in groep 2 een leerwinst laat zien die boven het landelijk gemiddelde ligt. Hoewel we die hoge ambitie nog niet halen laat tweederde van de kinderen in groep twee wel een bovengemiddelde ontwikkeling zien.

3.1.2 Nieuwe impuls vensterschool

In de Vensterscholen verbinden en bundelen we onderwijs met andere maatschappelijke activiteiten en voorzieningen. Bijvoorbeeld kinderopvang, WIJ-team, sport en welzijn. Hierdoor creëren we een breed aanbod, dagen we kinderen uit en krijgen ze volop kansen om hun talenten te ontwikkelen.

In 2013 verscheen het samen met de schoolbesturen opgestelde ambitiedocument nieuwe impuls vensterscholen. Hiermee voert het onderwijs nu de regie op de samenwerking. In een gezamenlijke stuurgroep zitten onderwijs, opvang, gemeente en het lectoraat Integraal jeugdbeleid. Daarin stimuleren we vensterscholen om te werken aan versterking van de volgende vier thema's:

- Een gezamenlijk pedagogisch fundament;
- Doorgaande ontwikkelingslijn van 0 tot 13 jaar;
- Ouderbetrokkenheid;
- Ondersteuning en zorg.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Indicator(en)	Behaald 2017	Begroting 2018	Behaald 2018
% vensterscholen	70%	>70%	70%

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden samen met onze vensterschoolpartners blijven werken aan de doorontwikkeling van het vensterschoolconcept en aan het verder verstevigen van de samenwerking tussen partijen, vooral onderwijs, voorschoolse voorzieningen, WIJteam en Jeugdgezondheidszorg. Met als doel het sociaal pedagogisch klimaat, de doorgaande ontwikkelingslijnen voor kinderen, de betrokkenheid van ouders en de aansluiting met zorg te versoepelen. We wilden verder dat de plannen van scholen aansloten bij plannen Positief Opgroeien in de wijken en dat planmatig werd gewerkt

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben samen met onze partners een nieuwe strategische koers voor de vensterscholen vastgesteld. Dit naar aanleiding van maatschappelijke ontwikkelingen in het sociaal domein, het nieuwe kansenbeleid voor jonge kinderen en de aanbevelingen uit de monitor Vensterscholen. We hebben Vensterscholen opgenomen in ons bredere Programma van Eisen voor het onderwijs 'Ontwikkelingskansen voor (jonge) kinderen 2019'.

Conclusie

Het aantal scholen dat werkt als een Vensterschool is de afgelopen jaren ongeveer gelijk gebleven. Met onze aangescherpte strategische koers en het Programma van Eisen Ontwikkelingskansen hebben we de rol en positie van de Vensterschool sterker aangesloten op de samenwerking op wijkniveau, met name met de WIJteams en de Jeugdgezondheidszorg. Dit biedt meer mogelijkheden om samen te werken aan een optimale ontwikkeling van kinderen in de opvang, de school en de vrije tijd. Onze ambitie blijft dezelfde; *Alle kinderen in de stad hebben maximale ontwikkelingskansen en voelen zich een onderdeel van de samenleving.*

3.1.3 Volwasseneneducatie

Met ons beleid voor volwasseneneducatie (WEB) richten we ons op het aanbod van cursussen Nederlandse taal, rekenen en digitale vaardigheden voor laaggeletterden, analfabeten en vrijwillige inburgeraars die hun beheersing van het Nederlands als tweede taal willen vergroten. Educatie draagt bij aan de sociale en professionele (zelf)redzaamheid van mensen. Door de betere beheersing van de basisvaardigheden (Nederlandse taal, rekenen en digitale vaardigheden) kunnen mensen zelfstandiger meedoen in de samenleving.

De gemeente heeft een breed aanbod aan cursussen taal, rekenen en digitale vaardigheden ingekocht. Voor het formuleren van het educatiebeleid en de inkoop van cursussen hebben we samen gewerkt met andere gemeenten in de arbeidsmarktregio. De gemeente Groningen heeft als contactgemeente de inkoop van educatie verzorgd en het regionale educatiebeleid gecoördineerd.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft besloten om de specifieke uitkering en daarmee de wettelijk verplichte regionale samenwerking vooralsnog in stand te houden en de huidige samenwerking - in afwachting van nieuw rijksbeleid - voorlopig voort te zetten. Op basis hiervan heeft de gemeente Groningen het regionaal programma voor alle gemeentes uit de arbeidsmarktregio voortgezet.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal nieuwe deelnemers basiseducatie	450	450	400
Totaal aantal deelnemers basiseducatie	1.120	900	925

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Dat iedereen in Groningen kan lezen, schrijven en rekenen en beschikt over digitale vaardigheden;
- Dat iedere cursist zijn of haar hoogst haalbare niveau bereikt.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben in overleg met de andere gemeenten in de arbeidsmarktregio een regionaal educatieplan opgesteld op basis waarvan we cursussen taal en rekenen ingekocht hebben.

In de gemeente Groningen zijn momenteel zes taalhuizen, In het najaar van 2018 is in Beijum het vijfde taalhuis geopend, in maart 2019 gevolgd door een zesde taalhuis in Lewenborg.

Conclusie

In 2018 hebben we het programma voor de Wet educatie en beroepsopleidingen volgens plan uitgevoerd. De beschikbare middelen zijn ingezet voor cursussen Nederlandse taal, rekenen, digitale vaardigheden en Nederlands als tweede taal. De lessen worden verzorgd door de ROC's, zowel centraal (op de ROC's) als ook op diverse laagdrempelige locaties in wijken. In 2018 zijn bij het Alfa-college en Noorderpoort 400 nieuwe deelnemers met een cursus gestart. Met 525 deelnemers die al eerder zijn gestart met een cursus taal of rekenen komt het totaal aantal deelnemers uit op 925.

Daarnaast bereiken de taalhuizen bijna 700 deelnemers, waarvan ruim 300 nieuwe deelnemers.

Het totaal aantal deelnemers (basiseducatie en in de taalhuizen) en het totaal aantal nieuwe deelnemers ligt daarmee ruim boven het streefgetal.

3.1.4 Onderwijshuisvesting

We willen goede en goed bereikbare schoolgebouwen en dito gymvoorzieningen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat.

De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. Het onderhoud van de schoolgebouwen is sinds 2015 de verantwoordelijkheid van de schoolbesturen. We zien goede schoolgebouwen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat als een belangrijke voorwaarde voor kwalitatief hoogwaardig onderwijs. In de verordening Voorzieningen Huisvesting Onderwijs staat de procedure beschreven voor het opstellen en betalen van het programma onderwijshuisvesting.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden dat alle leerlingen in de stad Groningen onderwijs krijgen in moderne schoolgebouwen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

👤 We hebben het programma Onderwijshuisvesting 2018 uitgevoerd, en we zijn verder gegaan met een aantal nieuwbouwprojecten. In verband met de sterk gestegen bouwkosten is er extra budget beschikbaar gesteld om deze bouwprojecten te kunnen doorzetten. Alle nieuwbouwprojecten voldoen, in afstemming met de NAM, aan de huidige regelgeving ten aanzien van aardbevingsbestendigheid.

Naast de regulier in het programma opgenomen voorzieningen hebben we met bewoners en het onderwijs in Engelbert een voorstel ontwikkeld voor vervangende nieuwbouw van de basisschool in Engelbert. De raad heeft hiervoor aanvullende middelen beschikbaar gesteld.

We zijn gestart met de voorbereidingen voor een nieuw integraal huisvestingsplan onderwijshuisvesting (IHP) voor de scholen in de nieuwe gemeente Groningen. We hebben samen met de schoolbesturen een zogenaamde houtskoolschets voor het IHP opgesteld. Hierin zijn de belangrijke uitgangspunten en thema's beschreven voor het op te stellen IHP.

Conclusie

Het programma onderwijshuisvesting 2018 is volgens planning uitgevoerd. Daarnaast is een oplossing gevonden voor de huisvestingsplanning van scholen in het gebied Engelbert/Meerstad. Om, ondanks de gestegen bouwkosten, de bouw van scholen te kunnen laten doorgaan is door de raad extra krediet beschikbaar gesteld voor de bouw van drie scholen.

3.1.5 Talentontwikkeling

Iedereen heeft talenten. Wij vinden het belangrijk dat kinderen hun talenten ontdekken. We stimuleren en faciliteren hen om die te ontwikkelen. Ieder naar eigen aard en niveau. Op school, bij de sportclub, op de muziekschool of elders.

We bevorderen de kennis van de jeugd van de natuur, zodat ze later kunnen bijdragen aan een duurzame wereld. We hebben samen met scholen een gemeentelijk centrum voor Natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE). Dit is voor basisschoolkinderen en aanvullend op het reguliere onderwijsaanbod.

Wat willen we in Groningen:

- Dat alle kinderen hun talenten ontdekken en ontwikkelen;
- Activiteiten organiseren die talentontwikkeling stimuleren.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% Scholen dat gebruik maakt van natuur- en duurzaamheidseducatie	90%	96%	94%
Tevredenheid scholen NDE (schaal 1-10)	8,4	8,5	8,5
Aantal deelnemers jonge onderzoekers	13.132	14.000	13.929

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden een optimaal klimaat creëren met een ruim en gevarieerd aanbod aan activiteiten, waar alle kinderen en jongeren de kans krijgen talenten te ontdekken en in te zetten. Kinderen en jongeren krijgen daarmee de kans zich ontwikkelen tot betrokken en verantwoordelijke burgers die een bijdrage leveren aan een duurzame samenleving. We willen blijvend hoge deelname en waardering van scholen aan natuur- en duurzaamheidseducatie.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben hiervoor lessen natuur- en duurzaamheidseducatie aangeboden op vier kinderwerktuinen, excursies georganiseerd (natuurpaden, bossen, recyclingbedrijf, boerderijen en kinderboerderijen), leskisten en lesmateriaal uitgeleend en vier netwerkbijeenkomsten voor leerkrachten georganiseerd. In totaal leverde dit 53.272 leerling deelnames aan NDE-activiteiten op.

Conclusie

Na een sterke groei in de voorgaande jaren mede als gevolg van het openen van een vierde kinderwerktuin laat NDE al twee jaar stabiele cijfers zien, qua productie en klanttevredenheid. Het is nu zaak om de effectiviteit en hoge waarderingscijfers vast te houden.

Deelprogramma 3.2: Voorkomen schooluitval

Zonder diploma's is het lastig om je talenten in het leven te kunnen inzetten. Daarom willen we dat kinderen hun school afmaken. Indien nodig bieden we kinderen ondersteuning om onderwijs te kunnen (blijven) volgen, bijvoorbeeld via jeugdhulp of door ondersteuning bij het vervoer naar school.

Beleidsvelden

- VSV en leerplicht
- Leerlingenvervoer
- Passend onderwijs

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)". Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2014	2015	2016	2017
Absoluut verzuim (aantal per 1.000 inw. 5-18jaar)	1,63	2,15	3,47	2,47
Relatief verzuim (aantal per 1.000 inw. 5-18 jaar)	37,18	35,50	35,35	33,64
Vroegtijdige schoolverlaters zonder startkwalificatie (VSV'ers)	2,8%	2,2%	2,4%	2,6%

3.2.1 VSV en Leerplicht

Met het onderwijs werken we intensief samen om verzuim en voortijdig schoolverlaten (vsv) te voorkomen. We zien toe op de handhaving van de leerplicht en voeren de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten uit.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	behaald 2018
Aantal voortijdige schoolverlaters*	2,66% (296)	<2,3% (<250)	2,51% (278)
% thuiszitters in schooljaar teruggeleid naar onderwijs	28%	75%	87%
Aantal thuiszitters in beeld bij leerplicht	68	-	60

* vanwege een wijziging in de telsystematiek van DUO zijn de aantallen niet meer helemaal vergelijkbaar, de percentages wel.

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2018 wilden we een verdere daling realiseren van het aantal vroegtijdige schoolverlaters. We wilden de oude vsv-ers in de regio centraal westelijk Groningen in beeld brengen en begeleiden naar een passend vervolgtraject. Thuiszitters wilden we zo snel en zo veel mogelijk terugleiden naar het onderwijs. We wilden een sluitend vangnet creëren voor alle kwetsbare jongeren tot 23 jaar in onze regio. Dat houdt in dat alle jongeren van onze doelgroep de ondersteuning krijgen die ze nodig hebben bij hun vervolgstap richting

school, werk en/of dagbesteding. In de regionale vervolgaanpak vsv en jongeren in kwetsbare posities wilden we samen met het onderwijs maatregelen continueren om voortijdig schoolverlaten tegen te gaan. Daar bovenop wilden we jongeren in een kwetsbare positie (pro/vso/entree) registreren en monitoren. Voor jongeren waar dat aan de orde is wilden we de aansluiting tussen onderwijs en dagbesteding verbeteren.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We werken nauw samen met het onderwijs in de regio, de WIJ-teams en sociale teams, de arbeidsmarktregio en andere gemeentelijke afdelingen en organisaties om schooluitval en thuiszitten in een zo vroeg mogelijk stadium te voorkomen.

In juni 2018 hebben we het thuiszitterspact getekend, een lokale bestuurlijke overeenkomst met de ketenpartners PO-VO-MBO, GGD en WIJ Groningen.

We hebben in 2018 opnieuw veel aandacht besteed aan preventieve activiteiten.

- We hebben het project RMC+ gecontinueerd en verbeterd.
- We hebben meegewerkt aan de preventieve projecten School als Wijk op het MBO en het VO-WIJ team op het VO.
- Op het VO vormen de VO-WIJ medewerkers samen met de ondersteuningscoördinatoren van de school, de GGD-medewerkers en de leerplichtambtenaren zogenaamde AOJ teams: operationele teams gericht op de aansluiting van onderwijs en jeugdhulp.

Naast de preventieve aanpak hebben we in 2018 veel individueel maatwerk geboden aan de jongeren met een ondersteuningsbehoefte. Voor de jongeren zijn diverse trajecten en instrumenten beschikbaar die we doelgericht hebben ingezet.

We hebben een monitor ingericht om de overstap van jongeren vanuit pro/vso en entree onderwijs naar vervolgonderwijs, de arbeidsmarkt of dagbesteding goed te bewaken en te volgen.

We hebben in de arbeidsmarktregio de Route arbeid ontwikkeld om de jongeren die van het onderwijs naar de arbeidsmarkt gaan, vroegtijdig in beeld te hebben. We zijn met interne en externe partners gestart met de ontwikkeling van een Route Entree en een Route dagbesteding.

Conclusie

Onze doelen op het gebied van de thuiszitters hebben we behaald. Het aantal thuiszitters is afgenomen en de meeste jongeren zijn teruggeleid naar school.

Hoewel we onze doelstelling ten aanzien van voortijdig schoolverlaten niet hebben gerealiseerd is het aantal VSV-ers in de gemeente wel gedaald ten opzichte van het jaar ervoor. Een belangrijke oorzaak van voortijdig uitval is psychische problematiek, maar ook de goede arbeidsmarkt is soms een reden dat jongeren voortijdig school verlaten.

De oude vsv-ers hebben we goed in beeld. We volgen de jongeren intensief en als het nodig is, bieden we intensieve ondersteuning aan. Dit geldt met de inrichting van de monitor ook voor de kwetsbare jongeren. We kunnen concluderen dat ons netwerk zich steeds meer sluit. De samenwerkingspartners kennen elkaar steeds beter en kunnen daardoor ook sneller met elkaar in contact komen. We weten wie welke verantwoordelijkheid heeft met betrekking tot onze doelgroep en maken goed gebruik van elkaars kennis.

3.2.2 Leerlingenvervoer

We willen in Groningen dat alle kinderen naar school kunnen komen. Het aanbieden van leerlingenvervoer voor kinderen die vanwege bijzondere omstandigheden niet zelfstandig naar school kunnen reizen, is een van de wettelijke onderwijstaken van de gemeente.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden bereiken dat ouders van leerlingen die vanwege bijzondere omstandigheden zoals handicap of afstand niet zelfstandig naar school kunnen reizen worden ondersteund in het vervoer zodat de leerlingen onderwijs kunnen volgen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben het leerlingenvervoer verzorgd voor diegenen die daarvoor in aanmerking komen volgens de Verordening Leerlingenvervoer gemeente Groningen 2014. In schooljaar 2017/2018 hebben 556 leerlingen gebruik gemaakt van het leerlingenvervoer, dit aantal komt ongeveer overeen met voorgaande jaren.

Leerlingenvervoer is sinds 1 augustus 2018 onderdeel van Publiek Vervoer. Er is een nieuw vervoercontract afgesloten, waarbij de uitvoerende organisatie voor wat betreft het leerlingenvervoer in de gemeente Groningen niet is veranderd.

Conclusie

In 2018 hebben 556 leerlingen gebruik gemaakt van het leerlingenvervoer. Er is een nieuw vervoercontract afgesloten, maar de vervoerder is voor wat betreft de gemeente Groningen in 2018 niet veranderd. Leerlingenvervoer is nu onderdeel van Publiek Vervoer. De verordening is in verband met de gemeentelijke herindeling nog niet aangepast, de planning is dat in 2019 te doen. Er komt dan 1 verordening voor de nieuwe gemeente Groningen.

3.2.3 Passend onderwijs

De verantwoordelijkheid voor Passend onderwijs ligt op basis van de gelijknamige wet Passend onderwijs bij het onderwijs. Dit betekent dat het onderwijs niet alleen verantwoordelijk is voor het bieden van een passende onderwijsplek, maar ook voor extra - didactische en pedagogische - ondersteuning van leerlingen primair gericht op het leerproces, de onderwijsontwikkeling en/of het behalen van onderwijsdoelen.

De verantwoordelijkheid voor het bieden van Jeugdhulp, ook in het onderwijs, ligt op basis van de Jeugdwet bij de gemeente. Dit betreft jeugdhulp in het kader van opgroei- en opvoedproblemen, psychische problemen en stoornissen en/of gedragsproblemen die het volgen van (passend)onderwijs belemmeren en/of risico's op thuiszitten veroorzaken.

Een hechte samenwerking van onderwijs en jeugdhulp in het kader van de aansluiting jeugdhulp en (passend) onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan het ontwikkelingsperspectief van jeugdigen met specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften, zowel op school als thuis. Door het vroegtijdig signaleren van ontwikkelingsachterstanden en het aansluitend bieden van passende (collectieve) ondersteuning kunnen jeugdigen zich optimaal ontwikkelen en kan schooluitval en thuiszitten voorkomen worden en dure individuele specialistische jeugdhulp op indicatie teruggedrongen worden.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- We wilden kinderen en jongeren (en hun ouders), die extra ondersteuning nodig hebben vanwege opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen, in samenwerking en afstemming met onderwijs en andere relevante partners, ondersteuning bieden ten behoeve van een optimale ontwikkeling en hen in staat stellen om ondanks beperkingen actief deel te nemen aan de samenleving.
- Door het vroegtijdig signaleren en aanpakken van problemen bij jeugdigen wilden we bijdragen aan een afname van problemen, van vraag naar jeugdhulp en van risico's op schoolverzuim en vroegtijdig schoolverlaten zonder startkwalificatie.

- We wilden de voor preventie, jeugdhulp, onderwijs en maatschappelijke participatie en/of werk beschikbare middelen efficiënt en resultaatgericht inzetten door te kiezen voor een integrale jongerenaanpak waarbinnen aandacht is voor alle 4 bovengenoemde thema's.
- Onderwijs-Zorg-Arrangementen (OZA's) die goed aansluiten bij de vraag van jeugdigen, ouders en onderwijs.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In het kader van de aansluiting jeugdhulp-onderwijs hebben we in 2018 de volgende inspanningen verricht:

- Realisatie en structurele borging van preventieve ondersteuning in het voortgezet onderwijs, het speciaal voortgezet onderwijs en het praktijkonderwijs in Groningen, Haren en Ten Boer door het stedelijk VO-WIJteam;
- Realisatie en voorbereiding van structurele borging van preventieve ondersteuning in het mbo door het School als Wijk (SAW) team in de hele provincie Groningen;
- Pilots in 3 scholen voor speciaal onderwijs met het bieden van collectieve ondersteuning (jeugdhulp) in school door het VO-WIJteam (Diamantcollege) of door zorgaanbieders (de Wingerd, van Liefland).
- Pilot collectieve ondersteuning in het Orthopedagogisch en Didactisch centrum (Rebound en TTVO) door het VO-WIJteam;
- Pilot collectieve ondersteuning van schakelgroepen voor nieuwkomers in het basisonderwijs (4 uur per week door een zorgaanbieder);
- Intensivering van de samenwerking - op ambtelijk en uitvoerend niveau - tussen de betrokken partijen (samenwerkingsverbanden po en vo in de stad Groningen, mbo, gemeente Groningen, Leerplicht/RMC, WIJ Groningen en GGD/JGZ) t.b.v. een goede aansluiting van jeugdhulp en onderwijs in de onderwijsketen;
- Op subregionaal niveau overleg tussen RMC/leerplicht, samenwerkingsverbanden vo-stad en vo-ommelanden, mbo, jeugdhulp en arbeidsmarkt plaats ten behoeve van aansluiting van de domeinen RMC/leerplicht, onderwijs, jeugdhulp, werk en participatie;
- Afsluiten en uitvoeren van een Thuiszitterspact door alle betrokken partijen (zie hier boven) met als doel dat geen kind of jongere langer dan drie maanden thuis zit zonder aanbod;
- Een meer samenhangend ondersteuningsnetwerk in de wijk ontwikkeld door de samenwerking tussen betrokken kernpartners in de wijk te intensiveren en bestaande preventieve jeugdvoorzieningen beter op elkaar af te stemmen. Zie ook beleidsveld [4.1.3 Positief opgroeien](#);
- De Jongerenaanpak (task force jongeren) verder ontwikkeld en ingezet daar waar nodig. Zie ook beleidsveld [4.1.3 Positief opgroeien](#);
- Ontwikkelen In RIGG verband van een productgroep voor Onderwijs-Zorgarrangementen.

Conclusie

Dankzij een intensieve samenwerking tussen alle betrokken partijen op het terrein van de aansluiting jeugdhulp - (passend) onderwijs en een groeiend vertrouwen tussen deze partijen lukt het ons steeds beter om het belang van het kind centraal (te blijven) stellen. We komen veelal gezamenlijk, zowel op casus niveau als ook met betrekking tot meer structurele en stedelijke vraagstukken, tot oplossingen. En het steeds beter om een innovatieve en integrale aanpak te realiseren ten behoeve van de ontwikkeling van kinderen.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
--	----------------------	-------------------	---------------	---------

03.1 Onderwijskansen	26.325	27.225	24.231	2.994
03.1.1 Kansen en kwaliteitsbewaking	5.847	6.143	5.094	1.049
03.1.2 Nieuwe impuls vensterschool	207	207	147	60
03.1.3 Volwasseneneducatie	2.412	2.412	2.464	-52
03.1.4 Onderwijshuisvesting	14.178	14.713	12.828	1.884
03.1.5 Talentontwikkeling	3.682	3.750	3.697	53
03.2 Voorkomen schooluitval	2.474	2.506	2.793	-286
03.2.1 VSV en Leerplicht	1.161	1.193	1.517	-324
03.2.2 Leerlingenvervoer	1.313	1.313	1.276	37
Totaal Lasten	28.799	29.731	27.024	2.708
03.1 Onderwijskansen	6.747	6.837	7.189	352
03.1.1 Kansen en kwaliteitsbewaking	2.584	2.674	2.772	98
03.1.2 Nieuwe impuls vensterschool	0	0	57	57
03.1.3 Volwasseneneducatie	2.412	2.412	2.455	43
03.1.4 Onderwijshuisvesting	1.691	1.691	1.844	153
03.1.5 Talentontwikkeling	61	61	60	
03.2 Voorkomen schooluitval	600	600	1.001	401
03.2.1 VSV en Leerplicht	600	600	1.001	401
03.2.2 Leerlingenvervoer	0	0	0	
Totaal Baten	7.347	7.437	8.189	752
Totaal Saldo voor bestemming	21.452	22.294	18.834	3.460
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	1.239	3.401	3.401	0
Totaal onttrekkingen	1.942	2.668	2.668	0
Totaal saldo na bestemming	20.749	23.027	19.568	3.459

Financiële toelichting

3.1 Onderwijskansen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	2.994	352	3.346

Kansenbeleid (V 701 duizend euro)

Binnen het onderwijskansenbeleid ontvangen we rijksmiddelen die we aanvullen met gemeentelijke inzet. Het programma onderwijskansenbeleid is volgens planning uitgevoerd, maar een deel van de gemeentelijke inzet valt ook binnen de kaders van de rijksmiddelen en is ten laste gebracht van vrijvallende rijksmiddelen vanuit voorgaande jaren. Dit levert een incidenteel voordeel op binnen de gemeentelijke inzet.

Intensiveren leren (V 487 duizend euro)

In 2018 zijn een aantal initiatieven opgestart, bijvoorbeeld de ontwikkeling van een digitale

leerlijn ten behoeve van digitale geletterdheid, ondernemerschap, Walhallab en Succes for All. Gezien de samenwerking met externe partners kost het ontplooiën van initiatieven meer tijd.

Afwikkeling subsidies (V 196 duizend euro)

Binnen het sociale domein hebben we, in het kader van Maatschappelijke Kosten en Baten analyse (MKBA), strakker op de verantwoording van subsidies gestuurd. Dit heeft op dit deelprogramma tot een bate van 196 duizend euro geleid.

Onderwijshuisvesting (V 679 duizend euro)

Het resultaat bij onderwijshuisvesting van 679 duizend euro bestaat uit onderstaande onderdelen:

Programma onderwijshuisvesting (V 517 duizend euro)

We hebben de wettelijke taak om huisvesting te verzorgen voor scholen in het primair en secundair onderwijs. In dit kader worden aan scholen beschikkingen afgegeven om werkzaamheden uit te voeren aan de schoolgebouwen. Omdat beschikkingen aan de scholen ook gedurende het jaar afgegeven worden zijn de werkzaamheden voor het programma 2018 nog niet volledig uitgevoerd.

Afwaarderingen activa (N 572 duizend euro)

Met de invoering van de restwaarde zijn alle activa kritisch beoordeeld. Activa waarvan geconstateerd is dat deze ten onrechte een boekwaarde hebben zijn afgewaardeerd. Dit geeft een incidenteel nadeel van 572 duizend euro.

Later starten met afschrijven (V 460 duizend euro)

Door de wijziging van het startmoment van afschrijving op nieuwe investeringen ontstaat een voordeel op de kapitaallasten. Deze stelselwijziging uit de Financiële Verordening 2018 treedt in vanaf 1 januari 2018. Dit betekent dat op een gereedgekomen investering pas op 1 januari van het volgende jaar wordt gestart met afschrijven. In de begroting 2018 was dit effect nog niet doorgevoerd.

Belastingen (V 173 duizend euro)

We hebben minder declaraties ontvangen van schoolbesturen. Dit levert een voordeel op van 370 duizend euro. Daarnaast zijn een aantal aanslagen hoger dan begroot, dit levert een nadeel op van 229 duizend euro. Per saldo resteert een voordeel van 173 duizend euro.

Renteherziening (V 130 duizend euro)

Voor een aantal panden heeft een correctie plaatsgevonden naar het lagere Rente Omslag Percentage (ROP). Dit levert een voordeel op van 130 duizend euro.

Overige afwijkingen onderwijshuisvesting (N 29 duizend euro)

Overige voor- en nadelen binnen onderwijshuisvesting tellen op tot een nadeel van 29 duizend euro.

Invoering restwaarde en invoering onderhoudsmethode (V 1,359 miljoen euro)

De regels rondom restwaarde, afschrijvingen en onderhoud zijn vastgelegd in de financiële verordening 2018, welke met ingang van 1 januari 2018 in werking is getreden. In deze verordening is onder andere bepaald dat restwaarde wordt ingevoerd voor het vastgoed en dat de 'onderhoudsbenadering' wordt toegepast in plaats van de 'componentenbenadering'. De invoering van de restwaarde leidt tot een voordeel van 1,1 miljoen euro door lagere

kapitaallasten. De onderhoudsbenadering levert enerzijds een voordeel op van 549 duizend euro in verband met lagere kapitaallasten, anderzijds een nadeel van 300 duizend euro omdat er (eenmalig) een extra dotatie heeft plaatsgevonden aan de voorziening onderhoud. Per saldo leidt dit tot een voordeel van 1,359 miljoen euro.

Groot onderhoud kinderboerderijen (N 110 duizend euro)

Bij de gemeenterekening 2017 heeft uw raad 197 duizend euro extra beleidsmiddelen bestemd voor het groot onderhoud aan kinderboerderijen. In 2018 is een belangrijk deel van deze middelen (113 duizend euro) besteed aan de verhuizing van het gemeentelijk centrum voor natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE) naar de locatie van de Kinderboerderij Stadspark.

Overige afwijkingen (V 35 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 35 duizend euro.

3.2 Voorkomen schooluitval	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-286	401	115

Verzuim en Voortijdig schoolverlaters (neutraal)

We hebben de ontvangen rijksmiddelen voor Verzuim en Voortijdig schoolverlaters en de hierbij behorende lasten niet begroot. Aan de baten zien we hierdoor een voordeel van 352 duizend euro, aan de lastenkant een nadeel van 352 duizend euro, per saldo neutraal.

Overige afwijkingen (V 115 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 115 duizend euro.

Programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg

Overzicht

Een prettige leefomgeving voor jong en oud, voor zowel een 8 of 88-jarige, werkt positief op ons welzijn en gezondheid. Alles wat we doen voor onze stad moet bijdragen aan het welbevinden van de bewoners. Niet zozeer in het ontbreken van ziekte, maar het vermogen om zoveel mogelijk zelf of met elkaar regie te voeren over eigen lichaam, zorg, thuis, straat, wijk en toekomst.

Vanuit dit gegeven is ons algemene gezondheidsbeleid en onze inzet op positief en gezond opgroeien en 'healthy aging' cruciaal voor onze preventieve aanpak. We leggen hierin ook de verbinding met ruimte. Zie hier ook de [Programma 5: Sport en bewegen](#) en [Programma 9: Onderhoud & beheer openbare ruimte](#).

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is:

- Waar iedereen zich prettig en geborgen voelt en zo lang mogelijk actief aan de samenleving kan blijven meedoen. Ook als ouderdom, beperkingen of ziekte dat lastiger maken;
- Waar mensen zo lang mogelijk gezond blijven en waar dat nodig is kunnen rekenen op adequate (aanvullende) zorg en ondersteuning;
- Waar niemand vanwege herkomst, geaardheid of welke reden dan ook wordt buitengesloten;
- Waar jongeren veilig en gezond opgroeien;
- Waar we de vernieuwingen in het sociaal domein in samenwerking met maatschappelijke partners vlot tot stand brengen zonder dat er mensen buiten de boot vallen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's

[Samen Sterk in Stad \(2012-2015\)](#)

[Meedoen maakt het verschil \(maatschappelijke participatie\) 2014](#)

[Groningen Gezond 2018-2021](#)

[Uitvoeringsnota zelforganisaties 2011-2014](#)

[Nota regionaal kompas 'Actief onder Dak' \(2014-2017\)](#)

[Regiovisie huiselijk geweld en kindermishandeling \(2014\)](#)

[Regionaal Transitiearrangement Groningen \(2013\)](#)

[\(Re\)-visie zicht op werk & participatie in Stad \(2012\)](#)

[Nota Maatschappelijke stages 2012-2015](#)

[Stad om te groeien, kadernota integraal jeugdbeleid Groningen 2011-2014](#)

[Beleidsplan/ Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein gemeente Groningen 2014/2015](#)

[Groningen voor elkaar, visie en uitgangspunten voor de uitvoering van de decentralisaties en "Jeugd ieders zorg!" \(2012\)](#)

[Contouren jeugdstelsel Groningen 2015-2018 \(2014\)](#)

[Meerjarenprogramma 'Van Beschermd wonen naar wonen met begeleiding op maat' \(2015\)](#)

[Notitie afstemmingsoverleg Gemeenten-Onderwijs \(2013\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In het brede sociaal domein hebben zich in 2018 diverse relevante ontwikkelingen voorgedaan.

Allereerst is opnieuw veel geïnvesteerd in het ondersteunen en benutten van bewonersinitiatieven. Een groot aantal initiatieven is in 2018 door de gemeente ondersteund.

Daarnaast zijn, hoewel dit een kwestie van lange adem is, verschillende stappen gezet om onze ambitie op het gebied van gezondheid te realiseren. Er is in 2018 nadrukkelijk verbinding gemaakt met het fysieke domein en met de gebiedsgerichte aanpak. Verder zijn Positief Opgroeien en JOGG verder uitgerold en is de samenwerking met de eerstelijnsgezondheidszorg geïntensiveerd.

2018 was ook het eerste jaar van zelfstandigheid van WIJ Groningen. WIJ Groningen is onder meer inwoners bekend geworden, in naam, maar ook met betrekking tot geboden dienstverlening. De groep inwoners die in 2018 met WIJ Groningen contact heeft gehad is verder gedifferentieerd, wat kan duiden op een bredere inbedding van WIJ Groningen in de sociale structuren in de wijken. Verder kende de passendheid van de ondersteuning bij de hulpvraag en de beoordeling ten aanzien van de ondersteuning door WIJ een licht positieve stijging. De aspecten blijven voortdurend onze aandacht houden.

Ten aanzien van de maatwerkvoorzieningen Wmo en de Jeugdhulp heeft het grip houden op de uitgaven in 2018 een grote inspanning gevraagd. Een van de interventies in dit kader betrof de inrichting van Taskforce sturing uitgaven jeugdhulp. Daarnaast hebben we deelgenomen in het project Ondersteuner Jeugd en Gezin van de RIGG, met drie pilots in Vinkhuizen, De Held en Hoogkerk.

Met betrekking tot de Wmo is een aanbesteding voor huishoudelijke hulp in de markt gezet, met daaraan gekoppeld de algemene voorziening huishoudelijke hulp. Voor kortdurend verblijf, groepsgerichte en individuele ondersteuning geldt dat dit, samen met sociale activering uit de Participatiewet, via een lumpsum financiering in de markt is gezet voor 2019. Dit is een andere vorm van bekostiging, waarmee we verwachten dat dit leidt tot de juiste prikkel die bij moet dragen aan de transformatie.

Voor wat betreft Beschermd Wonen en Opvang zijn in 2018 diverse voorbereidingen getroffen in het kader van de verdere decentralisering van verantwoordelijkheden naar afzonderlijke gemeenten. Er zijn plannen ontwikkeld om de centrale toegang naar individuele gemeenten over te dragen en er is een financieel verdeelmodel ontwikkeld, die toekomstbestendig moet zijn. Deze ontwikkelingen hebben in 2019 een vervolg.

Deelprogramma 4.1: Sociaal klimaat

In het deelprogramma Sociaal klimaat staan beleidsinterventies centraal die gericht zijn op het versterken van de lokale sociale samenleving. Het draait daarbij om het bevorderen van zelf- en samenredzaamheid, met nadrukkelijke aandacht voor preventieve interventies. De maatschappelijke effecten waaraan deze interventies bijdragen zijn erop gericht dat onze inwoners het gevoel hebben erbij te horen, zich betrokken voelen bij elkaar en de eigen leefomgeving, zich inzetten voor elkaar, regie hebben over hun leven, participeren en zich gezond, veilig en zelfredzaam voelen. Deze interventies ontwikkelen we vanuit het besef dat optimale deelname aan de (lokale) samenleving niet voor iedereen een vanzelfsprekendheid is.

Wij wilden in 2018 de sociale basis in onze stad bestendigen en versterken door te investeren in community ontwikkeling en in de ontwikkeling van basisvoorzieningen. Dit deden we samen met inwoners, vrijwilligersorganisaties, buurtaccommodaties, kerken, scholen, ondernemers als ook met behulp van de preventieve aanpak van WIJ Groningen. Investeren in de kracht van mensen begint met het bestendigen en versterken van de sociale basis, oftewel de basisvoorzieningen op het gebied van welzijn, sport, onderwijs, cultuur, werk, inkomen en gezondheid. Deze voorzieningen dragen eraan bij dat mensen elkaar kunnen ontmoeten en leren kennen, hun talenten kunnen ontwikkelen en inzetten, elkaar kunnen helpen, problemen kunnen voorkomen en zo veel mogelijk zelf kunnen aanpakken.

Daarnaast investeerden we in verschillende vormen van informele ondersteuning. Daarbij kan worden gedacht aan mantelzorg voor familieleden, aan vrijwillige zorg voor vrienden en bekenden, aan initiatieven

voor buurt- en zorgcoöperaties en aan 'buurthuizen-in-zelfbeheer' die ruimte bieden aan ondersteunende activiteiten. Investeren in vrijwillige inzet heeft tot doel mensen te verbinden en moet iets toevoegen aan het leven van alle betrokkenen. Maatschappelijke initiatieven spelen een bijzondere rol in het versterken van de sociale basis. Ze zijn gericht op het versterken van sociale verbanden en op het vergroten van maatschappelijke participatie en burgerkracht. We verwelkomen en ondersteunen deze initiatieven.

Beleidsvelden

- Actief burgerschap en bewonersinitiatieven
- Bevorderen van samenredzaamheid, sociale samenhang en leefbaarheid in de wijken
- Opvoedkracht
- Diversiteit, integratie en emancipatie
- Lokaal gezondheidsbeleid, infectieziektebestrijding en openbare gezondheidszorg
- Doorontwikkeling WIJ-Groningen

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt zich in de afgelopen 2 weken (zeer) gelukkig te hebben gevoeld	76%	-	Toename	76%
Schaalscore geluk: gemiddeld rapportcijfer dat jongeren (groepen 2 en 4 VO) hebben gegeven aan hun ervaren gevoel van geluk (0-10) (o.b.v. de afgelopen 4 weken) (I)	-	-	-	-
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de wijze van meedoen aan de Groningse samenleving	80%	-	Toename	77%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt voldoende contacten te hebben met anderen	96%	-	Toename	96%
Schaalscore: sociale samenhang in de buurt	6,1	-	Toename	6,2
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt zich (mede) verantwoordelijk te voelen voor (de leefbaarheid van) de eigen buurt	86%	-	Toename	89%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt bereid te zijn een buurtgenoot te helpen in geval van ziekte of een beperking	94%	-	Toename	93%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt zich in de afgelopen 12 maanden (wel eens) actief te hebben ingezet voor de eigen woonbuurt	23%	-	Toename	26%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt in de afgelopen 12 maanden (wel eens) vrijwilligerswerk te hebben gedaan	28%	-	Toename	29%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt in de	21%	-	Toename	22%

afgelopen 12 maanden (wel eens) mantelzorg te hebben geboden				
% mantelzorgers (18 jaar e.o.) dat zegt zich (tamelijk zwaar tot over-) belast te voelen bij het geven van mantelzorg	17%	-	Afname	17%
% jongeren (groepen 2 en 4 VO) dat zegt minimaal 2-3 keer per maand gepest te worden (I)	-	-	-	-
% jongeren (groepen 2 en 4 VO) dat zegt (veel) inactief (sedentair) gedrag te vertonen (I)	-	-	-	-
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt zich in de afgelopen 12 maanden (wel eens) gediscrimineerd te hebben gevoeld	8%	-	Afname	6%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de aanwezigheid van plekken om elkaar te ontmoeten, zoals buurthuizen, pleinen en parken, in of nabij de eigen buurt	77%	-	Toename	76%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de aanwezigheid van instanties voor ondersteuning en zorg, zoals WIJ-Groningen, in of nabij de eigen buurt	76%	-	Toename	80%

I Betreft een indicator uit Jeugd gezondheidsenquête (GGD), 1x per 4 j (laatste uit 2015).

4.1.1 Actief burgerschap en bewonersinitiatieven

Wij hebben gewerkt aan een inclusieve samenleving waaraan iedereen naar vermogen kan deelnemen. In dat kader stimuleerden we actief burgerschap in energieke wijken en creëerden we faciliteiten voor burgers die verantwoordelijkheid willen nemen voor elkaar en voor hun omgeving. Mensen zijn in hun wijk of buurt beter in staat kansen te benutten of oplossingen aan te dragen voor problemen die zij ervaren. Niet meer de vraag 'wie lost dit voor mij op' maar 'wat kan ik daaraan bijdragen'? Dat kan door verbindingen te leggen met wijkbewoners onderling, met buurtinitiatieven, scholen en studenten, verenigingen, vrijwilligersorganisaties, welzijnswerk, zorg, kerken en moskeeën en met ondernemers. Als gemeente hebben we daarin een faciliterende, stimulerende en verbindende rol. We willen als gemeente verbinden met burgerkracht; overheidsparticipatie in burgerinitiatieven.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Indicator(en)	Behaald 2017	Begroting 2018	Behaald 2018
Aantal ondersteunende bewonersinitiatieven in het kader van innovatie ateliers	-	-	Ondersteuning van 32 initiatieven in kader van de sociale ondernemers challenge 5 Parels (algemene voorzieningen) 1 wijkcoöperatie

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen actief burgerschap voeden en faciliteren zodat het zich uit kan breiden en het aantal actieve burgers en burgerinitiatieven toeneemt. Ook in het gebiedsgerichte werken stimuleren we dat bewoners samen aan de slag gaan met het benutten van kansen en het oplossen van problemen die zij in hun leefomgeving signaleren of ervaren. We willen daarbij als overheid een betrouwbare samenwerkingspartner zijn die meedenkt, waardeert, een gids is binnen de gemeente en faciliteert. Kortom als gemeente het initiatiefnemers zo gemakkelijk mogelijk maakt om waardevolle duurzame successen te behalen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Opnieuw hebben we dit jaar een sociale ondernemers challenge georganiseerd waarin we ondernemers uitdagen om met innovatieve ideeën te komen die de sociale basis versterken. Dit jaar was deze challenge specifiek gericht op de thema's: voorkomen van eenzaamheid, verminderen van armoede en het bevorderen van gezondheid. De challenge leverde meer dan 43 ideeën van ondernemers en zzp-ers op. De prijswinnaars zijn:

- **Oma's Soep**, een project waar studenten op pop-up plekken soep koken met Opa's en oma's naar oma's recept;
- **FitGaaf!** een project waar je kinderen op een speelse creatieve manier stimuleert om gewoon water te drinken;
- **AvHaal!** een project waar mensen die hulp nodig hebben bij het wegbrengen van hun vuilnis en afval terecht kunnen.

Daarnaast hebben we netwerkbijeenkomsten georganiseerd met de deelnemers aan het innovatie-atelier van voorgaande jaren. Dit om van elkaar te leren en onderling burgerinitiatieven en innovatieve projecten van maatschappelijke organisaties met elkaar in contact te brengen. Tijdens de laatste netwerkbijeenkomst konden de innovatie-atelier deelnemers kennis maken met de hoofdaanbieders van het GON en werden vragen, verwachtingen, kansen en zorgen besproken.

We hebben bijeenkomsten van "de leertuin" georganiseerd, samen met een vijftal Groningse Paretjes (Odenshuis, De Opstap, Kringloop Plus, De Wiershoeck en het Hamelhuys). Dit zijn allen kleine particuliere initiatieven die functioneren als algemene voorziening met een stedelijk bereik. Gezamenlijk leren we wat de voordelen en kansen zijn van een algemene voorziening ten opzichte van een maatwerkvoorziening en wat de werkzame bestanddelen zijn die een algemene voorziening tot een bloeiende algemene voorziening maken.

Ook onderzoeken we hoe ze zich kunnen verhouden tot de ontwikkeling van het GON en anderen en wat daarbij voor hen een goede positie in het speelveld is waar ze op hun unieke wijze kunnen groeien en bloeien. Daarnaast hebben we met Wijkcoöperatie De Goeie Buurt overlegt over hun werkwijze van onderop en positionering in de ontwikkelingen van WIJ en GON.

Vanuit de gebiedsteams hebben we wijkbewoners en organisaties uitgenodigd om initiatieven te ontplooiën die een bijdrage leveren aan de sociale samenhang in de wijk en buurt. Dit heeft tot veel reacties geleid. Veel initiatieven zijn in cofinanciering met budget van beleid en de gebiedsteams gefinancierd.

Conclusie

De tijd, aandacht en energie van de gemeente is sinds de overheveling van taken naar de gemeenten gericht geweest op de ontwikkeling van de WIJ teams en vervolgens het GON. De verdere versterking van

de sociale basis heeft tot nu toe minder de aandacht gekregen. Daarom zetten we nog meer in op het gebiedsgerichte werken. Juist in het gebied is het directe contact met de bewoners. We merken dat bewoners zich in (willen)zetten voor meer onderlinge verbondenheid, elkaar ontmoeten, elkaar kennen, elkaar helpen en samen activiteiten ondernemen. Juist in de wijk, in straten en buurten en wijken liggen de kansen voor het versterken van actief burgerschap en bewoners initiatieven die samen een hechte sociale vitale gemeenschap willen vormen. We zien in het gebiedsgerichte werken mooie ontwikkelingen, de "beweging" van burgerinitiatieven groeit, steeds meer inwoners nemen initiatieven en/of sluiten zich hierbij aan. Het is van belang om hier in onze gemeentelijke dienstverlening goed bij aan te sluiten en het initiatiefnemers zo gemakkelijk mogelijk te maken om hun idee tot een succes te maken. We kunnen nog veel meer gebruik maken van de energie, ideeën en "the wisdom of the crowd". Meer ruimte voor de versterking van de sociale basis met behulp van buurtinitiatieven en - ontmoetingen leidt tot meer eigenaarschap en betrokkenheid van buurtbewoners bij hun buurt/wijk. Daar hebben we de afgelopen jaren zowel binnen het innovatie atelier als ook het gebiedsgerichte werken goede ervaringen mee opgedaan.

4.1.2 Bevorderen van samenredzaamheid, sociale samenhang en leefbaarheid in de wijken

Voor het welbevinden zijn sociale contacten in de eigen buurt van grote betekenis. Mensen kunnen hierdoor gemakkelijker samen activiteiten ondernemen, elkaar helpen en iets aan elkaar vragen. Wij hebben de overtuiging dat veel mensen iets voor een ander willen doen. Wij vonden het in 2018 belangrijk dat mensen daarvoor de ruimte en de mogelijkheden ervoeren en gewaardeerd en gezien werden. Daarnaast hebben mantelzorgers en vrijwilligers kunnen rekenen op adequate faciliteiten en (professionele) ondersteuning. Die worden geboden door verschillende (gesubsidieerde) instellingen en in de (wijk)accommodaties.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal (nieuw) ingezette vrijwilligers door Humanitas *	-	± 3.200	3204

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden bereiken dat de inwoners van de Groninger wijken en dorpen met plezier wonen en leven. Dit geldt ook voor mensen met een hoge leeftijd, een beperking of een niet- Nederlandse achtergrond. In wijken bruist het van activiteiten die door en voor en met bewoners worden georganiseerd. Ieder draagt naar vermogen een steentje bij en dat geeft een gevoel van saamhorigheid, erbij te horen en thuis te zijn. De nadruk ligt op de ontwikkeling van preventieve individuele en collectieve activiteiten. Daarnaast willen we de hierboven genoemde verbinding met en de aansluiting van de formele beroepsmatige zorg op de informele zorg verder versterken. Vrijwilligers en mantelzorgers voelen zich (h)erkend en gewaardeerd. De informele zorg is de basis waar de formele zorg zich bij aansluit en aanpast.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

De volgende opsomming is niet uitputtend:

- Het bevorderen van sociale samenhang, samenredzaamheid en leefbaarheid in de wijken is een belangrijk onderdeel van de gebiedsgerichte aanpak;
- We ondersteunen bewonersinitiatieven gericht op het verbeteren van de leefbaarheid en samenredzaamheid van de eigen woonomgeving;

- We subsidiëren de ondersteuning van vrijwilligersprojecten op het gebied van eenzaamheid (Coalitie Erbij), opgroeien, opvoeden, thuisadministratie, verlies, mantelzorgondersteuning, maatschappelijke ondersteuning, detentie, klussendiensten, netwerkversterking. Dit wordt uitgevoerd door Humanitas als vrijwilligersorganisatie;
- We subsidiëren LINK 050 de vrijwilligerszaak die onder andere een vrijwilligersvacaturebank onderhoudt en vrijwilligersorganisaties ondersteunt bij het ontwikkelen van een vrijwilligersbeleid;
- We subsidiëren [Wehelpen](#), een matchingsite tussen hulpvragen en hulpaanbod;
- We subsidiëren [Thuisafgehaald](#) een bemiddelingssite voor thuishoks en mensen uit de buurt die eten bij hen willen halen;
- We subsidiëren Vlegter voor de ondersteuning van een aantal vrijwilligersprojecten;
- We subsidiëren de buurthuizen/ accommodaties;
- We subsidiëren een aantal vrijwilligersprojecten geïnitieerd door particuliere kleine stichtingen zoals De Opstap, logeershuis voor respijt en herstel, Stichting Queri poezenopvang bij mensen die zich eenzaam voelen, Stichting Odensehuis voor mensen met beginnende dementie en hun mantelzorgers, Stichting Kas Vital vrijwilligers die Antilliaanse jongeren ondersteunen bij het ontdekken van hun talenten en hoe de wereld hier een beetje mooier mee te maken, Kringloop plus een kringloopwinkel in Vinkhuizen waar veel mensen opnieuw hun talenten en mogelijkheden kunnen ontdekken, De Wiershoek een stadsboerderij waar mensen op vrijwillige basis buiten- en binnen werkzaamheden kunnen doen die bij hen passen etc.;
- We faciliteren verbinding tussen jongeren en Stadgers via WIJS (wijnzet door jongeren en studenten) en Jimmy's en werken samen met Jonge Helden (vanuit de kerken) en de Studentendesk van het Rode Kruis.

Eén op de drie Nederlanders levert in meer of mindere mate mantelzorg. De meeste mantelzorgers helpen eens in de week bij taken die ze van tevoren afgesproken hebben. Maar een grote groep inwoners neemt veel en veelvuldig mantelzorgtaken op zich. De rol van mantelzorgers en vrijwilligers bij de ondersteuning van mensen die zorg nodig hebben wordt in het kader van de drie decentralisaties groter en belangrijker. Daarom stimuleren we dat mantelzorgers deze rol op een gezonde manier kunnen vervullen. We willen voorkomen dat mantelzorgers overbelast raken en uitvallen. In dat kader subsidiëren we Humanitas voor de uitvoering van het gemeentelijke mantelzorgbeleid door de inzet van wijkwerkers mantelzorg laagdrempelig in de wijken, de uitgifte van de mantelzorgkaart, het organiseren van activiteiten en cursussen voor mantelzorgers, de viering van de dag van de mantelzorg en het vormgeven van het steunpunt mantelzorg als expertisecentrum.

Conclusie

Er is veel bedrijvigheid als het gaat om het bevorderen van samenredzaamheid, sociale samenhang en leefbaarheid. Veel inwoners doen iets voor een ander of zijn maatschappelijk actief. Mantelzorgers en vrijwilligers kunnen rekenen op adequate faciliteiten, waardering en (professionele) ondersteuning op maat. Het beleidsterrein laat veel variatie zien en een breed scala aan mogelijkheden als het gaat om de grootte van de initiatieven, de achterliggende (levens)overtuiging, de inhoud en de activiteiten. Dat biedt mogelijkheden en kansen voor iedereen. We continueren het beleid.

4.1.3 Positief opgroeien

Ieder kind heeft talenten en telt mee. Kinderen en jongeren leren gaandeweg verantwoordelijkheid te dragen voor zichzelf en hun omgeving. We boden jeugdigen kansen om hun talenten te ontwikkelen, actief mee te doen op school en met activiteiten in de vrije tijd. We investeerden in een positieve opvoeding, succesvolle schoolloopbaan en een brede ontwikkeling van kinderen en jongeren omdat dat het fundament

vormt voor hun welzijn, economische zelfstandigheid, meedoen aan de samenleving en democratisch burgerschap. Investeren in een positief opvoedklimaat en een stimulerende omgeving is extra nodig voor kinderen en jongeren die opgroeien in een meer risicovolle omgeving en voor wie gezondheid, veiligheid en talentontwikkeling niet vanzelfsprekend zijn. Tijdig signaleren en voorkomen van (risico's op) ontwikkelingsachterstanden heeft als resultaat dat op termijn (risico's op) ontwikkelingsachterstanden en ernstige problemen minder vaak voorkomen.

Onder de noemer van Positief Opgroeien werkten we aan de ontwikkeling van een samenhangend preventief jeugdprogramma met als doel dat alle kinderen en jongeren gezond, veilig en kansrijk opgroeien, bij voorkeur in hun eigen omgeving, en dat ze gehoord worden. De wijkgerichte aanpak van Positief Opgroeien kreeg vorm in samenwerking met kernpartners in de wijk, zoals scholen, kinderopvang, WIJ-teams en jeugdgezondheidszorg. Op wijkniveau is gezamenlijk gewerkt aan het ontwikkelen en borgen van een positief opvoed klimaat en een preventieve basis ondersteuningsstructuur die aansluit bij de specifieke situatie in de wijk. Met deze integrale samenwerking gericht op preventie streven we naar het optimaliseren van de bestaande situatie in een bepaalde wijk, naar effectiever en resultaat gericht inzetten van bestaande middelen en naar het op termijn terugdringen van de vraag naar individuele (specialistische) jeugdhulp.

Positief Opgroeien sluit aan bij het landelijk *Actieprogramma zorg voor jeugd* en bij de provinciale *Transformatieagenda jeugdhulp*. Het stelt het kind-perspectief en de eigen kracht van kinderen en jongeren centraal en sluit aan bij het verdrag *Rechten van het kind*. Deze rechten bestrijken, evenals Positief opgroeien, thema's als educatie, gezondheid, veiligheid en participatie, belangrijk voor jeugdigen om zich optimaal te kunnen ontwikkelen.

Activiteiten elders in deze jaarrekening die deel uitmaken van Positief Opgroeien zijn gemarkeerd met

Wat wilden we bereiken in 2018?

- De effectiviteit en efficiency van preventief jeugdbeleid stedelijk en in de wijken vergroten;
- Positieve opvoedkracht van ouders en een positief opvoedklimaat in de directe omgeving van de jeugdige versterken;
- De participatie en zeggenschap van kinderen en jongeren versterken;
- Jeugdigen ontwikkelen hun talenten op het terrein van sport, cultuur, natuur en duurzaamheid, techniek en ICT;
- Actieve en gezonde jeugdigen (gezonde leefstijl en gezonde voeding);
- De preventieve ondersteuning in het onderwijs versterken en daarmee de vraag naar jeugdhulp en de risico's op schoolverzuim en vroegtijdig schoolverlaten zonder startkwalificatie beperken;
- De integrale aanpak van kwetsbare, overbelaste jongeren (18-23 jaar) zonder startkwalificatie, die niet in beeld zijn, niet naar school gaan en die geen uitkering en ook geen inkomen uit werk hebben, versterken met als doel dat ze - met startkwalificatie - zo zelfstandig mogelijke kunnen functioneren in de samenleving;
- Jeugdigen met (risico op) ontwikkelingsachterstanden (zoals kinderen van ouders met psychische en/of verslavingsproblemen) gelijke ontwikkelingskansen geven en verdere toename van ontwikkelingsachterstand en de vaak daarmee gepaard gaande problemen voorkomen;
- Voorkomen en tegengaan van criminaliteit, vandalisme en overlast door jeugd(groepen).

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In drie (Focus)wijken - Selwerd, Paddepoel en Tuinwijk (SPT), Lewenborg en de Wijert - hebben we in samenwerking met partners gewerkt aan het ontwikkelen van een integrale

aanpak voor de jeugd. In twee wijken heeft dit, met ondersteuning vanuit de Hanzehogeschool, al geleid tot een integraal wijkplan Positief Opgroeien 2019;

- In meerdere wijken is door partners samen gewerkt aan het ontwikkelen en borgen van een positief opvoedklimaat in school, de opvang en de wijk door onder andere implementatie van de vreedzame school en de vreedzame wijk;
- De participatie en zeggenschap van kinderen en jongeren is op stedelijk niveau verder versterkt door de inzet van de jongerenombudsman, de kinderburgemeester, de raad van kinderen en het voortbestaan van Jimmy's. Op wijkniveau hebben vreedzame kinderraden bijgedragen aan het vergroten van de participatie van kinderen. Op regionaal niveau is gezamenlijk vanuit de RIGG de website Storytelling opgezet waar jongeren hun ervaringen en hun meningen met elkaar kunnen delen.
- We zijn in blijven zetten op het stimuleren van een gezonde leefstijl, gezonde voeding en op het voldoende bewegen door Groningen Fit uit te breiden naar meerdere wijken en door te blijven investeren in het bewegingsonderwijs en bewegen en sporten in de wijk (Bslim) en in zwemonderwijs en het zwemvangnet dat wil zeggen het behalen van een zwemdiploma door kinderen die opgroeien in armoede;
- We hebben jeugdigen mogelijkheden geboden om hun talenten op het terrein van sport, cultuur, natuur en duurzaamheid, techniek en ICT te ontwikkelen;
- We voeren op dringend verzoek van het onderwijs en in samenwerking met het onderwijs (samenwerkingsverbanden passend onderwijs en schoolbesturen) en WIJ-Groningen een aantal pilots uit die extra collectieve laagdrempelige ondersteuning in het onderwijs, met name het speciaal onderwijs, betreffen;
- Bieden van extra ondersteuning vanuit Leerlingzaken en RMC aan kwetsbare, overbelaste jongeren (18-23 jaar) zonder startkwalificatie, die niet in beeld zijn, niet naar school gaan en die geen uitkering en ook geen inkomen uit werk hebben;
- Verdere implementatie van de nieuwe methodiek *Plus-Min-Mee* bij de aanpak van problematische jeugdgroepen. Deze methodiek draagt ook bij aan het versterken van de samenwerking tussen alle betrokken partijen.

Conclusie

Er wordt steeds meer samengewerkt - op stedelijk en wijkniveau - tussen maatschappelijke partners en tussen gemeente en partners. Het onderling vertrouwen groeit. Ook vindt er steeds meer inhoudelijke afstemming plaats tussen verschillende programma's waardoor de effectiviteit en resultaatgerichtheid van onze gezamenlijke inspanning toeneemt. Op termijn zal dit, naar onze verwachting, leiden tot meetbare resultaten en kostenbesparing.

4.1.4 Diversiteit, integratie en emancipatie

We zijn ervan overtuigd dat diversiteit onze stad sterker, creatiever en innovatiever maakt. We willen dat iedereen in Groningen, ongeacht herkomst, geslacht, geaardheid of andere oorzaken, dezelfde kansen krijgt om actief aan onze samenleving mee te doen. Kwetsbare etnische en culturele groepen ondersteunden we in 2018 met specifiek beleid. We willen namelijk dat iedereen in Groningen zich thuis voelt: een stad waar al die verschillende mensen de stad sterker en aantrekkelijker maken. We ondersteunden activiteiten van de LHBTI gemeenschap en activeerden emancipatie ontwikkelingen van verschillende groepen bewoners. Iedereen is anders en in Groningen is ruimte voor iedereen. Daarvoor subsidieerden wij cursussen, activiteiten en projecten van maatschappelijke organisaties.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal samenwerkingspartners dat zich verbindt aan de thema's van de diversiteitsagenda	10	10	15
Aantal activiteiten dat vanuit het activiteitenbudget mede gesubsidieerd wordt	-	35	33

Wat wilden we bereiken in 2018?

Met de Diversiteitsagenda en een diversiteitscampagne zochten en maakten we de verbinding tussen verschillende bevolkingsgroepen en bewonersinitiatieven in Groningen. De deelnemers stemden activiteiten op elkaar af en ontwikkelden samen nieuwe activiteiten.

We ondersteunden in 2018 projecten en activiteiten die de thema's van de diversiteitsagenda aan de orde stellen, uitwerken en verder tot ontwikkeling brengen. We organiseerden netwerkbijeenkomsten en een diversiteitscafé die stedelijke netwerken versterkt hebben en de thema's onder de aandacht gebracht heeft. We ontwikkelden een werkwijze met zelforganisaties, maatschappelijke organisaties en bewonersinitiatieven die de doelen van de agenda dient met behulp van het activiteitenbudget.

We organiseerden Diversity Day, ondersteunden de regenboogweek en de activiteiten van het platform voor religie en samenleving. We legden de verbinding met de WIJ-teams via het multicultureel netwerk en deelden relevante informatie over activiteiten en ontwikkelingen. De specifieke aanpak voor Somaliërs en Antillianen is ondergebracht bij de WIJ-teams. De methodiek die in dat kader gehanteerd wordt, die wij samen met de MJD, WIJ, de Somalische gemeenschap en andere ketenpartners hebben ontwikkeld om de overlast en de problematiek van Somalische Groningers aan te pakken, hebben wij in aangepaste vorm ook ingezet voor de Eritrese gemeenschap. Het streven is dat WIJ-teams in toenemende mate 'diversiteitsproof' gaan werken en zich bekwamen in interculturele communicatie.

Met ons lokale lhbt-emanipatiebeleid wilden wij net als in voorgaande jaren werken aan het verhogen van de sociale acceptatie, de veiligheid en het vergroten van de zichtbaarheid van de lhbt-gemeenschap in Groningen.

We zetten ons in om actieve verbindingen tussen vergunninghouders en de Groningse samenleving tot stand te brengen. Ook pleegden we inzet op het verhogen van het taalniveau van vergunninghouders.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

De activiteitensubsidie voor diversiteit hebben we ingezet om activiteiten in de samenleving te ondersteunen:

- Capital of Happiness heeft in Vinkhuizen met bewoners een foto portret serie gemaakt en er een tentoonstelling van gemaakt in het Groninger Museum;
- De nieuw ontwikkelde cursus 'eigen regie en participatie' is van start gegaan en heeft twintig vrouwen getraind. Deze veelal multiculturele vrouwen kunnen voortaan met deze training zelf nieuwe groepen vrouwen ondersteunen in hun emancipatieproces;
- We ondersteunden de doorstart van een kleinschalig en laagdrempelige vrijwilligersorganisatie die een ondersteunings- en activeringsmethodiek inzet voor bewoners met een diverse achtergrond;
- De MJD heeft het thema 'betrokken vaderschap' op de stedelijke agenda gezet door middel van een congres; de voorbereiding en invulling van dit congres was een cocreatie van o.a. Kraamzorg Groningen, reclassering Noord Nederland, WIJ; Groningen is in het landelijke netwerk één van de voorlopers op dit thema;

- In het kader van het Shelter City Groningen programma ontvingen wij voor een periode van drie maanden twee mensenrechtenvertegenwoordigers uit Nigeria en Kenia;
- We hebben voor de tweede keer de Diversiteitsprijs uitgereikt. De prijs werd uitgereikt op het Grandioos Groningen podium tijdens het werkfestival op het voormalige Suikerunie terrein en ditmaal kwam Martinizorg als winnaar uit de bus.
- Een groep inwoners heeft met ondersteuning van de gemeente een campagne bedacht en uitgevoerd naar aanleiding van de motie 'Groningen viert de liefde!' De campagne werd rond Valentijnsdag 2019 gelanceerd;
- Diversity Day 2018 kreeg dit jaar in een nieuwe vorm: op negen verschillende plekken vonden er activiteiten plaats. Daarvoor hebben de organisatoren samenwerking gezocht met de Groninger City Club en een aantal negental bedrijven en organisaties in de binnenstad.
- In 2018 konden we opnieuw beschikken over rijksmiddelen voor het lokale lhbt-emanipatiebeleid, de zogenaamde regenbooggelden. Deze gelden hebben wij ingezet bij het COC Groningen Drenthe voor het versterken van de functie projectcoördinatie, bij het Platform LGBT Groningen ter stimulering van kleinschalige lhbt-activiteiten en voor het ontwikkelen van een voorlichtingsfilmpje over het melden en aangifte doen van discriminatie en geweld tegen lhbt's.

Conclusie

We constateren dat de zoektocht naar verbreding, verbinding en samenwerking op de thema's emancipatie en diversiteit zijn vruchten heeft afgeworpen. Deze ontwikkelingen van de thema's, activiteiten en partners van de diversiteitsagenda hebben we uitdrukkelijk opgezocht, geactiveerd en gefaciliteerd. Deze benadering heeft initiatieven en activiteiten met meer variatie opgeleverd, maar heeft niet in alle gevallen tot subsidie aanvragen geleid.

Het Platform Zelforganisaties Groningen is er niet in geslaagd aan te sluiten bij de ontwikkelingen die de diversiteitsagenda in gang heeft gezet. Bestuurlijk heeft het platform niet gefunctioneerd zoals alle betrokken partijen gewild hadden. Samenwerking van een aantal zelforganisaties met andere partijen in de stad is mondjesmaat op gang gekomen. Het verdient daarom het komende jaar aandacht om groepen bewoners met een niet Nederlandse achtergrond uitdrukkelijk te betrekken en uit te nodigen mee te doen aan activiteiten op het gebied van emancipatie en diversiteit.

4.1.5 Lokaal gezondheidsbeleid infectieziekten bestrijding en openbare gezondheidszorg

Een goede gezondheid is voor alle mensen van belang. Gezondheid maakt dat mensen zich goed voelen en actief aan de samenleving mee kunnen doen. Omgekeerd is het voor de samenleving van belang dat mensen gezond zijn en de regie hebben over hun eigen gezondheid. In die zin staat gezondheidsbeleid niet op zich zelf. Ons gezondheidsbeleid versterkt en draagt bij aan de verschuiving naar preventie in onze andere beleidsvelden. Tegelijkertijd hebben de interventies die we plegen in het kader van onze andere beleidsvelden op hun beurt weer een positief effect op de gezondheid van de inwoners van onze stad. Als gemeente staan we voor een aantal uitdagingen. De gemiddelde levensverwachting in Nederland neemt toe, ook in Groningen. We worden steeds ouder, de bevolking vergrijs. We zien ook dat Groningers gemiddeld een kortere levensverwachting hebben dan gemiddeld in Nederland. Bovendien zien we binnen onze gemeente gezondheidsverschillen tussen bevolkingsgroepen en tussen wijken. Armoede vormt een hardnekkig probleem en de bevolkingsgroei betekent dat de leefkwaliteit in onze stad onder druk komt te staan. Meer drukte op straat, minder bomen en groen. Hoe houden we onze stad leefbaar en aantrekkelijk voor iedereen.

In november 2017 zijn de Healthy Ageing Visie en het gezondheidsbeleid Groningen Gezond 2018-2021 vastgesteld. De ambitie is dat iedereen, jong en oud, gezonder door het leven gaat en gezonder oud wordt. Om onze ambitie te bereiken is een samenhangende aanpak nodig, meer samenwerking met bewoners en

organisaties en meer gebruik van kennis. De focus ligt 1) op een gezonde omgeving, die de gezondheid van onze inwoners beschermt, bevordert en een gezonde leefstijl gemakkelijker maakt 2) de wijken met het grootste gezondheidspotentieel 3) op gezonde jeugd, als onderdeel van Positief Opgroeien en 4) versterken verbinding tussen het sociaal domein en eerstelijnsgezondheidszorg.

We nemen het concept van Positieve Gezondheid als uitgangspunt. Hierbij staat eigen regie en sociale veerkracht van bewoners centraal. Het bevorderen van de gezondheid en welbevinden kan niet (alleen) georganiseerd worden door de overheid of instellingen. Het is een proces dat meer bottom-up ontstaat en waarbij bewoners en verschillende partijen en beleidsdomeinen bij betrokken zijn.

In dit hoofdstuk beschrijven we welke maatregelen en acties we hebben uitgevoerd in het kader van het gezondheidsbeleid.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Gezondheid meer verbinden aan het sociale, fysieke en economische domein. De zes kernwaarden - Actief Burgerschap, Bereikbaar Groen, Actief Ontspannen, Gezond Verplaatsen, Gezond Bouwen en Gezonde Voeding - zijn daarbij leidend;
- Een samenhangende aanpak ontwikkelen in de wijken met het grootste gezondheidspotentieel samen met bewoners en partners in de wijk;
- Extra inzet op een gezonde jeugd (één van de pijlers van Positief Opgroeien) door samen met partners in de Geboortezorg de keten verder te versterken en de JOGG-aanpak uit te breiden naar andere wijken;
- Opstellen van een dienstverleningsovereenkomst (DVO) met de GGD waarin afspraken zijn opgenomen hoe de GGD optimaal kan bijdragen aan het realiseren van onze doelen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Gezonde leefomgeving met G6 als leidraad

- Zes kernwaarden (G6) vormen de leidraad voor een gezonde stad. Deze G6 worden vertaald in al onze gemeentelijke programma's en projecten. In 2018 zijn 'aanjagers' gestart om de verbinding te leggen tussen het sociale en fysieke domein. Deze aanjager/verbinder legde de relaties tussen de G6 en andere gemeentelijke programma's (Energie, Duurzaamheid, Leefomgeving, Wonen), met de Veiligheidsregio (uitgaansdrugs) en met een aantal grote fysieke projecten (Stationsgebied, Wonen, Suikerunieterrein, Oosterhamriktrace).
- Op verschillende manieren hebben we de zes kernwaarden bij een breder publiek geïntroduceerd. We organiseerden samen met de Akkoordorganisaties, HealthyNorthern Netherlands en andere partijen: een 'Man Made Blue Zone' tijdens Koningsdag, een Healthy Ageing Week, activiteiten voor kinderen en een lezingavond voor volwassenen tijdens Noorderzon, presentatie van de G6 en de wijkaanpak in 'Blue Zone Selwerd' tijdens Let's Gro, gastcolleges bij de Rijks Universiteit Groningen (Faculteiten Gedragwetenschappen, Economie & Bedrijfskunde en Ruimtelijke Wetenschappen).
- De samenwerking met de kennisinstellingen is versterkt onder meer door gezamenlijk externe subsidies binnen te halen voor Paddepoel, door samen te kijken hoe we de effecten van ons brede beleid in de wijken te kunnen meten.
- Rookvrije generatie: In 2018 deden we een groot medewerkers-onderzoek in onze eigen organisatie om onder meer het draagvlak voor een rookvrije organisatie te peilen, besloot de gemeenteraad de APV te wijzigen zodat het mogelijk wordt rookvrije zones aan te wijzen, leverden we een substantiële bijdrage aan het landelijke Preventieakkoord van het ministerie van VWS, werd de lokale coalitie verder uitgebreid en werd het aantal rookvrije locaties in de stad verder uitgebreid (scholen, speeltuinverenigingen, sportverenigingen, ziekenhuizen etc.).

 Extra inzet in de wijken met grootste gezondheidspotentieel Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#)

De gebiedsgerichte aanpak biedt grote kansen om een gezonde en veerkrachtige wijk te realiseren. Samen met bewoners en partners in de wijk bekijken we wat waar nodig is en waar kansen liggen. Daarbij wordt de verbinding gelegd tussen het sociaal domein (onder andere armoede, participatie, leefstijl) en het fysieke domein (leefomgeving).

- Het afgelopen jaar lag de focus op 'Blue Zone Wijk' Selwerd, inmiddels omgedoopt tot 'Sunny Selwerd', waar met vele partners (zoals corporaties, scholen, Wijkbedrijf, Wijkplatform, WIJ, zorginstellingen en SKSG) werd gestart met de brede gezonde stadsaanpak. Dit resulteerde onder meer in het Wijkplan Sunny Selwerd (uitgangspunt: alles wat er in de wijk gebeurt moet bijdragen aan de gezondheid en het welbevinden van de wijkbewoners) en de aanzet voor een overkoepelend sociaal Plan van Aanpak (*Selwerd Gelukkig en Gezond*) voor de wijk. De G6 worden concreet vertaald in allerlei projecten in de wijk die de sociale en fysieke leefomgeving verbeteren (aantrekkelijk groen, 30 km zones, veilige oversteekplaatsen, wandel en fietsroutes, moestuinen, pluktuinen, buurtrestaurants, buurttaxi etc.). Voor het onderzoek naar de effectiviteit van deze aanpak stelde ZonMw eind 2017 een subsidie beschikbaar voor een periode van vier jaar. De inmiddels door de RUG aangestelde promovenda is in 2018 aan de slag gegaan en maakt deel uit van het kernteam Selwerd. Eerder dat jaar presenteerde de gemeente deze aanpak tijdens een internationale conferentie over Blue Zones van de RUG over Blue Zones van de RUG en bijeenkomsten van Platform 31. De Healthy Ageing Visie en 'Blue Zone Selwerd' werden in 2018 door de VNG landelijk als voorbeeldproject in het sociaal domein geselecteerd.
- Ook in de andere drie wijkvernieuwingswijken Beijum, Indische Buurt/de Hoogte en de Wijert is een start gemaakt met de uitwerking van de wijkvernieuwingsplannen.

 Positief Opgroeien/pijler gezond Zie ook beleidsveld 4.1.3 [Positief opgroeien](#)

We hebben ingezet op een gezonde jeugd (één van de pijlers van Positief Opgroeien) met focus op een Gezonde start en Gezonde leefstijl (gezonde voeding & bewegen).

Gezonde start

In 2018 is door de samenwerkende partners in de geboortezorg via de werkgroep 'Zwangeren Centraal' opnieuw gewerkt aan versterking en verbetering van de ketenzorg voor kwetsbare zwangeren. Doel is kwetsbare zwangeren sneller te signaleren en de juiste hulp te [bieden](#). Er is onder andere gestart met een pilot 'Warme overdracht tussen de kraamzorg en jeugdgezondheidszorg (JGZ) bij gezinnen in kwetsbare situaties'.

Eind 2018 is het programma Nu Niet Zwanger van start gegaan. Dit programma heeft tot doel om kwetsbare (potentiële) ouders, voor wie het op dit moment in hun leven even niet handig is om een kind te krijgen, zelf een keuze te laten maken voor anticonceptie. In 2018 hebben we in nauwe samenwerking met de partners in de geboortezorg, de GGD en WIJ Groningen, als één van de eerste gemeenten in Nederland het programma Nu Niet Zwanger naar Groningen gehaald. Door het grote commitment van de betrokken partners in Groningen, kon snel ingehaakt worden op de landelijke uitrol van dit programma en zijn de voorbereidingen voor implementatie per 2019 tijdig gereed gekomen. Doel is om jaarlijks minimaal 80 kwetsbare vrouwen via het programma te bereiken.

 Gezonde leefstijl Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#)

De aanpak Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG-aanpak) is in 2018 succesvol uitgebreid van de pilot in Selwerd (met Paddepoel en Tuinwijk), naar de twee wijkvernieuwingswijken Beijum en Indische Buurt/de Hoogte, waar JOGG fungeert als verbindingsinstrument tussen het fysieke en sociale domein. Er is gezamenlijke inzet van betrokken wijkpartijen zoals onderwijs, opvang, sport, zorg, welzijn en lokale ondernemers om de fysieke en sociale leefomgeving gezonder te maken en de gezonde keuze met elkaar gemakkelijker te maken. De JOGG-aanpak is vooral een brede preventieve aanpak, in nauwe samenwerking met ouders en kinderen. De JOGG aanpak werkt niet volgens een standaard recept, maar verbindt wijkprofessionals met bewoners en ondernemers en sluit aan bij de behoefte in de wijken. Met elkaar wordt een plan van aanpak gemaakt, dat dus van wijk tot wijk verschilt. De JOGG aanpak wordt nog niet in elke wijkvernieuwingswijk en nog niet in elke focuswijk Positief Opgroeien als instrument ingezet. Er zijn daartoe wel voorbereidende stappen gezet in 2018. Vanuit de wijken neemt de vraag naar de JOGG aanpak toe, onder andere vanuit de Oosterparkwijk, Wijert en Lewenburg.

Samenwerking eerstelijnsgezondheidszorg

De samenwerking met de eerste lijn hebben we op verschillende manieren versterkt:

- De methodiek Welzijn op Recept, die eerder een pilotstatus had, is in 2018 een structureel onderdeel geworden binnen Gezondheidscentrum Lewenburg. Een succesvolle samenwerking waarbij huisartsen en andere eerstelijns professionals doorverwijzen naar de welzijnscoach (WIJ) wanneer problemen niet alleen medisch van aard zijn maar ook een psychosociaal aspect hebben. Inwoners ervaren meer eigen regie en geluk in hun leven. In 2019 worden stedelijke uitrol mogelijkheden onderzocht.
- Daarnaast worden digitale tools ingezet, zoals ZorgMail (voor beveiligde informatie-uitwisseling tussen het medische en sociale domein) en Zorgdomein (WIJ als onderdeel in het verwijzingsstelsel van huisarts). Zorgdomein bevindt zich nog in een pilot-fase en is in twee wijken gestart (Hoogkerk en Vinkhuizen).
- Door de inzet van Ondersteuner Jeugd & Gezin (OJG) in de wijken Vinkhuizen, De Held en Hoogkerk, Korrewegwijk, Beijum en Selwerd.
- Ook bij de JOGG-aanpak en bij Geboortezorg wordt samengewerkt met de eerstelijnsgezondheidszorg.

Opstellen dienstverleningsovereenkomst met de GGD

In 2018 hebben we een dienstverleningsovereenkomst met de GGD opgesteld voor 2019. Hierin zijn afspraken opgenomen op welke wijze de GGD kan bijdragen om onze doelen te behalen. Het betreft onder meer afspraken over de inzet van de jeugdgezondheidszorg en de verbinding met WIJ, over de inzet van de expertise op het gebied van medische milieukunde.

Ook zijn afspraken gemaakt over de extra inzet van de GGD (gemeente specifieke taken).

Conclusie

Onze ambitie op het gebied van gezondheid hebben we niet binnen een paar jaar gerealiseerd, dat is een kwestie van lange adem. In 2018 zijn er mooie en belangrijke stappen gezet door de verbinding met het fysieke domein, met de gebiedsgerichte aanpak, de verdere uitrol van Positief Opgroeien en JOGG en de samenwerking met de eerstelijnsgezondheidszorg.

4.1.6 Sociale basisvoorzieningen

In de gewenste transformatie van het brede sociaal domein spelen sociale basisvoorzieningen een sleutelfunctie. Het werken aan een optimale benutting van sociale basisvoorzieningen is namelijk een belangrijke voorwaarde voor een succesvolle transformatie. Basisvoorzieningen worden (wijk)breed aangeboden, door een divers aantal partijen. Gedacht kan worden aan de vrijwilligersprojecten van

Humanitas, of aan het brede aanbod aan activiteiten vanuit de verschillende buurtaccommodaties. De interventies die in dit onderdeel centraal staan, hebben betrekking op WIJ Groningen, vanwege de sleutelpositie van deze organisatie in het kader van de benutting van sociale basisvoorzieningen. WIJ Groningen geeft immers uitvoering aan een groot aantal gemeentelijke taken en verantwoordelijkheden op grond van de Jeugdwet en de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo).

WIJ Groningen had in 2018 een faciliterende taak richting de basisvoorzieningen in de wijk. Deze basisvoorzieningen zijn van groot belang voor de leefbaarheid en sociale samenhang in de wijken. WIJ Groningen zette zich daarom in op het zo goed mogelijk benutten van de mogelijkheden die in deze sociale basis aanwezig zijn. Hierbij kan worden gedacht aan basisvoorzieningen op het gebied van welzijn, sport, onderwijs, cultuur, werk & inkomen en gezondheid. Deze voorzieningen dragen eraan bij dat mensen zich kunnen ontwikkelen, zelf problemen kunnen voorkomen en zo veel mogelijk zelf aanpakken. Het is ook investeren in verschillende vormen van vrijwillige inzet: in mantelzorg voor familieleden, in vrijwillige zorg voor vrienden en bekenden, in initiatieven voor buurt- en zorgcoöperaties, en in buurthuizen-in-zelfbeheer die ruimte bieden aan ondersteunende activiteiten. Vrijwillige inzet en maatschappelijke initiatieven verbinden mensen met elkaar en voegen iets toe aan het leven van alle betrokkenen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (wel eens) gehoord te hebben van WIJ-Groningen	68%	<i>Toename</i>	75%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (goed tot redelijk goed) bekend te zijn met de dienstverlening van WIJ-Groningen (I)	60%	<i>Toename</i>	64%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt in de afgelopen 12 maanden (wel eens) contact te hebben gehad met WIJ-Groningen	28% (II) (17% (III))	- (IV)	30% (II) (19% (III))
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt te weten waar te moeten zijn met een hulpvraag (V)	71% (VI)	<i>Toename</i>	70% (VI)
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt het gemakkelijk te vinden om bij WIJ-Groningen naar binnen te lopen (V)	73% (VI)	<i>Toename</i>	73% (VI)

I In de voorgaande Begroting en Rekening (2017) is deze uitkomstmaat anders (te smal) gedefinieerd, hierdoor waren de destijds opgegeven scoringspercentages ook beduidend lager (18% in 2017). Dit is hier met terugwerkende kracht gecorrigeerd;

II Op het aandeel bewoners dat zegt van WIJ-Groningen gehoord te hebben;

III Op het totale aandeel bewoners 18 van jaar en ouder;

IV Hieraan is geen prestatienorm toegekend (kengetal);

V In de voorgaande Begroting en Rekening (2017) is deze uitkomstmaat anders (te breed) gedefinieerd, hierdoor waren de destijds opgegeven scoringspercentages ook beduidend lager (resp. 59% en 51% in 2017). Dit is hier met terugwerkende kracht gecorrigeerd;

VI Op het aandeel bewoners dat zegt (wel eens) contact te hebben gehad met WIJ-Groningen én waarbij sprake is geweest van enige vorm van dienstverlening of ondersteuning (dus excl. 'contact, maar niet geholpen' of 'contact, anders...').

Wat wilden we bereiken in 2018?

Ten behoeve van de sociale basis(voorzieningen) en met het oog op (collectieve) preventie werken de WIJ-teams aan:

- Het versterken van de sociale (pedagogische) netwerken van inwoners en samenwerkingspartners;
- Het vergroten van de maatschappelijke participatie van inwoners;
- Het ondersteunen van een veilige, gezonde en ontwikkelrijke opvoeding van kinderen en jongeren;
- Het versterken van de eigen kracht (en samen kracht) van inwoners door bij voorkeur gebruik te maken van sociale netwerken en bestaande basisvoorzieningen;
- Het vergroten van de bekendheid van de dienstverlening van WIJ Groningen onder inwoners;
- Het betrekken van inwoners en samenwerkingspartners met het oog op initiatieven en voorzieningen in de wijken;
- Het faciliteren van vernieuwende initiatieven gericht op het versterken van de sociale netwerken van inwoners, alsmede om de maatschappelijke participatie van inwoners te vergroten.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

☛ Stichting WIJ Groningen was per 1 januari 2018 operationeel en heeft zich in 2018 als zelfstandige organisatie ontwikkeld. De activiteiten die Stichting WIJ Groningen in 2018 verrichtte, hebben in dienst gestaan van een brede, door de gemeente verstrekte opdracht. Deze activiteiten stonden in belangrijke mate in het licht van het versterken van de sociale (pedagogische) netwerken, het ondersteunen van de eigen kracht van inwoners en het vergroten van de maatschappelijke participatie. Ook is, door tal van interventies, gewerkt aan het bevorderen van veiligheid, gezondheid en ontwikkelmogelijkheden voor kinderen, primair via de opvoeding.

Met betrekking tot de bekendheid, het contact en de dienstverlening van WIJ Groningen valt op dat een gestaag stijgende lijn waarneembaar is. Zo is het percentage inwoners dat aangeeft (wel eens) gehoord te hebben van WIJ Groningen ten opzichte van 2017 met 7% gestegen naar 75%. In 2016 was dit percentage nog 54% wat duidt op een toename van bekendheid met 21% in twee jaar tijd. Binnen dit percentage valt op dat onder met name onze oudere inwoners WIJ Groningen een relatief grote naamsbekendheid geniet (ruim boven de 75%) wat ons tot tevredenheid stemt. Van de groep inwoners die wel eens gehoord heeft van WIJ-Groningen geeft 64% van de ruim 5.000 bevroegde inwoners aan ook goed tot redelijk bekend te zijn met de dienstverlening van WIJ Groningen. Ook hier is een lichte stijging waarneembaar ten opzichte van 2017.

Als in ogenschouw wordt genomen dat 30% van deze groep in 2018 daadwerkelijk contact heeft gehad met WIJ Groningen kan worden opgemaakt dat er eveneens een relatief grote naamsbekendheid is van WIJ Groningen onder inwoners die niet met WIJ Groningen contact hebben gehad. Dit bevestigt een beeld van een in algemene zin groeiende naamsbekendheid. Het contact van inwoners met WIJ is overigens als divers te typeren. Er is bijvoorbeeld gebleken dat het aantal inwoners dat aangaf contact met WIJ Groningen te hebben gehad, zonder dat hiervoor een directe aanleiding was, toenam. Dit zou er op kunnen duiden dat WIJ Groningen steeds nadrukkelijker onderdeel uitmaakt van de bredere sociale structuur in de verschillende wijken, conform onze opdracht aan WIJ Groningen, voor 2018.

Het kunnen vinden van WIJ Groningen en de ervaring van laagdrempeligheid is in 2018 procentueel stabiel gebleven ten opzichte van 2017. Waar in 2016 58% van de inwoners aangaf het gemakkelijk te vinden om bij WIJ Groningen binnen te lopen, is dit percentage in 2018 naar 66% gestegen voor de totale groep personen dat contact heeft gehad met WIJ Groningen en naar 73% voor de groep waarbij ook sprake was van een vorm van dienstverlening c.q. ondersteuning. Deze score is bemoedigend, in een zich nog steeds opbouwende en verbeterende organisatie, maar laat vanzelfsprekend ook voldoende ruimte voor verbetering, om de komende jaren te werken aan een verdere toename van de ervaren laagdrempeligheid.

Conclusie

Het jaar 2018 kan worden gekenmerkt als het eerste jaar van zelfstandigheid van WIJ Groningen. WIJ Groningen heeft in 2018 voor het eerst gewerkt aan een gezamenlijk met de gemeente tot stand gebrachte opdracht.

Ten aanzien van de activiteiten van WIJ Groningen ten behoeve van de sociale basisvoorzieningen kan worden opgemerkt dat de stijgende lijn die zich in 2017 liet zien, voortzetting heeft gekregen. WIJ Groningen is onder meer inwoners bekend geworden, zowel in naam als in geboden dienstverlening. Ook is de groep inwoners die contact heeft gehad met WIJ Groningen verder gedifferentieerd, wat kan duiden op een bredere inbedding van WIJ Groningen, in de sociale structuren in de wijken. Tot slot is WIJ Groningen ten opzichte van 2017 als (iets) beter vindbaar gekenmerkt, onder inwoners, voor wat betreft de plek om hulpvragen te stellen en is aanvullend aangegeven WIJ Groningen in (iets) grotere mate als laagdrempelig te ervaren. Het verbeteren van de laagdrempeligheid blijft overigens nadrukkelijk onder de aandacht.

Deelprogramma 4.2: Passende ondersteuning en zorg

In het deelprogramma passende ondersteuning en zorg staat het verlenen van (al dan niet tijdelijke) ondersteuning en zorg centraal, die gericht is op de bevordering van de zelfredzaamheid en participatie van onze inwoners in de samenleving en moet voorkomen dat inwoners 'op straat belanden'. Indien hiervan toch sprake is, bieden we sobere opvang en werken we vanuit dat perspectief aan het herstel van regie. In situaties waarbij de zelfredzaamheid van onze inwoners onder voortdurende druk staat en het risico op terugval aan de orde van de dag is, is de ondersteuning primair gericht op het stabiliseren. Soms is sprake van zware, complexe problematiek, waarbij crisisinterventies aan de orde kunnen zijn. De geboden ondersteuning moet passend zijn bij de behoefte van de vrager: op maat. Tevens dient de ondersteuning aanvullend te zijn op de eigen kracht en mogelijkheden van onze inwoners. Indien de eigen kracht en eigen mogelijkheden chronisch kwetsbaar blijken, richt ondersteuning zich op een situatie van permanente stabiliteit. De maatschappelijke effecten die we willen bereiken met de in te zetten interventies zijn erop gericht dat de situatie voor inwoners die te maken hebben met complexe en hardnekkige problematiek zoveel mogelijk stabiliseert. We willen dat zij vanuit deze situatie, waar mogelijk, hun zelfredzaamheid zo duurzaam mogelijk herwinnen. Ook willen we dat zij in staat zijn te participeren, in staat zijn regie te hebben over hun leven dan wel dat hun persoonlijke situatie stabiliseert met perspectief op vooruitgang.

Beleidsvelden

- Ondersteuningsstructuur WIJ-Groningen
- Individuele maatwerkvoorzieningen, jeugdhulp en jeugdbescherming
- Interventies Veilig opgroeien
- Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld

Vluchtelingen en asielzoekers

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (zeer) tevreden te zijn met de kwaliteit van leven	84%	-	Toename	83%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt een (zeer) goede gezondheid te ervaren	89%	-	Toename	87%

% jongeren (groepen 2 en 4 VO) dat zegt een (zeer) goede gezondheid te ervaren (I)	-	-	-	-
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt zich (zeer) belemmerd te voelen in het dagelijks functioneren door lichamelijke en/of mentale gezondheidsproblemen	27%	-	Afname	29%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt in de afgelopen 12 maanden hulp te hebben gehad vanwege gezondheidsproblemen of andere beperkingen	22%	-	Afname	24%
% bewoners (19 jaar e.o.) met een goede psychische gezondheid (geen of laag risico op angststoornis of depressie) (II)	61%	-	-	-
% jongeren (groepen 2 en 4 VO) met psychosociale problemen (afwijkend) (I)	-	-	-	-
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt weinig mensen te kennen waarmee men echt kan praten (% oneens)	69%	-	Toename	73%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt voldoende mensen te kennen die men om hulp of advies kan vragen	89%	-	Toename	91%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt het gevoel te hebben weinig te kunnen doen om de belangrijke dingen in het leven te kunnen veranderen (% oneens)	88%	-	Toename	88%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt het gevoel te hebben (bijna) alles te kunnen doen waar men de zinnen op heeft gezet	83%	-	Toename	83%
% jongeren (groepen 2 en 4 VO) dat zich onvoldoende weerbaar voelt (I)	-	-	-	-
Aantal meldingen Veilig Thuis in het kader van huiselijk geweld		956	>900	573
Aantal meldingen Veilig Thuis in het kader van kindermishandeling		937	>500	781

I Betreft een indicator uit Jeugd gezondheidsenquête (GGD), 1x per 4 j (laatste uit 2015);

II Betreft een indicator uit Gezondheidsenquête volwassenen en ouderen (GGD), 1x per 4 j (laatste uit 2016).

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)". Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2015	2016	2017	2018*
Aantal cliënten met een maatwerkarrangement WMO per 1.000 bewoners	-	-	57	*70
% jongeren met jeugdhulp (tot 18	-	12,3%	10,8%	*10,6%

jaar, met en zonder verblijf)				
% jongeren (tot 18 jaar) met jeugdbescherming	-	1,2%	1,3%	*1,3%
% jongeren (van 12 tot 23 jaar) met jeugdreclassering	-	0,6%	0,5%	*0,5%
% jongeren (12 t/m 21-jarigen) met een delict voor de rechter	1,39%	-	-	-

* Eerste halfjaar 2018

4.2.1 Ondersteunende voorzieningen

De ondersteunende voorzieningen hebben een sleutelfunctie tussen de sociale basisvoorzieningen in spoor één en de zorgvoorzieningen in spoor drie. De ondersteunende voorzieningen bestaan uit preventie, collectieve en individuele ondersteuning. Deze voorzieningen maken in toenemende mate onderdeel uit van de integrale aanpak van WIJ Groningen. In dat kader is in het voorlopige model voor de WIJ-teams een aantal kernfuncties onderscheiden. Deze hebben betrekking op de twee hoofdtaken van de WIJ-teams: individuele ondersteuning en een collectieve, preventieve aanpak. Binnen beide hoofdtaken wordt vraaggericht gewerkt.

Naast het bieden van collectief, preventieve ondersteuning gericht op de sociale basis, voerde WIJ Groningen taken uit op het gebied van individuele ondersteuning. Deze ondersteuning richt zich op inwoners/gezinnen die, al dan niet tijdelijk, verminderd zelfredzaam zijn, met een ondersteuningsbehoefte op één of meerdere leefgebieden. Met het oog op deze ondersteuning vormt een brede, op de ondersteuningsvraag toegespitste vraaganalyse een belangrijke basis. Vanuit het uitgangspunt van 'één regisseur per huishouden' voerde WIJ Groningen, samen met onze inwoners, regie op het totaal van ondersteuningsvragen dat speelt binnen een huishouden. De ondersteuning die WIJ Groningen biedt is zoveel mogelijk passend bij de ondersteuningsvraag en sluit aan op de eigen kracht en mogelijkheden van onze inwoners.

Bij het zoeken naar duurzame oplossingen voor ondersteuningsvragen, verkende het WIJ-team nadrukkelijk de eigen mogelijkheden van het huishouden, alsmede de beschikbare mogelijkheden in de wijk voor zover dit basisvoorzieningen betroffen. Bij ontoereikende ondersteuning in deze basis werd ingezet op het bieden van passende professionele ondersteuning, al dan niet in de vorm van een arrangement waarbij ook de eigen kracht van inwoners een rol speelt.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt dat de geboden ondersteuning past bij de hulpvraag (I)	68% (II)	Toename	68% (II)
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt dat de kwaliteit van de geboden ondersteuning goed is (I)	64% (II)	Toename	64% (II)
% cliënten waarbij de doelrealisatie o.b.v. de uitkomsten uit de ZRM conform de beoogde doelen uit het Plan van Aanpak is	-	-	-
% hulpvragen dat door de WIJ-teams is verwezen naar sociale	-	-	57% (uitdraai op

basisvoorzieningen (III)			27-2-19)
% hulpvragen dat door de WIJ-teams is toegeleid naar specialistische zorgvoorzieningen (IV)	- (71% over Q3 t/m Q4) (V)	-	68% (67% over Q3 t/m Q4) (V)
% inwoners dat (een gedeelte van) het ondersteuningsplan zelf of met behulp van informele ondersteuning (waaronder sociaal netwerk, vrijwilligers) uitvoert	- (3% over Q3 t/m Q4) (V)	-	2% (2% over Q3 t/m Q4) (V)

- I In de voorgaande Begroting en Rekening (2017) is deze uitkomstmaat anders (te breed) gedefinieerd, hierdoor waren de destijds opgegeven scoringspercentages ook beduidend lager (resp. 45% en 44% in 2017). Dit is hier met terugwerkende kracht gecorrigeerd;
- II Op het aandeel bewoners dat zegt (wel eens) contact te hebben gehad met WIJ-Groningen én waarbij sprake is geweest van enige vorm van dienstverlening of ondersteuning (dus excl. 'contact, maar niet geholpen' of 'contact, anders...');
- III De toepassing van de terminologie 'sociale basisvoorziening' is niet eenduidig in de dagelijkse praktijk. Het betreft hier het aandeel gevallen waarbij een melding (niet op uniek persoonsniveau) is afgehandeld zonder te resulteren in een wettelijke melding (leidend tot dossier en breder onderzoek) op het totaal aantal binnengekomen meldingen bij de entree WIJ-Groningen (54% hiervan betreft een 'directe afhandeling' en 3% betreft een 'andere afhandeling' waarbij de melding wel is doorgezet naar het aanmeldteam voor nader onderzoek en/of ter bespreking, maar zonder te resulteren in dossiervorming en breder onderzoek);
- IV Het gaat hier over het aandeel gevallen (op klantniveau en niet productniveau) waarbij een ondersteuningsplan (volgend na een wettelijke melding, dossier en breder onderzoek) resulteerde in een bestelling van een maatwerk voorziening op het totaal aantal ondersteuningsplannen. Een bestelde maatwerk voorziening hoeft overigens niet per definitie tot een volledige verzilvering ervan te leiden;
- V Op het moment van publiceren van de Rekening 2017 waren de cijfers over 2017 nog niet publicabel, vanaf een later moment zijn wel cijfers leverbaar geworden over 2017. Echter vanwege de kwaliteit van de registraties in de beginperiode van 2017 zijn deze ook nog niet over het gehele jaar betrouwbaar. Vandaar dat gekozen is om met terugwerkende kracht wel een trend te presenteren op basis van de 2e helft van 2017 en 2018.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Met het oog op individuele ondersteuning werkt WIJ Groningen in 2018 onder meer aan de volgende resultaten:

- Het onderzoek en de daaruit voortkomende ondersteuning is passend bij de ondersteuningsvraag en sluit aan op de eigen kracht van inwoners;
- Inwoners ontvangen gedurende het proces van vraagverheldering de op dat moment noodzakelijke ondersteuning;
- Inwoners worden in de gelegenheid gesteld om hun ervaringen in het contact met WIJ Groningen te delen;
- Zeer zware, complexe gezinssituaties worden gestabiliseerd, met specifieke aandacht voor aanwezige kinderen;
- De door een zorgaanbieder geboden ondersteuning sluit aan op de doelen uit het ondersteuningsplan;
- De resultaten van de ondersteuning worden integraal, met alle bij de ondersteuning betrokken partijen, geëvalueerd.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In 2018 heeft WIJ Groningen gestaag doorgewerkt aan het verbeteren van de dienstverlening op individueel niveau. Er is in toenemende mate aandacht voor het benutten van informele vormen van ondersteuning, alvorens specialistische voorzieningen worden ingezet en de reflectieve praktijk (met meer-ogen-principe) dat WIJ Groningen hanteert in het geval van complexe en/of precare situaties draagt er voor zorg dat ook de inzet in de meest complexe situaties goed gewogen en verantwoord is.

Gebleken is dat het percentage inwoners dat met WIJ Groningen contact heeft gehad en aangeeft dat de geboden ondersteuning past bij de hulpvraag in 2017 is gestegen ten opzichte van 2016 en dat deze stijging in 2018 is gestabiliseerd. Ditzelfde geldt voor het percentage inwoners dat aangaf de ondersteuning van WIJ Groningen als goed te beoordelen. Dit laatste percentage, van 64%, impliceert overigens niet dat de overige inwoners de ondersteuning van WIJ Groningen als onvoldoende typeerden. Veel inwoners hebben bijvoorbeeld een neutrale reactie gegeven, omdat hun contact met WIJ kort is geweest (zoals in het geval van een korte informatievraag). Het percentage inwoners dat in 2018 ontevreden was over de passendheid dan wel kwaliteit van de ondersteuning van WIJ Groningen bevond zich onder de tien procent (resp. 7% en 9%). Ontevredenheid heeft voortdurend onze aandacht. We streven er in onze afspraken met WIJ Groningen naar om dit aspect tot een minimum te beperken.

Meer dan de helft (57%) van het totaal van de meldingen bij WIJ Groningen is direct door de betrokken WIJ-teams afgehandeld, zonder te hebben geleid tot een breder onderzoek met bijbehorend dossier. De WIJ-teams vangen dus al een groot aantal vragen af in de entree, wat past bij onze ambitie om zoveel mogelijk vragen 'aan de voorkant' af te handelen. Van de inwoners bij wie uiteindelijk wel bredere vraagverheldering is toegepast, met een bijbehorend ondersteuningsplan, heeft 68% een maatwerkvoorziening toegekend gekregen. Van deze laatste groep heeft slechts twee procent het ondersteuningsplan zelf of met het aanwezige informele netwerk uitgevoerd. Voor dit laatste percentage is een 'slag om de arm' van toepassing, gezien de verbeteringen in registratie bij WIJ Groningen op dit onderdeel, die nog moeten worden gemaakt.

Conclusie

WIJ Groningen heeft in 2018 zijn taken ten aanzien van vraagverheldering, het opstellen van ondersteuningsplannen en de regievoering op de ondersteuning verder geprofessionaliseerd. Dit geldt ook voor de ondersteuning van zorgmijders, waar hernieuwde en verbeterde afspraken over zijn gemaakt met de relevante ketenpartners.

De beweging die we willen zien is dat WIJ Groningen gebruik maakt van wat er al is in de wijk of rondom de hulpvrager bij het oplossen van de hulpvraag, in plaats van enkel te kijken naar de (veelal duurder) ingekochte ondersteuning door professionals. Dus een toename van de verwijzingen naar basisvoorzieningen en inzet van informele ondersteuning en een afname in het aantal verwijzingen naar specialistische zorgvoorzieningen.

Uit de cijfers lijkt deze beweging ingezet te worden. Meer dan de helft van de meldingen bij WIJ Groningen mondt niet uit in een proces van verdere vraagverheldering, maar wordt ter plekke afgehandeld. Wel blijkt dat de groep inwoners die verdere vraagverheldering ontvangt hun ondersteuningsplan maar in geringe mate zelf, of met kracht van de eigen sociale omgeving, uitvoert. Overigens dient die percentage wel met een 'slag om de arm' benaderd te worden, aangezien de registratie van WIJ Groningen op dit onderdeel nog verbetering behoeft. Aanvullend kan als mogelijke oorzaak van dit lage percentage worden aangehaald dat de WIJ-teams al voordat er een wettelijke melding volgt aan de slag gaan met het activeren van de inwoner en diens netwerk. De 2% heeft dan vooral betrekking op de situaties waarin er professionele ondersteuning wordt ingezet.

De passendheid van de ondersteuning bij de hulpvraag en de positieve beoordeling ten aanzien van de ondersteuning door WIJ kenden een licht positieve stijging. Deze aspecten blijven voortdurend onze aandacht houden.

4.2.2 Specialistische zorgvoorziening

Onder specialistische zorgvoorzieningen verstaan wij geïndiceerde zorg voor kortdurende of complexe interventies. De opgave bij het realiseren van het doel van de transformatie is om zoveel als mogelijk

vragen van inwoners laagdrempelig op te lossen met gebruikmaking van basisvoorzieningen (zie beleidsveld 4.1.6 Sociale basisvoorzieningen) en ondersteunende voorzieningen (zie beleidsveld 4.2.1 Ondersteunende voorzieningen) en daarmee een kleiner beroep te doen op specialistische zorgvoorzieningen.

Doel van de transformatie van het sociaal domein is een inclusieve samenleving waarin iedereen naar vermogen mee kan doen. Vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) hebben we de wettelijke opdracht om daar waar nodig mensen te ondersteunen in hun zelfredzaamheid en participatie. Daarbij zijn we in 2018 uitgegaan van de volgende inrichting van het sociale domein: een samenleving met een sterke sociale basis bestaande uit informele sociale verbanden en de sociale inzet van alle vrijwilligers, ondernemers, stichtingen en verenigingen die de gemeente rijk is (spoor één). (Basis)voorzieningen die openstaan voor alle bewoners (spoor één). Ondersteuning dichtbij huis die aansluit op de behoefte en mogelijkheden van de inwoners en hun netwerk. Het gaat hierbij met name om langdurige ondersteuning in het alledaagse (spoor twee). Geïndiceerde zorg voor kortdurende of complexe interventies (spoor drie). De opgave bij het realiseren van het doel van de transformatie is om zoveel als mogelijk vragen van inwoners laagdrempelig op te lossen met gebruikmaking van spoor één en twee en daarmee minder een beroep te doen op voorzieningen van spoor drie.

We boden jeugdhulp waar een jeugdige of zijn ouders dit nodig hadden bij problemen met het opgroeien, de zelfredzaamheid of maatschappelijk participatie. In Groningen willen we namelijk:

- De opvoedkracht van ouders en de zelfredzaamheid van jeugdigen versterken zodat ze eventuele problemen zoveel mogelijk binnen het eigen netwerk zelf kunnen oplossen;
- Dat jeugdigen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving opgroeien en deelnemen aan het gewone leven. Ondersteuning bieden we in de natuurlijke omgeving. Hiertoe transformeren we het jeugdstelsel;
- Als er (tijdelijk) hulp van buiten nodig is, dat de betrokken jeugdigen en betrokken ouders/opvoeders de begeleiding en ondersteuning krijgen die nodig is. En dat ze daar tevreden over zijn;
- Streven naar het inzetten van minder intensieve specialistische jeugdhulp en het voorkomen van terugval.

De school is een plek om problemen vroeg te signaleren. Gemeenten en schoolbesturen hebben daarbij een eigen verantwoordelijkheid. Gezamenlijk gaan we uit van: één kind, één gezin, één plan, één regisseur en één integrale benadering op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs, maatschappelijke ondersteuning en werk & inkomen. Daarom werkten en werken we samen op lokale, regionale en provinciale schaal.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017*	2018	2018**
% cliënten waarbij de doelrealisatie o.b.v. de uitkomsten uit de ZRM conform de beoogde doelen uit het PVA is	-	-	-
% cliënten waarbij sprake is van een duurzame afschaling met betrekking tot. een maatwerk voorziening	-	-	-
% cliënten waarbij sprake is van een duurzame uitstroom uit een maatwerk voorziening o.b.v. een succesvolle beëindiging	-	-	-

% cliënten Wmo (18 jaar e.o.) dat zegt door de geboden ondersteuning de dingen die men wil beter te kunnen doen (eigen regie)	78%	Toename	81%
% cliënten Wmo (18 jaar e.o.) dat zegt door de geboden ondersteuning zich beter te kunnen redden (zelfredzaamheid)	82%	Toename	83%
% cliënten Wmo (18 jaar e.o.) dat zegt door de geboden ondersteuning een betere kwaliteit van leven te hebben gekregen	76%	Toename	76%
% cliënten Wmo (18 jaar e.o.) dat zegt dat de geboden ondersteuning past bij de hulpvraag	80%	Toename	84%
% cliënten Wmo (18 jaar e.o.) dat zegt dat de kwaliteit van de geboden ondersteuning goed is	79%	Toename	81%
Aantal geïndiceerde vervoer- en woonvoorzieningen	14.262 (8.257 pers)	-	13.806 (8.055 pers)
Aantal geïndiceerde maatwerk voorzieningen individuele ondersteuning	2.520 (2.345 pers)	-	2.594 (2.434 pers)
Aantal geïndiceerde maatwerk voorzieningen groepsgerichte ondersteuning	1.338 (1.023 pers)	-	1.279 (984 pers)
Aantal geïndiceerde maatwerk voorzieningen kortdurend verblijf	16 (16 pers)	-	8 (8 pers)

* Het betreft hier bij de hieronder genoemde voorzieningen telkens eerst het aantal geïndiceerde voorzieningen en tussen haakjes het aantal unieke personen met de betreffende geïndiceerde voorziening (personen kunnen meerdere geïndiceerde voorzieningen hebben; de som van het aantal unieke personen met een voorziening kan daarmee (bij sommige productgroepen) afwijken van het aantal geïndiceerde voorzieningen per productgroep, de som van het aantal unieke personen voor de verschillende productgroepen tezamen is daardoor tevens hoger dan het totaal aantal unieke personen met een voorziening);

** De peildata van de aantallen voorzieningen en personen betreffen respectievelijk 31-12-2017 en 31-12-2018;

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden de huishoudelijke hulp opnieuw aanbesteden. Ditzelfde gold voor het kortdurend verblijf en de groepsgerichte en individuele ondersteuning. Bij deze aanbesteding wilden we kijken naar een versnelling van de transformatie bewerkstelligen door aanbieders te selecteren die zich verbinden aan de transformatieopgave. Hierbij wilden we een passende bekostiging die zou prikkelen tot het realiseren van de transformatie.

In 2018 wilden we de jeugdhulp aan de hand van een geactualiseerde transformatieagenda verder vernieuwen. Daarnaast was onze inzet om waar mogelijk de intramurale zorg verminderen en meer substitutie van zwaardere intensieve zorgvormen door meer ondersteuning en zorg dichtbij. Hiermee willen we bereiken dat jeugdigen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving opgroeien en deelnemen aan het gewone leven. Dit zijn meerjarige opgaven die gemonitord worden.

Om deze transformatie opgaven te realiseren wordt het steeds belangrijker om de samenwerking tussen de WIJ-teams (spoor twee) en de specialistische hulp (spoor drie) effectief in te richten; evenals de domein-overstijgende samenwerking binnen de specialistische jeugdhulp.

Om de reeds ontwikkelde jongerenaanpak goed te borgen hebben we ook in 2018 geïnvesteerd in goede onderlinge relaties met interne en externe partners en hebben we gezorgd voor duidelijke en transparante werkprocessen die goed op elkaar aansluiten. Hierbij stellen we de leefwereld van de jongeren centraal en indien nodig zorgen we voor maatwerk. We werken samen aan het doel om jongeren te ondersteunen om (economisch) zelfstandige inwoners van onze stad te worden.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In 2018 is een aanbesteding voor huishoudelijke hulp in de markt gezet voor 2019, met daaraan gekoppeld de algemene voorziening huishoudelijke hulp. Dit is in samenwerking met de gemeente Haren gebeurd, met het oog op de aanstaande herindeling.

Voor kortdurend verblijf, groepsgerichte en individuele ondersteuning geldt dat dit, samen met sociale activering uit de Participatiewet, via een lumpsum financiering in de markt is gezet voor 2019. Dit was de andere vorm van bekostiging, waarmee we verwachten dat dit leidt tot de juiste prikkel die bij moet dragen aan de transformatie. De geselecteerde aanbieders hebben zich ook met hun plannen verbonden aan onze transformatieopgave en ontvangen hier jaarlijks een budget voor.

In 2018 hebben wij in een interactief proces, samen met de ketenpartners zoals samenwerkingsverbanden passend onderwijs, cliëntenorganisaties en jeugdhulpaanbieders, een geactualiseerde transformatieagenda jeugdhulp 2018 – 2020 opgesteld. Tevens is voor 2018 tot en met 2020 een (regionale) bijdrage vanuit het Transformatiefonds jeugdhulp aangevraagd en ontvangen. In de Transformatieagenda zijn vijf ontwikkellijnen beschreven:

1. Een betere toegang tot (jeugd)hulp voor jeugd en gezinnen;
2. Alle jeugdigen krijgen de kans om zich positief te ontwikkelen;
3. Meer kinderen zo thuis mogelijk laten opgroeien;
4. Jeugdigen beter beschermen als hun ontwikkeling gevaar loopt;
5. Investeren in vakmanschap (leren en ontwikkelen).

2018 heeft in het teken gestaan van de beheersing van de stijgende kosten in de jeugdhulp als gevolg van de stijgende gemiddelde waarde per indicatie en een (lichte) stijging van het aantal indicaties. Daartoe hebben wij diverse maatregelen genomen. In regionaal verband (RIGG) is een Taskforce sturing uitgaven jeugdhulp ingericht die onderzoek heeft gedaan naar mogelijke oorzaken van de kostenstijging en mogelijkheden om kosten te beperken. Naar aanleiding daarvan zijn maatregelen genomen om de kosten te monitoren en beter in de grip te krijgen. Ook namen wij lokaal een aantal maatregelen, zoals het inrichten van een monitoringsoverleg, een onderzoek naar de hercoderingen jeugdhulp en onderzoek naar stapeling van jeugdhulp. In 2018 hebben wij geparticipeerd in het project Ondersteuner Jeugd en Gezin (OJG) van de RIGG met drie pilots in de wijken Vinkhuizen, De Held en Hoogkerk. Deze OJG is een belangrijke schakel tussen de huisartsenzorg en de WIJ-teams, en daarmee een middel in het beperken van de kosten van de jeugdhulp. Daarom hebben we gekozen voor versnelde invoering van de OJG, waarbij de OJG wordt ingezet in de wijken Beijum en Selwerd. De gemeenteraad is over de tekorten en de maatregelen om deze te beperken op een aantal momenten geïnformeerd.

Inzet bij al onze maatregelen is het waar mogelijk verminderen van de intramurale zorg en meer substitutie van zwaardere intensieve zorgvormen door meer ondersteuning en zorg dichtbij. Hiermee willen we bereiken dat jeugdigen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving opgroeien en deelnemen aan het gewone leven. Specifieke aandachtspunten zijn jeugdigen (en de gezinnen waarin zij opgroeien) met complexe vaak meervoudige problematiek en de samenwerking tussen (passend) onderwijs en Jeugdhulp. De transformatieagenda wordt zowel op lokaal als op regionaal uitgevoerd. De WIJ-teams spelen hier een belangrijke rol in.

Verder hebben wij in 2018 ingezet op collectivering van individuele jeugdhulp, zoals met de pilot collectieve ondersteuning/zorg in het (V)SO. Deze pilot wordt met ingang van het schooljaar 2018-2019 uitgevoerd op twee (V)SO scholen in de gemeente. Ook deze maatregel moet een besparing op de uitgaven van de jeugdhulp opleveren. Voor inhoudelijke informatie verwijzen wij u naar het deelprogramma onderwijs.

De Jongerenaanpak - Taskforce Jongeren - richt zich, op basis van casuïstiek, op het organiseren en/of faciliteren van een snelle, effectieve en vooral samenhangende ondersteuning aan kwetsbare jongeren tussen 16 – 27 jaar, zodat zij in staat zijn de regie te pakken op hun eigen leven, waaronder de regie op het organiseren van benodigde hulp. In 2018 zijn 39 casussen besproken en is voor een groot deel ervan een passende oplossing gevonden. Uitgaande van deze casuïstiek signaleren we trends, zoals werkprocessen die beter kunnen, kaders die niet altijd even duidelijk zijn en partners die elkaar onvoldoende kennen. De Taskforce, die jaarlijks tussen de 30 en 60 casussen bespreekt, heeft doorzettingsmacht en kan oplossingen voor bepaalde jongeren, indien nodig, forceren.

Conclusie

Het uitgangspunt bij onze inspanningen blijft de inwoner. Bij de WMO zien we nog altijd een stijgende lijn in de tevredenheid van de inwoner. Omdat we ook een toename zien in het aantal inwoners dat gebruik maakt van specialistische ondersteuning is het van belang om tevens in te zetten op de transformatie. Op deze manier hopen we grip te houden op de uitgaven, zonder dat de tevredenheid van de inwoners er onder lijdt. We verwachten met de laatste aanbestedingen hiermee een stap in de juiste richting te zetten.

Wat betreft de jeugdhulp zijn er nog steeds veel inspanningen nodig om de doelen van de Jeugdwet te realiseren. De transformatie van de jeugdhulp staat ondanks alle inspanningen nog in de kinderschoenen. Onze energie is de afgelopen jaren vooral gericht geweest op de inregeling van het stelsel en het inzicht en daarmee grip krijgen op de uitgaven. De afgelopen twee jaar gaven ons inzicht in de voortgang en ook de financiering van de jeugdhulp. De uitgaven en inkomsten zijn nog niet in evenwicht. Al onze inspanningen zijn erop gericht om hier verandering in te brengen; een stevige lobby (samen met de andere Groninger gemeenten en in G40 verband) richt zich op het verhogen van het budget dat vanuit het Rijk beschikbaar wordt gesteld.

4.2.3 Interventies veilig opgroeien

Ouders hebben in de opvoeding de eerste verantwoordelijkheid. Maar ook familieleden, leerkrachten, vrienden, burens en sportbegeleiders spelen een rol. Samen zorgen ze voor 'opvoedkracht'. Waar nodig en mogelijk boden we in 2018 ondersteuning. Dat deden we zo vroeg mogelijk waarbij het gezin en de jeugdige in het dagelijks leven centraal stonden. Hierbij werkten wij aan preventie door zowel vroeg signalering te bevorderen als door voorwaarden te creëren die bijdragen aan een positieve leefomgeving. Daar waar onveilige situaties toch ontstonden pleegden wij interventies in het kader van onze aanpak Kindermishandeling. Met ingang van 1 januari 2015 is met de transformatie van de jeugdhulp de verantwoordelijkheid voor de aanpak van kindermishandeling volledig op gemeentelijk niveau neergelegd. In onze stad heeft deze aanpak hoge prioriteit, want alle kinderen hebben recht op een veilige leefomgeving. Tevens merken we hierbij op dat kindermishandeling hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengt, want slachtoffers doen een groter beroep op gezondheidszorg en hulpverlening en lopen een sterk verhoogd risico om later opnieuw slachtoffer of pleger te worden van huiselijk geweld. We willen met onze interventies de veiligheid voor kinderen borgen en kindermishandeling aanpakken.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal meldingen bij Veilig Thuis kindermishandeling stad *	937	> 500	781
Aantal hermeldingen bij Veilig Thuis kindermishandeling stad**	124		150
Aantal kinderen dat uit huis geplaatst wordt ***	54	< 70	35
Gemiddeld aantal op de wachtlijst Veilig Thuis ****	14	< 10	22
Aantal beschermingsonderzoeken door de Raad voor de Kinderbescherming rondom opvoedingsproblemen	203	< 150	nmb

*Dit is het totaal aantal meldingen (inclusief politiemeldingen) over gezinnen. Dit zijn dus geen unieke meldingen; er kunnen meerdere meldingen zijn over één gezin vanuit verschillende bronnen.

** Dit betreft het aantal gezinnen dat vanaf 2016 al eerder was gemeld bij VT en waarover in dit jaar een hermelding is gedaan (exclusief politiemeldingen).

*** aantal uithuisplaatsingen betreft het aantal machtigingen tot uithuisplaatsing van JB Noord. Het heeft niet alleen betrekking op onveiligheid, maar ook op bijv. verslaving en/of psychische problematiek.

**** Het aantal is een gemiddelde over het hele jaar en heeft betrekking op het aantal zaken waarbij het niet lukt om een melding binnen 5 dagen (wettelijke termijn) te beoordelen. Een werkvoorraad van 10 zaken is gebruikelijk; bij meer dan 10 zaken spreken we van een wachtlijst. Overigens worden crisis- en spoedzaken wel altijd direct dezelfde dag opgepakt.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Wij willen er voor zorgen dat alle kinderen groeien op in een veilige leefomgeving. Daarvoor bevorderen we de signalering en melding van kindermishandeling en dragen zorg voor een effectieve aanpak wanneer kindermishandeling is geconstateerd.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

De Groninger gemeenten faciliteren gezamenlijk de wettelijke taken van Veilig Thuis Groningen en daarnaast een aantal bovenwettelijke taken, zoals de uitvoering van de Wet tijdelijk huisverbod en het project intensief casemanagement (zie ook [beleidsveld 4.2.4](#)). Aan de betrokken kinderen als getuige van huiselijk geweld wordt expliciet aandacht besteed door kind-hulpverleners.

De beschikbare middelen voor de Aanpak Kindermishandeling zijn ingezet voor preventie met de focus op het voorkomen, signaleren en bestrijden van kindermishandeling. Als leidraad geldt de intentieverklaring 10 van Noord, die wij samen met de Groninger gemeenten hebben ondertekend. In dit kader hebben wij het afgelopen jaar verschillende activiteiten georganiseerd, waaronder:

- De aanstelling van een gemeentelijk aandachtsfunctionaris kindermishandeling & team Aanpak en Preventie Kindermishandeling;
- Het trainen van beroepskrachten in gespreksvaardigheden, waar onder kinderopvang medewerkers;
- Voor 11 sportverenigingen vertrouwens-contactpersonen opgeleid in samenwerking met. Huis van de Sport en NOC*NSF;
- Voor Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs 62 aandacht functionarissen huiselijk geweld en kindermishandeling opgeleid in samenwerking met de Landelijke Vereniging aandacht Functionarissen Kindermishandeling (LVAK);

- Presentaties Meldcode Kindermishandeling georganiseerd voor onder andere gastouderbureaus, huisartsen en vrijwilligers.
- Netwerkbijeenkomsten PO, VO en hulpverlening georganiseerd, gericht op bespreken casuïstiek, ontwikkelingen en leren van elkaar;
- Publiekscampagne tijdens Week tegen Kindermishandeling gericht op jongeren van 9 tot 19 jaar, met als thema 'ik maak het verschil';
- In de week tegen Kindermishandeling (november) hebben wij in 3Noord verband een lezing georganiseerd met als thema 'praten met jongeren' ;
- Een Mini-symposium voor tandartsen en mondhygiënist in samenwerking met trainersgroep Wilde Kastanje;
- Het opleiden van aandacht functionarissen huiselijk geweld en kindermishandeling voor alle WIJ-teams i.s.m. de Landelijke Vereniging Aandacht Functionarissen Kindermishandeling (LVAK);
- Daarnaast e-learning Meldcode voor (nieuwe) WIJ-medewerkers;
- Het meedenken en bijdragen aan het inrichten van een Lectoraat Kindermishandeling aan de Hanzehogeschool;
- Het bijdragen aan de aanstelling van de Jongerenombudsman;
- Het faciliteren, meedenken en bijdragen aan het ambassadeursoverleg Kindermishandeling 3Noord, een informeel netwerk van bestuurders uit de 3 Noordelijke Provincies die het thema kindermishandeling continu onder de aandacht brengt binnen gemeenten;

We hebben het afgelopen jaar veel ingezet op preventieve activiteiten, met name gericht op signalering. Maar daarnaast hebben we ook gewerkt aan het verbeteren van de aansluiting tussen Veilig Thuis en de WIJ-teams, is een aantal WIJ-medewerkers getraind in systeemgericht werken bij huiselijk geweld, hebben we het project intensief casemanagement bij huisverboden gecontinueerd en hebben we samen met betrokken partijen een aanzet gegeven tot een multidisciplinaire aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling (MDA++). Verder is de regio Groningen een van de deelnemende regio's aan het landelijke meerjarige onderzoek van Verwey-Jonker naar de effectiviteit van de hulp bij huiselijk geweld. Het resultaat van de 1e meting verwachten we halverwege 2019. De conclusies uit dit onderzoek zullen we betrekken bij onze maatregelen.

Conclusie

We constateren een daling van het aantal meldingen kindermishandeling, maar anderzijds heeft Veilig Thuis ook een grote stijging van het aantal adviesvragen gerapporteerd. Tegelijkertijd blijkt uit recent landelijk onderzoek dat het aantal mensen/kinderen dat te maken heeft gehad met huiselijk geweld/kindermishandeling niet significant is afgenomen. Deze cijfers van Veilig Thuis zouden er dus op kunnen duiden dat het voorliggend veld/lokale teams meer casuïstiek zelf oppakt (en daarover advies vraagt bij VT), zodat het niet tot een melding komt.

De wachtlijst bij Veilig Thuis is licht gestegen ten opzichte van 2017. De wachtlijst is ontstaan in de zomerperiode toen zich een onverwachte stijging van het aantal meldingen voordeed en het is niet gelukt deze later weer weg te werken, vanwege de aanpassingen op de Wet Meldcode en de noodzakelijke training hiervoor van medewerkers. In de nieuwe begroting is ruimte om het aantal medewerkers uit te breiden; dit wordt bekostigd uit de extra rijksmiddelen naar aanleiding van de aangepaste Wet meldcode. Het is de verwachting dat hiermee de wachtlijst in het tweede kwartaal van 2019 weer daalt.

De lichte stijging van het aantal hermeldingen wordt veroorzaakt doordat Veilig Thuis in 2018 over een langere periode terug kijkt, namelijk vanaf 2016 (start nieuwe registratiesysteem). Dit cijfer geeft nog geen compleet beeld van het totaal aantal hermeldingen en we zijn bezig om dit samen met Veilig Thuis scherper in beeld te krijgen. Hoewel hier dus nog geen conclusies uit kunnen worden getrokken, vinden we het op

termijn wel een belangrijke indicator waaruit we kunnen afleiden of de eerder in gang gezette hulpverlening (na de eerste melding) ook tot voldoende resultaat heeft geleid. Dat hulpverlening niet altijd leidt tot een beëindiging van geweld kan meerdere oorzaken hebben, zoals de kwaliteit van de hulp en/of onvoldoende vrijwillige medewerking van ouders. Huiselijk geweld/kindermishandeling is een hardnekkig en complex probleem en we sturen op de kwaliteit van de aanpak op verschillende niveaus en zowel preventief als curatief.

Het terugdringen van het aantal meldingen zal een belangrijk doel zijn in het nieuwe regionale actieprogramma in het kader van het landelijke programma 'Geweld hoort nergens thuis', waarmee in 2019 wordt gestart.

4.2.4 Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld

De Gemeente Groningen vervult op de beleidsterreinen Beschermd Wonen en Opvang de rol als Centrumgemeente. Het budget is voor 23 Groninger gemeenten en wordt beheerd door de centrumgemeente Groningen conform de Centrumregeling.

We wilden als 23 Groninger gemeenten samen iedereen in staat stellen de eigen regie te voeren in het licht van de (sociale, fysieke en emotionele) uitdagingen van het leven. Ook hebben we de verantwoordelijkheid om kwetsbare inwoners, zoals dak- en thuislozen, verslaafden en ex-gedetineerden, zo kort als mogelijk en zolang als nodig, onderdak en begeleiding te bieden gericht op zelfrehabilitatie en duurzaam herstel. De voorzieningen Beschermd wonen en Opvang boden opvang aan inwoners van de 23 Groninger gemeenten in crisissituaties en opvang en begeleiding aan inwoners van de 23 Groninger gemeenten die vanwege psychiatrische aandoening of psychosociale problematiek aangewezen zijn op een niet (geheel) zelfstandige woonvoorziening.

Daarnaast richtten we ons op het voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld. Hieronder verstaan we (ex-)partner-, ouderen- en kindermishandeling. We wilden geweld in afhankelijkheidsrelaties zoveel mogelijk voorkomen en duurzaam beëindigen en als het zich voordoet adequaat optreden en opvang bieden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten wordt staat er een streepje. De in de onderstaande tabel genoemde gegevens betreffen de gegevens voor alle 23 Groninger gemeenten.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal geregistreerde daklozen dat gebruik maakt van opvangvoorzieningen	496	***	476
Aantal unieke personen dat gebruikmaakt van de nachtopvang	264	***	268
Aantal unieke personen dat gebruikmaakt van de crisisopvang	200	***	186
Aantal unieke personen dat gebruikmaakt van de dagopvangvoorzieningen	810	***	686
Aantal unieke personen dat na crisisopvang duurzaam rehabiliteert met een eigen woonplek c.q. woonadres		50	68

Aantal personen dat niet in de nacht- en crisisopvang kan worden opgenomen vanwege maximale bezetting		*	
Aantal personen dat in 2 weken tenminste 6x of vaker per week gebruik maakt van de nachtopvang.	104	*	104
Aantal unieke voorzieningen (personen) met een voorziening Beschermd wonen	1.398 (1.393)	***	1.462 (1.453)
Aantal meldingen van huiselijk geweld bij Veilig Thuis/stad*	956	>900	573
Aantal huisverboden stad	44	>40	45
Aantal betrokken kinderen bij huisverboden	43	>40	35
Aantal casussen intensief casemanagement bij Veilig Thuis **	119	>50	114
Aantal vrouwen van 18 jaar of ouder in de vrouwenopvang	200	<200	102
Aantal kinderen in de vrouwenopvang	170	<250	100
Aantal vrouwen dat niet kan worden opgenomen in de VO vanwege maximale bezetting		*	20
Gemiddelde duur van de opnameperiode van vrouwen (dagen)	-	*	347

* Dit is het totaal aantal meldingen (inclusief politiemeldingen) over een gezin. Dit zijn dus geen unieke meldingen; er kunnen meerdere meldingen zijn over een gezin vanuit verschillende bronnen.

** dit aantal heeft betrekking op het aantal huisverboden in de hele regio waarvoor het intensief casemanagement wordt ingezet.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Onverkort streven wij ernaar te voorkomen dat mensen zonder voorzieningen op straat belanden. Dit doen we door:

- Meer oplossen in de eigen regio of omgeving: Het is belangrijk dat de problematiek van mensen zoveel mogelijk in de eigen omgeving wordt aangepakt door gebruik te maken van het eigen netwerk en de aanwezige voorzieningen;
- Meer aandacht voor preventie: Lokale sociale teams in gemeenten hebben zicht op inwoners met (complexe) problemen en bieden in een vroeg stadium ondersteuning op dreigende uitval te voorkomen;
- Betere scheiding van taken centrumgemeente en de stadse taken. Steeds meer taken worden belegd bij individuele gemeenten zelf, dit geldt ook voor de gemeente Groningen;
- Vergroting samenhang en samenwerking in cluster van gemeenten met partners uit het veld met als doel ontschotting en vergroting effectiviteit in de ondersteuning van de cliënt: In de regio Groningen geven wij reeds intensief vorm aan deze samenwerking, waarbij er sprake is van een gebundelde aanpak van Beschermd wonen en Opvang;
- Vergroting deelname aan de maatschappij van cliënten Beschermd wonen en Opvang: Het is belangrijk dat mensen zoveel mogelijk zelfredzaam zijn en regie hebben over het eigen leven. Zodra mensen in staat zijn om (weer) zelfstandig inhoud en vorm te geven aan het (eigen) leven dan zijn vervolgstappen, zoals vormen van zelfstandige huisvesting, hierin ontzettend belangrijk;

- Verbeteren van de opvang en ondersteuning van slachtoffers van huiselijk geweld en eventuele kinderen en Bevorderen van de door- en uitstroom;
- Verbetering aanpak voor complexe en chronische huiselijk geweldsituaties;
- Doorontwikkeling van Veilig Thuis, gericht op verbeterde samenwerking met lokale teams en de monitorfunctie.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We bieden sobere opvang aan dakloze vreemdelingen en ondersteunen hen in het verhelderen van een redelijk toekomstperspectief (zie 4.2.5)
- We faciliteren voorzieningen voor dag-, nacht- en crisisopvang. Daarnaast zijn er aanvullende voorzieningen dan wel activiteiten die ondersteunend zijn aan de opvang en begeleiding van kwetsbare inwoners, zoals dak- en thuislozen, verslaafden, ex-gedetineerden en slachtoffers van huiselijk geweld;
- De gesubsidieerde organisaties maken, conform de opdracht in het programma van eisen, gebruik van de zelfredzaamheidsmatrix en een format voor registratie van gegevens;
- Om de transformatie van Beschermd wonen te bevorderen naar meer extramurale ondersteuning, hebben we via de methode van Open House de inkoop van nieuwe producten per 2019 voorbereid;
- Om snel in te kunnen spelen op ontwikkelingen en maatwerkondersteuning te bieden is in 2018 gewerkt aan een monitor BW&O (dashboard in opbouw) ter opvolging van de Daklozenmonitor;
- Om de mogelijkheden voor huisvesting van (ex)cliënten Beschermd wonen & Opvang te verbeteren is een (samenwerking)convenant opgesteld en ondertekend door 20 Groninger gemeenten, 12 corporaties en 28 zorgaanbieders. Ook onze innovatiemiddelen zijn ingezet op het thema huisvesting en welkom in de buurt;
- In het kader van de decentralisatie van Beschermd wonen en Opvang in 2021 zijn met alle Groninger gemeenten op verschillende onderdelen hiervoor trajecten ingezet, zoals scholing van de medewerkers van de lokale toegang, de voorbereiding van de decentralisatie van de backoffice en de ontwikkeling van een regionaal verdeelmodel voor het budget Beschermd wonen en Opvang. Uitgangspunt is dat per 1 januari 2021 elke gemeente de taken voor Beschermd wonen grotendeels zelf gaat uitvoeren.
- In het kader van de aanpak huiselijk geweld faciliteren we samen met de andere Groninger gemeenten de Vrouwenopvang en Veilig Thuis. Bij Veilig Thuis gaat het niet alleen om de wettelijke taken maar ook om zgn. bovenwettelijke taken, zoals het project Intensief Casemanagement bij huisverboden en het kenniscentrum huiselijk geweld. Het project intensief casemanagement bij huisverboden heeft betrekking op een intensieve systeemgerichte hulpverlening aan alle betrokkenen en wordt geëvalueerd in 2019. Het kenniscentrum houdt zich bezig met onder andere het vergroten van kennis over de Meldcode, het signaleren van ouderenmishandeling en het bevorderen van bewustzijn over de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling. Daarnaast hebben we geïnvesteerd in de verdere ontwikkeling van een multidisciplinaire aanpak van complexe casuïstiek huiselijk geweld/kindermishandeling (MDA++). We streven ernaar om in 2019 een pilot MDA++ te starten samen met ketenpartners vanuit zorg en veiligheid.

Conclusie

In 2018 is nadrukkelijk ingezet op enerzijds de decentralisatie van BW&O in 2021 en anderzijds het bieden van maatwerk aan de cliënt teneinde de juiste ondersteuning te bieden met als uitgangspunt zo kort als mogelijk en zolang als nodig.

In 2018 is het aantal vrouwen in de Vrouwenopvang verder gedaald. Dit heeft te maken met de verhuizing naar een ander pand, dat kleiner is dan voorheen. In de vrouwenopvang worden nu grotendeels vrouwen opgevangen die afkomstig zijn uit de eigen regio, zoals ook de bedoeling is vanuit landelijk beleid. 20 Vrouwen konden niet direct worden opgevangen en voor hen is (tijdelijk) andere opvang geregeld in een andere VO-voorziening in het land (zoals in Emmen).

Ten aanzien van huiselijk geweld constateren we enerzijds een daling van het aantal meldingen, maar anderzijds heeft Veilig Thuis ook een grote stijging van het aantal adviesvragen gerapporteerd. Tegelijkertijd blijkt uit recent landelijk onderzoek dat het aantal mensen/kinderen dat te maken heeft gehad met huiselijk geweld/kindermishandeling niet significant is afgenomen. Deze cijfers van Veilig Thuis zouden er dus op kunnen duiden dat het voorliggend veld/lokale teams meer casuïstiek zelf oppakt (en daarover advies vraagt), zodat het niet tot een melding komt. De ontwikkeling in het aantal meldingen gaan we komend jaar goed volgen, mede in het kader van de recente aanscherping van de Wet meldcode. Ook zijn we met Veilig Thuis bezig om een goed beeld te krijgen van de hermeldingen/recidive. Dit is een belangrijke indicator waaruit we kunnen afleiden of de eerder in gang gezette hulpverlening (na de eerste melding) ook tot voldoende resultaat heeft geleid. Verder is de regio Groningen een van de deelnemende regio's aan het landelijke meerjarige onderzoek van Verwey-Jonker naar de effectiviteit van de hulp bij huiselijk geweld. Het resultaat van de 1e meting verwachten we halverwege 2019. De conclusies uit dit onderzoek zullen we betrekken bij onze maatregelen.

4.2.5 Vluchtelingen en asielzoekers

Wij namen onze verantwoordelijkheid bij het huisvesten, integreren en participeren van asielzoekers en statushouders. Gezamenlijk concentreerden we ons op een versnelling waarbij we de inspanningen voor asielzoekers en vluchtelingen eerst en voornamelijk richtten op huisvesting. Voor de vergunninghouders richtten we ons vervolgens op taalverwerving, opleiding, participatie, werk en gezondheid. We bieden maatschappelijke begeleiding voor inburgering-plichtige vergunninghouders. Voor alle vergunninghouders geldt dat we met specifieke aandacht actief zoeken naar het 'verborgen talent' van individuen. Hiermee wilden we voorkomen dat deze nieuwkomers langdurig aan de maatschappelijke zijlijn komen te staan. Alles was erop gericht om een snelle verbinding tot stand te brengen tussen asielzoeker, vergunninghouder en de Groningse samenleving.

Door de toename van het aantal vergunninghouders neemt de druk op een aantal gebieden toe. Binnen Groningen is ervoor gekozen tot en met 2018 te werken binnen een programma Vluchtelingen, Asielzoekers en Statushouders (VAS) met een actieplan, waarbij naast de eigen gemeentelijke taken, ook een betere samenwerking en gecoördineerde aanpak met al onze partners in de stad en regio aan de orde zijn.

We wilden in 2018 in Groningen voorkomen dat asielzoekers en vluchtelingen zonder voorzieningen op straat belanden, met criminaliteit in aanraking komen of een gevaar voor de volksgezondheid vormen en we wilden dat deze kwetsbare nieuwkomers in onze stad toekomstperspectief hebben, dan wel op respectvolle wijze toewerken naar een toekomstperspectief in het land van herkomst.

De activiteiten van het programma VAS vallen binnen [Programma 1: Werk en inkomen](#), [Programma 3: Onderwijs](#) en [Programma 8: Wonen](#).

Met de ondertekening van een samenwerkingsovereenkomst tussen de VNG en het Rijk in november 2018 is een flinke stap vooruit gezet in de discussie over de opvang van vluchtelingen zonder verblijfsvergunning. Dat maakt dat we in de gemeente Groningen kunnen starten met een pilot-LVV (Landelijke Vreemdelingen Voorziening) waarmee de bestaande bed bad brood-voorzieningen op termijn kunnen worden beëindigd.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal gehuisveste vergunninghouders	366	281	281
Aantal mensen in bed-bad-broodvoorziening	318	<300	277
Aantal personen in noodopvang (exclusief personen in bed-bad-broodvoorziening)	22	22	23
Aantal personen dat in maatschappelijke begeleiding is genomen		220	190
Aantal ex-alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV) met leefgeld	20	18	18

Wat wilden we bereiken in 2018?

Ook in 2018 willen we voldoen aan de taakstelling voor de huisvesting van vergunninghouders en zetten we in op integratie en participatie. Daarnaast willen we zorgen voor huisvesting van Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (AMV's) vanaf het moment dat zij 18 jaar worden. De GGD wil alle kinderen tot 18 jaar van asielzoekers en vergunninghouders goed in beeld te hebben, jeugdgezondheidszorg aanbieden en bij bedreigingen van de gezondheid of ontwikkeling de juiste ondersteuning en zorg inschakelen. We willen door intensivering van maatschappelijke begeleiding van vergunninghouders de mogelijkheden tot integratie en participatie versterken. Ook geven we uitvoering aan de participatieverklaring. We willen (weer) beter zicht krijgen op de groep vergunninghouders in onze gemeente. Daarom zijn we in 2018 doorgegaan met een pilot waarbij op basis van een assessment een individueel trajectplan wordt uitgezet.

Onverkort streven we ernaar te voorkomen dat mensen zonder voorzieningen op straat belanden. De gemeente Groningen biedt daartoe indien nodig opvang aan dakloze vreemdelingen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Realiseren van de taakstelling huisvesting vergunninghouders en bieden van maatschappelijke begeleiding.

In samenwerking met het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers en de woningcorporaties in Groningen zorgen we voor het huisvesten van vergunninghouders. In 2018 hebben wij in totaal 281 vergunninghouders gehuisvest op een taakstelling van 281 te huisvesten vergunninghouders. Dit betekent dat we de taakstelling exact hebben gehaald.

De maatschappelijke begeleiding van vergunninghouders wordt voor de gemeente Groningen uitgevoerd door Humanitas. De maatschappelijke begeleiding bestaat uit het bieden van praktische hulp (zoeken van een woning, inschrijven bij de gemeente en het regelen van een zorgverzekering), ondersteunen bij het kiezen van een inburgeringstraject en het stimuleren van participatie en integratie. Een laatste onderdeel van de maatschappelijke begeleiding is de participatieverklaring. Doordat het aantal inburgeringsplichtige vergunninghouders iets is afgenomen, is ook het aantal mensen dat maatschappelijke begeleiding krijgt, iets gedaald.

Trajectbegeleiding en parallelle trajecten

Om (weer) meer zicht te krijgen op de vergunninghouder en hem beter te kunnen begeleiden naar participatie zijn we binnen de gemeente gestart met een nieuw werkproces. Nieuwkomers maken zo snel mogelijk een assessment, waarmee hun mogelijkheden en wensen op gebied van werk en participatie in beeld worden gebracht. De uitkomsten worden gebruikt om gezamenlijk een individueel trajectplan op te

stellen. In 2018 hebben we hiervoor een structureel werkproces ingericht bij het eind 2018 geopende coördinatiepunt vergunninghouders 'Thuis in 050'.

Gezamenlijk met het Alfacollege, Noorderpoort en de Hanzehogeschool hebben we daarnaast gewerkt aan het uitrollen van parallelle trajecten.

Opvang van dakloze vreemdelingen en knelpunten noodopvang

Asielzoekers die rechtmatig in Nederland verblijven maar niet in aanmerking komen voor opvang door het Rijk, bieden wij materiële ondersteuning via het fonds Knelpunten noodopvang. Het fonds Knelpunten noodopvang gebruiken we eveneens om de eigen bijdrage te vergoeden van medicatie voor onverzekerbare vreemdelingen en, in noodgevallen, noodzakelijke tandartskosten.

Wij verstrekken subsidie aan Vluchtelingenwerk Noord Nederland voor het bieden van maatschappelijke- en juridische ondersteuning aan ex-Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (ex-AMV's). Die ondersteuning is bedoeld voor het verkrijgen van een verblijfsstatus in Nederland of, als dat geen mogelijkheid is, het realiseren van terugkeer naar het land van herkomst.

Sinds maart 2015 bieden we op grond van gerechtelijke uitspraken sobere opvang voor uitgeprocedeerde vreemdeling, de zogenoemde bed-bad-broodvoorziening. In 2018 hebben we de bestaande bed bad broodvoorziening gecontinueerd en uit eigen gemeentelijke middelen bekostigd. Het aantal mensen dat opvang krijgt is in 2018 afgenomen tot 277 eind 2018. Eind 2018 hebben Rijk en gemeenten een samenwerkingsovereenkomst gesloten op basis waarvan de bestaand bed bad brood-voorziening vanaf 2019 met financiering door het Rijk onder de naam LVV (Landelijke Vreemdelingen Voorziening) kan worden voortgezet.

Gezondheidsbevordering Statushouders

In 2018 is de pilot Zorgintro gestart. Er zijn Zorgintro gesprekskaarten ontwikkeld die als gesprekstool dienen voor professionals en vrijwilligers die statushouders begeleiden. Op deze manier wordt de statushouder wegwijs binnen het Nederlandse zorgstelsel en bekend met de Nederlandse gezondheidscultuur en nemen gezondheidsvaardigheden toe. Een groep begeleiders van statushouders (WIJ Korrewegwijk, Humanitas, JGZ) zijn getraind in interculturele communicatie en het gebruik van de gesprekskaarten.

Conclusie

De taakstelling huisvesting vergunninghouders hebben wij in 2018 precies gehaald. De maatschappelijke begeleiding aan vergunninghouders is geïntensiveerd en uitgebreid met de participatieverklaring. Wij zijn doorgegaan met het afnemen van een assessment bij vergunninghouders op basis waarvan een gezamenlijk trajectplan wordt opgesteld. Ook zijn we begonnen met het uitrollen van parallelle trajecten. Door het bieden van sobere opvang aan dakloze vreemdelingen in de zogenoemde bed bad broodvoorziening, voorkomen we dat mensen zonder voorzieningen op straat terecht komen. Vanuit deze voorziening werken zij aan verheldering van het toekomstperspectief. De taken op het gebied van de publieke gezondheid hebben wij uitgevoerd.

Bijdrage verbonden partijen

GR PG & Z (RIGG/GGD)

Relevante beleidsinformatie	GGD Vanaf 2018 sluit de gemeente Groningen jaarlijks een dienstverleningsovereenkomst af met de GGD waarin afspraken zijn opgenomen over de specifieke uitvoering van taken. Op deze manier vindt optimale aansluiting plaats bij het sociale domein. Op 6 juli 2018 heeft het AB PG&Z het besluit genomen dat GGD Groningen met ingang
-----------------------------	--

	<p>van 1 januari 2020 als zelfstandige organisatie verder zal gaan.</p> <p>RIGG</p> <p>De samenwerkende Groninger gemeenten hebben de RIGG tot en met 2020 gemandateerd voor de inkoop van de jeugdhulp. Daarnaast is de RIGG verantwoordelijk voor de monitoring van de jeugdhulp.</p>
Beleidsrisico	<p>GGD</p> <p>Gemeente Groningen en GGD onderzoeken welke aanpassingen nodig zijn, zowel bij de GGD als bij de gemeente, om vraaggericht opdrachtgeverschap vorm te geven en welke (organisatorische en financiële) veranderingen dat met zich mee brengt.</p> <p>RIGG</p> <p>Op de jeugdhulp is vanaf de decentralisatie in 2015 sprake van grote tekorten die niet gedekt worden door de rijksbijdrage. In 2019 moet de discussie worden gevoerd over de organisatie van de nieuwe inkoop jeugdhulp vanaf 2021.</p>

GR Centrumregeling beschermd wonen Groningen

Relevante beleidsinformatie	Middels deze samenwerkingsovereenkomst is de gemeente Groningen gemandateerd taken uit te voeren op het terrein van Beschermd wonen en opvang namens de overige 22 gemeenten in de provincie Groningen.
Beleidsrisico	Geen.

GR Publiek vervoer Groningen, Drenthe

Relevante beleidsinformatie	Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het doelgroepenvervoer. Dit is onder meer het vervoer van mensen met een Wmo-indicatie, leerlingen die op grond van de gemeentelijke verordening leerlingenvervoer voor vervoer in aanmerking komen en in enkele gemeentes het Participatiewet vervoer. Om dit te kunnen realiseren hebben alle gemeenten van Groningen en Drenthe zich verenigd in het samenwerkingsverband Publiek Vervoer. Publiek vervoer heeft als doel een optimaal vervoersnetwerk te creëren, dat betaalbaar en toekomstbestendig is en waarin duurzaam gebruik wordt gemaakt van alle beschikbare vervoersmiddelen. Op deze manier moet het mogelijk zijn voor alle inwoners om naar hun werk of school gaan en/of deel te kunnen nemen aan de maatschappij.
Beleidsrisico	geen

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
04.1 Sociaal klimaat	53.313	51.245	51.001	244
04.1.2 Bevorderen soc samenhang leefb	16.537	17.861	16.875	987
04.1.3 Positief opgroeien	19.400	17.630	17.722	-92

04.1.4 Diversiteit integratie emancip	1.354	1.420	1.425	-5
04.1.5 Lok gezondheidsbeleid IZB OGZ	16.022	14.333	14.980	-647
04.2 Passende ondersteuning en zorg	200.668	204.527	215.255	-10.728
04.2.1 Ondersteunende voorzieningen	15.417	13.766	14.263	-497
04.2.2 Specialistische zorgvoorzienin	158.493	157.605	169.969	-12.364
04.2.3 Interventies veilig opgroeien	757	869	874	-5
04.2.4 Besch.wonen, opvang, huis.geweld	25.565	24.950	24.876	74
04.2.5 Vluchtelingen en asielzoekers	436	7.337	5.274	2.063
Totaal Lasten	253.981	255.771	266.255	-10.484

04.1 Sociaal klimaat	28.248	23.990	25.457	1.468
04.1.2 Bevorderen soc samenhang leefb	1.331	1.855	2.523	669
04.1.3 Positief opgroeien	16.920	14.603	14.695	93
04.1.4 Diversiteit integratie emancip	13	13	35	22
04.1.5 Lok gezondheidsbeleid IZB OGZ	9.985	7.519	8.204	684
04.2 Passende ondersteuning en zorg	14.550	7.574	9.114	1.540
04.2.1 Ondersteunende voorzieningen	1.339	0	773	773
04.2.2 Specialistische zorgvoorziening	10.534	5.459	6.326	867
04.2.3 Interventies veilig opgroeien	37	37	36	-1
04.2.4 Besch.wonen, opvang, huis.geweld	2.639	1.238	1.817	579
04.2.5 Vluchtelingen en asielzoekers	0	840	162	-678
Totaal Baten	42.798	31.563	34.571	3.008
Totaal Saldo voor bestemming	211.183	224.208	231.684	-7.476

Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	3.173	4.294	4.294	0
Totaal onttrekkingen	1.772	1.804	1.804	0
Totaal saldo na bestemming	212.584	226.698	234.174	-7.476

Financiële toelichting

4.1 Sociaal Klimaat	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	244	1.468	1.712

Afwikkeling subsidies (V 1,020 miljoen euro)

Binnen het sociale domein hebben we, in het kader van Maatschappelijke Kosten en Baten analyse (MKBA), strakker op de verantwoording van subsidies gestuurd. Het totale voordeel bedraagt 2 miljoen euro. Dit voordeel bestaat voor 1,0 miljoen euro uit terugbetaling van subsidie van de MJD in verband met teveel vermogen opgebouwd uit niet bestede subsidies en voor 1 miljoen euro uit overige vrijval subsidies. Dit voordeel wordt ingezet voor de realisatie van de begrote bezuiniging MKBA van 1 miljoen euro, per saldo bedraagt het voordeel in dit

deelprogramma 1 miljoen euro (zie ook deelprogramma 4.2).

Renovatie Heesterpoort (V 816 duizend euro)

Voor het meerjarig project renovatie Heesterpoort (oude Simon van Hasseltschool) is 1 miljoen euro beschikbaar gesteld, hiervan is 184 duizend euro uitgegeven.

Gezondheidsbeleid (V 235 duizend euro)

Op de diverse projecten van gezondheidsbeleid ontstaat een voordeel. Dit ontstaat enerzijds door niet-begrote bijdragen van derden (113Online), anderzijds doordat projecten vertraging hebben opgelopen in de uitvoering (zoals Healthy Ageing) of begrote bijdragen achterwege konden blijven.

Voorziening onderhoud Welzijnspanen (N 200 duizend euro)

Voor welzijnspanen (eigendom gemeente) hadden we tot en met 2018 geen voorziening onderhoud. Omdat in de financiële verordening 2018 is bepaald dat elk gemeentelijk pand een voorziening onderhoud moet hebben, is voor de welzijnspanen een voorziening opgenomen.

Overige afwijkingen (N 159 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van 159 duizend euro.

4.2. Passende ondersteuning en zorg	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-10.728	1.540	-9.188

Resultaat statushouders (V 1,4 miljoen euro)

Over de periode 2016-2017 resteren incidentele rijksmiddelen verhoogde asielinstroom. Omdat er een vertraging zit in de besteding van de middelen voor inburgering, huisvesting en de begeleiding van statushouders naar onderwijs en/of werk, loopt de besteding door in 2019.

Jeugd zorgkosten (N 8,4 miljoen euro)

Op de jeugdhulp bedraagt het nadeel 8,4 miljoen euro. De belangrijkste oorzaak is de stijging in de kosten zorg in natura (ZIN), deze kosten zijn 8,8 miljoen euro hoger dan begroot. De bezuiniging die begroot was voor dit onderdeel van 250 duizend euro kon niet gerealiseerd worden. De stijging van de ZIN kosten wordt veroorzaakt door een stijging van de gemiddelde kosten per indicatie en een stijging van het aantal indicaties. Door extra inzet van de RIGG (onder andere in de Taskforce sturing uitgaven jeugdhulp) zijn de uitvoeringskosten 0,2 miljoen hoger dan begroot. Doordat de kosten voor de persoonsgebonden budgetten 0,6 miljoen euro lager zijn dan begroot, is per saldo het tekort op de Jeugd 8,4 miljoen euro.

Innovatiemiddelen Jeugd (V 580 duizend euro)

We hebben een deel van de innovatieactiviteiten bekostigd vanuit rijksmiddelen. De ruimte binnen dat rijksbudget is daarmee grotendeels benut. De vrijval van deze middelen hebben we deels incidenteel besteed aan het dekken van de kosten van met name de collectieve ondersteuning in het onderwijs (School als Wijk in het mbo, pilot Cluster 3 scholen, Diamantcollege en Rebound). Daarmee hebben we binnen het innovatiebudget Jeugdhulp incidenteel 580.000 euro vrij kunnen spelen. Dit bedrag willen we inzetten voor uitbreiding van de OIG-er, de extra kosten voor de wijkplannen positief opgroeien en de uitbreiding van de aanpak positief opgroeien in de wijken Beijum en Korrewegwijk.

Algemene voorzieningen huishoudelijke hulp (V 483 duizend euro)

We zien de kosten van de Algemene voorziening stijgen. In 2018 zijn ze 0,5 miljoen hoger dan in 2017, voor 2019 verwachten we opnieuw een forse stijging (nog los van de herindeling). Ondanks de kostenstijging, is het resultaat op de Algemene voorziening huishoudelijke hulp 483 duizend euro voordelig. Dit voordeel wordt voor een groot deel bepaald door een positief na-ijleffect van 2017. Verder was er in de begroting een bedrag opgenomen voor 'Overige diensten', dat bedrag is vrijgevallen. Tot slot waren de zorgkosten over 2018 zelf iets lager dan wat hiervoor begroot was.

Wmo 18+ Zorg in natura (N 2,1 miljoen euro)

Voor de grenscorrectie Meerstad ontvangen we extra middelen. In de begroting hadden we er rekening mee gehouden dat dit zou zijn vanaf 2018, het is echter pas met ingang van 2019. Dit geeft een incidenteel nadeel van 400 duizend euro. Voor wat betreft de zorgkosten Wmo 18+ in natura zien we hogere aantallen en hogere verzilveringspercentages dan waar in de begroting mee gerekend was. Dat leidt tot een nadeel van 1,8 miljoen euro. Door het positieve effect van 0,1 miljoen euro van de meicirculaire is per saldo sprake van een nadeel van 2,1 miljoen euro.

Wmo voorzieningen inclusief vervoer (N 546 duizend euro)

De kosten voor het individueel vervoer, hulpmiddelen, scootmobielen en rolstoelen zijn gestegen doordat de tarieven gestegen zijn. De begroting 2018 is hierop wel aangepast, maar de aanpassing blijkt onvoldoende te zijn. Het totale nadeel over 2018 bedraagt 546 duizend euro.

Beschermd wonen (N 1,8 miljoen euro)

Naar aanleiding van het kostprijsonderzoek zijn de tarieven aangepast, deze tariefaanpassing heeft geleid tot een stijging van de kosten voor Zorg In Natura. Daarnaast is het aantal cliënten gestegen. Dit samen heeft geleid tot een stijging van de kosten voor Zorg in Natura tot 49,2 miljoen euro. Hierdoor daalt de geprognosticeerde vrijval voor de Groninger gemeenten naar 5,8 miljoen euro. Hierbij hebben we rekening gehouden met de 1,8 miljoen euro die wij extra vanuit de meicirculaire ontvangen.

Voor de gemeente Groningen betekent dit dat de geprognosticeerde vrijval van 3,8 miljoen euro daalt naar 2,0 miljoen euro. Per saldo een nadeel van 1,8 miljoen euro.

Meerkostenregeling (V 472 duizend euro)

Voor de meerkostenregeling was een budget van 2,1 miljoen euro beschikbaar. Hiervan is 1,6 miljoen daadwerkelijk ingezet. De oorzaak van het verschil is dat de tegemoetkoming vanaf 2018 alleen nog beschikbaar is voor inwoners die kunnen aantonen hogere kosten te hebben gemaakt vanwege chronische ziekte of beperking.

WIJ huisvesting (N 311 duizend euro)

Het beschikbare huisvestingsbudget voor de WIJ was in 2018 ontoereikend. Het nadeel bedraagt 311 duizend euro. Hiervan heeft 185 duizend euro betrekking op kosten waarvan we niet konden voorzien dat deze voor rekening van de gemeente zouden komen. 2018 was een overgangsjaar waarin ervaring met de nieuwe constructie Stichting WIJ is opgedaan. Voor 2019 zijn heldere afspraken gemaakt om deze situatie in de toekomst te voorkomen. De overige 126 duizend euro heeft betrekking op nagekomen kosten 2017 en onvoorzien uitgaven en planvormingskosten huisvesting WIJ.

Maatschappelijke opvang (V 444 duizend euro)

Het resultaat 2018 wordt onder meer veroorzaakt door een voordeel uit afrekening subsidies voorgaande jaren.

Daarnaast is het Ministerie van VWS en de VNG overeengekomen dat elk van de 46 regio's voor

beschermde wonen en maatschappelijke opvang via de centrumgemeente in 2018 een impuls van 25 duizend euro krijgt voor het organiseren van bestuurlijke samenwerkingsafspraken in de regio (bijvoorbeeld voor het inrichten van een secretarisfunctie of projectleider). Dit bedrag is opgenomen in de decembercirculaire 2018.

Het totale resultaat van 2018 moet beschikbaar blijven in verband met samenwerking in de regio.

Vrouwenopvang (V 200 duizend euro)

Naast het resultaat 2018 wordt dit resultaat ook veroorzaakt door een structurele verhoging van de decentralisatie-uitkering voor de opvang van slachtoffers van huiselijk en eergerelateerd geweld zonder eerdere verblijfsstatus en die vanwege hun slachtofferschap een verblijfsvergunning kunnen aanvragen of hebben aangevraagd. Omdat op grond van zowel het Verdrag van Istanbul als de Europese Richtlijn minimumnormen slachtoffers aan deze categorie slachtoffers opvangvoorzieningen moeten worden geboden, stellen het Ministerie van Justitie en Veiligheid en VWS gezamenlijk 2,5 miljoen euro beschikbaar. Voor 2018 wordt door de Gemeente Groningen als centrumgemeente 80 duizend euro extra ontvangen. Het totale resultaat voor vrouwenopvang bedraagt hiermee 200 duizend euro en dient beschikbaar te blijven in verband met samenwerking in de regio.

Maatschappelijke begeleiding statushouders (N 291 duizend euro)

De vergoeding voor de maatschappelijke begeleiding van inburgering-plichtige statushouders loopt vanaf eind 2017 via het gemeentefonds en niet langer via het COA (zie programma 13). Dit geeft op dit deelprogramma een nadeel van 731 duizend euro.

Door een daling van het aantal statushouders hebben we minder aan Humanitas betaald dan verwacht, hierdoor vallen de lasten 440 duizend euro lager uit.

Suppletie omzetbelasting (V 338 duizend euro)

Over 2016 hebben we te weinig compensabele btw terugontvangen. Een correctie hiervan heeft tot een terugbetaling van de belastingdienst geleid, dit geeft een voordeel in 2018 van 338 duizend euro.

Afwikkeling subsidies (V 678 duizend euro)

Binnen het sociale domein hebben we, in het kader van Maatschappelijke Kosten en Baten analyse (MKBA), strakker op de verantwoording van subsidies gestuurd. Dit heeft op dit deelprogramma geleid tot een bate van 678 duizend euro (zie ook deelprogramma 4.1).

Overige afwijkingen (N 348 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van 348 duizend euro.

Fonds Tekortgemeenten (V 13,7 miljoen euro, verantwoord op programma 13)

In de afspraken met het kabinet (Interbestuurlijke Programma) is in 2018 besloten om een Fonds tekortgemeenten ter hoogte van 200 miljoen euro te creëren om gemeenten met een stapeling van tekorten op het terrein van de jeugd en de Wmo te compenseren. Het betreft een eenmalige compensatie. Wij hebben hiertoe een aanvraag ingediend. De aan ons toegekende compensatie is aan ons bekend gemaakt op 1 november en bedraagt 13,7 miljoen euro. Omdat het een decentralisatie-uitkering betreft is dit bedrag verantwoord onder programma 13.

Financiële risico's

Naam risico	Risico's sociaal domein
Programma	Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	<p>Wij hebben omvangrijke bezuinigingen op de zorgkosten ingeboekt als gevolg van de decentralisaties die in 2015 naar de gemeente zijn overgekomen. In het Beleidsplan en het Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein hebben we de richting aangegeven hoe we deze Rijksbezuinigingen structureel willen opvangen. Wij hebben daarbij te maken met onzekerheden, omdat zorgaanbieders in een ontwikkel/groefase van dit veranderende sociaal domein zitten en wijzelf ook nog deels in opbouw zijn om optimaal uitvoering te geven aan deze extra taken. Denk daarbij aan verzelfstandiging van de Wij, het inrichten van een goede monitor voor het sociaal domein, de opzet van het GON en de gestegen kosten in de jeugdzorg. Op grond van gegevens over werkelijk verleende zorg door zorgaanbieders en de daarbij behorende kosten passen wij onze prognoses over de kosten regelmatig aan.</p> <p>Het risico sociaal domein is bij de jaarrekening 2017 herijkt. We onderscheiden deze nu in een risico op zorggebruik WMO ZIN 18+, een risico op de transformatie van dure naar goedkopere zorg en een risico op hogere kosten jeugdzorg.</p> <p>Het risico op zorggebruik houdt in dat onzeker is hoeveel mensen zorg nodig hebben. Dat aantal kan toenemen en het type zorg dat nodig is kan intensiever zijn. Ook kunnen nieuwe aanbestedingen extra kosten met zich meebrengen. Ten slotte is onzeker in hoeverre afgegeven indicaties daadwerkelijk worden besteed. Bij de inschatting van dit risico houden we rekening met ontwikkeling van de zorgkosten.</p> <p>Het risico op transformatie houdt in dat het onzeker is dat de geraamde besparing van dure naar goedkopere zorg daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De getroffen maatregelen om deze transformatie te realiseren betreffen investeringen in innovatie en de daarbij ingeboekte bezuinigingen. Hierbij is rekening gehouden met de maatregelen uit het nieuwe coalitieakkoord. De maatregelen leiden tot een verhoging van het risico. Of en in welke mate deze maatregelen het beoogde transformatie-effect opleveren hebben we in onderzoek.</p> <p>Ten slotte is een risico op kosten jeugdzorg meegenomen. Deze is gebaseerd op de scenario's die de RIGG ten tijde van de jaarrekening 2017 heeft opgesteld.</p> <p>Voor de begroting 2019 en de rekening 2018 zijn de risico's van de voormalige gemeenten Groningen en Haren en Ten Boer uit de jaarrekening 2017 samengenomen.</p> <p>Ten behoeve van de begroting 2020 wordt het risico en de wijze waarop het risico wordt bepaald geactualiseerd.</p>
	<p>De risicobedragen van de genoemde onderdelen (zorggebruik, transformatie en huisvesting WIJ) zijn tot stand gekomen door voor verschillende bandbreedtes te bepalen wat de kans is dat het risico binnen de betreffende bandbreedte valt. Omdat daarbij al rekening wordt gehouden met de kans dat het risico binnen bepaalde bandbreedtes valt, wordt de uitkomst volledig meegenomen bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.</p> <p>Het totale structurele risico VSD komt daarmee voor 2019 op 6,7 miljoen euro (kans * effect). Dit is gebaseerd op berekening voor jaarrekening 2017 en is bedrag van de risico's van Groningen, Haren en Ten Boer gezamenlijk.</p> <p>Vanaf 2020 neemt het risico toe door de in het coalitieakkoord opgenomen maatregelen.</p>
Risicobedrag 2019	6,7 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	9,0 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	11,9 miljoen euro
Kans 2021	100%

Risicobedrag 2022	12,3 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Maart 2014
Actie	<p>Wij hebben maatregelen genomen om te zorgen dat de zorgkosten beter in control komen. Hierbij hebben we nadrukkelijk een koppeling gelegd tussen beleid, uitvoering en geld. Hierbij is de verdere ontwikkeling van de informatievoorziening van groot belang. We willen de ontwikkeling van het zorgverbruik, de substitutie van de verschillende sporen en de effecten van interventies beter in beeld krijgen. Deze informatievoorziening komt voor de WMO gestaag op gang. De komst van de GON is daarnaast een belangrijke stap in de beheersing van de WMO begroting.</p> <p>Ten aanzien van de jeugdhulp zijn er belangrijke lijnen waarlangs gemeenten, via de RIGG of zelf, invloed kunnen uitoefenen zoals sturing op toegang jeugdhulp, sturing op contacten met aanbieders, sturing op financiën en lobby. Als gevolg van de grote financiële problematiek worden via al die lijnen maatregelen genomen. De in gang gezette beweging zal echter lange adem vragen en niet in 2019 opgelost worden.</p>

Naam risico	Gelijk Speelveld afboeking kleedkamers en clubgebouwen
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	Bij de uitvoering van het Gelijk speelveld dient een aantal gebouwen te worden afgewaardeerd vanwege de gewijzigde eigendomssituatie (om niet verkrijging vereniging recht van opstal). De gesprekken met de verenigingen over de overdracht lopen nog.
Risicobedrag 2019	570 duizend euro
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	330 duizend euro
Kans 2020	75%
Risicobedrag 2021	330 duizend euro
Kans 2021	75%
Risicobedrag 2022	
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Naam risico	MFA de Wijert
Programma	Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	<p>Voor de ontwikkeling van MFA DE Wijert (scholen, sporthallen, bijzondere objecten als het Groninger forum) hebben wij een bedrag van 355.000 als benodigd weerstandsvermogen berekend. Het risico bestaat uit het niet of later realiseren van de verkoopopbrengsten die als dekking voor de investering wordt gevormd en het risico dat we een lagere bijdrage van derden realiseren. De vorming van benodigd weerstandsvermogen doen wij uit voorzichtigheid, de omvang van het budget is namelijk taakstellend. De risico's dienen primair binnen de post onvoorzien van het project opgelost te worden. De structurele risico's die samenhangen met de exploitatie van de MFA worden gedekt binnen de gemeentebegroting. Omdat in het risicobedrag van 355.000 al rekening is gehouden met de kans van optreden nemen we dit bedrag volledig mee bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.</p>
Risicobedrag 2019	355 duizend euro
Kans 2019	100%

Risicobedrag 2020	355 duizend euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	355 duizend euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	355 duizend euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Rekening 2017
Actie	De bouwactiviteiten gaan van start in 2019. De aanbesteding vindt plaats begin 2019 en dan wordt beoordeeld in hoeverre de kostenontwikkeling afwijkt van de informatie waarover het besluit is genomen.

Programma 5: Sport en bewegen

Overzicht

'Iedereen in beweging', dat is het motto van onze sportvisie. Sport en bewegen is goed voor iedereen. Het is een middel om gezond te blijven en deel te nemen aan de maatschappij. Sport en spel is van groot belang voor de ontwikkeling van kinderen. We bieden kinderen de kans hun sportieve talenten te ontdekken en (verder) te ontwikkelen.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Groningen wil een stad zijn waar:

- Jong en oud kunnen sporten;
- Iedereen wordt gestimuleerd om sportief te bewegen en zijn of haar sportieve talent te ontwikkelen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

[Meerjarenprogramma Sport en Bewegen 2016-2020, april 2016](#)

[Regeling garantstellingen leningen breedtesport, april 2016](#)

[De bewegende stad, inspiratienota, januari 2014](#)

[Sportaccommodatiebeleid, najaar 2013](#)

[Drie punten plan sport, informatie en discussie, juli 2013](#)

[Beleidskader Bslim3: versterking jeugd, sport & sportvereniging, december 2016](#)

[Talent voor Topsport, april 2013](#)

[Sportmonitor Groningen, Tussenmeting 2015, maart 2016](#)

[Meer ruimte voor sport en bewegen, sportvisie 2010-220, september 2009](#)

[toevoegen Ultvoeringsagenda](#)

Relevante ontwikkelingen

Algemeen:

In september 2018 was Groningen host city tijdens de Nationale Sportweek. In deze week was er onder andere het Beweefestival Karding, opening van sportplekken van de Bewegende Stad, diverse sportclinics en een sportdebat.

Sportpark Europapark en het Topsportzorgcentrum zijn in het najaar van 2018 opgeleverd.

Landelijk is het Sportakkoord vastgesteld. Ons beleid past goed bij de thema's van dit Sportakkoord.

Faciliteren Verenigingen:

Om te komen tot een Gelijk Speelveld voor buitensportverenigingen zijn afspraken gemaakt met clubs over eigendomssituaties van clubgebouwen, kleedkamers en vergoedingen voor het gebruik van kleedkamers en schoonmaak. De eerste fase van het Gelijk Speelveld hebben we afgerond. Dat houdt in dat we voor elke vereniging duidelijkheid hebben over eigendom en lasten en baten.

Uit het Gelijk Speelveld komt het project Beter Benutten voort, waarin we kijken naar het optimaliseren van gebruik van accommodaties.

De sportparken zijn voorzien van ledverlichting. In 2019 maken we verder afspraken over de wijze van doorberekening van meerkosten aan de clubs.

In 2018 zijn milieuonderzoeken uitgevoerd naar gebruik kunstgras en de effecten van infill met rubbergranulaat. Bij de velden die in 2019 worden vervangen kiezen we voor non-infill kunstgras.

Jeugd in beweging:

Uitvoering BSlim 3 loopt. We nemen deel aan de nieuwe brede regeling combinatiefuncties vanaf 2019. Hierdoor ontvangen we een hoger rijksbudget en hiermee willen we meer combinatiefuncties realiseren.

Ruim baan voor Talent:

We gaan verder met de Uitvoeringsagenda Topsport 2018+, waarbij de focus ligt op talentontwikkeling. In dit kader zijn we bezig om samen met onze partners een aanjager topsport aan te stellen.

Bewegende Stad:

Bij de Bewegende Stad zien we als ontwikkeling dat steeds meer initiatieven voor sport- en beweegplekken uit de buurt komen. In het kader van de herindeling bedenken we een nieuwe naam voor de Bewegende Stad.

Sport Verbindt:

De vrijwilligersmakelaar heeft aangegeven vanaf 2019 niet meer beschikbaar te zijn.

Deelprogramma 5.1: Sportieve infrastructuur

We willen optimale voorwaarden creëren voor sporten en bewegen. Daarvoor zijn goede en voldoende sportaccommodaties nodig en actieve en vitale sportverenigingen. Daarnaast besteden we ook buiten verenigingsverband aandacht aan sporten en bewegen, in de openbare ruimte en in de directe leefomgeving. Met dit deelprogramma voeren we de volgende strategieën van het Meerjarenprogramma uit: faciliteren van verenigingen, sport verbindt en sportieve ruimte openbaar/openbare ruimte sportief.

Beleidsvelden

- Faciliteren verenigingen: accommodaties
- Faciliteren verenigingen: samenwerking en vitaliteit
- Sportieve ruimte openbaar en openbare ruimte sportief

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt lid te zijn van een sportvereniging of sportschool	48%	-	<i>toename</i>	47%
% jongeren (groepen 2 en 4 VO) dat zegt wekelijks te sporten bij een sportclub, -vereniging of sportschool *	-	-	-	_*
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de aanwezigheid van binnensportvoorzieningen, zoals sporthallen, gymlokalen en zwembaden, in of nabij de eigen buurt	69%	-	<i>toename</i>	71%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de aanwezigheid van buitensportvoorzieningen, zoals voetbal- en andere sportvelden, in of nabij de eigen buurt	70%	-	<i>toename</i>	72%
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de aanwezigheid van plekken in de openbare ruimte die geschikt	72%	-	<i>toename</i>	73%

zijn voor sport, spel en bewegen in of nabij de eigen buurt				
---	--	--	--	--

* Betreft een indicator uit Jeugd gezondheidsenquête (GGD), 1x per 4 j (laatste uit 2015).

5.1.1 Faciliteren verenigingen: accommodaties

We zetten in op voldoende, kwalitatieve, over de stad verspreide, betaalbare sportaccommodaties. We zorgen dat sporten betaalbaar blijft via ons tarievenstelsel. We hebben gymlokalen, sporthallen, sportvelden, zwembaden, een atletiekbaan, dojo's, een turnhal een 400m-ijsbaan en een ijshal.

We meten elk jaar de klanttevredenheid van de individuele gebruikers van de zwembaden en het sportcentrum Kardinge. Ook vragen wij om het jaar de besturen van verenigingen en scholen of zij tevreden zijn over de dienstverlening rond de sportaccommodaties (2017, 2019..). De gebruikers van de sportparken bevragen we elke drie jaar (2017, 2020 en verder), net als de gebruikers van de sporthallen (2018, 2021 en verder) en gymlokalen (2019, 2022 en verder).

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal bezoekers Kardinge (ijs)	138.000	120.000	139.000
Aantal bezoekers zwembaden (inclusief Kardinge)	477.000	400.000	415.000
Klanttevredenheid individuele gebruikers zwembaden en Kardinge	7,6	8	-*
Klanttevredenheid gebruikers sportparken	6	-	-
Klanttevredenheid gebruikers sporthallen	-	7	6,2
Klanttevredenheid gebruikers gymlokalen	-	-	-
Bezettingsgraad gymlokalen	60%	51%	59%
Bezettingsgraad sporthallen	50%	55%	51%

*Om een representatief aantal respondenten te hebben en in het KTO ook de ijsbaan mee te nemen loopt de KTO zwembaden en ijsbanen nog en is er nog geen rapportage van gemaakt.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden minimaal een 8 blijven scoren bij de klanttevredenheidsonderzoeken onder de besturen van scholen en vereniging. Dit onderzoek wordt om het jaar gedaan. Bij zwembad Kardinge wilden we ook minimaal een 8 scoren onder de individuele gebruikers, bij de overige klanttevredenheidsonderzoeken een 7. We investeren extra middelen om de schoonmaak van sportaccommodaties structureel te verbeteren. Vanaf 2017 worden alle sportaccommodaties online verhuurd. In goed overleg met de Sportkoepel wilden we het Gelijk Speelveld voor de buitensporten invoeren. Dat houdt in dat we voor elke vereniging duidelijkheid hebben over eigendom en lasten en baten.

In 2018 is het (co)investeringsfonds sportaccommodaties volop in werking. Daarmee kunnen we extra investeren in sportaccommodaties, bovenop het geld dat er is voor regulier onderhoud en vervanging. Het fonds biedt ook de mogelijkheid vanuit de gemeente een aanvullende bijdrage (cofinanciering) te geven aan initiatieven van sportverenigingen.

De Sportkoepel is bezig met het realiseren van een Fonds voor de Sport. Om dit mogelijk te maken heeft de gemeente een startsubsidie verstrekt. Het Fonds voor de Sport is een platform voor het werven van donaties, giften, crowdfunding om particuliere initiatieven in de (breedte)sport te faciliteren.

De bouw van Sportcentrum Europapark is gestart in 2017 en is eind 2018 in gebruik genomen. In Sportcentrum Europapark is onder andere een topsportaccommodatie voor turnen gerealiseerd. Bij

Sportpark Corpus den Hoorn is in 2017 gestart met de bouw van het Topsportzorgcentrum en dit is geopend in oktober 2018..

In de zomer van 2017 heeft zwembad Kardinge een sfeerimpuls gekregen. Vanuit de verwachting dat het bad hierdoor meer bezoekers zou trekken. In verband met renovatie is Zwembad de Papiermolen in 2018 gesloten. Wij verwachtten dat de zwemmers met voorkeur voor een buitenbad tijdens de renovatieperiode een alternatief buitenbad buiten Groningen zouden zoeken. Hierdoor zijn de te verwachten bezoekersaantallen naar beneden bijgesteld voor 2018.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In het kader van Gelijk Speelveld afspraken gemaakt met clubs;
- Exploiteren en beheren van gemeentelijke sportaccommodaties;
- Ingezet op kwalitatief betere schoonmaak van de gymlokalen;
- Afspraken gemaakt met buitensportverenigingen in het kader van Gelijk Speelveld;
- Door middel van cofinanciering een bijdrage geleverd aan investeringen/initiatieven van 6 sportclubs;
- Subsidiëring zwembad Hoogkerk;
- Sportcentrum Europapark gerealiseerd, met onder andere een topsportaccommodatie voor turnen;
- Renovatie Zwembad de Papiermolen;
- Sfeerimpressie Zwembad Kardinge;
- Gestart met project Beter Benutten over optimaal gebruik accommodaties.
-

Conclusie

Er is veel gerealiseerd. Bij het realiseren van een Gelijk Speelveld is de eerste fase, het maken van afspraken met clubs, afgerond.

In verband met renovatie is Zwembad de Papiermolen in 2018 gesloten. De renovatie van het zwembad is bijna afgerond en zal met ingang vanaf het nieuwe seizoen (eind april 2019) weer in gebruik genomen worden. Ter compensatie is het Helperzwembad in de zomervakantie van 7 tot 14 uur extra open geweest. Het totaal aantal bezoekers van gemeentelijke zwembaden is in 2018 ten gevolge van de renovatie lager dan in 2017. Vanwege de warme zomer van 2018, zijn veel bezoekers uitgeweken naar andere openlucht zwembaden, zoals de Blinkerd in Ten Boer en zwembad Hoogkerk.

We blijven inzetten op extra schoonmaak in de gymzalen. Uit het klanttevredenheidsonderzoek sporthallen komt naar voren dat men over het algemeen tevreden is. Minder tevreden is men over de hygiëne van de sportvloer, in de kleedkamers en het sanitair. We zetten hier in op verbetering door hierover afspraken te maken samen met gebruikers en beheerders.

5.1.2 Faciliteren verenigingen: samenwerking en vitaliteit

Groningen telt 315 sportverenigingen die ongeveer 70 verschillende sporten aanbieden. Behalve voor het sporten zelf zijn de sportverenigingen ook van grote sociale betekenis. We scheppen de voorwaarden voor goed functionerende verenigingen. Dat doen we in overleg met de Sportkoepel, waarin een groot deel van de verenigingen zich heeft verenigd.

We bieden accommodaties tegen een betaalbaar tarief. Dit is geregeld in de exploitatie van Sport050 (toegestaan exploitatietekort). We stimuleren sportverenigingen (via Huis voor de Sport en vrijwilligersmakelaar) om zich open te stellen voor een breed publiek. Verder helpen we de verenigingen om samenwerking te zoeken met elkaar en met de buurt, school of zorginstelling. Twee strategieën uit het Meerjarenprogramma komen hier samen: faciliteren verenigingen en sport verbindt.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Klanttevredenheid besturen verenigingen (en instellingen) over de accommodaties (alle accommodaties).	8	8	_*

* dit onderzoek wordt tweejaarlijks uitgevoerd, volgend onderzoek in 2019.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Het doel was om op en rond een aantal sportparken in 2018 de samenwerking tussen verenigingen te verbeteren, dat verenigingen hun vleugels zouden uitslaan naar de wijk en dat er verbinding zou zijn met het Wij-team. Door de inzet van participatiebanen zal de druk op de vrijwilligers bij een aantal verenigingen verminderen. We gaan inzetten op een goede afstemming van vraag door de verenigingen en aanbod verenigingsondersteuning door het Huis voor de Sport. Daarnaast wilden we stimuleren om de sportdeelname onder mensen met een beperking te vergroten.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Inzet Huis voor de Sport voor verenigingsondersteuning;
- Verkenning van de mogelijkheden om de sportverenigingen op sportpark West End te verbinden aan de wijk Vinkhuizen en het WIJ-team. Er was nog geen draagvlak aanwezig om de vleugels naar de wijk uit te slaan. Veelal omdat verenigingen met hun eigen organisatie aan de slag waren (door fusietraject, tekort aan vrijwilligers of bestuurlijk kader);
- Voortzetting van 'open sportpark Karding'. De samenwerking tussen de verenigingen op het park en de wijk Beijum (Wij-team en andere organisaties) is verder geïntensiveerd. Vanuit deze samenwerking is het project sportwijk Beijum ontwikkeld. Het doel daarvan is vernieuwend sportaanbod op te zetten en bij lokale sportaanbieders te borgen, meer inwoners van Beijum aan het sporten en bewegen te krijgen en met sport een bijdrage te leveren aan de sociale samenhang en leefbaarheid;
- Inzet van de vrijwilligersmakelaar voor de sport (de verenigbare club); Hierdoor zijn mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan de slag gegaan bij sportverenigingen. Via een vrijwilligersbaan, een participatiebaan of taalstage. Daarnaast zijn sportverenigingen geholpen aan nieuwe vrijwilligers, is hun financiële en organisatorische positie verbeterd en zijn er meer maatschappelijk en sociaal betrokken sportverenigingen in de stad.

Conclusie

Sportparken bieden mogelijkheden om een buurt te versterken. In het vervolg van 'open Sportpark Karding' wordt de verbinding met buurt en WIJ-team versterkt. Voor het project sportwijk Beijum is met de landelijke toegekende subsidieregeling Sportimpuls continuïteit (organisatorisch en financieel) tot en met 2019.

De kansen voor een open sportpark is bij Sportpark West End nog niet gelukt. We onderzoeken nu de mogelijkheden bij andere sportparken. Het extra stimuleren van inzet vrijwilligerswerk met de Vrijwilligersmakelaar als aanjager hebben we in 2018 voortgezet. De vrijwilligersmakelaar is vanaf 2019 niet meer beschikbaar.

5.1.3 Sportieve ruimte openbaar en openbare ruimte sportief

Sporten en bewegen gebeurt ook buiten verenigingsverband en in de openbare ruimte, in de directe leefomgeving en in recreatiegebieden. We willen de openbare ruimte aantrekkelijk maken voor iedereen.

Door de openbare ruimte bewegingsvriendelijk in te richten, wordt het laagdrempelig voor inwoners om te spelen en te sporten. We doen dit door uitnodigende plekken en uitdagende routes in parken, straten, op pleinen en op en langs het water aan te leggen. De zichtbaarheid van de sportieve ruimte is van belang, want mensen zien sporten, stimuleert anderen om ook te gaan sporten. Hoe dichter de mogelijkheid om te sporten bij huis is, hoe groter de kans dat mensen gaan sporten en kinderen gaan spelen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal projecten open sportparken		2	-
Aantal sportief ingerichte sport- en speelvoorzieningen dat is gerealiseerd		2	2

Wat wilden we bereiken in 2018?

Verschillende grote herinrichtingsopgaven bieden kansen om de ruimte sportief in te richten. De plannen voor sportpark Europapark en de Oosterhamrikzone zijn tot stand gekomen samen met de gebruikers en de wijken.

Ook kleine vervangingen van bijvoorbeeld speeltoestellen hebben mogelijkheden gegeven opnieuw te kijken naar de invulling van de plek. Verder kijken we naar de gebiedsanalyses: waar ligt een behoefte? Daarnaast werken we vraag gestuurd en stimuleren en ondersteunen we mooie initiatieven.

Om iedereen de gelegenheid te geven te bewegen, sporten en spelen, richten we vier stedelijke punten zo optimaal en bewegingsvriendelijk mogelijk in. Het gaat om het Noorderplantsoen, Stadspark, Kardingse en het nog te ontwikkelen Zuiderplantsoen.

Een grote uitdaging zien we in het aanspreken van de doelgroep die zich niet snel aangesproken voelt: de sportieve burger vindt onze openbare sportplekken wel, maar hoe zit dat met de minder sportieve burger? Hoe krijgen we hen in beweging? Hier hebben we expliciet aandacht aan besteed. De bewegende stad is er immers voor iedereen. Hieronder schetsen we de activiteiten in het kader van de Bewegende Stad.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Proces Hoornse Meer gecontinueerd, eerste ontwerp ligt er. Realisatie gepland rond de zomer van 2019. De in 2018 overgebleven middelen worden in 2019 gebruikt om dit project te effectueren. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- "Stadsparkbootcamp" opgeleverd. Dit is een samenwerking tussen SC Stadspark, The Bootcampclub Groningen, het Huis voor de Sport Groningen en de Gemeente Groningen. Ook de GasUnie heeft meegefinancierd in dit project. Inwoners hebben meegedacht over de naam voor de plek;
- In De Held gestart met een proces om aandacht te vragen voor de inrichting van een plek voor de jeugd. We hebben samen met de jeugd door middel van het spel Minecraft hun eigen chillplek virtueel vormgegeven. Ook heeft de SportContrainer in de wijk gestaan om aandacht te vragen voor sporten en bewegen. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#) en paragraaf 2 [Duurzaamheid](#);
- Aanschaf SportContrainer, een verplaatsbare sportvoorziening die we gebruiken om aandacht te vragen voor sport en bewegen en wijken, scholen, buurten te kunnen voorzien van een tijdelijke sportvoorziening en zetten we in voor onderzoek naar de sportbehoefte in een gebied;

- We zijn een proces gestart in Kardingge waarin we gebruikers van het Kardinggegebied uitgedaagd hebben in beweging te komen om het gebied zo optimaal mogelijk in te richten. In gezamenlijkheid zijn we gekomen tot een concreet uitvoering- en activeringsplan waar we in 2019 verder mee aan de slag gaan;
- Verzet Je, een multifunctionele sport- en beweegplek aan de Verzetstrijderslaan, is opgeleverd. Zie ook paragraaf 2 [Duurzaamheid](#);
- Op de Kluiverboom is het aan de hand van het programma FitForLife geïnventariseerd hoe leerlingen en leerkrachten willen bewegen en hun schoolplein in willen richten. Er wordt een openbare beweegplek vormgegeven waar ook omwonenden en andere gebruikers gebruik van kunnen maken. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- Bewegende Stad Festival tijdens Nationale Sportweek;
- We sluiten aan bij herinrichtingsopgaven (zoals de Ring Zuid, Europapark, Binnenstad, Meerstad, Oosterhamrikzone, Eemskanaalzone) om te adviseren over het bewegingsinclusief denken bij het inrichten van (nieuwe) gebieden.

Conclusie

Onze essentie ligt in het aanleggen van nieuwe plekken. Daarnaast wisselen we kennis uit en adviseren we anderen hierin. Dit doen we zowel intern als extern. We zitten aan tafel met collega's, inwoners, verenigingen en ondernemers en spreken op congressen. Tot slot kunnen we vanuit ons flexibele budget ook bijdragen in het financieren van mooie initiatieven.

In de vorming van onze plannen voor het nieuwe jaar hebben we vervangingen en gebiedsanalyses wederom meegenomen. Waar zijn projecten het hardst nodig?

We denken mee en adviseren in grote herinrichtingsopgaven over een sportieve inrichting.

Bij het openbaar maken van sportparken ligt tot nu toe de focus op activiteiten zoals bij Open Sportpark Kardingge. Zie hierover [beleidsveld 5.2.1](#). Dit valt buiten de reikwijdte van de Bewegende Stad.

Deelprogramma 5.2: Jeugd in Beweging en Ruim Baan voor talent

We willen dat kinderen voldoende mogelijkheden hebben om te sporten en brengen bij jonge bewoners een breed scala van sporten onder de aandacht. Daarnaast zetten we sporten en bewegen in als middel voor de gezonde ontwikkeling van bewoners en een actieve deelname aan de maatschappij. Dat doen we samen met de sportverenigingen, scholen en welzijnsorganisaties. We willen dat talentvolle sporters zich in Groningen kunnen ontwikkelen. Hiervoor bieden we hen, samen met scholen en sportbonden, extra faciliteiten.

Beleidsvelden

- Jeugd in beweging
- Ruim baan voor talent

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% bewoners (18 jaar e.o.) dat zegt (wel eens) te sporten	74% (60% (*))	-	<i>toename</i>	73% (59% (*))
% jongeren (groepen 2 en	-	-	-	-**

4 VO) dat voldoet aan de Nederlandse norm gezond bewegen (NNGB) (II)				
--	--	--	--	--

* Wekelijks sporten (ja);

** Betreft een indicator uit Jeugd gezondheidsenquête (GGD), 1x per 4 j (laatste uit 2015).

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)". Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke effectindicator(en)	2013	2014	2015	2016
% niet wekelijkse sporters > 18 jaar	-	-	-	40,2%

5.2.1 Jeugd in beweging

Met Jeugd in beweging bundelen we onze activiteiten die de deelname aan sport stimuleren. We hebben hierbij de meeste aandacht voor de jeugd tot 15 jaar, omdat een sportieve basis de kans vergroot op een leven lang plezier in sport en bewegen. Het is ook de basis voor een gezonde leefstijl, een gezonde sociale ontwikkeling en betere schoolprestaties. We sluiten hiermee aan bij de uitgangspunten van Positief Opgroeien.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal school sportclubs in B-Slimwijken		16	16
Aantal vakdocenten voor sport en beweging in het onderwijs	16 fte	16 fte	16 fte
Aantal kinderen dat gebruik maakt van het jeugdsportfonds	1.005	1.200 tot 1.400	1.188
% kinderen groep 6 met zwemdiploma	94%	90 - 100%	volgens onderzoek in 2019

Wat wilden we bereiken in 2018?

We streven naar een goede basis voor alle kinderen, goed bewegingsonderwijs op alle scholen. We willen een samenhangend en effectief programma rond sport, bewegen en gezonde leefstijl voor kinderen en jongeren die dit het hardste nodig hebben, met kort lijnen tussen jeugdige, sportprofessional, school, sportvereniging en wijk. Alle jeugd (4-15) in de Bslim wijken beweegt en of sport ten minste 1 uur per dag en het gezonde en vreedzame gedrag neemt toe. Meer inactieve kinderen en jongeren uit Bslim wijken en met name VMBO jongeren gaan sporten en worden/blijven lid van een sportvereniging. Meer sportverenigingen zijn jeugdminded en zijn een gezonde, veilige en positief pedagogische plek voor jeugdigen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Uitvoering gegeven aan ons beleidskader Bslim 3. Zie ook beleidsveld [4.1.3 positief opgroeien](#);
- We subsidiëren Huis voor de Sport voor de Inzet van 8 Buurtsportcoaches, in elke Bslim wijk één: realiseren sportaanbod; bereiken VMBO- leerlingen (VMBO-scholencapaciteiten), schoolsportclubs door ontwikkelen naar regulier aanbod; ondersteunen sportverenigingen op het gebied van positief opgroeien. Zie ook beleidsveld [4.1.3 positief opgroeien](#);
- We subsidiëren schoolbesturen om in de 8 Bslim wijken kwalitatief goed bewegingsonderwijs te bieden en naschoolse sportactiviteiten te organiseren;

- 2 keer per jaar brengt Huis voor de sport de sporthopper uit. Alle basisschoolkinderen kunnen hierdoor laagdrempelig kennis maken met verschillende sporten en sportverenigingen. Zie ook beleidsveld [4.1.3 positief opgroeien](#);
- Inzet van 16 FTE vakdocenten voor sport en beweging in het onderwijs, in totaal 26 FTE-combinatiefuncties..

Conclusie

Het stimuleren dat kinderen gaan sporten en bewegen en het bevorderen van een gezonde actieve leefstijl vindt grotendeel plaats via de infrastructuur van Bslim.2018 is het tweede uitvoeringsjaar van het beleidskader Bslim 3. Het is een totaalprogramma gericht op het activeren van een gezonde actieve leefstijl van kinderen en jongeren. Deels in de schoolse tijd, deels in de vrije tijd. In totaal zetten we 26 FTE-combinatiefuncties in. Een combinatiefunctionaris is een professional die werkt op school en in de sport om de drempel voor sporten zo laag mogelijk te maken.

5.2.2 Ruim baan voor talent

Topsport en breedtesport horen bij elkaar en versterken elkaar. Topsport is ook citymarketing en heeft onder andere door topsportevenementen betekenis voor de economie en cultuur. In Groningen hebben we kennis en opleidingen op het gebied van topsport en talentontwikkeling (Rijksuniversiteit, Hanzehogeschool, Middelbaar Beroeps Onderwijs, Topsport Talentschool). Door de jeugdige bevolkingssamenstelling zijn er veel talentvolle sporters.

We willen Groningen een City of Talent laten zijn, ook voor de sport. We willen dat zeer talentvolle sporters zich in Groningen verder kunnen ontwikkelen. Hiervoor bieden we ze, samen met scholen en sportbonden, extra faciliteiten.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal ondersteunde RTC's	7	7	7
Aantal ondersteunde topsport-talentevenementen	7	5 - 6	6
% talenten dat doorstroomt naar een hogere status	Afhankelijk van eisen die NOC NSF stelt. Indicator vervalt vanaf begroting 2019.	-	Afhankelijk van eisen die NOC NSF stelt. Indicator vervalt vanaf begroting 2019
Aantal topsporttalenten dat vanuit een RTC doorstroomt naar een hoger niveau	47*	-	32*

*optelsom van verschillende (team)sporten

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen dat talentvolle sporters zich in Groningen verder kunnen ontwikkelen. De samenwerking en kennisuitwisseling tussen topsportclubs, kennisinstellingen en gemeente is verbeterd. We willen een beter beeld krijgen van de breedtesportverenigingen met ambities op het gebied van talentontwikkeling en de kennis van de Regionale Trainingscentra (RTC's) aan deze verenigingen ten goede laten komen. We voeren regulier overleg met Topsport Noord om de RTC's optimaal te ondersteunen en we gaan onderzoeken of een gemeenschappelijke trainingsfaciliteit voor de RTC's in MartiniPlaza haalbaar is.

We streven naar een stad met een optimaal topsportklimaat. Dit gaat over goede en echte topsport, breedtesport, "beweging in onderwijs", talentontwikkeling, maatschappelijke ontwikkeling en economische ontwikkeling: een "topsportieve", vitale en gezonde regio. Een regio waar sporters zich tot topsporters kunnen ontwikkelen en prestaties kunnen leveren op het hoogste niveau in hun tak van sport. Om dit te realiseren is het nodig om verder te bouwen aan optimale omstandigheden, bestaande uit de beste trainings- en wedstrijdcondities, coaches en talentprogramma's van hoge kwaliteit.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In samenwerking met alle betrokken partijen is er een Uitvoeringsagenda Topsport 2018+ tot stand gebracht. De uitvoering geven we vorm aan de hand van vier bouwstenen (4 T's). Het gaat hier om talentherkenning, talentontwikkeling, talent-expertise en talentprofilering. Per bouwsteen wordt inzichtelijk welke activiteiten we samen met de verschillende partijen uitvoeren en welke resultaten we willen bereiken. Dit gehele pakket vormt de bijdrage van ons en onze partners aan een optimaal topsportklimaat in de stad. De uitvoering en realisatie van de agenda en zodoende het succes valt of staat met het draagvlak voor de gekozen richting en de beschikbare middelen.

Bij de RTC's zien we in 2018 een instroom van 118 nieuwe talenten. 32 talenten zijn vanuit de RTC's doorgestroomd naar een hoger trainingsniveau.

Met betrekking tot de doorstroming van talenten naar een hogere status NOC*NSF: aangezien we vanuit gemeentelijk beleid geen invloed hebben op de richtlijnen van NOC*NSF komt deze indicator vanaf 2019 te vervallen.

Conclusie

De Uitvoeringsagenda Topsport 2018+ heeft veel potentie en is een goed vertrekpunt om samen met alle partners meer uit topsport en talentontwikkeling te halen.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
05.1 Sportieve infrastructuur	20.395	20.576	20.772	-197
05.1.1 Fac.ver: accommodaties	18.827	18.787	19.041	-254
05.1.2 Fac.ver: Samenwerk en vitalit	133	304	220	84
05.1.3 Sport.ruimte openb en openbare	1.435	1.485	1.512	-27
05.2 Jeugd in Beweging en Ruim Baan	1.298	1.448	1.406	42
05.2.1 Jeugd in beweging	1.160	1.310	1.267	43
05.2.2 Ruim baan voor talent	138	138	139	-1
Totaal Lasten	21.693	22.024	22.178	-155
05.1 Sportieve infrastructuur	6.549	6.221	5.911	-310
05.1.1 Fac.ver: accommodaties	6.517	6.189	5.798	-390
05.1.2 Fac.ver: Samenwerk en vitalit	8	8	18	10
05.1.3 Sport.ruimte openb en openbare	24	24	95	71

05.2 Jeugd in Beweging en Ruim Baan	0	0	34	34
05.2.1 Jeugd in beweging	0	0	33	33
05.2.2 Ruim baan voor talent	0	0	0	
Totaal Baten	6.549	6.221	5.945	-277
Totaal Saldo voor bestemming	15.144	15.803	16.234	-431
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	220	255	255	0
Totaal onttrekkingen	258	419	419	0
Totaal saldo na bestemming	15.106	15.639	16.069	-430

Financiële toelichting

5.1 Sportieve infrastructuur	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-197	-309	-506

Vervangingsinvesteringsprogramma Sport 2018, de Papiermolen en sportpark Corpus den Hoorn

(V 309 duizend euro)

De kapitaallasten zijn 309 duizend euro lager uitgevallen door het verschuiven van projecten en vertragingen daarin. Twee belangrijke projecten die een langere doorlooptijd hebben dan voorzien, zijn de Papiermolen en de extra kleedkamers sportpark Corpus den Hoorn. Daarnaast is er vrijval ontstaan, omdat we later starten met afschrijven naar aanleiding van gewijzigde regelgeving.

Invoering restwaarde (V 255 duizend euro)

Door de invoering van restwaarden vallen de kapitaallasten 255 duizend euro lager uit. Deze stelselwijziging is opgenomen in de Financiële verordening 2018.

Afschaffing componenten methode (V 184 duizend euro)

Door de afschaffing van de componenten methode is een voordeel van 184 duizend euro ontstaan op de kapitaallasten. Een aantal investeringen wordt niet langer geactiveerd, waardoor de kapitaallasten afnemen.

Onderhoudsbenadering, dotatie voorziening groot onderhoud (N 1,574 miljoen euro)

In de Financiële verordening 2018 is bepaald dat de 'onderhoudsbenadering' wordt toegepast in plaats van de 'componentenbenadering'. Hierdoor is er met ingang van 2018 een voorziening groot onderhoud ingesteld. In deze voorziening heeft op basis van de onderhoudsplannen een incidentele dotatie plaats gevonden van 1,574 miljoen euro.

Afschrijving drafbaan en voetbal West End (N 142 duizend euro)

We hebben onze activa beoordeeld, dit heeft geleid tot een technische correctie op de drafbaan en voetbal West End. Dit geeft een incidenteel nadeel in 2018 van 142 duizend euro.

Sportcentrum Europark (V 300 duizend euro)

In 2016 zijn structurele middelen beschikbaar gesteld voor de bouw van het sportcentrum Europark. Doordat de bouw nog niet voltooid is, vallen de structurele middelen in 2018 vrij.

Overhead (V 307 duizend euro)

Doordat personele indirecte overhead in de realisatie geboekt wordt in programma 14, maar de begroting nog in programma 5 staat, is op dit deelprogramma een voordeel ontstaan van 307 duizend euro. Daar tegenover staat een nadeel in programma 14.

Overige afwijkingen (N 145 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 145 duizend euro.

5.2 Jeugd in beweging en Ruim Baan	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	42	34	76

Afwikkeling subsidies (V 32 duizend euro)

Binnen het sociale domein hebben we in het kader van Maatschappelijke Kosten en Batenanalyse (MKBA), strakker op de verantwoording van subsidies gestuurd. Dit heeft op het deelprogramma Jeugd in beweging en Ruim Baan tot een bate van 32 duizend euro geleid.

Overige afwijkingen (V 44 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 44 duizend euro.

Financiële risico's

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappijen (SPOT Groningen en Sport050)
Programma	Sport en bewegen en cultuur
Omschrijving	We houden rekening met een risico bij de werkmaatschappijen Oosterpoort / Stadsschouwburg (SPOT Groningen) en sport050. Een deel van de inkomsten van de directie SPOT Groningen is afhankelijk van de economische conjunctuur en andere externe factoren. Wij houden rekening met een bedrijfsrisico van 10% van de omzet van circa 8,7 miljoen euro voor SPOT Groningen. Sport050 kent een afhankelijkheid van de economische conjunctuur en het weer. Wij houden rekening met een specifiek bedrijfsrisico ter hoogte van circa 10% van de tarief-gerelateerde omzet. Die verwachte omzet 2019 is circa 6,17 miljoen euro. Het risico voor de beide werkmaatschappijen samen is 1,487 miljoen euro. We houden rekening met een kans van 25%.
Risicobedrag 2019	1,487 miljoen euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	1,487 miljoen euro
Kans 2020	25%
Risicobedrag 2021	1,487 miljoen euro
Kans 2021	25%
Risicobedrag 2022	1,487 miljoen euro
Kans 2022	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Programma 6: Cultuur

Overzicht

De Groningse culturele infrastructuur is oorspronkelijk, divers en van hoge kwaliteit. We willen bijdragen aan een goed geïnformeerde stedelijke samenleving en een levendig cultureel klimaat, waarin het voor iedereen prettig is om te wonen, werken, studeren, verblijven en ondernemen. Hierbij spelen ook evenementen een belangrijke rol.

Als gemeente hebben we voor de periode 2017-2020 de volgende ambities:

- 1 - Zorgen voor een bruisende stad;
- 2 - Zorgen voor een City of Talent;
- 3 - Kunst en cultuur voor iedereen;
- 4 - Cultuur over grenzen heen.

Om deze ambities te realiseren zetten we de volgende strategieën in;

- Ruim baan voor talent;
- Een sterke basis en ruimte voor vernieuwing;
- Nieuwe verbindingen leggen;
- Een leven lang cultuur;
- Samenleven met cultuur;
- Overal cultuur.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een gemeente is:

- Met een kwalitatief hoogstaand, vernieuwend en gevarieerd cultureel klimaat;
- Met een cultuuraanbod voor jong en oud, voor mensen uit alle lagen van de bevolking;
- Die mensen in staat stelt en actief stimuleert om zelf cultureel actief te zijn.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

[Cultuurnota 2017-2020](#)

[Kadernota Cultuur 2017-2020 Cultuurstad Groningen. City of talent \(2015\)](#)

[Nota strategisch evenementenbeleid \(2014\)](#)

[Omroepnota Mediabeleid 2016 - 2019](#)

[Popvisie No Guts No Glory \(2011\)](#)

[Beleidsverkenning Op weg naar een nieuwe Oosterpoort \(2018\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Dit jaar hebben we uitvoering gegeven aan onze cultuurnota 'City of Talent' 2017-2020. Samen met de culturele instellingen en inwoners werken we aan een bruisende culturele stad.

Onze samenwerking binnen 'We the North' met zeven Noordelijke overheden hebben we verder geïntensiveerd met de aanbidding het Regioprofiel 'Sterke samenwerking met een experimenteel hart' aan minister Van Engelshoven op 31 oktober. We the North is een plusprogramma dat zich richt op talentontwikkeling, innovatie en de dynamiek tussen stad en regio. Met het Regioprofiel willen we de aandacht vestigen op de Noordelijke kracht en uitdagingen. Door samen met het culturele veld experimenten te ontwikkelen en uit te voeren, geven we een impuls aan de ontwikkeling van Noord-Nederland. We leveren input voor de herijking van het landelijke cultuurbestel voor de periode 2021-2024.

In 2018 was Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa. Hierbij sloten we aan met de tijdelijke culturele ambassade, waar we Gronings beeldende kunst-talent presenteerden. Als gemeente stonden we in 2018 op de zevende plaats van de Atlas van Gemeenten (thema cultuur), de provincie Groningen stond eerste in de Regionale Cultuurindex.

Met de viering van Koningsdag hebben we Groningen landelijk onder de aandacht gebracht als aantrekkelijke, jonge en levendige stad.

We hebben de eerste fase van het onderzoek naar een nieuwe Oosterpoort afgerond. Daarnaast zijn we gestart met de verkenning van de nieuwe huisvesting van VRIJDAG.

Deelprogramma 6.1: Culturele infrastructuur

Met dit deelprogramma willen we optimale voorwaarden creëren voor cultuur. We werken samen met de culturele instellingen om samen de culturele diversiteit en kwaliteit in Groningen te versterken. De volgende vier strategieën dragen bij aan het versterken van onze culturele infrastructuur.

- Ruim baan voor talent;
- Een sterke basis en ruimte voor vernieuwing;
- Nieuwe verbindingen leggen;
- Overal cultuur.

Beleidsvelden

- Ruim baan voor talent
- Een sterke basis en ruimte vernieuwing
- Nieuwe verbindingen leggen
- Overal cultuur
- Evenementen

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Positie gemeente Groningen in Atlas voor Gemeenten	-	Top 5	7*
Aantal instellingen dat onder verscherpt toezicht is gesteld	3	3	

*De provincie Groningen stond in 2018 op de eerste plaats van de Regionale Cultuurindex.

6.1.1 Ruim baan voor talent

Met haar kennis- en cultuurinstellingen, hoogopgeleide bevolking en instroom van jong (internationaal) creatief talent is Groningen een 'City of Talent'. Wij willen ons de komende cultuurnotaperiode profileren als dé culturele 'City of Talent' van Nederland. We blijven werken om het inspirerende klimaat van de stad te behouden en jong talent de kans te bieden zich hier te ontwikkelen. We bouwen verder aan waar we goed in zijn.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- We wilden broedplaatsen creëren en ondersteunen waar nieuw talent en nieuwe kunstvormen konden worden ontwikkeld, en talent en innovatie konden worden getoond;
- We wilden talent inzetten als ambassadeur voor de stad;

- We wilden het unieke karakter van ons cultuuraanbod benutten door in te zetten op een nieuw stadsbreed talentenprogramma.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We hebben drie initiatieven van jonge makers, ZUHAUSE, The Resort en Teddy's Last Ride een opstartsubsidie gegeven om zich te kunnen ontwikkelen. De Kunstraad is gestart met het monitoren van hun ontwikkeling;
- We hebben een start gemaakt met onderzoeken hoe talenten en jonge makers in de beeldende sector ondersteund kunnen worden. In 2019 moet dit uitvoering krijgen;
- We ondersteunen Station Noord, Up North en Hit the North, drie Noord-Nederlandse talentontwikkelingsprogramma's in het kader van We the North;
- We hebben een Quicksan Broedplaatsenbeleid en ateliers laten uitvoeren om vraag en aanbod te inventariseren en beleidsopties te verkennen. Hieruit blijkt dat de creatieve industrie groeit en daarmee de vraag naar betaalbare huisvesting voor startende initiatieven;
- We bieden jong talent stipendia voor literatuur, beeldende kunst en muziek i.s.m. het Prins Claus Conservatorium, Kunstacademie Minerva en het CBK;
- We bieden jonge talenten een podium als ambassadeur op symposia, werkbezoeken, etc.

Conclusie

We zetten in op talentontwikkeling in verschillende culturele disciplines. De samenwerking op Noord-Nederlands niveau speelt hier een grote rol in en is versterkt. Het stadsbrede talentprogramma wordt niet als zodanig uitgevoerd maar onze inspanningen met onze partners beslaan het merendeel van de culturele disciplines.

6.1.2 Een sterke basis en ruimte voor vernieuwing

Het grote en diverse culturele aanbod is een van de grote pijlers onder de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Groningen. Deze diversiteit heeft een keerzijde. Het is kostbaar om overeind te houden. Daarnaast is er (financiële) druk vanuit het Rijk en Provincie om de culturele infrastructuur overeind te houden. Hierdoor is er de afgelopen jaren maar beperkt financiële ruimte geweest voor vernieuwing. We willen flexibele ruimte in ons cultuurbudget om onze strategische doelen te behalen. Dit laten we niet ten koste gaan van de instellingen die al jarenlang bij dragen aan het unieke culturele klimaat in onze stad.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% subsidieaanvragen afgehandeld binnen de daarvoor gestelde termijn (100%)	100%	100%	100%
% benutting van de beschikbare budgetten voor cultuurprojecten	100%	100%	100%
Toegekende aanvragen incidentenbudget - samen met provincie	-	-	75
Afgewezen aanvragen incidentenbudget - samen met provincie	-	-	46
Toegekende aanvragen BAK	-	-	92

(amateurkunst)			
Afgewezen aanvragen BAK (amateurkunst)	-	-	0

Wat wilden we bereiken in 2018?

- We wilden zicht hebben op de eerste effecten van het cultuurpijlerschap;
- We wilden ingaan op de vraag om meer inhoudelijke monitoring;
- We wilden toewerken naar een zo goed mogelijke positie van onze culturele werkmaatschappijen ten opzichte van het gemeentelijk concern;
- We werkten verder toe naar de start van het Groninger Forum in 2019.
-

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In samenwerking met de provincie hebben we het Cultuurpijlerschap gemonitord. De provincie heeft hiervoor een extern onderzoek laten uitvoeren. De eerste resultaten zijn positief; de cultuurpijlers werken meer met elkaar en hun achterban samen;
- De ambities en strategieën in de cultuurnota zijn vertaald in te behalen resultaten, effecten en indicatoren in het Programma van Eisen voor de instellingen. Door goede samenwerking tussen cultuurbeleid en contractering voeren we niet alleen het gesprek over 'de cijfers', maar tegelijk ook over de ambities en uitdagingen van de instellingen;
- Het CBK is verzelfstandigd.

De Oosterpoort & Stadsschouwburg (OPSB)

- We hebben verder gewerkt aan de interne verzelfstandiging van OPSB, onder meer door een verkenning naar soortgelijke situaties elders in Nederland, zodat het proces in 2019 kan worden afgerond;
- We hebben een plan van aanpak gemaakt en budget vrijgemaakt voor het oplossen van de bestaande knelpunten rond brandpreventie, veiligheid, beveiliging en geluidsoverlast bij De Oosterpoort. De uitvoering van dit plan van aanpak wordt in de zomer van 2019 afgerond;
- Op basis van een inhoudelijke en een ruimtelijke verkenning is besloten tot vervolgonderzoek naar een nieuw muziekcentrum ter vervanging van de huidige Oosterpoort.

Groninger Forum

- We werkten verder toe naar een succesvolle start van het Groninger Forum door het actualiseren en nader uitwerken van de startbegroting en het Programma van Eisen van het Forum;
- Er zijn stappen gezet in het onderzoeken van de mogelijke aankoop van het bibliotheekpand Ten Boer, het onderkomen van de bibliotheek Haren is per 2019 eigendom van de gemeente Groningen. We hebben de overgang van de bibliotheken naar de Stichting Groninger Forum per 2019 voorbereid;
- We zijn een onderzoek gestart naar de haalbaarheid (ruimtelijk en financieel) van de vestiging van het wijkfiliaal Hoogkerk van de Forum-bibliotheek in de (dan uit te breiden) Vensterschool Hoogkerk.

Conclusie

We hebben uitvoering gegeven aan een sterke basis door instellingen en Cultuurpijlers beter te monitoren. Het proces van de interne verzelfstandiging en het onderzoek naar nieuwe huisvesting van de Oosterpoort loopt. De bibliotheekfunctie van het Groninger Forum is versterkt en de startbegroting en het Programma van Eisen zijn verder uitgewerkt.

6.1.3 Nieuwe verbindingen leggen

Het aangaan van verbindingen is de kracht van cultuurstad Groningen. De Kunstraad constateert dat hierin stappen worden gezet. Instellingen gaan samenwerkingen aan met andere (maatschappelijke) partners om een interessanter aanbod te bieden. We willen kunst en cultuur nog meer verbinden met de maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen in onze stad. Voor deze verbindingen zoeken we de samenwerking op, in stedelijk, regionaal én noordelijk verband en met het bedrijfsleven. We promoten cultuur als onderdeel van een goed vestigingsklimaat en 'Citymarketing'. Daarnaast dragen wij via onze netwerken bij aan het hervormen van het landelijk cultuurbestel.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- We wilden binnen de gemeente Groningen cultuur aan andere beleidsterreinen verbinden zoals stadsontwikkeling en het sociaal domein;
- We wilden intensiever samenwerken met het bedrijfsleven;
- We hebben cultuur gepromoot als belangrijke bijdrage aan het creëren van een goed vestigingsklimaat en zien cultuur als basis-ingrediënt voor 'city marketing';
- We intensiveerden de culturele samenwerking in Noord-Nederland via 'We the North';
- Wij waren ons bewust van de waarde van Leeuwarden-Fryslân 2018 voor het Noorden en sloten hier actief bij aan.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In 2018 hebben we op verschillende terreinen nieuwe verbindingen gelegd. Het project De Wijk De Wereld heeft in Selwerd en Paddepoel als aanjager gewerkt voor de verbinding met wijkgericht werken en het sociaal domein. Bij de ontwikkeling van het park in Meerstad heeft een kunstenaar integraal meegewerkt aan het ontwerp, waardoor kunst en landschap één worden. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- Er is een integrale aanpak vanuit cultuur en stadsontwikkeling voor stadsvernieuwing en grote stedelijke projecten;
- Marketing Groningen werkt sinds eind 2018 aan een nieuwe integrale strategie voor bezoekers, bewoners, bedrijven en 'brains' (studenten/talenten) waar cultuur onderdeel van is. De ontwikkeling van de cultuurpas is vertraagd door de hoge kosten van de onderliggende techniek;
- We ondersteunen de website Here & Now met informatie over cultuur voor internationals;
- Groninger museum, Grid, Nederlands Stripmuseum, Noordelijk Scheepvaartmuseum en het Universiteitsmuseum organiseerden voor de 2de keer met groot succes de Groninger Museumnacht 2018. Met zo'n 3500 bezoekers was de cultuurnacht weer uitverkocht, met een opvallend hoog aantal kinderen en buitenlandse studenten;
- De samenwerking binnen We the North is verder uitgebouwd. Op 31 oktober hebben we het Noordelijke Regioprofiel aangeboden aan de minister, waarmee we inzetten op een sterkere verbinding tussen het landelijke, regionale en lokale beleid. Daarnaast voeren we lopende het programma We the North uit met experimenten op het gebied van talentontwikkeling, cultuureducatie en cultuur voor ouderen;
- Tijdens Leeuwarden Culturele Hoofdstad hebben we in de tijdelijke Culturele Groningse Ambassade beeldende kunst-talent uit de gemeente een podium gegeven.

Conclusie

Cultuur is steeds meer onderdeel van een integrale aanpak. Er wordt vanaf de start van een project samengewerkt met andere domeinen, waarbij anderen ons ook steeds beter weten te vinden. Dit zorgt ervoor dat cultuur meer zichtbaar is. Groningen was vertegenwoordigd in het programma van Leeuwarden Culturele Hoofdstad 2018. We werken verder aan de cultuurpas om specifieke cultuurmarketing te realiseren.

6.1.4 Overal cultuur

Groningen is een stad die bruist van cultuur. We willen een stad zijn waar inwoners en bezoekers overal cultuur kunnen ervaren. Kunst in de openbare ruimte draagt bij aan die beleving, zowel met tijdelijke projecten als met permanente kunstwerken. Door cultuur toe te voegen aan projecten willen we gebieden een impuls geven of weer laten opbloeien, zoals het Suikerunieterrein en het Ebbingekwartier, Groninger Forum en Historisch kwartier.

Cultuur willen we inzetten als 'placemaking': door een evenement neer te zetten om een plek vindbaar te maken of als profilering van een gebied. Kunst kan fungeren als stadsmarkering door de publieke ruimte creatief in te richten.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal bezoekers Oosterpoort/ Stadsschouwburg (OPSB)	302.000	Tussen 240.000 en 260.000	330.000
Aantal bezoekers Groninger Museum	213.200	180.000	234.000
Aantal projecten Kunst op Straat	4	4	6

Wat wilden we bereiken in 2018?

- We wilden dat kunst niet alleen in het centrum, maar ook in de wijken zichtbaar en voelbaar was. Zie ook de paragraaf [Integraal gebiedsgericht werken](#).
- We wilden inzetten op 'de stad als podium', bijvoorbeeld door openbare repetities of andersoortige activiteiten. Zie ook de paragraaf [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- We wilden de binnenstad inzetten als onze 'huiskamer' waar iedereen op een laagdrempelige wijze met cultuur in aanraking kon komen;
- We wilden ruimte voor de productiefunctie talentontwikkeling in het Ebbingekwartier en met dit makerscluster de stedelijke infrastructuur versterken en kansen voor samenwerking en synergie benutten;
- We wilden cultuur integraal onderdeel maken van onze stadsontwikkeling, door deze vanaf het begin te betrekken bij grote stadsprojecten of in te zetten om gebieden te laten opleven.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We denken mee over kunst in de openbare ruimte in een aantal grote stadsprojecten zoals de Ring Zuid, het Suikerterrein en Meerstad. We zorgen dat Kunst Op Straat iets toevoegt aan een gebied of wijk en de kwaliteit van de openbare ruimte vergroot. Tijdens de Kunst op Straat week vonden fotoprojecten plaats in Lewenborg en Paddepoel.
- Er zijn diverse vaste en tijdelijke kunstwerken geplaatst: Een beeld van Anne Wenzel in de Vishoek; een kunstwerk op Noorderzon; 6 kunstwerken op de Grote Markt in het kader van Marker; Strips (diverse) rondom de bouwplaats aan de Grote Markt; Moon in de Waagstraat en Kunst op maat opdrachten in het Provinciehuis.
- Er zijn nieuwe projecten en verkenningen opgestart, zoals het aanpassen van de stadsmarkering CLIO (energiemast) Hoornse Meer, in relatie tot de energietransitie. Bij de Helperzoom wordt een kunstopdracht uitgezet langs de ecologische zone.
- Een aantal projecten loopt nog, zoals de inrichting van het park bij Meerstad, kunstprojecten i.s.m. Minerva bij Ring Zuid, de garage van het forum en een beeld van Elisabeth Stienstra in De Velden.
- Om Kunst op Straat een nog sterkere rol te geven bij de ruimtelijke inrichting van de stad, zijn we begonnen met het opstellen van een percentageregeling bij grotere ruimtelijke projecten.

- Bij huisvestingsvraagstukken van culturele organisaties zoeken we naar synergiekansen en mogelijkheden binnen (gemeentelijk) vastgoed.

Conclusie

Kunst en cultuur is zichtbaar en beleefbaar in de hele stad, in oude en nieuwe wijken. Hiermee vergroten we de kwaliteit van de openbare ruimte.

6.1.5 Evenementen

Groningen is een bijzondere gemeente om in te wonen, te werken en te verblijven. Een aantrekkelijke gemeente voor bezoekers, bewoners en ondernemers. Het diverse aanbod aan evenementen maakt van Groningen een levendige gemeente en een aantrekkelijke bestemming om te bezoeken. In het evenementenbeleid zoeken we naar een goede balans tussen een levendige stad en een aantrekkelijke stad om in te wonen en te werken. Samen met partners organiseren we meer regie op het aanbod van grote evenementen. Daarnaast hebben we gericht locatiebeleid voor de belangrijkste locaties in de gemeente.

Wij willen dat Groningen haar sterke positie als evenementenstad in stand houdt. Groningen heeft een eigen gezicht en is ook voor buitenstaanders een jonge, eigenzinnige stad met veel aandacht voor cultuur. Met onze historische binnenstad en de aanwezigheid van grote kennisinstellingen hebben we veel te bieden voor organisatoren van evenementen. Wij willen dat evenementen meer bijdragen aan een herkenbaar profiel van Groningen. Evenementenbeleid en citymarketing zijn sterk aan elkaar verbonden.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal evenementen 200 - 1.000 bezoekers	95	160	104
Aantal evenementen 1.000 - 2.000 bezoekers	41	70	37
Aantal evenementen 2.000 - 25.000 bezoekers	21	25	26
Aantal evenementen meer dan 25.000 bezoekers	3	3	5
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen (totaal)	324	195	198
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - overige evenementenlocaties	29	30	35
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Binnenstad	48	10	37*
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Stadspark	130	80	33
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Kardinges	17	20	2
Aantal meldingen	13	10	6

geluidsoverlast evenementen - Rode Haan			
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Suikerunieterrein	66	45	85*

* Het aantal meldingen geluidsoverlast op het Suikerunieterrein en in de binnenstad is licht hoger dan onze ambitie. Wij hebben deze ambitie scherp gesteld en spannen ons maximaal in om het aantal meldingen over geluidsoverlast zo veel mogelijk te beperken. De afgelopen jaren zien wij dat het aantal meldingen hoger ligt dan onze ambitie. Dit wordt verklaard door enkele evenementen.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Wij wilden werken aan de doorontwikkeling van ons strategisch evenementenbeleid en blijven sturen op een kwalitatief en gevarieerd evenementenprogramma. In 2018 wilden we het evenementenbeleid evalueren. Ten aanzien van de volksfeesten streefden we naar een inspirerend en gevarieerd programma rond Koningsdag en 28 augustus, vanuit een meer professionele structuur.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We hebben in 2018 een ruim en gevarieerd aanbod in onze stad gefaciliteerd;
- We gebruiken het volgende afwegingskader: een kwalitatief goed en gevarieerd evenementenprogramma met voor ieder wat wils, dat bijdraagt aan de programmering van onze stad en evenwichtig wordt verspreid over onze evenementenlocaties;
- We hebben het strategisch evenementenbeleid geëvalueerd ten aanzien van geluidsnormen. Dit hebben we gedaan aan de hand van vergelijkend onderzoek naar geluidsnormen. De uitkomsten hebben we gerelateerd aan ons strategisch evenementenbeleid en de locatieprofielen;
- We hebben ons vergunningsverleningsproces verder geoptimaliseerd. Onze aandacht ging uit naar afstemming tussen vergunningenbeleid en evenementenbeleid, coördinatie en handhaving van het draagvlak in de stad;
- De viering van Koningsnacht en Koningsdag 2018 was er een divers programma voor een breed publiek met een bijzondere ontvangst van de Koninklijke familie. We hebben de professionaliseringsslag van Koningsdag 2018 doorgezet, onder meer in de kaders voor Koningsdag 2019;
- We hebben evenementorganisatoren verder begeleid in een traject voor het verduurzamen van evenementen.

Conclusie

Groningen behoudt haar sterke positie in de top van de evenementensteden in Nederland. De brede en gevarieerde evenementenprogrammering draagt bij aan onze cultureel bruisende stad waar iedereen zich thuis voelt. We blijven ons inzetten om onze positie als evenementenstad te handhaven en waar mogelijk te verstevigen; waarbij we de leefbaarheid voor alle inwoners in het oog blijven houden. In 2019 evalueren we ons Strategisch Evenementenbeleid en blijven we ons inspannen om de ervaren overlast van evenementen verder terug te dringen. We blijven investeren in een goede samenwerking, van aanvraagprocedure tot evaluatie van evenementen, zodat we Groningen verder kunnen positioneren als een gemeente waar het goed toeven is.

Deelprogramma 6.2: Deelname aan cultuur

Cultuur is genieten van wat anderen brengen en ook zelf cultureel actief zijn. Dat ondersteunen en bevorderen we via onze voorzieningen en regelingen voor amateurkunst en kunst op school. Cultuur kan een positieve bijdrage leveren aan maatschappelijke vraagstukken als 'healthy ageing', sociale cohesie en het ontwikkelen van basisvaardigheden. Cultuur stimuleert ontmoeting en debat en roept op tot reflectie.

Beleidsvelden

- Samenleven met cultuur
- Een leven lang cultuur

6.2.1 Samenleven met cultuur

Maatschappelijke vraagstukken op bijvoorbeeld het gebied van zorg, duurzaamheid, krimp of vergrijzing worden steeds complexer. Mogelijke oplossingen vragen om innovatie en creativiteit, bij uitstek een kracht van de culturele sector. We willen daarom deze kracht verbinden aan maatschappelijke thema's. We willen dat kunst en cultuur in het centrum van de stad en in de wijken toegankelijk en te beleven is. Hiermee draagt cultuur bij aan de inclusieve stad.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- We gaven een impuls aan samenwerkingsprojecten op het gebied van kunst en ouderen;
- We wilden middels cultuur een bijdrage leveren aan de opgave gebiedsgericht werken;
- We wilden culturele instellingen uitdagen om hun waarde voor het bredere maatschappelijke domein te bewijzen en verder hierop in te zetten. Zie ook de paragraaf [Integraal gebiedsgericht werken](#).

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Met het Pronkjewail Fonds hebben we culturele projecten gericht op ouderen gerealiseerd als Age Friendly Cultural Region 2017-2018. De resultaten van de projecten worden door de Hanzehogeschool geëvalueerd met een impactmeting. Met Vrijdag en de Hanzehogeschool wordt in 2019 het vervolg van dit thema onderzocht.
- In Paddepoel en Selwerd vond in 2018 voor het eerst het project De Wijk De Wereld plaats. Buurtbewoners maakten een interactieve voorstelling onder begeleiding van professionals. Het resultaat was dat bewoners in aanraking kwamen met cultuur en daarnaast elkaar leerden kennen.
- De inzet van cultuur voor het brede maatschappelijke domein is onderwerp van gesprek met onze cultuurinstellingen. We zien overigens dat instellingen hier zelf ook op anticiperen door projecten te organiseren met scholen of in wijken, of door maatschappelijke thema's aan te snijden.
- Met een Stadjerspas of via het Jeugd cultuurfonds wordt cultuurdeelname bevorderd voor inwoners en gezinnen met een laag inkomen.

Conclusie

Er ontstaan steeds meer verbindingen vanuit cultuur met diverse maatschappelijke doelgroepen, zoals ouderen en wijkbewoners van aandachtswijken. Er wordt via armoedebeleid ingezet het laagdrempeliger maken van deelname aan cultuur.

6.2.2 Een leven lang cultuur

In Groningen krijgt iedereen de kans om zich te ontwikkelen met behulp van kunst en cultuur. Cultuuronderwijs is daarbij essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. We bevorderen daarnaast actieve cultuurparticipatie omdat dit bijdraagt aan het welzijn van onze inwoners en het de sociale cohesie bevordert.

Voor de bibliotheek hebben we een uitvoeringsbeleid ontwikkeld voor een brede doelgroep met laaggeletterden en jeugd als speerpunt. We willen dat de inwoners van de stad kennis hebben van de geschiedenis van Groningen om bewustzijn te creëren over onze identiteit in zowel het verleden als het heden.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Verwacht	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal bezoekers Groninger Forum	1.229.004	1.100.000	1.225.037
Aantal uitleningen bibliotheek	826.405	1.370.000	781.225
Aantal leden bibliotheek	42.379	45.500	42.457
% Groningers dat wekelijks naar OOG kijkt	49%	42%	-
Aantal bezoekers Noordelijk Scheepvaartmuseum	38.757	35.000	35.000
Aantal gehonoreerde projecten Plusregeling amateurkunst (en uitputting budget)	43	35	44
Aantal bereikte leerlingen in het basisonderwijs met CMK	9.752	12.500	12.396
% deelnemende scholen aan CMK	59%	90%	*75%
Aantal scholen in het VO met de Cultuurkaart	10	10	10

* Het is in de praktijk weerbarstig om scholen aan te haken. Tegelijkertijd zien we dat we niet het streefpercentage voor het aantal scholen, maar wel een toename in het aantal bereikte leerlingen in het basisonderwijs met CMK hebben behaald.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Cultuuronderwijs is essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. We dragen middels cultuuronderwijs dan ook bij aan de pijler Positief opgroeien. We vergroten het bereik en de kwaliteit van cultuuronderwijs op scholen. Ons instrument hiervoor is Cultuureducatie met kwaliteit. Daarnaast willen we een impuls geven aan muziek in het basisonderwijs;
- In Groningen krijgt iedereen de kans om zich te ontwikkelen met behulp van kunst en cultuur. We sluiten aan bij de Europese doelstelling van een leven lang leren en staan voor het ontwikkelen van *21st century skills* door Stadgers;
- We willen dat de inwoners van de stad kennis hebben van de geschiedenis van Groningen. Dit is belangrijk voor het bewustzijn over onze samenleving in zowel het verleden als het heden;
- We willen meer samenwerking bewerkstelligen tussen de erfgoedinstellingen, zodat de collectie Groningen vaker en laagdrempelig wordt getoond;
- De inwoners van de stad hebben plezier in lezen en worden gestimuleerd in hun literaire ontwikkeling;
- Kinderen, jongeren en volwassenen in de stad beschikken over een basisniveau taalvaardigheid waarmee ze minimaal zelfredzaam zijn in de hedendaagse informatiemaatschappij. Ze maken kennis met, en beleven plezier aan lezen;
- De inwoners van de stad zijn actieve burgers die deel uitmaken van en participeren in de samenleving. Alle Groningers hebben de mogelijkheid om vrij elkaar te ontmoeten en in debat te gaan over actuele maatschappelijke thema's.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Kunst en Cultuur heeft de advies- en aanjaagfunctie voor Cultuureducatie met Kwaliteit (CMK) in 2017 op zich genomen. Ze bereiken nu steeds meer basisscholen en de scholen die meedoen ontwikkelen zich hier goed in. Het bereik is bijgesteld omdat dit te ambitieus was geformuleerd. Deelname aan CMK wordt gestimuleerd met adviesgesprekken, leergemeenschappen en bijscholing van docenten en schoolleiders. Lokale culturele aanbieders ontwikkelen steeds meer nieuw educatie-aanbod in samenwerking met de scholen.

- Bij het project Waste no Waste hebben we een cultuureducatie-programma gerealiseerd in samenhang met natuur- en techniekonderwijs. Scholen uit de omgeving van het Suikerunieterrein en het Alfa College werkten hier aan mee.
- We hebben uitvoering gegeven aan Meer Muziek in de Klas. In november vond een bijeenkomst voor het basisonderwijs plaats waar 200 docenten werden bijgeschoold om meer met muziek te doen, in combinatie met allerlei vakken. Uit de quickscan 2018 blijkt dat het percentage docenten dat zich vaardig voelt om muziek in de klas te geven is gestegen van 11% naar 27%.
- We hebben met het Stadspanel onderzoek gedaan naar cultuurbeoefening, cultuurbezoek en cultuurwaardering. Dit rapport geeft een beeld van de deelname aan en de beleving van cultuur door inwoners van de stad Groningen. We zien dat slechts zeven procent van de respondenten uit het Stadspanel aangeeft alle genoemde activiteiten nauwelijks tot nooit te bezoeken. Hieruit volgt dat 93 procent van de respondenten minstens enkele keren per jaar één of meerdere van de genoemde activiteiten beoefent. We delen de resultaten van het onderzoek met culturele instellingen zodat zij dit kunnen gebruiken om hun publiek te bereiken.
- Het Noordelijk Scheepvaartmuseum, Groninger Archieven en Groninger Museum werken aan een vernieuwd concept voor de invulling van een historisch museum. Uitgangspunt is een kleine vaste collectie op basis van de Canon van Groningen en daarnaast een flexibele indeling waar het historisch museum tentoonstellingen, lezingen en workshops gaat programmeren. In 2018 is de basis gelegd voor samenwerking en conceptvorming. In 2019 gaat de uitwerking starten.
- De wet schrijft openbare bibliotheken vijf functies voor: kennis & informatie, ontwikkeling & educatie, lezen & literatuur, ontmoeting & debat en kunst & cultuur. Deze vijf functies vormen de kerntaken in de invulling van het Groninger Forum dat met basisfuncties en programmering als bibliotheek, actualiteit, kennis & technologie, jeugd & educatie en festivals & events breed inzet op inspiratie, ontwikkeling en laagdrempeligheid.
- In 2018 is in Beijum een vijfde taalhuis geopend. In het Taalhuis kan iedereen met een taalvraag of vragen over rekenen en computervaardigheden langskomen. Ook is er informatie te vinden over opleidingen, cursussen, taalcafé's en andere vrijwilligersprojecten in de stad gericht op taal, rekenen en digitale vaardigheden. Het taalhuis Beijum is een samenwerking van WIJ Beijum, Taal voor het Leven, Humanitas, Gemeente Groningen, Noorderpoort, Alfa-college en het Groninger Forum.

Conclusie

We hebben in 2018 cultuureducatie en muziek in de klas gestimuleerd. Dit vraagt continu aandacht en doorontwikkeling. Als Age Friendly Cultural Region hebben we cultuur voor en door ouderen gestimuleerd. We werken verder aan de ontwikkeling van het Historisch Museum. Het Groninger Forum zet breed in op inspiratie, ontwikkeling en taalvaardigheid, ook in de wijken.

Bijdrage verbonden partijen

Martiniplaza BV

Relevante beleidsinformatie

Achterstallig Onderhoud gebouw

Het wegwerken van het urgent achterstallig onderhoud is gestart in 2014 en zal eindigen in 2019. De bijbehorende werkzaamheden staan bekend onder de werktitels MJOP-1 en MJOP-2. De werkzaamheden liggen op schema.

Functioneel onderhoud gebouw

De plannen voor het verdere onderhoud en aanpassing van het gebouw en de omgeving voor de periode 2018-2022 zijn nader uitgewerkt en vastgesteld. Het betreft ingrijpende aanpassingen aan de vergaderzalen, de scheiding van publieksstromen, het theater en de theaterfoyer en de

	<p>horeca. De totale kosten bedragen circa 5,0 miljoen euro en worden door Martiniplaza zelf betaald.</p> <p>Definitieve rechtsvorm Conform het advies van PBLQ uit 2016 is MartiniPlaza per 01.01.2019 gesplitst in twee B.V.'s, te weten een Vastgoed B.V. en een Exploitatie B.V.. De heer W. de Kok is directeur van beide B.V.'s. Aandeelhouder van beide B.V.'s is de gemeente Groningen.</p> <p>Plan 2030 In het plan voor de verdere ontwikkeling van Martiniplaza na 2022 is in ieder geval vastgesteld dat er een oplossing moet worden gevonden met betrekking tot de Expohal en de Borgmanhal. Deze hallen zijn zwaar verouderd, zijn niet te verduurzamen en missen iedere functionaliteit.</p>
Beleidsrisico	Geen.

Groninger Archieven	
Relevante beleidsinformatie	<p>De Groninger Archieven is een brede publieksinstelling met als doel om de geschiedenis van stad en provincie onder de aandacht te brengen. Hiermee wordt de verbinding gelegd tussen het onderzoek dat in de archieven wordt gedaan en de groeiende belangstelling in regionale geschiedenis.</p> <p>Digitalisering blijft de komende jaren de rode draad voor de Groninger Archieven. Het accent wordt gelegd op digitale toegankelijkheid, duurzaamheid en dienstverlening. Tot 1 januari 20121 wordt toegewerkt naar een collectie onderverdeeld in een fysiek en digitaal deel, met voor beide een eigen depot en een eigen publiekstoegankelijkheid.</p> <p>De gemeente is nauw betrokken bij de ontwikkelingen rondom het e-depot, dat er uiteindelijk toe moet leiden dat de burger thuis zijn informatie kan vinden en raadplegen.</p> <p>Als gevolg van digitalisering heeft het Rijk aangegeven dat het een reëel perspectief is dat zij op termijn uit de gemeenschappelijke regeling Regionaal Historisch Centrum "Groninger Archieven" treedt. In samenwerking met de andere Regionale Historische Centra is gestart met het opstellen van een gezamenlijke en individuele toekomst visie op de positie van de Regionale Historische Centra en de Groninger Archieven in het archiefbestel.</p>
Beleidsrisico	<p>De Groninger Archieven zijn voor de opbrengsten voor het grootste deel afhankelijk van de bijdragen van de gemeente en het Rijk.</p> <p>Eventuele bezuinigingen heeft invloed op de opbrengsten en het realiseren van de beleidsdoelen.</p> <p>Het op termijn uittreden van het Rijk uit de gemeenschappelijk regeling Regionaal Historisch Centrum "Groninger Archieven" kan gevolgen hebben voor de publieksfunctie van de Groninger Archieven.</p>

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
06.1 Culturele infrastructuur	28.703	32.455	32.079	376
06.1.1 Ruim baan voor talent	981	981	854	127
06.1.2 Een sterke basis en ruimte ver	4.959	4.944	4.916	28
06.1.4 Overal cultuur	21.756	25.559	25.293	267
06.1.5 Evenementen	1.007	970	1.017	-46
06.2 Deelname aan cultuur	15.286	15.151	15.224	-72
06.2.2 Een leven lang cultuur	15.286	15.151	15.224	-72
Totaal Lasten	43.989	47.606	47.303	303
06.1 Culturele infrastructuur	10.113	11.767	12.924	1.157
06.1.1 Ruim baan voor talent	11	11	1	-10
06.1.2 Een sterke basis en ruimte ver	0	0	0	
06.1.4 Overal cultuur	9.765	11.419	12.581	1.162
06.1.5 Evenementen	338	338	343	5
06.2 Deelname aan cultuur	0	0	1	1
06.2.2 Een leven lang cultuur	0	0	1	1
Totaal Baten	10.113	11.767	12.925	1.158
Totaal Saldo voor bestemming	33.876	35.839	34.378	1.461
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	2.377	5.402	5.402	0
Totaal onttrekkingen	2.616	5.689	5.689	0
Totaal saldo na bestemming	33.637	35.552	34.091	1.461

Financiële toelichting

6.1 Culturele infrastructuur	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	376	1.156	1.532

Programmering en exploitatie Oosterpoort en Schouwburg (V 527 duizend euro)

Bij de Oosterpoort/Stadsschouwburg konden dit jaar meer concerten en voorstellingen worden geboekt met een gunstig resultaat, daardoor is het resultaat op de voorstellingen in 2018 per saldo 291 duizend euro hoger dan begroot. De programmering wordt voor een belangrijk deel bepaald door het aanbod van nationale en internationale artiesten in een seizoen, waardoor het programmeringsresultaat per jaar fluctueert. 2018 is een uitzonderlijk positief jaar ten opzichte van de meerjarige trend.

Op de overige bedrijfsvoeringskosten en personeelslasten is per saldo een voordelig resultaat behaald van 171 duizend euro, met name omdat door de gunstige programmering ook het resultaat op de horeca circa 200 duizend euro hoger uit kwam dan begroot.

De kosten voor het project interne verzelfstandiging directie OPSB vielen 65 duizend euro lager uit door inzet van eigen medewerkers.

Onderhoud en kapitaallasten Oosterpoort en Schouwborg (V 185 duizend euro)

Het resultaat op onderhoud en kapitaallasten bedrijfsmiddelen is 185 duizend euro voordelig. Dit voordeel wordt veroorzaakt door lagere kapitaallasten door de wijzigingen in de financiële verordening en door de vertraagde invulling van een vacature projectmanagement.

Kapitaallasten projecten overkapping en dergelijke (V 350 duizend euro)

Het voordelig resultaat van 350 duizend euro kan worden verklaard doordat de werkzaamheden aan de Oosterpoort nog niet volledig zijn afgerond. Voor de overkapping binnentuin, het brandveilig maken en de beveiliging heeft uw raad een investeringskrediet beschikbaar gesteld voor 2018. De werkzaamheden voor de brandveiligheid zijn in 2018 afgerond, de overige werkzaamheden worden in 2019 afgerond. In verband met de wijziging van het start moment van afschrijving, opgenomen in de Financiële Verordening 2018, geldt dat voor alle drie de projecten geen afschrijvingen in 2018 hebben plaatsgevonden. Dit levert in 2018 een incidenteel voordeel op.

Verkenning naar nieuwe huisvesting voor De Oosterpoort (V 210 duizend euro)

In 2018 is 370 duizend euro beschikbaar gesteld voor het nieuwe meerjarige project verkenning nieuwe huisvesting voor De Oosterpoort. Hiervan is in 2018 160 duizend euro uitgegeven.

Verzelfstandigingsbudget CBK (V 226 duizend euro)

Het CBK is verzelfstandigd vanaf 2019. Voor de kosten die verbonden zijn aan de verzelfstandiging is in 2018 een budget uit extra beleidsmiddelen beschikbaar gesteld van in totaal 343 duizend euro. Daarvan is in 2018 117 duizend euro uitgegeven.

Overige afwijkingen (V 34 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 34 duizend euro.

6.2 Deelname aan cultuur	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-72	1	-71

Groninger Archieven (N 100 duizend euro)

De met ingang van 2018 in de begroting opgenomen huurverlaging van de Groninger Archieven van 100 duizend euro kan niet worden gerealiseerd. Dit leidt in 2018 tot een nadeel van 100 duizend euro. In de begroting 2019 hebben we rekening gehouden met het feit dat de huurverlaging niet gerealiseerd kan worden.

Overige afwijkingen (V 29 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 29 duizend euro.

Financiële risico's

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappijen (SPOT Groningen en Sport050)
Programma	Sport en beweging en cultuur
Omschrijving	<p>We houden rekening met een risico bij de werkmaatschappijen Oosterpoort / Stadsschouwburg (SPOT Groningen) en sport050.</p> <p>Een deel van de inkomsten van de directie SPOT Groningen is afhankelijk van de economische conjunctuur en andere externe factoren. Wij houden rekening met een bedrijfsrisico van 10% van de omzet van circa 8,7 miljoen euro voor SPOT Groningen.</p> <p>Sport050 kent een afhankelijkheid van de economische conjunctuur en het weer. Wij houden rekening met een specifiek bedrijfsrisico ter hoogte van circa 10% van de tarief-gerelateerde omzet. Die verwachte omzet 2019 is circa 6,17 miljoen euro.</p> <p>Het risico voor de beide werkmaatschappijen samen is 1,487 miljoen euro. We houden rekening met een kans van 25%.</p>
Risicobedrag 2019	1,487 miljoen euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	1,487 miljoen euro
Kans 2020	25%
Risicobedrag 2021	1,487 miljoen euro
Kans 2021	25%
Risicobedrag 2022	1,487 miljoen euro
Kans 2022	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Naam risico	Exploitatie Groninger Forum
Programma	Cultuur
Omschrijving	<p>Het Groninger Forum (GF) opent eind 2019. In overleg met de stichting GF is geconcludeerd dat het dekken van eventuele tekorten in de begroting voldoende is voor een periode van 5 jaar (2020-2024). Na de periode van 5 jaar verwachten we dat de stichting GF goed zicht heeft op de structurele exploitatie met voldoende mogelijkheden om zelf (bij) te kunnen sturen.</p> <p>Uit de update van het Programma van Eisen (PvE) van mei 2018 blijkt een tekort van 4,4 miljoen euro over de periode 2020-2024. Hierbij is rekening gehouden met een door de stichting GF op te lossen taakstelling van 145.000. Het tekort bestaat voor 1,0 miljoen euro uit incidentele frictiekosten.</p> <p>Bij de update van het PvE van mei 2018 is besloten vanaf 2020 jaarlijks 225.000 extra subsidie aan de stichting GF toe te kennen voor de bibliotheekfunctie. Het resterende tekort over de periode 2020-2024 bedraagt circa 3,3 miljoen euro. Ten aanzien van dit resterende tekort is als oplossingsrichting gekozen dit voor zover nodig op te vangen vanuit de reserve exploitatierisico Forum en voor zover aanvullend nodig door verlaging van de bijdrage van het GF aan de bouw- en grondexploitatie Grote Markt oostzijde/ Groninger Forum (B&Grex) voor de inrichting te verlagen. De besluitvorming hierover gebeurt bij de actualisering van het PvE medio 2019, waarbij ook overige ontwikkelingen worden verwerkt.</p> <p>Met deze besluiten is het verwachte tekort zoals gemeld in het PvE van mei 2018 voor de periode 2020-2024 opgelost en wordt er in de berekening van het benodigde en beschikbare weerstandsvermogen geen rekening meer gehouden met het risico en de reserve exploitatierisico Forum.</p> <p>Voor eventuele aanvullende exploitatierisico's bij het GF nemen we vooralsnog een p.m. post op.</p>

Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	
Kans 2022	
Structureel/Incident eel	Structureel
1e signaleringsmoment	Rekening 2014
Actie	Samen met het Groninger Forum worden de ontwikkelingen in de exploitatie gevolgd.

Programma 7: Verkeer

Overzicht

We willen een goed bereikbare gemeente zijn, met een aangename, veilige en gezonde leefomgeving. Uitgangspunt daarbij is 'te voet, met de fiets of het openbaar vervoer als het kan, met de auto als het moet'. In fietsstad Groningen gaan veel inwoners dan ook met de fiets, mede dankzij de korte afstanden in onze compacte stad en het goede fietsklimaat. Voor het gebruik van openbaar vervoer, al dan niet in combinatie met het gebruik van Park+Ride (P+R), is veel draagvlak.

Onze stad heeft regionaal gezien een centrumfunctie voor werkgelegenheid, onderwijs, cultuur en zorg. Ook de bereikbaarheid met de auto is daarom van groot belang. Als inwoners en bezoekers toch de auto moeten pakken, willen we dat ze vlot door kunnen rijden, zowel in de stad als op onze ringwegen.

De komende jaren zetten we zwaar in op de fiets en investeren we gezamenlijk met de partners in de regio. Ook in openbaar vervoer wordt flink geïnvesteerd met de gezamenlijke aanpak van de spoorknoop bij het hoofdstation en de uitrol van het hoogwaardig openbaar vervoer (HOV)-bussysteem in de combinatie met de gerealiseerde uitbreiding van de P+R-capaciteit. Daarnaast investeren wij, met onze partners, de komende tijd flink in de aanpassing van de zuidelijke ringweg en studeren op de westelijke, om daarmee het autoverkeer in de stad te ontlasten

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat:

- Groningen een goed bereikbare stad en gemeente is;
- Met een aangename, veilige en gezonde leefomgeving;
- Ook tijdens de uitvoering van de grote infrastructurele projecten;
- Waarin te voet, met de fiets of het openbaar vervoer gereisd wordt als het kan;
- En met de auto als het moet.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

[Parkeervisie 2018 - 2025 \(2018\)](#)

[Verbinden, Vervoeren, Verduurzamen, Verslimmen - Ontwerp Programma van Eisen Openbaar vervoer per bus in Groningen en Drenthe in de periode 2020 - 2029 \(2017\)](#)

[OV Ontwikkelagenda Noord-Nederland 2025 \(2017\)](#)

[Meerjarenprogramma Verkeer en Vervoer 2018 - 2021 \(2017\)](#)

[Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad 2017 \(2017\)](#)

[Fietsstrategie 'Wij zijn Groningen Fietsstad' \(2015\)](#)

[Uitvoeringsprogramma Fietsstrategie 2015-2025 \(2015\)](#)

[Netwerkanalyse regio Groningen-Assen \(2013\)](#)

[HOV Visie - Bouwsteen van de Netwerkanalyse Regio Groningen-Assen \(2013\)](#)

[Parkeren met perspectief \(2012\)](#)

[Beleidsregels gehandicapten parkeren 2012-2022 \(2012\)](#)

[P+R nota 2011-2020 \(2011\)](#)

[Nota Duurzame Mobiliteit, geactualiseerde beleidsnota Verkeer en Vervoer 2011-2020 \(2011\)](#)

[Programma Noord-Nederland - Spoorplan Noord-Nederland \(2011\)](#)

Relevante ontwikkelingen

De uitvoering van de grote projecten Verbeteren Spoorzone en aanpak van de Zuidelijke ringweg is gestart. Onder coördinatie van Groningen Bereikbaar is de afgelopen jaren hard gewerkt om de belangrijke reis- en routealternatieven op tijd gereed te hebben. Voor de zomer van 2018 bleek dat er vertraging optreedt, in het project Aanpak Ring Zuid, van mogelijk drie jaar. De consequenties daarvan worden in een herziene planning verwerkt. We realiseren ons dat dit een forse tegenvaller is voor de omwonenden, weggebruikers en het bedrijfsleven. Tijdens de uitvoering van deze grote projecten blijft Groningen Bereikbaar alles in het werk stellen om de gemeente bereikbaar te houden met maatregelen die mobiliteit beter spreiden over de dag, verminderen en soms zelfs voorkomen.

Nu de economisch minder goede periode achter ons ligt, zien we soms weer forse druk op delen van ons vervoersysteem ontstaan. In de gemeente blijft het aandeel van de fiets in de totale mobiliteit onverminderd hoog, het openbaar vervoer is op sommige tijden en lijnen erg zwaar belast en ook de doorstroming van de auto kent knelpunten. De opgaves vanuit The Next City gaan die druk naar verwachting nog verder vergroten.

Verduurzaming is al jarenlang een belangrijk thema in ons mobiliteitsbeleid. Hét uitgangspunt in ons mobiliteitsbeleid is "Te voet, met de fiets of met het openbaar vervoer als het kan, met de auto als het moet". Medewerkers van buiten de stad worden uitgedaagd om de auto te laten staan, met het openbaar vervoer te reizen en op de kortere afstanden naar hun werk in de stad de fiets te pakken. We blijven inzetten op deze alternatieven voor de auto, omdat we de leefkwaliteit in onze gemeente voorop hebben staan.

Naast de inzet op keuze voor duurzame vervoermiddelen, zetten we ook in op de vergroening van de vervoermiddelen zelf. De overgang van fossiele brandstoffen naar elektrisch rijden (ook waterstof is elektrisch rijden) één van de belangrijkste veranderingen. Met diverse maatregelen ter stimulering, maar ook in ons eigen wagenpark, dragen wij bij aan deze transitie. We streven er naar dat er in 2035 in onze stad geen lokale uitstoot van schadelijke stoffen (NOx, fijnstof) meer plaats vindt en dat ons verkeerssysteem dan vrij van CO₂ is.

De (verkeers)druk op de binnenstad is hoog, met onder andere veel wandelend publiek, rijdende en geparkeerde fietsen en bevoorradingsverkeer tot gevolg. Het primaat leggen we bij de voetganger en de kwaliteit van de leefomgeving. We blijven daarom op zoek naar meer en betere stallingsruimte voor fietsen in de binnenstad (tijdelijk en definitief) en werken samen met alle betrokkenen aan een efficiënte verduurzaming van de bevoorrading van winkels, horeca, et cetera.

Het onderwerp verkeersveiligheid blijft stevig aandacht vragen in de wijken en gebiedsgerichte aanpak. De in 2018 gestarte aanpak voorziet duidelijk in een behoefte en zetten we door.

Onder de noemer "Slim en Groen" vindt snelle (technologische) ontwikkeling plaats in mobiliteit. De energietransitie in mobiliteit, innovatieve ICT-toepassingen in vervoer van mensen en goederen, de implementatie van Smart Mobility oplossingen en de groei van de deeleconomie gaan de wereld van verkeer en vervoer al in de nabije toekomst veranderen. Deze ontwikkelingen geven extra kansen, terwijl een basisverkeersinfrastructuur met voldoende capaciteit toch gewoon nodig blijft. De uitdaging is om aansluiting te vinden bij het hoge tempo van ontwikkeling en tegelijkertijd robuuste beleidskeuzes voor de toekomst te blijven maken.

Deelprogramma 7.1: Fiets

Het succes van de fiets in onze gemeente danken we aan de ideale fietsomstandigheden: een compacte stad met korte fietsafstanden waarbij de fiets vrijwel altijd het snelste vervoermiddel is. Bovendien draagt de fiets bij aan een duurzaam gebruik van onze stad, en is de fiets belangrijk voor ons vestigingsklimaat en voor onze bereikbaarheid. We willen de veiligheid van de Stadgers vergroten en hun gezondheid verbeteren, geheel in lijn met het idee van Healthy Ageing (zie programma 4). De fiets kan hieraan een grote bijdrage leveren.

We willen ons goede fietsbeleid voortzetten. Tegelijkertijd wordt Groningen drukker. De ruimte wordt beperkter, net als het beschikbare geld. Natuurlijk gaan we door met het verbeteren van het bestaande fietsnetwerk met bredere fietspaden, nieuwe fietsverbindingen en grotere stallingen. Maar om antwoord te kunnen geven op de stedelijke uitdagingen moeten we een schaa sprong maken. Dat houdt in dat we meer gebruik gaan maken van het zelf-organiserend en lerend vermogen van onze fietsers. In onze fietsstrategie [‘Wij zijn Groningen Fietsstad’ \(2015\)](#) kiezen we inhoudelijk voor ondersteunen en stimuleren en duidelijk niet voor strengere regels.

Wij willen dat:

- De fiets voorop staat;
- Fietsers overal snel, comfortabel en veilig kunnen komen;
- De fiets meer fysieke ruimte krijgt, zo nodig via alternatieve routes;
- Met goede stallingen de kwaliteit van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen worden verbeterd;
- Onze inwoners zich bewust zijn van Groningen Fietsstad.

In de tabel met effectindicatoren wordt als indicator modal split gehanteerd. Met behulp van ons gemeentelijke verkeersmodel kunnen we onder andere de modal split (de verdeling van de verplaatsingen over de modaliteiten fiets, auto, bus en trein) met een herkomst én bestemming binnen gemeente Groningen bepalen. In 2017 is het GroningenPlus model, dat we hiervoor gebruiken, verbeterd en uitgebreid, maar er is geen nieuwe matrixschatting uitgevoerd waardoor er geen nieuwe gegevens over de modal split zijn.

Beleidsvelden

- De fiets eerst
- Een samenhangend fietsnetwerk
- Ruimte voor de fiets
- Fietsparkeren op maat
- Het verhaal Groningen fietsstad

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% fietsers in modal split van stedelijke mobiliteit	64,9%	>65%	64,9%
% fietsgebruik in de modal split met de regio	-	-	-
Gemiddelde snelheid van fietsers in de stad (km/h)	-	18,0	-
Rapportcijfer voor fietsen in Groningen	7,2	7,2	-

Waarderingscijfer kwaliteit bewaakte fietsenstallingen	7,1	7,1	-
--	-----	-----	---

7.1.1 De fiets eerst

Ons doel is dat de fiets voorop staat. De fiets is in de stad namelijk het belangrijkste vervoermiddel. Bij het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen denken we daarom vanaf het begin vanuit de fiets. Bij iedere stedelijke ontwikkeling nemen we de fiets mee door het maken van een Fiets Effect Analyse (FEA).

Maar de fiets is niet alleen bij nieuwe ontwikkelingen van belang, het gaat er ook om dat het bestaande fietsnetwerk veilig is en goed wordt onderhouden. En net zo belangrijk: verkeerseducatie voor kinderen, ouderen en andere kwetsbare verkeersdeelnemers.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal fiets effect analyses (FEA)	15	15	15

Wat wilden we bereiken in 2018?

Bij iedere nieuwe ontwikkeling zorgen we er vroegtijdig voor dat de fiets integraal wordt meegenomen. En dat het ontwerp voldoet aan de nieuwste richtlijnen. Daarnaast willen we meer stallingsvoorzieningen in de binnenstad aanbieden en het serviceniveau en de aantrekkelijkheid van de stallingsvoorzieningen verbeteren.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- De afspraken met betrekking tot het beheer en onderhoud van fietspaden (zoals strooiroutes) zijn opnieuw bekrachtigd;
- Daarnaast zijn er (nieuwe) afspraken gemaakt rond fietsomleidingen bij wegwerkzaamheden.

Conclusie

De fiets is ook in 2018 nog altijd het verreweg meest gebruikte vervoermiddel in de stad. Om ervoor te zorgen dat fietsen veilig en comfortabel blijft, wordt bij nieuwe ontwikkelingen zoals Meerstad, Suikerfabriekterrein en Reitdiepzone al in een vroegtijdig stadium rekening gehouden met de fiets. Voor onze bestaande fietsinfrastructuur geldt dat de afspraken met betrekking tot het beheer en onderhoud opnieuw zijn bekrachtigd. Verder zijn er nieuwe afspraken gemaakt over fietsomleidingen bij (weg)werkzaamheden en hoe we daarover communiceren. Dat alles is belangrijk om de primaire positie van de fiets in de mobiliteit te borgen.

7.1.2 Een samenhangend fietsnetwerk

Ons doel is dat fietsers overal snel, comfortabel en veilig kunnen komen. Goede fietsverbindingen naar openbaar vervoer knooppunten, belangrijke economische trekkers (de dynamo's Zernike Campus, Europapark/Kempkensberg, Binnenstad, Martini Ziekenhuis en omgeving, UMCG en Stationsgebied) en de regio zijn belangrijk. In ons fietsnetwerk onderscheiden we het hoofdnetwerk, gericht op de snelle en doorgaande fietser, en het basisnetwerk, ontsluitend en fijnmazig. We zorgen voor de samenhang van ons fietsnetwerk op twee manieren. In de eerste plaats kijken we in samenhang en naar fietsverbindingen. We benaderen niet elk fietspad apart, maar richten ons op het fietsnetwerk van deur tot deur. Ten tweede benaderen we de fiets als onderdeel van de totale vervoersketen, omdat niet iedere reis zich helemaal voor het gebruik van de fiets leent. Daarom proberen wij de fiets in te zetten om er het laatste gedeelte van de reis mee af te leggen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal OV-fietsverhuurlocaties bij stations en P+R-terreinen	7	7	6
Aantal aangelegde ontbrekende schakels	3	2	2
Aantal Fietsroutes Plus (verbinding met de regio)	3	3	3
Aantal verkeerslichten met slimme techniek	26	28	28
Aantal ontbrekende schakels in het fietsnetwerk	9	7	7

Wat wilden we bereiken in 2018?

Om het stedelijke en regionale hoofdfietsnetwerk verder te completeren wilden we verder gaan met de aanleg dan wel planvorming van een aantal ontbrekende schakels. Voor wat betreft de planvorming ging het om de nieuwe Fietsroutes Plus naar Winsum, Leek en Haren. Bij de aanleg van de ontbrekende schakels ging het allereerst om de bepaling van een voorkeurstracé voor een nieuwe stedelijke fietsverbinding langs de spoorlijn Groningen-Sauwerd, maar ook om de realisatie van een nieuw vrij liggend fietspad langs de Helperzoom en de aanleg van het eerste gedeelte van de Fietssnelweg Assen-Groningen. Daarnaast zouden we aan de slag gaan met de fietsbrug over het Eemskanaal.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Aanleggen van een nieuw fietspad langs de Helperzoom als onderdeel van de Fietsroute Plus Groningen-Haren;
- Besluitvorming met betrekking tot het voorkeurstracé van het fietspad parallel aan de spoorlijn Groningen; Sauwerd tussen de ACM-fietsbrug en de Walfridusbrug;
- Verdere planvorming voor de Fietsroutes Plus Groningen-Winsum en Groningen-Leek;
- Aanleggen van het eerste gedeelte van de Fietssnelweg Assen-Groningen langs het Noord-Willemskanaal, gedeelte Van Ketwich Verschuurbrug en P+R Haren;
- Doortrekken van de Slimme Route West naar het Hoofdstation via Herman Colleniusstraat en Eendrachtsskade ZZ;
- Aanleggen van een fietsbrug tussen de Penningsdijk en de Paddepoelsterweg;
- Planvorming voor de aanleg van een fietsbrug over het Eemskanaal;
- Planvorming voor de aanleg van een hoogwaardige fietsverbinding tussen de Suikerfabriek en de binnenstad.

Oost:

- Het bestaande fietspad tussen de Weendersweg en Lintdal (Engelbert) is verbreed.;

Conclusie

In 2018 zijn diverse ontbrekende schakels en nieuwe fietspaden uit de Fietsstrategie 2015-2025 aangelegd. Zo is een vrij liggend fietspad langs de Helperzoom gerealiseerd hetgeen een enorme verbetering voor de verkeersveiligheid voor fietsers op de Helperzoom betekent. Verder zijn het eerste gedeelte van de Fietssnelweg Assen-Groningen tussen de Van Ketwich Verschuurbrug en de P+R Haren en is een fietsbrug tussen de Penningsdijk en de Paddepoelsterweg als onderdeel van de Slimme Route Oost aangelegd. De

Slimme Route West is via de Herman Colleniusstraat en de Eendrachtskade ZZ doorgetrokken naar het Hoofdstation. Beide ingrepen betekenen een enorme verbetering van de kwaliteit van de Slimme Routes.

Over een aantal ontbrekende schakels is inmiddels een besluit genomen of is gestart met de planvorming. Zo is het voorkeustracé voor het nieuwe fietspad langs de spoorlijn Groningen-Sauwerd in het verlengde van de Fietsroute Plus Groningen-Winsum vastgesteld en zijn we begonnen met de planvorming van een nieuwe fietsbrug over het Eemskanaal en een nieuwe hoogwaardige fietsverbinding tussen het Suikerfabriekterrein en de binnenstad. Tenslotte is het smalle fietspad tussen de Weendersweg en Lintdal (Engelbert) verbreed naar 2,5 meter. Een mooi voorbeeld van wijkgericht werken.

Voor wat betreft de regionale fietspaden zijn we gezamenlijk met omliggende gemeenten en provincie Groningen verder gegaan met de planvorming en besluitvorming rond de Fietsroutes Plus naar Winsum en Leek. We hebben (helaas) wel moeten constateren dat dergelijke projecten meer tijd vergen dan aanvankelijk gedacht willen we voldoende draagvlak creëren bij omwonenden.

7.1.3 Ruimte voor de fiets

Ons doel is dat de fiets meer fysieke ruimte krijgt, zo nodig via alternatieve routes. Op veel plekken in de stad zien we het steeds drukker worden met fietsers. Om deze groei op te kunnen vangen, verbeteren we ons fietsnetwerk en maken we nieuwe Slimme Routes. Op verscheidene locaties geven we de fiets letterlijk meer ruimte, op andere punten kiezen we voor slimme alternatieven.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal Slimme Routes in de gemeente Groningen	3	5	3
Toegevoegde stallingscapaciteit op straat in de binnenstad	500	500	600

Wat wilden we bereiken in 2018?

Ter vergroting van de verkeersveiligheid en het fietscomfort wilden we doorgaan met de aanleg van aparte fietsvoorzieningen langs de Diepenring. Achterliggende gedachte daarbij is dat we de Diepenring ook als verdeeling voor de fiets willen gebruiken om de binnenstad te ontzien en fietsers een snellere, alternatieve route te bieden. Om het fietsgebruik te stimuleren wilden we daarnaast meer verkeerslichten fietsvriendelijker maken. En ten slotte wilden we de Slimme Route West doortrekken naar het Hoofdstation en drie Slimme Routes promoten.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Een aantal verkeerslichten (zoals op Herebrug en Emmabrug) is fietsvriendelijker gemaakt door deze te voorzien van wachttijdvoorspellers, regensensoren en tweemaal groen per cyclus of door het toepassen van voorsignalering (Diamantlaan-Hoendiep);
- Samen met onze regiopartners hebben we de pilot 'Doorfietsroute Groningen-Ten Boer' uitgevoerd;
- Doortrekken van de Slimme Route West via Herman Colleniusstraat en Eendrachtskade ZZ naar het Hoofdstation;
- Planvorming voor het verbeteren van de verkeersveiligheid op de fietsoversteken Hoornsediijk-Laan Corpus den Hoorn en Hoendiep-Atoomweg.

Oude wijken:

- Samen met de bewoners hebben we plannen ontwikkeld voor een andere, fietsvriendelijkere Korreweg.

Conclusie

Op een aantal locaties hebben fietsers in 2018 duidelijk meer ruimte gekregen. Eén van de meest in het oog springende projecten hiervan is de herinrichting van de Diepenring waarbij één rijstrook is opgegeven voor meer ruimte voor fietser én voetganger. Ook bij een aantal verkeerslichten hebben fietsers meer prioriteit gekregen. Zo zijn de verkeerslichten op de Herebrug en Emmabrug voorzien van regensensoren, zodat fietsers bij regen en/of sneeuw minder lang hoeven te wachten, en hebben de verkeerslichten op het kruispunt Diamantlaan-Hoendiep voorsignalering gekregen waardoor fietsers eerder gedetecteerd worden.

De Slimme Route West vanaf de fietsrotonde Wilhelminakade via de Herman Colleniusstraat en Eendrachtskade ZZ is in 2018 doorgetrokken naar het Hoofdstation. Hiervoor is onder meer de Herman Colleniusstraat ingericht als fietsstraat en is het kruispunt Kraneweg-Herman Colleniusstraat voorzien van een kruispuntplateau. Deze ingrepen betekenen een enorme verbetering van de kwaliteit van de Slimme Route. De eerste fietstellingen laten zien dat het aantal fietsers op deze fietsroute is toegenomen. De Slimme Route Oost heeft met een nieuwe fietsbrug tussen de Paddepoelsterweg en de Penningsdijk een nieuwe verbinding met Zernike gekregen.

Gezamenlijk met de Regio Groningen-Assen en de Provincies Groningen en Drenthe is een netwerk van zogenaamde 'doorfietsroutes' vastgesteld. Hiermee beogen we de herkenbaarheid van de hoofdfietsroutes in de Regio Groningen-Assen te vergroten. Tevens moet de term 'doorfietsroute' begrippen als Fietsroute Plus, Slimme Route, Fastlane en Fietssnelweg op termijn vervangen. In de tweede helft van 2018 hebben we het concept 'doorfietsroute' als pilot uitgerold op de Fietsroute Plus tussen Groningen en Ten Boer. Uit onderzoek is gebleken dat veel gebruikers de maatregelen erg waarderen. Omdat het doen van een pilot meer tijd kostte dan aanvankelijk was gedacht, hebben we in 2018 drie Slimme Routes gecreëerd in plaats van de beoogde vijf.

Ten slotte zijn we verder gegaan met de planvorming voor de Korreweg met daarbij nadrukkelijk aandacht voor de grote aantallen fietsers die van deze straat gebruik maken. Tevens zijn we begonnen met het maken van een ontwerp voor het verkeersveiliger maken van de fietsoversteken Hoornsedijk-Laan Corpus den Hoorn en Hoendiep-Atoomweg.

7.1.4 Fietsparkeren op maat

Ons doel is dat we met goede stallingen de kwaliteit van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen willen verbeteren. Bij het fietsparkeren in de binnenstad maken we duidelijke keuzes die aansluiten bij de stallingsbehoefte van bezoekers en werknemers. Voor kort stallen bieden we flexibele oplossingen en voor middellang stallen vaste voorzieningen in de openbare ruimte. Voor fietsers die hun fiets langer willen stallen, bieden we inpandige of ondergrondse fietsstallingen aan. Ook bij openbaar vervoer (OV) knooppunten (stations en P+R-terreinen) bieden we voldoende en kwalitatief hoogwaardige stallingsmogelijkheden aan. Ook kunnen reizigers op veel OV-knooppunten OV-fietsen huren.

Om het fietsparkeren in de oude stadswijken rond de binnenstad te verbeteren, maken we afspraken met ontwikkelaars. We willen het fietsparkeren hier zoveel mogelijk inpandig of op eigen terrein oplossen. En alleen als dit niet mogelijk blijkt, zoeken we wijkgerichte maatwerkoplossingen in de openbare ruimte.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
-----------------------	---------	--------	---------

	2017	2018	2018
Stallingscapaciteit fietsenstallingen Binnenstad	1.230	2.230	1.230
Stallingscapaciteit fietsenstallingen Hoofdstation	9.900	9.900	9.900
Stallingscapaciteit fietsenstallingen Groningen Europapark	700	700	700
Stallingscapaciteit fietsenstallingen Groningen Noord	272	512	272
Tevredenheidscijfer fietsenstallingen	7,1	7,1	

Wat wilden we bereiken in 2018?

Het aantal stallingen bij openbaar vervoerknooppunten en in de binnenstad wilden we verder uitbreiden met extra fietsenstallingen op het nieuwe P+R-terrein Meerstad, maar ook in de binnenstad. In de binnenstad waren we voornemens op zoek te gaan naar meer stallingsruimte in de openbare ruimte. Maar ook om de mogelijkheden te verkennen voor één of meer inpandige/ondergrondse fietsenstallingen. Ook gingen we er vanuit dat eind 2018 de nieuwe fietsenstalling Nieuwe Markt in gebruik zou worden genomen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Aanleggen van een fietsenstalling op P+R Meerstad;
- Uitbreiden van de stallingscapaciteit (overdekte fietsenstallingen en bedrijfsfietskluisen) op diverse P+R terreinen.

Centrum:

- Aanleggen extra fietsenstallingen;
- Onderzoek naar mogelijke locaties voor inpandige en/of ondergrondse fietsenstallingen.

Conclusie

In aanloop naar de werkzaamheden in het kader van de Aanpak Ring Zuid hebben we het aantal stallingen op P+R terreinen in 2018 kunnen uitbreiden. Zo beschikt de nieuwe P+R Meerstad over fietsenstallingen (fietskluisen en overdekte fietsklemmen) en is de capaciteit op de P+R-terreinen Reitdiep, Karding, Haren en Hoogkerk uitgebreid. In verband met de toenemende vraag naar fietsenstallingen op het Hoofdstation hebben we in september tot en met december tijdelijk 500 fietsenstallingen naast de Fietsflat geplaatst (tijdens de weekenden).

De uitbreiding van het aantal stallingsplaatsen op station Groningen Noord heeft vertraging opgelopen, omdat de uitwerking lastiger bleek dan aanvankelijk werd gedacht. De oplevering van het Groninger Forum, de fietsenstalling Nieuwe Markt en de Forumgarage zal gelijktijdig plaatsvinden eind 2019. Daardoor is de beschikbare stallingscapaciteit in de binnenstad in 2018 lager dan was beoogd.

Ook in de binnenstad zijn we in 2018 fors aan de slag gegaan. De fietsstewards hebben ervoor gezorgd dat de overlast van gestalde fietsen op diverse plaatsen in de binnenstad is verminderd of zelfs helemaal is weggenomen. Bovendien is op diverse plaatsen de stallingscapaciteit uitgebreid, onder meer rond de Brugstraat, de Munnekeholm en het Gedempte Zuiderdiep. De opgave voor de binnenstad blijft echter groot. Daarom zijn we in 2018 ook gestart met een onderzoek naar mogelijke locaties voor inpandige en/of ondergrondse fietsenstallingen in het westelijke gedeelte van de binnenstad (omgeving A-Kerkhof en Vismarkt) en rond de Grote Markt.

7.1.5 Het verhaal Groningen fietsstad

Ons doel is dat onze inwoners zich bewust zijn van Groningen Fietsstad. In Groningen fietsen we veel, heel veel. We willen dat alle Stadgers zich bewuster worden van dit hoge aandeel fietsgebruik. Door Groningen Fietsstad duidelijk en permanent te promoten willen we bereiken dat de fiets nog meer gebruikt wordt voor het woon-werkverkeer. Maar ook dat fietsers zich actiever en bewuster gaan gedragen, zodat zelflerend gedrag vanzelfsprekend wordt.

Daarnaast willen we ook een inspirerend voorbeeld zijn voor andere steden. Zodat zij van ons leren en om Groningen te promoten. Een leefbare stad met goede fietsvoorzieningen trekt namelijk innovatieve kennisbedrijven. Daarmee is fietsen dus ook economie.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal campagnes fietsgedrag	6	6	6

Wat wilden we bereiken in 2018?

We zijn verder gegaan met het uitbouwen van het 'merk' Groningen Fietsstad. Ook wilden we de herkenbaarheid van ons hoofdfietsnetwerk vergroten. Nationaal en internationaal wilden we de naam van Groningen als Fietsstad verder uitbouwen door actief deel te nemen aan fietscongressen. Zodoende kunnen we ons verhaal aan (fiets)professionals uitdragen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Op de Fietsroute Plus Groningen-Ten Boer hebben we een pilot gehouden om de herkenbaarheid van ons regionale hoofdfietsnetwerk te verbeteren;
- Deelname aan (inter-)nationale (fiets)congressen;
- Campagnes fietsgedrag (Slimme Routes, doorfietsroutes, 'Uit de bus, op de fiets', fietsverlichting, Fietsheld, etc.);
- Alle fietsverkeerslichten zijn voorzien van het 050 Fietsstad-logo;
- Opzetten van een innovatief verkeersmonitoringssysteem in de binnenstad.

Conclusie

Net als in de afgelopen jaren hebben we ook in 2018 weer een zestal (gedrag)campagnes gehouden. Meest in het oog springend was het houden van een pilot om de Doorfietsroute Groningen-Ten Boer onder de aandacht van (potentiële) fietsers te brengen. Dit willen we ook uitrollen op de andere doorfietsroutes naar Haren, Zuidhorn en Bedum.

Nationaal en ook internationaal hebben we Groningen als Fietsstad weer op de kaart kunnen zetten. Zo hebben we ons onder andere kunnen presenteren tijdens het Nationaal Fietscongres in Rotterdam. Bovendien zijn diverse (fiets)professionals bij ons op bezoek geweest om Groningen Fietsstad zelf te kunnen ervaren.

In 2018 zijn ten slotte alle fietsverkeerslichten voorzien van het 050 Fietsstad-logo. Tevens zijn we gestart met een proeftuin om te komen tot een innovatief verkeersmonitoringssysteem in de binnenstad. Met een dergelijk systeem proberen we meer inzicht te krijgen in aantallen voertuigen, fietsers en voetgangers, maar ook voor wat betreft de routekeuze, verblijfsduur, parkeergedrag, etc.

Deelprogramma 7.2: Openbaar vervoer

Goed openbaar vervoer is voor veel reizigers een reëel alternatief voor het gebruik van de auto. Onze ambitie is dat het openbaar vervoer aan aantrekkelijkheid wint door verbetering van het aanbod, de betrouwbaarheid, dienstverlening en aansluiting, terwijl tegelijkertijd per saldo de omgevingseffecten positief zijn. Wij zien dat openbaar vervoer steeds meer verbreed naar openbare mobiliteit, namelijk openbaar vervoer in de brede zin waarmee van deur tot deur kan worden gereisd. Ketenvoorzieningen (op onder andere hubs) en andere vormen van vervoer in de keten (zoals fiets, e-bike en zelfrijdende voertuigen) zijn daarbij van belang. We willen de vraag naar (openbaar) vervoer goed faciliteren en met het openbaar vervoer ook sturend kunnen zijn. Goed openbaar vervoer is betaalbaar en duurzaam.

Als gemeente hebben wij een prominente taak bij vormgeving van het openbaar vervoersysteem. Zo hebben we een belangrijke rol bij het inpassen van ambities op het spoor, zijn we de beheerder van een groot deel van de wegen waar het openbaar vervoer gebruik van maakt, hebben we een belangrijke rol bij de inrichting van en verbindingen van en naar openbaar vervoerknooppunten, stationslocaties, bushaltes inclusief bijbehorende (keten-) voorzieningen en voorzieningen voor verduurzaming en innovaties. Daarnaast zijn wij samen met de provincies Groningen en Drenthe de deelnemende bestuursorganen van de gemeenschappelijke regeling OV-bureau Groningen - Drenthe en daarmee ook opdrachtgever van het openbaar busvervoer in Groningen en Drenthe (zie ook [§ 3.6.2.9](#)).

De opdrachtgevers voor het landelijke en regionale spoorwegennet zijn respectievelijk de rijksoverheid en de provincies. Bij veel bestuurlijke keuzes worden wij betrokken.

We willen dat:

- De dynamo's van Groningen (inter-)nationaal en regionaal bereikbaar zijn met kwalitatief hoogwaardig openbaar vervoer;
- Alle wijken en belangrijke stedelijke functies bereikbaar zijn met het openbaar vervoer;
- Een bijdrage leveren aan Groningen in 2035 energieneutraal.

Beleidsvelden

- Bereikbaarheid dynamo's HOV
- Stedelijke bereikbaarheid openbaar vervoer

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Klanttevredenheidscijfer openbaar busvervoer (basisnet en HOV)	7,7 (Basisnet) en 7,7 HOV	(Minimaal) 7,5 Basisnet en 7,8 HOV	7,6 (Basisnet) en 7,8 HOV
CO2-uitstoot per reizigerskilometer bus	Daling van 8,9% t.o.v. 2016 (112 gr/rkm)	(Minimaal) 4% minder CO2-uitstoot per rkm ten opzichte van 2016	Daling van 8,1% t.o.v. 2016 (113gr/rkm)
% doorstroming openbaar vervoer	56,3%	≥60%	55,6 %
Aantal reizigerskilometers regionale treinen Groningen (in miljoenen)	241,7	≥270 *	242,4

* Het verchippen van de sterabonnements heeft geleid tot andere inzichten in het gebruik van deze abonnementen per baanvak.

7.2.1 Bereikbaarheid dynamo's HOV

Ons doel is: De dynamo's van Groningen zijn (inter-)nationaal en regionaal bereikbaar met kwalitatief hoogwaardig Openbaar vervoer. Voor het functioneren van de stedelijke dynamo's is een goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer cruciaal. Dit wordt bereikt door het verbeteren van het aanbod, de betrouwbaarheid en dienstverlening van het openbaar vervoer. Ook wordt met het verbeteren van de aansluitingen binnen het openbaar vervoer en met andere modaliteiten, gewerkt aan een ander cruciaal element voor de bereikbaarheid van dynamo's. Hoogwaardige openbaar vervoerknooppunten (onder andere de hubs) zijn daarbij een belangrijk onderdeel van het netwerk en zijn belangrijk voor de koppeling met Publiek Vervoer. Het verbeteren van de efficiëntie van het openbaar vervoer is daarnaast cruciaal om de groeiende vervoersbehoefte te faciliteren en het openbaar vervoer betaalbaar te houden.

Voor de middellange termijn willen we:

- Verbeteren toegankelijkheid Hoofdstation;
- Verbeteren bereikbaarheid busstation Zuid;
- Verbeteren ketenvoorzieningen (onder andere hubs);
- Verkennen mogelijkheden faciliteren stijgende vervoersvraag;
- Opwaarderen bushaltes;
- Afronden maatregelen uit het geactualiseerde HOV-maatregelenpakket;
- Verder verduurzamen van het openbaar vervoer;
- Met het openbaar vervoer innovaties aanjagen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal DRIS-panelen (overzichtspanelen) binnen de gemeente Groningen	222	≥226	222

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2018 wilden wij dat onze stedelijke dynamo's uitstekend met het openbaar vervoer bereikbaar zijn. Dit wilden we bereiken door het verbeteren van het aanbod, de betrouwbaarheid en dienstverlening van het openbaar vervoer. Ook wilden we werken aan het verbeteren van de aansluitingen binnen het openbaar vervoer en tussen openbaar vervoer en andere modaliteiten. Onze ambitie was om in 2018 op de aansluiting van de bus-onderdoorgang onder het Hoofdstation op de Stationsweg na alle maatregelen uit het geactualiseerde HOV-maatregelenpakket te hebben afgerond.

Met de aanleg van dubbelspoor tussen Zuidhorn en Hoogkerk en de onderdoorgang Paterswoldseweg (in het kader van het project Extra Sneltrain Groningen Leeuwarden) wilden we starten in 2018. In 2018 was de ambitie om te beginnen met de aanleg van het opstel terrein De Vork, het 4e spoor tussen station Groningen Europapark en Hoofdstation en de uitbreiding van station Groningen Europapark. Ook was gepland het opstellen in 2018 van het aanbestedingsdossier voor het 'contract station' en de verdere uitwerking van de bus- en auto-ontsluiting bij het Emmaviaduct.

In 2018 wilden we ook starten met het opstellen van de volgende strategie/visie op openbaar vervoer. Daarin verkennen we de mogelijkheden en bepalen we op welke wijze we de stijgende vervoersvraag willen faciliteren. Het verbeteren van de efficiëntie van het openbaar vervoer is daarbij cruciaal om de groei te faciliteren en het openbaar vervoer betaalbaar te houden. Hoogwaardige openbaar vervoerknooppunten

(zoals hubs) zijn daarbij een belangrijk onderdeel van het netwerk en zijn belangrijk voor de koppeling met onder andere Publiek Vervoer.

De huidige busconcessie Groningen Drenthe (GD) loopt eind 2019 af. We wilden voor de zomer 2018 een gunningsbesluit nemen over de nieuwe concessie, waarmee ook stappen gezet worden om het openbaar vervoer de komende jaren verder te verduurzamen en innovaties aan te jagen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- De busconcessie Groningen - Drenthe is vanaf december 2019 voor een periode van 10 jaar gegund aan Qbuzz;
- De winnende bieding van Qbuzz biedt met verschillende extra's (zoals verduurzaming en innovatie) meer dan uitgevraagd in het Programma van Eisen;
- Gestart is met voorbereidingen voor laadinfrastructuur voor de nieuwe bussen;
- Uit het geactualiseerde HOV-maatregelenpakket zijn de bus toe- en afritten bij P+R Hoogkerk aangelegd;
- Als een eerste stap van de gemeentelijke OV Visie is een tussenevaluatie HOV-Visie opgeleverd;
- P+R Meerstad is geopend;
- De oorspronkelijk geplande toegankelijk te maken bushaltes uit het project 'Toegankelijk maken bushaltes' zijn afgerond;
- Werkzaamheden 'grondcontract' opstel terrein De Vork zijn afgerond. Start werkzaamheden spoorcontract is in 2018 voorbereid en aanbesteding contract station gestart. Voorlopig Ontwerp ontsluiting Emmaviaduct (voor o.a. ontsluiting busstation Zuid) is nagenoeg afgerond;
- Gestart is met aanleg dubbel spoor tussen Zuidhorn en Hoogkerk en aanleg tunnel Paterswoldseweg in kader van het project Extra Sneltrain Groningen Leeuwarden (ESGL);
- Onderzocht zijn versnellingsmogelijkheden voor de trein tussen Groningen en de randstad en een testrit is voorbereid;
- Op verschillende buslijnen zijn extra rijtijd en extra ritten toegevoegd om daarmee de rijtijd te kunnen blijven halen en de reizigersgroei te faciliteren.

Conclusie

In 2018 is de bus-concessie Groningen - Drenthe vanaf december 2019 voor een periode van 10 jaar definitief gegund aan Qbuzz. In het programma van eisen voor deze concessie was de lat hoog gelegd. De winnende bieding van Qbuzz betekent een grote sprong naar duurzaam openbaar vervoer en meer kwaliteit voor de reizigers.

In de tussenevaluatie HOV-Visie is bevestigd dat de afgelopen jaren genomen HOV-maatregelen de autonome groei (vanuit bevolking en economie) goed gefaciliteerd hebben en daarnaast tot een extra sprong van het OV-gebruik hebben geleid, waarbij ook de waardering van de reizigers is toegenomen. In lijn met ervaringen met andere HOV-systemen en de daarop gebaseerde theorie is het zeer aannemelijk dat een belangrijk deel van de groei samenhangt met de keuze voor HOV en de genomen maatregelen in het kader van de HOV-visie.

Daar waar het openbaar busvervoer van dezelfde infrastructuur als andere weggebruikers gebruik maakt, bleek in 2018 dat er in toenemende mate sprake van een verminderde doorstroming is. Deze verminderde doorstroming, in combinatie met een stijging van het aantal reizigers en verschillende werkzaamheden, maakte dat op enkele trajecten in de stad Groningen extra rijtijd en extra ritten zijn toegevoegd.

Verschiedende projecten zijn in 2018 afgerond, voorbereid of gestart. De uitvoering van de projecten UMCG Noord en UMCG Zuid (Hanzeplein) en bushaltes A28/Groningen Zuid is in 2018 echter niet gestart. De

werkzaamheden voor Universitair Medisch Centrum Groningen Noord en Universitair Medisch Centrum Groningen Zuid kunnen niet gelijktijdig met andere werkzaamheden plaatsvinden, terwijl de bushaltes A28/Groningen Zuid als onderdeel van aanpak Ring Zuid worden aangepakt.

7.2.2 Stedelijke bereikbaarheid OV

Ons doel is: Alle wijken en belangrijke stedelijke functies zijn bereikbaar met het Openbaar vervoer. Bij stedelijke bereikbaarheid openbaar vervoer gaat het over reizen die (deels of volledig) met het openbaar vervoer worden gedaan met herkomst en/of bestemming buiten de zes dynamo's in de gemeente Groningen. Bestemmingen zijn bijvoorbeeld scholen en winkelcentra. Bij een deel van deze reizen is de eigen woning de herkomst of bestemming. Een deel van deze reizen wordt soms deels en soms volledig met het hoogwaardige openbaar vervoer gemaakt. Voor- of natransport is vaak lopen, fietsen, met de auto of ander openbaar vervoer.

Het OV-bureau Groningen-Drenthe stelt elk jaar de dienstregeling voor het volgende jaar vast. De gekozen dienstregeling en (de kwaliteit van) de infrastructuur bepalen voor een belangrijk deel de waardering voor de stedelijke bereikbaarheid met het openbaar vervoer.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Begroting	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Waardering openbaar vervoer op buurtniveau	84%	>84% (zeer tevreden)	83%

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden dat niet alleen de dynamo's uitstekend met het openbaar vervoer bereikbaar zijn, maar ook dat het openbaar vervoer bijdraagt aan een samenleving die niemand uitsluit en waar iedereen naar vermogen meedoet, ook de kwetsbare doelgroepen. Een belangrijke graadmeter hiervoor is de tweejaarlijks te houden enquête op wijk- en buurtniveau die de waardering van het openbaar vervoer per wijk en buurt aangeeft. Mede op basis van de uitkomsten van deze enquête en heldere geformuleerde ambities in een op te stellen strategie/visie op het openbaar vervoer wilden we sturen op verbeteringen. Doel was om in 2018 bezig te zijn met planvorming en participatie voor de aanleg van station Hoogkerk. Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In 2018 is de busconcessie Groningen - Drenthe vanaf december 2019 voor een periode van 10 jaar definitief gegund aan Qbuzz. In de winnende bieding van Qbuzz zit onder andere meer kwaliteit voor de reizigers;
- Als een eerste stap van de gemeentelijke OV-Visie is een tussenevaluatie HOV-Visie opgeleverd;
- Gewerkt is aan het verder verbeteren van de Hubs;
- De oorspronkelijk geplande toegankelijk te maken bushaltes uit het project 'Toegankelijk maken bushaltes' zijn afgerond;
- Publiek Vervoer Groningen Drenthe is van start gegaan;
- Op basis van bestaande informatie zijn de effecten van de nieuwe westelijke binnenstad-busroute geëvalueerd;
- Op basis van ervaringen met de Pilot Pendelbus Binnenstad in het eerste jaar is voor het tweede voor een aangepast concept gekozen;
- Na een inspraakprocedure is de nieuwe route van lijn 8 en 12 na sluiting van de Esperantospoorwegovergang vastgesteld;
- In 2018 heeft een inspraakprocedure van de daarna vastgestelde dienstregeling 2019 plaatsgevonden;

- Voor- verkennende werkzaamheden voor Station Hoogkerk zijn uitgevoerd. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#).

Conclusie

De gemiddelde waardering van het reguliere openbaar vervoer op buurniveau is sinds 2006 nagenoeg constant gebleven. Daarmee zitten we al jaren rond het minimaal beoogde tevredenheidsniveau, ondanks de druk op de betaalbaarheid van het openbaar vervoer en dat de bus nu minder vaak diep de wijken in gaat.

Deelprogramma 7.3: Auto

In ons Ommeland is weinig verstedelijking. De auto is dan ook een belangrijk vervoermiddel voor het sociaal en economisch functioneren van stad en regio. Van groot belang is dat de dynamo's in onze gemeente (inter)nationaal en regionaal goed bereikbaar zijn met de (vracht)auto. Voor een robuuste toekomstige bereikbaarheid zijn aanpassingen aan de auto-infrastructuur nodig. Niet alleen voor de economie van de stad, maar ook om te voorkomen dat er alternatieve autoroutes ontstaan op ongewenste plekken. De kwaliteit van de leefomgeving verbetert door het verkeer te concentreren op de stedelijke hoofdwegen en sluisverkeer door de wijken te voorkomen.

De komende jaren staan in het teken van een aantal grote projecten. Groningen Bereikbaar wil de stad in deze periode bereikbaar houden en maximaal 10 minuten extra reistijd op de invalsroutes. Andere maatregelen voorkomen verkeer of verspreiden dit beter. Een efficiënt en duurzaam goederenvervoer maakt hier onderdeel van uit.

Wij willen dat:

- De dynamo's van Groningen bereikbaar zijn met de (vracht-)auto;
- Het autoverkeer zich concentreert op het hoofdwegennet, de wijken worden zo min mogelijk belast.

Beleidsvelden

- Bereikbaarheid dynamo's auto
- Stedelijke bereikbaarheid auto

Jaarlijks monitoren we de bereikbaarheid per auto en de impact op de gemeente. De hoeveelheid autogebruik in de totale mobiliteit van de gemeente voor nu en in de toekomst (modal split) bepalen we met het gemeentelijk verkeersmodel. Daarnaast meten we op diverse locaties jaarlijks op straat het auto- en fietsverkeer. Zo volgen we onder andere de ontwikkeling van het aantal auto's op het binnencordon (een denkbeeldige lijn binnen de ringweg, het gebied tussen spoorlijn Groningen-Sauwerd, Westelijke Ringweg, Zuidelijke Ringweg, Winschoterdiep, Eemskanaal, Van Starckenborghkanaal en Noordelijke Ringweg).

De bereikbaarheid van buiten naar de gemeente, wordt mede bepaald door de werkelijke reistijd. De optelsom van de gemeten reistijden op 9 routes geeft een gemiddeld jaarbeeld in de spitsperiodes (exclusief schoolvakanties). Ons doel is dat tijdens de uitvoering van de grote projecten de reistijden per traject niet meer dan 10 minuten mogen toenemen. Voor het totaal van de 9 trajecten is dat dus 90 minuten vertragingstijd, wat opgeteld bij de referentiewaarde van 2014, 90,5 minuten, bij elkaar dus maximaal 180,5 minuten is.

*De inwinning van de gegevens voor deze indicator is gewijzigd. Er is een nieuwe databron en de gegevens worden niet meer door Groningen Bereikbaar omgezet in de 9 reistijdtrajecten. Er loopt een onderzoek om reistijden met de nieuwe bron weer structureel vorm te gaan geven.

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aandeel van de auto in de modal split binnen de gemeente Groningen	31,9%	30-35%	31,9%
Aantal auto's op het binnencordon (werkdag)	229.600	220.000	
Totale reistijd op 9 specifieke trajecten (wegen)	85	max. 180,5	*
Ervaring bewoners van overlast van autoverkeer in de eigen wijk	-	<16%	18%

7.3.1 Bereikbaarheid dynamo's auto

Ons doel is: De dynamo's van Groningen zijn bereikbaar met de (vracht-)auto. In de bereikbaarheid van de stad en de dynamo's zijn de wegen die onze gemeente met de regio en de rest van Nederland verbinden belangrijk. De komende jaren neemt de druk op de weg naar verwachting verder toe. Het is onze uitdaging om een goede balans te vinden tussen oplossingen voor de doorstromingsproblemen en het behouden van een leefbare stad. Voor de ring willen we uitbreiding van de capaciteit en verbetering van de doorstroming. Daarnaast streven we naar minder autokilometers tijdens de spits via mobiliteitsmanagement. Ook willen we de capaciteit van de wegen beter benutten met behulp van verkeersmanagement. Binnen 10 jaar willen we alle gelijkvloerse kruisingen in de ring ongelijkvloers maken.

Stedelijke distributie

Onze (binnen) stad is het hart van de Noord-Nederlandse economie en veruit het belangrijkste en grootste verblijfsgebied voor winkels en horeca, en dat zal alleen maar toenemen de komende jaren. De veeleisende consument leeft, werkt en recreëert in de binnenstad. Daarbij hoort een groeiende vraag naar goederen en diensten. Tegelijkertijd willen consumenten en bewoners dat hun leefomgeving leefbaar is en blijft, of zelfs beter wordt. Wij willen een schone en veilige bevoorrading van de binnenstad die goed is voor het ondernemersklimaat en geen hinder geeft aan voetgangers en fietsers die zich ook voortbewegen in die zelfde binnenstad. Om dit te bevorderen is eind 2014 de Green Deal Zero Emission Stadslogistiek (Green Deal ZES) ondertekend door overheden en bedrijven. Gezamenlijk onderzoeken wij hoe emissievrije bevoorrading van stadskernen in de praktijk gebracht kan worden, zodat in 2025 (zoveel mogelijk) emissievrije stadslogistiek is gerealiseerd.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal gelijkvloerse kruisingen in ringwegen	5	5	5
Aantal experimenten met goederenvervoer	3	2	2
Aantal gerealiseerde spitsmijdprojecten	3	1	2

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2018 zal, na de voorbereidingen van de uitvoering, gestart worden met de uitvoering van de Zuidelijke ringweg. Tijdens de grote verbouwingen van de Zuidelijke ringweg en de spoorzone is de bedoeling van Groningen Bereikbaar om regie te voeren op de planning van de werkzaamheden, een goede communicatie te verzorgen en het gecoördineerd inzetten van

mobiliteits- en verkeersmanagement. De eerste verkenning van de Westelijke ringweg wordt in 2017 uitgevoerd en in 2018 afgerond. Vervolgens start de planstudie naar verwachting eind 2018.

Stedelijke distributie

In 2018 startten we de zoektocht naar de wijze waarop we de doelstellingen van de Greendeal ZES zouden kunnen behalen. Dit hebben we onder andere gedaan door in beeld te brengen wat de effectiviteit en efficiency is van de logistieke Hubs. We hebben onderzocht hoe een aantal winkelstraten op deze manier bevoorrad kunnen worden. Daarnaast wilden we een keuze maken voor een digitaal handhavingssysteem voor het venstertijdengebied en de voortrekkersrol van Groningen op het gebied van slimme en gezonde logistiek neerzetten.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Ombouwen Zuidelijke ringweg;
- Deelnemen aan samenwerkingsorganisatie Groningen Bereikbaar;
- Verkennen ongelijkvloers maken Westelijke ringweg;
- Verbeteren verkeerssituatie rondom Martini Ziekenhuis;
- Oprichten klankbordgroep duurzame stadslogistiek Groningen;
- Opstellen en ondertekenen convenant duurzame stadslogistiek Groningen;
- 5 pilots stedelijke distributie binnenstad (venstertijden, hubs, klusbike, etc.);
- Start van traject voor verduurzaming van de inkoop van facilitaire goederen en diensten;
- Startconferentie Surflogh.

Conclusie

In 2018 is de grote verbouwing van de zuidelijke ringweg gestart met onder andere het intrillen van damwanden bij de Esperantokruising in het hemelvaart weekend, het in gebruik nemen van de tijdelijke rijbaan en het voorbereiden van het tijdelijke Julianaplein rondom de Brailleweg. De Helperzoomtunnel inschuiven is niet gelukt en ook de zomerstremming voor het intrillen van de damwanden is niet doorgegaan. De commissie Hertogh is door de opdrachtgevers en aannemer Combinatie Herepoort tijdelijk ingesteld met als doel om een dreigende verdere escalatie van het project te voorkomen, belemmeringen en impasses vanuit het verleden op te lossen door middel van procesvoorstellen en de voortgang van het project te bevorderen. Daarbij is het overeengekomen contract uitgangspunt.

Voor Groningen Bereikbaar en Aanpak Ring Zuid was het hemelvaartweekend één van de eerste grote stremmingen. Het verkeer is in goede banen geleid en het is uitgebreid geëvalueerd. Verder heeft Groningen Bereikbaar het programma gericht op werkgevers en werknemers in 2018 volledig uitgerold. Samen met alle andere inspanningen, zoals de spitsmijdprojecten en afspraken met het onderwijs, heeft dit geleid tot vele spitsmijdingen. P+R Meerstad is in 2018 afgerond en geopend.

De eerste verkenning naar het ongelijkvloers maken van de westelijke ringweg heeft geresulteerd in bouwstenen, die aan de omgeving zijn voorgelegd. De verkenning moet leiden tot ruimtelijke, verkeerskundige en financiële kaders. De besluitvorming hierover vindt plaats in 2019 na de gemeentelijke en provinciale verkiezingen. Vervolgens kan gestart worden met de planstudie.

Voor de verkeerssituatie rondom het Martini ziekenhuis is in 2018 onderzoek gedaan in samenhang met de woningbouwontwikkeling op de ALO-locatie. In 2019 worden de resultaten aan de raad voorgelegd.

Stedelijke distributie

Er zijn in 2018 projecten gestart, koplopers bij elkaar gebracht en inmiddels pilots afgerond op het gebied van verduurzaming van stadslogistiek in Groningen. Door onze ambitie uit te spreken komen ook

marktpartijen in actie. We hebben in 2018 vijf pilots gestart, waarvan er twee in 2018 zijn afgerond en drie pilots nog doorlopen in 2019. De lessen uit de afgeronde pilots gebruiken we om de volgende pilots en projecten weer slimmer in te steken.

De pilot met camerahandhaving van venstertijden in de binnenstad verloopt niet optimaal: de registratie van ontheffingen is nog onvoldoende en het realiseren van koppelingen tussen verschillende digitale systemen en databases is complexer dan van tevoren ingeschat. Niettemin leren we ontzettend veel van deze pilot waardoor de pilot als zeer waardevol wordt beschouwd.

In 2018 is het Convenant duurzame stadslogistiek Groningen opgesteld en ondertekend. In 2019 gaan we over naar de realisatiefase. De ambities en doelen genoemd in het Convenant willen we onderbrengen bij de juiste directies en afdelingen binnen de gemeente Groningen en/of bij externe partijen.

7.3.2 Stedelijke bereikbaarheid auto

Ons doel is: Het autoverkeer concentreert zich op het hoofdwegennet, de wijken worden zo min mogelijk belast. In de stad willen we vanuit economische belang een goede bereikbaarheid van alle belangrijke bestemmingen binnen de stad. Daarnaast willen we een leefbare stad zijn, met name in de verblijfsgebieden en de woonwijken.

De doorstroming op de aansluitingen van en naar de ring, de aanrijdroutes, maar ook de doorstroming op de overige hoofdwegen zijn hierbij belangrijk. Voor nu, voor de toekomst, maar zeker ook om de stad bereikbaar te houden tijdens de uitvoering van de grote (infrastructurele) projecten in de stad. Daarom wordt aan deze doorstroming gewerkt, met name aan de oostkant van de stad: de doorstroming van verkeer naar het Universitair Medisch Centrum Groningen, de oostelijke wijken en de binnenstad. Een goede doorstroming op de hoofdwegen zorgt er ook voor dat het verkeer minder vaak kiest voor routes door de wijken. Hierdoor kan de leefbaarheid in de wijken worden gewaarborgd en verbeterd.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal kruisingen dat is aangepakt op het gemeentelijk wegennet	2	2	1

Wat wilden we bereiken in 2018?

De westelijke rotonde bij aansluiting Driebond valt onder het project Sontwegtracé. De werkzaamheden van deze rotonde starten in 2017 en worden afgerond in 2018. Na vaststelling van het plan, starten in 2018 de werkzaamheden aan de aansluiting Zonnelaan - noordelijke ringweg. In 2018 werken we na planvorming toe naar een besluit voor een voorkeursvariant voor de autoverbinding in de Oosterhamrikzone en maatregelen in de omliggende wijken.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Maatregelen nemen ter verbetering van de autodoorstroming tijdens ombouw Zuidelijke ringweg (behorend bij de Netwerkanalyse);
- Planvorming voor de vervanging van de Gerrit Krolbruggen;
- Planvorming nieuwe autoverbinding in Oosterhamrikzone en herstructurering van de zone.

Conclusie

De mogelijke komst van een nieuwe auto- en busverbinding wordt gekoppeld aan de herontwikkeling van de gebieden aan weerszijden van het Oosterhamrikkanaal en verbetering van het woon- en verblijfsklimaat

in de Oosterparkwijk en de Korrewegwijk. Naast de verbinding bestaat het uit het fietsvriendelijk maken van de Korreweg, het vervangen van de Gerrit Krolbrug, een plan voor de busbaanbrug over het Van Starckenborghkanaal en verkeersmaatregelen om de doorstroming te verbeteren. In 2018 heeft de raad de voorkeursvarianten vastgesteld en verzocht om een aantal extra onderzoeken en aanvullende plannen. De verdere uitwerking gebeurt in samenspraak met de omgeving.

Het Rijk en regio hebben afspraken gemaakt over een integrale aanpak voor de vaarweg en ook specifiek voor de drie bruggen binnen de gemeente Groningen. Deze aanpak is in november 2018 tijdens het MIRT-overleg met de minister vastgelegd. Het Rijk deelt de noodzaak tot vervanging van de bestaande busbaanbrug en is bereid om het budget voor de twee bruggen te besteden aan de busbaanbrug. Dat betekent dat we voor een meer kosteneffectieve oplossing voor de twee andere bruggen (Gerrit Krolbrug en Paddepoelsterbrug) gaan, om daarmee geld vrij te maken voor een nieuwe multimodale brug als onderdeel van het Oosterhamriktracé. De realisatie van de Gerrit Krolbrug met verwachte oplevering blijft staan op eind 2021.

In 2018 hebben bij de rotondes bij aansluiting Driebond de laatste afrondende werkzaamheden plaatsgevonden, op het planten van enkele bomen na. In 2018 zou het verkeerslicht bij de Bedumerweg-Sumatralaan worden aangepakt. Het verkeerslicht zou vervangen worden door een ander verkeerslicht her te gebruiken. Deze is echter pas in 2019 beschikbaar. Voor de aansluiting Zonnelaan op de noordelijke ringweg is in 2018 de planvorming afgerond en is gestart met de voorbereidingen voor uitvoering. Begin 2019 heeft de aanbesteding plaatsgevonden en in de zomer van 2019 wordt het uitgevoerd.

Deelprogramma 7.4: Parkeren

Met het gemeentelijk parkeerbeleid dragen we bij aan een bereikbare, duurzame en aantrekkelijke stad. Daarvoor hanteren we in de Parkeervisie (2018-2025) de volgende uitgangspunten:

- De openbare ruimte is in beginsel openbaar;
- We geven meer ruimte aan de straat;
- We bieden meer maatwerk en flexibiliteit;
- We kiezen voor duurzaamheid;
- Geld verdienen is niet het doel.

Aan die uitgangspunten geven we vorm door te sturen op het gebruik, de prijs en de beschikbaarheid van (auto-)parkeervoorzieningen (parkeergarages, buurtstallingen, straatparkeren en P+R), gecombineerd met een uitstekende (digitale) dienstverlening. We bieden maatwerk, zijn flexibel, en kiezen indien mogelijk voor de duurzame optie. Daarbij vragen we ons niet alleen af wat parkeren ons kan opleveren, maar ook wat de openbare ruimte ons waard is. Waar mogelijk geven we ook de andere functies van de straat (spelen, groen, fietsers, voetgangers) de ruimte. Dat gaat soms ten koste van de geparkeerde auto.

Ook fietsparkeren is een belangrijk onderdeel van het parkeerbeleid. Door het aanbieden van voldoende en kwalitatief goede fietsenstallingen proberen we de overlast op straat zoveel mogelijk te beperken.

Hoewel de geparkeerde auto niet ten koste mag gaan van de leefomgeving, vinden we wel dat de stad en de belangrijkste bestemmingen daarbinnen moeten beschikken over voldoende en vindbare parkeervoorzieningen. Door gerichte en adequate parkeerhandhaving beperken we de overlast door geparkeerde auto's.

Wij willen dat:

- Parkeren een bijdrage levert aan de leefomgeving, met voldoende ruimte voor de andere functies van de straat;

- Het parkeerbedrijf voor een optimale parkeerinfrastructuur zorgt, afgewogen tegen zowel maatschappelijke als bedrijfseconomische belangen.

Beleidsvelden

- Parkeervoorzieningen
- Parkeerbedrijf

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% bezetting P+R-terreinen		74%	48%
Gemiddelde cijfer P+R-terreinen		8,1	8,1*
Gemiddelde parkeerdruk in de wijken		62%	61%***
Gemiddelde rapportcijfer parkeergarages		7,9	7,7*
% bewoners dat aangeeft dat parkeerprobleem belangrijkste ervaren probleem is		15%	18%**

* Rapport Parkeren in Groningen, november 2017, I&O research

** Voorlopige cijfers Wijkenquête 2018

*** Voorlopige cijfers parkeerdrukmeting 2017

7.4.1 Parkeervoorzieningen

We bieden in (en rond) de stad verschillende vormen van parkeren aan. Buurtbewoners parkeren op straat. In wijken met een parkeerregime hebben ze daarvoor een vergunning nodig, in wijken zonder parkeerregime is straatparkeren gratis. Waar mogelijk parkeren bewoners in een buurtstallingsgarage, op eigen terrein of in een parkeervoorziening horende bij hun complex. Dat moedigen we aan door bewoners in voorkomende gevallen uit te sluiten van een vergunning op straat.

Bezoekers aan de stad parkeren in de parkeergarages in de stad (gemeentelijk óf commercieel) of op straat. Door tarifiering sturen we richting garageparkeren. Forenzen en andere langparkeerders parkeren op P+R-terreinen aan de rand van de stad. Die P+R-terreinen zijn (zoals alle gemeentelijke voorzieningen) schoon, heel en veilig. Langs (vrijwel) elke invalsweg de stad in komt de reiziger een P+R-terrein tegen. Ook parkeren forenzen op de voorzieningen die de werkgever ze aanbiedt – daarom ontmoedigen we parkeren in de wijken. Door daar een parkeerregime in te stellen voorkomen we overlast en zorgen we dat de ruimte beschikbaar blijft voor bewoners.

In de binnenstad en op het station parkeren fietsers zoveel mogelijk in de verschillende aangeboden stallingen. Op straat proberen we overlast van geparkeerde fietsen zoveel mogelijk te beperken.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal parkeerplaatsen op P+R-terreinen		3.800	3.979

Aantal wijken waarmee een parkeerplan is opgesteld		1	3
Aantal laadpunten voor elektrische voertuigen		95	85 (+15 in procedure)
Aantal laadpunten in gemeentelijke parkeergarages		22 (14 met 22 Kwh)	26

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden de nieuwe parkeervisie afronden in 2018, om daarmee een nieuwe basis te leggen voor ons parkeerbeleid in de komende jaren. Verder wilden we het parkeerproces en de handhaving van het straatparkeren verder digitaliseren. Met parkeerplannen in wijken met hoge parkeerdruk leggen we de basis voor draagvlak voor de invoering van een parkeerregime en beheersen zo de parkeerdruk beter. In deze plannen wilden we rekening houden met de wijkvernieuwingplannen, zodat het invoeren van betaald parkeren niet alleen over parkeren, maar vooral ook over de kwaliteit van de openbare ruimte gaat, in lijn met de nieuwe parkeervisie. Het op peil houden van de kwaliteit en verduurzamen van onze parkeervoorzieningen is een continue opgave. Een aandachtspunt is een mogelijk hogere parkeerdruk in de wijken en op P+R-terreinen als gevolg van de Aanpak Ring Zuid. De beoogde toename van de bezetting op de P+R-terreinen bleef in 2018 achter door het uitlopen van de werkzaamheden aan de Ring Zuid, en door een te optimistische prognose.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Parkeerplannen in Selwerd-Zuid en delen van Oosterpark. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#) ;
- Parkeerregimes ingevoerd in Helpman, de Verlengde Hereweg en het Helperplein. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#) ;
- Afronden Parkeervisie 2018-2025;
- Voorbereiden concessie 400 laadpalen.

Conclusie

Met de afronding van de nieuwe parkeervisie hebben we het parkeerbeleid van de gemeente Groningen anders gedefinieerd. We stelden daarin onder andere vast dat de openbare ruimte in essentie openbaar is. Dat betekent dat het gebruik van de openbare ruimte voor privédoeleinden, zoals het parkeren van de auto, geld mag kosten. Tegelijk is ons parkeerbeleid er, ook in de nieuwe visie, nog steeds op gericht om de stad goed bereikbaar te houden. Echter, de geparkeerde auto krijgt niet meer per definitie een plek vooraan in de straat: ook de andere functies van de straat (spelen, groen, fietsers, voetgangers) vinden we belangrijk. Ook die moeten een plek krijgen. Dat gaat soms ten koste van de geparkeerde auto.

Voor het straatparkeren hebben we het parkeerproces verder gedigitaliseerd. Daarmee is het gebruiksgemak verder verhoogd. Ook is de aanbesteding van de scanauto afgerond, zodat nu ook onze handhaving (voor een groot deel) digitaal kan plaatsvinden. Waar nodig hebben we plannen gemaakt om de parkeerdruk op straat te reguleren. Zo voerden we een parkeerregime in (delen van) Helpman en aan de Verlengde Hereweg en het Helperplein. Bij de Verlengde Hereweg en het Helperplein leverden we maatwerk door de eerste anderhalf uur gratis aan te bieden. Zo belasten we het winkelend publiek niet. Ook leverden we maatwerk bij het nieuwe TopSportZorgcentrum. Daar losten we dreigende parkeerproblemen op door het parkeerterrein in beheer te geven bij Euroborg N.V., terwijl we de rechten van sportpark-gebruikers borgden.

In de Oosterpoort en Selwerd-Zuid zijn we in gesprek met bewoners over de parkeeroverlast die zij ervaren van forenzen en langparkeeders in hun straten. In deze plannen nemen we de wijkvernieuwingplannen

mee: zo gaat het invoeren van betaald parkeren niet alleen over parkeren, maar vooral ook over de kwaliteit van de openbare ruimte. Dat is geheel in lijn met de nieuwe parkeervisie.

Verder hebben we in 2018 de infrastructuur van onze garages up-to-date gehouden. We bouwden verder aan de Forumgarage. Die openen we in november 2019. Ook maakten we plannen voor grootschalig groot onderhoud aan garage Bleekveld. Dat moet in 2019 plaatsvinden. Het gemiddeld waarderingscijfer voor onze garages was 7,7. Daarnaast hebben we nieuwe stappen gezet in de verdere verduurzaming van onze garages en parkeervoorzieningen. Daarom plaatsten we in 2018 betere (snellere) laadpunten (22kWh), en startten we de uitrol van de nieuwe concessie voor 400 openbare laadpalen in de stad.

Door de vertraging in de aanpak Ring Zuid bleef de verwachte toename van de parkeerdruk in de wijken en van de bezetting van P+R-terreinen uit. Wel nam de parkeerdruk in de wijken aan de rand van betaald-parkeren-gebied toe: het bekende waterbedeffect. Dat blijft een opgave voor 2019 en daarna.

7.4.2 Parkeerbedrijf

Het parkeerbedrijf is primair belast met de uitvoering van beleidsmaatregelen op het gebied van parkeren. Naast het exploiteren van parkeergarages en buurtstallingen, is het parkeerbedrijf verantwoordelijk voor straatparkeren (parkeerautomaten, opdrachtgever handhaving, vergunningverlening, onderhoud en exploitatie). Ook het fietsparkeren is een belangrijk onderdeel van het parkeerbedrijf. Door het aanbieden van voldoende en goed vindbare stallingen, met (en zonder) toezicht, beperken we de overlast van geparkeerde fietsen op straat zo veel mogelijk.

Handhaving

Voor goed werkend parkeerbeleid is parkeerhandhaving belangrijk. Met parkeerhandhaving willen we de stad toegankelijk houden en onveilige situaties voorkomen - door zichtbaar, herkenbaar en aanspreekbaar aanwezig te zijn in de wijk en nauw samen te werken met de politie. Wij zijn gastheer, maar als mensen de regels overtreden treden wij stevig op. Wij maken werk van het niet-betalen. Aan de hand van de geconstateerde betalingsbereidheid, zetten wij onze parkeerhandhavers gericht in op locaties en tijdstippen. We handhaven de parkeerregels langs twee wegen: fiscaal (betaald parkeren) en via de Wet Mulder (foutparkeren).

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Betalingsbereidheid bij betaald parkeren		90-95%	90-95%
Aantal uren inzet parkeerhandhaving		32.000	38.000

Wat wilden we bereiken in 2018?

In onze nieuwe parkeervisie wilden we uitdrukking geven aan een andere manier van denken over de geparkeerde auto. De auto heeft niet langer het ongedeelde primaat over de openbare ruimte. Ook de andere functies van de straat wilden we meer ruimte geven. Daar gaan we in 2019 mee verder door de nieuwe parkeernormen te schrijven. Verder stelden we vast dat geld verdienen niet het eerste doel is van het parkeerbedrijf. We stelden het maatschappelijk effect van ons parkeerbeleid voorop. Dat moeten we echter wel op een bedrijfseconomisch verantwoorde wijze doen.

Ook wilden we in 2018 de P+R-terreinen *up-to-date* brengen, en moesten we maatregelen treffen om de parkeerregelgeving van de 'oude' gemeenten Haren en Ten Boer en die van Groningen zo snel mogelijk te

harmoniseren. Ook hebben we voorbereidingen getroffen om om zowel de financiën als de uitvoering van parkeerhandhaving bij één directie onder te brengen. Op die manier kan de Directie Stadstoezicht meer regie krijgen op haar eigen bedrijfsvoering.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Openen P+R Meerstad en investeren in sociale veiligheid / zichtlijnen andere P+R-terreinen;
- Opheffen parkeerplekken aan bijvoorbeeld het Hoger der A;
- We hebben de aanbesteding van de scanauto afgerond. Hierdoor kunnen we verder inzetten op digitalisering van onze parkeerhandhaving;
- Naast fiscale handhaving (niet betalen voor parkeerrechten), hebben wij handhavend opgetreden tegen parkeeroverlast (fout geparkeerde voertuigen, onveilige of overlast gevende situaties);
- We hebben de voorbereidingen getroffen om zowel de financiën als de uitvoering van parkeerhandhaving bij een directie onder te brengen. Hierdoor krijgt de Directie Stadstoezicht meer regie op haar eigen bedrijfsvoering.

Conclusie

In de Parkeervisie stelden we dat het maatschappelijk belang van ons parkeerbeleid bovenaan staat. Dat betekent dat bepaalde onderdelen van ons parkeerbeleid geld mogen kosten. Zolang daar voldoende maatschappelijke opbrengsten tegenover staan, kan dat. Concreet betekende dat we op sommige plekken besloten om auto-parkeerplekken op te heffen, bijvoorbeeld aan het Hoge der A of aan de Reitemakersrijge. Op sommige plekken kwamen daar fietsparkeerplekken voor terug, op sommige plekken leverde dat een kwalitatief betere openbare ruimte op.

De financiële risico's (zoals minder inkomsten of een lager quotum uit te geven vergunningen in de binnenstad) brengen we steeds per project in kaart. We blijven deze risico's opnemen in de meerjarenprognose van het parkeerbedrijf, en waar nodig doen we voorstellen om deze risico's te beperken. Zo besloten we in 2018 op een andere manier met de restwaarde van onze garages om te gaan. Dat beperkt de risico's aanzienlijk – vooral omdat het parkeerbedrijf intrinsiek al een aantal verschillende (aanzienlijke) risico's bevat (zoals macro-economische ontwikkelingen, kapitaallasten, infrastructurele aanpassingen, parkeerexploitatie/ bezettingsgraad van de Forumgarage). Ondanks deze risico's was het financiële resultaat over 2018 (fors) positief, onder andere door een goed resultaat in de Boterdiep- en Damsterdiepgarage.

Verder pasten we, om de garages bij de tijd te houden, de betaal- en toegangssystemen aan in garages Circus en Euroborg. Daar kunnen klanten nu contactloos betalen bij het uitrijden. Op het gebied van P+R investeerden we in sociale veiligheid (betere zichtlijnen, minder bosschages, betere verlichting). Om de stad ook vanuit de oostkant goed bereikbaar te houden openden we een nieuw P+R terrein bij Meerstad.

Deelprogramma 7.5: Verkeersveiligheid

In onze stad moeten inwoners zich, ook in het verkeer, veilig voelen. Verkeersveiligheid speelt dan ook een belangrijke rol in de bestaande wijken en bij onze verkeersprojecten. De veiligheid van de kwetsbaren in het verkeer is een belangrijk aspect bij dit onderdeel. Kinderen, ouderen en mensen met een beperking hebben soms moeite met het steeds drukker wordende verkeer. Om verkeersveiligheid succesvol te kunnen bevorderen, is afstemming van maatregelen op het gebied van infrastructuur, educatie en handhaving noodzakelijk. Verkeerseducatie is een belangrijke pijler voor de verkeersveiligheid.

Wij willen dat:

- De verkeersveiligheid in Groningen toeneemt.

Beleidsvelden

Verkeersveiligheid

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% bewoners dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de verkeersveiligheid in de eigen omgeving	-	60	
Aantal letselschadegevallen per jaar	345	380	

7.5.1 Verkeersveiligheid

Met het groeien van de stad Groningen is ook het verkeer in de stad de afgelopen jaren sterk veranderd. Groningen is populair bij bezoekers, toeristen en ondernemers. De veranderingen in de mobiliteit in onze gemeenten en vanuit de regio vragen ook om keuzes als het gaat om verkeersveiligheid. Ons doel is de verkeersveiligheid te verbeteren in de stad. Iedere verkeersdode of -gewonde is er een te veel. We willen zorg dragen voor een verkeersveilige gemeente en om dit te bereiken zetten wij in op het verbeteren van infrastructuur, educatie en handhaving. Bestaande verkeersveiligheidsknelpunten willen wij zoveel mogelijk aanpakken en tegelijkertijd nieuwe knelpunten voorkomen. Wij kiezen hierbij voor een doelgerichte aanpak volgens de drie sporen zoals verwoord in onze Aanpak Verkeersveiligheid. Met verkeerseducatie blijven wij structureel inzetten op bewustwording en gedragsverandering en werken nauw samen met politie, medeoverheden en andere instanties. We nemen maatregelen waar dat kan en zetten in op handhaving waar dat moet.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie Indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal verkeerseducatieprojecten op basisscholen en voortgezet onderwijs	180 *	80	189 **
Aantal verkeerseducatieprojecten buiten onderwijs om	50	20	92
Aantal aangepakte verkeersonveilige situaties	17	3	18

* optelsom verkeerseducatie op alle onderwijslocaties (basis + VO)

** in 2018 zijn 60 educatieprojecten voor basisonderwijs beoogd en 135 behaald. Voor voortgezet onderwijs waren er 20 beoogd en 54 behaald

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2018 wilden we concreet aan de slag met het opstellen van een verkeersveiligheidsprogramma, waarin we keuzes maken welke fysieke projecten prioriteit hebben en waarvoor we samen met bewoners en de gebiedsteams op zoek gaan naar oplossingen. Naast fysieke maatregelen wilden we samen met de provincie inzetten op gedragsmaatregelen en experimenten doen met gedragsbeïnvloeding. Concrete beoogde acties daarvoor waren verder de uitvoering van het regionaal Verkeerseducatieplan, de realisatie van veilige schoolomgevingen (gedragsbeïnvloeding) en het experimenteren met gedragsbeïnvloeding volgens de CROW-aanpak in 30 km gebieden.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Opstellen verkeersveiligheidsprogramma (3 sporenaanpak);
- Voorbereiding voor aanpak meerdere objectieve knelpunten. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#) ;
- Uitvoering van maatregelen op meerdere onveilige locaties;
- Afstemming en kennisdeling met regionale en landelijke partners;
- Samenwerking met scholen en gebiedsteams voor veilige schoolomgevingen in het regulier en speciaal onderwijs. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- Diverse activiteiten via de Verkeerswijzer: fietsverlichtingsacties, BOB en de actie Groen Licht;
- Verkeerslessen door basisonderwijs als voortgezet onderwijs (www.verkeerswijzergroningen.nl).

Conclusie

In 2017 hebben we de ambitie uitgesproken om de verkeersveiligheid structureel aan te pakken. Dit heeft in 2018 geleid tot een aanpak verkeersveiligheid om structureel het aantal verkeersongevallen en verkeersslachtoffers terug te dringen. We hebben onder andere vanuit deze aanpak verkeersveiligheid al meerdere verkeersknelpunten aangepakt en we zijn met de gebiedsteams, wijken en scholen in gesprek om verkeerssituaties veiliger te maken. We zijn onverminderd doorgegaan met het programma voor verkeerseducatie. Er is veel belangstelling voor dit programma. Dit is te zien in het aantal educatieprojecten dat zowel op scholen als daarbuiten is uitgevoerd. De intentie met onze regionale partners is dit programma verder te intensiveren. Al deze acties moeten uiteindelijk leiden tot minder ongevallen en minder verkeersslachtoffers.

We zien een daling van het aantal verkeersongevallen (-10%) en het aantal gewonden (-20%). Dat is een goede ontwikkeling. Tegelijkertijd zijn er echter er in 2018 twee dodelijke verkeersslachtoffers gevallen.

Deelprogramma 7.6: Overig verkeer

In het deelprogramma 'Overig verkeer' worden overige zaken zoals plankosten opgenomen.

Bijdrage verbonden partijen

GR OV bureau	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang van het OV-bureau is het vormgeven van het openbaar vervoer en het aansturen van de vervoerders in het openbaar vervoer. Wij nemen samen met de provincies Groningen en Drenthe deel aan het OV-bureau.
Beleidsrisico	Er zijn geen specifieke risico's.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
07.1 Fiets	2.744	2.581	1.937	644
07.1.1 De fiets eerst	0	0	329	-329
07.1.2 Een samenhangend fietsnetwerk	1.610	1.269	441	828
07.1.4 Fietsparkeren op maat	1.134	1.312	1.167	145

07.2 Openbaar vervoer	1.529	2.199	1.762	437
07.2.1 Bereikbaarheid dynamo's HOV	1.370	2.040	1.380	660
07.2.2 Stedelijke bereikbaarheid OV	159	159	382	-223
07.3 Auto	465	1.861	1.218	643
07.3.1 Bereikbaarheid dynamo's auto	365	1.688	567	1.121
07.3.2 Stedel. bereikbaarheid auto	100	173	647	-474
07.3.3 In de wijken GAAT VERVALLEN	0	0	4	-4
07.4 Parkeren	12.527	12.581	12.086	494
07.4.1 Parkeervoorzieningen	1.466	1.539	1.472	66
07.4.2 Parkeerbedrijf	11.061	11.042	10.614	428
07.5 Verkeersveiligheid	60	767	132	635
07.5.1 Verkeersveiligheid	60	767	132	635
07.6 Overig verkeer	8.652	9.135	8.118	1.017
07.6.1 Overig verkeer	8.652	9.135	8.118	1.017
Totaal Lasten	25.977	29.123	25.253	3.871
07.1 Fiets	0	0	13	13
07.1.1 De fiets eerst	0	0	12	12
07.1.2 Een samenhangend fietsnetwerk	0	0	1	1
07.1.4 Fietsparkeren op maat	0	0	0	
07.2 Openbaar vervoer	0	0	221	221
07.2.1 Bereikbaarheid dynamo's HOV	0	0	0	
07.2.2 Stedelijke bereikbaarheid OV	0	0	221	221
07.3 Auto	0	0	106	106
07.3.1 Bereikbaarheid dynamo's auto	0	0	106	106
07.3.2 Stedel. bereikbaarheid auto	0	0	0	
07.3.3 In de wijken GAAT VERVALLEN	0	0	0	
07.4 Parkeren	17.555	17.359	18.426	1.068
07.4.1 Parkeervoorzieningen	1.401	1.401	1.429	28
07.4.2 Parkeerbedrijf	16.154	15.958	16.997	1.039
07.5 Verkeersveiligheid	0	0	2	2
07.5.1 Verkeersveiligheid	0	0	2	2
07.6 Overig verkeer	1.872	1.832	1.888	57
07.6.1 Overig verkeer	1.872	1.832	1.888	57
Totaal Baten	19.427	19.190	20.657	1.466
Totaal Saldo voor bestemming	6.550	9.933	4.596	5.337

Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	2.985	7.999	7.999	0
Totaal onttrekkingen	0	6.764	6.764	0
Totaal saldo na bestemming	9.535	11.168	5.831	5.337

Financiële toelichting

7.1 Fiets	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	644	13	657

Fietsstrategie (V 349 duizend euro)

In het meerjarenprogramma Verkeer en vervoer 2018-2021 hebben we de inzet van intensiveringsmiddelen Verplaatsen concreet uitgewerkt. Voor het begrotingsjaar 2018 en de jaren daarna hebben we deze inzet van intensiveringsmiddelen voor het onderdeel uitvoering Fietsstrategie kunnen herijken. Deze ruimte ontstaat doordat enkele projecten later dan gepland gerealiseerd worden vanwege complexe planvorming en de bijbehorende kapitaallasten op investeringsprojecten pas gaan lopen bij oplevering. Met deze herijking van de inzet van intensiveringsmiddelen zijn we in staat om de komende jaren substantieel financieel ruimte te maken voor de verbetering van verkeersveiligheid. Van de beschikbaar gestelde middelen in 2018 voor de uitvoering van de fietsstrategie valt eind 2018 349 duizend euro vrij.

HOV Netwerkanalyse (V 165 duizend euro)

De regionale Netwerkanalyse uit 2013 was de basis voor een investeringspakket in openbaar vervoer volgens de HOV-visie en een pakket met meerdere maatregelen ter verbetering van de auto- en fietsbereikbaarheid. In 2018 is hiervoor 1 miljoen euro beschikbaar. Eind 2018 valt ongeveer de helft van deze middelen vrij. Dit resultaat verantwoorden we binnen de deelprogramma's 7.1 Fiets, 7.2 Openbaar vervoer en 7.3 Auto.

Fietsparkeren (V 144 duizend euro)

Lagere kosten voor niet planmatig onderhoud en uitbesteed werk veroorzaken een voordelige afwijking voor fietsparkeren. Dit voordelige resultaat betrekken we bij het resultaat op parkeren in deelprogramma 7.4 Parkeren.

7.2 Openbaar vervoer	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	437	221	658

HOV Netwerkanalyse (V 527 duizend euro)

De regionale Netwerkanalyse uit 2013 was de basis voor een investeringspakket in openbaar vervoer volgens de HOV-visie en een pakket met meerdere maatregelen ter verbetering van de auto- en fietsbereikbaarheid. In 2018 is hiervoor 1 miljoen euro beschikbaar. Eind 2018 valt ongeveer de helft van deze middelen vrij. Dit resultaat verantwoorden we binnen de deelprogramma's 7.1 Fiets, 7.2 Openbaar vervoer en 7.3 Auto.

Overige afwijkingen (V 131 duizend euro)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 131 duizend euro.

7.3 Auto	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	643	106	749

HOV Netwerkanalyse (N 191 duizend euro)

De regionale Netwerkanalyse uit 2013 was de basis voor een investeringspakket in openbaar vervoer volgens de HOV-visie en een pakket met meerdere maatregelen ter verbetering van de auto- en fietsbereikbaarheid. In 2018 is hiervoor 1 miljoen euro beschikbaar. Eind 2018 valt ongeveer de helft van deze middelen vrij. Dit resultaat verantwoorden we binnen de deelprogramma's 7.1 Fiets, 7.2 Openbaar vervoer en 7.3 Auto.

Plankosten voorkeursvariant Oosterhamrikzone (V 575 duizend euro)

De raad heeft in juni 2018 besloten 1,05 miljoen euro aanvullende financiële middelen via het Stedelijk Investeringsfonds beschikbaar te stellen voor de dekking van de plankosten Voorkeursvariant Oosterhamrikzone. Van deze middelen resteert eind 2018 575 duizend euro.

Plankosten externe projecten (V 366 duizend euro)

Op de beschikbaar gestelde middelen voor meerjarige projecten resteert 366 duizend euro.

Overige afwijkingen (N 1 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een nadeel van 1 duizend euro.

7.4 Parkeren	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	494	1.068	1.562

Parkeerbedrijf (V 1,520 miljoen euro)

Het belangrijkste bestanddeel van het resultaat Parkeerbedrijf wordt gevormd door het voordeel op straatparkeren (1,295 miljoen euro) enerzijds door lagere lasten (580 duizend euro) en hogere baten (715 duizend euro).

De lagere lasten worden vooral verklaard door lagere kapitaallasten (100 duizend euro), lagere extra inzet stadstoezicht (150 duizend euro) en lagere overige kosten waaronder uitbested werk (150 duizend euro). De lagere afschrijvingslasten houden verband met een wijziging van het startmoment van afschrijven op nieuwe investeringen. Deze stelselwijziging uit de Financiële verordening treedt in op 1 januari 2018. Dit betekent dat op een gereedgekomen investering pas op 1 januari van het volgend jaar wordt gestart met afschrijven. De hogere baten ontstaan door hogere opbrengsten van parkeertickets (715 duizend euro). Dit als gevolg van een uitbreiding van het betaald parkeren-gebied dat we niet hadden begroot.

Het voordelig resultaat bij de parkeergarages bedraagt 132 duizend euro. In dit resultaat is verwerkt het nadelig effect als gevolg van het op nihil afwaarderen van parkeergarages (400 duizend euro). Dit nadelige effect wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten (275 duizend euro) en lagere overige kosten (260 duizend euro) bij parkeergarages.

Tot slot leiden overige kleinere afwijkingen in relatie tot het Parkeerbedrijf tot een voordeel van 93 duizend euro

Overige afwijkingen (V 42 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een voordeel van 42 duizend euro.

7.5 Verkeersveiligheid	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	635	2	637

Stedelijk investeringsfonds (V 550 duizend euro)

In de begroting 2018 hebben we extra middelen gereserveerd uit het Stedelijk Investeringsfonds voor de aanpak van de verkeersveiligheid in onze gemeente. We volgen daarbij drie sporen. nl. de verbetering van objectief aantoonbaar onveilige locaties, samen met bewoners en wijken werken aan veiligheid en het voorkomen van nieuwe onveilige situaties met pro-actief, risicogestuurd beleid. Eind 2018 valt van deze

beschikbare middelen 550 duizend euro vrij.

Intensiveringsmiddelen Verplaatsen (V 87 duizend euro)

In het meerjarenprogramma Verkeer en vervoer 2018-2021 hebben we de inzet van intensiveringsmiddelen Verplaatsen concreet uitgewerkt. Van de in 2018 beschikbaar gestelde middelen voor verkeersveiligheid resteert 87 duizend euro.

7.6 Overig verkeer	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	1.017	57	1.074
Regeling Ringsparen (V 431 duizend euro)			
Samen met de provincie sparen we voor de verbetering van de Noordelijke, Oostelijke en Westelijke Ringweg, in de verhouding 2/7 gemeente en 5/7 provincie. Sinds de jaarschijf 2018 zijn hiervoor structurele middelen beschikbaar. Vrijval van middelen voegen we toe aan de reserve SIF.			
Intensiveringsmiddelen Verplaatsen (V 414 duizend euro)			
Van de beschikbaar gestelde intensiveringsmiddelen Verplaatsen hebben we 414 duizend euro niet ingezet.			
Uitvoeringsprogramma Binnenstad (V 159 duizend euro)			
Het saldo van de vrijval op kapitaallasten en uitvoeringskosten wordt via de reserve SIF gereserveerd voor het uitvoeringsprogramma Binnenstad.			
Overige afwijkingen (V 70 duizend euro)			
Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een voordeel van 70 duizend euro.			

Financiële risico's

Naam risico	Verkeer- en vervoersprojecten
Programma	Verkeer
Omschrijving	<p>Risico's bij verkeer- en vervoersprojecten hebben voornamelijk betrekking op de hoogte van de investeringskosten. Vooraf worden deze risico's zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben.</p> <p>Bij de grote verkeersprojecten (= investering meer dan 5 miljoen euro) bepalen we het risico op 10% van de investeringskosten. Daarbij beoordelen we de mogelijkheid om bij te sturen in het project (beheersmaatregelen). Op projectniveau kunnen dat bijvoorbeeld zijn: het werken met een plafondprijs in de aanbesteding, het rekening houden met een percentage onvoorzien in de kostenraming of het in beeld brengen van besparingsmogelijkheden.</p> <p>Risico's die niet binnen de beschikbare middelen van het project kunnen worden opgelost, worden meegenomen in het benodigde weerstandsvermogen voor verkeersprojecten.</p> <p>Voor projecten die voortvloeien uit de Netwerkanalyse 2013 (totale omvang gemeentelijke middelen 20 miljoen euro,) is besloten dat voor- en nadelen mogen worden verrekend binnen het totale programma (gesloten financiering). Financiële tegenvallers kunnen dus binnen het totaal beschikbare budget worden opgevangen. Dit kan effect hebben op de projecten die uitgevoerd kunnen worden, maar voor het geheel geldt dat geen sprake is van een financieel risico voor de gemeente Groningen.</p> <p>Zernikelaan</p> <p>Voor het project Zernikelaan ramen we het risico op 10% van het gemeentelijk aandeel in de totale financiering (RUG en Hanzehogeschool nemen ook een deel van de kosten voor hun rekening en een deel van de dekking komt uit de middelen voor de Netwerkanalyse). De risico's worden gelijk verdeeld over gemeente, RUG en Hanzehogeschool.</p>

	<p>Dat betekent dat over een bedrag van 4,37 miljoen euro een risicoberekening plaatsvindt. Het risico komt daarmee op 437.000. De kans van optreden komt op 50%. Risico blijft constant gedurende de komende jaren. Bij oplevering kan het risico vervallen.</p> <p>Stationsgebied Haren De gemeente werkt aan de ontwikkeling van het Stationsgebied. Onderdeel van de ontwikkeling is het realiseren van een fiets- voetgangersverbinding tussen Oosterhaar en het centrum van Haren, ter hoogte van het station. Daarnaast wordt de omgeving van het station aangepakt. Het risico bij de investeringen in het stationsgebied van Haren wordt ingeschat op 0,8 miljoen euro. Dit risico bestaat oor het grootste deel uit een risico op vertraging, risico op verlies van cofinanciering en het risico op hogere uitvoeringskosten.</p>
Risicobedrag 2019	1,0 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	1,0 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	1,0 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	1,0 miljoen euro
Kans 2021	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
De signaleringsmoment	Rekening 2017
Actie	

Naam risico Programma	Parkeerbedrijf Verkeer
	<p>In de meerjarenprognose 2012 is een eerste aanzet gegeven voor een gevoeligheidsanalyse om inzicht te krijgen in de omvang van de risico's en het benodigde weerstandsvermogen. Door de toename van de vastgoedportefeuille (vooral parkeergarages) nemen de risico's navenant toe. Voor het bepalen van het risico van het parkeerbedrijf wordt een risicoanalyse uitgevoerd voor de onderdelen: rente, opbrengsten en kosten, ov-bijdrage, bezettingsgraad parkeergarages en straatparkeren. Op basis van de meerjarenprognose 2018 is het incidentele risico gekwantificeerd op 1,6 miljoen euro voor de periode 2019-2022.</p> <p>Bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen hield Haren geen rekening met een risico voor parkeren. Dit is nu ook zo overgenomen voor het bepalen van het weerstandsvermogen voor de begroting 2019.</p> <p>Ten opzichte van het risico in de rekening 2017 is het risico voor de jaarschijf 2019 met circa 2 miljoen euro afgenomen. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Lager inflatierisico In de meerjarenbegroting is realistisch gerekend met indexatie van opbrengsten, per saldo is de indexatie op kosten hoger dan op opbrengsten. Een hogere of lagere indexatie van kosten met daarbij een kleiner effect op indexatie opbrengsten heeft per saldo een beperkt effect. Dit verlaagt het risico. 2) Lager risico Damsterdiep De exploitatie van de Damsterdiepgarage is gebaseerd op de realisatie van het afgelopen jaar. Er wordt geen rekening meer gehouden met een groeiende omzet. Dit leidt tot een lager risico. 3) Lager risico forumgarage Op de verwachte opbrengsten van het Forum is een correctie van circa 1 miljoen euro doorgevoerd. Hierdoor is de herrekenende bezettingsgraad na ingroei 24%. Dit leidt tot een lager risico.

	<p>4) Lager risico boterdiep De exploitatie van Boterdiep is gebaseerd op de realisatie van het afgelopen jaar. De opbrengst van de garage is stabiel. We houden alleen nog rekening met groei als gevolg van het te realiseren woonprogramma (< 0,15 miljoen euro per jaar).</p> <p>5) Lager risico straatparkeren Het lagere risico wordt verklaard doordat het risico parkeerhandhaving nu afzonderlijke wordt opgenomen (zie hieronder).</p>
Risicobedrag 2019	1,61 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	2,08 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	2,41 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	2,55 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C-documenten
Actie	Wij zullen jaarlijks het benodigde weerstandsvermogen opnieuw berekenen.

Naam risico Programma	Risico parkeerhandhaving Verkeer
Omschrijving	<p>In de begroting houden we rekening met een geraamde opbrengst uit naheffingsaanslagen van circa 2,8 miljoen euro. We lopen een risico dat we de geraamde opbrengst in een jaar niet kunnen realiseren. Risicofactoren zijn bijvoorbeeld weersinvloeden die de handhaving bemoeilijken of technische storingen waardoor er niet gehandhaafd kan worden. Pas aan het eind van het jaar blijkt of de geprognosticeerde opbrengst is gehaald en of het risico zich voordoet.</p> <p>Het risico is tot nu toe altijd meegenomen in het risico parkeerbedrijf. Vanaf deze begroting maken we het risico parkeerhandhaving afzonderlijk inzichtelijk. We schatten het structurele risico in op 150.000 tot 200.000. Voor het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met 200.000 en een kans van optreden van 75%.</p>
Risicobedrag 2019	200 duizend euro
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	200 duizend euro
Kans 2020	75%
Risicobedrag 2021	200 duizend euro
Kans 2021	75%
Risicobedrag 2022	200 duizend euro
Kans 2022	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2018
Actie	

Programma 8: Wonen

Overzicht

We willen een stad zijn met een voortreffelijk woonklimaat waar voor iedereen plek is. We streven daarom naar een gevarieerd woningaanbod in aantrekkelijke wijken die ruimte bieden aan alle bevolkingsgroepen en leefstijlen.

Eenzijds werken we aan deze doelstelling door nieuwe woningen te bouwen. We willen goede en duurzame woningen bouwen voor verschillende doelgroepen, in een mix van koop en (sociale) huur, zowel in de bestaande stad als in uitbreidingswijken. Hierdoor brengen we de doorstroming op de woningmarkt op gang en realiseren we evenwichtige wijken. Om te zorgen voor voldoende betaalbare sociale huurwoningen maken we jaarlijks prestatieafspraken met de woningcorporaties in de stad.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen in Groningen:

- Een voortreffelijk woonklimaat en aantrekkelijke wijken met een gevarieerd woonaanbod dat ruimte biedt aan alle bevolkingsgroepen en leeftijden;
- Goede en duurzame nieuwe woningen bouwen;
- Doorstroming op de woningmarkt en evenwichtige wijken;
- De kwaliteit en duurzaamheid van bestaande woningvoorraad verbeteren;
- Zorgvuldig beheer van ons cultuurhistorisch erfgoed.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

[Woonvisie Wonen in Stad \(2015\)](#)

[Meerjarenprogramma Wonen 2017 \(december 2016\)](#)

[Bouwoffensief, bouwen aan Groningen \(2013\)](#)

[Samen Sterk in Stad \(meerjaren beleidsvisie Wmo 2012\)](#)

[Masterplan Groningen EnergieNeutraal \(2011\)](#)

[Regionale Woningbouwafspraken \(2012\)](#)

[Het Nieuw Lokaal Akkoord 2.0 \(2011\)](#)

[Monitor Jongerenhuisvesting \(2015\)](#)

[Jaarprogramma Archeologie \(2013\)](#)

[Erfgoedverordening \(2010\)](#)

[Beleidsregels Archeologie \(2011\)](#)

[Bestedingsprogramma's ISV-Monumenten \(2017\)](#)

[Analyse Zorgen voor Morgen \(2012\)](#)

Relevante ontwikkelingen

De woningmarkt in Groningen vertoont nu al een aantal jaren achtereen een overspannen karakter. De vraag is na de economische crisis sterk toegenomen en dit heeft geresulteerd in een groeiende dynamiek in de bestaande koopwoningmarkt en in de nieuwbouwmarkt. Het afgelopen jaar was wederom een goed jaar voor de woningverkoop in Reitdiep, Meerstad en diverse woningbouwprojecten in de bestaande stad. In 2018 werden echter ook de nadelen van de snelle stijging van het aantal woningverkoop zichtbaar: er is sprake van krapte in de bouwsector. Hierdoor wordt het voor particulieren soms lastig om een aannemer te vinden die tijdig de woning kan bouwen. Aannemers en ontwikkelaars moeten alle zeilen bijzetten om de geplande productie te halen. Tegelijkertijd stijgen de bouwkosten en hebben we nog steeds te maken met de aanvullende eisen voor aardbevingsbestendig bouwen.

We zien de gevolgen hiervan terug in de cijfers. In 2018 is de woningvoorraad in Groningen met 1231 woningen toegenomen. Hiervan zijn 294 woningen specifiek voor jongeren, 560 appartementen (zowel voor ouderen als voor starters op de woningmarkt) en 377 grondgebonden woningen. Tegelijkertijd zitten er nog heel veel woningen in de pijplijn: woningen waarvan de vergunningen is verleend, maar die nog niet zijn gereed gemeld. Dit komt onder andere door vertragingen bij aanbestedingen en de krapte in de bouwsector. Kortom: de vraag is nog steeds erg groot en het is alle hens aan dek om voldoende aanbod te realiseren. Door de krapte op de woningmarkt is het nog steeds moeilijk voor gezinnen om in de stad te blijven. Weliswaar zijn er minder gezinnen naar de regio verhuist dan dat we hadden verwacht, maar andersom was het voor gezinnen uit de regio ook moeilijker om een woning in de stad te vinden. Het aantal gezinnen in de stad is daarmee wat afgenomen ten opzichte van 2017.

In 2018 zijn mooie, nieuwe woningbouwprojecten aan de stad toegevoegd. Zo zijn op het Europapark is de Leyhoeve gerealiseerd; dit complex biedt niet alleen ruimte aan 210 ouderenappartementen, maar ook aan zorgfaciliteiten en horeca waar ook de directe omgeving gebruik van kan maken. In de Oosterhamrikzone zijn 180 woningen voor jongeren gebouwd en zijn er aan de Stadswerf tientallen grondgebonden gezinswoningen verschenen. En in Paddepoel Zuidoost zijn er 29 gezinswoningen aan de sociale huurwoningvoorraad toegevoegd. In Reitdiep zijn naast grondgebonden koopwoningen ook vrije sector huurwoningen gerealiseerd. Deze voorzien in een duidelijke behoefte van starters op de woningmarkt die niet kunnen of willen kopen.

De sociale huurwoningvoorraad is ook in 2018 weer gegroeid. Dit is ook nodig, want de slaagkansen voor mensen die zijn toegewezen op deze sector is nog steeds lager dan we willen. Mede daardoor zijn de corporaties in 2018 terughoudend geweest met het verkopen van bestaande corporatiewoningen en zijn er minder woningen verkocht dan was voorzien. Wel hebben we rondom de voorgenomen verkoop van het Pepergasthuis de nadelige gevolgen van de nieuwe Woningwet gevoeld.

Naast de nieuwbouw voor jongerenhuisvesting hebben we in 2018 gewerkt aan een nieuw vergunningstelsel voor verhuurders van woonruimte aan studenten. Hiermee kunnen we, bij ernstige misstanden, concreet ingrijpen en verhuurvergunningen intrekken. Dit instrument wordt per januari 2019 geïntroduceerd. Daarnaast zijn er in 2018 opnieuw talloze projecten gelanceerd door WIJS. Deze organisatie draagt op een mooie manier bij aan het samenleven van studenten en andere Stadjsers. In 2018 hebben we opnieuw te maken gehad met een sterke groei van het aantal internationale studenten. We hebben in samenwerking met de onderwijsinstellingen enkele onorthodoxe maatregelen genomen om alle nieuwe (tijdelijke) inwoners van onze stad een dak boven het hoofd te bieden. Om dit in de toekomst te voorkomen hebben we met alle belanghebbenden een convenant afgesloten waarin we afspraken hebben gemaakt over het tijdig realiseren van voldoende huisvesting voor deze groep.

Om het langer zelfstandig thuis wonen beter mogelijk te maken hebben we in 2018 de campagne Lang Zult U Wonen gecontinueerd en hebben we rondom het Huis van Morgen enkele activiteiten georganiseerd gericht op het langer zelfstandig wonen voor inwoners, marktpartijen en woningcorporaties.

Ook is in 2018 gewerkt aan de verduurzaming van de bestaande woningen in de stad. Met de corporaties hebben we prestatieafspraken gemaakt over de intensivering van de inzet voor de komende jaren. Voor het stimuleren van verduurzaming van particulier bezit heeft Groningen Woont Slim in 2018 veel huiseigenaren van goed advies voorzien. Ruim 1400 eigenaren zijn mede hierdoor overgegaan op het verduurzamen van hun woning.

Deelprogramma 8.1: Gezinnen

Het bieden van voldoende kwalitatief goede huisvestingsmogelijkheden voor gezinnen (huishouden van één of twee personen met kind(eren) die samen een leefeenheid vormen) is één van de belangrijkste doelen in het woonbeleid. We willen dat het aantal gezinshuishoudens dat in de stad blijft of komt wonen toeneemt. De mogelijkheid tot het binden van gezinnen hangt af van vraag en aanbod. We gaan er vanuit dat we vooral gezinnen die naar de regio Groningen-Assen verhuizen kunnen behouden voor de stad.

In dit deelprogramma gaan we in op het bouwen in de bestaande stad en op uitleglocaties. Bij deze locaties gaat het overigens niet alleen over woningbouw voor gezinnen, ook andere doelgroepen kunnen hier worden bediend. We gaan in 2018 inzetten op een versnelling van de woningbouwproductie bij binnenstedelijke locaties, maar ook in Meerstad. Mede gelet op de verwachte groei van de woningbehoefte, gaan we ook op zoek naar potentieel nieuwe woningbouwlocaties in binnenstedelijk gebied. Het gaat hierbij niet alleen om koopwoningen, er bestaat ook een grote behoefte aan vrije sector huurwoningen. En samen met de corporaties kijken we naar nieuwe locaties voor sociale huurwoningen.

In 2018 gaan we daarom aan de slag met de planvorming voor (een deel van) het Suikerfabriekterrein, Vinkhuizen-Zuid, de ALO-locatie, en deelgebieden in de Eemskanaalzone. Door hierin het voortouw te nemen willen de woningbouwproductie de komende jaren versnellen.

Beleidsvelden

- Bouwen in de uitleg
- Bouwen in de bestaande stad

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) dat is verhuisd naar de regio Groningen-Assen	547	450	427
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) binnen de gemeente Groningen	21.443	22.000	21.369
Aantal gezinnen dat verhuist van de regio Groningen-Assen naar de gemeente Groningen	206	180	107
Aantal toegevoegde grondgebonden woningen in de uitleg (exclusief jongerenhuisvesting)	181	315	167
Aantal toegevoegde grondgebonden woningen in de bestaande stad (exclusief jongerenhuisvesting)	327	193	283
Het cijfer dat gezinshuishoudens (met 1 of meerder kinderen) geven voor hun woning	-	8	8*
% gezinshuishouden dat woont in een (zeer) prettige buurt	-	95%	

*) Voorlopig cijfer uit Wijkenquête 2018

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)". Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	Behaald 2015	Behaald 2016	Behaald 2017	Behaald 2018
% Demografische druk	45%	45,2%	45%	45,1%
Gemiddelde WOZ-waarde (x 1.000 euro)	157	154	157	168
Nieuw gebouwde woningen (aantal per 1.000 woningen)	8,9	9,5	-	-

8.1.1 Bouwen in de uitleg

Om voldoende woningen voor gezinnen in en rond de stad aan te kunnen bieden, ontwikkelen we samen met marktpartijen diverse woningbouwprojecten in uitleggebieden. De nadruk bij de stadsuitbreiding ligt op de ontwikkeling van Meerstad. Vanaf 2017 ligt het gebied Meerstad formeel binnen de gemeente Groningen en is het geen onderdeel meer van de gemeente Slochteren. Aan de westkant van de stad ontwikkelen we Reitdiep fase 3 en 4.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Jaarlijks gemiddelde plancapaciteit voor grondgebonden woningen in uitleggebieden (exclusief jongerenhuisvesting)	200	200	200
Aantal woningen in de pijplijn voor de uitleg (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	440	303	365
Aantal gerealiseerde grondgebonden woningen in de uitleggebieden	181	377	145

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen jaarlijks gemiddeld genomen een plancapaciteit van 200 grondgebonden woningen in de uitleggebieden. We verwachten in 2018 dat er in de uitleg ruim 250 grondgebonden woningen worden toegevoegd in Meerstad en Reitdiep

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben in Reitdiep en in Meerstad meerdere locaties voor woningbouw ontwikkeld en uitgegeven. In Meerstad heeft dit geleid tot een uitbreiding van de beschikbare plancapaciteit in Tersluis en zijn er veel nieuwe woonproducten op de markt gekomen: vrije kavels, rijwoningen en twee-onder-een kapwoningen. Ook zijn we in 2018 begonnen met de aanleg van het nieuwe park (en strand) in Meerstad. In Reitdiep zijn er veel nieuwe projectmatige woningen gerealiseerd en zijn er vrije sector huurwoningen op de markt gekomen. Hiermee realiseren we op korte termijn weer woningen voor gezinnen die in en rond de stad willen wonen.

Conclusie

De sterk toegenomen vraag zorgt er voor dat beschikbare plancapaciteit langzaam maar zeker opdroogt. Zeker met het oog op de middellange termijn moeten we de beschikbare plancapaciteit uitbreiden. Hier

wordt in Meerstad hard aan gewerkt (de stedenbouwkundige plannen voor de volgende ontwikkelfase worden opgesteld) en ook aan de westkant van de stad worden hiervoor concrete stappen gezet, onder andere door de planontwikkeling voor het Suikerfabriekterrein en Vinkhuizen-Zuid op te starten.

8.1.2 Bouwen in de bestaande stad

Veel mensen willen in de stad, dicht bij het centrum, wonen. Niet alleen in een appartement, maar ook in een grondgebonden eengezinswoning. We zetten in op voldoende binnenstedelijke plancapaciteit om te voorzien in de woningbouwbehoefte. Daarmee kunnen we ook gezinnen aan de stad binden. We zien dat juist projecten in de bestaande stad eigenlijk altijd goed verkopen. We willen nieuwe woonconcepten ontwikkelen, waarbij we ook nieuwe doelgroepen een kans geven om in en rond de binnenstad te wonen. Zo blijft Groningen een compacte stad.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Jaarlijks gemiddelde plancapaciteit voor grondgebonden woningen en appartementen (exclusief jongerenhuisvesting)	580	400	400
Aantal woningen in de pijplijn voor de bestaande stad (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	1.069	963	1.357
Aantal gerealiseerde woningen in de bestaande stad (excl. jongerenhuisvesting)	580	963	842

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen jaarlijks gemiddeld genomen een plancapaciteit voor 400 grondgebonden woningen en appartementen in het binnenstedelijk gebied. Voor 2018 verwachten we dat er 193 grondgebonden woningen en ruim 800 appartementen opgeleverd gaan worden

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In 2018 zijn er in de bestaande stad wederom veel nieuwe projecten gerealiseerd en opgestart. En dat is ook zichtbaar. Zo wordt er in de Reitdiepzone hard gewerkt aan de jongerenhuisvesting op de Woldringlocatie en is gestart met de grondgebonden gezinswoningen op de Briveclocatie. In Paddepoel zijn nieuwe sociale huurwoningen door Nijestee gebouwd en heeft Lefier de Polaristoren voor jongeren afgebouwd (gereedgekomen begin 2019). In de Oosterhamrikzone en het Oosterpark wordt volop gewerkt aan de realisatie van veel nieuwe woningen (grondgebonden en appartementen) en ook in het Ebbingekwartier en op het Europapark zijn veel nieuwe woningen gerealiseerd (ouderenhuisvesting in de Leyhoeve, het CPO-project De Linie 2). In 2018 hebben we in de Eemskanaalzone een intentieovereenkomst gesloten met marktpartijen voor de ontwikkeling van de noordzijde van deze zone en hebben we onze visie voor deze zone geactualiseerd. Voor het Suikerfabriekterrein zijn we begonnen met de planvorming.

Conclusie

Voor het bouwen in de bestaande stad geldt hetzelfde als voor de uitleggebieden: de vraag overtreft op dit moment het beschikbare aanbod. We zullen daarom ook in 2019 moeten blijven werken aan het vergroten van het aanbod van nieuwbouwwoningen.

Deelprogramma 8.2: Jongerenhuisvesting

We willen de groeiende groep jongeren goede huisvesting bieden. Deze groep groeit de laatste jaren ook door een toename van het aantal internationale studenten. Deze keus voor kwaliteit past ook bij de ambitie om Groningen de onderwijsstad van Nederland te laten zijn en blijven. In Groningen is geen behoefte aan meer kleine onzelfstandige kamers. Veel jongeren en ook de internationale studenten willen graag meer ruimte en kwaliteit. Daar willen we wat aan doen. Tegelijk willen we de balans in de wijken herstellen door het verminderen van de druk op de bestaande voorraad. Ook stimuleren we dat de kwaliteit van de bestaande verhuurpanden omhoog gaat. We bevorderen het prettig samenleven van studenten en andere Stadgers. Naast zorgen voor voldoende kwalitatieve huisvesting voor studerende jongeren hebben we ook aandacht voor jongeren die starten op de woningmarkt. Door de krapte op de woningmarkt en strengere eisen voor het krijgen van een hypotheek zien we dat starters het steeds moeilijker hebben om een geschikte woning te vinden zowel in de huur als in de koop. We gaan hiervoor in gesprek met beleggers om meer huurwoningen in het middensegment te realiseren.

Beleidsvelden

- Kwaliteit jongerenhuisvesting
- Kamer-verhuurbeleid
- Wijs

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal toegevoegde zelfstandige woningen jongerenhuisvesting door nieuwbouw of transformatie	740	430	294
% jongeren dat (zeer) tevreden is over de woningkwaliteit	-	>80%	
% internationale jongeren dat (zeer) tevreden is over de woningkwaliteit	-	>70%	
% Stadgers dat aangeeft dat de omgang tussen student en Stadger goed is	-	>70%	67%*
Wachttijd voor onzelfstandige kamer	-	2 weken	-
Wachttijd voor zelfstandige kamer	-	2 maanden	2,3 jaar
Aantal klanten dat (zeer) tevreden is over Wijk Inzet Jongeren & studenten (WIJS)	-	>70%	

*) Voorlopige cijfers Wijkenquête 2018

8.2.1 Kwaliteit jongerenhuisvesting

Groningen groeit de komende jaren vooral door aanwas van jongeren en (internationale) studenten. We willen kwalitatief goede huisvesting voor deze doelgroep. Hierdoor blijven we een aantrekkelijk stad voor jongeren en studenten en versterken we de concurrentiepositie van de onderwijsinstellingen.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat jongeren en studenten vooral een kwalitatieve vraag hebben in de vorm van zelfstandige woonruimte. Veelal willen ze verhuizen naar een grotere wooneenheid met eigen voorzieningen. We willen in deze behoefte voorzien door kwalitatief hoogwaardige nieuwbouw toe te voegen op de locaties waar wij dat het meest passend vinden.

Naast kwalitatieve nieuwbouw streven we naar kwaliteitsverbetering in de bestaande voorraad. Met ons beleid voor kamerverhuur remmen we de toevoeging van meer kamers af, vooral op de plekken die qua leefbaarheid al onder druk staan. Ook stimuleren we kamerverhuurders om bestaande kamers om te zetten naar grotere appartementen of om grotere appartementen toe te voegen.

We realiseren als gemeente zelf geen wooneenheden. We gaan daarom vooral inzetten op het stimuleren en mogelijk maken van projecten door onder andere het verleiden van beleggers om in Groningen te investeren en het planologisch mogelijk maken van nieuwbouw voor deze doelgroep.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal geplaatste fietsenklemmen	211	200	151
Plancapaciteit voor aantal zelfstandige woningen jongerenhuisvesting	740	950	294
Aantal zelfstandige woningen voor jongeren in de pijplijn (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	910	430	ca. 3.000

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden dat zoveel mogelijk projecten voor jongerenhuisvesting die in de Woonvisie zijn genoemd worden gerealiseerd. Daarnaast wilden we de huisvesting van internationale studenten verbeteren. Het gaat dan om het verbeteren van de informatievoorziening en het toevoegen van meer aanbod.

De verbetering van de kwaliteit van de bestaande kamerverhuurmarkt blijft ook een continue opgave. Om de misstanden op de kamerverhuurmarkt aan te pakken wilden we op zoek naar instrumenten om deze misstanden aan te pakken.

Tot slot wilden we in 2018 wederom grootschalig gaan controleren op illegale kamerverhuur.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In 2018 hebben we circa 294 eenheden voor jongeren opgeleverd. Dit was minder dan beoogd. Een aantal grote projecten zijn doorgeschoven in de planning en worden nu in 2019 en 2020 opgeleverd. Er zit qua plancapaciteit nog voor circa 3.000 nieuwe eenheden in de planning tot en met 2021.

Voor het aanpakken van de problematiek rondom huisvesting van internationale studenten hebben we onze samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen, de Hanzehogeschool Groningen en de SSH voortgezet en uitgebreid. Met deze partijen, de corporaties en de studentenorganisaties de Groninger Studentenbond en de ESN is het convenant "Studenten- en jongerenhuisvesting 2019 - 2022 Groningen" ondertekend. In het convenant staan afspraken om gezamenlijk te werken aan het verbeteren van de huisvesting voor jongeren en (internationale) studenten. Om de informatieverstrekking aan internationale studenten te verbeteren is de website www.athomeingroningen.com verder ontwikkeld en uitgebreid met een aanbodmodule.

In 2018 zijn ruim 500 nieuwe tijdelijke eenheden voor de huisvesting van internationale studenten toegevoegd waaronder de 249 eenheden op het Suikerfabriekterrein.

Om de misstanden op de kamerverhuurmarkt aan te pakken hebben we in 2018 een nieuw vergunningstelsel ontwikkeld voor verhuurders en bemiddelaars van kamers en appartementen. Met dit nieuwe stelsel willen we ongewenst gedrag van verhuurders aanpakken. Eind 2018 hadden we ruim 80 meldingen ontvangen via het Meldpunt Ongewenst Verhuurgedrag. We zijn de eerste gemeente in Nederland die een dergelijk stelsel heeft ingevoerd. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Ministerie BZK) is geïnteresseerd in de ervaringen met het nieuwe stelsel. Om die reden heeft het Ministerie van BZK als onderdeel van de met ons gesloten Woondeal 500 duizend euro beschikbaar gesteld. Binnen dit bedrag is ook geld gereserveerd voor een verdere professionalisering van het huurteam.

In 2018 hebben we circa 300 panden op illegale kamerverhuur gecontroleerd en tot slot hebben we 151 fietsklemmen geplaatst.

Conclusie

In 2018 hebben we minder projecten opgeleverd dan gepland. Een aantal grote projecten zijn doorgeschoven naar 2019/2020. Hierdoor zitten er tot en met 2021 nog circa 3.000 nieuwe eenheden in de planning. Met deze plancapaciteit hebben we naar verwachting voldoende capaciteit om te kunnen voorzien in de structurele vraag naar jongerenhuisvesting.

Met de convenant partners studenten- en jongerenhuisvesting 2019 - 2022 is afgesproken om gezamenlijk betere prognoses te maken om daarmee inzicht te krijgen in vraag naar en aanbod van huisvesting van internationale studenten voor de korte en langere termijn. Bij de kortere termijn gaat het dan om zorgen voor voldoende tijdelijke huisvesting voor het opvangen van de piek aan het begin van het nieuwe studiejaar.

Met de invoering van het nieuwe vergunningstelsel voor verhuurders hebben wij een belangrijke stap gezet in de aanpak van slecht verhuurdersgedrag. Bij de in- en uitvoering van het stelsel moet blijken hoe we dit instrument effectief kunnen inzetten.

8.2.2 Kamerverhuurbeleid

Verhuurders voegen vooral in de populaire wijken en in de binnenstad kamerverhuur toe. Op verschillende plekken leidt dit tot een verstoring van het evenwicht en minder woonkwaliteit zowel voor omwonenden als de huurders zelf. Om dit te voorkomen moeten we ingrijpen wanneer het ergens mis dreigt te gaan. Daarom kiezen we per situatie voor maatwerk. Ook beperken we de toevoeging van extra kamers en kleine zelfstandige appartementen aan de particuliere woningvoorraad op plekken waar het woonklimaat en de leefbaarheid onder druk staan. We volgen de effecten van dit nieuwe beleid goed om te voorkomen dat het aanbod aan kamers teveel afneemt

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal verstrekte onttrekkingsvergunningen voor kamerverhuur	9	<30	0

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2018 zetten wilden we de lijn voort zetten om in principe geen nieuwe kamerverhuur toe te voegen, behalve op de plekken waar de omgevingstoets dat toe laat. Met het bestemmingsplan Herziening

Bestemmingsregels Wonen kan geen kamerverhuur meer worden toegevoegd in de binnenstad en de schil- en een paar overige wijken. Als er programma wordt toegevoegd in de bestaande woningvoorraad dan zijn dat in principe appartementen van 50m² of groter. We voegen daarnaast kwaliteit toe door nieuwbouw van jongereneenheden in de daartoe aangegeven zones en locaties.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In 2018 zijn 0 reguliere onttrekkingsvergunningen verleend. Er zijn wel aanvragen geweest, maar die zijn allemaal geweigerd.
- Het bestemmingsplan Herziening Bestemmingsregels Wonen 2 (HBW 2) is in procedure gebracht. Dit bestemmingsplan is een aanvulling op HBW 1 en legt dezelfde regels over de rest van de stad bijvoorbeeld als het gaat om het toevoegen van kamerverhuur.
- Tevens is een nieuwe vergunning ingevoerd voor verhuurders en bemiddelaars van kamers en appartementen aan studenten. Met deze nieuwe vergunning willen we ongewenst verhuurgedrag, bijvoorbeeld bedreiging en intimidatie van huurders, tegengaan.

Conclusie

In 2018 zijn er wederom minder onttrekkingsvergunningen verleend. Hiermee voorkomen we dat goedkope en schaarse gezinswoningen verdwijnen ten behoeve van kamerverhuur. Als we jongerenhuisvesting toevoegen doen we dat door het bouwen van kwalitatief goede eenheden op plekken in de stad die daar geschikt voor zijn. Hierdoor proberen we de leefbaarheid, vooral in de populaire wijken voor kamerverhuur, op peil te houden. Hoewel er in 2018 minder nieuwe eenheden zijn opgeleverd dan verwacht, zitten voor de komende jaren nog circa 3.000 nieuwe eenheden in de planning.

8.2.3 WIJS

Wij willen het samenleven tussen studenten en Stadgers bevorderen. Uit onderzoek blijkt dat zij weinig met elkaar in contact komen en het ook moeilijk vinden om contact te leggen. Als dit wel gebeurt, ontstaat meer begrip voor elkaar en durven ze elkaar eerder aan te spreken op bijvoorbeeld overlast. Hierdoor verandert de beeldvorming en heeft dit een positief effect op de manier waarop studenten en Stadgers samenleven.

Om dit contact te bevorderen zetten we in op WIJS (Wijkinzet door Jongeren en Studenten) en stimuleren we via het platform Leven in stad (een samenwerking tussen bewonersorganisaties, studentenbelangenorganisaties, kamerverhuurders en gemeente) op een positieve manier het samenleven tussen studenten en andere Stadgers.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal studenten dat via WIJS actief is in de buurt	+/- 1.230	1.600	1.300
Aantal bewoners dat via WIJS-diensten afneemt	Direct: 385, Indirect: +/- 800	1.000	Direct: +/- 550, indirect: 850*
Aantal bezoekers van website stadclickt	85.000	120.000	148.896

*Dit betreft bewoners die via WIJS in Paddepoel geholpen zijn door 1 op 1 advies. Op stedelijk niveau bereikt WIJS aanzienlijk meer bewoners door de activiteiten die georganiseerd worden door en met de studenten van WIJS, zoals workshops en evenementen.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- We willen dat het aantal opleidingen en studenten dat via WIJS-projecten, initiatieven en onderzoeken voor de buurt doet, continueert;
- We willen ook dat het aantal bewoners dat via WIJS-diensten afneemt volgend jaar stijgt;
- Verder willen we dat WIJS een aantal meerjarige programma's gaan ontwikkelen waardoor de inzet van studenten voor de stad voor de aankomende jaren is gewaarborgd;
- We willen ook kijken of in meer wijken plekken kunnen komen waar bewoners diensten kunnen afnemen;
- We ondersteunen minimaal 5 buurtinitiatieven rondom de leefbaarheid tussen studenten en andere Stadgers met micro-financiering;
- We willen het platform Leven in stad verder uitbreiden met partijen die zich bezighouden met thema's rondom jongerenhuisvesting waaronder de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool Groningen.

Deelprogramma 8.3: Wonen en zorg

Ouderen en mensen met een beperking willen (en dienen) zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen, het liefst in hun eigen woning of een geschikte woning in de buurt. Een groot deel van de verzorgingshuizen is gesloten en daardoor zullen oudere mensen met een beperking ook langer zelfstandig wonen. Dat betekent dat de bestaande woning aangepast moet worden of dat ouderen een andere geschikte woning kiezen. Steeds meer ouderen willen wel verhuizen en willen dan naar andere vormen van wonen. Verder willen mantelzorgers ondersteuning in het wonen. Nu de gemeente zelf verantwoordelijk is voor de juiste vorm van wonen en zorg, willen we ouderen zich daarvan bewust maken. Daarom informeren we ouderen over de mogelijkheden zodat ze daadwerkelijk hun woningen aanpassen en later goede thuiszorg mogelijk is.

Beleidsvelden

- Ouderen en zorghuisvesting
- Bijzondere woonvormen
- Mantelzorg en meer generatiewoningen

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal bezoekers "Huis van morgen"	200	400	350
Slaagkans senioren 65+'ers Woningnet	70%	75%	70%
Aantal in voorbereiding zijnde projecten voor bijzondere woonvormen	3	2	2
% mensen met een beperking dat tevreden is over de voorzieningen in de eigen wijk	>70%	> 80%	78%
% 65+'ers dat aangeeft dat de woning geschikt is voor het type huishouden	>70%	> 90%	92%

8.3.1 Ouderen- en zorghuisvesting

Ouderen en mensen die zorg nodig hebben, moeten hun zorgvraag steeds meer zelf en binnen hun directe omgeving oplossen. Door grote veranderingen op het gebied van wonen en zorg, hebben veel verzorgingstehuizen hun deuren gesloten. Ondertussen willen steeds meer mensen het liefst oud worden in hun eigen woning en woonomgeving. Als gemeente gaan we mee in deze ontwikkeling. We willen dat mensen met een (aanstaande) zorgvraag zo lang mogelijk op eigen kracht zelfstandig kunnen blijven wonen: veilig en comfortabel in hun eigen vertrouwde woonomgeving. We blijven met onze partners

werken aan goede voorzieningen binnen de muren van zorginstellingen voor mensen die daar recht op hebben.

We willen dat:

- Er voldoende geschikte woningen voor ouderen beschikbaar zijn, en op de goede plek;
- Ouderen zich bewust zijn van hun woonsituatie als er zorg nodig is en hun mobiliteit afneemt;
- Ouderen zich voldoende kunnen informeren op het gebied van wonen, welzijn en zorg;
- Ouderen die intensieve zorg nodig hebben vlot een plek kunnen vinden in woonvoorzieningen van zorginstellingen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal (media)campagnes gericht op informeren ouderen over hulpmogelijkheden langer thuis wonen	4	3	2

Wat wilden we bereiken in 2018?

We gaan door met de campagne Lang zult u wonen om ouderen bewust te maken van hun woonsituatie. In juni 2017 is het Huis van Morgen geopend. Met het Huis van Morgen creëren we een 'living lab' waar we samen met het bedrijfsleven, woningcorporaties en onderwijsinstellingen en ouderen mogelijkheden kunnen onderzoeken om het langer zelfstandig thuis wonen te vergemakkelijken. Hierbij zoeken we een samenwerking met Healthy Ageing-sector in het bedrijfsleven.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In het Huis van Morgen en daarbuiten zijn voor diverse groepen informatie bijeenkomsten georganiseerd. Met verschillende studierichtingen binnen de Hanze Hogeschool zijn verbindingen gelegd en in het Huis van Morgen zijn onderzoeken naar innovatie gedaan. Omdat het Huis van Morgen, volgens planning, eindigend is, is er in 2018 een project gestart om de bewustwordingscampagne "zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen" te implementeren binnen de WIJ.

Conclusie

We hebben in 2018 ons doel bereikt.

8.3.2 Bijzondere woonvormen

We willen bijzondere woonvormen faciliteren. Het faciliteren van bijzondere woonvormen kan op vele manieren: adviseren, grond ter beschikking stellen, laten meeliften op communicatie, enthousiasmeren, draagvlak creëren, risico's van plantontwikkeling verkleinen. Ook kunnen we locaties in de gemeente en initiatieven van investeerders matchen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal in voorbereiding zijnde projecten voor bijzondere woonvormen	3	4	1

Aantal woningen behorende bij de projecten bijzondere woonvormen	240	-	210
--	-----	---	-----

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen vrije sector huurwoningen die geschikt zijn voor speciale doelgroepen nog beter in kaart brengen. We willen andere initiatieven matchen met een locatie. Ook willen we een appartementen project of patio-achtig woning project in de vrije sectorhuur faciliteren. We hebben de verwachtingen iets naar beneden bijgesteld omdat groepsprojecten een lange opstartfase hebben, er minder initiatieven specifiek van ouderen (bekend) zijn en er weinig geschikte locaties zijn.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In de Leyhoeve zijn naast 74 zorgsuites 208 appartementen gerealiseerd in de vrije sector. In Vinkhuizen aan de Kwartsstraat zijn 36 appartementen in de vrije sector gerealiseerd.

Conclusie

Met de Leyhoeve en het initiatief van Patrimonium op het voormalige terrein van Innersdijk hebben we bijzondere woonvormen voor speciale doelgroepen erbij gekregen.

8.3.3 Mantelzorg en meergeneratiewoningen

Door grote veranderingen op het gebied van wonen en zorg, sluiten veel verzorgingstehuizen hun deuren. Ouderen en mensen die zorg nodig hebben, moeten hun zorgvraag steeds meer zelf en binnen hun directe omgeving oplossen. Zeker waar mensen op hun directe (sociale) omgeving zijn aangewezen, wordt de rol van de mantelzorg belangrijker. We willen eraan bijdragen dat mantelzorgers met speciale woonwensen deze gerealiseerd krijgen.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen beter zicht krijgen op de actuele en toekomstige behoefte aan mantelzorgwoningen en hoe we daar met onze partners het best in kunnen voorzien. Daarbij bekijken we ook hoe andere partijen, zoals het MKB, een rol kunnen spelen. Actuele en nieuwe initiatieven proberen we te ondersteunen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben een initiatief voor mantelzorg-wonen met dementerenden ondersteund. Eind 2018 is het woonbehoefte onderzoek gestart. Mogelijk dat de resultaten van het onderzoek input geeft over de behoefte naar mantelzorgwoningen/woonvormen en hieruit voortvloeiende activiteiten.

Conclusie

We willen er aan bijdragen dat mantelzorgers met speciale woonwensen deze gerealiseerd krijgen. Gezien de initiatieven die zich hebben voorgedaan hebben we succesvol hier aan bijgedragen. Met het in 2018 gestarte woonbehoefte onderzoek willen we zo mogelijk initiatieven exploreren en proberen te ontwikkelen.

Deelprogramma 8.4 Kwaliteit woningvoorraad

Groningen wil een stad zijn met een voortreffelijk woonklimaat voor iedereen. De kwaliteit van onze wijken en woningen zijn daarvoor van groot belang. De investeringen die daarvoor noodzakelijk zijn hebben door de crisis onder druk gestaan. Door de aantrekkende woningmarkt en de economische groei zijn de omstandigheden hiervoor sterk verbeterd. In veel wijken en buurten zien we positieve ontwikkelingen maar blijvende aandacht is nodig voor de kwaliteit van de woningvoorraad en de woonomgeving.

Met woningcorporaties worden afspraken gemaakt om gericht in de wijken te investeren. Het gaat in dit verband om verbetering van bestaande woningen gecombineerd met verduurzaming. Nu heeft ruim 60% van de sociale huurwoningen een label C of beter en dit moet resulteren in gemiddeld label B in 2020.

De bouwkundige kwaliteit van particulier woningen is op orde (Planbureau voor de Leefomgeving, monitor 2016) echter de energetische kwaliteit laat nog te wensen over. De doelstelling voor 2020 is gemiddeld label C. Met "Groningen woont Slim" worden particuliere eigenaren geïnformeerd en voorzien van een passend aanbod voor de uitvoering van besparingsmaatregelen. Hierbij wordt onder andere zoveel mogelijk aangesloten bij initiatieven van bijvoorbeeld bewonersgroepen in de buurt. Ook wordt, daar waar passend en gericht op maatwerk en schaalvergroting, samengewerkt met projecten als het Wijkbedrijf, Buurkracht en energiecoaches.

Beleidsvelden

- Energieneutraal wonen
- Woonschepen- en havens

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Gasverbruik particulieren (woningen) in m3	-	-	-
Elektriciteitsverbruik particulieren (woningen) in kWh	-	-	-
Totaal opgewerkte elektriciteit zonne-energie in kWh	-	-	-
% woningen voorlopig energielabel C of beter	-	-	-
% woningen definitief energielabel C of beter	-	-	-

8.4.1 Energieneutraal wonen

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal woningen dat jaarlijks energiebesparende of duurzame energiemaatregelen neemt via loket Groningen Woont Slim	111	1000	1400
% corporatiewoningen met energielabel B of beter	31%	-	-

Wat wilden we bereiken in 2018?

Voortzetten van de winkel "Groningen woont SLIM", de publiek-private energiebesparingsaanpak van de gemeente en bedrijvenvereniging "SLIM wonen met energie". In 2018 gaan we de eerste resultaten zien van deze opschaling. Het loket moet bij meer inwoners van de gemeente Groningen bekend worden en meer particulieren ondersteunen bij het verduurzamen van hun woning. Per jaar gaan we voor 10.000

klantencontacten van unieke woningbezitters, met een conversie van 10%. De gemeente Groningen voert hierbij ook de regie in 22 andere gemeenten die meedoen aan het energieloket.

Met de woningcorporaties willen we extra inzetten op het verduurzamen van de sociale huurwoningen. Het tempo van verduurzaming moet omhoog en de afspraken met de corporaties moeten helderder en ambitieuzer worden.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Groningen woont SLIM

In 2018 is het energieloket van de gemeente Groningen "Groningen Woont SLIM" verdergegaan in het maken van de volgende stap naar een volwassen markt voor energiebesparing: niet langer een marktplaats waar vraag en aanbod elkaar ontmoeten, maar op basis van Product Markt Combinaties (PMC's) het gat tussen vraag en aanbod echt overbruggen. Dit betekent niet alleen de klantreis begeleiden, maar ook nieuwe natuurlijke momenten creëren. Groningen Woont Slim (GWS) heeft als hoofddoelstelling het aanjagen van de verduurzaming bij particuliere woningeigenaren in Groningen.

In GWS werken drie partijen samen: Gemeente Groningen, Gasunie en Reimarkt. GWS werkt aan haar hoofddoelstelling met vier kernactiviteiten:

1. Het adviseren van particuliere eigenaren over de verduurzaming van hun woning: mogelijke maatregelen; kosten- baten; subsidies; financiering; stappenplan *energieloketfunctie;
2. Het verkopen aan en ontzorgen van eigenaren die daadwerkelijk de stap zetten naar verduurzaming door deze eigenaren de uitvoering rechtstreeks aan te bieden en te begeleiden. Deze eigenaren kunnen de geadviseerde en aangeboden maatregelen kopen bij en laten uitvoeren via GWS, maar kunnen uiteraard met het advies ook bij anderen inkopen;
3. Daarnaast heeft GWS een taak in de promotie van verduurzaming door deel te nemen aan diverse stedelijke en wijkgebonden trajecten;
4. Tot slot ontwikkelt GWS nieuwe werkwijzen en producten die de verduurzaming helpen versnellen.

Advies

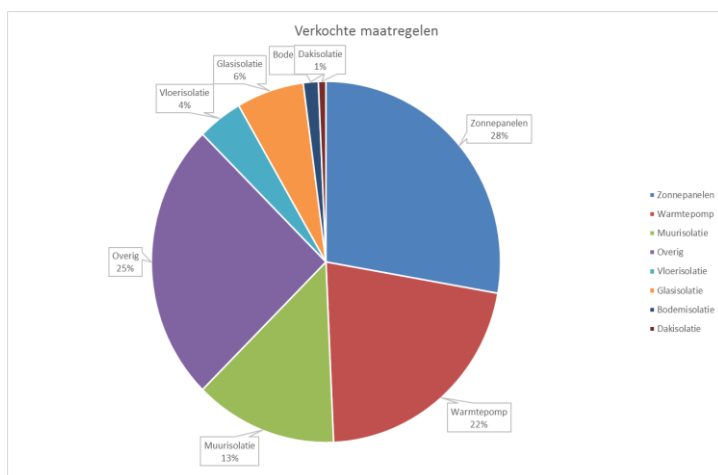
In 2018 werden de volgende vormen van advies verstrekt:

- Algemene informatie via de site www.groningenwoontslim.nl aantal bezoekers: 22.660 (toename van 36%);
- Vergelijken energiegebruik via het platform Slimenergieinzicht (SEI) dat door Enpuls en GWS is ontwikkeld, aantal gebruikers permanent: ruim 3.464 (toename van 33%);
- Aantal inwoners dat zich abonneerde op de nieuwsbrief: ruim 6300 (toename van 49%);
- Aantal aangevraagde/besproken adviezen (leads): 2623 (toename van 280%);

Verkoop verduurzamingsmaatregelen:

Een deel van de Groningers die bij ons komen voor advies vragen ook om offertes:

- Aantal adviesgesprekken: 2623 (toename van 280%);
- Uitgebrachte offertes: 1306 (toename van 209%);
- Aantal eigenaren dat GWS-opdracht heeft verstrekt voor uitvoering en begeleiding: 215 (toename van 60%);
- Aantal eigenaren dat met hulp van advies van GWS bij andere bedrijven opdracht heeft gegeven: circa 1400 (toename van 260%);
- Gemiddelde investering per eigenaar via GWS: 5.615 euro.

Woningcorporaties

In het voorjaar van 2018 is gestart met de ontwikkeling van de Routekaart/masterplan duurzame corporatieve woningvoorraad Groningen. Het masterplan vertaalt de gemeentelijke ambitie van CO₂-neutraal en aardgasloos in 2035 naar mogelijkheden en oplossingsrichtingen voor de corporatieve woningvoorraad van 35.500 woningen. Enerzijds door inzicht te bieden in hoever de corporatieve woningvoorraad wat betreft deze twee ambities nu staat en anderzijds door de mogelijkheden en onmogelijkheden inzichtelijk te maken om deze ambities te realiseren. Daarbij geeft het masterplan richtingen voor concrete afspraken tussen corporaties en gemeente om te komen tot een CO₂-neutrale en aardgas-loze woningvoorraad. Die onder andere de basis kunnen vormen voor uniforme en afgestemde afspraken in de jaarlijkse prestatieafspraken.

De gemiddelde woning verbruikt 1.056 m³ gas en 2.386 kWh elektriciteit op jaarbasis. Daarbinnen is er een grote variatie in woningen. In absolute zin zorgt de grote voorraad appartementen ook voor de grootste uitstoot van CO₂: vooroorlogse beneden-bovenwoningen, naoorlogse portieketageflats en galerijflats, tot 1990. Maar ook gezinswoningen uit de periode 1960-1975 zorgen voor een belangrijk deel van de uitstoot.

Het plan vormt samen met de wijkenergieplannen en de warmtevisie de agenda voor de komende jaren. Het masterplan zal begin 2019 aan de raad worden voorgelegd ter vaststelling.

Conclusie

De woningvoorraad wordt geïndiceerd in energie-index/energielabels. Hoe lager de energie-index hoe energiezuiniger de woning is. De trend laat zien dat de Energie-Index van de woningvoorraad bij de corporaties daalt (van 1,76 in 2015, 1,68 in 2016 en 1,63 in 2017).

Om de verduurzamingsdoelstelling voor sociale huurwoningen te realiseren is het masterplan een flinke stap in de goede richting. Het masterplan zal in 2019 worden vastgesteld en de uitkomsten, keuzes en de vervolgstappen vormen bouwstenen voor:

- Keuzes per corporatie;
- Het maken van prestatieafspraken (concreet voor de komende jaren, maar ook voorbereiden van stappen die op langere termijn nodig zijn);
- Het werken aan wijkenergieplannen.

Groningen woont SLIM is in 2018 echt op stoom gekomen. Het heeft tijd gekost om het bedrijfsproces van GWS in te richten en de woningeigenaren hebben ook tijd nodig om een beslissing te nemen. GWS is opgezet als advies- en verkoopkanaal voor de Stad Groningen. Qua aantallen adviezen die via GWS verstrekt

worden en het aantal gerealiseerde woningverbeteringen loopt GWS voor op de doelstelling. Qua aantallen verduurzamingen die via GWS worden verkocht lopen we achter op de doelstelling, met name op het vlak van VvE's en warmtepompen.

8.4.2 Woonschepen- en wagens

We werken aan de kwaliteit van het wonen op het water, dit betekent voldoende ligplaatsen en goede woonkwaliteit voor de woonbootbewoners en een goede ruimtelijke kwaliteit voor de omgeving. In 2017 is een nieuwe watervisie vastgesteld door de gemeenteraad. Aan de hand van een uitvoeringsprogramma werken we de komende jaren aan de doelen van de Watervisie.

Voor woonwagenvoorzieningen voeren we geen actief programma.

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2018 willen we een actuele planologische regeling voor het wonen op het water vastgesteld hebben. Een regeling die recht doet aan de bewoners en die voor de gemeente goed handhaafbaar is. We willen nieuwe ligplaatsen voor woonschepen aanleggen, hier ligt de hoogste prioriteit. Verder willen we vorderingen maken met het werken aan de ruimtelijke kwaliteit en belevingswaarde van de diepenring.

We werken aan de normalisering en legalisering van een tweetal kermisexploitantenterreinen. Dit zal in 2019 gecontinueerd worden.

Deelprogramma 8.5: Betaalbaarheid en beschikbaarheid

We willen dat er in Groningen voldoende betaalbare woningen zijn. We streven ernaar om mensen die zijn aangewezen op een sociale huurwoning, zo snel mogelijk aan een sociale huurwoning te helpen. In de stad werken de corporaties gezamenlijk met het woonruimte-verdeelmodel, met als streven om de verdeling van de vrijkomende huurwoningen zo transparant mogelijk en met zo min mogelijk regels te laten verlopen. Door het realiseren van een zo geschikt mogelijk woningaanbod, willen we de verschillende doelgroepen zo goed mogelijk huisvesten in de stad. Op deze manier werken we aan evenwichtige wijken en een inclusieve stad.

We willen:

- Een hogere slaagkans van jongeren (< 27 jaar) voor een sociale huurwoning;
- Een hogere slaagkans voor alle woningzoekenden voor een sociale huurwoning;
- Een toename van het totaal aantal huurwoningen met een huurprijs beneden de liberaliseringsgrens van ongeveer 710 euro per maand in 2015 (dit zijn sociale huurwoningen; huurwoningen boven de liberalisatiegrens zijn vrije sector huurwoningen).

Beleidsvelden

- Betaalbaarheid en beschikbaarheid

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Slaagkans jongeren op Woningnet	17,4%	35%	23,2%
Slaagkans 65+'ers op Woningnet	39,4%	70%**	23,3%
Slaagkans huishouden > 2 personen op Woningnet	23,0%	35%	9,2%

Slaagkans gemiddelde op Woningnet	23,1%	35%	22,7%
Woningvoorraad corporaties	38.293	32.895*	39.400
Mutatiegraad woningen (corporatief)	9,1%	10%	10,06%

* Dit getal verschilt van het aantal behaalde woningen in 2017. Dit komt door een foutief ingevoerd getal. Het werkelijke aantal woningen eind 2017 was 38.293. Dit is ook aangegeven tijdens de jaarrekening 2017.
 ** Het beoogde percentage wijkt af van het behaalde percentage o.a. omdat Patrimonium is toegevoegd aan het woonruimteverdeelsysteem. Daarnaast zien we de afgelopen jaren een lagere trend. We stellen de beoogde percentages bij naar meer realistische percentages voor de komende jaren.

8.5.1 Betaalbaarheid en beschikbaarheid

Samen met de corporaties zetten we ons in voor voldoende betaalbare woningen voor mensen met lagere inkomens. We maken met de corporaties afspraken over nieuwbouw, verkoop en sloop. Daarbij zetten we in op een zo helder mogelijke verdeling van huurwoningen, met zo min mogelijk regels. We willen dat het aantal mensen dat een sociale huurwoning krijgt toegewezen gaat stijgen. Ons streven is dat er in ieder geval jaarlijks 10% van de totale voorraad van 36.000 woningen vrijkomt.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal uitgepande (verkochte) sociale huurwoningen naar type	174	231	152

Daarnaast verantwoorden we onder dit beleidsveld voor zover bekend zijn de volgende wettelijke indicatoren. Indien er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator	2015	2016	2017	2018
Gemeentelijke woonlasten éénpersoons-huishoudens (bedragen x 1 euro)	639	650	649	658
Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishoudens (bedragen x 1 euro)	737	748	745	755

Wat wilden we bereiken in 2018?

We zetten in op een minimale slaagkans van 10%. Naar verwachting is 2018 echter het eerste jaar waar Patrimonium haar aanbod aanbiedt via Woningnet in plaats via bemiddeling. Dit zal zorgen voor een (fors) lagere slaagkans. Bij het aanbieden via bemiddeling is de slaagkans namelijk 100%.

We zetten in op een zo hoog mogelijke slaagkans door continue te kijken of de huidige woonruimteverdeelsystematiek afdoende werkt en daar waar nodig aan te passen. In 2018 willen we hiervoor gaan werken met een aantal experimenten. Verder spreken we via de prestatieafspraken af op welke wijze de corporaties investeren in de sociale huurvoorraad.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In de prestatieafspraken hebben we afspraken gemaakt over nieuwbouw, sloop en verkoop van woningen. De woningvoorraad is in 2018 toegenomen van 38.293 naar 39.400 sociale huurwoningen. Hierbij gaan we uit van het aantal woningen in 2017 in plaats van het beoogde aantal woningen voor 2018. Het verlagen van het aantal te verkopen woningen heeft onder andere aan de netto-ontwikkeling bijgedragen.

In plaats van wat in de begroting is aangegeven zetten we in op een hogere slaagkans, namelijk een gemiddelde slaagkans van rond de 30%. Dit is lager uitgevallen, zoals al vooraf aangegeven, omdat Patrimonium is toegevoegd aan het woonruimteverdeelsysteem. Corporaties bieden nu alle woningen op één plek (Woningnet) aan. Daarnaast zijn we gestart met de uitvoering van een aantal experimenten om de woonruimteverdeling te verbeteren. De experimenten gaan over het meer kansen bieden aan starters, ruimte voor gezinnen en huisvesten van kwetsbare groepen.

Conclusie

De sociale huurvoorraad is in 2018 toegenomen. Daarnaast werken corporaties nu wel met één woonruimteverdeelsysteem. Hierin zijn ook stappen gezet om de woonruimteverdeling slimmer in te richten en hiermee de beschikbaarheid voor met name gezinnen, kwetsbare groepen en starters te verbeteren. Dit blijft ook een belangrijk aandachtspunt voor 2019.

Deelprogramma 8.6: Cultuurhistorie en archeologie

Ons doel is het beschermen, in standhouden en zorgvuldig beheren van het cultuurhistorisch erfgoed, zowel boven als onder het maaiveld. We willen cultuurhistorie zo goed mogelijk opnemen in stedenbouwkundige- en bestemmingsplannen om de cultuurhistorische waarden te behouden. Zo willen we de identiteit en herkenbaarheid van plekken, locaties en gebieden in de gemeente vergroten.

Beleidsvelden

- Monumenten
- Archeologie

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal gebouwen Rijksmonumenten	637	637	637
Aantal archeologische Rijksmonumenten	32	32	32
Aantal gemeentelijke monumenten	774	776	776
Aantal gemeentelijke archeologische monumenten	22	22	22
Aantal beschermde stadsgezichten	8	8	8
Aantal planologisch beschermde percelen	184	184	184

8.6.1 Monumenten

We gaan zorgvuldig om met wat eerdere generaties Groningers ons nalieten. Via ons monumenten- en archeologiebeleid beschermen en behouden we ons cultuurhistorisch erfgoed; vanuit het besef dat de cultuurhistorie bijdraagt aan de kwaliteit van de leefomgeving en het vestigingsklimaat van de stad van vandaag en morgen. We stellen randvoorwaarden bij verlening van omgevingsvergunningen en geven subsidies voor instandhouding. We verzorgen informatie en documentatie (bijvoorbeeld de Cultuurhistorische Waardenkaart op internet), organiseren publieksactiviteiten en communicatie (Open Monumentendag, Jaarboek Hervonden Stad, website, Twitter) en werken samen met cultuurhistorische instellingen, zoals het Noordelijk Scheepvaartmuseum en historische verenigingen. Daarnaast streven we naar het beperken van mijnbouwschade en de vervolgschade als gevolg van herstelwerkzaamheden. De nieuwe Erfgoednota met ruim 60 actiepunten is december 2017 door de Raad vastgesteld. De nieuwe Erfgoednota duidt de verbreding van het werkveld (met onder andere groen en water) en het belang van de

integrale opname van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening. De nota met zijn actiepunten vormt het vlaggetje aan de horizon voor de komende 10 jaar.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal adviezen met betrekking tot wijzigingsverzoeken bij rijks- en gemeentelijke monumenten	306	230	265
Aantal vergunningaanvragen (verleend/geweigerd) bij wijziging van rijks- en gemeentelijke monumenten	116	120	219
Aantal bouwhistorische verkenningen en aantal bouwhistorische begeleidingen ten behoeve van vergunningverlening	50	50	56

Wat wilden we bereiken in 2018?

Naast ons reguliere werk (uitvoering wettelijke taken en realisatie bestedingsprogramma's) is een start gemaakt met de uitvoering van het actiepuntenprogramma van de nieuwe Erfgoednota.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Een van de belangrijkste actiepunten voor 2018 was de succesvolle aanbesteding van de gemeentebrede gebiedsgerichte inventarisatie en waardering van nog onbeschermde erfgoedwaarden ten behoeve van borging daarvan in het planologisch regime. De uitkomsten vormen een belangrijke onderlegger voor het op te stellen omgevingsplan. Tevens is beleid met betrekking tot het verduurzamen van erfgoed geconcretiseerd. Daarnaast is onder meer een begin gemaakt met de uitwerking van oude opgravingen, is de Cultuurhistorische Waardenkaart verder uitgebouwd en is de positie van het Groninger Monumenten Fonds (GMF nv) als maatschappelijk ontwikkelaar verstevigd. De aanwijzing van gemeentelijke monumenten is gestagneerd. Met betrekking tot publieksactiviteiten is in september weer een mooie Open Monumenten Dag (OMD) georganiseerd en in november de 23^e jaargang van Hervonden Stad, jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie in de gemeente Groningen uitgegeven.

Conclusie

Het opstellen en realiseren van beleid en PR-activiteiten ligt redelijk op koers. Er is een conceptlijst met circa 150 aan te wijzen gemeentelijke monumenten opgesteld, maar het omzetten hiervan naar nieuwe gemeentelijke monumenten stagneert.

8.6.2 Archeologie

Onze ambities, doelen en instrumenten van ons archeologiebeleid zijn in grote lijnen dezelfde als van het monumentenbeleid. In de kern gaat het om het beschermen en in standhouden van het archeologische bodemarchief. Het bijhouden van documentatie van het bodemarchief waar dat door werkzaamheden verloren gaat en het geven van bekendheid aan de resultaten van archeologisch onderzoek. Daarbij komt de nadruk steeds meer te liggen op het aantal 'ingepaste' waarden. Dat wil zeggen het behouden van resten in de bodem in samenhang met het realiseren van (bouw)werken en ruimtelijke inrichting.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal archeologische adviezen bij verleende omgevingsvergunningen	85	100	103
Aantal archeologische activiteiten (vooronderzoeken, begeleidingen, waarnemingen en opgravingen)	40	25	52
Aantal 'ingepaste' archeologische waarden (behouden in situ)	18	30	25

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Beschermen en in standhouden van het archeologische bodemarchief;
- Bijhouden van documentatie van het bodemarchief waar dat door werkzaamheden verloren gaat;
- Uitwerken en bekendheid geven aan de resultaten van archeologisch onderzoek.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben bij ruimtelijke opgaven de archeologische waarden van een terrein meegewogen en zo mogelijk laten meespelen bij de inrichting van het gebied. Erfgoed wordt gezien als een belangrijke identiteitsdrager en beïnvloedt de leefomgeving op een positieve manier. We zoeken daarom ook steeds afstemming met bewoners.

Conclusie

In projecten spelen archeologische waarden steeds nadrukkelijker mee, waarbij de focus meer ligt op 'inpassing' en beleving van de waarden dan louter op behoud en bescherming.

Deelprogramma 8.7: Overig wonen

Binnen het programma Wonen worden vele reguliere taken en activiteiten uitgevoerd, die niet rechtstreeks aan een van de beleidsvelden of deelprogramma's kunnen worden toebedeeld, maar wel een plek in de begroting en de jaarrekening moeten krijgen

Bijdrage verbonden partijen

NV Groninger Monumentenfonds	
Beleidsrisico's in relatie tot de verbonden partij	Vanwege de relatief lage liquiditeit van het fonds bestaat het risico dat doelstellingen op het gebied van herbestemming van monumenten mogelijk onder druk komen te staan. Er is een plan van aanpak aangenomen in 2017 en de GMF is hierover in gesprek met externe financiers.
Relevante beleidsinformatie	Het Groninger Monumentenfonds waarborgt door middel van een gezonde exploitatie het behoud van monumentaal erfgoed in Groningen stad en provincie. In een gezamenlijke aanpak met provincie, gemeenten en de private sector worden aanwezige kennis en financiële middelen op het terrein van de monumentenzorg gebundeld. De gemeente Groningen had 33% van de aandelen in haar bezit. Door de omzetting van de achtergestelde lening van de gemeente in aandelen, zal het aandelen bezit stijgen naar 57%.

Beleidsrisico's in relatie tot de verbonden partij	Meerstad is nog steeds een risicovol project (onder andere onzekere woningafzet, boekwaarde).
Relevante beleidsinformatie	Het doel van de CV en BV is de realisatie van een woonwijk en bedrijventerrein aan de oostkant van Groningen. De gemeente Groningen is 100% aandeelhouder.

Voor meer informatie over de verbonden partijen zie [paragraaf 6 verbonden partijen](#).

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Verschil
08.1 Gezinnen	2.859	2.171	770	1.401
08.1.1 Bouwen in de uitleg	0	0	1	-1
08.1.2 Bouwen in de bestaande stad	2.859	2.171	769	1.402
08.2 Jongerenhuisvesting	608	607	633	-26
08.2.1 Kwaliteit jongerenhuisvesting	369	369	432	-63
08.2.2 Kamerverhuurbeleid	239	238	201	37
08.3 Wonen en zorg	31	111	470	-359
08.3.1 Ouderen- en zorghuisvesting	0	80	332	-252
08.3.2 Bijzondere woonvormen	0	0	127	-127
08.3.3 Mantelzorg en meergeneratiewo	31	31	11	20
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	2.966	4.715	5.969	-1.254
08.4.1 Energieneutraal wonen	2.428	3.807	4.716	-909
08.4.2 Woonschepen- en wagens	538	908	864	44
08.4.3 Wijkvernieuwing	0	0	389	-389
08.5 Betaalbaarheid en beschikbaar	0	0	22	-22
08.5.1 Betaalbaarheid en beschikbaar	0	0	22	-22
08.6 Cultuurhistorie en archeologie	914	938	1.041	-104
08.6.1 Monumenten	762	786	922	-136
08.6.2 Archeologie	152	152	119	32
08.7 Overig wonen	15.668	17.445	17.664	-219
08.7.1 Gem. gronden en vastgoed	417	417	274	143
08.7.2 Vergunningverlening & handhav.	7.072	8.357	7.661	696
08.7.3 Overig wonen	8.178	8.671	9.729	-1.058
Totaal Lasten	23.044	25.987	26.570	-583
08.1 Gezinnen	156	156	19	-137
08.1.1 Bouwen in de uitleg	0	0	0	

08.1.2 Bouwen in de bestaande stad	156	156	19	-137
08.2 Jongerenhuisvesting	69	69	36	-32
08.2.1 Kwaliteit jongerenhuisvesting	0	0	0	
08.2.2 Kamerverhuurbeleid	69	69	36	-32
08.3 Wonen en zorg	31	111	533	422
08.3.1 Ouderen- en zorghuisvesting	0	80	522	442
08.3.3 Mantelzorg en meergeneratiewo	31	31	11	-20
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	267	267	701	434
08.4.1 Energieneutraal wonen	0	0	424	424
08.4.2 Woonschepen- en wagens	267	267	276	10
08.5 Betaalbaarheid en beschikbaar	2	2	0	-2
08.5.1 Betaalbaarheid en beschikbaar	2	2	0	-2
08.6 Cultuurhistorie en archeologie	0	25	150	125
08.6.1 Monumenten	0	25	150	125
08.6.2 Archeologie	0	0	0	
08.7 Overig wonen	7.995	9.053	12.982	3.930
08.7.1 Gem. gronden en vastgoed	631	631	885	254
08.7.2 Vergunningverlening & handhav.	7.100	8.399	10.884	2.485
08.7.3 Overig wonen	263	22	1.213	1.190
Totaal Baten	8.519	9.682	14.421	4.739
Totaal Saldo voor bestemming	14.526	16.305	12.149	4.157
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	17.528	20.001	20.001	0
Totaal onttrekkingen	1.154	4.216	4.216	0
Totaal saldo na bestemming	30.899	32.090	27.934	4.156

Financiële toelichting

8.1 Gezinnen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	1.401	-137	1.264

Plankosten Stedelijk Investeringsfonds (V 618 duizend euro)

In 2018 heeft de raad het kader voor het Stedelijk Investeringsfonds (SIF) vastgesteld waarin een aantal gebiedsontwikkelingsprojecten zijn benoemd. Voor deze SIF-projecten maken we ook plankosten. Dit zijn kosten voor planbegeleiding van projecten die niet kunnen worden verrekend en voorbereidende planontwikkelingskosten voordat een project door de raad is vastgesteld.

Eind 2018 valt van het begrote plankostenbudget in dit deelprogramma 618 duizend euro vrij. Dit heeft onder andere te maken met het later in het jaar opstarten of uitstellen van (deel-)projecten.

Intensiveringsmiddelen Wonen (V 408 duizend euro)

Vanuit de intensiveringsmiddelen Wonen is jaarlijks 2 miljoen euro beschikbaar. In het

meerjarenprogramma Wonen 2018-2021 hebben we de besteding van deze middelen vastgelegd. Samengevat zetten we 1,5 miljoen euro in voor het stimuleren en versnellen van de woningmarkt, doelgroepen, erfgoednota en overige maatregelen woonvisie/woningmarkt. Ook hebben we 0,5 miljoen euro overgebracht naar het SIF onder meer ter dekking van het Actieplan sociale huur en de planontwikkeling nieuwe woonlocaties. Eind 2018 hebben we 408 duizend euro van de beschikbare intensiveringsmiddelen niet ingezet. Dit heeft onder andere te maken met het later in het jaar opstarten of uitstellen van (deel-)projecten.

Overige afwijkingen (V 238 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een nadeel van 53 duizend euro.

8.3 Wonen en zorg	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-359	422	63

Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (V 193 duizend euro)

Een nadelig renteresultaat en een voordelige mutatie op de risicovoorziening leiden per saldo tot een voordeel van 193 duizend euro.

Overige afwijkingen (N 130 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een nadeel van 130 duizend euro.

8.4 Kwaliteit woningvoorraad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-865	434	-431

Intensiveringsmiddelen duurzaamheid (N 503 duizend euro)

In 2018 is het Groningse kantoor van het Global Centre on Adaptation (GCA) geopend. Het GCA is een mondiaal kenniscentrum dat landen, organisaties en bedrijven ondersteunt met kennis en advies op het gebied van klimaataanpassing. Deze opening ging gepaard met extra uitgaven wat een deel van de overschrijding op de beschikbare intensiveringsmiddelen duurzaamheid verklaart. Daarnaast hebben we rijksmiddelen ontvangen via de decembercirculaire 2018 voor het programma Innovatieve aanpak energiebesparing (338 duizend euro). Deze middelen hebben we wel besteed maar niet meer in de begroting kunnen verwerken.

Overige afwijkingen (V 72 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een voordeel van 72 duizend euro.

8.7 Overig wonen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-219	3.930	3.711

Bouwleges (V 2,729 miljoen euro)

In 2018 is een meeropbrengst op de bouwleges gerealiseerd van 2,5 miljoen euro. Deze meeropbrengst is vooral gerealiseerd bij de kleinere bouwaanvragen. Hierbij gaat het om projecten met een omvang van kleiner dan 7 miljoen euro. In totaal bedraagt hiervoor de meeropbrengst 2,1 miljoen euro. Bij de grotere bouwaanvragen in het geval van projecten groter dan 7 miljoen euro, bedraagt deze meeropbrengst 0,4 miljoen euro.

Kapitaallasten (N 1,206 miljoen euro)

Het nadelig resultaat houdt verband met een abusievelijk verwerkte begrotingswijziging van kapitaallasten in programma 2. Economie en werkgelegenheid. Deze kapitaallasten behoren in dit deelprogramma te worden begroot. Dit leidt tot een nadeel in dit programma en een voordeel in programma 2. Economie en werkgelegenheid.

Grondzaken (V 1,015 miljoen euro)

Deze voordelige afwijking ontstaat door hogere erfpachtopbrengsten, verlaging van verliesvoorzieningen op grondexploitaties en winstnemingen.

Rente bekleemde reserve kapitaallasten (V 385 duizend euro)

In 2018 is rente vergoed over de bekleemde reserve kapitaallasten (385 duizend euro). Deze rente dient nog te worden toegevoegd aan de reserve omdat nog niet gestart is met de afschrijving van betreffende projecten en het niet toevoegen in de latere jaren tot tekorten zou leiden.

Implementatie omgevingswet (V 288 duizend euro)

Eind 2018 resteert nog 288 duizend euro aan beschikbare middelen voor dit meerjarig project.

Stedelijk Investeringsfonds (V 276 duizend euro)

Vanuit de reserve SIF zijn middelen beschikbaar gesteld voor projecten, waaronder de nieuwe huisvesting van het kunstencentrum VRIJDAG . Eind 2018 hebben we deze middelen niet geheel besteed.

Overige kleinere afwijkingen (V 224 duizend euro)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 224 duizend euro.

Financiële risico's

Naam risico	Gemeentelijk aandeel risicoproject Warmtestad BV
Programma	Wonen
Omschrijving	<p>WarmteStad heeft op dit moment 2 typen activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het ontwikkelen en exploiteren van het warmtenet Noordwest. • Het ontwikkelen en exploiteren van collectieve Warmte en Koude-opslagsystemen. Via Warmtestad investeert de gemeente in warmteprojecten gericht op een CO2 neutrale stad in 2035. WarmteStad heeft aandacht voor het identificeren, beheersen en financieel vertalen van risico's. Voor de resterende risico's voor de gemeente is het weerstandsvermogen versterkt.
	<p>1. Warmtenet Noordwest</p> <p>Voor de Investering geothermie en warmtenet Noordwest is op 8 juni 2016 het weerstandsvermogen versterkt met 1,3 miljoen euro. Dit is 18% van de geïnvesteerde 7 miljoen euro. Met het besluit om geothermie niet meer te ontwikkelen is een verliesvoorziening gevormd van 3 miljoen euro. In april 2018 is WarmteStad een overbruggingskrediet verstrekt van 1,3 miljoen euro t.b.v. Tijdelijke Warmte Opwek. Het risicoprofiel is daarbij gesteld op 8% van het uitgeleende bedrag en 104.000 weerstandsvermogen gevormd. Op 31 oktober 2018 is besloten om WarmteStad een overbruggingskrediet te verstrekken van 3 miljoen euro voor de eerste uitbreiding van het warmtenet. Het weerstandsvermogen is 240.000. In het voorjaar van 2019 ligt de integrale Business Case voor warmtenet Noordwest.</p> <p>Huidig risicoprofiel WarmteStad Noordwest BV.</p> <p>Destijds is risicoprofiel gesteld op 14%. Inmiddels is een deel van het Warmtenet gerealiseerd, zijn er voor 4.300 WE warmte contracten gesloten en levert sinds najaar 2018 de eerste warmte vanuit het warmtenet Noordwest. Alle condities die ten tijde van het risicoprofiel voor een warmtenet Noordwest (gebaseerd op geothermie) destijds nog in ontwikkeling of nog onzeker waren zijn nu aanzienlijk verlaagd. Tot slot kennen de technieken die nu bekeken worden voor de nieuwe warmtebron niet het risico van het mislukken van de put. Het gaat om bestaande technieken met lage kans op risico's en daar komt bij dat onze medeaandeelhouder op dit gebied veel kennis in huis heeft. Dit overziend wordt het risicopercentage gesteld op 8%.</p> <p>2. WKO-programma en risicoprofiel</p> <p>WarmteStad werkt stap voor stap het WKO programma uit. Op 19 februari 2015 is 750.000 rekening-courant ter beschikking voor WKO Europapark. En is een bestemmingsreserve ingesteld ter grootte van 57.000. Risicoprofiel WKO is 8%. Voor het financieel meerjarenplan (FMJP) 2017-2021 heeft de gemeente besloten 3,875 miljoen euro aan leningen te verstrekken. Op 31 mei 2017 is 2 miljoen euro voor jaarschijf 2017 ter beschikking gesteld. Het WKO-programma draait op een bewezen techniek en al bestaande bronnen risicoprofiel is 8%. Weerstandsvermogen is 160.000. In september 2018 is het weerstandsvermogen voor het</p>

	resterende 1,875 miljoen euro (2018 – 2021). En het weerstandsvermogen is 150.000 (8%)
Risicobedrag 2019	1,434 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	1,434 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	1,434 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	1,434 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken

Naam risico	Garantie op leningen van GEM Haren Noord
Programma	Wonen
Omschrijving	<p>De gemeente heeft in het kader van de financiering van de woningbouw in Haren Noord een garantie van maximaal 6 miljoen euro afgegeven op een lening die is aangetrokken door de Gemeenschappelijke Exploitatiemaatschappij (GEM) Haren Noord Beheer C.V. Dit bedrag is voor de helft afgedekt door contra-garanties van de moederbedrijven van de in GEM Haren Noord C.V. deelnemende marktpartijen. De garanties lopen nog tot en met 2020.</p> <p>Het resterende risico is verminderd middels diverse maatregelen in de bedrijfsvoering (zoals de wijze van fasering van de ontwikkeling van het gebied en de 'grond-routing'). Voor de financieringsconstructie met gemeentegarantie is gekozen vanwege de substantiële rentevoordelen, waarvan de gemeente via het resultaat op de grondexploitatie mee profiteert. Om te zorgen dat er bij deze constructie geen sprake is van staatssteun, betaalt de CV gedurende de looptijd van de garantie een borgstellingsprovisie aan de gemeente.</p> <p>Voor het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met een risico van 3 miljoen euro (verstrekke garantie verminderd met de contragaranties door de deelnemende marktpartijen) en een kans van optreden van 10% (overeenkomstig de inschatting van de gemeente Haren).</p> <p>Naast dit risico is bij Haren Noord ook sprake van kansen op het halen van voordelen die nog niet in de begroting zijn opgenomen. Het gaat om:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De boekwinst die ontstaat bij de economische overdracht van de gemeente aan de GEM. Hiervan is reeds 3,3 miljoen euro gerealiseerd. Het laatste deel 514.000 zal naar verwachting in 2019 worden gerealiseerd. - In de door de aandeelhouders van GEM Haren Noord vastgestelde herziene grondexploitatie 2018 is sprake van een geraamde winst van circa 4,43 miljoen euro. Een eventueel gerealiseerde winst zal aan de aandeelhouders worden uitgekeerd. De gemeente Haren heeft inmiddels 0,9 miljoen euro aan tussentijdse winstuitkeringen ontvangen. Op basis van de grondexploitatie 2018 verwachten we nog een aanvullende uitkering van 1,3 miljoen euro.
Risicobedrag 2019	3 miljoen euro
Kans 2019	10%
Risicobedrag 2020	3 miljoen euro
Kans 2020	10%
Risicobedrag 2021	3 miljoen euro

Kans 2021	10%
Risicobedrag 2022	3 miljoen euro
Kans 2022	10%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2019
Actie	

Naam risico	Bezwaarprocedures
Programma	Wonen
Omschrijving	<p>Bezwaarprocedures bouwleges</p> <p>Er loopt op dit moment nog 1 procedure over de hoogte van de bouwleges. Het gerechtshof heeft de gemeente Groningen in het gelijk gesteld. Hiertegen is in cassatie gegaan bij de hoge raad. We verwachten in 2019 een uitspraak van de hoge raad. Het totale risico is gekwantificeerd op 414.000. De kans is geschat op 50%. Omdat we niet weten of het risico zich in 2019 gaat voordoen, nemen we het risico ook mee in de jaarschijven 2020-2022.</p> <p>Proces Wierden en Borgen</p> <p>Woningcorporatie Wierden en Borgen (Ten Boer) heeft bezwaar ingediend tegen de aanslag rioolheffing 2014 en volgende jaren. Het bezwaar richt zich met name op de stellingname van Wierden en Borgen dat de gemeente ten onrechte bepaalde objecten niet aanslaat en verder tegen de onderbouwing van de door te berekenen kosten naar het aanslagbedrag. Alle gemeenten waar onroerend goed staat van Wierden en Borgen hebben een gelijksoortig bezwaar gekregen. Het proces loopt nog. Wij zijn van mening dat het bezwaar ongegrond is. Gesprekken met Wierden en Borgen hebben niet geleid tot een oplossing zodat we nu in het formele traject zitten van bezwaar en beroep. Hierdoor kan het nog lang onduidelijk zijn wat uiteindelijk de uitkomst van de uitspraak op het bezwaar zal zijn. Een inschatting van de omvang van het risico is niet te maken. Het risico staat daarom op pm.</p>
Risicobedrag 2019	414 duizend euro
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	414 duizend euro
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	414 duizend euro
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	414 duizend euro
Kans 2022	50%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2008
Actie	Inzet stadsadvocaat ten behoeve van. verweer in procedures

Programma 9: Kwaliteit van de leefomgeving

Overzicht

In het programma kwaliteit van de leefomgeving werken we aan een gemeente waar het prettig is om te zijn. Schoon, heel, mooi en groen zijn voor ons kernbegrippen. Bij onderhoud en beheer is samenwerken met inwoners een goede gewoonte. We zoeken naar nieuwe vormen van zelfbeheer en we staan open voor nieuwe initiatieven uit de wijken. Bewonersdeelname draagt ook bij aan de sociale samenhang in de buurt. Duurzaamheid is in alle onderdelen van dit programma bepalend.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen:

- Een schone, hele, groene en duurzame gemeente is;
- Een gemeente is waar we afval efficiënt inzamelen, verantwoord verwerken en maximaal hergebruiken.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

[Groninger water en rioleringsplan 2014-2018](#)

[Meerjarenplan vervangingsinvesteringen en aanvullend lang cyclisch onderhoud 2017-2021](#)

[Bomenstructuurvisie 'Sterke Stammen' \(2014\)](#)

[BORG-rapportage 2017](#)

[Een graf in stad: \(2012\)](#)

[Groenparticipatie 2010](#)

[Stad verdiept \(2012\)](#)

[Uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond 2015-2020](#)

[Nota Bodembeheer 2014](#)

[Actieplan wegverkeerslawaaï 2018-2023 gemeente Groningen \(juni 2018\)](#)

[Dierenwelzijn in Groningen "Van Kop tot Staart" \(2008\)](#)

[Afvalbeheerplan Groningen 2016-2020](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2018 zijn we gestart met een nieuwe schouwmethode voor de kwaliteit van het beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Deze nieuwe manier van schouwen vond plaats via het Stadspanel, maar ook via een schouw door een externe organisatie, Cyber. Met de uitvoering van het reguliere onderhoud en diverse projecten op het gebied van groot onderhoud en vervanging hebben we de beoogde BORG-score voor de gemeente Groningen nagenoeg gehaald.

We constateren daarnaast dat het aantal bewoners dat actief betrokken was bij het onderhoud in 2018 weer is toegenomen.

Onze inzet in duurzaam afvalbeleid heeft geleid tot een lichte stijging van het hergebruik van huishoudelijk afval (59 %).

De noodzakelijke verlegging van het riool voor de aanpak van de zuidelijke ringweg hebben we in goede afstemming met de andere betrokken partijen naar tevredenheid afgerond.

Tot slot hebben we ook binnen het programma kwaliteit van de leefomgeving voorbereidingen getroffen voor de gemeentelijke herindeling.

Deelprogramma 9.1:Onderhoud & Beheer Openbare Ruimte

Dit deelprogramma bundelt alle activiteiten waarmee we zorgen voor het onderhoud van de openbare ruimte en de infrastructuur. We werken aan een schone, hele, groene en daardoor aantrekkelijke gemeente. We willen dat de inwoners tevreden zijn over hun leefomgeving en we streven naar stadsnatuur van hoge kwaliteit. Zorgen voor een aantrekkelijke leefomgeving zien we als een gedeelde

verantwoordelijkheid van burgers, bedrijven en gemeente. Die gedeelde verantwoordelijkheid vullen we praktisch in.

Beleidsvelden

- Schone en hele leefomgeving
- Riolering en water
- Ecologie en groen
- Dierenwelzijn
- Bodem, geluid en lucht
- Begraven
- Bewonersparticipatie

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Tevredenheid van bewoners over het onderhoud	-	>6,5	6,5*
Aantal storingen bij bruggen die langer dan 1 dag duren		0	0
% verhardingen met kwaliteit voldoende	93 %	93 %	96 %
Aantal bewoners actief in onderhoud	16.300	14.355	17.261

*Het cijfer wordt berekend door Onderzoek en Statistiek op basis van resultaten van de enquête Leefbaarheid.

9.1.1 Schone en hele leefomgeving

Dit beleidsveld behelst het beheer en onderhoud van verhardingen, verkeersvoorzieningen, groen, speelvoorzieningen, bruggen, tunnels en viaducten. We werken hierbij met vastgestelde kwaliteitsdoelen volgens onze Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG) systematiek. In de vernieuwde borgschouw beoordelen we samen met burgers of we onze doelen halen. Daarnaast hebben we ook een schouw laten uitvoeren door Cyber die gespecialiseerd is in het beoordelen van de openbare ruimte.

Ook in 2018 streefden we ernaar dat 90% van de stad voldeed aan de kwaliteitsdoelen BORG en dat ieder jaar minimaal 90% van de benodigde vervangingen en groot onderhoud is uitgevoerd. In de BORG-rapportage gaan we uitgebreider in op de resultaten van de schouw.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% van de stad dat voldoet aan de BORG-kwaliteit	91 %	90 %	87%
- Stadspanel			95%
- Cyber			
% van het programma groot onderhoud en vervanging dat is uitgevoerd	94%	90 %	89 %

Wat wilden we bereiken in 2018?

Net als voorgaande jaren hebben we ook in 2018 gestreefd naar het realiseren van de vastgestelde BORG-kwaliteitsdoelen. Daarnaast wilden we een goed en veilig gebruik van voorzieningen in de openbare ruimte blijven waarborgen, onder andere door de uitvoering van alle noodzakelijke groot onderhoud en vervangingen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- De openbare ruimte onderhouden conform BORG-doelstellingen.
- De kwaliteit van het bomenbestand op peil gehouden op basis van de bomenstructuurvisie ‘Sterke Stammen’;
- Begonnen met de vervanging van de gladde gele stenen in de binnenstad en sluiten we daarbij aan bij de realisatie van de binnenstadvisie. Zie ook Paragraaf 1 [integraal gebiedsgericht werken](#) ;
- Het onderhoudsprogramma in Beijum afgestemd op de wijkvernieuwing;
- Een bijdrage geleverd aan de aanpak van een plein (plein tussen de straten Acacialaan, Esdoornlaan, Prunusstraat en Berkenlaan) in Selwerd. Zie ook Paragraaf 1 [integraal gebiedsgericht werken](#);
- Een onderzoek gedaan naar kwaliteit van de bomen in het Le Roy gebied. Zie ook Paragraaf 2 [Duurzaamheid](#);
- Op verzoek van de bewonersorganisaties kleine verkeersmaatregelen getroffen ter bevordering van de veiligheid in het Le Roy gebied. Zie ook Paragraaf 1 [integraal gebiedsgericht werken](#)

Conclusie

In juni 2018 is voor de eerste keer een vernieuwde manier van schouwen uitgevoerd waarbij de focus van de beoordeling is verschoven van stadsniveau naar stadsdeelniveau. Dit mede op nadrukkelijk verzoek van de raad (motie 19 juli 2017).

In 2018 konden de inwoners twee maal hun oordeel geven over het onderhoud en beheer van de openbare ruimte in hun buurt door een online enquête van het stadspanel. Daarnaast hebben we een controleschouw laten uitvoeren door Cyber.

Er is een verschil tussen de BORG-scores van het stadspanel en Cyber. Volgens het stadspanel hebben we onze BORG-doelstellingen nagenoeg gehaald. Volgens Cyber is de BORG-score 5% hoger dan de beoogde doelstelling. Daarnaast konden we met de uitvoering van 89% van het programma groot onderhoud en vervangingen een goed en veilig gebruik van de voorzieningen in de stad blijven waarborgen. We hebben een begin gemaakt met de gefaseerde vervanging van de gele stenen door het gebruik van een nieuwe steen die ook op termijn stroef blijft.

9.1.2 Riolering en water

We zorgen voor een goed functionerend water- en rioleringsstelsel. Hiermee waarborgen we het welzijn van mens en dier, en borgen we de kwaliteit van het milieu zoals vastgesteld in het Groninger water- en rioleringsplan 2014-2018. Samen met de waterschappen en het waterbedrijf werken we aan verdere samenhang van het waterbeleid in het Waterakkoord.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal meters riool dat is vernieuwd	9.000	9.143	7.194
Toename oppervlakte (ha) verharding waar regen- en afvalwater wordt gescheiden	3,2	4,4	3,2

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden in 2018 de verdere uitvoering van het Groninger water- en rioleringsplan (GWRP) 2014 – 2018 realiseren. Hiermee houden we de kwaliteit van het riool op peil en verbeteren we de scheiding tussen schoon en vuil water.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- De verbeteringsmaatregelen voor de waterstructuur van het Stadspark uitgevoerd. Zie ook de paragraaf 2 [duurzaamheid](#) en Paragraaf 1 [integraal gebiedsgericht werken](#);
- 80% van het riool in Kostverloren vervangen en hersteld; Zie ook Paragraaf 1 [integraal gebiedsgericht werken](#);

- Voor de aanpak van Ringweg Zuid het riool verlegd.
- Een aantal vijvers gebaggerd en de natuurlijke inrichting van vijveroevers uitgebreid.

Conclusie

Het aantal meters riool dat we in 2018 hebben vernieuwd is minder dan wat we hebben beoogd. De reden daarvan is een langere voorbereidingstijd en inspraakprocedures die meer tijd vergen dan vooraf verondersteld. In 2018 hebben we de verbetermaatregelen uit het waterstructuurplan Stadspark uitgevoerd.

De noodzakelijke verlegging van het riool voor de aanpak van de zuidelijke ringweg hebben we in goede afstemming met de andere betrokken partijen naar volle tevredenheid afgerond. De optimalisatie van het gemeentelijke rioolstelsel loopt.

9.1.3 Ecologie en groen

We versterken de ecologische kwaliteiten in de stad volgens onze groenstructuurvisie Groene Pepers. Ons doel is een optimaal functionerende soortenrijke stadsnatuur die de bewoners positief waarderen. Daarnaast willen we behoud van een kwalitatief hoogwaardig groenareaal, een goede ecologische inrichting en daarbij passend beheer.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% van het ecologisch areaal dat voldoet aan BORG*	78%	90%	-
Oppervlakte (ha) ecologisch areaal**	874	873	874

* In 2018 is er geschouwd volgens de nieuwe schouwssystematiek. Hierbij hebben we gebruik gemaakt van het bestaande digitale stadspanel en hebben we de onderhoudskwaliteit ook door Cyber laten schouwen. In de afgelopen jaren is gebleken dat het onderdeel ecologie moeilijk te beoordelen was omdat het gaat om de verscheidenheid van planten en dieren en niet over netheid en verzorging. Voor schouwers was het lastig om dit onderscheid te maken bij de beoordeling. Het in 2017 behaalde percentage is daarom niet betrouwbaar. Om deze reden is het onderdeel ecologie uit de BORG-schouw gehaald. We onderzoeken nu hoe we de jaarlijkse ontwikkeling van de groene en ecologische (biodiversiteit) kwaliteit van de stad gaan monitoren.

** De hier gepresenteerde ontwikkeling van ecologisch areaal betreft de bruto oppervlakte van de Stedelijke Ecologische Structuur (SES). Omdat de netto oppervlakte "ecologisch beheerd areaal" een betere indicatie geeft van de ecologische kwaliteit van de stad, gaan we deze indicator vanaf 2020 daarop aanpassen.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Verbeteren van de borging van het behoud van hoogwaardig groen;
- Inzicht in de mogelijkheden voor het versterken van het stedelijk groen;
- Handhaven van de ecologische kwaliteit van de stad, onder meer met inrichtingsmaatregelen binnen projecten;
- Consolideren van het bestaande ecologisch beheer.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Het ecologisch beheer van een deel van de Stedelijke ecologische structuur (SES) voortgezet. Zie ook de paragraaf [duurzaamheid](#);
- In een aantal projecten (waaronder Oostelijke Ringweg, P&R Meerstad, Valreep vijver, Reitdiepplein, waterstructuurplan Stadspark) verbetering van de ecologische kwaliteit van de openbare ruimte gerealiseerd. Zie ook de paragraaf [duurzaamheid](#);
- Op zowel nationaal als lokaal niveau de afstemming met natuur- en milieuoorganisaties voortgezet. Zie ook de paragraaf [duurzaamheid](#);

- Samen met bewoners en organisaties gewerkt aan het beheerplan 'Groene Long' en het project Hunzeboord (Hunzevisie) en een Tiny Forest aangeplant in Gravenburg. Zie ook de paragraaf [duurzaamheid](#);

Conclusie

We hebben in 2018 onze doelen binnen ecologie gerealiseerd. Met de voortzetting van het ecologisch beheer en door, waar mogelijk, ecologische verbeteringen in projecten mee te nemen, hebben we de ecologische kwaliteit van de stad behouden. Het onderdeel ecologie hebben we uit de BORG-schouw gehaald, omdat dit in de praktijk niet goed te beoordelen is door schouwers. In 2018 is de bruto oppervlakte van de SES hetzelfde gebleven, maar voor behoud van de ecologische kwaliteit in de komende jaren is een goede borging bij ruimtelijke ontwikkelingen van belang. De ontwikkeling van een stedelijke prestatie-indicator hebben we uitgesteld naar 2020 omdat we deze willen verbreden naar de totale groene kwaliteit van de stad.

9.1.4 Dierenwelzijn

Dierenwelzijn raakt zowel dieren als mensen in onze gemeente. Daarom zetten wij ons in om dierenleed, dieronvriendelijk beleid en dieronvriendelijk handelen in de Gemeente Groningen te voorkomen. We stimuleren diervriendelijk handelen. Gemeenten hebben wettelijke taken voor het verzorgen en opvangen van gevonden dieren en dieren in nood. We nemen deze taken serieus en hechten er waarde aan dat deze dieren goed opgevangen en verzorgd worden.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden in 2018 blijven voldoen aan onze wettelijke taken voor het opvangen en verzorgen van gevonden dieren en dieren in nood.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Regie gevoerd op onze overeenkomst "Basisarrangement Dierenwelzijn" met de Dierenbescherming. In deze overeenkomst hebben we al onze wettelijke taken opgenomen;
- Daarnaast hebben we de overeenkomst met alle samenwerkende partijen geëvalueerd. Uit de evaluatie blijkt dat we het proces rondom dieren in nood prima geregeld hebben. De samenwerkende partijen zijn goed op elkaar ingespeeld en ondersteunen elkaar in de keten. Door deze samenwerking hebben we een stap voorwaarts gezet in de professionalisering. Hiermee zijn we een voorbeeld voor andere gemeenten in de regio;
- De overeenkomst met alle samenwerkende partijen zodanig aangepast dat deze met ingang van 2019 ook van toepassing is op het grotere gebied van de nieuwe Gemeente Groningen;
- De kattenactie voortgezet. Deze actie voeren we sinds 2012 samen uit, met bijna alle dierenartspraktijken in onze gemeente. Abonnees van de Stadspas krijgen hierbij korting op het steriliseren, castreren en/of chippen van hun kat. In de afgelopen jaren zijn er ondertussen meer dan 1300 katten geholpen. Dit aantal stijgt nog elk jaar.

Conclusie

Met de activiteiten die we in 2018 hebben uitgevoerd, hebben we onze doelstellingen voor dierenwelzijn gerealiseerd.

9.1.5 Bodem, geluid en lucht

Binnen het beleidsthema bodem werken we aan het duurzaam ontwikkelen, benutten en beheren van de bodem. Dat doen we binnen de kaders van de Wet bodembescherming en het Besluit bodemkwaliteit. De landelijke kaders zoals beschreven in het bodemconvenant 2016-2020 zijn vertaald in het uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond 2015-2020. Daarmee willen we een schone en veilige bodem die past bij het soort gebruik, voorkomen dat activiteiten in de ondergrond tot maatschappelijk

onacceptabele effecten leiden en ondergrondse kansen optimaal afstemmen met bovengrondse ontwikkelingen zoals bodemenergie, ondergronds bouwen en waterhuishouding.

De milieuthema's geluid en lucht bepalen in sterke mate de lokale leefomgevingskwaliteit en kunnen bij langdurige blootstelling van invloed zijn op de gezondheid. De luchtkwaliteit in Groningen is relatief goed en wordt sterk beïnvloed door de luchtverontreiniging die van elders wordt aangevoerd met de wind.

Daardoor is het nauwelijks mogelijk om de luchtkwaliteit hier met lokale maatregelen verder te verbeteren. Dit ligt anders bij geluid, ofwel verkeerslawaaï. Ten eerste heeft dit op veel plekken een aanzienlijke impact op het leef- en woonklimaat. Ten tweede zijn er betere aangrijpingspunten om dit op lokaal niveau aan te pakken. In lijn hiermee heeft de gemeente verschillende wettelijke taken op dit terrein. Zo moeten wij iedere vijf jaar geluidkaarten maken (waarop met kleuren is aangegeven hoe hoog de geluidbelasting is en een actieplan vaststellen met maatregelen. In samenhang hiermee maken wij ook om de vijf jaar een luchtkwaliteitskaart.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- We een schone en veilige bodem hebben die past bij de gebruiksfunctie;
- Activiteiten in de ondergrond niet tot maatschappelijk onacceptabele effecten leiden;
- We ons voorbereiden op gemeentelijke herindeling en de invoering van de Omgevingswet;
- Het verkeerslawaaï in de stad verder afneemt;
- Een goed akoestisch binnenklimaat in (toekomstige) woningen langs drukke wegen gewaarborgd wordt.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- 🌱 De bodem beschermd en zorg gedragen voor nazorglocaties. Hiertoe hebben we diverse vergunningaanvragen en meldingen binnen de daarvoor geldende kaders afgehandeld en ervoor gezorgd dat de lopende (na)zorg verplichtingen op het gebied van de bodemsanering worden uitgevoerd. Zie ook de paragraaf [duurzaamheid](#);
- 🌱 Uitvoering gegeven aan het programma bodem en ondergrond 2015-2020. Naast het uitvoeren van de wettelijke taken hebben we binnen het thema 'bodem en voedsel' gewerkt aan meer bewustwording en het belang van een gezonde bodem. Voor de gehele gemeente is een analyse gemaakt naar de risico's rondom loodverontreiniging in de bodem. Zie ook de paragraaf [duurzaamheid](#);
- Een hernieuwde beleidsvisie bodemenergie vastgesteld, met bijbehorende verordening en aanwijzing van interferentie-gebieden.
- Het traject van de gemeentelijke herindeling afgerond;
- Het lopende Actieplan weg-verkeerslawaaï 2013-2018 uitgevoerd;
- Een nieuw Actieplan voor de periode 2018-2023 vastgesteld;
- Bij groot wegonderhoud en nieuwe ontwikkelingen waar nodig stil asfalt toegepast;
- Geluidsaneringsprojecten uitgevoerd met subsidie van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat;
- Bij nieuwe ontwikkelingen op een zorgvuldige wijze de Wet geluidhinder in acht genomen;
- Geluidmetingen uitgevoerd bij evenementen en horeca en hierover geadviseerd om klachten voorkomen.

Conclusie

Afgelopen jaar stond in het teken van de gemeentelijke herindeling. De noodzakelijke voorbereidingen hiervoor zijn afgerond. Er is een gedragen oplossing gevonden voor de problemen rondom de voormalige stortlocatie Woltersum. De bodemlocaties zijn overgedragen van de provincie naar de nieuwe gemeente. Er zijn afspraken vastgelegd tussen de provincie en gemeentes Ten Boer en Groningen over de volledige sanering van de voormalige stortlocatie in Woltersum. De loodproblematiek beperkt zich tot een aantal specifieke locaties, waarvoor in 2019 extra aandacht zal zijn. Het traject om te komen tot een nieuwe nota

bodembeheer met bijbehorende kaarten heeft wat vertraging opgelopen en zal in 2019 afgerond worden. Het vaststellen van de hernieuwde beleidsvisie bodemenergie geeft ons de mogelijkheid om meer regie te kunnen voeren op bodemenergie systemen.

Tot slot is er continue gewerkt aan een gestage verbetering van de bodemkwaliteit in de gemeente.

De voorgenomen activiteiten voor het milieuthema 'geluid' zijn grotendeels volgens plan uitgevoerd.

Op 5 juni 2018 hebben wij het nieuwe 'Actieplan wegverkeerslawaaï 2018-2023 gemeente Groningen' vastgesteld. Hierin is een evaluatie opgenomen van de uitvoering van het vorige Actieplan 2011-2018.

Hieruit blijkt, dat bijna 80% van de voorgenomen maatregelen is uitgevoerd of in uitvoering is. Conform het Actieplan zijn in 2018 weer diverse wegen voorzien van stil asfalt, zoals een groot deel van de Diepenring, de Sumatralaan en de JC Kapteynlaan.

Naar aanleiding van klachten zijn er ook geluidmetingen uitgevoerd bij horecabedrijven, waarbij zo nodig tot handhavingsacties is overgegaan. Eind 2018 is geavanceerde meetapparatuur aangeschaft waarmee over een langere periode betrouwbare geluidmetingen kunnen worden uitgevoerd en de meetresultaten op afstand kunnen worden uitgelezen.

9.1.6 Begraven

We willen kwalitatief goede en betaalbare begraafplaatsen met voldoende capaciteit en keuzevrijheid. We hebben een wettelijke taak in het verwerken van aangiftes van overlijdens en in het faciliteren van begrafenissen. Daarnaast verzorgen we uitvaarten van overledenen wanneer niemand anders daarin kan voorzien. We koesteren onze begraafplaatsen die door hun parkachtige inrichting vaak ook cultuurhistorische rustpunten zijn in de drukte van het stedelijk leven.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% van de begraafplaatsen dat voldoet aan de beoogde beeldkwaliteit	90 %	90 %	90 %

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden in 2018 de onderhoudskwaliteit van de begraafplaatsen op peil houden door een gerichte inzet van de personele capaciteit. Alle overlijdensaangiftes verwerken we zo efficiënt mogelijk en we realiseren voldoende begraafcapaciteit voor de toekomst door het ruimen van graven.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Gezorgd voor een zorgvuldige verwerking van alle aangiftes van overlijden;
- De begraafplaatsen beheerd volgens de BORG-doelstellingen;
- 328 begrafenissen gefaciliteerd;
- 38 uitvaarten op gemeentekosten uitgevoerd;
- Gestart met de voorbereidingen voor de ruiming van de eerste 350 graven op Selwerderhof.

Conclusie

Met de activiteiten die we in 2018 hebben uitgevoerd, hebben we onze doelstellingen voor dit beleidsveld gerealiseerd.

9.1.7 Bewonersparticipatie

We ondersteunen bewonersinitiatieven. Voor een schone en hele stad zijn de bewoners zelf mede verantwoordelijk. Een grotere betrokkenheid van buurtbewoners leidt tot minder vervuiling en schade en tot meer tevredenheid. Vanuit ons voedselbeleid faciliteren we initiatieven van bewoners op het gebied van moestuin-tuinieren en stadslandbouw.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal gefaciliteerde participatieprojecten	439	400	578

Wat wilden we bereiken in 2018?

Ook in 2018 wilden we minstens net zoveel participatieprojecten faciliteren als in 2017.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Bijna 600 acties en activiteiten georganiseerd en/of gefaciliteerd. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- Gestart met diverse projecten op het gebied van groenbeheer en het 'vergroenen' van de stedelijke omgeving. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#);
- De jaarlijkse borgschouw uitgevoerd. Zie ook paragraaf 1 [Integraal gebiedsgericht werken](#).

Conclusie

We hebben in 2018 meer dan het beoogde aantal acties en activiteiten gefaciliteerd. Ongeveer 17.000 inwoners waren op enigerlei wijze betrokken bij ruim 600 acties en activiteiten. Zo boden we binnen de kaders van het programma 'Groningen Schoon Dankzij Mij' bewoners, scholen, instellingen en verenigingen diverse mogelijkheden om bij te dragen aan schone woon-en leefomgeving en steunden we diverse initiatieven van verschillende partijen.

In 2018 is het aantal aanvragen voor geveltuintjes sterk gestegen. Er zijn in het kader van biodiversiteit en de actie 'Steenbreek' 600 (2 km) geveltuintjes aangevraagd en aangelegd.

Tot slot zijn we afgelopen jaar gestart met een pilot 'Grunn Gras'. Deze pilot heeft tot doel om meer open verharding aan te brengen en wordt uitgevoerd in het voorjaar van 2019.

Deelprogramma 9.2 Afvalinzameling en -verwerking

Dit deelprogramma gaat het over alle activiteiten die samenhangen met het inzamelen en verwerken van afval. We streven hierbij naar vermindering van de hoeveelheid afval per inwoner en zoveel mogelijk hergebruik.

Beleidsvelden

- Afval inzamelen en verwerken

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% afval dat wordt hergebruikt	58%	61%	59%

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma de wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)". Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2014	2015	2016	2017
Fijn huishoudelijk restafval (kg/inwoner)*	209	209	216	224

* De website "Waar staat je gemeente" houdt geen rekening met nascheiding van huishoudelijk afval. Groningen laat een aantal deelstromen achteraf uit het restafval (na-)scheiden (kunststof verpakkingen, drankkartons, metaal en gft) Rekening houdend met nascheiding werd in 2017 157 kg/inwoner restafval geproduceerd. In 2018 werd er 148 kg/inwoner restafval geproduceerd.

9.2.1 Afval inzamelen en verwerken

De gemeente Groningen zamelt het afval zelf in. De verwerking hebben we uitbesteed aan derden. We hebben een infrastructuur voor efficiënte en gescheiden inzameling. Daarnaast werken we met communicatie en participatie aan het verminderen van de hoeveelheid afval en het verder verbeteren van de gescheiden inzameling.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Tevredenheid bewoners over mogelijkheid om gescheiden aan te leveren	-	7,5	-
Kg papier per inwoner (bronscheiding)	36	45	31
Kg glas per inwoner (bronscheiding)	18	20	18
Kg kunststof & drankkartons per inwoner (nascheiding)	29	30	28
Kg organisch materiaal per inwoner (bronscheiding)	42	42	41

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Vermindering van de vrijkomende hoeveelheid restafval per inwoner;
- Verbetering van de gescheiden inzameling (door en effect van uitbreiding voorzieningen);
- Verbetering van de mate van hergebruik of nuttige toepassing van materialen;
- Vermindering van de hoeveelheid zwerfafval en bijplaatsingen rond ondergrondse containers;
- Wij willen dat onze afvalstromen zo hoogwaardig mogelijk worden hergebruikt en ons Groente, Fruit en Tuinafval (GFT) wordt gebruikt om biogas op te wekken en compost te maken (biobased economie);
- Wij oriënteren ons ook op innovaties en kansen op het gebied van afvalverwerking waarmee de circulaire economie lokaal en regionaal kan worden versterkt en personen op afstand van de arbeidsmarkt kunnen worden ingezet.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In 2018 hebben/zijn we:

- Het aantal glas, papier en textielbakken uitgebreid, vooral in hoogbouwwijken. Daarbij hebben we extra aandacht besteed aan het plaatsen van papier en glasbakken bij studentenflats en bij nieuwe flatgebouwen;
- Papiermini's aan ongeveer 500 extra huishoudens in laagbouwwijken aangeboden;
- Een aantal communicatiecampagnes uitgevoerd onder de noemer "Haal alles uit je afval". Deze campagnes waren gericht op het scheiden van papier, gft en kerstbomen;
- De "Foodbattle" georganiseerd. Stadgers werden uitgenodigd om een aantal weken bewust zo weinig mogelijk voedsel te verspillen. Ongeveer 250 Stadgers hebben deelgenomen;
- Aandacht besteed aan bewustwording bij studenten om afvalscheiding te bevorderen, In dat verband hebben we de informatievoorzieningen in relatie tot afvalscheiding versterkt, zijn aanwezig

geweest bij een aantal studentenevenementen zoals Kei week en richtten we ons ook op informatie voor buitenlandse studenten;

- Het makkelijker gemaakt voor inwoners om hun grofvuil weg te brengen, door bakfietsen beschikbaar te stellen;
- Latexverf dat wordt gebracht naar de afvalbrengstations wordt sinds 2018 aangeboden aan kringloopwinkels in plaats van dat het wordt verbrand. Dit voorziet in een grote behoefte;
- Een samenwerking aangegaan met de Voedselbank. Bruikbare kringloopproducten die naar de afvalbrengstation worden gebracht worden nu apart gezet en naar de Voedselbank gebracht;
- Intensief ingezet op een aanpak van zwerfafval en bijplaatsingen rond ondergrondse containers. Als onderdeel daarvan zijn we de ondergrondse containers 7 dagen per week gaan legen en hebben we extra menskracht ingezet voor het verwijderen van grofvuil. We zijn in gesprek gegaan met bewoners en organisaties over verdere maatregelen, hebben containers vervangen en opgeknapt, hebben gecommuniceerd over het gewenste gedrag en hebben de Goede Buurt gefaciliteerd in een eigen aanpak;
- Op verzoek 5 wormenhotels geplaatst op diverse plaatsen in hoogbouwgebied zodat bewoners hun groente en fruit afval kunnen scheiden;
- In 2018 zijn initiatieven van bewoners en/of wijkorganisaties ondersteund op het gebied van zwerfafval, waaronder:
  - 80 milieueducatielessen op basisscholen rond het thema afval;
  - 19 tijdelijke Milieustraten (buurniveau) & 8 kleinere straatacties (straatniveau);
  - 60 zwerfafval-/snoeprouteteams;
  - 180 Lentekriebel-acties;
  - 234 zwerfafvalacties met bewoners, 48 zwerfafvalacties met leerlingen basisscholen.
  - In totaal zijn 17.000 bewoners op enigerlei wijze betrokken geweest bij ondersteunde acties op het gebied van afval.

Conclusie

Waar economische groei in 2016 en 2017 nog leidde tot stijgende hoeveelheden huishoudelijk restafval, constateren we in 2018 een relatief sterke daling (-4%). De totale hoeveelheid huishoudelijk afval is in 2018 eveneens gedaald ten opzichte van het voorgaande jaar (-2,8%). De mate van bronscheiding is in 2018 gelijk uitgevallen als in 2017 (40%). De totale mate van hergebruik is in 2018 licht gestegen naar 59%. Ondanks onze inzet op het gebied van voorzieningen en communicatie hebben we hierdoor de beoogde doelstelling van 61% in 2018 niet behaald.

We constateren dat er in 2018 minder papier gescheiden ingezameld is dan in 2017 (-13%). De hoeveelheid papier daalt al enkele jaren onder invloed van toenemende digitalisering.

We hebben huishoudelijk afval effectief ingezameld en zetten hierbij in toenemende mate duurzaam aangedreven voertuigen in (onder andere op waterstof). Daarbij zijn de diverse stromen afval door diverse verwerkers gerecycled of in energie omgezet (groen gas/elektriciteit). In 2018 is het aantal bewoners dat is gefaciliteerd in het kader van participatie opnieuw verder gestegen.

De doelstellingen ten aanzien van afval hebben we hiermee in 2018 gedeeltelijk bereikt. De kosten die met dit beleidsveld gemoeid gingen, konden geheel worden gedekt uit de opbrengsten.

Bijdrage verbonden partijen

GR Meerschap	
Relevante beleidsinformatie	Met de Gemeenschappelijke regeling Meerschap Paterswolde behartigen we de belangen van recreatie, landschapsverzorging en natuurbescherming in het gebied. Dit doen we samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo.
Beleidsrisico	Geen.

GR Afvalbeheer regio centraal Groningen (ARCG)

Relevante beleidsinformatie	Door participatie in de gemeenschappelijke regeling ARCG willen we regie hebben op het op milieu-hygiënisch verantwoorde wijze verwerken van (afval)stoffen afkomstig uit de stad én de gemeenten in de regio.
Beleidsrisico	In 2016 is er een risicoanalyse gemaakt. Op basis daarvan zijn de hiervoor beschikbare reserves naar beneden bijgesteld.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
09.1 Onderh & Beheer Openb Ruimte	54.292	56.925	58.129	-1.204
09.1.1 Schone en hele leefomgeving	32.440	33.901	32.520	1.380
09.1.2 Riolering en water	18.145	18.877	18.890	-13
09.1.3 Ecologie en groen	525	538	585	-47
09.1.4 Dierenwelzijn	228	228	310	-82
09.1.5 Bodem, geluid en lucht	874	1.337	1.123	214
09.1.6 Begraven	2.079	2.043	4.699	-2.657
09.1.7 Bewonersparticipatie	0	0	0	
09.2 Afvalinzameling en -verwerking	33.380	32.910	33.854	-944
09.2.1 Afval inzamelen en verwerken	33.380	32.910	33.854	-944
Totaal Lasten	87.672	89.835	91.983	-2.148
09.1 Onderh & Beheer Openb Ruimte	22.103	22.244	23.069	825
09.1.1 Schone en hele leefomgeving	4.227	4.136	4.923	787
09.1.2 Riolering en water	16.388	16.624	16.839	215
09.1.3 Ecologie en groen	0	0	2	2
09.1.4 Dierenwelzijn	0	0	104	104
09.1.5 Bodem, geluid en lucht	30	25	0	-25
09.1.6 Begraven	1.458	1.458	1.201	-257
09.1.7 Bewonersparticipatie	0	0	0	
09.2 Afvalinzameling en -verwerking	39.368	39.414	41.192	1.778
09.2.1 Afval inzamelen en verwerken	39.368	39.414	41.192	1.778
Totaal Baten	61.471	61.658	64.261	2.603
Totaal Saldo voor bestemming	26.201	28.177	27.722	455
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	125	295	295	0

Totaal onttrekkingen	200	519	519	0
----------------------	-----	-----	-----	---

Totaal saldo na bestemming	26.126	27.953	27.498	455
----------------------------	--------	--------	--------	-----

Financiële toelichting

9.1 Onderhoud en beheer van de openbare ruimte	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-1.204	825	-379

Budgetten groot onderhoud openbare ruimte (V 1,791 miljoen euro)

Het resultaat op budgetten groot onderhoud openbare ruimte wordt met name verklaard doordat een deel van de onderhoudsprojecten Wegen pas in 2019 volledig worden opgeleverd (1 miljoen euro). Daarnaast hebben we lagere kapitaallasten als gevolg van vertraging in de uitvoering van het investeringsplan beheer en onderhoud van wegen. In totaal een voordelige afwijking voor groot onderhoudsprojecten Wegen van 1,373 miljoen euro.

Voor de overige groot onderhoudsprojecten zien we een voordelig resultaat omdat een deel van deze projecten pas in het derde en het vierde kwartaal 2018 van start konden gaan - en ook voor een deel in 2019 volledig worden opgeleverd - waardoor de hiervoor begrote middelen deels vrijvallen (418 duizend euro).

Vrijval kapitaallasten groenvoorziening (V 276 duizend euro)

De lagere kapitaallasten houden verband met de wijziging van het startmoment van afschrijving op nieuwe investeringen. Deze stelselwijziging uit de Financiële Verordening 2018 treedt in werking op 1 januari 2018. Dit betekent dat op een gereedgekomen investering pas op 1 januari van het volgende jaar wordt gestart met afschrijven.

Riolering (V 71 duizend euro)

In 2018 hebben we hogere opbrengsten gerealiseerd uit rioolheffing door een extra toename van het aantal aansluitingen. Dit als gevolg van de extra groei van het aantal nieuw opgeleverde woningen binnen onze gemeente. Deze extra opbrengsten hebben we ingezet in 2018 voor werkzaamheden in verband met extra projecten onderhoud riolering. Per saldo een gering voordeel binnen dit deelprogramma van 71 duizend euro.

Gele stenen (V 74 duizend euro)

Voor het vervangen van de gele stenen in de binnenstad heeft de raad op 27 juni 2018 een uitvoeringskrediet van 2,3 miljoen euro beschikbaar gesteld betrekking hebbende op de jaren 2018-2019. De hiermee gepaarde kapitaallasten zijn voor de jaarschijf 2018 begroot op 75 duizend euro. Doordat het krediet gele stenen pas in het tweede kwartaal beschikbaar is gesteld door de raad, zijn de rentekosten pas later in het jaar gerealiseerd. Daarnaast vallen de afschrijvingskosten vrij omdat pas wordt afgeschreven in het jaar na realisatie van de investering.

Uitvoeringsbudgetten onderhoud (V 543 duizend euro)

Lagere uitvoeringslasten bij groen en speelvoorzieningen leiden tot een voordelige afwijking (446 duizend euro). De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn incidentele lagere onderhoudslasten groen en incidentele lagere kosten voor inleen. Tot slot is er een voordeel vooral als gevolg van een vergoeding die we ontvangen voor het herstraten.

Voorziening begraven (N 2,752 miljoen euro)

Het afgekochte grafonderhoud loopt via een voorziening. Voor de graven die voor 2018 zijn afgekocht (met een in leven zijnde rechthebbende) bedraagt de onderhoudsverplichting 3,83 miljoen euro in de komende tien jaar. Eind 2018 is de stand van de voorziening 1,078 miljoen euro. Conform voorschriften van het BBV hebben we voorziening aangevuld met een bedrag van 2,752 miljoen euro. Jaarlijks vindt er een onttrekking aan de voorziening plaats ter hoogte van het in dat jaar benodigde onderhoudsbedrag. Daarnaast storten we jaarlijks een bedrag bij voor een (nieuw tiende) jaar. De hoogte van deze jaarlijkse bijstorting wordt elk jaar, bij het opstellen van de begroting, geactualiseerd op basis van gedetailleerde overzichten van al het afgekochte onderhoud.

Automatisering (N 443 duizend euro)

Deze nadelige afwijking wordt enerzijds verklaard door hogere personele lasten voor gemeentelijke taken in relatie tot GEO-informatie. Hiertegenover staan lagere automatiseringslasten van ICT-applicaties, zoals de Basis Administratie Groningen (BAG) en Basisregistratie Grootchalige Topografie (BGT). Per saldo een nadeel van 443

duizend euro.

Overige afwijkingen (V 61 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een voordeel van 61 duizend euro.

9.2 Afvalinzameling en - verwerking	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-944	1.778	834

Huishoudelijk afval (V 119 duizend euro)

Eind 2018 zien we hogere opbrengsten uit afvalstoffenheffingen ter hoogte van 958 duizend. De belangrijkste oorzaak hiervoor is de toename van het aantal aansluitingen. Dit als gevolg van de extra groei van het aantal nieuw opgeleverde woningen in de stad. Daarnaast resteert er een voordeel aan de batenkant van 174 duizend euro. Dit betreft een optelling van kleinere resultaten op de diverse afvalsoorten zoals kunststof, grijs afval, snoeiafval en glas.

Tegenover deze hogere opbrengsten staan ook hogere kwijscheldingslasten (502 duizend euro) en hogere lasten bij de vuilverwerking (759 duizend euro). Verder is het voordeel op vuilverwerkingskosten als gevolg van de nascheiding van kunststof in de werkelijkheid 192 duizend euro lager dan begroot. Diverse resultaten bij de overige afvalsoorten tellen op tot een nadelige afwijking van 246 duizend euro.

Tegenover deze overschrijdingen zien we ook een voordeel op kapitaallasten (V 440). Dit houdt verband met de wijziging van het startmoment van afschrijving op nieuwe investeringen. Dit betekent dat op een gereedgekomen investering pas op 1 januari van het volgende jaar wordt gestart met afschrijven.

Om te komen tot 100% kostendekkendheid van de afvalstoffenheffing is de onttrekking aan de voorziening 247 duizend euro hoger dan de begrote onttrekking van 700 duizend euro. Dat geeft een voordelig effect aan de lastenkant.

Bedrijfsafval (V 744 duizend euro)

Het resultaat op de inzameling van bedrijfsafval is voordelig, vooral als gevolg van hogere opbrengsten bij klein gevaarlijk afval (248 duizend euro), bouw- en sloopafval (164 duizend euro) en papier en karton (77 duizend euro). Het resterende voordeel aan de batenkant van 146 duizend euro betreft een optelling van kleinere resultaten op de diverse afvalsoorten.

Tegenover deze hogere opbrengsten staan hogere vuilverwerkingslasten (98 duizend euro). Daarnaast leidt de gewijzigde afschrijvingssystematiek tot lagere kapitaallasten (207 duizend euro).

Overige afwijkingen (N 29 duizend euro)

Overige kleinere afwijkingen tellen op tot een nadeel van 29 duizend euro.

Financiële risico's

Naam risico	Risico's bodemsanering
Programma	Onderhoud en beheer openbare ruimte
Omschrijving	<p>Voor de begroting 2019 brengen we de risico's van de voormalige gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer nog afzonderlijk in beeld. Vanaf de begroting 2020 presenteren we een geïntegreerd risico.</p> <p>Groningen</p> <p>In het convenant 'bodemonwikkelingsbeleid en spoedlocaties' is afgesproken dat in 2015 alle bodemverontreinigingen die een risico voor de mens vormen (humane spoedlocaties) gesaneerd of beheerst zijn. Daarnaast is afgesproken dat de bodemverontreinigingen die onaanvaardbare risico's bevatten voor het ecosysteem en/of bijdragen aan de verspreiding van de verontreiniging (de overige spoedlocaties), ook zoveel mogelijk gesaneerd of beheerst zijn. Nagenoeg alle locaties zijn beheerst of gesaneerd. Het project aanpak spoedlocaties is begin 2018 afgesloten. De kans dat is klein dat er nog kosten voor rekening van de gemeente</p>

	<p>komen (de mogelijk nog te maken kosten komen in eerste instantie voor rekening van derden). Voor het onderdeel spoedlocaties houden we geen rekening meer met een risico.</p> <p>Los van de spoedlocaties kunnen zich nieuwe situaties aandienen waarbij sprake is van risico's (schadeclaims, saneringen en randvoorwaarden bodem). In het geval deze situaties zich aandienen moeten we middelen beschikbaar stellen voor aanvullend (risico) onderzoek, eventuele tijdelijke beheermaatregelen en op iets langere termijn voor een definitieve oplossing. Voor het bepalen van het risico houden we rekening met kosten voor onderzoek en beheersmaatregelen.</p> <p>Uitgaande van 3 gevallen per jaar schatten we het risico in op 500 duizend. Het gaat om een structureel risico.</p> <p>Ook in de voormalige gemeenten Haren en Ten Boer werd rekening gehouden met een risico bodemsanering. In deze toelichting maken we deze nog afzonderlijk inzichtelijk.</p> <p>Haren In Haren is sprake van een aantal bekende bodemverontreinigingen waarvoor nog geen sanering is voorzien en waarbij de kosten van een eventuele sanering en het gemeentelijk aandeel daarin onbekend zijn. Daarnaast is het mogelijk dat verontreinigingen aan het licht komen die nu nog onbekend zijn. In een aantal oudere gebouwen is asbest aanwezig met de daaraan verbonden risico's. Voor Haren houden we rekening met een risico van 1 miljoen euro en een kans van 50%.</p> <p>Ten Boer Voor Woltersum is in 2018 een besluit genomen om de voormalige vuilstort volledig te verwijderen. Daarmee is er geen sprake meer van een risico. Er wordt meegewerkt met een provinciaal project om meer zicht te krijgen op ernstig verontreinigde locaties in Ten Boer. De kans dat dergelijke locaties worden gevonden wordt als klein ingeschat. Voor Ten boer houden we rekening met een risico van 500.000 met een kans van 50%. Voor de nieuwe gemeente Groningen is het effect op het benodigd weerstandsvermogen in totaal (kans*effect) 650 duizend euro incidenteel en 375 duizend euro structureel.</p>
Risicobedrag 2019	0,5 miljoen euro structureel 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2019	30-75%
Risicobedrag 2020	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2020	30-75%
Risicobedrag 2021	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2021	30-75%
Risicobedrag 2022	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2022	30-75%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	2001
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken

Programma 10: Veiligheid

Overzicht

In de gemeente Groningen voelen mensen zich veilig. Dat danken we aan inspanningen van verschillende partijen op het terrein van preventie, handhaving en zorg. In het coalitieakkoord 2014 -2018 is de nadruk gelegd op een veilige woon- en leefomgeving, jeugd en veiligheid, integriteit en veiligheid en fysieke veiligheid.

Veiligheid is zeer verweven met de beleidsterreinen in [programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg](#), [programma 9: Onderhoud en beheer openbare ruimte](#) en [paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#).

Dit betekent dat de aanpak van veiligheidsthema's bij uitstek een zaak is van samenwerken, afstemmen en informatie uitwisselen. Als gemeente verzorgen wij veelal de coördinatie en regie van deze samenwerking en afstemming.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

In onze gemeente:

- Voelen alle inwoners zich veilig in hun woon- en leefomgeving;
- Is zo weinig mogelijk geweld, thuis en op straat;
- Groeien kinderen en jeugdigen veilig en verantwoord op;
- Wordt criminaliteit effectief bestreden.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

[Kadernota Veiligheidsbeleid 2015-2018 \(verlengd t/m 2019\)](#)

[Horecanota 2011-2015](#)

[Regionaal Beleidsplan Veiligheid Noord-Nederland 2015-2018](#)

[Regionaal Beleidsplan en het Regionaal Risicoprofiel Veiligheidsregio Groningen 2016 - 2019](#)

[Nota prostitutie- en overige seksbedrijven \(2016\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In de begroting 2018 en het Jaarplan Veiligheid 2018 hebben we verwoord wat voor ons de relevante ontwikkelingen waren in 2018. Naast onze reguliere activiteiten die voortvloeien uit vastgestelde wetgeving of beleid, hebben we onze aandacht in 2018 gericht op:

- **Veiligheid in de wijk**
In wijkgesprekken over veiligheid, de zogenaamde 'Driehoek in de wijk', krijgen wijkbewoners de mogelijkheid om veiligheidsthema's te agenderen bij de burgemeester, de politie en het Openbaar Ministerie (OM).
In 2018 hebben wij, vanwege de capaciteitsvraag op het gebied van veiligheid voor Koningsdag in Groningen, één Driehoek in de wijk kunnen organiseren. Deze vond plaats in de Hoogte. Hieruit kwam naar voren dat wijkbewoners overlast ervaren rond de speeltuin, van het verkeer in de wijk en het feit dat de wijkagent te onzichtbaar is. Hierop zijn acties ondernomen ten aanzien van de inrichting van de speeltuin, ten aanzien van de verkeersoverlast (waarbij ook de wijkbewoners zelf zijn betrokken) en het starten van een inloopspreekuur van de wijkagent.
- **Bestrijding ondermijnende criminaliteit**
Naast de reguliere werkzaamheden in het kader van ondermijnende criminaliteit (het toepassen van de Wet Bibob en onze structurele samenwerking met het RIEC, de politie, het OM en de

Belastingdienst), hebben we in 2018 ingezet op het uitvoeren van wijkveiligheidsanalyses, het ontwikkelen van informatieproducten en het versterken van onze lokale, regionale en landelijke positie in de ontwikkeling van (de toekomstagenda van) de aanpak van ondermijnende criminaliteit. Zie ook [beleidsveld 10.3.1 georganiseerde criminaliteit](#).

- **Woonoverlast**

Met behulp van het Gronings escalatiemodel aanpak woonoverlast zijn we begonnen met de aanpak van ernstige en herhaaldelijke woonoverlast. In 2018 heeft de burgemeester in 3 gevallen een waarschuwing gegeven tot het opleggen van een gedragsaanwijzing. Zie ook [beleidsveld 10.1.4 overlast](#).

- **Verbinding zorg en veiligheid**

In 2018 hebben we de samenwerking met de Directie Maatschappelijke Ondersteuning geïntensiveerd. De inzet op zorg is veelal onmisbaar bij casussen waar ook de veiligheid in het geding is. Door de verbeterde samenwerking hebben we nu meer zicht op de (on)mogelijkheden in de zorg en kunnen we zorg sneller inzetten.

Daarnaast hebben we eind 2018 samen met het Veiligheidshuis en ketenpartners een centrale triagetafel ingericht. Aan deze triagetafel wordt wekelijks individuele casuïstiek besproken van mensen met meervoudige problemen op het gebied van zorg en veiligheid. Gezamenlijk wordt vastgesteld of voor een casus een persoonsgerichte aanpak (PGA) via het Veiligheidshuis is geïndiceerd. We willen hiermee bereiken dat we snel de meest effectieve aanpak inzetten om verdere problemen te voorkomen en te werken aan een structurele verbetering van de situatie.

- **Evenementen**

Groningen kent vele (terugkerende) evenementen. Per evenement wordt een inschatting gemaakt van de (veiligheid)risico's en worden evenementenorganisatoren ook zelf bewogen om veiligheidsmaatregelen te nemen.

Over het jaar 2018 kijken we natuurlijk vooral terug op Koningsdag, waarbij Groningen de koninklijke familie mocht ontvangen. Ook vanuit veiligheidsoogpunt een speciaal evenement. Koningsdag kreeg de status van 'nationaal evenement', wat betekent dat we specifieke - zichtbare en onzichtbare- veiligheidsmaatregelen hebben moeten nemen. Vanaf het bekend worden dat de familie Koningsdag in Groningen zou vieren, hebben we met verschillende landelijke en lokale partijen intensief samengewerkt om dit evenement veilig te laten verlopen. Naast de veiligheid van de koninklijke familie ging de aandacht vooral uit naar verkeersstromen, crowdmanagement en de handhaving van de openbare orde. Tijdens koningsnacht, het bezoek van de koninklijke familie op koningsdag en de 'tweede koningsnacht' van vrijdag op zaterdag, is er onder gemeentelijke aansturing een multidisciplinair Veiligheidsteam operationeel geweest aan de Sontweg. Tijdens het bezoek van de koninklijke familie stond dit team in verbinding met de Vierhoek (de gezagsdriehoek en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid) en was er op de achtergrond een Regionaal Beleidsteam inzetbaar om in geval van crisissituaties onmiddellijk in actie te kunnen komen. Met deze inzet hebben we een bijdrage geleverd aan een zeer geslaagde en zonder incidenten verlopen Koningsdag.

Deelprogramma 10.1: Veilige woon- en leefomgeving

We willen veiligheid in wijken en buurten op peil houden en waar nodig vergroten. Het gaat om het voorkomen van overlast, verloedering en criminaliteit. In de openbare ruimte en in de huiselijke kring. Er zijn raakvlakken met [Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#) en [Programma 9: Onderhoud en beheer openbare ruimte](#)

Juist omdat het voor iedere inwoner belangrijk is zich buiten én binnen veilig te voelen, werken we aan een veilige woon- en leefomgeving vanuit verschillende beleidsterreinen.

Tweejaarlijks wordt de Wijkenquête Leefbaarheid en Veiligheid gehouden. De laatste enquête heeft betrekking op 2018 en wordt in het voorjaar van 2019 gepubliceerd. Om die reden staat er bij 2018 nog geen percentage genoemd.

Beleidsvelden

- Woninginbraken
- Geweld
- Toezicht en handhaving in de openbare ruimte
- Overlast
- Veilig ondernemen
- Radicalisering en Jihadisme

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
% onveiligheidsgevoel	-	17%	-
Overlastcijfer	-	3,2	-

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren.

De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website ["Waar staat je gemeente"](#).

Wettelijke indicator(en)	2014	2015	2016	2017
Winkeldiefstallen (aantal per 1.000 inwoners)	5,3	5,0	5,0	4,9
Geweldsmisdrijven (aantal per 1.000 inwoners)	9,0	8,4	8,3	8,2
Diefstallen uit woningen (aantal per 1.000 inwoners)	6,0	4,4	4,4	2,7
Vernielingen en beschadigingen in de openbare ruimte (aantal per 1.000 inwoners)	7,7	7,0	7,4	10,3

10.1.1 Woninginbraken

Woninginbraken hebben impact op het veiligheidsgevoel van betrokkenen. De bestrijding ervan is één van de prioriteiten in ons integraal veiligheidsbeleid. Zoveel mogelijk betrekken we de burgers zelf erbij. Waar nodig organiseren we voorlichtingscampagnes, workshops, acties (gericht op studentenhuizen), buurtschouwen en geven we individuele preventieadviezen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal aangiften van woninginbraken *)	546	750	713

*) Na een piek in 2013, is vanaf 2014 een daling geweest van het aantal woninginbraken. In 2015 en 2016 lag het aantal tussen de 800 en 900 inbraken per jaar. In 2017 is een flinke daling geweest van het aantal woninginbraken, zonder dat hier een verklaring voor te geven is. In 2018 is het aantal weer omhoog gegaan, hoewel dit nog altijd minder is dan het niveau van 2015-2016. En tevens minder dan het beoogde aantal.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Ons streven was om in 2018 uit te komen onder 750 aangiften van woninginbraken;
- We wilden doorgaan met de bestaande hotspotgerichte aanpak;
- We wilden bijzondere aandacht blijven geven aan de eigen verantwoordelijkheid van de burger bij het voorkomen van woninginbraken (burgerparticipatie).

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We hebben de bestaande hotspotgerichte aanpak gecontinueerd, waarbij we bijzondere aandacht gaven aan de eigen verantwoordelijkheid van de burger bij het voorkomen van woninginbraken;
- De preventieadviseurs hebben ter plekke gratis preventieadvies gegeven aan (omwonenden van) slachtoffers van een woninginbraak over de beveiliging van hun huis;
- We hebben, met gebruik van de Preventietruck, op straat voorlichting gegeven en periodiek in de media preventietips verspreid;
- We hebben controles uitgevoerd op het registreren van tweedehands spullen in het Digitaal Opkopersregister (DOR), met als doel het tegengaan van heling. Bij schending van de registratieverplichting hebben we sancties opgelegd.

Conclusie

Het aantal woninginbraken ligt nog steeds op een veel lager niveau dan voor 2014. We concluderen dat de geïntensiverde aanpak zijn vruchten afwerpt.

10.1.2 Geweld

Onder het thema geweld vallen verschillende delicten zoals geweldsincidenten in het uitgaansgebied en huiselijk geweld. Onder huiselijk geweld verstaan we hier (ex)partnergeweld, ouderenmishandeling en oudermishandeling. Voor kindermishandeling verwijzen we naar [deelprogramma 4.2.3. Interventies veilig opgroeien](#). Groningen is als centrumgemeente samen met de andere Groninger gemeenten verantwoordelijk voor het ontwikkelen en invoeren van beleid om huiselijk geweld te bestrijden. Onze ambities staan in [deelprogramma 4.2.4 Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld](#).

Geweldsdelicten hebben een hoge impact op slachtoffers en hun omgeving. Daarom hebben we aandacht voor deze verschillende vormen van geweld. We streven daarbij naar zo min mogelijk geweld, thuis en op straat. Ook medewerkers met een publieke taak, zoals ambulancepersoneel, medewerkers van politie, brandweer en gemeente kunnen in hun werk met geweld te maken krijgen. Er is een landelijk programma Veilige Publieke Taak (VPT). Dat moet eraan bijdragen dat werknemers met een publieke taak hun werk veilig en respectvol kunnen doen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal aangiften geweldsincidenten uitgaansgebied	543	< 525	388
Aantal meldingen huiselijk geweld	907	< 800	573
Aantal opgelegde huisverboden	44	< 45	47

Aantal aangiften Veilige Publieke Taak (hulpverleners)	163	< 75	97
--	-----	------	----

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Op het terrein van veilig uitgaan wilden we een daling van het aantal geweldsincidenten binnenstad tot onder de 525;
- We willen een gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling en slachtoffers hiervan direct veiligheid bieden. Er is onder andere ingezet op het faciliteren en waarborgen van informatiedeling;
- Afname geweld tegen werknemers met een publieke taak.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Veilig uitgaan: voorzetten cameratoezicht in het uitgaansgebied en Panel Deurbeleid en opleggen van een gebiedsverbod aan recidiverende overlastveroorzakers en geweldplegers;
- Toezicht en handhaving in het uitgaansgebied (conform het handhavingsprotocol horeca); wekelijks hebben we een incidentenoverleg horeca met de gemeentelijke toezichthouders en politie;
- Faciliteren vrouwenopvang en Veilig Thuis (centrumgemeente) en gezamenlijke aanpak kindermishandeling en huiselijk geweld (Veiligheidshuis), voorzetten van project intensief casemanagement Veilig Thuis;
- Ontwikkeling van een multidisciplinaire aanpak (MDA++) voor ernstige casuïstiek huiselijk geweld en kindermishandeling samen met betrokken partijen op het terrein van zorg en veiligheid.

Conclusie

We zien in de cijfers van Veilig Thuis een daling van het aantal meldingen huiselijk geweld; dit is regiobreed het geval. Tegelijkertijd is er een forse stijging van het aantal adviesvragen bij Veilig Thuis. Dit zou erop kunnen duiden dat het voorliggend veld/lokale teams meer in staat zijn geweldproblematiek zelf op te pakken, zodat het niet tot een melding komt. Uit recent landelijk onderzoek weten we dat het aantal mensen dat te maken heeft gehad met huiselijk geweld of kindermishandeling niet significant is afgenomen.

Het aantal aangiften van geweldsincidenten in het uitgaansgebied is onder het beoogde maximum van 525 gebleven. Het aantal aangiften Veilige Publieke Taak is (licht) toegenomen. Jarenlang lag het aantal aangiften VPT boven de 100 aangiften per jaar, met een hoogtepunt in 2016 (177 aangiften). Het aantal over het jaar 2018, 97 aangiften, is het laagste aantal sinds 2014.

10.1.3 Toezicht en handhaving in de openbare ruimte

Met toezicht en handhaving bevorderen we dat mensen regels naleven. De politie kijkt vooral naar de openbare orde en veiligheid, wij richten ons op de leefbaarheid en de lichtere veiligheidsproblematiek. Daartoe zijn wij zichtbaar, herkenbaar en aanspreekbaar aanwezig in de wijk. Wij functioneren als gastheer, maar als mensen de regels overtreden, treden wij op. Wij hebben samenwerkingsafspraken met de politie over een samenhangende en gebiedsgerichte aanpak.

Het aantal evenementen in onze gemeente groeit. Veel evenementen keren jaarlijks terug. Wedstrijden van FC Groningen trekken tweewekelijks duizenden bezoekers naar de Euroborg. Een bruisende (evenementen)stad kan niet zonder aandacht voor veiligheid, zowel in de voorbereiding als tijdens een evenement. Bij complexe evenementen, zoals Koningsdag en risicowedstrijden, maken we een veiligheidsplan op maat.

Wat wilden we bereiken in 2018?

In navolging van onze inzet bij het Gele Ioper project en de bijdrage aan de aanpak van jeugdgroepen wilden wij in 2018 onze toezicht en handhaving meer projectmatig inzetten. Daarnaast wilden wij binnen de beschikbare capaciteit investeren in risico- en data-gestuurd handhaven.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Toezicht gehouden en gehandhaafd, onder andere bij grootschalige evenementen;
- Handhaving- en toezichtstaken uitgevoerd op het gebruik van het Digitaal Opkoper-register en op het gebied van onder meer hondenpoep, overlast-gevende verkeerssituaties, hotspots, (zwerf)afval, aanplakken, venstertijden en het gebruik van alcohol in de openbare ruimte;
- De boa's waren in 2018 het grootste deel van hun tijd werkzaam in een eigen stadsdeel of gebied, zodat zij een sterke informatiepositie hadden en goed contact konden onderhouden met de collega's van politie, sociale teams en wijkposten in hetzelfde stadsdeel of gebied;
- Bij de samenwerking met politie is een goede informatie-uitwisseling van cruciaal belang. Om dit te kunnen realiseren hebben we onder meer een convenant gegevensuitwisseling afgesloten in het kader van de AVG;
- In 2018 hebben we de aanbesteding voor de scanauto afgerond. Met deze scanauto zetten we verder in op digitalisering van kentekenparkeren;
- Toezicht en handhaving uitgevoerd voor de pilot digitale handhaving van venstertijden;
- Een pilot gedraaid en de eerste stappen gezet in data-gedreven handhaving (bijplaatsingen bij ondergrondse containers).

Conclusie

Door toezicht te houden en te handhaven op onze aandachtsgebieden in de openbare ruimte werken we aan dat wat Groningen graag wil zijn en behouden: een gemeente met een veilige, schone en prettige leefomgeving voor haar inwoners.

Om onze dienstverlening nog verder te verbeteren experimenteren wij met data-gestuurde handhaving. Met de scanauto zetten we verder in op digitalisering van kentekenparkeren. Daarnaast loopt de pilot op digitale handhaving van venstertijden.

10.1.4 Overlast

We willen overlast zoveel mogelijk voorkomen en verminderen. Waar overlast zich toch voordoet treden we adequaat op, waar mogelijk samen met bewoners en ondernemers. Overlast is een containerbegrip voor onder meer woonoverlast, geluidsoverlast, jongerenoverlast, drugsoverlast, vervuiling en dierenoverlast. Plegers zijn oud, jong, individuen of groepen. Soms gaat overlast gepaard met criminaliteit. De diversiteit van overlast maakt bestrijding ervan ingewikkeld. Dit vereist nauwe samenwerking tussen zorg, veiligheidspartners en bewoners. Dat doen we onder andere met het Meldpunt Overlast & Zorg, het Veiligheidshuis, de politie en de WIJ-teams. Stadstoezicht speelt hierbij ook een belangrijke rol. Er is nog steeds een toename te zien in het aantal personen met verward gedrag en het aantal acute situaties rond deze personen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicator(en)	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal meldingen overlast openbare ruimte afgehandeld door	2.700	2.000	2.900

Stadstoezicht			
---------------	--	--	--

*) Het aantal meldingen overlast openbare ruimte dat door Stadstoezicht wordt afgehandeld, wordt pas sinds enkele jaren als prestatie-indicator opgenomen. Voor 2017 is hiervoor een voorzichtige inschatting gemaakt van het aantal meldingen dat Stadstoezicht beoogde af te handelen. Bij de afhandeling worden meldingen die betrekking hebben op dezelfde locatie waar mogelijk eerst geclusterd en vervolgens afgehandeld.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden de wisselwerking tussen zorg, veiligheid en bewoners bij het voorkomen en bestrijden van overlast versterken. Het ontwikkelen van een gezamenlijke en persoonlijke aanpak en de daarbij horende informatie-uitwisseling tussen ketenpartners was een belangrijke pijler.

Landelijk en lokaal is de afgelopen twee jaar gewerkt aan een versterken van de ketenaanpak rond personen met verward gedrag. Gemeenten hebben de opdracht gekregen onder diens regie een sluitende aanpak op te leveren, in samenwerking met ketenpartners en andere Groninger gemeenten. Het in 2016 opgestarte project voor het ontwikkelen van een ketenaanpak voor verwarde personen is in 2017 en 2018 gecontinueerd. Het project zit in de afrondende fase. Binnen de ketenaanpak zijn afspraken gemaakt binnen de landelijk bepaalde bouwstenen.

Voor de aanpak van overlastgevers in het gebied Gele Loper is verder gewerkt aan de aanpak van de hardnekkige problematiek rond de overlastgevers. Door inzet van gerichte zorg (maatwerk) en repressiemaatregelen en daarbij horende dossieropbouw is gewerkt aan een effectievere aanpak.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Continueren en doorontwikkelen aanpak overlast-gevende personen in het gebied Gele Loper;
- Bij de aanpak van woonoverlast hebben we gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de in 2017 ingevoerde Wet aanpak woonoverlast en de concrete bevoegdheid daartoe in de APV biedt. Bij ernstige en herhaaldelijke hinder voor omwonenden die niet op een andere manier kan worden opgelost, kan de burgemeester de veroorzaker van de overlast een gedragsaanwijzing opleggen. In 2018 is in 3 gevallen een waarschuwing tot het opleggen van deze aanwijzing uitgegaan;
- Aanpak verwarde personen:
  - We hebben samen met de andere gemeenten en ketenpartners afspraken gemaakt over de invulling van de negen bouwstenen van de aanpak. Te denken valt hierbij aan een uniform uitvraag-protocol om te zorgen dat mensen de juiste zorg krijgen;
  - We zetten vooral in op herstelkracht van mensen zelf, vroeg signalering en aanpak recidivisten. We willen dat de zorgpartijen de verantwoordelijkheid nemen om eerder de zorg van de politie over te nemen;
  - In gesprek met de zorgverzekeraar en ketenpartners wordt gewerkt aan de beschikbaarheid en bereikbaarheid van hulpverlening (binnen en buiten kantooruren);
  - We zijn met de gemeentelijke aanpak aangesloten bij de keten acute psychiatrie en hebben deze keten breder gemaakt voor andere doelgroepen.

Conclusie

Er zijn verschillende ontwikkelingen in gang gezet die verder worden ontwikkeld en geïntensiveerd.

10.1.5 Veilig ondernemen

In een aantrekkelijk ondernemersklimaat is veilig ondernemen vanzelfsprekend. Veilig ondernemen benaderen we breed. We willen een schone, hele en veilige omgeving rondom winkels en op bedrijventerreinen. Winkeldiefstal komt het meest voor, hier wordt echter vaak geen aangifte van gedaan.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
------------------------------	----------------	---------------	----------------

	2017	2018	2018
Aantal aangiften door ondernemers van inbraken in kantoor-/bedrijfspanen en winkels	313	< 475	375

Wat wilden we bereiken in 2018?

In samenwerking met GCC (Groningen City Club), BBOG en servicepunt detailhandel aandacht genereren voor veilig ondernemen en winkelgebieden en bedrijventerreinen die schoon, heel en veilig zijn.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben themagericht en op aanvraag een aantal activiteiten georganiseerd:

- Training winkeldiefstal-preventie, tijdens de Week van de Veiligheid;
- Verkiezing Schoonste Winkelgebied van Groningen in de wijkwinkelcentra en binnenstad van Groningen in het kader van Schoon, heel en veilig (in 2018 was dit winkelcentrum Paddepoel).

Verder komt het onderwerp veiligheid gedurende het jaar terug in de structurele overleggen met ondernemers, in de nieuwsbrieven en op momenten dat er specifieke projecten worden opgestart die de algehele veiligheid van ondernemers en consumenten ten goede komen.

De jaarlijkse schouw met Stadsbeheer in relatie tot algeheel onderhoud, obstakels en veiligheid geeft vaak input voor vraaggerichte nieuwe projecten.

Conclusie

Het aantal winkeldiefstallen blijft onder het beoogde resultaat.

10.1.6 Radicalisering en Jihadisme

Radicalisering is nog steeds een actueel thema in de bedreiging van de Nederlandse veiligheid en rechtsorde. Het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland blijft op niveau vier (op een schaal van vijf). Jihadistische dreiging vormt de voornaamste terroristische dreiging, ondanks het verdwijnen van het Kalifaat. Extreemrechtse en extreemlinkse geweldsdreiging blijft relatief beperkt.

Ons lokale beleid blijft gericht op het versterken van het inmiddels grote netwerk van onder andere scholen, politie, OM, gemeentelijke afdelingen, WIJ-teams en jeugdzorg. Daarnaast vergroten wij de kennis en kunde van professionals met expertmeetings en themadagen. Wij hanteren een preventieve aanpak van radicalisering, extremisme en polarisatie, met een persoonsgebonden aanpak.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Wegnemen van de voedingsbodem voor radicalisering;
- Bestrijding en verzwakken van extremisme;
- Het vergroten van bewustwording bij professionals, sleutelpersonen en relevante organisaties.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- We hebben de trainingen 'Signaleren van radicalisering', 'Omgaan met extreme idealen', 'Informatiedelen' en "links- en rechtsextremisme" georganiseerd. Daarmee hebben ruim 150 professionals een basisvaardigheid geleerd óf een verdieping daarvan gekregen;
- We hebben in november een themadag aanpak Radicalisering georganiseerd en met een 14-tal lezingen en workshops de kennis van ruim 250 professionals verdiept;
- We hebben een start gemaakt met het uitrollen van de (weerbaarheid) BOUNCE training op één basisschool. Daaraan heeft een groep verzorgers en leerkrachten meegedaan;
- We hebben meegewerkt aan een aantal landelijke onderzoeken naar lokale aanpak radicalisering en zijn toegetreden tot de groep Prioriteits-gemeenten;

- We hebben het modelconvenant 'Persoonsgerichte Aanpak voorkoming Radicalisering en Extremisme' ondertekend samen met de vier andere casuspartners: politie, OM, Raad voor de Kinderbescherming en Reclassering Nederland;
- We hebben zes-wekelijks een casustafel radicalisering gehouden, conform het modelconvenant 'Persoonsgerichte aanpak voorkoming radicalisering en extremisme' (richtlijn NCTV).

Conclusie

Het netwerk van professionals en sleutelfiguren in de stad is verder versterkt en getraind. De lokale weegploeg en casustafel staan als een huis. We blijven, gegeven het dreigingsbeeld alert op polarisatie, extremisme en radicalisering.

Deelprogramma 10.2: Jeugd en veiligheid

We willen dat jongeren opgroeien in een veilige omgeving, thuis en daarbuiten. We willen dat jongeren de kennis en de vaardigheden hebben om goede keuzes te maken. Jongeren die overlast veroorzaken of strafbare feiten plegen, volgen we nauwlettend en geven we waar mogelijk nieuw perspectief. Dit deelprogramma is ook verweven met het beleid in [programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg](#).

Beleidsvelden

- Alcohol en drugsgebruik
- Problematische jeugdgroepen

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal problematische jeugdgroepen	4	2	4*

* In 2018 was sprake van 4 problematische jeugdgroepen. Twee hiervan zijn ook in 2018 weer afgeschaald, waardoor er 2 groepen zijn overgebleven.

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. De gegevens halen wij conform wet en regelgeving van de website "[Waar staat je gemeente](#)".

Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2014	2015	2016	2017
Verwijzingen HALT 12 t/m 17 jaar (aantal per 10.000 jongeren)	203	199	197	157

10.2.1 Alcohol- en drugsgebruik

Het effect van alcohol- en drugsgebruik onder jongeren manifesteert zich in schoolverzuim en -uitval, vandalisme, geweld, gezondheidsschade en instroom in de zorg. De WIJ-teams en VO-WIJ werken nauw samen met leerplicht, jeugdgezondheidszorg, scholen en Verslavingszorg Noord Nederland (VNN) op het gebied van preventie, signalering en het bieden van lichte ondersteuning.

We willen dat de gemiddelde leeftijd waarop jongeren beginnen met drinken omhoog gaat, dat jongeren goed geïnformeerd zijn over de risico's van drugs- en alcoholgebruik, dat het overmatig gebruik van alcohol daalt en dat jongeren onder de 18 geen toegang hebben tot drugs.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
-----------------------	---------	--------	---------

	2017	2018	2018
Aantal geconstateerde overtredingen alcoholverkoop aan jongeren (< 18 jaar)	37	< 75	24
Aantal geconstateerde overtredingen verkoop en aanwezigheid jongeren in coffeeshops	0	< 5	0

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Een verbetering van het naleefgedrag ten aanzien van het verbod op de verkoop van alcohol aan minderjarigen;
- Meer toezicht op de verkoop van softdrugs aan minderjarigen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Het schoolpreventieprogramma 'Gezonde School & Genotmiddelen' is uitgevoerd op scholen voor BO en VO door VNN;
- De 'Maand van Liefde & Genot' is uitgevoerd door WIJ-medewerkers (voorlichtingsactiviteiten op het gebied van alcohol, drugs en seksualiteit);
- Binnen de aanpak problematische jeugdgroepen is drugsgebruik een belangrijk aandachtspunt; in het afgelopen jaar zijn onder meer VNN en politie ingezet bij hulpverlening en de bestrijding van drugsgebruik;
- Controles op de verkoop van alcohol aan minderjarigen met behulp van mystery shoppers;
- Twee keer per jaar een integrale controle door politie en gemeente bij alle coffeeshops;
- Activiteiten in het kader van 'Groningen Gezond' (gezondheidsbeleid gemeente Groningen 2018-2021).
-

Conclusie

Het is positief dat het aantal geconstateerde overtredingen van alcoholverkoop aan jongeren onder de 18 jaar is gedaald. Bij coffeeshops is net als het voorgaande jaar geen enkele overtreding geconstateerd.

10.2.2 Problematische jeugdgroepen

Jeugdgroepen kunnen in wijken voor overlast zorgen. Het gaat in deze groepen vaak om kwetsbare jongeren. Wij willen de overlast verminderen en bestrijden en tegelijkertijd de jongeren ook perspectief bieden, voorkomen dat zij opnieuw in de fout gaan en hun weerbaarheid verhogen. Wij hanteren hiervoor de aanpak problematische jeugdgroepen, die wij samen met onze lokale partners inzetten bij de eerste signalen van het ontstaan van een problematische jeugdgroep. Wanneer een dergelijke groep is 'afgeschaald' houden wij de risicojeugd in beeld.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal opgestarte begeleidingstrajecten voor jongeren door het Veiligheidshuis*	54	100	89

*dit betreft het aantal trajecten verbonden op problematische jeugdgroepen.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Een afname van het aantal problematische jeugdgroepen en het vroegtijdig signaleren, aanpakken en doorverwijzen van jongeren (en hun ouders) die dreigen af te glijden naar overlast-gevend gedrag en criminaliteit;

- De ervaringen die wij in 2017 en 2018 hebben opgedaan in de wijken Paddepoel, Selwerd en Beijum vertalen naar een blauwdruk voor de aanpak problematische jeugdgroepen in alle Groninger wijken;
- Het trainen van de bij de aanpak betrokken medewerkers in de Plus Min Mee methodiek in die wijken die voor het eerst met een problematische jeugdgroep te maken krijgen;
- De beweging om de methodiek straathoekwerk in een aantal wijken te verruilen voor de kwalitatief sterkere methodiek van de jongerenstraatcoaches verder uitbouwen (halverwege 2019 volgt de evaluatie).

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Het inzetten van de aanpak problematische jeugdgroepen inclusief de Plus Min Mee methodiek in alle wijken waar dat nodig was. Zie paragraaf 1 [integraal Gebiedsgericht werken](#);
- Het landelijke 7-stappen model vertalen naar de lokale situatie, waardoor een eigen Groninger model ontstaat dat toepasbaar is op alle wijken waar zich eventueel jeugdgroepen vormen;
- Het in beeld houden van risicojeugd bij het Veiligheidshuis door de coördinator Jeugd en inzetten op risicojeugd overleggen in een aantal wijken. Hiermee brengen we jongeren eerder in beeld en voorkomen we (in sommige gevallen) het ontstaan van een nieuwe jeugdgroep. Zie paragraaf 1 [integraal Gebiedsgericht werken](#);
- Inzetten van het straathoekwerk/jongerenstraatcoaches en Halt voor preventieve activiteiten.

Conclusie

De aanpak is succesvol gebleken. Wij hebben goed zicht op de jeugdgroepen en de individuele jongeren uit deze groepen en hun gezinnen. Als de beoogde resultaten uit het plan van aanpak zijn behaald en er dus geen sprake meer is van een problematische jeugdgroep, dan beëindigt de lokale vierhoek (lokale driehoek plus de wethouder jeugd) de aanpak. Wij houden de individuele jongeren via de wijkagent en het WIJ-team in beeld en daar waar nodig zetten wij de interventies gericht op de jongere zelf en eventuele gezinsregie voort. Het beëindigen van een aanpak betekent vaak niet dat de onderliggende problematiek is verdwenen. Hiervoor is blijvend aandacht nodig.

Deelprogramma 10.3: Integriteit en veiligheid

Handel in drugs, witwassen van zwart geld en uitbuiting zijn voorbeelden van criminele (economische) activiteiten die de samenleving en de rechtsorde kunnen ondermijnen. De onderwereld kan verweven raken in de bovenwereld.

Wij willen deze verbinding tussen onder- en bovenwereld aanpakken en voorkomen dat de overheid criminaliteit faciliteert. We willen de samenleving beschermen tegen deze vorm van criminaliteit door samen met onze partners in te zetten op het aanpakken van criminele infrastructuur in onze gemeente. We doen dat onder andere met het OM, de politie, Belastingdienst, het kadaster, woningcorporaties, maar ook met banken, energieleveranciers en andere partijen zoals makelaars.

Beleidsvelden

- Ondernijnde of georganiseerde criminaliteit
- Mensenhandel
- (Vergunde) prostitutie
- Hennepteelt en drugshandel
- Motorclubs (OMG's)

10.3.1 Georganiseerde criminaliteit

Ondernijnde criminaliteit is een maatschappelijk probleem. Het zorgt niet alleen voor veel onveiligheid en overlast bij de bevolking, maar ook voor minder zichtbare, sluipende ontwrichting en ondermijning van

onze gemeente door de verwevenheid van de onderwereld met de bovenwereld. Deze criminaliteit is vaak onzichtbaar, maar kan zich ook manifesteren in onze wijken door intimidatie, geweld en de verwerving van machtsposities.

Georganiseerde criminelen weten vaak buiten beeld te blijven en vaak is er ook geen direct slachtofferschap. Een indicatie van de omvang is daarom moeilijk te geven. Binnen de geïntegreerde aanpak van ondermijnende criminaliteit ligt het accent op de landelijk en regionaal bepaalde prioriteiten (drugscriminaliteit, witwassen/vastgoed, mensenhandel, fraude, milieucriminaliteit, motorbendes). Een effectieve aanpak vereist een georganiseerde overheid (politie, OM, gemeente, Belastingdienst) die alle middelen en instrumenten inzet die tot haar beschikking staan om het criminele ondernemersklimaat te verslechteren. Gezamenlijk wordt bepaald hoe strafrechtelijke, bestuursrechtelijke en fiscale interventies ingezet kunnen worden.

De gemeente heeft ook een eigenstandige bevoegdheid, namelijk het toepassen van de Wet Bibob (de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur) op vergunningaanvragen. Indien uit het gemeentelijk onderzoek blijkt dat er mogelijk sprake kan zijn van faciliteren van (potentiële) criminele activiteiten, kan de gemeente een adviesaanvraag indienen bij het landelijk bureau Bibob. Een adviesaanvraag bij het bureau Bibob is overigens niet randvoorwaardelijk; ook zonder advies van het landelijk bureau, kan de gemeente een vergunning weigeren dan wel intrekken.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal adviesaanvragen bij bureau Bibob	4	5	3
Aantal geweigerde vergunningen op grond van Bibobcriteria	4	5	6

De wet Bibob is een (preventief) bestuursrechtelijk instrument. Als er een ernstig gevaar dreigt dat (bijvoorbeeld) een vergunning wordt misbruikt, kan het bevoegde bestuursorgaan de aanvraag weigeren of de afgegeven vergunning intrekken. Bovenstaand schema geeft aan hoe vaak de Bibob is gebruikt in 2018.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden de georganiseerde misdaad en ondermijning in de Groningse samenleving tegengaan en meer zicht krijgen op de aard en omvang ervan. We werkten hierbij nauw samen met onze ketenpartners. Meetbare doelstellingen zijn voor dit beleidsterrein moeilijk aan te geven omdat er geen of slechts beperkt zicht is op de omvang van deze vormen van criminaliteit.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Het onverminderd voortzetten van de integrale samenwerking met het Regionaal Informatie- en Expertise Centrum (RIEC), de politie, het Openbaar Ministerie en de belastingdienst;
- Het structureel toepassen van de Wet Bibob op vergunningaanvragen voor prostitutie en horeca, WABO-vergunningen, vastgoedtransacties en huisvestingsvergunningen en de daaruit voortvloeiende juridische procedures;
- Het uitvoeren van wijkveiligheidsanalyses (onder andere over ondermijning) op stadsdeel- en wijkniveau en de aanpak daarvan, als onderdeel van de uitwerking van de motie wijkgericht inzicht in veiligheid (voorjaarsdebat 2017);
- Het ontwikkelen van informatieproducten om meer zicht te krijgen op de aard, inhoud en omvang van ondermijnende criminaliteit in Groningen;
- Het versterken van onze lokale, regionale en landelijke positie in de ontwikkeling van (de toekomstagenda van) de aanpak van ondermijnende criminaliteit;

- Het versterken van ons stedelijk netwerk met landelijke koplopers en onze landelijke positie door deelname aan het landelijk aanjaagteam ondermijnende criminaliteit.

Conclusie

We hebben onze basis op orde om ondermijnende criminaliteit in onze gemeente structureel aan te pakken. De komende periode staat in het teken van een doorontwikkeling naar een meer actie- en interventiegerichte aanpak. De daarvoor noodzakelijke versterkingen zullen we in 2019 beleidsmatig borgen, waarbij we ook meer focus aanbrengen in de criminaliteitsvormen waar we onze aandacht op vestigen. In 2018 zijn minder adviesaanvragen geweest bij het landelijk bureau Bibob, omdat hier minder aanleiding toe was. Wel hebben we op basis van de adviezen van het bureau Bibob meerdere vergunningen ingetrokken.

10.3.2 Mensenhandel

Mensenhandel betreft een vorm van georganiseerde criminaliteit waarbij mensen, veelal met list en bedrog, worden “verleid” arbeid te verrichten binnen bepaalde economische branches, waardoor zij echter geen sturing meer kunnen uitoefenen op hun eigen werk- en leefsituatie. Voorbeelden van mensenhandel zijn gedwongen prostitutie en arbeidsuitbuiting, maar bijvoorbeeld ook gedwongen bedelarij en het onder dwang laten plegen van criminele activiteiten. In Groningen zien we dit vooral binnen de prostitutiebranche.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Nieuwe in behandeling genomen potentiële casussen door de ketenregisseur	70 *	40	39 **

* regio Groningen. Voor de gemeente Groningen betref het aantal casussen 28.

** gemeente Groningen.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We willen mensenhandel tegengaan door het creëren van een onaantrekkelijk afzetgebied voor daders van mensenhandel. Daarbij beogen we een afname van mensenhandel. Wij realiseren ons dat het grotendeels een onzichtbaar delict is met een zeer geringe aangiftebereidheid.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- De signalen over (mogelijke) mensenhandel worden gemeld bij het Veiligheidshuis waar het signaal besproken wordt in een regulier overleg met de politie en de zorgcoördinator mensenhandel. Van hieruit worden ook eventuele acties uitgezet;
- Handhaving in de vergunde prostitutiebranche; onder andere controle op naleving maatregelen als voorwaarde voor vergunningverlening aan exploitant, controle op de voorschriften in het bedrijfsplan, controle op werken met een pasje als bewijs van verplichte intake;
- Handhaving in de niet-vergunde en illegale prostitutiebranche. Er is op drie verschillende manieren opgetreden; allereerst hebben we een aantal inwoners gewaarschuwd dat bij herhaling overgegaan zou kunnen worden tot sluiting van hun woning, daarnaast hebben we een aantal woningen voor de duur van een (half) jaar gesloten en bij een aantal overtredingen hebben we maatwerk toegepast en de zorg(toeleiding) laten prevaleren boven het sluiten van de woning.

Conclusie

Het aantal casussen is waarschijnlijk maar een deel van de omvang van de grootte van het probleem van mensenhandel. Dit beeld is in lijn met het landelijke beeld. Mensenhandel is iets wat zich grotendeels 'onder de radar' afspeelt. Slachtoffers melden zich zelden uit eigen beweging bij opsporingsinstanties. Sommige uitgebuite personen voelen zich geen slachtoffer, zij prefereren de uitbuitingssituatie boven de slechte economische situatie in het land van herkomst. De integrale aanpak op mensenhandel dient landelijk en lokaal te worden versterkt.

10.3.3 (Vergunde) prostitutie

Sinds 1 januari 2016 kent de stad Groningen nog één raamprostitutiegebied, de Nieuwstad, met in totaal 40 panden en 95 ramen. Per 1 juni 2016 is ons nieuw lokaal prostitutiebeleid van kracht geworden. We kiezen voor het opwerpen van barrières tegen mensenhandel en uitbuiting door onder andere de volgende maatregelen:

- De minimumleeftijd voor prostituees is verhoogd van 18 naar 21 jaar;
- Prostituees zijn verplicht een intakegesprek te hebben alvorens zij in Groningen mogen werken;
- Exploitanten van prostitutiebedrijven moeten een bedrijfsplan overleggen;
- Prostituees mogen maximaal 11 uur per etmaal werken;
- Er is een strafbaarstelling voor klanten van niet-vergunde prostitutiebedrijven in de APV opgenomen.

We hebben meer aandacht voor de mogelijkheden voor prostituees om 'uit te stappen', in samenhang met het streven om de tippelzone te sluiten. Het toezicht op de naleving van de vergunningsvoorwaarden gebeurt door de bestuurlijk toezichthouders van de gemeente in samenwerking en afstemming met de politie.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal bestuurlijke maatregelen in de vergunde prostitutie	7	10	7
Aantal bestuurlijke maatregelen in de illegale prostitutie	38	20	30

Wat wilden we bereiken in 2018?

- Een afname van de niet-vergunde en illegale prostitutie;
- Naleving van de regels in de vergunde prostitutiebranche.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Handhaving in de vergunde prostitutiebranche door;
  - Controle op naleving maatregelen als voorwaarde voor vergunningverlening aan exploitant;
  - Controle op de voorschriften in het bedrijfsplan;
  - Controle op werken met een pasje als bewijs van verplichte intake.
- Handhaving in de niet-vergunde en illegale prostitutiebranche. Er is op drie verschillende manieren opgetreden;
  - Een aantal inwoners heeft een waarschuwing gekregen dat bij herhaling overgegaan zou kunnen worden tot sluiting van hun woning;
  - Een aantal woningen is voor de duur van een (half) jaar gesloten;
  - Bij een aantal overtredingen hebben we maatwerk toegepast en de zorg(toeleiding) laten prevaleren boven het sluiten van de woning.

Conclusie

- Met de verplichte intake hebben we een goed overzicht van alle in de vergunde branche werkzame sekswerkers;
- Alle seksbedrijven beschikken over een goedgekeurd bedrijfsplan;
- Er worden sinds de invoering van de leeftijdsverhoging naar 21 jaar geen sekswerkers jonger dan 21 jaar aangetroffen in de vergunde branche;
- In de vergunde branche worden geen extreem lange werktijden meer gesignaleerd;
- Het aantal bestuurlijke maatregelen legitimeert het blijvend handhaven.

10.3.4 Hennepteelt en drugshandel

Ons drugsbeleid beslaat de terreinen coffeeshops en het Damoclesbeleid. We willen hennepeteelt en handel in drugs ontmoedigen. Voor elk thema waar het drugsbeleid betrekking op heeft geldt dat de samenwerking in de keten een doorslaggevende factor is voor een succesvolle aanpak.

Voor coffeeshops stellen we voorwaarden waaronder een coffeeshop kan worden gedoogd. Daarbij geldt een maximumstelsel en is onder andere de afstand van de coffeeshop tot scholen van belang.

Het Damoclesbeleid omvat de bevoegdheid van de burgemeester om panden waarin drugs wordt aangetroffen of verhandeld en panden waarin hennepkwekerijen worden ontdekt, te sluiten. We werken hierin samen met onze ketenpartners zoals politie, woningcorporaties, het Waterbedrijf en Enexis. Deze bestuursrechtelijke aanpak is aanvullend op het strafrechtelijke traject.

Landelijk en lokaal speelt de discussie over de regulering van de wietteelt. Landelijk is een experiment gesloten coffeeshopketen in voorbereiding. Vanuit Groningen hebben we kenbaar gemaakt dat we interesse hebben in deelname aan een experiment. Maar we hebben ook benadrukt dat van belang is dat de voorwaarden zodanig moeten zijn dat het experiment kansrijk is.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal gesloten drugspanden *)	30	20	39

*) Het beoogde aantal woningsluitingen voor 2017 was 20 panden, het werden er 30. Voor de begroting 2018 hebben we aansluiting gezocht bij het beoogde aantal voor 2017, namelijk 20 panden. Het zijn er in 2018 39 geworden. De stijgende lijn is te wijten aan een verbeterde samenwerking met de ketenpartners, waardoor we sneller en vaker geïnformeerd worden over het aantreffen van drugs in een woning.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden de samenwerking met al onze partners in de keten versterken zodat we beter hennepeteelt en drugshandel kunnen ontmoedigen en waar mogelijk aanpakken.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Er is op stedelijk niveau periodiek een integraal overleg met politie, woningcorporaties, het Waterbedrijf en Enexis. Met deze partners zijn afgelopen jaar meerdere bijeenkomsten georganiseerd voor medewerkers van betrokken organisaties over signalering en risico's van hennepcriminaliteit om zo de bewustwording te vergroten.

In 2018 hebben we 64 bestuurlijke rapportages ontvangen van de politie. Op basis hiervan zijn 39 panden gesloten en in 25 gevallen is afgezien van sluiting of is er een waarschuwing gegeven.

Conclusie

De samenwerking met de ketenpartners gaat goed en de bewustwording van de risico's van hennepsteelt bij medewerkers is vergroot.

10.3.5 Motorclubs (OMG's)

In Nederland is het aantal Outlaw MotorcycleGangs (OMG's) in de loop der jaren toegenomen. OMG's zijn motorclubs die zich met enige regelmaat norm-overschrijdend en crimineel gedragen. In Groningen kenden we in 2018 drie OMG's of supportclubs..

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden bereiken dat de OMG's of de daaraan gelieerde supportclubs geen 'vaste voet aan de grond krijgen' in bestaande horecabedrijven of buurtgebouwen of een nieuw clubhuis kunnen starten. Daarnaast wilden we de informatievoorziening van de gemeente ten aanzien van OMG's en supportclubs, in samenwerking met ketenpartners, op peil houden.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Periodiek hebben we met politie, OM, Belastingdienst en het Regionaal Informatie- en Expertise Centrum (RIEC) overleg over de noodzaak en mogelijkheid om maatregelen te treffen ter voorkoming van vestiging van een OMG-clubhuis en/of het indringen van een OMG in de bovenwereld;
- Uitgangspunt was om, waar daartoe aanleiding was, zogenoemde 'stopgesprekken' te voeren met horecaondernemers/pandeigenaren waar OMG-leden waren gesignaleerd. In 2018 hebben we geen stopgesprekken hoeven voeren, omdat geen OMG-leden in colors in horecagelegenheden/panden zijn gesignaleerd. Er was geen aanleiding om bestuursrechtelijke maatregelen op te leggen.

Conclusie

Er hebben zich in 2018 geen OMG's met een clubhuis gevestigd in de gemeente Groningen. Evenmin zijn signalen bekend dat OMG's substantiële invloed hebben in bepaalde horecabedrijven en/of buurtgebouwen.

Deelprogramma 10.4: Fysieke veiligheid

Fysieke veiligheid omvat het tegengaan en beperken van risico's van ongevallen, branden en rampen, incidenten waarbij mensen en dieren gewond kunnen raken of kunnen overlijden of waarbij (grote) schade ontstaat. We zorgen voor een veilige woon- en leefomgeving, voor inwoners en bezoekers van onze gemeente. Dit betekent in de eerste plaats dat we waar mogelijk risico's wegnemen of beperken door onveilige situaties te voorkomen. Daarnaast moeten de hulpdiensten klaar staan, goed voorbereid zijn en voorzien zijn van de juiste middelen.

Beleidsvelden

- Veiligheidsregio Groningen
- Externe veiligheid
- Aardbevingen

10.4.1 Veiligheidsregio Groningen

De Gemeente Groningen maakt deel uit van de gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Groningen (VRG). Deze werkt sinds 1 januari 2014 in opdracht van het lokale, regionale en landelijke bestuur voor burgers, bedrijven en instellingen in de provincie Groningen. Dat gebeurt samen met een groot aantal partners, zoals de Omgevingsdienst Groningen en alle gemeenten in de provincie Groningen.

Onderdeel van de VRG zijn de Brandweer, de Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio (GHOR) en de regionale ondersteuning van de Gemeentelijke Kolom Groningen (GKG).

De Veiligheidsregio Groningen heeft als taken:

- Rampenbestrijding & crisisbeheersing;
- De complete keten voor de brandweezorg, samen met de meldkamer Noord-Nederland: van pro-actie, preventie, alarmering, incidentbestrijding tot aan nazorg;
- De regionale ondersteuning van de GKG.

Hiermee wordt gezorgd voor een fysiek veilige gemeente en adequaat optreden bij calamiteiten en brand. In 2018 heeft de gemeente onderstaande financiële bijdrage geleverd aan de Veiligheidsregio Groningen (de verantwoording loopt via de begroting en jaarrekening van de Veiligheidsregio Groningen):

Omschrijving	Bedrag
Rampenbestrijding& crisisbeheersing	154.338
Brandweezorg (inclusief meldkamer)	15.600.845
GHOR	146.444
Regionale ondersteuning gemeentelijke kolom	315.789
Totale bijdrage aan de veiligheidsregio	16.217.416

Toename van de bijdrage door de gemeente Groningen betreft de in het verleden – vanwege incidenteel beschikbare middelen - niet doorgevoerde indexaties van autonome (niet beïnvloedbare) kostentoesnames. Dit vloeit voort uit de financiële hygiëneregels die de Veiligheidsregio Groningen heeft geformuleerd en die in de financiële verordening van de VRG worden verwerkt. Uitgangspunt daarbij is om incidentele meevallers niet langer in te zetten als dekking voor structurele tegenvallers.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Aantal gecontroleerde kamer-verhuurpanden	953	1000	1025
Aantal bestuurlijke maatregelen na controle kamer-verhuurpanden	8	< 10	3

Wat wilden we bereiken in 2018?

De actuele beleidsdoelen zijn vastgelegd in het Beleidsplan Veiligheidsregio Groningen 2016-2019.

De focus lag in 2018 op de verbinding met de maatschappij en de lokale gemeenschap, de vakbekwaamheid van het personeel van de Veiligheidsregio Groningen en preventie door burgers zelf. Brandweezorg is daarbij gedefinieerd als meer dan enkel en alleen de operationele prestaties. Aan de voorkant van de veiligheidsketen is namelijk nog veel winst te behalen. Door in te zetten op minder branden, dus minder slachtoffers en minder schade, is een verantwoorde brandweezorg te realiseren. In lijn met de landelijke visie Risicogericht werken, wordt afhankelijk van de risico's in een bepaald gebied, gekozen voor maatregelen aan de voorkant of de achterkant van de veiligheidsketen of een combinatie daarvan. De pilot buurt-brandweerman is hiervan een uitstekend voorbeeld.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Voor de gemeente Groningen opereert de Veiligheidsregio Groningen in het cluster Stad. Om verbinding te houden met de gemeente is de gemeenteraad drie keer per jaar - gelijktijdig met de veiligheidsmonitor - een factsheet aangeleverd met een overzicht van de werkzaamheden van het cluster Stad.

Handhaving Uitvoering Programma

Het jaarlijks op te stellen Handhaving Uitvoering Programma (HUP) is voor het onderdeel brandveiligheid gebaseerd op het brandrisicoprofiel, omdat op basis van de risico-classificering de frequentie van toezicht wordt bepaald. In het HUP worden de inspanningen op het gebied van brandveiligheid beschreven. Het HUP wordt jaarlijks behandeld in de gemeenteraad. Dat biedt de mogelijkheid om accenten te leggen in het toezicht op (bepaalde categorieën) openbare gebouwen en aandacht te geven aan specifieke doelgroepen. Er is gekozen om, in verband met herindeling, het HUP pas dit jaar te actualiseren.

Brandveilig Leven en/of Ondernemen

De uitvoering van deze door de gemeente Groningen te benoemen accenten als onderdeel van het HUP zijn belegd bij het team Brandveilig Leven en Toezicht. Met dit team ondersteunt de Veiligheidsregio Groningen de gemeente bij handhavingzaken op het gebied van brandveiligheid. Overige taken zijn om via interventies bewoners, bedrijven en instellingen te informeren over brandveiligheidsrisico's en zo de kans op brand te verkleinen en de effecten daarvan te beperken. In dat kader wordt toezicht gehouden en worden aanwijzingen en adviezen verstrekt. In de eerder genoemde pilot buurtbrandweerman is de samenwerking gezocht met andere lokaal opererende organisaties, zoals WIJ-teams en woningcorporaties, waarbij de fysieke veiligheid en sociale veiligheid dichterbij elkaar wordt gebracht.

Conclusie

Op basis van de door de Veiligheidsregio aangedragen gegevens kan worden geconcludeerd dat de prestatie-indicatoren voor wat betreft kamerverhuur zijn behaald.

10.4.2 Externe veiligheid

We willen zorgvuldig omgaan met de risico's die samenhangen met de productie, de opslag, het transport en het gebruik van gevaarlijke stoffen. De gemeente is het bevoegde gezag (op grond van de Wet Milieubeheer) voor een aantal risicobedrijven, waaronder de LPG-tankstations. De Omgevingsdienst Groningen ziet er namens de gemeente op toe dat deze voldoen aan het Besluit externe veiligheid inrichtingen (BEVI) zowel bij de vergunningverlening als bij de handhaving. De Veiligheidsregio Groningen heeft een wettelijke adviesfunctie aan het bevoegd gezag op de vergunningverlening in dit kader.

Wat wilden we bereiken in 2018?

We wilden de risico's die productie, opslag, transport en het gebruik van gevaarlijke stoffen met zich meebrengen, beheersen en zoveel mogelijk verkleinen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

De risicobedrijven zijn gecontroleerd op de naleving van de veiligheidsvoorschriften in de omgevingsvergunning.

De omgevingsvergunningen van risicobedrijven zijn waar nodig geactualiseerd.

Conclusie

De naleving van de veiligheidsvoorschriften in de omgevingsvergunning bij de gecontroleerde bedrijven is op orde.

10.4.3 Aardbevingen

Onze gemeente bevindt zich (deels) in het gebied met aardbevingen ten gevolge van de gaswinning. We willen dat inwoners en bezoekers van de gemeente zich veilig voelen. We willen dat de economische functie van onze gemeente zich ongestoord verder kan ontwikkelen en dat wij juist kunnen profiteren van de investeringen die worden gedaan in het kader van de gaswinning/aardbevingeffecten. De gemeente Ten

Boer was in 2018 nog zelfstandig, hoewel er ambtelijk en bestuurlijk intensief werd samengewerkt met Groningen. In 2018 is er in diverse dorpen in Ten Boer gestart met het proces van dorpsvernieuwing.

In 2018 zijn er fundamentele ontwikkelingen geweest in het aardbevingsdossier. Het aantreden van het nieuwe kabinet, eind 2017 (met dhr. Wiebes als minister van Economische Zaken en Klimaat) gevolgd door de beving bij Zeerijp op 8 januari 2018, heeft aanleiding gegeven tot het besluit om de gaswinning uit het Groningenveld volledig af te bouwen. Met dit besluit kwam het aardbevingsdossier in een nieuw perspectief te staan en was er voor de minister aanleiding om de versterkingsoperatie te herijken.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- De belangen van de gemeente Groningen en haar inwoners zo goed mogelijk opnemen in het meerjarenplan en de uitwerking daarvan;
- Het zorgdragen van een voor Groningen acceptabel gaswinningsbesluit met betrekking tot veiligheid en maatschappelijke en economische impact;
- Bewerkstelligen dat er een werkbare nieuwbouwregeling komt, waarbij meerkosten als gevolg van de Nederlandse praktijkrichtlijnen (NPR) worden vergoed en er geen vertraging optreedt met betrekking tot nieuwbouwprojecten;
- Een zo groot mogelijke bijdrage leveren aan het realiseren van de gewenste regionale economische structuurversterking, waarbij de energietransitie een belangrijke plaats inneemt;
- Adviseren en faciliteren van de gemeente Ten Boer in het gaswinningsdossier;
- Efficiënt en effectief bijdragen aan de versterkingsopgave in Ten Boer.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Het kabinet heeft besloten om de gaswinning uit het Groningenveld volledig af te bouwen. Dit heeft het aardbevingsdossier in een nieuw perspectief geplaatst. De raad is regelmatig geïnformeerd over de nieuwe ontwikkelingen;
- De Nieuwbouwregeling liep eind 2018 af. Er is bestuurlijke druk uitgeoefend op het ministerie van EZK en de NAM om ervoor te zorgen dat de regeling niet zou stagneren. De regeling is eind 2018 verlengd tot 1 juli 2019 en er zijn afspraken gemaakt om te komen tot een vervolg op de Nieuwbouwregeling op afstand van de NAM;
- Governance: in de lijn van alle ontwikkelingen wordt ook de besturing van het aardbevingsdossier gewijzigd, van privaat (NAM) naar publiek. Hiertoe is en wordt wetgeving gemaakt om de sporen ondergrond/gaswinning, schade en versterken te regelen. Er is samen met de regio gereageerd op de internetconsultaties voor het wetsvoorstel Instituut Mijnbouwschade en het wetsvoorstel minimaliseren gaswinning;
- Het aardbevingsdossier heeft zich verder ontwikkeld langs 4 sporen:
  - Ondergrond: we hebben samen met de regio beroep aangetekend tegen het gaswinningsbesluit 2018-2019, omdat we vinden dat een aantal punten uit onze eerdere zienswijze onvoldoende zijn meegenomen in het besluit;
  - Schade: we monitoren de ontwikkeling van de schadeafhandeling door de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen en zijn waar nodig betrokken bij de afhandeling van Acut Onveilige Situaties;
  - Versterken: Ook met de herijking van de versterkingsoperatie gaat een aantal gestarte projecten in Ten Boer (Fazanthof) en Ten Post door. Hier werkten we samen met NCG, CVW en bewoners aan het uitwerken van plannen voor sloop-/ nieuwbouw, respectievelijk het opstarten van de dorpsvernieuwing. Doel is om naast de inwoners te staan in deze ingrijpende processen. Ook zijn in Ten Boer en Ten Post locaties aangewezen voor de bouw van tijdelijke wisselwoningen;
  - Toekomstperspectief (Nationaal Programma Groningen): We zijn ambtelijk en bestuurlijk betrokken bij de verdere invulling en verdeling van de gelden binnen het Nationaal Programma.

Conclusie

Ons centrale uitgangspunt in de omgang met het gaswinning- en aardbevingsdossier is het bieden van toekomstperspectief. Zowel voor onze inwoners, die we een veilige en aardbevingsbestendige leefomgeving willen bieden, als voor onze bedrijven en kennisinstellingen die volop moeten kunnen meedoen in de transitie naar een duurzame en gas-loze toekomst. Met behulp van het Nationaal Programma kunnen we daar in de komende jaren vol op inzetten. Waar mogelijk pakken we de regie in de versterkingsoperatie, waarbij onze inzet erop gericht is om de dorpen zo goed mogelijk te ondersteunen bij deze ingrijpende operatie en te komen tot integrale dorpsvernieuwing.

Bijdrage verbonden partijen

GR Veiligheidsregio Groningen	
Relevante beleidsinformatie	De Veiligheidsregio Groningen behartigt de volgende belangen: Brandweezorg (inclusief melding en alarmering meldkamer Noord-Nederland), geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen, rampenbestrijding en crisisbeheersing en bevolkingszorg. De Veiligheidsregio doet dit voor de 23 gemeenten in de provincie Groningen.
Beleidsrisico	Geen.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
10.1 Veilige woon- en leefomgeving	4.634	4.670	4.577	93
10.1.1 Woninginbraken	1.582	1.594	1.501	93
10.1.2 Geweld	35	35	40	-5
10.1.3 Toezicht en handhaving Op. Ru	3.018	3.041	3.037	5
10.2 Jeugd en veiligheid	595	605	626	-21
10.2.2 Problematische jeugdgroepen	595	605	626	-21
10.3 Integriteit en veiligheid	1.106	1.099	920	179
10.3.1 Georganiseerde criminaliteit	58	58	41	17
10.3.2 Mensenhandel	998	991	827	164
10.3.3 (Vergunde) prostitutie	45	45	48	-3
10.3.4 Hennepteelt en drugshandel	5	5	4	1
10.4 Fysieke veiligheid	17.191	16.378	17.656	-1.278
10.4.1 Veiligheidsregio Groningen	17.191	16.378	16.432	-53
10.4.2 Externe veiligheid	0	0	1.224	-1.224
Totaal Lasten	23.526	22.753	23.779	-1.027
10.1 Veilige woon- en leefomgeving	1.799	1.802	2.556	754
10.1.1 Woninginbraken	0	0	10	10

10.1.3 Toezicht en handhaving Op Ru	1.799	1.802	2.546	744
10.3 Integriteit en veiligheid	468	468	309	-159
10.3.1 Georganiseerde criminaliteit	0	0	0	
10.3.2 Mensenhandel	468	468	309	-159
10.4 Fysieke veiligheid	855	161	1.951	1.790
10.4.1 Veiligheidsregio Groningen	855	161	803	642
10.4.2 Externe veiligheid	0	0	1.148	1.148
Totaal Baten	3.122	2.432	4.816	2.385
Totaal Saldo voor bestemming	20.404	20.321	18.963	1.358
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen				
Totaal onttrekkingen				
Totaal saldo na bestemming	20.404	20.321	18.963	1.358

Financiële toelichting

10.1 Veilige woon-en leefomgeving	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	93	754	847

Veiligheidsmiddelen evenementen (V 53 duizend euro)

Vanuit Evenementen Management worden evenementenorganisatoren meer gestuurd op het zelf nemen van veiligheidsmaatregelen. Dit is afgelopen jaar goed opgepakt. Daarnaast hebben we in 2018 geen huldigingen gehad, hierdoor zijn er minder veiligheidsmaatregelen genomen.

Precariobelasting (V 544 duizend euro)

Het aantal op te leggen precario aanslagen is moeilijk in te schatten en wisselt daardoor van jaar tot jaar. Door de sterk aangetrokken economie zijn er in 2018 hogere baten gerealiseerd dan begroot.

Reclamedragend straatmeubilair (V 199 duizend euro)

Het nieuwe contract voor reclamedragend straatmeubilair levert meer op en dit resulteert in een voordeel van 199 duizend euro.

Overig (V 51 duizend euro)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van 51 duizend euro.

10.4 Fysieke veiligheid	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-1.278	1.230	-48

Aardbevingen en gaswinning

In 2018 heeft de gemeente Groningen werkzaamheden verricht voor het uitvoeringsprogramma aardbevingen. Deze uitvoeringskosten van 1,147 miljoen euro worden gedekt door ontvangen bijdragen van Ten Boer, de Provincie Groningen en de Nationaal Coördinator Groningen.

Overig (N 48 duizend)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van 48 duizend euro.

Programma 11: Stadhuis en stadjer

Overzicht

We willen burgers, ondernemers en instellingen zoveel mogelijk betrekken bij het ontwikkelen en uitvoeren van gemeentelijk beleid. Daarom spelen we van tevoren in op hun informatiebehoeften, zijn we transparant en staan we open voor signalen uit de samenleving.

In de informatievoorziening aan burgers en instellingen besteden we veel aandacht aan onze digitale kanalen. De gemeentelijke kerntakenwebsite is hierbij belangrijk; deze is opgezet vanuit de vraag van burgers. We bundelen onze dienstverlening en voeren regie op de kwaliteit ervan.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen in Groningen:

- Goede dienstverlening aan burgers en bedrijven bieden;
- Eén gemeente, één organisatie zijn en dat laten zien;
- Actief, duidelijk en open communiceren met Stadjers.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

[Voortgang KCC Groningen 2015](#)

[Sociale media in Groningen](#)

Relevante ontwikkelingen

Dienstverlening en Visieontwikkeling

In 2018 zijn er verdere stappen genomen richting moderne, digitale gemeentelijke dienstverlening. In de loop van 2018 is de nieuwe visie op digitale dienstverlening gerealiseerd, waarmee we ook voor de toekomst richting blijven geven aan onze dienstverleningsbeleid. Hierin onderkennen we de noodzaak voor een digitale transformatie van onze dienstverlening. Aansluitend hierop hebben we het digitaliseringsprogramma Zaakgericht Werken bijna afgerond, waardoor digitale archivering en inzicht in behandelstatus steeds meer mogelijk is geworden. We hebben net als vorig jaar te maken met groeiend online klantcontact, waardoor we ook onderzoek zijn gaan doen naar innovatieve manieren van dienstverlening, zoals bijvoorbeeld een chatbot functionaliteit. Als laatste is de reorganisatie van Burgerzaken in november afgerond en hebben we veel energie gestoken in de voorbereidingen voor de herindeling.

Beleidsveld Communicatie

Wat betreft communicatie hebben we verder geïnvesteerd in de Newsroom, waarbij we grote gebeurtenissen en evenementen beter zijn gaan monitoren. Hierdoor kunnen we sneller reageren op actuele ontwikkelingen. Ook is het aantal volgers op onze social mediakanalen Facebook en Twitter met respectievelijk 1800 (naar 28.086) en 1500 (naar 12.620) verder toegenomen. Als gevolg van de herindeling is er in 2018 veel tijd gestoken in het in stand houden van een heldere communicatie richting onze inwoners en ondernemers. Ook zijn de succesvolle wekelijkse digitale nieuwsbrieven door de herindeling uitgebreid naar 7, met in totaal meer dan 10.000 abonnees.

Deelprogramma 11.1: Publieke dienstverlening

Dit deelprogramma bundelt de werkzaamheden en dienstverlening van het Klant Contact Centrum (KCC), Burgerzaken en de gemeentelijke belastingen.

Beleidsvelden

- Regie dienstverlening
- Klantcontact centrum (KCC)
- Burgerzaken
- Belastingen

Met de volgende indicatoren is de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Waardering inwoners algehele gemeentelijke dienstverlening	6,9	7,5	6,9

11.1.1 Regie dienstverlening

We willen de juiste dienstverlening bieden waarbij de vraag bepalend is voor ons aanbod. We doen dit vanuit het perspectief "we zijn één organisatie, één gemeente". Klantcontact organiseren we via het click, call, face principe (digitaal waar kan, persoonlijk waar het moet). We voeren actief regie op de dienstverlening en monitoren de kwaliteit. Hierbij gaat het om de kwaliteit van het Klant Contact Centrum (KCC) bij dienstverlening. Voor klantcontact hanteren we vijf aspecten:

- Eén ingang voor het publiek (per kanaal);
- Gestandaardiseerde producten en diensten;
- Voldoen aan de gestelde servicenormen;
- Dienstverlening is vraaggestuurd en integraal;
- 80% zelfstandige afhandeling door het KCC.

We hebben de waardering van inwoners over de algehele gemeentelijke dienstverlening gemeten.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Klanttevredenheid publieksbalie Harm Buitenplein	-	8	8,1
Klanttevredenheid publieksbalie Kreupelstraat	-	8	8,1
Klanttevredenheid Digitale dienstverlening Internet	7,2	7	7,1
Klanttevredenheid telefoonnummer 14 050	7,5	7,5	7,5
Terugbellen binnen 24 uur	-	100%	55%*
Gemiddelde wachttijd balie (op afspraak) norm: 5 min	-	5 min	1:33
Gemiddelde wachttijd balie (vrije inloop) norm: 15 min	-	15 min	5:58

*Het grote verschil is reden om in 2019 onze volle aandacht op het binnen de norm terugbellen te richten. Met betere afspraken binnen de organisatie zorgen we vanuit onze regierol voor verbetering.

Wat wilden we bereiken in 2018?

De doorontwikkeling van de regiefunctie (monitoren en meten) is gericht op verbetering van de dienstverlening aan burgers en bedrijven. De regie-voering op dienstverlening moet er toe leiden dat we inzicht hebben in de kwaliteit van de gehele gemeentelijke dienstverlening.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Ontwikkelen van de visie Digitale Dienstverlening: Virtueel Groningen 2022, om integraliteit van dienstverlening te vergroten;
- Gestart met de voorbereiding op de uitvoering van de nieuwe visie Virtueel Groningen 2022;
- Summerclasses digitalisering en dienstverlening (voor >200 medewerkers) georganiseerd waarbij inzicht in kwalitatieve dienstverlening werd vergroot.
-

Conclusie

In perspectief is een 6,9 geen afwijkend cijfer voor de waardering van de algemene dienstverlening. Als we Groningen vergelijken met andere grote gemeenten zitten we boven het landelijke gemiddelde, wat op een 6,8 ligt. We blijven investeren in kwalitatief goed klantcontact binnen de gehele gemeentelijke organisatie om een nog hogere waardering te krijgen.

11.1.2 Klantcontact centrum (KCC)

Het Klant Contact Centrum (KCC) handelt het grootste deel van de eerstelijns klantcontacten af. Dit gebeurt via de telefoon, mail en sociale media (webcare voor Twitter, Facebook en WhatsApp). We willen de gemeentelijke bereikbaarheid verbeteren door de bundeling van telefonie (onder het centrale gemeentenummer 14050), e-mail en het realiseren van centrale ontvangstbalies aan de Kreupelstraat en het Harm Buitenplein. Ook streven we ernaar om het aantal doorverwijzingen en het aantal telefoontjes terug te brengen. Dit doen we door directe vraag-beantwoording en het verbeteren van de digitale informatieverstrekking. Als laatste zetten we in op het terugbrengen van het aantal publieksnummers en e-mailadressen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% beantwoorde gesprekken	92%	95%	95%
% opgenomen gesprekken binnen 30 seconden	83%	80%	85%
% zelfstandig afgehandelde vragen	80%	80%	80%
% beantwoorde vragen via Twitter, Facebook en WhatsApp binnen 24 uur op werkdagen	100%	100%	100%

Wat wilden we bereiken in 2018?

2018 staat in het teken van kwaliteitsverbetering. Door de invoering van zaakgericht werken verbetert de telefonische bereikbaarheid omdat we het nakomen van terugbel-afspraken door de organisatie kunnen volgen. Daarnaast zorgt zaakgericht werken voor meer inzicht in lopende klantzaken. Hierdoor kunnen we in de eerstelijns klantcontacten van het Klant Contact Centrum (KCC) meer vragen zelfstandig beantwoorden (zonder daarvoor de backoffice te benaderen). Ook de e-mail afhandeling wordt zaakgericht aangepakt.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben de Slim Melden app gekoppeld aan zaakgericht werken voor de Melding Openbare Ruimte. Tevens hebben we het Dashboard zaakgericht werken ontwikkeld, waardoor betere sturing mogelijk is op terugbelverzoeken en zaken.

In samenwerking met Communicatie is de interne campagne “Betere brieven” gestart. Hiermee proberen we de communicatie richting burgers vanuit de één-gemeente-gedachte te stimuleren. Verder hebben we

de eerste stappen gezet naar een nieuw Kennismanagement systeem, waardoor antwoorden op binnenkomende vragen nog sneller en beter gevonden kunnen worden.

Conclusie

Zaakgericht werken (vastleggen terugbelverzoeken in de Dimpact eSuite) heeft een positieve bijdrage op de dienstverlening en klanttevredenheid. Het KCC kan door het Dashboard zaakgericht werken meer statusinformatie doorgeven. Door de Slim Melden smartphone app is de drempel voor burgers om een Melding Openbare Ruimte te registreren flink verlaagd en worden deze meldingen zaakgericht afgehandeld. De ontwikkeling Betere brieven, die heldere en leesbare brieven nastreeft, maakt het in samenwerking met het KCC mogelijk om burgervragen beter te beantwoorden.

11.1.3 Burgerzaken

Als gemeente geven wij persoonsdocumenten af zoals paspoorten, Nederlandse identiteitskaarten en rijbewijzen. Ook zijn wij verantwoordelijk voor het bijhouden van de registers van de Burgerlijke stand en de Basisregistratie personen (BRP) en organiseren wij verkiezingen en referenda. Jaarlijks ontvangen wij ongeveer 172.000 klanten aan de Kreupelstraat, in de wijkservicecentra Hoogkerk en Lewenborg, het geboorteloket in het Martini Ziekenhuis en sinds 2013 ook aan de Eemshaven (Registratie van Niet-Ingezetenen). We doen ons werk volgens de voorschriften en de kwaliteitsnormen zoals verwoord in 11.1.1 Regie dienstverlening. De meeste frontofficetaken hebben te maken met de afgifte van documenten, werkzaamheden burgerlijke stand en de basisregistratie personen (BRP). We voeren onze taken op tijd, juist en rechtmatig uit. We willen bereiken dat de klanten tevreden zijn over publieke dienstverlening aan de balies. Als resultaat van het jaarlijks te houden klanttevredenheidsonderzoek streven we in 2018 naar een waardering van ten minste 8. We willen de kwaliteit van de Basisregistratie personen verder verbeteren en daarbij in 2018 minimaal voldoen aan de norm: goed.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
Klanttevredenheid burgerzaken Kreupelstraat	-	8	8,1
Kwaliteit Basisregistratie Personen (BRP)*	-	Goed	Goed

* De zelfevaluatie hanteert een scoringstabel tussen Onvoldoende/Voldoende/Goed.

Wat wilden we bereiken in 2018?

In het jaarlijkse klanttevredenheidsonderzoek willen we een 8 behalen. We willen in ieder geval het huidige niveau van de kwaliteit van de Basisregistratie personen handhaven en voldoen daarmee in 2018 minimaal aan de wettelijke norm 'goed'

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben een nieuwe methode ontwikkeld om continu de klanttevredenheid aan de balies van Burgerzaken te onderzoeken en te meten. Het onderzoek is in eerste instantie gericht op de benadering van klanten die op afspraak zijn geweest. De onderzoeksmethode wordt in de komende jaren verder ontwikkeld. Voor 2018 levert het een mooie waarderingsscore op van 8,1.

Kwaliteit Basisregistratie Personen

Uit de jaarlijkse GBA bestandscontrole door de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties blijkt dat de behaalde totaalscores van de gemeente Groningen opnieuw voldoen aan de norm 'goed'.

Conclusie

De beoogde doelen voor 2018 zijn gehaald en voldoen aan de (wettelijke) gestelde normen.

11.1.4 Belastingen

Als gemeente leggen we de gemeentelijke belastingaanslagen op, innen we de belastingaanslagen en handelen we eventuele bezwaarschriften tegen de aanslagen af. We doen dit ook voor Ten Boer, Delfzijl, Appingedam en Loppersum. Hierbij werken we volgens de wettelijke betrouwbaarheids- en kwaliteitsnormen.

Met de onderstaande indicatoren is de voortgang van dit beleidsveld in 2018 gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Beoogd	Behaald
	2017	2018	2018
% realisatie belastingopbrengst	-	100%	103%
% bezwaarschriften afgedaan binnen gestelde termijn	-	100%	45%
Oordeel Waarderingskamer op basis van audit	-	Goed	Goed
Aantal particuliere woningbezitters dat WOZ-wijzigingen voor eigen pand doorgeven	-	5%	8%

Wat wilden we bereiken in 2018?

Begin 2018 startte het Noordelijk Belastingkantoor met zijn werkzaamheden voor de gemeente en de drie noordelijke waterschappen. Er zijn toen voor het eerst gecombineerde aanslagbiljetten voor de gemeentelijke en de waterschapsbelasting verstuurd.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Het Noordelijk Belastingkantoor heeft de gemeentelijke belastingaanslagen op tijd verzonden en de geraamde belastingopbrengsten 2018 zijn gerealiseerd. Door nog aanwezige aanloopproblemen zijn er bij de verwerking van kwijtscheldingsverzoeken en vooral bezwaarschriften achterstanden ontstaan. Bovendien liet de telefonische bereikbaarheid op piekmomenten, zoals in de dagen na het versturen van de aanslagen, te wensen over.

Conclusie

In het eerste jaar heeft het Noordelijk Belastingkantoor te maken gehad met aanloopproblemen. De ambitie om uit te groeien tot een efficiënt en kwalitatief hoogwaardig belastingkantoor is in 2018 nog niet gerealiseerd. De achterstanden bij het Noordelijk Belastingkantoor hebben onze aandacht. Er is onderzoek gedaan naar de oorzaken en er loopt inmiddels een traject om tot verbeteringen te komen. In 2019 wordt hier verder aan gewerkt.

Deelprogramma 11.2: Communicatie met de burger

Burgers en bedrijven komen op vele manieren in contact met de gemeente. Als ze zelf informatie zoeken of een dienst van ons afnemen. Of als de gemeente contact zoekt om burgers te informeren of iets te vragen, bijvoorbeeld over nieuw beleid. We willen in al die contacten herkenbaar en open zijn. In onze boodschappen maken we politieke keuzes zichtbaar.

Beleidsvelden

- Een herkenbare gemeente

11.2.1 Faciliteren (digitale) informatievoorziening

Digitale informatie verstrekken we vooral via de gemeentelijke website. De website van Groningen is een 'toptakenwebsite', met die producten waar de burger om vraagt en geschreven in gewoon Nederlands. Gemakkelijk te vinden, goed te begrijpen en ook toegankelijk voor mensen met een beperking. Online communiceren we via sociale media Twitter, Facebook en WhatsApp.

In de informatievoorziening aan burgers werken we volgens het 'click, call, face-principe'. Click (op onze website) voor wie snel en als het uitkomt geholpen wil worden of informatie zoekt. Call (bellen) voor mensen die de benodigde informatie niet kunnen vinden of geen toegang hebben tot digitale kanalen. Face (persoonlijk contact) voor wie daar behoefte aan heeft of als dat beter werkt. Hoe beter de digitale informatievoorziening, hoe meer tevreden de burgers zijn. Dat leidt weer tot minder telefoontjes en baliebezoeken. Met als uiteindelijk gevolg lagere kosten.

Hier verwijzen we naar programma 11.1.1 ([beleidsveld Regie dienstverlening](#)) onderdeel klanttevredenheid digitale dienstverlening Internet.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Goed meten en analyseren van de bezoeken van burgers aan onze toptakenwebsite en de toegankelijkheid van onze onlineproducten was ook in 2018 voor ons van groot belang. We hebben in 2018 ingezet op meer en betere onlinedienstverlening. Hierbinnen hebben we vooral geïnvesteerd in social media en een verbeterslag in onze nieuwsbrieven gerealiseerd door ze vaker te verspreiden.

Om het "humeur van de stad" te duiden hebben we daarnaast de monitoring van de web en online uitingen over de stad vanuit onze Newsroom050 geïntensiveerd. Dit samenwerkingsverband van Communicatie, woordvoering en het Klantcontactcentrum is in staat belangrijke onderwerpen die (op-)spelen snel op te pikken. Dit heeft geresulteerd in een meer assertieve rol van de Newsroom050 tijdens grote evenementen en activiteiten.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Algemeen:

- Nieuw systeem om websitebezoek beter te meten en analyseren ingevoerd;
- Bezoekers kunnen nu kiezen om de website te laten voorlezen door middel van Readspeaker;
- Naast de structurele monitoring van het algehele "humeur van de stad" heeft de Newsroom bij grote evenementen en issues de online berichtenstroom specifiek gemonitord. Denk aan bijvoorbeeld de 4 Mijl, de intocht van Sinterklaas, overlast tijdens Oud & Nieuw, herindeling, gele hesjes in Groningen, de gemeenteraadsverkiezing.
- Op onze social media kanalen bieden we een gevarieerde mix van content. Groei aantal volgers: Facebook +1.800, Twitter +1.500.
- In verband met onder andere Koningsdag en de herindelingswerkzaamheden, is de frequentie van de Stadsbuzz op 1x week gehandhaafd. De naam is gewijzigd in "de Buzz" omdat de term stad niet past bij de nieuwe gemeente.

Koningsdag

- Aparte website voor Koningsdag gemaakt en beheerd. Resultaat is ruim een half miljoen pageviews, waarvan ruim de helft op Koningsdag zelf.
- 65 social media monitorrapporten opgeleverd vanuit de Newsroom.
- Extra online informatiekanalen ingericht en bijgehouden: Facebook, Twitter en Instagram.

Herindeling

- Informatie uit de voormalige gemeenten Haren en Ten Boer geïntegreerd met de website van de nieuwe gemeente Groningen. Per 1 januari 2019 waren zo'n 600 pagina's herschreven en door inwoners te raadplegen. De toevoeging "stad" verwijderd uit alle kanalen als voorbereiding op de nieuwe gemeente van stad én dorpen.
- Gebiedsnieuwsbrieven gemaakt voor de nieuwe gebieden Haren en Ten Boer. Totaal maken we nu 7 wekelijkse gebiedsnieuwsbrieven voor ruim 10.000 abonnees.
- De opkomstcampagne en informatievoorziening ten behoeve van de raadsverkiezing in november verzorgd en ondersteund.

Conclusie

Koningsdag en de herindeling hebben veel capaciteit gevraagd. Aanpassing van de website voor de herindeling is voor de bezoekers vrijwel geruisloos gelopen. Door gebruik te maken van aparte kanalen voor Koningsdag was het mogelijk gericht informatie te verstrekken en een feestelijke sfeer neer te zetten. De monitoring door de Newsroom zorgt dat we snel kunnen inspelen op vragen/klachten/opkomende kwesties. De wijze waarop we social media inzetten wordt gewaardeerd en de aantallen volgers groeien.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
11.1 Publieke dienstverlening	12.821	15.090	14.732	358
11.1.1 Regie dienstverlening	52	-67	162	-229
11.1.2 Klantcontact centrum(KCC)	172	1.962	1.904	58
11.1.3 Burgerzaken	8.328	6.848	7.005	-157
11.1.4 Belastingen	4.270	6.347	5.663	685
11.2 Communicatie met de burger	85	85	337	-252
11.2.1 Faciliteren (digitale) informa	85	85	337	-252
Totaal Lasten	12.906	15.175	15.069	106
11.1 Publieke dienstverlening	5.325	5.521	5.345	-176
11.1.1 Regie dienstverlening	0	-120	85	204
11.1.2 Klantcontact centrum(KCC)	110	49	57	8
11.1.3 Burgerzaken	3.872	4.126	4.056	-70
11.1.4 Belastingen	1.343	1.466	1.147	-319
11.2 Communicatie met de burger	0	0	212	212
11.2.1 Faciliteren (digitale) informa	0	0	212	212
Totaal Baten	5.325	5.521	5.557	36
Totaal Saldo voor bestemming	7.581	9.654	9.512	142
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	0	0	0	0
Totaal onttrekkingen	0	1.954	1.954	0
Totaal saldo na bestemming	7.581	7.700	7.558	142

Financiële toelichting

11.1 Publieke dienstverlening	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	358	-176	182

Verkiezingen (N 228 duizend euro)

De van het Rijk ontvangen vergoeding voor het organiseren van het referendum op 21 maart 2018 ad 356 duizend euro bleek ontoereikend voor de gemaakte kosten. Dit levert een nadeel op van 137 duizend euro.

Daarnaast zijn de kosten voor de herindelingsverkiezing 91 duizend euro hoger uitgevallen dan begroot. Deze meerkosten worden met name veroorzaakt door het centraal tellen.

Noordelijk Belastingkantoor (V 612 duizend euro)

Uw raad heeft 3,4 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de incidentele projectkosten van het Noordelijk Belastingkantoor. De projectkosten vallen in totaliteit 663 duizend euro lager uit dan verwacht, deze vrijval wordt met name veroorzaakt door lagere frictiekosten. In 2018 is de vrijval 503 duizend euro. Daarnaast is er een incidenteel voordeel van 109 duizend euro, omdat de deelnemersbijdrage-lager uitvalt dan was voorzien in het bedrijfsplan Noordelijk Belastingkantoor.

Huwelijken (N 47 duizend euro)

Het aantal huwelijksvoltrekkingen (lees ook: de inclusief geregistreerde partnerschappen) in de gemeente Groningen is de laatste jaren stabiel: gemiddeld 650 per jaar. We constateren wel dat burgers steeds vaker kiezen voor het gratis huwelijk of het goedkope baliehuwelijk. De duurdere huwelijken met volledige ceremonie op de aangewezen en de vrije locaties nemen af. Dit is een landelijke trend. De keuze voor de goedkopere huwelijken heeft als financieel effect dat de hoogte van de legesopbrengsten al enkele jaren achterblijft bij de verwachtingen en dit resulteert in 47 duizend euro minder baten.

Overig (N 155 duizend euro)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van 155 duizend euro.

11.2 Communicatie met burger	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-252	212	-40

Project Like!

In 2018 heeft de gemeente Groningen werkzaamheden verricht voor het Europees subsidie project Like!. Er zijn uitvoeringskosten gemaakt voor de inzet aan dit project en dit resulteert in een nadeel van 212 duizend euro. Daarnaast is er subsidie voor het project ontvangen en dat resulteert in een voordeel van 212 duizend euro.

Overig (N 40 duizend euro)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van 40 duizend euro.

programma 12: College, raad en gebiedsgericht werken

Overzicht

Goed meten en analyseren van de bezoeken van burgers aan onze toptakenwebsite en de toegankelijkheid van onze onlineproducten is van groot belang. Dat gaan we in 2018 verbeteren met als doel snellere, betere en meer klantgerichte onlinedienstverlening.

Om het "humeur van de stad" te duiden monitoren we het web en de online uitingen over de stad vanuit onze Newsroom050. Dit samenwerkingsverband van Communicatie, woordvoering en het Klantcontactcentrum stelt ons in staat belangrijke onderwerpen die (op-)spelen snel op te pikken, te volgen en te duiden om vervolgens daar waar nodig ook te reageren. Een samenvatting van onze continue monitoring laten we zien in onze Stadsbuzz. In 2017 deden we dit wekelijks, in 2018 willen we deze frequentie verhogen.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Voor dit programma's zijn geen beleidsnota's

Relevante ontwikkelingen

De laatste jaren zijn er diverse landelijke rapporten verschenen over de lokale democratie en de rol van de gemeenteraad. Samen met de gemeenteraad wil de griffie kijken wat dit betekent voor de gemeenteraad en de ondersteuning van de raad. Verder wordt er in de commissie werkwijze raad door de raadsleden zelf nagedacht, met ondersteuning van de griffie, over de eigen rol en taken, het verbeteren en vernieuwen van de eigen werkwijze en het aansluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen.

Deelprogramma 12.1: College en Raad

Het college van Burgemeester en Wethouders (B&W) komt met heldere voorstellen aan de gemeenteraad, waarin alternatieve scenario's zijn opgenomen. Er wordt goed geluisterd. De omgang in het college van B&W, in de gemeenteraad en met elkaar is collegiaal. Openheid, transparantie, en eerlijkheid kenmerken de houding en het gedrag van het college van B&W en gemeenteraad.

Beleidsvelden

- Gemeenteraad en griffie
- College van burgemeester en wethouders
- Gemeentelijke ombudsman
- Concernstelposten

12.1.1 Raad en griffie

De griffie ondersteunt de gemeenteraad zo goed mogelijk bij diens werk, niet alleen in logistieke zin, maar ook procesinhoudelijk. Dat betreft de vergaderingen en alles wat daarbij hoort. Verder denkt de griffie mee over de wijze waarop de raad zou moeten en kunnen meebewegen met diverse maatschappelijke ontwikkelingen.

Wat wilden we bereiken in 2018?

- De raad wordt op belangrijke besluitmomenten in stelling gebracht met adequate informatie, geschikt voor het voeren van een politiek debat op hoofdlijnen;

- De lange-termijnagenda biedt een goed overzicht van de te bespreken agendapunten voor de komende tijd. Daarbij is ook ruimte voor actieve input vanuit de raad;
- De inwoners van de stad weten de raad goed te vinden zodat de betekenis van de raad aan bekendheid wint in de stad;
- Raad en griffie zijn klaar voor de overgang naar de nieuwe gemeente per 1 januari 2019.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- De griffie heeft zich in 2018 gericht op de reguliere zaken: het organiseren van de diverse raad- en commissievergaderingen, het zorgen voor een tijdige en juiste informatiestroom naar de raad toe en het gevraagd en ongevraagd ondersteunen van de raadsleden bij hun werk. Daarnaast zijn er expertmeetings en hoorzittingen georganiseerd en heeft er een raad-onderzoek naar Geothermie plaatsgevonden. Al die zaken waren erop gericht om de raad tijdig en goed in stelling te brengen.
- De agendacommissie heeft door de ondersteuning van de griffie zijn werk steeds beter kunnen doen en is in positie gekomen bij het maken van keuzes ten aanzien van de agenda's van de commissie- en raadsvergaderingen. Dit gaf de raad ook gelegenheid om eigen onderwerpen in te brengen. De commissievoorzitters en de raadsadviseurs hebben de lange-termijnagenda's meerdere keren per jaar besproken met de portefeuillehouders en dat heeft gezorgd voor een (redelijk) evenwichtige verdeling van onderwerpen over de agenda's
- Ook in 2018 zijn er vele gasten van de raad en groepen jongeren en kinderen van scholen over de vloer in het stadhuis geweest om uitleg te krijgen over hoe de raad werkt, een vergadering bij te wonen en/of een deel van de vergadering na te spelen. Verder zijn er vanuit de griffie vele werkbezoeken georganiseerd, waardoor de raadsleden op vele plekken in de stad gesprekken zijn aangegaan met organisaties en inwoners, naar presentaties hebben geluisterd en ter plekke hebben gekeken hoe uitvoering wordt gegeven aan door de raad vastgesteld beleid.
- De griffie heeft zich samen met collega's van de gemeenten Ten Boer en Haren gericht op de voorbereiding van de herindeling (afstemming verordeningen, werkwijze raad, aanpassing raadinformatiesysteem) en de daaraan voorafgaande verkiezingen die in november 2018 hebben plaatsgevonden. Hierbij ging het om veel activiteiten in het kader van opkomstbevordering, zoals het maken van de verkiezingskrant, het spel Democracy dat met vele schoolklassen van basisscholen is gespeeld en activiteiten in het kader van de Week van de Democratie, die vlak voor de verkiezingen in november plaatsvond.
De klankbordgroep, bestaande uit raadsleden van de drie gemeenten is door de griffie ondersteund voor het maken van keuzes voor na 1 januari 2019 en hiervoor zijn de diverse stukken voorbereid.

Conclusie

- De herindeling is (vooralsnog) goed verlopen, net zoals de activiteiten in het kader van de opkomstbevordering. Ondertussen hebben ook de reguliere vergaderingen en werkbezoeken op goede wijze plaatsgevonden. De raad heeft zijn tevredenheid uitgesproken over de ondersteuning vanuit de griffie.

12.1.2 College

Het college van Burgemeester en Wethouders (B&W) werkt op basis van het coalitieakkoord en hanteert een bestuursstijl die ruimte geeft aan inbreng, wijziging, verbetering en coproductie met belangenorganisaties, bewoners, deskundigen, ondernemers. Voorstellen worden in een vroeg stadium aan hen voorgelegd. Het college van B&W is daarnaast lid van een aantal externe partijen en samenwerkingsverbanden.

12.1.3 Ombudsman

De ombudsman behandelt ter uitvoering van de opdracht van de raad, als externe instantie klachten van burgers over gedragingen van de gemeente. De grondslag daarvoor ligt in hoofdstuk 9 van de Algemene wet bestuursrecht. De gedragingen van de gemeente worden getoetst aan de normen van behoorlijkheid. De ombudsman is onafhankelijk en onpartijdig en heeft oog en oor voor de burgers die er met de gemeente niet uitkomen.

De Jongerenombudsman heeft een taak in het gehele jeugddomein van de stad, waarbij de jeugd is gedefinieerd van 0 – 23 jaar.

Wat wilden we bereiken in 2018?

Herstel van het vertrouwen van de burger in de gemeente is een belangrijk doel. De inzet van de ombudsman (interventie) is er daarom op gericht dat de burger zich gehoord voelt naar aanleiding van zijn klacht of probleem (uiting van onvrede). En dat het probleem wordt opgelost, er contact wordt gelegd of hersteld of een antwoord op de vraag wordt verkregen als dat bij de gemeente niet is gelukt. Het kan ook betekenen dat de zaak door de ombudsman onderzocht wordt. De uitkomst van het onderzoek kan verzeld gaan van een oordeel, advies of aanbeveling.

De Jongerenombudsman heeft de volgende opdracht:

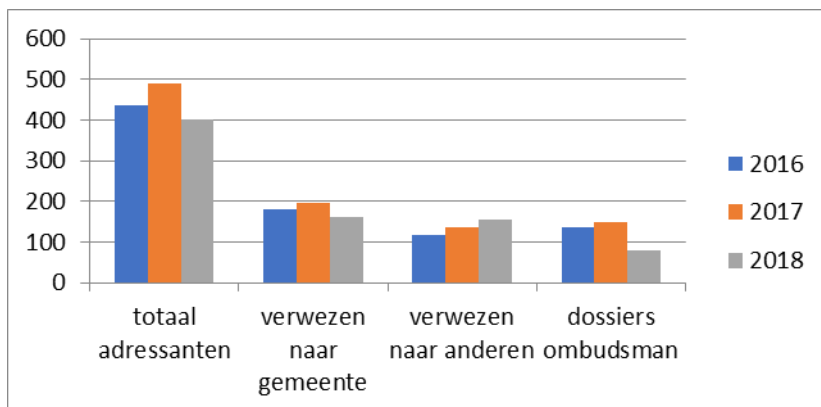
1. Een herkenbaar aanspreekpunt te worden voor jongeren en hun ouders en professionals en organisaties in het jeugddomein.
2. Aan de hand van de opgedane kennis de gemeente een scherp en onafhankelijk beeld te presenteren van de stand van zaken in onze stad met betrekking tot de rechten van kinderen, zodat zij talentvol en veilig kunnen opgroeien.
3. Met een voorstel te komen om de 2^e-lijns klachtafhandeling in het jeugddomein te verhelderen.

De Jongerenombudsman Groningen heeft een eigen jaarverslag uitgebracht zie hiervoor

<https://www.jongerenombudsmangroningen.nl/onderzoeken-en-verslagen/jaarverslag-2018>

Wat hebben we hiervoor gedaan?

In 2018 veranderde er het nodige qua organisatie. Naast de verzelfstandiging van de WIJ-organisatie is ook het Noordelijk Belastingkantoor op 1 januari 2018 van start gegaan. De ombudsman van Groningen is ook ombudsman voor WIJ en voor het NBK voor zover het de inwoners van de gemeente Groningen betreft. Dat betekent dat er minder contacten en klachten betrekking hebben op de gemeente Groningen als organisatie-eenheid, zoals blijkt uit onderstaande grafiek.

De ombudsman heeft voor de gemeente 81 dossiers in behandeling genomen. Daarvan zijn er 2 doorgeschoven naar 2019. Er zijn 36 interventies gedaan en 43 onderzoeken, waarvan er 6 zijn afgerond met een rapport.

In het kader van de verwijsfunctie zijn er 163 mensen verwezen naar de gemeente(lijke klachtenfunctionaris). En 156 mensen zijn verwezen naar andere instanties zoals het Juridisch Loket of de Nationale ombudsman. Met name dat laatste komt vaker voor omdat mensen die klagen over het NBK, maar geen inwoner zijn van de gemeente Groningen, bij de Nationale ombudsman terecht kunnen.

Conclusie

Door de verzelfstandiging van de WIJ-organisatie en de vorming van het Noordelijk Belastingkantoor zijn de cijfers van de ombudsman niet met die van voorgaande jaren te vergelijken. Toch is een onafhankelijke klachtinstantie nog steeds belangrijk voor de mensen die te maken hebben met de gemeente. Dit blijkt vooral uit het aantal mensen dat de ombudsman heeft benaderd. Dat aantal lag in totaal 8,5% hoger dan het jaar ervoor. Met name het aantal fysieke bezoekers steeg flink. Voor de gemeente was dat een stijging van 34, ofwel 30% ten opzichte van 2017.

Er zijn geen wijzigingen geweest in aangesloten gemeenten. Dat wil zeggen dat Ten Boer en De Marne evenals voorgaande jaren gebruik hebben gemaakt van het Groninger ombudsinstituut. Dit was wel het laatste jaar voor beide gemeenten omdat ze opgaan in nieuw te vormen gemeenten.

12.1.4 Concernstelposten

Begrotingsposten die nog niet direct aan een beleidsveld (kunnen) worden overgeheveld, worden eerst op het beleidsveld Concern-stelposten begroot.

Deelprogramma 12.2 Gebiedsgericht werken

Het gebiedsgericht werken vormt een belangrijke manier van werken in de Gemeente Groningen. Samen met het wijkwethouderschap is dit een waardevolle werkwijze die bijdraagt aan wijkspecifieke opgaven en daarmee aan de ontwikkeling van de Stad. Dit doen we samen met bewoners, ondernemers, instellingen en andere partners in de wijk. Ook experimenteren we met nieuwe vormen van zeggenschap in de wijk. De gemeentelijke organisatie werkt steeds meer gebiedsgericht, dit betekent dat we ons stedelijk beleid meer aanpassen aan de opgaven in de wijk. Ondertussen ontwikkelen de gebiedsteams en wijkwethouders zich naar de zichtbare en aanwezige verbinding tussen wijk en gemeente. Zij hebben een apart programma. Voor de verantwoording van het programma van 5,305 miljoen euro verwijzen we naar [Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#).

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
12.1 College en Raad	6.682	9.582	10.660	-1.078
12.1.1 Raad en griffie	2.314	3.140	4.405	-1.265
12.1.2 College	3.983	7.027	8.014	-987
12.1.3 Ombudsman	346	369	278	92
12.1.4 Concernstelposten	39	-954	-2.037	1.082
12.2 Gebiedsgericht werken	5.037	7.826	5.290	2.536
12.2.1 Algemeen	5.037	7.826	5.290	2.536

Totaal Lasten	11.719	17.408	15.950	1.458
12.1 College en Raad	1.306	1.756	1.287	-469
12.1.1 Raad en griffie	0	0	332	332
12.1.2 College	0	450	599	149
12.1.3 Ombudsman	7	7	6	-1
12.1.4 Concernstelposten	1.299	1.299	351	-948
12.2 Gebiedsgericht werken	165	165	250	85
12.2.1 Algemeen	165	165	250	85
Totaal Baten	1.471	1.921	1.538	-383
Totaal Saldo voor bestemming	10.248	15.487	14.412	1.075
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	10.354	11.520	11.520	0
Totaal onttrekkingen	16.576	44.122	44.122	0
Totaal saldo na bestemming	4.026	-17.115	-18.190	1.075

Financiële toelichting

Deelprogramma 12.1 College en Raad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-1.078	-469	-1.547

Nominale compensatie (V 815 duizend euro)

De nominale ontwikkelingen (loon- en prijsontwikkelingen) stellen we ten opzichte van de begroting bij. De loonkosten nemen in 2018 met 0,3 procent af vanwege een sociale lastenmutatie. Op basis van ramingen van het CPB verwachten wij voor 2018 een toename van de prijsontwikkeling van 0,2 procent. Daarnaast is nog sprake van een nacalculatie over 2016. Het totale voordeel komt daarmee op 815 duizend euro.

Bezuiniging op de organisatie (N 569 duizend euro)

In de begroting is een bezuinigingsopgave voor onze organisatie opgenomen. Op dit deelprogramma noteren wij een incidenteel nadeel van 569 duizend euro. In het hoofdstuk over de bezuinigingen worden de totale resultaten gepresenteerd, dus inclusief de afwijkingen op de overige programma's.

Aanbestedingsvoordeel inhuur (N 1,268 miljoen euro)

In de begroting 2018 hebben we hiervoor een taakstelling opgevoerd van 1,6 miljoen euro. De daadwerkelijke besparing op het tarief ligt echter een stuk lager, doordat dit alleen van toepassing is voor nieuwe inleenovereenkomsten van Randstad vanaf de ingangsdatum van het contract. Veel oude overeenkomsten lopen nog door en kunnen juridisch niet worden omgezet. Hierdoor is er een incidenteel nadeel van 1,3 miljoen euro. Door het realiseren van overdekking op andere bezuinigingstaakstellingen hebben we deze specifieke taakstelling voor 2019 kunnen verlagen naar 800 duizend euro. Doordat Randstad bepaalde taken die buiten het contract vallen weer gaat uitvoeren en doordat er prijsverhogingen worden verwacht door marktwerking, is het niet de verwachting dat de taakstelling van 800 duizend euro in 2019 (volledig) gerealiseerd kan worden. Hiervoor hebben we een risico opgenomen.

Overig (V 699 duizend euro)

Aan overige afwijkingen is er een voordeel van 699 duizend euro. Dit voordeel bestaat uit overdekking op andere maatregelen ad 211 duizend euro, incidentele vrijval projectkosten ad 100 duizend euro en incidentele vrijval op het weggebudget voor bezuinigingen van 388 duizend euro

Invoeren restwaarde vaste activa (N 1,2 miljoen euro)

Vanuit de gedachte om een integraal en volledig activeringsbeleid te hanteren, is besloten dat de gemeente

restwaardes gaat hanteren voor het gehele vastgoed. Als gevolg hiervan is in de begroting 2018 een taakstelling opgenomen van 1,2 miljoen euro met betrekking tot de invoering van restwaarde en de hieruit voortvloeiende lagere kapitaallast voor het maatschappelijk vastgoed. Voor het kernvastgoed, de parkeergarages en enkele uitzonderingen werd reeds restwaarde gehanteerd.

De regels hieromtrent zijn vastgelegd in de financiële verordening (FV) 2018, welke met ingang van 1 januari 2018 in werking is getreden. In deze verordening is onder andere bepaald dat restwaarde wordt ingevoerd voor het vastgoed en dat de 'onderhoudsbenadering' wordt toegepast in plaats van de 'componentenbenadering'.

Wij hebben per gebouw de restwaarde bepaald en de onderhoudsbenadering toegepast. Op basis van gedetailleerde berekening komen wij in 2018 tot een nadeel van 1,2 miljoen euro, gelijk aan de taakstelling. Dat heeft vooral te maken met incidentele dotaties aan de onderhoudsvoorziening. Structureel wordt de taakstelling gerealiseerd.

Bezuiniging verhoging dekkingsgraad tarieven (N 125 duizend euro)

Eén van de bezuinigingsmaatregelen is de verhoging van de dekkingsgraad van de privaatrechtelijke tarieven. Van de oorspronkelijke bezuiniging moet 125 duizend euro door de cultuursector concreet worden ingevuld. Wij realiseren deze bezuiniging niet in 2018. Dat betekent een tekort van 125 duizend euro.

BTW-compensatiefonds (V 1,214 miljoen euro)

In 2018 is een aantal langlopende suppleties, die zijn ingediend over voorgaande jaren, door de belastingdienst beschikt. Aangezien per saldo btw is teruggevorderd, wordt deze suppletie uitgekeerd inclusief rente. Hierdoor ontstaat een voordeel van 149 duizend euro. Ook wordt jaarlijks het mengpercentage in de BTW herrekend. Deze wordt op nihil begroot, maar levert dit jaar een voordeel op van 92 duizend euro. Tenslotte zijn aan het eind van het jaar enkele grotere projecten in de riolering afgerond. Dit komt omdat we vorig jaar een aantal projecten hebben doorgeschoven. Het blijkt dat sanering van riolering niet elk jaar een gelijkmatige omvang heeft. Per saldo is 973 duizend euro meer aan BTW ten laste van de riolering geboekt dan was begroot. Deze last vormt een even grote opbrengst uit het BTW Compensatiefonds.

Gemeentelijke herindeling (N 931 duizend euro)

In april 2018 vond definitieve besluitvorming in Tweede, en in juli in Eerste Kamer plaats over de herindeling per 1 januari 2019. Daardoor was er slechts een zeer korte periode voor het uitvoeren van de noodzakelijke herindelingswerkzaamheden. Ter dekking van de herindelingskosten stelt BZK in de periode 2017-2022 middelen ter beschikking. Vanwege de korte doorlooptijd lopen deze te ontvangen rijksbijdragen niet gelijk op met de te maken kosten. Hierdoor laat de huidige stand ten opzicht van de reeds ontvangen gelden in 2018 een tekort zien van ongeveer 1,2 miljoen euro. Binnen Haren en Ten Boer zijn de uitgaven voor de herindeling in 2018 gezamenlijk 301 duizend euro lager geweest dan de beschikbare financiering. Deze middelen zijn toegevoegd aan de gemeentelijke herindeling om de gezamenlijke uitgaven te dekken. Het resterende tekort van 931 duizend euro wordt in de periode 2019-2022 uit resterende rijksbijdragen gedekt.

Flankerend beleid (N 528 duizend euro)

De besteding uit flankerend beleid kan van tijd tot tijd fluctueren. Dit jaar is er voor 1,1 miljoen euro een beroep op het budget gedaan. Voor een groot deel (ca 980 duizend euro) betreft het medewerkers in het kader van de ICT outsourcing. In totaal betekent dit een nadeel van 528 duizend euro.

Koningsdag (N 237 duizend euro)

De uiteindelijke invulling van de programmering, zowel langs de route van de Koninklijke familie als op de Vismarkt, en de extra ingezette capaciteit om de warenmarkt op dinsdag en zaterdag mogelijk te maken, hebben geleid tot hogere kosten (190 duizend). Daarnaast zijn ook de kosten voor beveiliging hoger uitgevallen (50 duizend). Dit is vooral het gevolg van de uiteindelijke planning in de op- en afbouw, waardoor gedurende een groot deel van de week in aanloop naar Koningsdag extra beveiliging noodzakelijk is geweest.

Accountantskosten (N 218 duizend euro)

Als gevolg van aanvullende financiële afspraken tussen het Audit Committee en de accountant vallen de accountantskosten structureel hoger uit. Voor 2018 betekent dit een nadeel van 218 duizend euro. Vanaf 2019 is structureel 100 duizend euro extra beschikbaar.

Extra Beleid: Trainees (V 275 duizend euro)

Als gevolg van doorloop van het programma naar 2019 van de groepen die in 2018 gestart zijn is 275 duizend euro niet besteed.

Extra Beleid: Strategische positionering (V 136 duizend euro)

Voor 2018 is incidenteel 200 duizend euro beschikbaar, onder andere voor het aantrekken van een tijdelijk lobby coördinator, die richting geeft aan toekomstig gemeentelijk lobbybeleid. De selectie hiervoor duurde langer dan verwacht, waardoor de coördinator pas begin 2019 is begonnen. Een deel van de kosten worden dus pas in 2019 gemaakt.

APPA (N 94 duizend euro)

De pensioenverplichting wordt door externe partijen bepaald. Hierbij wordt uitgegaan van het meest recente rentetarief, namelijk die van 2019. De benodigde toevoeging aan de voorziening van 355 duizend euro resulteert in een nadeel van 94 duizend euro.

Overig (N 85 duizend euro)

Diverse overige posten tellen op tot een nadeel van 85 duizend euro.

Deelprogramma 12.2	Lasten	Baten	Saldo
Gebiedsgericht werken			
Afwijking	2.147	85	2.232

Gebiedsgericht werken (V 2,232 miljoen euro)*Doorlopende exploitatie projecten gebiedszaken (V 706 duizend euro)*

Middelen voor door de raad als meerjarig aangemerkte projecten blijven beschikbaar gedurende de looptijd van het project. Voor 2018 gaat het om de resterende middelen voor de projecten Buurtaccommodatie Oosterparkwijk (320 duizend euro), Heerdenaanpak (209 duizend euro) en Coöperatieve wijkraad (177 duizend euro). In 2018 zijn deze projecten nog niet volledig afgewikkeld.

Middelen uitvoering gebiedsprogramma (V 1,383 miljoen euro)

De uitvoering van het gebiedsprogramma doen we samen met de burgers en andere belanghebbenden in de wijk. Voor een zorgvuldig participatieproces is in de notitie "één integraal afwegingsmoment" een bestedingstermijn van 2 jaar vastgesteld door de raad. In 2018 is 1,383 miljoen euro niet besteed.

Koersdocumenten wijkvernieuwing (V 765 duizend euro)

Met het vaststellen van het uitvoeringsprogramma "Koersdocumenten Wijkvernieuwing" is 1,75 miljoen euro aan middelen vanuit het Stedelijk Investeringsfonds beschikbaar gesteld. Hiervan is 765 duizend euro niet besteed.

Wijkontwikkeling Selwerd (N 696 duizend euro)

In 2018 zijn voor een bedrag van 696 duizend euro aan kosten gemaakt voor de verdere wijkontwikkeling Selwerd. Deze kosten worden ten laste gebracht van de hiervoor geoormerkte middelen in het Stedelijk Investerings Fonds.

Overig (V 74 duizend euro)

Diverse overige posten tellen op tot een voordeel van 74 duizend euro.

Financiële risico's

Deze risico's hebben betrekking op meerdere programma's. Wij hebben ervoor gekozen ze op dit programma te plaatsen.

Naam risico Programma	Niet halen bezuinigingen Alle programma's
Omschrijving	<p>Om het tekort in het meerjarenbeeld 2014-2021 op te lossen is bij de begrotingen tot en met 2017 een pakket aan bezuinigingsmaatregelen opgesteld van gemiddeld 20 miljoen euro . We moeten er rekening mee houden dat we niet alle voorgenomen bezuinigingen volledig en/of in het gewenste tempo realiseren. We hebben bij de begroting 2019 het risico van elke bezuinigingsmaatregel afzonderlijk beoordeeld. Het risico komt daarmee in 2019 op 4,4 miljoen euro. In de jaren 2020-2022 ligt het risico net onder de 6,0 miljoen euro. Bij het bepalen van het risico is per maatregel rekening gehouden met de kans van optreden. Voor de bepaling van het benodigd weerstandsvermogen wordt de uitkomst daarom volledig (=100%) meegenomen.</p> <p>In het nieuwe coalitie akkoord zijn twee taakstellingen opgenomen die in de komende jaren moet worden gerealiseerd. Het gaat om een taakstelling op het niet volledig doorgeven van loon- en prijsontwikkelingen en een taakstelling op het verminderen van taken. De taakstellingen lopen op naar 9,7 miljoen euro in 2022 (3,6 miljoen euro in 2020 en 6,5 miljoen euro in 2021).</p> <p>Taakstelling loon- en prijsstijgingen In het coalitieakkoord is afgesproken voor een periode van 3 jaar geen volledige loon- en prijscompensatie toe te passen. Dit leidt tot een efficiency taakstelling op de organisatie van 1,6 miljoen euro in 2020, 3,0 miljoen euro in 2021 en 4,7 miljoen euro vanaf 2022. Gelet op de nog openstaande taakstellingen op de organisatie, is een nieuwe taakstellingen moeilijker te realiseren. We houden daarom rekening met een risico van 50% van de omvang van de taakstelling.</p> <p>Taakstelling organisatie – taken Daarnaast is in coalitieakkoord een bezuinigingstaakstelling op taken opgenomen (2 miljoen euro in 2020, 3,5 miljoen euro in 2021 en 5,0 miljoen euro vanaf 2022). De invulling hiervan moet nog worden bepaald. In het weerstandsvermogen houden we rekening met een risico dat in 2020 en 2021 niet alle bezuinigingen direct gerealiseerd kunnen worden (voor 2020 50% en 2021 25% van de taakstelling).</p>
Risicobedrag 2019	4,4 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	9,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2020	50%-100%
Risicobedrag 2021	12,2 miljoen euro
Kans 2021	25%-100%
Risicobedrag 2022	10,3 miljoen euro
Kans 2022	50%-100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2014
Actie	We sturen actief op realisatie van de maatregelen.

Naam risico Programma	Risico verstrekte leningen en garanties Divers
--------------------------	---

Omschrijving	<p>In het Treasurystatuut staat dat de verstrekking van leningen of garanties aan derden alleen is toegestaan vanuit de publieke taak. Het verstrekken van een lening of het afgeven van een garantie leidt voor de gemeente tot een risico dat de derde niet aan de verplichtingen kan voldoen. Gemiddeld genomen houden we rekening met een risico van 8% van de omvang van de lening/ garantie. Per geval wordt het risico afzonderlijk beoordeeld en gewaardeerd. In dit risico zijn alle aan verstrekte leningen / garanties opgenomen.</p> <p>Lening Euroborg De Euroborg NV heeft één huurder, waardoor het risico bestaat dat de Euroborg NV niet aan haar financiële verplichtingen kan voldoen richting de gemeente Groningen. De omvang van het risico is gebaseerd op de omvang van de lening van de gemeente aan Euroborg NV vermindert met de taxatiewaarde.</p> <p>Lening Topsportzorgcentrum We hebben een lening verstrekt aan de NV Euroborg voor het realiseren van het Topsportzorg centrum. Bij het realisatiebesluit Topsportzorgcentrum hebben we aangegeven dat deze lening niet leidt tot een noodzaak het gemeentelijk weerstandsvermogen aan te vullen. De omvang van de lening is niet hoger dan de executiewaarde van het stadion (=70% van de investeringssom). Uit het meest recent gedeelde kastroom overzicht van Euroborg NV, blijkt dat het TsZC afgelost kan zijn in 2023 (bij gelijkblijvende renteverwachtingen). Gezien de courantheid van het gebouw en de langjarige huurcontracten met o.a. VNO-NCW/MKB-Noord, geven ook de actuele ontwikkelingen geen aanleiding voor deze lening weerstandsvermogen aan te houden.</p> <p>Lening Warmtestad Het risico van de lening aan Warmtestad is meegenomen in het risico gemeentelijk aandeel Warmtestad.</p> <p>Verstrekte leningen Haren De gemeente Haren heeft in het verleden een garantie afgegeven op een door de gemeente overgedragen leningen portefeuille van circa 2,5 miljoen euro. Daarnaast heeft de gemeente Haren nog circa 0,9 miljoen euro aan geldleningen uitstaan. Bij het bepalen van het risico houden we rekening met een kans van optreden van 10%. Het risico komt hiermee op 0,3 miljoen euro.</p> <p>Lening zwembad Scharlakenhof De gemeente Haren heeft een lening van 0,7 miljoen euro verstrekt aan de stichting die zwembad Scharlakenhof exploiteert. De restant-hoofdsom van de lening bedraagt 0,4 miljoen euro. De aflossing over 2018 moet nog ontvangen worden. In verband met de opschorting van de subsidie in verband met het niet voldoen aan een subsidievoorwaarde (leveren jaarrekening met accountantsverklaring) kunnen de aflossing en rente op de verstrekte lening niet worden verrekend met de subsidie. Aangezien de in rekening gebrachte aflossings- en rentebedragen ook niet door betaling zijn voldaan, is er een betalingsachterstand ontstaan. Het risico op oninbaarheid is daardoor toegenomen. We schatten het risico hoog in en hanteren een kans van 75%. Het risico komt hiermee op 300 duizend. Bij ontvangen aflossingen van de stichting vermindert het risico.</p> <p>Verstrekte garanties Ten Boer De gemeente Ten Boer heeft een garantie verstrekt aan de Stichting Biblionet. Voor het bepalen van de omvang van het risico houden we rekening met de omvang van de verstrekte garantie van 884 duizend en een kans van 25%.</p> <p>Garantie op leningen van GEM Haren Noord Het risico is afzonderlijk opgenomen (onderdeel ruimtelijk domein) De omvang van de hierboven genoemde leningen waarvoor een risico is opgenomen bedraagt 11,4 miljoen euro. Rekening houdend met de kans van optreden houden we rekening met een risico van 2,6 miljoen euro. Door aflossingen neemt dit de komende jaren met circa 0,2 miljoen euro af.</p>
--------------	--

Risicobedrag 2019	2,6 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	2,4 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	2,2 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	2,1 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2006
Actie	Met het aflossen van de leningen, loopt het risico jaarlijks terug. Als enig aandeelhouder van de Euroborg NV monitoren wij de NV. Daarnaast houden we toezicht op de financiële situatie bij de huurder van het stadion (FC Groningen). Hiertoe bespreken we twee keer per jaar de stand van zaken met de directie van FC Groningen. Ter beheersing van het risico van de verstrekte lening aan het zwembad Scharlakenhof hebben we een extern toezichthouder gevraagd toezicht te houden op de financiële situatie van het zwembad.

Naam risico Programma	Risico vastgoed Divers
Omschrijving	<p>In dit risico zijn diverse risico's op het gebied van vastgoed opgenomen.</p> <p>Niet verkopen panden voor dekking kapitaallasten VMBO Noord-oost / west De raad besloot op 29 september 2010 vijf percelen te verkopen en de opbrengst (geraamd op 6,1 miljoen euro) in te zetten voor de dekking van kapitaallasten van de nieuw gerealiseerde vmbo-scholen. Van de 6,1 miljoen euro moet nog 1 miljoen euro worden gerealiseerd. De dekking van de kapitaallasten van 61 duizend is daarmee nog niet gerealiseerd en wordt als risico meegenomen.</p> <p>Lagere opbrengst te verkopen vastgoed De gemeente Haren hield rekening met een risico dat de boekwaarde van het te verkopen vastgoed niet kan worden terugverdiend. Het risicobedrag is bepaald op 20% van de boekwaarde (35.000) met een kans van 25%.</p> <p>Waardering gemeentehuis Haren en Ten Boer Het gemeentehuis in Haren heeft een relatief hoge boekwaarde (boven de 10 miljoen euro). Zolang het maatschappelijk vastgoed blijft hoeft deze boekwaarde niet te worden verlaagd. Indien (een deel van) de bestemming wordt gewijzigd naar een bedrijfseconomische functie, zal de boekwaarde verlaagd moeten worden. Vooralsnog is daarvan geen sprake, daarom houden we rekening met een pm risico. De boekwaarde van het gemeentehuis in Ten Boer ligt boven de marktwaarde. Bij verkoop of functieverandering zal het noodzakelijk zijn de waarde naar beneden bij te stellen. Omdat er een relatie ligt met een bezuinigingstaakstelling op het gemeentehuis, houden we hier wel rekening met een risico van 230.000 (en een kans van optreden van 50%).</p> <p>Boerderij en woning Woldwijk Bij de verwerving van de gronden Woldwijk in 2006/2007 zijn ook de boerderij en bijbehorende woning gekocht. We houden rekening met een risico voor het 200.000 met een kans van 30%. De openbare basisschool De Lessenaar te Ten Post is in 2014 gesloten, waardoor het gebouw is teruggevalen naar de gemeente. Voor het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden</p>

	we rekening met een risico van 50.000 met een kans van 30%. Meerweg De aanleg van de infrastructuur is in 2015 afgerond. De gemeente loopt nog een risico bij de verkoop van gronden aan particuliere ontwikkelaars. Het risico is bepaald op 20% van de boekwaarde (87.000) en een kans van 25%.
Risicobedrag 2019	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2019	75% 25%-30%
Risicobedrag 2020	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2020	75% 25%-30%
Risicobedrag 2021	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2021	75% 25%-30%
Risicobedrag 2022	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2022	75% 25%-30%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	Augustus 2014
Actie	Dekking van de resterende kapitaallasten voor het VMBO wordt momenteel gevonden binnen het budget onderwijshuisvesting. Dat kan alleen zolang er nog reserve is. De reserve staat wel onder druk

Naam risico	Fiscale risico's
Programma	Alle programma's
Omschrijving	<p>Vennootschapsbelasting</p> <p>Vennootschapsbelasting is een belasting die wordt geheven over de fiscale winst welke door een onderneming is behaald. Met ingang van 1 januari 2016 is de gemeente Vennootschapsbelastingplichtig bij economische activiteiten waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt en daarmee winst behaald. Van deze activiteiten zal de fiscale winst moeten worden bepaald. De gemeente doet voor alle activiteiten die fiscaal als onderneming worden aangemerkt gezamenlijk één aangifte. Daardoor kunnen verliezen bij één onderneming worden gesaldeerd met winsten van andere ondernemingen. Indien geconsolideerd een winst wordt behaald dient maximaal 25% vennootschapsbelasting worden betaald. De gemeente Groningen heeft ter voorbereiding op de invoering haar Vpb activiteiten in beeld gebracht en heeft ondersteund door externe fiscale deskundigheid een inschatting gemaakt van de Vpb effecten. Binnen de organisatie hebben we de relevante systemen ingericht en zijn processen beschreven. Hiermee borgen we dat nieuwe activiteiten worden getoetst op mogelijke Vpb effecten.</p> <p>Op grond van deze inventarisaties hebben we onze aanvankelijke inschattingen van te betalen Vpb voor de grondexploitaties, het parkeerbedrijf, Stadsbeheer en overige gemeentelijke activiteiten nader aangescherpt.</p> <p>De grootste verwachte gevolgen komen uit het parkeerbedrijf en de grondexploitatie Meerstad. Samen met een externe fiscalist hebben we de consequenties voor de grondexploitaties en het parkeerbedrijf in beeld gebracht. Er hebben in 2016 gesprekken plaatsgevonden met de belastingdienst over de aanpak en gemaakte keuzes. Voor het Parkeerbedrijf verwachten wij geen fiscale winst. Voor Meerstad wordt op langere termijn wel een fiscale winst verwacht. De juridische constructie van Meerstad (CV/BV) maakt dat Meerstad moet worden opgenomen in de aangifte VPB van de gemeente Groningen. Voor de aangifte over het boekjaar 2016 is uitstel aangevraagd. We</p>

verwachten als gemeente in totaliteit geen VPB te hoeven betalen in de eerst jaren. Het risico bestaat echter dat de Belastingdienst anders zal oordelen over de feiten. Het is derhalve wel van belang om dit risico te blijven volgen. Voor de berekening van het weerstandsvermogen is het risico op 0 gezet.

Bij het bepalen van het weerstandsvermogen voor Haren werd rekening gehouden met een risico voor controles belastingdienst en een risico voor te betalen vennootschapsbelasting.

Voor mogelijke controles van de belastingdienst hield Haren rekening met een structureel risico van 50.000 structureel met een kans van 50%. Voor de vennootschapsbelastingplicht voor werd rekening gehouden met een structureel risico van 200.000 met een kans van 75%.

Vooralsnog handhaven we deze risico's. Bij de begroting 2020 maken we een nieuwe inschatting.

Wijziging in BTW regelgeving

Het Rijk gaat het Sportbesluit afschaffen per 2019. De kans op herziening van de BTW op oude investeringen lijkt klein omdat het kabinet heeft aangegeven dat met het vervallen van het sportbesluit geen bezuiniging beoogt. Het gaat om een aanpassing naar Europese regels. De verwachting is daarom dat voor de wijziging van de sportvrijstelling een overgangsregeling komt voor bestaande situaties zodat geen herzienings-BTW hoeft te worden terugbetaald. Voor de BTW op de exploitatie komt een specifieke uitkering die voor 1 december 2018 voor de begroting van 2019 moet worden aangevraagd. Nadien zal worden afgerekend op basis van de jaarrekening (SiSa). Het is nog niet helder of er structureel genoeg compensatie komt voor de extra (btw) kosten. Immers er kan door de gemeenten veel meer worden aangevraagd dan beschikbaar (152 miljoen euro).

BTW-beschermingsbewind

Voor de uitvoering van beschermingsbewind aan klanten die geen recht hadden op een vergoeding uit de Bijzondere Bijstand, verwachten wij nog de BTW over de afgelopen vijf jaar te moeten afdragen. Het totaalbedrag aan nog af te dragen BTW op grond van de in rekening gebrachte kosten bedraagt 260.000. Het is nog niet bekend welk deel van deze groep gebruikt heeft gemaakt van beschermingsbewind omdat zij in een schuldsituatie verkeerden en daarvoor tot de doelgroep van schuldhulpverlening behoorden. In dat geval hoeft namelijk geen BTW afdracht plaats te vinden. We hebben een inschatting gemaakt en komen op een risico bedrag van 100.000 duizend euro met een kans van 75%. De belastingdienst mag over een periode van maximaal 5 jaar verrekenen. We gaan ervan uit dat belastingdienst haar onderzoek in 2019 afrondt.

Terugvordering BTW op re-integratietrajecten

De BTW op kosten voor re-integratietrajecten is vanaf de instelling van het BTW-compensatiefonds verrekend met de Belastingdienst. Naar aanleiding van een uitspraak van de rechtbank van 13 juli 2011 over het verrekenen van BTW op individuele re-integratieactiviteiten is sprake van een risico. In juni 2012 hebben wij informatie ontvangen dat de verrekening van btw wellicht voor een deel niet mogelijk is. Het niet verrekenbare deel zou mogelijk 2/3 deel uitmaken van het totaal. Als uiteindelijk blijkt dat de BTW ten onrechte is verrekend met het BTW-compensatiefonds, kan dit betekenen dat een deel van de btw over de jaren 2012-2016 moeten worden terugbetaald. Het totaal verrekende bedrag over de genoemde periode bedraagt circa 2 miljoen euro.

In het land tekent zich het beeld af dat terugvordering waarschijnlijk niet aan de orde zal zijn omdat de belastingdienst daarvoor onvoldoende grond heeft. Dit wordt door de fiscalisten bevestigd. Wij streven ernaar om de afrekening met de belastingdienst in 2019 af te ronden, maar zijn daarbij afhankelijk van de snelheid waarmee de belastingdienst dit punt gaat oplossen. Het oorspronkelijke risicobedrag is verlaagd omdat bij afwikkeling in 2018 de jaren 2011 en 2012 verjaard zijn.

Inmiddels heeft de Rechtbank Den Haag in november 2017 geoordeeld dat de BTW die drukt op de betreffende re-integratietrajecten wel volledig compensabel is. Volgens de rechtbank vormen de re-integratiekosten in beginsel geen kosten die betrekking hebben op individuele derden. Dat een re-integratietraject activiteiten bevat die gericht zijn op de uitkeringsgerechtigde maakt dat niet anders. Volgens de rechtbank kan een uitkeringsgerechtigde ook zonder re-integratie mogelijk baat hebben bij die activiteiten, zoals trajectbegeleiding, werknemersvaardigheden, nazorg en sociale activering, maar dat betekent niet dat de re-integratietrajecten niet zijn bestemd voor het eigen gebruik van de

	gemeente. De gemeente neemt de re-integratiediensten af met als doel de uitkeringsuitgaven te verlagen waarmee de collectiviteit van inwoners van de gemeente is gediend. De Belastingdienst heeft hoger beroep ingesteld tegen de uitspraak van Rechtbank Den Haag. Zolang de procedure loopt noemen we het risico in de paragraaf weerstandsvermogen. We kunnen echter geen betrouwbare inschatting van het risico bedrag en kans van optreden maken. Daarom hebben we het risico voor de berekening van het weerstandsvermogen op 0 gezet.
Risicobedrag 2019	100 duizend euro structureel 250 duizend euro incidenteel
Kans 2019	50%-75%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro structureel 250 duizend euro incidenteel
Kans 2020	50%-75%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro structureel 250 duizend euro incidenteel
Kans 2021	50%-75%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro structureel 250 duizend euro incidenteel
Kans 2022	50%-75%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	Divers (geen nieuwe risico's opgenomen)
Actie	Voor het risico als gevolg van de wijzigingen in de BTW regelgeving hebben we de financiële gevolgen aangeleverd bij het VNG. We volgen de ontwikkelingen op rijksniveau.

Naam risico Programma	Stijging pensioenpremie Alle programma's
Omschrijving	Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De totale loonontwikkeling hebben we voor 2019 eerder ingeschat op 3,13 procent. Dit cijfer komt in de richting van de CEP-raming van het CPB van 22 maart (3,4 procent). De verwachte stijging van de ABP-premie kunnen we mogelijk opvangen door een meevaller op het CAO-percentage en overige sociale premies. Gelet op de onzekerheid of en in welke mate een stijging van de pensioenpremie zich gaat voordoen nemen we in de begroting 2019 een risico op. Het gaat om een structureel risico van 2 miljoen euro en een kans van optreden van 50%.
Risicobedrag 2019	2 miljoen euro
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	2 miljoen euro
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	2 miljoen euro
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	2 miljoen euro
Kans 2022	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017

Naam risico Programma	Incidenteel gedekte investeringen Divers
----------------------------------	---

Omschrijving	<p>In het verleden zijn in Haren voorzieningen gerealiseerd waarvan de investeringskosten werden gedekt ten laste van reserves dan wel subsidies. Ook is een onbekend aantal activa zonder boekwaarde, waarvoor op termijn vervanging onontkoombaar is. Iedere vervanging van dergelijke activa leidt dus tot een toename van de kapitaallasten, waarvoor op geen middelen beschikbaar zijn in de begroting.</p> <p>Het risico is ingeschat op 100.000 structureel met een kans van 25%.</p>
Risicobedrag 2019	100 duizend euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro
Kans 2020	25%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro
Kans 2021	25%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro
Kans 2022	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Programma 13: Algemene inkomsten en post onvoorzien

Overzicht

In dit programma verantwoorden we de inkomsten zoals het gemeentefonds, de belastingen, de rente reserves, dividenden en post onvoorzien.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen de algemene inkomsten en onvoorziene uitgaven zo zorgvuldig mogelijk begroten.

Voor dit programma zijn geen beleidsnota's.

Deelprogramma 13.1: Algemene inkomsten en post onvoorzien

We begroten onze onroerend zaakbelasting, de roerende zaakbelasting, de hondenbelasting, de logiesbelasting, het saldo van de financieringsfunctie, het gemeentefonds, de rente van reserves van voldoende omvang en de dividenden zo zorgvuldig mogelijk. In dit deelprogramma laten we het historisch overzicht zien van deze onderdelen.

Bestaand beleid (baten) (bedragen x 1.000 euro)	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Onroerend zaakbelasting	61.837	64.061	67.836	67.209	68.654	70.122
Roerende zaakbelasting	94	101	92	77	78	79
Hondenbelasting	854	954	971	913	928	944
Logiesbelasting	1.310	1.625	1.884	1.317	1.317	1.317
Saldo financieringsfunctie	514	4.341	2.574	2727	2976	3363
Gemeentefonds	453.884	454.166	492.016	472.827	478.375	483.404
Post onvoorzien	0	-	-	-100	-100	-100
Rente reserves	1.045	694	989	38	38	38
Dividenden	3.258	1.964	2.066	337	337	337
Totaal	522.796	527.906	568.428	545.345	552.603	559.504

Bestaand beleid (Lasten)	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Te betalen Vpb	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Voor een uitgebreide toelichtingen verwijzen we naar de volgende paragrafen:

- Voor belastingen verwijzen wij naar [Paragraaf 8: Lokale heffingen](#);
- Voor de rente-effecten en dividenden verwijzen wij naar [Paragraaf 5: Financiering](#);
- Voor het gemeentefonds verwijzen wij naar de [Financiële positie 1: Financieel Meerjarenbeeld](#).

Bijdrage verbonden partijen

BNG NV	
Relevante beleidsinformatie	De missie van de bank is duurzaam bij te dragen aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Het openbaar belang is een bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang.
Beleidsrisico	Het risico met betrekking tot de waardering van de aandelen is zeer klein. Mede onder invloed van de aanhoudende lage lange rente tarieven zal het renteresultaat in 2017 naar verwachting lager uitkomen dan in het recente verleden. Het resultaat zal in de nabije toekomst gevoelig blijven voor politieke, economische en monetaire ontwikkelingen.

Oiko Credit	
Relevante beleidsinformatie	Het jaarlijkse dividend wordt omgezet in aandelen. In 2016 is hierdoor het aantal participaties op 58.23 uitgekomen. De participaties staan op de balans, maar zijn niet van een waarde voorzien.
Beleidsrisico	Geen.

Voor meer informatie over de verbonden partijen zie [paragraaf 6 verbonden partijen](#).

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
13.1 Algemene inkomsten en post onv	39.401	38.569	41.966	-3.397
13.1.1 Onroerend zaakbelasting	2.188	2.188	2.077	112
13.1.2 Roerend zaakbelasting	0	0	0	
13.1.3 Hondenbelasting	1	81	89	-8
13.1.5 Saldo financieringsfunctie	36.783	35.916	39.260	-3.344
13.1.7 Post onvoorzien	100	55	0	55
13.1.8 Rente reserves	0	0	0	
13.1.9 Dividend	329	329	541	-212
Totaal Lasten	39.401	38.569	41.966	-3.397
13.1 Algemene inkomsten en post onv	574.581	582.736	607.359	24.623
13.1.1 Onroerend zaakbelasting	65.725	65.725	67.836	2.111
13.1.2 Roerend zaakbelasting	76	76	92	16
13.1.3 Hondenbelasting	897	977	971	-6
13.1.4 Logiesbelasting	1.317	1.317	1.884	567
13.1.5 Saldo financieringsfunctie	38.164	38.164	41.834	3.670
13.1.6 Gemeentefonds	466.417	474.492	492.272	17.780
13.1.8 Rente reserves	-38	-38	0	38

13.1.9 Dividend	2.023	2.023	2.469	446
Totaal Baten	574.581	582.736	607.359	24.623
Totaal Saldo voor bestemming	-535.179	-544.166	-565.393	21.226
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	0	0	0	0
Totaal onttrekkingen	0	0	0	0
Totaal saldo na bestemming	-535.180	-544.167	-565.393	21.226

Financiële toelichting

Deelprogramma 13.1 Alg. inkomsten en post onvoorzien	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-3.397	24.623	21.226

Algemene uitkering (V 17,780 miljoen euro)

Het resultaat op de algemene uitkering gemeentefonds bedraagt 17,8 miljoen voordelig. Het voordelige resultaat betreft de optelsom van een aantal afwijkingen waarvan de grootste componenten hierna worden toegelicht. Het grootste deel van het resultaat betreft nog niet ingezette middelen die bij de decembercirculaire gemeentefonds beschikbaar zijn gekomen.

Integratie- en decentralisatie uitkeringen

Het resultaat wordt grotendeels veroorzaakt doordat in de decembercirculaire verschillende integratie- en decentralisatie uitkeringen zijn opgenomen. We ontvangen hierdoor 21,8 miljoen euro meer dan was begroot. De decentralisatie-uitkering 'voorziening knelpunten sociaal domein' (stropenpot sociaal domein) is hiervan met 13,7 miljoen euro de grootste.

Landelijke ontwikkelingen 2018

Uit de maart-, mei- en septembercirculaire 2018 blijkt een negatieve bijstelling van de uitkeringsfactor van per saldo 18 punten over 2018. De extra uitgaven in het Regeerakkoord leiden weliswaar tot een hoger accres maar dit wordt teniet gedaan door een verwachte onderbesteding op de Rijksuitgaven (defensie en infrastructurele projecten) en een lagere dan verwachte ruimte onder het plafond van het BCF. Bijstelling van de fysieke maatstaven in de decembercirculaire leidt tot een stijging van de uitkeringsfactor met 1 punt. Per saldo betekent dit een lager accres van ongeveer 3 miljoen euro.

Algemene uitkering 2017

De uitkeringsfactor is voor 2017 met 3 punten neerwaarts door bijgestelde aantallen van maatstaven. Dit betekent een nadeel op van 535 duizend euro. De actualisatie van de uitkeringsbasis levert voor Groningen een voordeel op van 140 duizend euro. Voor maatschappelijke opvang was een ontvangst geraamd van 349 duizend euro. Het aantal personen waarop de vergoeding is gebaseerd blijkt bij de meicirculaire lager uit te vallen (19 duizend euro) wat leidt tot een nadeel van 330 duizend euro.

Dividend (V 529 duizend euro)

Op de dividenduitkeringen valt een voordeel van 529 duizend euro te noteren. Er is in totaal 2,066 miljoen euro aan dividend ontvangen. Van Enexis (1,044 miljoen euro) en BNG (833 duizend euro) zijn hogere bedragen ontvangen dan geraamd, terwijl er 189 duizend euro aan dividendbelasting over 2017 is terugontvangen. Er was in de begroting rekening gehouden met een ontvangst van 1,537 miljoen euro.

Saldo financieringsfunctie (V 327 duizend euro)

Korte mismatchfinanciering (V 383 duizend euro)

In 2018 bedroeg de korte mismatch benutting 75,7 miljoen euro. Het rentevoordeel daarbij bedraagt 1,133 miljoen euro. Dit voordeel ontstaat doordat het rentetarief voor langlopende leningen is begroot op 1,50%, terwijl de korte rentetarieven onder de nul procent liggen. Van het rentevoordeel is in de begroting reeds 750 duizend euro ingeboekt. Het netto voordeel bedraagt 383 duizend euro.

Rente kort vermogen (V 486 duizend euro)

Er is gemiddeld voor 58,5 miljoen euro aan kasgeldleningen aangetrokken. Doordat de korte rente onder de nul procent ligt ontvangen we in totaal 486 duizend euro.

Overig Treasury (V 5 duizend euro)

In 2018 hebben we gemiddeld voor 52,3 miljoen euro aan nieuwe consolidatieleningen afgesloten. Doordat we die leningen tegen gunstige tarieven hebben afgesloten, ontstaat er ten opzichte van de begroting een voordeel van 361 duizend euro. Aan geldmakelaars hebben we bij het afsluiten van leningen in totaal 174 duizend euro aan provisiekosten betaald. Deze kosten zijn afhankelijk van de hele looptijd van de bemiddelde lening, maar worden vooraf betaald. Nacalculatie van de Grex-rente leidt tot een nadeel van 157 duizend euro. De overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van 25 duizend euro.

Aanpassing rentepercentages (N 547 duizend euro)

In het verleden zijn er voor diverse activa interne rente tarieven gehanteerd die hoger of lager waren dan het rente-omslagpercentage. Met de nieuwe BBV regels is het alleen toegestaan om afwijkende percentages te hanteren, indien sprake is van afzonderlijk aangetrokken leningen (projectfinanciering). Voor een aantal panden kan dat verband niet worden gelegd en is per 2018 het reguliere rente-omslagpercentage gehanteerd. Dat leidt tot lagere rentelasten op het inhoudelijke programma en tot een nadeel op de financieringsfunctie van 547 duizend euro.

Aandelen Enexis (N 311 duizend euro)

We hebben van Enexis een financiële onderbouwing ontvangen. Uit de analyse van deze cijfers bleek dat PBE BV te hoog was gewaardeerd. De noodzakelijke afwaardering levert een nadeel van 311 duizend euro op.

Onroerendezaakbelasting (V 2,113 miljoen euro)

In 2018 is 65,7 miljoen euro begroot. We hebben 2,1 miljoen euro meer onroerende zaakbelasting ontvangen dan geraamd. De economische waarde van de woningen en bedrijven in de stad valt hoger uit dan ten tijde van de berekening van de tarieven werd voorzien. Op dat moment waren de taxaties van de woningen en bedrijven niet afgerond en voor het niet getaxeerde deel zijn aannames gedaan. In werkelijkheid vallen de taxaties hoger uit. Daarnaast wordt bij de bepaling van de OZB-opbrengst rekening gehouden met een jaarlijkse volumegroei (saldo nieuwbouw en sloop) van 300 duizend euro. Door de huidige economische situatie valt de volumegroei hoger uit. Deze hogere taxatiewaardes en volumegroei leiden in 2018 tot een meeropbrengst van 1,3 miljoen euro en voor de oude jaren 680 duizend euro. Daarnaast valt de leegstand lager uit. Dit leidt tot een voordeel van 130 duizend euro.

Afdracht Fonds Ondernemend Groningen (V 110 duizend euro)

In 2018 wordt op alle niet-woningen een opslag van 6 % op de OZB geheven ten behoeve van het Fonds ondernemend Groningen (F.O.G.) De afdracht aan het F.O.G. valt lager uit doordat de opslag van 6 % op gemeentelijk objecten niet wordt uitgekeerd aan het F.O.G. Hierdoor valt de afdracht aan het Fonds lager uit

Logiesbelasting (V 567 duizend euro)

In 2018 zijn de aanslagen 2017 opgelegd. In 2017 zijn er meer overnachtingen geweest dan begroot. Hierdoor vertoont de logiesbelasting een meeropbrengst van 567 duizend euro. Hiervan is 400 duizend euro structureel.

Post onvoorzien (V 55 duizend euro)

In de begroting is hiervoor een structureel budget van 100 duizend euro beschikbaar. 20 duizend euro is besteed ter dekking van de subsidie aan Stichting 100 jaar De Ploeg. Daarnaast is 25 duizend euro beschikbaar gesteld voor projectkosten voor het WK Wielrennen 2020. Overigens werd de kandidatuur voor dit evenement daarna ingetrokken.

Overig (V 56 duizend euro)

Diverse overige posten tellen op tot een voordeel van 56 duizend euro.

Financiële risico's

Naam risico Programma	Gemeentefonds Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	<p>De hoogte van de algemene uitkering wordt bepaald door de omvang en verdeling van het gemeentefonds. De omvang is gekoppeld aan de groei van de Rijksbegroting. De huidige raming van de hoogte van de algemene uitkering is gebaseerd op de decembercirculaire 2018.</p> <p>Vanaf 2015 is landelijk circa 10 miljard toegevoegd aan het gemeentefonds voor uitvoering van de decentralisaties in het sociaal domein. De omvang van het gemeentefonds stijgt hierdoor landelijk tot circa 29 miljard in 2018 en is daarmee de vierde grootste uitgavenpost op de rijksbegroting. Groningen ontvangt voor de uitvoering van de decentralisaties 184,8 miljoen euro in 2018 (stand decembercirculaire 2018).</p> <p>In het Regeerakkoord 2017-2021 is opgenomen dat het integreerbare deel van de integratie uitkering sociaal domein met ingang van 2019 opgaat in de algemene uitkering en daarmee deel uitmaakt van de normeringssystematiek ('trap op, trap af'). Over de verdeling zijn we geïnformeerd in de meicirculaire 2018.</p> <p>Momenteel wordt gewerkt aan een herziening van de financiële verhoudingen. De laatste herziening van de financiële verhoudingen stamt uit 1997. Sindsdien is er veel veranderd in de opgaven voor gemeenten. Bijvoorbeeld de decentralisaties in het sociale domein en de toenemende regionale samenwerking op tal van terreinen. Juni 2017 is een rapport verschenen ('Rekening houden met het verschil') van de stuurgroep die de opdracht heeft gekregen een probleemanalyse te maken van de toekomstbestendigheid van het stelsel van financiële verhoudingen tussen Rijk en gemeenten en mogelijke oplossingsrichtingen te verkennen. In dit rapport staan aanbevelingen die nader uitgewerkt dienen te worden. Een herziening van de financiële verhoudingen vraagt om een goed uitwerkingsproces en een zorgvuldige implementatie die enkele jaren zal duren. Een aanpassing zal waarschijnlijk leiden tot herverdeeffecten tussen gemeenten. Om gemeenten de gelegenheid te geven zich hierop aan te passen zal een transitieperiode worden afgesproken. Eventuele financiële gevolgen voor gemeenten zijn op dit moment nog niet bekend.</p>
	<p>De omvang van het BTW-compensatiefonds is aan een plafond gekoppeld. Overschotten of tekorten op het fonds worden verrekend met het gemeentefonds. Eerder werd er in de meerjarenraming uitgegaan van een jaarlijks olopemde onderuitputting op het BCF en deze onderuitputting was meerjarig toegevoegd aan de raming van de algemene uitkering. De VNG had daarvan al aangegeven dat deze verwachte onderuitputting niet meer realistisch is gezien de toename van het aantal investeringen door gemeenten. In de meicirculaire 2018 is een gewijzigde systematiek doorgevoerd waarbij jaarlijks alleen de voorlopige afrekening van het huidige jaar in de algemene uitkering wordt verwerkt. Dit gebeurt jaarlijks bij de septembercirculaire. Dit leidt ertoe dat de meerjarige onderuitputting is verwijderd uit de meerjarenraming van de algemene uitkering.</p> <p>In Groningen volgen wij de gemeentefondscirculaires. Voor Groningen heeft deze nieuwe werkwijze in 2019 geleid tot een nadeel van 4,7 miljoen euro, oplopend tot 7,9 miljoen euro vanaf 2022. Een overschot of tekort wordt uiteindelijk echter wel verrekend met de algemene uitkering, alleen het moment waarop de verwerking plaatsvindt wijzigt. De nieuwe werkwijze heeft dus geen gevolgen voor de uiteindelijke omvang van het gemeentefonds. Het ministerie van BZK heeft in overleg met de VNG het standpunt ingenomen dat gemeenten zelf reëel dienen in te schatten welke verwachte ruimte onder het BCF plafond als verwachte bate kan worden opgenomen in de meerjarenraming.</p> <p>Wij vinden het niet reëel om meerjarig een verwachte bate in de begroting op te nemen als gevolg van mogelijke ruimte onder het BCF plafond. Het investeringsvolume van decentrale overheden is flink toegenomen in de afgelopen jaren en we verwachten nog een verdere toename als gevolg van de recent afgesloten collegeprogramma's. Hiermee stijgen de verwachte declaraties uit het BCF. Daarom nemen wij geen verwachte bate op in de meerjarenbegroting voor dit onderwerp.</p>

	We hanteren het uitgangspunt dat specifieke kortingen (en uitzettingen) vanuit het rijk één op één met de sector worden verrekend. Voor het overige hanteren we een maximale omvang van het risico van 5% van de ingeschatte algemene uitkering. Het risico bedraagt maximaal 24,6 miljoen euro (naar boven of naar beneden). Daarbij gaan we er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel. Daarom houden we bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen geen rekening met een risico (risico is nihil).
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	
1e signaleringsmoment	1995
Actie	Forse afwijkingen worden zoveel mogelijk voorkomen en verkleind door het realistisch en stabiel ramen van de uitkeringen.

Naam risico	Renterisico
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	De renteveronderstellingen voor de begroting zijn gebaseerd op de verwachte ontwikkeling van de rente. De werkelijke renteontwikkeling kan hoger of lager uitvallen. Een beperkte afwijking zal zich zeker voordoen. Mutaties in de rente hebben gevolgen voor het resultaat. Het risico op een netto voordelig resultaat is even groot als het risico op een netto nadelig resultaat.
Risicobedrag 2019	pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	pm
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	De rente egaliseringsreserve is per 2018 opgeheven. De renteresultaten worden jaarlijks toegelicht en inzichtelijk gemaakt in de rekening.

Programma 14: Overhead en ondersteuning organisatie

Overzicht

In het programma Overhead, ondersteuning organisatie zijn de baten en lasten opgenomen van de bedrijfsvoering van de gemeente Groningen. Dit gaat om de concernstaf, het Groninger managementteam (GMT) en het shared service center (SSC). Daarnaast wordt in dit programma de overhead van de gemeente Groningen verantwoord. Het beleid voor de bedrijfsvoering en de (wettelijke) indicatoren worden beschreven in [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Voor dit programma zijn geen beleidsnota's.

Relevante ontwikkelingen

Voor de relevante ontwikkelingen verwijzen wij naar [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Deelprogramma 14.1: Overhead en ondersteuning organisatie

Alle gemeenten in Nederland moeten dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Onder overhead wordt verstaan "Het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces"

Voorheen verantwoordden wij de overhead in dit deelprogramma met uitzondering van de personele overhead van directies. Deze overhead werd per programma toegerekend. Vanaf 2017 verantwoordden wij ook de personele overhead van directies op dit deelprogramma waardoor wij aansluiten bij de landelijke definitie en verplichting.

14.1.1 Overhead

Vanaf 2017 verantwoordden wij in dit beleidsveld de totale overheadkosten van de gemeente Groningen. De beleidsmatige context is te vinden in [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Bijdrage verbonden partijen

Stichting Sociaal Fonds Groningen	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft de maatschappelijke belangenbehartiging van medewerkers van de gemeente Groningen, hun gezinnen en gepensioneerden.
Beleidsrisico	Geen.

Wat heeft het gekost?

In dit onderdeel geven wij per deelprogramma een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten > 250 duizend euro.

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018	Vershil
14.1 Overhead en ondstleun. organisa	103.559	108.906	126.922	-18.016
14.1.1 Overhead	101.420	103.173	118.057	-14.884

14.1.2 Ondersteuning organisatie	0	0	12	-13
14.1.3 Overige werken voor derden	-452	2.499	5.686	-3.187
14.1.4 Ten Boer	2.592	3.234	3.166	68
Totaal Lasten	103.559	108.906	126.922	-18.016
14.1 Overhead en ondersteun. organisa	12.102	21.328	27.263	5.935
14.1.1 Overhead	7.950	14.324	18.944	4.620
14.1.2 Ondersteuning organisatie	0	0	0	
14.1.3 Overige werken voor derden	1.253	3.770	5.014	1.244
14.1.4 Ten Boer	2.899	3.234	3.305	71
Totaal Baten	12.102	21.328	27.263	5.935
Totaal Saldo voor bestemming	91.457	87.578	99.659	-12.081
Reserve mutaties				
Totaal toevoegingen	0	0	0	0
Totaal onttrekkingen	0	0	0	0
Totaal saldo na bestemming	91.457	87.578	99.659	-12.081

Financiële toelichting

14.1 Overhead en Onderst. Organisatie	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	-18.016	5.935	-12.081

Bezuinigingen (N 4,8 miljoen euro)

Bezuinigingen op de organisatie (N 3,1 miljoen euro)

De organisatieontwikkeling binnen het SSC is in volle gang, met als doel om een efficiëntere en slagvaardigere organisatie te worden. Aan de organisatieontwikkeling is een bezuinigingsopdracht gekoppeld die deels is gerealiseerd. Het nog niet volledig realiseren van de bezuinigingsopdracht komt enerzijds doordat de personele krimp als gevolg van onder meer de outsourcing ICT en de vorming van het NBK meer tijd vraagt dan we hadden verwacht. Anderzijds komt dit doordat er extra inspanningen geleverd zijn in 2018 ten opzichte van de begroting, waaronder de inzet op het verbeterprogramma financieel administratieve beheersing en de extra ondersteuning die door adviseurs is geleverd in organisatiewijzigingen bij directies. Er wordt gestuurd op minder inzet van medewerkers en we zien de eerste effecten hiervan. Het op peil houden van de dienstverlening aan het primair proces is een belangrijke randvoorwaarde voor de organisatieontwikkeling.

Bezuiniging ICT (N 895 duizend euro)

In 2018 is een stijging zichtbaar in het gebruik van ICT middelen door de organisatie. De toename van de vraag sluit aan bij de verdere digitalisering binnen de gemeente, maar geeft extra druk op de bezuinigingsopdracht.

Bezuiniging Vastgoed (N 688 duizend euro)

De verkoop van 3 panden is niet in 2018 gerealiseerd, maar doorgeschoven naar 2019. Hierdoor kan de taakstelling van 2,0 miljoen euro in 2018 niet volledig worden gerealiseerd.

Restwaarde en onderhoudsvoorziening vastgoed (N 157 duizend euro)

Het invoeren van restwaarde en een integrale onderhoudsvoorziening op vastgoed kent diverse effecten. Er is rekening gehouden met lagere kapitaallasten in de begroting. Het afschaffen van de componentenmethode en een integrale doorvoering van onderhoudsvoorziening op vastgoed kent ook extra lasten. Op dit deelprogramma is er een nadeel van 157 duizend euro.

Friciekosten (N 3,4 miljoen euro)

Het tekort op de frictiekosten bedraagt voor 2018 3,6 miljoen euro. Dit wordt veroorzaakt door een tekort op de exploitatie van 2,0 miljoen euro voor reorganisaties. Daarnaast zijn er voor overige maatregelen een beroep gedaan op dit budget voor 0,5 miljoen euro en heeft er een dotatie aan de voorziening frictiekosten plaatsgevonden van 0,9 miljoen euro.

Overhead personeel en vorming & opleiding (N 2,2 miljoen euro)

We hebben een aantal administratieve correcties doorgevoerd ten opzichte van de begroting met als gevolg een verschuiving van personeels- en opleidingskosten van andere programma's naar overhead. Dit heeft een nadelig effect op dit deelprogramma van 2,2 miljoen euro. Doordat dit een verschuiving is, staan hier positieve afwijkingen in andere deelprogramma's tegenover.

Bedrijfsvoering (N 1,9 miljoen euro)

Bij een aantal onderdelen in de organisatie is er een afwijking in de lasten van de bedrijfsvoering, met name op personeelskosten. Per saldo geeft dit 1,9 miljoen euro aan hogere lasten. Dit wordt veroorzaakt door het uitvoeren van extra taken die niet waren begroot. Dit betreft grotendeels de bedrijfsvoering binnen de uitvoerende directies als gevolg van een grotere vraag naar ondersteuning die niet kon worden doorbelast. Deze ondersteuning wordt deels ingezet met extern personeel, omdat dit tijdelijke taken betreffen.

Organisatie ontwikkelingskosten en opleidingen (N 1,0 miljoen euro)

Binnen de organisatie zijn door diverse interne en externe ontwikkelingen 284 duizend euro extra lasten voor de organisatie ontwikkelingskosten ontstaan. Een voorbeeld hiervan is ontwikkelprogramma SSC "fit voor de toekomst". Daarnaast is er ook meer geïnvesteerd in opleidingen voor het personeel. Hier zijn 707 duizend euro aan hogere lasten gerealiseerd.

Businesscase Outsourcing ICT (V 1,1 miljoen euro)

De business case outsourcing is een meerjarig project. Door verschuivingen tussen jaren kunnen op jaarbasis afwijkingen ontstaan. Vanuit voorgaande jaren is sprake van een nadeel ten opzichte van de ingeboekte bezuinigingen. Tegenover deze nadelen staat dat in 2018 minder aan projectuitgaven werd besteed. Daarnaast heeft er een vrijval plaatsgevonden van de voorziening welke in 2017 is gevormd. Per saldo resulteert dit in een overschot van 1,1 miljoen euro.

Plankosten Zuidelijke Ringweg (V 360 duizend euro)

Bij de jaarrekening 2014 is 600 duizend euro beschikbaar gesteld voor de plankosten Zuidelijke Ringweg (ZRW). Dit ter dekking van de tariefverschillen en niet door de ZRW gefinancierde kosten. Ultimo 2018 is hier nog 360 duizend euro van beschikbaar.

Revitalisering stadhuis (V 342 duizend euro)

Voor de revitalisering stadhuis is vanaf 2018 voor een periode van 3 jaar budget beschikbaar gesteld voor dekking van eenmalige onderhoudskosten van het stadhuis. Voor dit meerjarig project is in 2018 379 duizend euro beschikbaar. Hiervan is 342 duizend euro niet uitgegeven.

Herinrichting Patrimoniumlocatie (N 232 duizend euro)

Het hier getoonde nadeel van 232 duizend euro op project Herinrichting Patrimoniumlocatie wordt gefinancierd vanuit ISV middelen die in de reserve SIF zijn opgenomen.

Overige afwijkingen (N 351 duizend euro)

De overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van 351 duizend euro.

Financiële risico's

Naam risico	Verzekeringen
Programma	Algemene ondersteuning
Omschrijving	Binnen de Gemeente Groningen zijn er een aantal risico's welke niet afgedekt zijn door verzekeringen. De kans op het zich voordoen van deze risico's is dermate klein maar de impact ervan kan groot zijn. De risico's welke hieronder vallen zijn fraude/berovingsrisico, milieuschade, cybercrime, motorrijtuigen, computer en glas.
Risicobedrag 2019	pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	pm
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	
1e signaleringsmoment	Begroting 2018
Actie	Door het nemen van interne beheersingsmaatregelen worden de risico's beperkt.

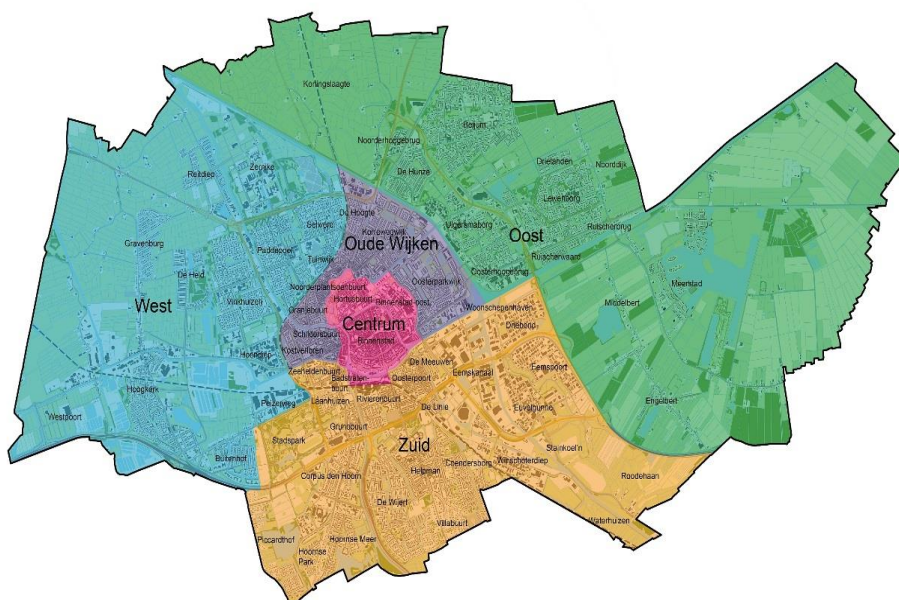
Paragrafen

- 1. Integraal gebieds gericht werken**
- 2. Duurzaamheid**
- 3. Weerstandsvermogen en risicobeheersing**
- 4. Onderhoud kapitaalgoederen**
- 5. Financiering**
- 6. Verbonden partijen**
- 7. Grondbeleid**
- 8. Lokale heffingen**
- 9. Bedrijfsvoering**

Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken

Het gebiedsgericht werken en het wijkwethouderschap is een waardevolle werkwijze waarin we actief bijdragen aan de wijkspecifieke opgaven en daarmee aan de ontwikkeling van de Stad. Dit doen we dichtbij én met bewoners, ondernemers, instellingen en andere partners in de wijk. In aansluiting hierop experimenteren we met nieuwe vormen van zeggenschap in de wijk.

Gebiedsgericht werken betekent dat we niet overal hetzelfde doen. De cijfers en karakteristieken van het gebied en de daar aanwezige structuren, initiatieven en activiteiten vormen telkens het vertrekpunt. Elk gebied (stadsdeel, wijk en buurt) is immers anders. In sommige wijken gaat veel vanzelf en zorgen bewonersinitiatieven voor een positieve ontwikkeling van de wijk. In andere wijken is meer aandacht nodig en pakken we een actievere rol. Ook binnen wijken zijn dergelijke verschillen te zien. Daarom werken we vaak samen met bewonersinitiatieven en partijen aan de verbetering van de wijk. We hechten een groot belang aan een gemeente waar iedereen die wil, kan meedoen. Dat bevordert de samenhang en tolerantie in de wijk.

Gemeente Groningen in 2018, indeling in vijf gebieden: Centrum, Oude Wijken, Zuid, Oost, West

Ontwikkelingen

Wijkwethouders, gebiedsteams en WIJ-teams

In 2015 zijn we gestart met wijkwethouders, gebiedsteams en WIJ-teams. Elke wethouder heeft naast zijn eigen reguliere portefeuilles de verantwoordelijkheid gekregen over het gebiedsgericht werken in zijn gebied. Een integraal samengesteld gebiedsteam adviseert en ondersteunt de wijkwethouder en draagt zorg voor afstemming en samenwerking met de onderdelen van de gemeentelijke organisatie. Via de gebiedsteams worden ideeën en initiatieven vanuit de wijk samengebracht met de opgaven van de gemeente. Per 1 januari 2018 zijn de WIJ-teams verzelfstandigd in de stichting WIJ Groningen.

Met het verstevigen van de gebiedsteams en de integrale samenwerking werken we aan de ontwikkeling van het gebiedsgericht werken. Het proces om te komen tot gebiedsprogramma's en een gebiedsgerichte

begroting kregen een stevige impuls. Met de gebiedswijzers lieten we zien wat de gemeente van plan was in een gebied. Deze zijn op kleine schaal verspreid en goed ontvangen.

Het gebiedsgericht werken is begin 2018 ook in Ten Boer gestart. Eind 2018 is het gebiedsteam Haren geformeerd. We ontwikkelden manieren van werken die passen bij het dorps karakter van deze gebieden. We hebben voorgesorteerd op de situatie van de nieuwe gemeente in 2019. Nabijheid, benaderbaarheid en ruimte voor initiatief staan daarbij centraal.

Nieuwsbrieven en Magazine 'Groots in Groningen'

Eind 2017 zijn we gestart met het informeren van bewoners door middel van nieuwsbrieven met nieuws over wat er speelt in een gebied. Wekelijks verschijnen er zeven van deze nieuwsbrieven, voor elk gebied inclusief Haren en Ten Boer. Met ruim 12.000 abonnementen na één jaar blijkt dit in een behoefte te voorzien. In 2018 brachten we, naast een formele Evaluatie van het Gebiedsgericht Werken ('De oogst en lessen van 4 jaar gebiedsgericht werken') ook een Magazine uit, dat beeldend verslag doet van wat er in de verschillende wijken en dorpen is gerealiseerd, en hoe de samenwerking op veel verschillende manieren vorm kreeg.

Wijkvernieuwing 3.0

Vijf woningcorporaties en de gemeente hebben in september hun plan gepresenteerd om de leefbaarheid in wijken te verbeteren. Nijestee, De Huismeesters, Lefier, Patrimonium en Wierden en Borgen willen met de gemeente en bewoners werken aan gemengde wijken waarin plaats is voor iedereen. Door te investeren in goede, duurzame woningen in diverse segmenten en door de woonomgeving op te knappen, komen er nieuwe kansen voor ontmoeting, gesprek en toegang tot woningen, werk en onderwijs. De eerste vier wijken zijn [Selwerd](#), [Beijum](#), [Indische Buurt/De Hoogte](#) en [De Wijert](#). De toelichting is te vinden in de verantwoording van het gebiedsprogramma. Deze vier wijkvernieuwingplannen zijn het resultaat van een intensieve en goede samenwerking. De sociale problemen waar kansarme groepen mee kampen, pakken we aan door de wijken te vernieuwen.

De Week van de Democratie

De week voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezing (14-21 november 2018) stonden de gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer in het teken van de Week van de Democratie. Met enerzijds als doel om het belang van een vitale lokale democratie te benadrukken, anderzijds om de aandacht te richten op de gemeenteraadsverkiezing en de opkomst te bevorderen. Er werden meer dan 40 activiteiten door 30 partijen georganiseerd. Basisschoolklassen en studenten van het Noorderpoort college en het Alfa-college werden ondergedompeld in de lokale democratie. Talloze verkiezingsdebatten in Haren, Ten Boer en Groningen waren goed voor ruim 1000 bezoekers. Gedurende de week waren er allerlei activiteiten in de bibliotheken en het Groninger Forum. Op de landelijke dag van de democratie (16 november) werd het Noordelijke congres 'Bouwen aan de democratie' georganiseerd. Een dag voor de verkiezingen werd 'Feest van de Democratie', vol inspiratie en kennisdeling, georganiseerd voor 150 actieve bewoners. De week werd afgesloten met de gemeenteraadsverkiezingen en de uitslagavond. Ondanks de tegenvallende verkiezingsopkomst concluderen we dat deze week geslaagd is.

Geld

Programmaonderdelen zijn niet altijd te realiseren binnen het tijdsbestek van een jaar. Dit heeft te maken met processen die kalenderjaren overstijgen en tijdslijnen van besluitvormingsprocessen binnen onze organisatie. Voor een zorgvuldig participatieproces kunnen de beschikbare middelen niet volledig worden uitgeven daarom heeft de raad een bestedingstermijn van 2 jaar vastgesteld. Het resultaat van het gebiedsprogramma 2017 is daarom meegenomen in de uitgaven die de gebiedsteams hebben gedaan. De verantwoording over deze uitgaven nemen we daarom mee in deze jaarrekening.

Totaal resultaat deelprogramma 12.2 gebiedsgericht werken (V 2,232 miljoen)

• Gebiedsprogramma 2017/2018 (V 2,095 miljoen)

Gebiedsprogramma 2017: 0,706 miljoen euro

Gebiedsprogramma 2018: 1,522 miljoen euro

Van het resultaat van 2,095 miljoen euro wordt 0,567 miljoen euro gereserveerd voor de meerjarige projecten Heerdenaanpak, Coöperatieve Wijkraad en de Buurtaccommodaties Oosterparkwijk.

• Meerjarenprogramma Koersdocumenten wijkvernieuwing (V 0,765 miljoen)

De raad heeft op 21 februari 2018 ingestemd met het uitvoeringsprogramma "Koersdocumenten Wijkvernieuwing" en hiervoor 1,750 miljoen euro aan middelen vanuit het Stedelijk Investeringsfonds beschikbaar gesteld. De restant middelen van 0,765 miljoen wordt toegevoegd aan de begroting 2019.

• Wijkontwikkeling Selwerd (N 0,696 miljoen)

In 2018 zijn voor een bedrag van 696.000 euro aan kosten gemaakt voor de verdere wijkontwikkeling Selwerd. Deze kosten worden ten laste gebracht van de hiervoor geormerkte middelen in het Stedelijk Investerings Fonds (SIF).

• Overig (V 0,068 miljoen euro)

Specificatie gebiedsprogramma 2017/2018 (V2,095miljoen euro)

Integraal gebiedsgericht 2017 (bedragen x1,000 euro)	Resultaat 2017	Realisatie 2018	Resultaat/ reserve
Totaal	1600	1027	573

Integraal gebiedsgericht 2018 (bedragen x1,000 euro)	Begroting 2018	Realisatie 2018	Resultaat/ reserve
Algemeen	1.070	1.032	38
Centrum	700	589	111
Oude Wijken	760	494	266
Zuid	900	384	516
Oost	955	718	237
West	920	566	354
Totaal	5305	3783	1522

Algemeen

Wat wilden we bereiken?

- Doorontwikkeling Basismonitor Wijkcompassen;
- Doorontwikkeling StadDoetMee en actief volgen van de vijf experimenten;
- Bijdrage voor inzet ID-banen;
- Inzet Straathoekwerk en Stratenaanpak;
- Tegengaan van verloedering en overlast in de wijken door middel van buurtconciërges;
- Vroegtijdige signalering en aanpakken van conflicten tussen buurtbewoners middels buurtbemiddeling.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Doorontwikkeling wijkcompassen naar Basismonitor

In 2018 hebben we het aantal indicatoren dat we in de wijkcompassen inzichtelijk maken uitgebreid van 36 naar ruim 250 indicatoren. Ook is de systematiek in het wijkkompas uitgebreid. Zo kan er ingezoomd worden op alle onderdelen in het kompas. De nieuwe wijkcompassen zijn in te zien op de website die we in 2018 voor de basismonitor hebben ontworpen www.basismonitor-groningen.nl. In het najaar van 2018 is een nieuwe Wijkenquête Leefbaarheid en Veiligheid gehouden onder meer dan 10.000 inwoners in Groningen, Haren en Ten Boer. De uitkomsten hiervan zullen in het voorjaar van 2019 zijn verwerkt in de wijkcompassen. Daarbij zal in een apart kompas de wijkontwikkeling zichtbaar worden gemaakt.

Staddoetmee

We investeren in innovatieve vormen van participatie en experimenteren met nieuwe methoden van lokale (directe) democratie. We hebben daarbij een stevige ambitie om onze lokale democratie met participatieve vormen van (wijk)democratie te versterken. We organiseren samen de dialoog tussen wijkbewoners, waardoor er meer dynamiek in de wijken en variatie in participatievormen is. We beogen zo meer betrokkenheid van inwoners bij elkaar en bij de Stad en de dorpen te creëren. Ook beogen we dat er meer en andere bewoners actief worden, en dat inwoners samen gedragen beslissingen nemen over hun woon- en leefomgeving.

In het kader van de Omgevingswet werd met 'Next City' een aanzet voor een Participatieleidraad vastgesteld, die in 2019 verder wordt uitgewerkt en breed wordt toegepast. In dat kader werkten we ook aan de realisatie van een Toolkit, die in 2019 gereed is. Deze helpt bij het organiseren van democratische processen door gemeente, initiatiefnemers en ontwikkelaars. Ter voorbereiding van de implementatie van de Omgevingswet. Hiermee geven we ook vorm en inhoud aan de lessen uit het Rekenkamerrapport Burgerbetrokkenheid van eind 2017. Ook droegen we in 2018 bij aan het verstevigen van de Noordelijke samenwerking en kennisdeling met andere gemeenten.

Vijf experimenten in het gebiedsgericht werken

De vijf experimenten in het gebiedsgericht werken zijn in volle gang. De Coöperatieve Wijkraad Oosterparkwijk, met 11 ingelote bewoners en 6 raadsleden, werd geïnstalleerd na een intensieve voorbereiding met de wijk en de gemeenteraad. Het wijkpanel van 400 bewoners wordt regelmatig digitaal geraadpleegd, en de eerste besluiten zijn genomen en uitgevoerd. In De Wijert kwam het levendige proces van de Wijkdeal, met talloze goed bezochte wijkbijeenkomsten, tot een mooi slot met ruim 800 mensen die hun stem uitbrachten op programma's en projecten in de wijk en zo de wijkagenda vormden. Met Golvend Lewenborg bepalen de bewoners de vorm en het tempo van het participatieproces. De uitvoering van de plannen van het A-kwartier is, samen met bewoners, in volle gang. Wijkbedrijf Selwerd is dé plek voor initiatief geworden. Van hieruit is de wijkvernieuwing gestart en ontstaan nieuwe plannen voor de buurt.

Digitale Democratie

In het kader van deelname aan de landelijke Pilot Digitale Democratie vanuit het ministerie van BZK werken we aan de realisatie van een Gronings Platform voor Digitale Democratie in 2019. Hiermee wordt het voor bewoners makkelijker en laagdrempelig om mee te denken, mee te beslissen en te adviseren. En kunnen we meer en andere inwoners betrekken. Dit digitale platform is bedoeld als aanvulling op de bestaande participatieve processen en kent agenderende functies (bijvoorbeeld voorstellen doen om de straat, wijk, dorp of stad te verbeteren), meedenkende functies (samen plannen verder ontwikkelen) of beslissende functies (zoals het verdelen van budgetten).

Studenten en WIJS (Wijk Inzet door Jongeren en Studenten)

Met WIJS (Wijk Inzet door Jongeren en Studenten) is een netwerkorganisatie opgezet waarbij studenten van de Hanzehogeschool en Rijksuniversiteit Groningen succesvol worden ingezet bij maatschappelijke wijkondersteuning. Door middel van onderzoek, activiteiten en ondersteuning leveren studenten een positieve bijdrage aan diverse wijken. WIJS heeft in 2018 de inzet van studenten in Groningen uitgebouwd

en gecontinueerd en de doelen van WIJS worden nagestreefd. Effecten dat WIJS merkt zijn onder andere dat studenten meer betrokken raken met de stad en dat steeds meer buurtbewoners succesvol worden geholpen dankzij studenteninzet. Inmiddels is een samenwerkingsovereenkomst tussen de gemeente en de Hanzehogeschool ondertekend waardoor continuïteit voor de aankomende jaren is gewaarborgd. Daarnaast zijn meer partijen geïnteresseerd in een samenwerking met WIJS waardoor groei kan worden gerealiseerd.

Geld

Integraal gebiedsgericht (bedragen x1,000 euro)	Begroting 2018	Realisatie 2018	Resultaat/ reserve
Doorontwikkeling Basismonitor Wijkkompassen	250	250	0
StadDoetMee	200	157	43
Bijdrage ID-banen	200	200	0
Straathoekwerk	250	250	0
Buurtconciërges	60	71	-11
Buurtbemiddeling	40	42	-2
Contributie G32, Platform31	70	62	8
Totaalbudget Algemeen	1.070	1.032	38

Centrum

Wijken en buurten

Binnenstad, Binnenstad-Oost, A-Kwartier, Binnenstad-West, Hortusbuurt, Ebbingekwartier, Universitair medisch centrum Groningen, Hoofdstation en omgeving. De sociale voorzieningen van WIJ-Groningen zijn georganiseerd in [WIJ Schilderswijk/Centrum](#) aan de Oosterstraat.

Wat wilden we bereiken?

- Uitvoeren van het uitvoeringsprogramma van de binnenstadvisie 'Bestemming Binnenstad'. Een toelichting daarvan vindt u op www.ruimtevoorjou.groningen.nl;
- Met het flitsteam de overlast van de geparkeerde fiets aanpakken;
- Uitvoeren stadsdeelbeheerprogramma Centrum;
- Terugdringen van overlast, het vergroten van veiligheid en het handhaven van de openbare orde, waarbij veilig uitgaan een speerpunt blijft;
- Sociale samenhang vergroten middels initiatieven van bewoners, ondersteund door WIJ Schilderswijk/Centrum;
- Uitvoeringsprogramma A-kwartier.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Bestemming Binnenstad: verbeteren verblijf- en woonklimaat Binnenstad

Het verbeteren van het verblijfsklimaat voor de voetganger en fietser is één van de speerpunten in Bestemming Binnenstad. In 2018 is de herinrichting van de westelijke Binnenstad grotendeels afgerond. De nieuwe bushalte aan de A-weg en de herinrichting van de A-straat en de Brugstraat zijn gereed. Een deel van de Munnekeholm en het 'Minerva-plein' op de kop van het Zuiderdiep worden in 2019 afgerond. De aanleg van de nieuwe Kattenbrug heeft niet in 2018 kunnen beginnen in verband met een planologische procedure. In 2018 hebben we een aantal oplossingen uitgetoetst om hinderlijk gestalde fietsen tegen te gaan. Inzet van fietsstewards en het aanleggen van tijdelijke en definitieve fietsvakken zijn daarvoorbeelden van. In de loop van 2019 opent de fietsenstalling onder het Groninger Forum. Ook zijn er volop woningen gebouwd in het Ebbingekwartier.

Economische agenda: samenwerking en invulling G-kwadraat en evenementen

Ondernemers in de binnenstad zijn goed georganiseerd. Ze maken straten sfeervol en herkenbaar, zetten zich in voor de uitwerking van de Binnenstadsvisie en werken onderling goed samen. Hierdoor loopt de samenwerking met de gemeente over het algemeen soepel. We ondersteunden in 2018 verschillende winkelstraten met uiteenlopende vragen met betrekking tot bijvoorbeeld vergroening, herinrichting, het organiseren van een evenement en het ophangen van gekleurde linten. Het evenementenprogramma 2018, met Eurosonic Air, Zomerstad, Mode 050, WinterWelVaart en het Ploegjaar, heeft bijgedragen aan de aantrekkelijkheid van de stad en aan het positieve imago van Groningen.

Toekomstvisie A-kwartier: uitvoeringsprogramma

In 2016 is de toekomstvisie voor het A-kwartier vastgesteld en is gestart met het transformeren van het gebied. De visie vormt een 'routekaart' voor maatregelen in de openbare ruimte. In 2018 heeft de gemeenteraad een leegstandsverordening vastgesteld voor deze straten. Daarmee kan de gemeente ingrijpen als de leegstand te lang duurt. Met de toepassing van deze regeling wordt in 2019 gestart. Voor de Visserstraat en De Laan ligt een definitief ontwerp klaar. De uitvoering van deze herinrichting is uitgesteld, om de nutsbedrijven in de gelegenheid te stellen eerst kabels en leidingen te vervangen. Intussen wordt – samen met de woningcorporaties en de Rijks universiteit Groningen gewerkt aan een plan om De Laan groener te maken. In 2019 wordt dit werk uitgevoerd.

Uitvoeren stadsdeelbeheerprogramma Centrum

In de hele binnenstad wordt de bestrating vervangen door een betere, minder gladde gele steen. Dit gebeurt in het tempo van de nutsbedrijven bij de vervanging van de kabels en leidingen. Dit zal nog een aantal jaren duren.

Conclusie Wat hebben we bereikt?

De uitvoering van de binnenstadsvisie Bestemming Binnenstad en het A-kwartier vordert gestaag. Het project A-kwartier zal in 2019 worden afgerond. De uitvoering van de binnenstadsvisie zal nog zeker doorlopen tot en met 2021. De leegstand van winkelpanden is significant gedaald en zijn er minder wisselingen dan in voorgaande jaren. Het terugdringen van overlast en vergroten van de veiligheid en het handhaven van de openbare orde blijft een punt van aanhoudende zorg in de binnenstad. Vergroening van de binnenstad leeft. Zo is aan de Oosterstraat gevelgroen bij winkels gekomen en zijn de bloembakken bij de gevels van woningen aan het Martinikerkhof vernieuwd. Tenslotte is ingezet om de overlast van de gestalde fiets te verminderen onder andere met fiets-stewards.

Geld

Integraal gebiedsgericht (bedragen x1,000 euro)	Begroting 2018	Realisatie 2018	Resultaat/ reserve
Toekomstvisie A-kwartier	400	400	0
Aanpak fietsparkeren	100	100	0
Wijkwethoudersbudget	200	89	111
Totaalbudget Centrum	700	589	111

Oude wijken

Wijken en buurten

Noorderplantsoenbuurt, Oranjebuurt, Schildersbuurt, Kostverloren, De Hoogte, Indische buurt, Professorenbuurt, Oosterparkwijk, Woonschepenhaven. In dit stadsdeel zijn drie WIJ-teams actief: [WIJ Schilderswijk/Centrum](#), [WIJ Korrewegwijk](#) en [WIJ Oosterparkwijk](#).

Wat wilden we bereiken?

- Herschikking buurtaccommodaties Oosterparkwijk;
- Uitvoeren sociaal programma Oosterparkwijk in verbinding;
- Start van het experiment Coöperatieve Wijkraad in de Oosterparkwijk;

- Start van de wijkvernieuwing in Indische Buurt en De Hoogte met het integraal sociaal programma Wel maakt 't verschil?;
- Gebiedsgerichte aanpak armoedebeleid, opvoeden en veiligheid in de Oosterparkwijk, Indische buurt/de Hoogte en Kostverloren;
- Ontwikkeling van Cortinghuis c.q. Aletta Jacobshuis (Edanz) als laagdrempelige buurtvoorziening in de Hoogte;
- Ontwikkeling en ondersteuning/faciliteren van buurtinitiatieven.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Wijkvernieuwing Indische buurt en De Hoogte: werkprogramma 'Wel maakt 't verschil? 2018-2019'

Het programma 'Wel maakt t verschil' maakte onderdeel uit van het gebiedsprogramma Oude Wijken 2018 en is in de loop van 2018 opgenomen in het wijkvernieuwingsplan De Hoogte/Indische Buurt. Het programma richt zich op sociale interventies in De Hoogte en Indische Buurt.

Vanaf mei 2018 is door bewonerscoöperatie Goeie Buurt gestart met het straatgewijs voeren van gesprekken met bewoners. Hierdoor zijn meer bewoners actief geworden en meer betrokken bij elkaar en bij de buurt. Er wordt met 600 huishoudens gesproken. Het project is nog niet afgerond en wordt voortgezet in 2019. Met woningcorporatie Lefier zijn voorbereidingen gestart om een pilot voorzieningswijzer uit te voeren. Mensen met een laag inkomen besparen op uitgaven en verwerven toeslagen en kwijtscheldingen. Samen met de Goeie Buurt en Wijkbedrijf Selwerd is in beide wijken een buurtconciërge gestart die samen met bewoners allerlei activiteiten uitvoert. In 2018 zijn we ook gestart met het project 'Kinderdromen, durven doen' waar dromen van kinderen en het realiseren ervan centraal staan. Dit thema staat centraal in de wijkvernieuwing.

In De Hoogte hebben we gewerkt aan het bereik van de ontmoetingsplekken in de wijk. Edanz ontwikkelt zich naast stedelijk initiatief tot een voorziening voor de inwoners van De Hoogte. In het kader van de wijkvernieuwing wordt de voorziening steeds meer een centrale plek voor positieve gezondheid. In 2019 wordt het Cortinghuis samen met allerlei wijkpartners ontwikkeld tot het centrum voor kinderen en jongeren in de wijk. In de zomer is bijgedragen aan kinderactiviteiten. Daarnaast is er in 2018 een drukbezocht wijkgesprek (burgemeester, hoofdofficier, districtschef) in het Cortinghuis geweest. Uit dit gesprek zijn allerlei acties uitgevoerd waaronder aanpak van jeugdoverlast en verkeersmaatregelen.

In De Hoogte en Indische Buurt zijn veel ideeën en plannen van bewoners uitgevoerd. We hebben verkeersaanpassingen gedaan in het kader van de Gordel van Smaragd. Samen met bewoners is een nieuwe speeltuin gerealiseerd in de Arubastraat, een buitenfitness in het Molukkenplantsoen, en de speelplek aan het Agnetapark is verbeterd. Samen met kinderen zijn ideeën bedacht voor een nieuwe speelplek aan de Noorderspoorsingel. Mooi is dat naast actieve bewoners van Klavertje vier in 2018 ook een bewonersplatform is opgericht in De Hoogte.

Professorenbuurt

In deze wijk is een bewonersinitiatief vlakbij de Hamburgervijver van een aantal nieuwe wijkbewoners gefaciliteerd. Hierdoor is hier nu een speelweide met groen, pluktuin, speeltoestellen en een speelheuvel. Bij het Eussoniusplein zijn in het kader van een bewonersinitiatief samen met de Hanzehogeschool schetsen gemaakt voor een nieuwe invulling van het plein.

Oosterhamrikzone

De mogelijke komst van een nieuwe auto- en busverbinding wordt gekoppeld aan de herontwikkeling van de gebieden aan weerszijden van het Oosterhamrikkanaal en verbetering van het woon- en verblijfsklimaat in de Oosterparkwijk en de Korrewegwijk. Naast de verbinding bestaat het uit het fietsvriendelijk maken van de Korreweg, het vervangen van de Gerrit Krolbrug, een plan voor de busbaanbrug over het Van

Starckenborghkanaal en verkeersmaatregelen om de doorstroming te verbeteren. In 2018 heeft uw raad verzocht om een aantal extra onderzoeken en aanvullende plannen. De verdere uitwerking gebeurt in samenspraak met de omgeving.

Oosterparkwijk

Het verdwijnen van het Treslinghuis heeft een grote impact op de Oosterparkwijk. De entree en de activiteiten van het WIJ-team hebben verspreid over de wijk hun plek gevonden. Met 'Oosterparkwijk in verbinding' hebben we een sociaal uitvoeringsprogramma waarin we samenwerken met het WIJ-team. Gericht op veiligheid, armoede, gezondheid en het opvoedingsklimaat. Dit leidt tot extra activiteiten op nieuwe plekken in de wijk. Zo zijn nieuwe doelgroepen bereikt. De opmaat naar '100 jaar Oosterparkwijk' is eind 2018 gestart met een kerstmarkt.

Daarnaast hebben we met WerkPro een goede partner gevonden die het beheer van de verschillende accommodaties op zich neemt. Met al deze partijen zitten we om tafel om te komen tot een nieuw buurthuis in de Oosterparkwijk. Samen met de winnaars van de prijsvraag Who Cares hebben we een eerste haalbaarheidsonderzoek uitgezet. De positieve resultaten hebben geleid tot een vervolg, waarin we met accommodatiebesturen, WIJ-team, Bewonersorganisatie Oosterpark, WerkPro en gebiedsteam werken aan de realisatie, exploitatie en programmering van dit nieuwe buurthuis. Voor dit meerjarenproject reserveren we budget uit 2017 en 2018.

Coöperatieve Wijkraad Oosterpark

In 2018 is gestart met de Coöperatieve Wijkraad Oosterparkwijk, een uniek experiment in Nederland. 11 gelote bewoners hebben samen met 6 gemeenteraadsleden zeggenschap gekregen over verschillende onderwerpen, waarvan zij vinden dat die er toe doen in de wijk. Een geloot Wijkpanel van 400 Oosterparkers heeft deze onderwerpen bepaald en wordt regelmatig bevroegd naar hun mening. De Coöperatieve Wijkraad heeft volledige vrijheid hoe zich te organiseren, zolang ze maar beslist zoals de wijk zou beslissen. Naast het uitkeren van verschillende subsidies en het plaatsen van hondenhalthes (in strijd met het gemeentelijk beleid), brengt de Coöperatieve Wijkraad ook een gesprek in de wijk teweeg. Zowel bij de leden van de Wijkraad en het Wijkpanel, als in de wijk, over bijvoorbeeld zeggenschap, democratie, en elkaar aanspreken.

Woonschepenhaven

Het project revitalisering woonschepenhaven is afgesloten. Wel zijn er nog klussen opgepakt die nog niet goed zijn afgerond in het voorgaande project. Inmiddels is er ook een nieuw project gestart, het bestemmingsplan voor de Woonschepenhaven. Ook is er inzet vanuit het WIJ-team gepleegd.

Schilderswijk

In de Schilderswijk hebben bewoners in 2018 hun visie op de wijk afgerond en gepresenteerd in de zogenaamde Panoramavisie. Belangrijke onderdelen hierin zijn verenigingsleven, duurzame energie, sociale cohesie en (studenten)overlast, welstand, bestemmingsplannen/vergunningen, voorzieningen en meer kwalitatief groen. In 2018 zijn drie bewonersinitiatieven gefaciliteerd. Het Blekersplantsoen is vergroend waardoor dit nu een mooie ontmoetingsplek in de buurt is. Ook is de Jozef Israëlststraat heringericht waardoor er minder fietsoverlast is. Tenslotte is er een start gemaakt met de herinrichting van het park 'Het Palet' waardoor er straks veel meer gebruik kan worden gemaakt van deze mooie omsloten plek tussen het Taco Mesdagplein, Hofstede de Grootkade en Wassenberghstraat. Studenten van WIJS hebben in overleg met bewoners onderzoek gedaan naar het verminderen van overlast tussen studenten en andere bewoners.

Kostverloren

Kostverloren wordt zichtbaar opgeknapt. Het vervangen van de riolering duurt echter langer dan verwacht. De straten worden daarna opgeknapt, in goed overleg met de buurt. Minder zichtbaar is de geconcentreerde problematiek in verschillende straten in Kostverloren. Samen met het WIJ-team en Nijestee zijn we een verkenning gestart naar een stratenaanpak. Om deze mensen sterker en weerbaarder maken en de binding met de buurt te verstevigen. De wil om Kostverloren te ontwikkelen is groot bij de actieve maatschappelijke partijen en buurtorganisaties. Samen zijn we het proces Kostwinning gestart. Onder deze vlag, met gedeeld eigenaarschap, ontwikkelen we verschillende projecten en stemmen we activiteiten af.

Noorderplantsoenbuurt en Oranjebuurt

De aankondiging van het vervangen van de riolering en daarbij de kap van vele bomen in de Noorderplantsoenbuurt bracht veel beroering. Besloten is om per straat samen met de bewoners naar een oplossing te streven waarbij zowel de riolering vervangen kan worden en bomen behouden of vervangen worden. In navolging van de G1000 en de Wijk G100 Korrewegwijk is dit jaar in de Oranjewijk een Wijk G100 gehouden. Dit initiatief van een groep actieve bewoners bracht in september 100 door de gemeente ingelote bewoners uit de Noorderplantsoenbuurt en Oranjebuurt samen. Van hieruit zijn verschillende ideeën ontstaan die al snel tot concrete plannen en realisatie zijn gekomen in deze actieve buurten. In vertrouwen worden beslissingen aan de wijk overgelaten.

Conclusie **Wat hebben we bereikt?**

2018 stond in het teken van de start van verschillende processen, na soms jarenlange voorbereiding. We noemen de organisatie van de Wijk G100 in de Oranjewijk, de start van de Coöperatieve wijkraad in de Oosterparkwijk, de presentatie van de Panoramavisie in de Schildersbuurt, de oprichting van een nieuw bewonersplatform in de Hoogte, het haalbaarheidsonderzoek naar accommodaties in de Oosterparkwijk, de start van de wijkvernieuwing in De Hoogte en Indische buurt, en de doorstart van Kostwinning in Kostverloren. Met het uitvoeren van programma's, het sturen op samenwerking en ondersteunen van bewonersinitiatieven gaan we onverminderd door.

Geld

Integraal gebiedsgericht (bedragen x1,000 euro)	Begroting 2018	Realisatie 2018	Resultaat/ reserve
Buurtaccommodaties Oosterparkwijk	200	18	182
Oosterparkwijk in Verbinding	100	54	46
Werkprogramma Indische buurt / de Hoogte	185	52	133
WIJS	10	16	-6
Projecten Schilderswijk	50	93	-43
Kostwinning: verbinding accommodaties	15	0	15
Wijkwethoudersbudget	200	261	-61
Totaalbudget Oude Wijken	760	494	266

Zuid

Wijken en buurten

Zeeheldenbuurt, Badstratenbuurt, Laanhuizen, Grunobuurt, Rivierenbuurt, Herewegbuurt, Oosterpoort, Corpus den Hoorn, Hoornse meer, Hoornse Park, Piccardthof, De Wijert, De Wijert-Zuid, Helpman, Coendersborg, Villabuurt, De Linie, Europapark, De Meeuwen, Klein Martijn. In dit gebied zijn drie WIJ-teams actief: [WIJ Rivierenbuurt](#), [WIJ De Wijert](#) en [WIJ Corpus den Hoorn](#).

Wat wilden we bereiken?

- Verbinding versterken tussen de Hoornse wijken met Sport, beweging, jeugd, onderwijs en de openbare ruimte als speerpunten;
- Faciliteren van bewonersbedrijf De Stroming in de Rivierenbuurt en inzet op verhoging van de leefbaarheid door verbinding tussen gescheiden bevolkingsgroepen en bieden van dagbesteding aan geïndiceerde en niet-geïndiceerde buurtbewoners;
- Realiseren uitkomsten van Wijkdeal De Wijert. De Buurtsamenwerking Wijert Helpman door laten groeien naar een uitvoeringsorganisatie van de agenda en bewonersinitiatieven uit het stadsdeel;
- Doorontwikkeling van de gedachte een Huis voor de Buurt in De Wijert Helpman naar een volwaardige collectieve, preventieve voorziening die zorgvraag naar het Wij-team omlaag brengt;
- Wijkwethoudersbudget met als uitgangspunt cofinanciering inzetten op initiatieven, kansen, knelpunten en bedreigingen.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Oosterpoort

Met het aantreden van een nieuw en slagvaardig bestuur in het Poortershoes is de functie van het buurthuis als spil in de wijk versterkt. Het bestuur is samen met bewoners op zoek naar manieren en activiteiten die de binding met de buurt en de bewoners verder versterken. Ook rond de verduurzaming en uitstraling van het gebouw zijn samen met het gebiedsteam plannen in de maak om dit gestalte te geven.

Rivieren- en Herewegbuurt

De Stroming en DIG050 werken steeds hechter samen. Het aantal bezoekers en participanten is gestegen van 5500 in 2017 naar meer dan 16.000 in 2018. Participatiebanen zijn uitgegroeid naar regulier werk en er is sprake van een algemene voorziening in de wijk, voor mensen met een indicatie tot een praatje met de burens. Samen met WIJ-team, [Maatschappelijke Participatie](#), Kansen In Kaart en het gebiedsteam is er een start gemaakt om te komen tot een outreachend activeringsteam dat zich tot doel stelt zelf- en samenredzame gemeenschappen in de Grunobuurt, Rivierenbuurt en Herewegbuurt bij elkaar te brengen. We verwachten dat hiermee een collectieve preventieve voorziening in de wijk ontstaat die bewoners hulp biedt bij vraagstukken rond eenzaamheid, armoede, sociaal isolement en werk. De herinrichting van de Barestraat is in samenspraak met de bewoners gerealiseerd.

De Wijert en Helpman

De Wijkdeal is na de stemweek in november 2017 in 2018 uitgegroeid naar een buurtcoöperatie die het motorblok vormt dat de ontwikkelingen in de wijk realiseert. Ook de wijkvernieuwing en de woningcorporaties hebben hun plaats ingenomen in deze structuur. Rondom vijf thema's zijn tal van projecten uitgevoerd: Verkeer, Groen en buiten zijn, Meedoen en samen zijn, Bouw en duurzaamheid en Kunst en historie. Bij Verkeer en Bouw en Duurzaamheid is van een aantal projecten de planfase afgerond, maar konden de projecten in 2018 nog niet worden gerealiseerd omdat de uitvoering die daarvoor nodig is niet in de wintermaanden kan worden gerealiseerd.

De samenwerking met bewoners, onderwijs en bedrijfsleven heeft geleid tot een werk-leerbedrijf: Samen Werkende Ondernemers (SWO). Vijftien mensen volgen een opleiding en hebben een baangarantie bij één van de deelnemende hoveniersbedrijven. De opdrachtenportefeuille wordt gevuld door bewoners en andere partijen actief in de Wijkdeal. Met de programmaliijnen en projecten van de Wijkdeal is gelijktijdig een start gemaakt met de wijkvernieuwing in het noordelijk deel van de wijk waarvoor de raad middelen ter beschikking heeft gesteld.

Het Wijkdealcafé is een begrip geworden waar bewoners in de wijk, studenten, ondernemers, corporaties en gemeente elkaar treffen. Het is een huis voor de buurt geworden waar iedereen zijn of haar vragen en initiatieven kwijt kan, hulp, ondersteuning en zingeving kan vinden. Een mooi voorbeeld is de nieuwe

wijkconciërge. Zij is vooral actief rond het gebied van het Hendrik de Vries plantsoen en het winkelcentrum Van Lenneplan. In heel korte tijd is zij een zeer gewaardeerd onderdeel van de wijk geworden die naast het fysiek schoonhouden van het gebied een belangrijke sociale functie in de wijk op haar geheel eigen wijze invult.

Corpus den Hoorn en Hoornse wijken

Corpus en Hoornse wijken zijn door het WIJ-team gericht bevestigd op kansen, knelpunten en mogelijkheden. Deze zijn door middel van straatacties bijeen gebracht. Quick wins zijn gerealiseerd, de langere termijn opgaven zijn verzameld en worden ingebracht in een meerjarenplanning. Knelpunten rond verkeer en overlast bij de Semmelweisstrook zijn samen met de school, bewoners, de Semmelstee, het WIJ-team, stadsbeheer en het gebiedsteam opgelost. Er is een duurzame overlegstructuur opgezet waarin buurt- en opbouwwerk een verbindende rol tussen de partijen inneemt.

Conclusie Wat hebben we bereikt?

We hebben met succes gewerkt aan datgene wat in voorgaande jaren is ingezet. Door langdurig aanwezig te zijn in de wijken groeit het vertrouwen tussen bewoners en de aanwezige partijen en is het vertrouwen in een aanwezige, laagdrempelige en participerende overheid gegroeid. Het samenbrengen van mensen en partijen leidt tot kansen en mogelijkheden om knelpunten weg te nemen en oplossingen voor problemen te vinden die niet direct voor de hand liggen. Dit zien we bij Samen Werkende Ondernemers, Stroming en DIG050 en Wijkdeal de Wijert. In de Wijkdeal is een vliegende start gemaakt met de uitvoering van projecten. We zijn gekomen tot een democratisch model waarin een meerjarenbegroting is vastgesteld, die beklonken is door College en Raad. De interesse voor de Wijkdeal is dan ook groeiend.

Geld

Integraal gebiedsgericht (bedragen x1,000 euro)	Begroting 2018	Realisatie 2018	Resultaat/ reserve
Rivierenbuurt, Herewegbuurt, Vier wijken	150	64	86
De Wijert Helpman	450	152	298
Corpus den Hoorn / Hoornse wijken	100	18	82
Wijkwethoudersbudget	200	150	50
Totaalbudget Zuid	900	384	516

Oost

Wijken en buurten

Beijum, Noorderhoogebrug, De Hunze, Van Starckenborgh, Drielanden, Ruischerwaard, Zilvermeer, Lewenborg, Oosterhoogebrug, Ulgersmaborg, Noorddijk, Ruischerbrug, Middelbert, Engelbert, Euvelgunne, Meerstad. Dit gebied heeft twee WIJ-teams: [WIJ Beijum](#) en [WIJ Lewenborg](#).

Wat wilden we bereiken?

- (Door)ontwikkelen en uitvoeren van een Integrale stedelijk en gebiedsgerichte aanpak voor Beijum en Lewenborg in het kader van positief opgroeien, armoedebestrijding, Healthy Ageing en jongerenproblematiek;
- Koppelen van het onderzoek naar Vastgoed in Beijum aan wijkvernieuwing in Beijum;
- Realiseren van een derdengebouw in Beijum-Oost; gevolgd door de start van de nieuwbouw voor Innersdijk;
- Heerdenaanpak continueren met Bentismaheerd en Froukemaheerd.
- Inzetten op bewonersparticipatie in Meerstad;
- De uitvoering van de wijkontwikkeling in Oosterhoogebrug verder vorm geven;
- Verrichten van een onderzoek naar de Winkelcentra Beijum-West en Beijum-Oost en Wibenaheerd;

- Bewonersparticipatie: ontwikkelen en ondersteunen van buurtinitiatieven zoals Golvend Lewenborg, de Groene Long, de Sociale Long Beijum, de Oude Bieb en de Wegwijzer.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Armoede in Beijum en Lewenborg

Samen met professionals en bewoners zijn we gestart met Kansrijk Oost. Het doel is om met deze nieuwe aanpak twintig huishoudens met maatwerk en intensieve begeleiding uit de armoede te halen. We merken verbetering in de samenwerking met vrijwilligers en organisaties en ontwikkelen maatwerk vanuit de vraag van de huishoudens. Daarnaast komen belemmeringen door wet- en regelgeving naar voren en kan de dienstverlening van gemeente en WIJ Groningen verbeterd worden. De pilot loopt door tot eind 2019. Ook werken we met energiecoaches in Beijum en Lewenborg, dit doen we in samenwerking met de woningcorporaties. Zij geven advies over energiebesparende maatregelen en hoe de energierekening omlaag gebracht kan worden door minder stroom, gas en water te verbruiken. Daarnaast wordt er aandacht gegeven aan het verbeteren van het woon/leefklimaat. In Beijum wordt aangesloten bij de Heerdenaanpak, in Lewenborg is begonnen in de straten met sociale huurwoningen. We continueren dit project voor twee jaar.

De Oude Bieb

In het kader van het Armoedebelief is in de Oude Bieb in Lewenborg een centrale locatie met steun van Lefier ingericht, die ruimte en mogelijkheden biedt aan lokale (bewoners-) initiatieven die van betekenis zijn voor armoedebestrijding voor de wijk. Vanuit deze plek wordt met een winkel, werkleertrajecten en initiatieven die bijdragen aan Golvend Lewenborg gewerkt. Nieuwe projecten waar aan gewerkt wordt richten zich op informele zorg, zelfregie en herstel.

Taalhuis

In het kader van de aanpak van laaggeletterdheid is in Beijum een Taalhuis gestart in november 2018. Het Taalhuis is in samenwerking met WIJ, Alfacollege, Noorderpoortcollege en de stichting Lezen en Schrijven tot stand gekomen. Er is een start gemaakt met het realiseren van een Taalhuis in Lewenborg in 2019.

Wijkvernieuwing Beijum

Begin 2018 is het Koersdocument "Beijum: het beste van stad en ommeland" vastgesteld door uw raad. We ambiëren een gezonde, veerkrachtige, inclusieve wijk met gemeenschapszin. Dat betekent minder armoede, meer participatie, een duurzame en aantrekkelijke wijk voor jong, oude en nieuwe bewoners, vol bedrijvigheid. De opgaven worden verder uitgewerkt in een uitvoeringsplan. In het kader van de wijkvernieuwing is een aantal onderzoeken gestart.

De winkelcentra Beijum-West, Beijum-Oost functioneren niet optimaal. Dit blijkt uit bezetting van panden en inrichting van de openbare ruimte. Er is een studie verricht naar de mogelijkheden om dit te verbeteren in samenwerking met het stedelijk programma [Economie en werkgelegenheid](#). Dit heeft een ontwikkelrichting met een ambitie voor 2030 gegeven per winkelgebied. Als vervolg op een stedenbouwkundige en cultuurhistorische analyse wordt een stedenbouwkundig onderzoek naar de Wibenaheerd gestart in 2019. In het najaar is een onderzoek gestart door KAW Architecten naar de vraag en het aanbod van de voorzieningen in Beijum. De resultaten zullen in het voorjaar 2019 bekend zijn.

Samen met de woningcorporaties, politie, bewoners, ondernemers en WIJ Beijum zijn we al enige jaren aan het werk om de Heerden te verbeteren. De Heerdenaanpak is onderdeel van de Wijkvernieuwing in Beijum. In 2018 is verder gewerkt aan de uitvoering van het parkeerplein aan de Atensheerd; de planontwikkeling rondom de Godekenheerd is verder uitgewerkt en de aanpak voor de Galkemaheerd is gestart. Het was de bedoeling om te starten met twee andere heerden, maar er is gezamenlijk met de woningcorporaties besloten dit in een later stadium te doen en te starten met de Galkemaheerd.

Jeugd in Oost

Jongerenparticipatie is integraal onderdeel van ons gebiedsprogramma en het stedelijk programma [Positief Opgroeien](#). De relatie met talentvol, veilig en gezond opgroeien wordt gelegd. Participatie geeft jongeren meer grip op hun eigen wereld en versterkt hun eigen kracht en regie. In 2018 is de nieuwe methodiek *Plus-Min-Mee* bij de aanpak van problematische jeugdgroepen verder geïmplementeerd. Deze methodiek draagt ook bij aan het versterken van de samenwerking tussen alle betrokken partijen.

Kinderzomeruniversiteit Beijum

In het koersdocument van de wijkvernieuwing komt naar voren dat Beijum een wijk is waar kinderen en jongeren die kansen missen die zij nodig hebben om zich goed te ontwikkelen. Uit onderzoek blijkt dat veel kinderen op basisscholen gedurende de zomervakantie in niveau achteruitgaan. Met CBS De Heerdsteep hebben we de Kinderzomeruniversiteit georganiseerd met een programma van zowel leerzame als leuke activiteiten, om hun niveau op peil te houden. De lessen tijdens deze week werden verzorgd door pabostudenten van de Hanzehogeschool en NHL Stenden Hogeschool. Deze pilot was zo succesvol dat alle basisscholen in Beijum hebben besloten aan het project in 2019 mee te doen.

Lewenborg XL

In Lewenborg hebben scholen, kinderopvangorganisaties, WIJ Lewenborg en de gemeente gezamenlijk gewerkt aan het opstellen van een integraal wijkplan voor een vreedzame wijk. Pijlers in dit wijkplan zijn: kansrijk, veiligheid en gezondheid. Doel is het voorkomen en tegengaan van achterstand, voorkomen van jongerenoverlast en vergroten van het perspectief van jeugd. Gericht op de problematiek van jongeren zijn al een aantal activiteiten gestart en deze worden in 2019 doorgezet.

Groenbeheer

In Beijum en Lewenborg dragen groepen vrijwilligers bij aan het groenonderhoud, vooral op de overgang van particulier naar openbaar gebied. Er is een werkgroep voor de herinrichting van speelplekken gestart. Deze bestaat uit bewoners, de Bewonersorganisatie, WIJ Beijum en de gemeente. Er zijn inmiddels al meerdere speelplekken gerealiseerd in de Rensemaheerd, Jaltadaheerd, Fultsemaheerd, Grevingaheerd en Bunnemaheerd.

Bewonersparticipatie

De bewonersbeweging de Sociale Long In Beijum is gestopt. Een aantal leden van de Sociale Long is nog individueel betrokken bij de Wijkvernieuwing. In de Wegwijzer vinden veel activiteiten plaats voor en door Beijumers. De bewonersorganisatie Beijum heeft zich sterk gemaakt om samen met andere partners in de wijk een digitaal platform voor Beijum ([Beijum.nl](#)) te realiseren. In het gebouw van de Wegwijzer organiseren zij maandelijkse inloopbijeenkomsten voor bewoners. In samenwerking met Werkpro, het Noorderpoort College, Leger des Heils, Buurtcentra in Beijum, het Trefpunt en WIJ Beijum is het Wijkgilde Beijum gestart. Beijumers zonder diploma of betaald werk konden zich inschrijven voor een 1-jarige MBO-opleiding met een stageplek bij één van deze wijkorganisaties. In Lewenborg is een paar jaar geleden Golvend Lewenborg ontstaan vanuit betrokken en actieve bewoners. Golvend Lewenborg is een experiment en stimuleert op positieve wijze initiatieven van bewoners. Mooi voorbeeld in 2018 is de Buurtcamping. In Meerstad is samen met bewoners en kinderen van de school een speelplek en een moestuin gerealiseerd.

Fietspad A7-lintdal

De realisatie van het fietspad was sinds 2016 een uitgesproken wens van de bewoners van de MEER-dorpen (Middelbert, Engelbert, Euvelgunne, Roodehaan) en is gerealiseerd.

Conclusie Wat hebben we bereikt?

De samenwerking van het gebiedsteam met bewoners en maatschappelijke partijen in de wijken levert elk jaar meer verbinding op. We gaan daarbij experimenten en pilots niet uit de weg. De uitwerking voor de wijkvernieuwing Beijum krijgt vorm doordat we aansluiten bij de wijkontwikkeling door betrokkenheid van bewoners en partijen in de wijken. Deze ontwikkeling is ook zichtbaar in de andere wijken en dorpen, met onder andere Golvend Lewenburg en bijvoorbeeld een eigen dorpsvisie van MEERdorpen. We zijn trots dat bewoners bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke problemen met hun initiatieven op het gebied van jeugd, armoede, groen, werk en het verbeteren van de leefomgeving.

Geld

Integraal gebiedsgericht (bedragen x1,000 euro)	Begroting 2018	Realisatie 2018	Resultaat/ reserve
Jeugd in Oost	75	53	22
Armoede Beijum en Lewenburg	80	21	59
Groenbeheer	150	70	80
Heerdenaanpak	250	291	-41
Onderzoek winkelcentra en heerden	50	40	10
Golvend Lewenburg	30	30	0
Sociale Long Beijum	10	2	8
Oude Bieb	10	10	0
De Wegwijzer	50	1	49
Fietspad A7-lintdal	50	27	23
Wijkwethoudersbudget	200	173	27
Totaalbudget Oost	955	718	237

West

Wijken

Hoogkerk, Gravenburg, Leegkerk, Reitdiep, Dorkwerd, De Held, Buitenhof, Vinkhuizen, Selwerd, Paddepoel, Tuinwijk. In het stadsdeel opereren drie WIJ-teams: [WIJ Hoogkerk](#), [WIJ Vinkhuizen](#) en [WIJ Selwerd](#).

Wat wilden we bereiken?

- We continueren de dialoog met bewoners over wijkopgaven, ontwikkeling, projecten en initiatieven. Gemeentebreed via de wijkwethouder en het gebiedsteam. De wijktop-3 vormt hierin een belangrijke focus voor zowel wijk als gemeente;
- In Selwerd starten we met een brede coalitie van partijen met de uitvoering van een nieuw wijkvernieuwingsplan;
- Fysieke aanpak van woningen en leefomgeving, in samenwerking met de corporaties in Selwerd.
- We stimuleren de verdere ontwikkeling van het wijkbedrijf Selwerd;
- Co-creatie vormt de basis waarop we in Paddepoel samen met de wijk vormgeven aan projecten en opgaven. Focus op de centrumzone, Reitdiepzone, Westelijke Ringweg, en Jeugd en Opvoeding;
- Uitvoering van programma 'Vinkhuizen laat niet los', aandachtspunten zijn opvoeding, sport en participatie;
- We stellen een Ontwikkelingsvisie Vensterschool op. Naast de fysieke mogelijkheden van de Vensterschool betrekken wij daarbij ook sociaal maatschappelijke opgaven van de wijk en de bereikbaarheid/verkeersveiligheid van de wijk;
- Stimuleren van bewonerszelfbeheer in Tuinwijk;
- Samen met bewoners van Buitenhof, Gravenburg, de Held en Reitdiep invulling geven aan wijkvoorzieningen die de wijk zelf met partners kunnen realiseren en onderhouden.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Wijk Top 3

Met de top 3 aanpak worden alle wijken in dit gebied gevraagd naar hun prioriteiten per kalenderjaar. Georganiseerde bewoners voeren in de wijk het gesprek over wensen en prioriteiten. In vijf wijken vormt co-creatie een belangrijke werkwijze waarbij deze wijken de gemeente, het WIJ-team, scholen, woningcorporaties en andere partijen actief betrekken. Zowel in de ideeënfase, de uitvoering en/of cofinanciering. Daarnaast blijft er ook ruimte voor relatief eenvoudige initiatieven die met het wijkwethoudersbudget worden gefinancierd. We zien dat vrijwel alle bewonersorganisaties zich rond deze vraagstelling herorganiseren.

Wijkontwikkeling Selwerd

De wijkvernieuwing in Selwerd heeft in 2013 een impuls gekregen met het wijkontwikkelingsplan. De resultaten van de afgelopen vijf jaar hebben wij samen met de wijk en de woningcorporaties voorzien van een forse aanvullende impuls. In het wijkvernieuwingsplan 'Sunny Selwerd' is beschreven hoe de wijkvernieuwing de komende 10 jaar vorm gaat krijgen. Het bovenliggend thema hiervoor is welbevinden voor alle huidige en toekomstige bewoners van de wijk. Belangrijk onderdeel van de wijkontwikkeling is de corporatieve en particuliere woningvoorraad gereed te maken voor de toekomst. De zogenaamde veertien 'stempels' in de wijk vormen het uitgangspunt van onze aanpak en voor betrokkenheid van bewoners. Het wijkbedrijf Selwerd en het wijkplatform Selwerd zijn belangrijke wijkpartners waarmee we de doelen voor de wijk hebben opgesteld en waarmee we over de uitvoering en realisatie afstemmen. Onder het motto "ik doe mee met Sunny Selwerd" krijgen alle projecten regelmatig een podium tijdens kleine en grote bijeenkomsten in de wijk.

Centrumzone Paddepoel/ Co-creatie

De impasse rond de herontwikkeling van het winkelhart van Paddepoel is het afgelopen jaar doorbroken. De oorspronkelijke plannen voor uitbreiding van het winkelgebied zijn ingetrokken en alle partijen zijn voornemens om in samenwerking het nieuwe plan voor het winkelgebied en de zone daaromheen vorm te geven. Bewoners wisten afgelopen jaar een bijzondere rol te spelen door met een eigen projectleider en een animatie partijen aan tafel te krijgen. De energiecorporatie Paddepoel Energiek krijgt verder gestalte. Met de oplevering van het Venuspark wordt verdere ervaring met co-creatie opgedaan. Bewoners waren hier opdrachtgever en de gemeente de opdrachtnemer. Zo krijgt co-creatie Paddepoel op steeds meer deelterreinen vorm.

Vinkhuizen laat niet los

Het programma Vinkhuizen laat niet los heeft de afgelopen jaren gezorgd voor een plus op de sociale inspanningen in deze wijk. Het WIJ-team heeft hierin een initiërende rol. De resultaten van deze aanpak worden zichtbaar, maar vragen nog steeds om aanvulling en bijsturing. Daarbij zijn actieve groepen en instellingen in de wijk, zoals het Vinkhuijs, de Wende, Backbone en de Roege Boys, belangrijke krachten die we faciliteren, en waarmee we samenwerken aan de opgaven in deze wijk.

Bewonersbeheer Tuinwijk

In de wijk is afgelopen jaar op verzoek van bewoners het betaald parkeren regime ingevoerd. Een onderhoud- en beheerteam van bewoners houdt de buurt netjes, helpt bewoners bij kleine tuinklusjes en signaleert vervuiling die zelf of met de gemeente wordt opgelost. Het beheer van het Tuinpad heeft een professionele basis gekregen en werkt nu naar tevredenheid. Met aanliggende wijkaccommodaties wordt gesproken over afstemming en nieuwe samenwerking die past bij deze initiatiefrijke buurt.

Wijken met een hart (Reitdiep, De Held, Buitenhof en Gravenburg)

In deze wijken ontstaat nieuwe saamhorigheid en betrokkenheid bij de eigen wijk en woonomgeving. Zo heeft de bedrijvenvereniging samen met gemeente en bewoners van de Buitenhof een plan voor Park

Kranenburg ontwikkeld waarin een anonieme groenstrook wordt ontwikkeld tot een wijkpark waar zowel bewoners als werknemers gebruikers van worden. Samen met onder andere de school hebben bewoners van Gravenburg een tuinplan ontwikkeld voor de wijk Gravenburg, afgelopen najaar is hier een zogenaamd *tiny forest* voor aangeplant. In Reitdiep wordt cultuur in de buurt ondersteund, met bijvoorbeeld Reitdieppop. De actieve verkeersgroep pakt samen met de school en de gemeente de verkeersinrichting en gedrag aan. En in de wijk is een co-creatieproces van start gegaan rond de invulling van het zogenaamde festivalterrein. In de Held wordt naast een tweejaarlijks buurtfeest actief meegedacht en gewerkt aan wandelroutes en verkeersaanpassingen.

Stimuleren wijkdynamiek Hoogkerk en Vensterschool

In Hoogkerk is afgelopen jaar de verplaatste tennisbaan in het sportpark Ruskeveense plas in gebruik genomen waarna het ledenaantal zich haast heeft verdriedubbeld. Op verzoek van de wijk hebben wij snelheid remmende maatregelen voor de Kerklaan ontworpen. De planologische voorstudie voor het project Historische haven is afgerond en de voorkeursvariant voor aanleg is samen met de wijk bepaald. Voor de Vensterschool is een capaciteitsraming gemaakt waarmee de verbouw van de Vensterschool weer een stap dichterbij is gekomen. De wijk heeft hierbij benadrukt dat zowel de wijk en ontmoetingsfunctie als de verduurzaming van het gebouw voor hun een grote prioriteit heeft. Samen met de oudere jeugd en het WIJ-team hebben we een eigen ontmoetingsplek gerealiseerd die de jeugd zelf gaat beheren. Deze is omgedoopt tot het Suikerhok.

Conclusie Wat hebben we bereikt?

In de wijken zien we dat de betrokkenheid van bewoners bij hun straat, buurt en wijk toeneemt en dat daar zowel in de organisatiegraad als in draagvlak en onderlinge communicatie nieuw elan ontstaat. De deelname van scholen, ondernemers en sportverenigingen zorgt voor verbreding. Dit wordt in Hoogkerk zichtbaar in projecten zoals de verhuizing van de tennisbaan vanuit de Suikerbuurt naar de Ruskeveenseplas, het nieuwe jeugdhok, groot onderhoud aan de boardwalk, en in de samenwerking met sportclubs bij het tegengaan van de parkeerdruk rondom de Sportvelden. In Vinkhuizen is de buurttaxi 'De Vinkmobiel' gestart met rijden en de buurtaanpak van het WIJ-team, samen met ouders en kinderen, in de Zilverlaan en Zandsteenlaan gestart. In Paddepoel hebben we, in opdracht van bewoners, de eerste fase van het Venuspark afgerond en heeft de wijk haar vijftig jarig bestaan gevierd waarbij veel nieuwe actieve wijkbewoners betrokken zijn en zijn gebleven. In Selwerd is de rol van het wijkbedrijf stevig verankerd in het wijkvernieuwingsplan en is een buurtregisseur aangesteld onder leiding van de wijk zelf. Met 'De wijk de wereld' hebben bewoners van Paddepoel en Selwerd een week lang de schouwburg gevuld met een voorstelling die in en door de wijk zelf is samengesteld. Al deze projecten sluiten logisch aan bij de leefwereld van de wijkbewoners. Als gemeente investeren we, vanuit diezelfde logica, om projecten, ideeën, initiatieven en meningen vanuit dit netwerk te kennen en van daaruit onze rol in de wijken vorm te geven.

Geld

Integraal gebiedsgericht (bedragen x1,000 euro)	Begroting 2018	Realisatie 2018	Resultaat/ reserve
Vinkhuizen Laat niet los	90	93	-3
Hoogkerk	250	106	144
Tuinwijk	30	3	27
Wijken met een hart (Reitdiep, De Held, Buitenhof, Gravenburg)	80	28	52
Centrumzone Paddepoel/Co-creatie Paddepoel	120	108	12
Wijkontwikkeling en Wijkbedrijf Selwerd	150	2	148
Wijkwethoudersbudget	200	226	-26

Totaalbudget West	920	566	354
--------------------------	------------	------------	------------

Paragraaf 2: Duurzaamheid

Wat wilden we bereiken in 2018?

In 2035 willen we een CO₂-neutrale stad zijn. En we willen dat duurzaamheid een uitgangspunt is in alles wat we doen. Dit biedt tevens economische kansen voor Groningen, om groene energiehoofdstad van Nederland te zijn. Om dat te bereiken voeren we het in 2015 geactualiseerde programma 'Groningen geeft energie' uit. We realiseerden ons dat we ondanks de programmatische aanpak nog ver weg zijn van het beoogde einddoel. In 2018 hebben we met extra investeringen lopende initiatieven versneld en opgeschaald, met een focus op energiebesparing in woningen en bedrijven en de wijkenergieaanpak. Maar ook in opwekking van energie is extra ingezet. Daarnaast presenteerden wij aan u de 'Routekaart Groningen CO₂-neutraal 2035'. De uitkomst van een intensief en lang traject met onze partners uit het platform 'Groningen Energieneutraal'. In deze jaarrekening leest u over de resultaten van deze inzet.

Duurzaamheid gaat niet alleen over energie en economie, maar ook over onze leefomgeving, ons voedsel, grondstoffen en hoe we met elkaar omgaan. Daarom willen we duurzaamheid steviger verankeren in alle reguliere beleidsprogramma's. Een duurzame stad is een stad waar het goed toeven is voor bewoners en bezoekers. Maar ook een volhoudbare stad, waar overheid, burgers, bedrijven en kennisinstellingen gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor 'duurzame ontwikkeling', een stad met een innovatieve economie die inspeelt op duurzame kansen en werk biedt aan laag- en hoogopgeleiden. Aan het einde van deze paragraaf leest u ook over de ontwikkelingen van duurzaamheid in het reguliere beleid.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

We hebben activiteiten uitgevoerd die gepland waren in de begroting 2018 en het programma "Groningen geeft energie". In 2018 hebben we daarbij onze focus gelegd op Groningen Aardgasloos 2035 en de bijbehorende wijkaanpak, de intensivering van energiebesparing bij particuliere woningeigenaren (Groningen Woont Slim) en de ontwikkeling van een actieprogramma energiebesparing bij bedrijven. Met het energieprogramma hebben we zo in 2018 een stap voorwaarts gezet.

In 2018 hebben we met de routekaart geschetst hoe de gemeente Groningen in 2035 CO₂-neutraal kan zijn, en wat er moet gebeuren om daar te komen. De Routekaart laat zien in hoeverre de gemeente in staat is om op haar eigen grondgebied de transitie naar een volledig duurzame energievoorziening te maken en waarvoor de gemeente Groningen afhankelijk is van de omliggende regio. In deze Routekaart is het doel voor 2035 veranderd van *energieneutraal* naar *CO₂-neutraal*. Het gaat namelijk niet om de balans tussen de hoeveelheid opgewekte en gebruikte energie in de stad. Het gaat erom of alle energie die we in de stad gebruiken, duurzaam is opgewekt. CO₂-neutraal leggen wij daarbij hetzelfde uit als volledig duurzaam. De Routekaart is te beschouwen als een stip op de horizon en verbindt het heden met de gewenste toekomst. Het eindbeeld is niet in beton gegoten. Het is opgesteld met de huidig beschikbare kennis. Externe factoren, zoals voortschrijdend inzicht, veranderingen van nationaal beleid en technische vooruitgang, zullen leiden tot aanpassingen in het eindbeeld.

De CO₂-uitstoot die is te relateren aan energiegebruik in de gemeente Groningen bedraagt 1.250 kton in 2017. Hiervan wordt ongeveer de helft door bedrijven en instellingen uitgestoten, een kwart door woningen en een kwart door verkeer en vervoer. Opgave is deze 1.250 kton in zeventien jaar (2019 – 2035) terug te brengen naar (bijna) 0 kton. Dit is geen eenvoudige opgave. In de afgelopen decennia is het energiesysteem maar weinig veranderd. Het bereiken van het doel maakt Groningen koploper in de energietransitie. Dit biedt de kans om een nieuwe kennispositie en economisch

perspectief te creëren. Groningen kan zo haar betekenisvolle bijdrage aan de nationale energievoorziening overeind te houden.

Het doel voor 2035 is ambitieus. Het gemeentelijke doel loopt voor op de ambitie van het Rijk en veel private partijen. Daarom vragen de doelen om een gedegen strategie en actieve inzet vanuit de gemeente. De gemeente kan vanuit haar rol en verantwoordelijkheden de energietransitie ondersteunen. De gemeente voert hiervoor autonoom beleid en heeft budget beschikbaar. Wij beschikken over verschillende typen beleidsinstrumenten: stimuleren, (de)reguleren, financieren, faciliteren, enthousiasmeren en soms ook initiëren. Er zijn diverse voorbeelden van deze instrumenten in de praktijk, zoals de oprichting van het *Dutch Heat Centre*, woningbezitters stimuleren via het loket *Groningen Woont SLIM* en bedrijven ondersteunen bij het nemen van energiebesparende maatregelen. In de afgelopen jaren is het platform Groningen Energieneutraal 2035 (www.groningenenergieneutraal.nl) een belangrijk onderdeel geworden van het gemeentelijk duurzaamheidsbeleid. Via dit platform hebben 41 bedrijven en instellingen zich vrijwillig verbonden om samen met de gemeente te werken aan de duurzaamheidsambities. De versnellingstafels, georganiseerd vanuit dit platform, laten mooie resultaten zien zoals de *Green CityTree* bij het Waterbedrijf Groningen, de installatie van minstens honderd warmtepompen in de gemeente en de uitvoering van een gezamenlijke biomassaverkenning. Toch zijn we met de huidige inzet niet op schema om in 2035 CO₂-neutraal te zijn. Uit de Energiemonitor blijkt dat Groningen tussen 2013 en 2017 van 3,8 procent naar 5,9 procent duurzame energie is gegaan.

De klimaatop in Parijs (COP21) in 2015 leverde een mondiaal akkoord op. Bijna alle landen ter wereld hebben daarmee afgesproken dat de globale temperatuurstijging 'ruim onder 2 °C' moet blijven. Het kabinet Rutte III heeft in het regeerakkoord een ambitieuze klimaat- en energieagenda geformuleerd. Deze agenda is niet alleen ingegeven vanuit de plicht om bij te dragen aan de mondiale klimaatopgave, maar ook vanuit de wens om de kracht van de Nederlandse economie verder te versterken en de kansen die de transitie biedt optimaal te benutten. Aan het einde van 2018 werd het concept-Klimaatakkoord gepresenteerd en in de zomer van 2019 moet deze ondertekend worden, waarna gestart kan worden met de uitvoering. Tijdens de ontwikkeling van dit nationale beleid blijft de gemeente Groningen – samen met de provincie Groningen – in de belangenbehartiging belangrijke punten voor de energietransitie op lokaal niveau inbrengen. Daarbij borduren we voort op het Gronings Bod en spitst de lobby zich toe op specifieke onderdelen van het bod, zoals 'wind op zee', 'waterstof' en 'aardgasloos wonen'. Een belangrijk onderdeel van de uitwerking van het Klimaatakkoord is de Regionale Energiestrategie. Ook in de regio Groningen is hiermee een start gemaakt in 2018.

In Regionale Energie Strategieën (RES) worden veel nationale afspraken uit het Klimaatakkoord in de praktijk gebracht. Dit gebeurt in een landelijk dekkend programma van 31 regio's. In de RES werken overheden met maatschappelijke partners, netbeheerders (voor gas, elektriciteit en warmte), het bedrijfsleven en bewoners regionaal gedragen keuzes uit. Dit doen zij voor de opwekking van duurzame elektriciteit (doel is 35 TWh opwekking op land), de warmtetransitie in de gebouwde omgeving (van fossiele naar duurzame bronnen) en de daarvoor benodigde opslag- en energie-infrastructuur. Deze keuzes worden vertaald naar gebieden, projecten en naar de implementatie en uitvoering van die projecten. De focus in de RES ligt op de opgaven van de tafels 'Gebouwde Omgeving' en 'Elektriciteit'.

In Groningen wordt sinds september 2018 gewerkt aan de voorbereiding van de RES voor de provincie Groningen. De twaalf gemeenten, de provincie en de twee waterschappen werken hiervoor samen. De eerste formele stap is in januari 2019 gezet bij het ondertekenen van de intentieverklaring RES Groningen, die de aftrap vormt voor het maken van de RES, met een

beschrijving van de energiedoelstellingen en de manier waarop die worden ingevuld. Dat is ook het moment dat maatschappelijke partners zijn betrokken bij het verdere proces.

Met de Energiemonitor houden we doorlopend in beeld hoe we vorderen met onze doelstelling. In 2018 zijn we gestart de energiemonitor meer toe te spitsen op CO₂-uitstoot, omdat dat ook de (inter)nationale tendens is. Voor 2017 hebben we de gegevens van de nieuwe gemeente in beeld gebracht.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Behaald 2016	Behaald 2017
Totale energiegebruik in Groningen	15.355 TJ	15.576 TJ	15.130 TJ	17.787 TJ *
Totale hoeveelheid geproduceerde duurzame energie	637 TJ	699 TJ	821 TJ	1.050 TJ
Aandeel duurzame of hernieuwbare energie	4,1%	4,5%	5,4%	5,9%
Totale CO ₂ -uitstoot in kton 2)	1.192	1.172	1.116	1.250

* Toename is te verklaren door de herindeling van de gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer.

Er is een nieuwe rekenwijze toegepast voor de totale CO₂-uitstoot. De uitstoot in 2014, 2015 en 2016 is daardoor hoger dan eerder werd gerapporteerd. Vanaf 2017 wordt in de rekenmethode ook de CO₂-uitstoot meegerekend t.g.v. elektriciteitsopwekking buiten de gemeentegrenzen, voor zover deze in de gemeente Groningen wordt benut. Dit betekent in 2014 dat de CO₂-uitstoot 1.192 kton is, in plaats van de eerder vermelde 766 kton. Hier staat tegenover dat bij de geproduceerde duurzame energie nu ook een proportioneel aandeel van opgewekte stroom door windmolens op zee wordt meegerekend. Deze is in 2016 fors toegenomen ten opzichte van 2015.

Verdeling energiegebruik in 2017		
	Terajoule	%
Huishoudens	5.573	31
Bedrijven en instellingen	7.851	44
Verkeer en vervoer	4.363	25
Totaal	17.787	100

Hernieuwbare energie per bron in 2017		
	Terajoule	%
Biomassa (vergisting en verbranding)	659	62,9
Bodemenergie	96	9,2
Zonne-energie	114	10,8
Windenergie op land + op zee *)	2 + 117	11,4

Overige bronnen	60	5,7
Totaal		100,0%

*) Veruit het grootste deel van de windstroom is opgewekt op zee. Deze wordt voor een deel (op basis van het gewicht van de gemeente Groningen in het landelijke energiegebruik) toegerekend aan de gemeente Groningen.

Conclusie

De snelheid van de ontwikkelingen in de energietransitie neemt toe door steeds meer maatschappelijk bewustzijn, politieke ontwikkelingen onder invloed van het nieuwe kabinet en de gaswinningsproblematiek. De transitie is een technische, financiële en sociaaleconomische opgave. En op alle onderdelen moet nog politieke discussie plaatsvinden om de transitie verder te brengen, bijvoorbeeld als het gaat om verdeling en betaalbaarheid van de kosten en de relatie tussen tempo van en draagvlak voor de transitie. Met de totstandkoming van het concept-Klimaatakkoord en de uitspraak van de rechter in de Urgenda-zaak is weer duidelijker geworden wat er op dit vlak van de overheid verwacht wordt, maar ook de komende jaren blijft het werkveld dynamisch en zullen we ons al stad telkens weer moeten aanpassen aan en reageren op landelijk beleid en landelijke wet- en regelgeving. Hoewel we als stad flink inzetten op de energietransitie, realiseren we ons dan ook dat de uitdaging zo groot is dat we dit als stad niet alleen voor elkaar kunnen krijgen. Daarnaast is CO₂-reductie niet ons enige doel. We zien ook economische kansen in de energietransitie.

Groningen geeft energie

Groningen Geeft Energie Algemeen

Hieronder worden voor de sporen warmte, besparen, zon, wind, biobased economy en 'smart energy city' de bereikte resultaten beschreven. In 2018 hebben we de Routekaart Groningen CO₂-neutraal 2035 afgerond. De uitkomsten van deze routekaart moeten ons helpen om de komende jaren de juiste keuzes te maken in het ontwikkelen van beleid en projecten.

Hoogtepunten uit 2018 zijn:

- Europa benoemde Groningen als koploper in de energietransitie met de toekenning van middelen voor het project MAKING CITY;
- In het kader van een landelijke pilot aardgasvrije wijken heeft het Ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de gemeente een bijdrage toegekend van 4,8 miljoen euro om minimaal 500 particuliere woningen aardgasvrij te krijgen in Paddepoel Noord en Selwerd;
- De vestiging van het *Global Centre on Adaptation* (GCA) werd geopend in Groningen;
- De Routekaart Groningen CO₂-neutraal 2035 is afgerond en dient als kader voor strategische keuzes en projectontwikkeling;
- De groei van het aantal zonnepanelen is meer dan verdubbeld ten opzichte van 2016. In 2018 zijn twee nieuwe zonneparken gerealiseerd. Naast de bestaande in 2017 opgeleverde zonneparken Vierverlaten (7.777 panelen) en Woldjerspoor (43.000 panelen) zijn in 2018 het zonnepark op Zernike (1.700 panelen) en zonnepark Roodehaan (81.444 panelen) in bedrijf gegaan;
- Er zijn in 2018 1400 particuliere woningen met hulp van GWS verduurzaamd, waaronder veertig in VvE-verband. Dit is een toename van 260% ten opzichte van 2017. Gemiddeld werd 5.615 euro in een woning geïnvesteerd. In 2018 hebben 22.660 mensen de website van GWS bezocht, het Facebook-bereik is 244.778 bezoekers;
- In 2018 zijn circa 650 bedrijven aangeschreven en zijn de energiegegevens opgevraagd. Vervolgens zijn ze gewezen op de wettelijke verplichtingen en is er een aanbod gedaan van een van de stimuleringsinitiatieven;
- Met de energieversnellingstafels hebben we een concrete invulling gegeven aan de routekaart. Aan deze tafels zetten partijen zich in om aan oplossingen te werken van praktische problemen;
- Voortzetting van een permanent platform, met als communicatie-instrument www.groningenenergieneutraal.nl, inclusief nieuwsbrief. Met als doel partners bij elkaar te brengen en tot concrete acties te komen.

In 2018 kwamen de totale uitgaven van het programma Groningen Geeft Energie circa 500.000 euro hoger uit dan begroot. Het tekort kon grotendeels worden opgevangen door een toekenning van Rijksmiddelen in de decembercirculaire 2018. Voor circa 165.000 euro is er sprake van een tekort. Dat tekort kan onder andere verklaard worden door de extra uitgaven die gedaan zijn in het kader van de opening van het *Global Centre on Adaptation*. De hoeveelheid uitgaven toont echter ook aan dat het programma Groningen Geeft Energie op stoom is gekomen. Projecten komen tot ontwikkeling en er kunnen flinke stappen gezet worden de komende jaren.

Spoor warmte

Wat wilden we bereiken?

Een groot aandeel van het huidige energieverbruik (en CO₂-uitstoot) in de stad hangt samen met het invullen onze warmtevraag vanuit aardgas. Door alternatieve (hernieuwbare) bronnen in te zetten in plaats van aardgas kan een grote bijdrage aan de CO₂-reductie in de gemeente worden geleverd.

Mogelijkheden voor duurzame warmte zijn:

- Benutten van aardwarmte (ondiep en diep);
- Optimale inzet warmte koudeopslag (wko) in combinatie met warmtepompen;
- Gebruik lucht warmtepompen (al dan niet in hybride opstelling (= met cv ketel)) beperken tot alleen daar waar mogelijk zonder (geluids) hinder;
- Het benutten van restwarmte binnen de gemeente;
- Bekijken mogelijkheden restwarmte van buiten de gemeentegrenzen;
- Nieuwe potentie door productie bio-, groengas in de landelijke gebieden;
- Warmte uit het riool (riothermie);
- Warmte uit oppervlaktewater;
- Warmte uit regionale biomassa;
- Warmte van de zon (zonthermische warmte).

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Actieplan warmte

In 2018 hebben wij de routekaart Groningen CO₂-neutraal 2035 vastgesteld. Hierin zijn ook onze noodzakelijke ambities rondom warmte en warmtenetten vastgelegd. In het model van de routekaart wordt er gerekend op de aansluiting van meer dan 50.000 woningequivalenten op warmtenetten, die van hernieuwbare warmte voorzien worden.

Omdat er op dit moment een impasse is rondom gebruik van warmte uit geothermie, is WarmteStad op zoek gegaan naar alternatieve warmtebronnen voor het eerste deel van het warmtenet op Zernike en in Paddepoel Noord. Na een zorgvuldig afwegingsproces op basis van onder andere duurzaamheid en kosten wordt nu uitgegaan van beschikbare restwarmte uit twee nabijgelegen datacentra. Daarnaast hebben WarmteStad, de gemeente, de provincie en een zonnesteesysteemontwikkelaar onderzoek uitgevoerd naar het gebruik van zonnewarmte van het slibdepot Dorkwerd. Vanaf half november levert WarmteStad warmte via het warmtenet. Op dit moment krijgen meer dan 3.500 woningequivalenten via WarmteStad warmte en/of koude geleverd.

Ook zijn wij samen met de Gasunie, Groningen Seaports, Gemeente Delfzijl, Enexis/Enpuls en Warmtestad gestart met een haalbaarheidsonderzoek naar gebruik van restwarmte uit de Eemshaven en de havens van Delfzijl (Eemdelta). Deze restwarmte kan mogelijk geothermie

vervangen. Een eerste onderzoek heeft uitgewezen dat er meer dan voldoende warmte in het Eemsdelta gebied aanwezig is om de gehele gemeente van warmte te voorzien. Het verdiepende haalbaarheidsonderzoek moet duidelijkheid geven over de noodzakelijke (rand)voorwaarden om te komen tot een betaalbaar en duurzaam warmtesysteem voor zowel Groningen als Delfzijl. In 2019 komen hiervan de eerste resultaten beschikbaar.

Het afgelopen jaar zijn wij in samenwerking met Stadsbeheer en de waterschappen gestart met een aantal onderzoeken naar het gebruik van warmte uit oppervlaktewater. Een van de onderzoeken richt zich op de vraag of in de zomer oververhitte vijvers gekoeld kunnen worden en de warmte daarvan gebruikt kan worden in de gebouwde omgeving. Voor de eilanden in de wijk Reitdiep wordt onderzocht of individuele woningen verwarmd kunnen worden met water uit het Reitdiep. Verschillende scenario's worden hiervoor onderzocht.

In het kader van regie op de ondergrond zijn in 2018 WKO (warmte koude opslag) interferentiegebieden aangewezen en door college en raad vastgesteld. Met dit besluit heeft de gemeente regie op het gebruik van bodemenergie. Het gaat hierbij onder andere om maximaal gebruik van bodemenergie in de nieuwe ontwikkelingen in de Eemskanaalzone, Suikerunieterrein, Stationsgebied, Westpoort, Europapark, Ebbingekwartier, maar ook het UMCG, het Martiniziekenhuis, Zernike, Binnenstad en de wijk Reitdiep. Het WKO-systeem van WarmteStad op het Europapark is vanwege de toegenomen vraag in 2018 uitgebreid met meer bronnen en zal naar verwachting in 2019 nog verder uitgebreid gaan worden.

Het gebruik van luchtwarmtepompen is toegenomen in Groningen. Hoewel exacte getallen niet beschikbaar zijn, weten we dat luchtwarmtepompen vooral in nieuwbouw worden toegepast (Meerstad). Op enkele plaatsen veroorzaken de buitenunits geluidsoverlast. Dit heeft tot klachten geleid bij de Ombudsman. Het *Dutch Heat Center* onderzoekt in opdracht van de gemeente en het ministerie van Binnenlandse Zaken hoe dit kan en hoe dit kan worden voorkomen.

In 2018 hebben we het volgende gedaan:

- Het eerste gedeelte van warmtenet Noordwest op Zernike is door WarmteStad aangelegd en sinds november 2018 wordt er warmte geleverd. Dit net wordt dit jaar uitgebreid naar Paddepoel Noord en gaat daarna verder naar Selwerd;
- Warmtestad heeft de zoektocht naar alternatieve hernieuwbare warmtebronnen voor warmtenet Noordwest afgerond. Naast tijdelijke levering vanuit een warmtekrachtkoppeling (elektra + warmte) en gasketels wordt gewerkt aan opwaarderen van restwarmte uit twee datacenters. Deze restwarmte is voldoende voor ongeveer 5.000 woningequivalenten en kan op termijn doorgroeien.
- Regiegebieden WKO-systemen binnen de gemeente zijn door college en raad vastgesteld;
- In de nieuwbouwontwikkelingen Stationsgebied, Suikerunieterrein en Eemskanaalzone worden de mogelijkheden van collectieve WKO-systemen meegenomen;
- Voor het Stationsgebied is een masterplan bodemenergie gemaakt en vastgesteld;
- Het collectieve systeem van Warmtestad op het Europapark is vanwege toenemende vraag uitgebreid. Door nieuwbouw in 2019 zal ook het systeem in de Grunobuurt worden vergroot;
- Aanleg riothermiesysteem voor zwembad De Papiermolen is afgerond. Dit systeem gaat in voorjaar 2019 warmte leveren aan het dan gerenoveerde zwembad;
- Het *Dutch Heat Centre* (Kenniscentrum warmte) heeft de eerste onderzoeksprojecten in uitvoering. In 2018 zijn meer partijen (zoals de Gasunie) verbonden aan dit initiatief;

- Op twee plaatsen is onderzocht of warmte uit oppervlaktewater een bijdrage kan leveren aan nieuw aan te leggen warmtesystemen;
- In Paddepoel Noord heeft een samenwerking tussen Grunneger Power en Paddepoel Energiek geleid tot het oprichten van de warmtecoöperatie 050 buurtwarmte;
- In de wijk Lewenborg zijn bewoners zelf gaan onderzoeken wat voor mogelijkheden zij op het gebied van verwarmen hebben. Zij hebben daarbij onder andere contact met de rioolwaterzuiveringsinstallatie van Noorderzijlvest in Garmerwolde;

Wijkenergieaanpak

In zeven wijken in de stad hebben wij een start gemaakt met het maken van wijkenergietransitieplannen. Voor de wijken Paddepoel Noord en Selwerd hebben wij een plan ingediend voor de 'proeftuinen' aardgasvrije wijken van het ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). In deze 'proeftuinen' doen gemeenten kennis en ervaring op om bestaande wijken haalbaar en betaalbaar te verduurzamen. Minister Ollongren (BZK) heeft op basis van dit plan een rijksbijdrage van 4,8 miljoen euro toegekend voor maatregelen om de wijken Paddepoel Noord en Selwerd aardgasvrij te maken. Wij werken nu de plannen uit om met dit geld zoveel mogelijk woningen aardgasvrij te maken. Uitgangspunt is minimaal 500 particuliere woningen. Wij streven ernaar om 1.000 woningen aardgasvrij te krijgen. Naar verwachting zullen de meeste woningen dan kostenneutraal kunnen aansluiten op het warmtenet van Warmtestad.

In 2018 hebben we de pilot energietransitieplannen (ETP's) afgerond. Voor dit project hebben we een database met relevante gegevens en een Gis-kaartensysteem opgezet. Beide verschaften veel inzicht in de mogelijkheden om wijken van het aardgas af te krijgen. Tevens hebben we de opzet van een ETP uitgewerkt. Uit de evaluatie van het project kwam duidelijk naar voren dat het noodzakelijk is om ook gebruik te maken van een model om de keuze voor een warmtesysteem in een wijk goed te kunnen onderbouwen. Ongeveer gelijktijdig in 2018 werd een project afgerond waarin we met behulp van het Energie Transitie model (ETM) van Quintel drie wijken in de stad hebben doorgerekend om te bepalen welk alternatief voor aardgas het meest geschikt is in die wijk om de gebouwde omgeving te verwarmen. Dat traject hebben we samen met bewoners in die wijken doorlopen.

Beide projecten hebben de basis gelegd voor de wijkenergieaanpak. De afgelopen periode is 'geoefend' in een aantal wijken: Paddepoel, Reitdiep en de Noorderplantsoenbuurt. Op basis van deze ervaringen zijn er drie scenario's geformuleerd die toepasbaar zijn in de hele stad. De keuze van welk scenario de meest geschikte is wordt bepaald door het bouwjaar van de woningen. Een hybride systeem voor de oudere wijken met woningen met een erg lage energetische kwaliteit. Hier komt waarschijnlijk een mix van aardgas en luchtwarmtepompen. Een warmtenet voor de wijken met woningen die gebouwd zijn tussen 1950 en 1970. En voor de nieuwere wijken met woningen met een betere energetische kwaliteit kiezen we voor *all electric*. Nieuwe woningen kunnen door de betere isolatie met lage temperatuur verwarmd worden, bijvoorbeeld door gebruik van warmtepompen.

De aanpak wordt geknipt in vier stappen: 1) het opstellen van een wijkvisie 2) het schrijven van een wijkenergieplan 3) een uitvoeringsplan en 4) de uitvoering. Bij iedere stap betrekken we de bewoners van een wijk zoveel mogelijk bij het nemen van de stap en elke stap wordt afgerond door besluitvorming door de gemeenteraad. Dit doen we door te werken we met een back- en een front-office. De back-office is in feite een bundeling van alle relevante energiekennis en beleid en levert input aan de front-office. Deze front-office is de samenwerking tussen de

gemeente, Grunneger Power en Groningen Woont Slim en gaat actief de wijken en buurten in en werkt met bewoners aan een *wijkenergievisie*. De volgende stap is dit samen met de buurt verder uitwerken tot *wijkenergieplan*, waarin wordt vastgelegd wanneer de wijk van het aardgas gaat en hoe de woningen in de toekomst verwarmd gaan worden. Op dit moment werken we aan de planning om de komende jaren voor iedere wijk een energieplan te maken. De wijkenergieaanpak moet ertoe leiden dat in 2035 de gemeente Groningen aardgasvrij is.

Vanuit de backoffice is het project 'Openingsbod' gestart. In dit traject werd met behulp van twee modellen (ETM van Quintel en Cegoia van CE Delft) iedere buurt in de nieuwe gemeente Groningen geanalyseerd. Dit heeft veel waardevolle gegevens en inzichten opgeleverd die uitgewerkt gaan worden in een *Transitievisie Warmte*, met daarin een planning van wanneer welke wijk van het aardgas afgaat en wat het alternatief daarvoor wordt. Het geeft daarmee de volgorde aan wanneer we als gemeente de wijken ingaan om met bewoners wijkenergieplannen te maken.

Conclusie

Warmte vormt op gemeentelijk niveau (naast besparen) de ruggengraat van de stedelijke energietransitie. In 2017 zijn een aantal warmteprojecten in uitvoering gegaan. We verwachten veel van de wijkenergietransitieplannen, hiermee kunnen we samen met de betreffende wijkbewoners een blik werpen op een energieneutrale en aardgasvrije toekomst. En daarmee samen de noodzakelijke stappen gaan zetten. Hiervoor zullen via het nieuwe Klimaatakkoord aanvullende taken en bevoegdheden voor gemeenten nodig zijn, ook om de lasten voor bewoners met een smalle beurs te beheersen.

Spoor besparen

Grote besparingen zijn mogelijk in woningen en bij bedrijven en kantoren. De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld met energiebesparing in het eigen vastgoed (Gresco). Besparingen zijn goed voor een derde van ons einddoel. Dit spoor valt uiteen in wonen (nieuwbouw, huursector, particuliere woningen), bedrijven en de eigen gemeentelijke organisatie. Voor woningen geldt dat alle nieuwbouw per 1 juli 2018 alleen nog aardgasvrij mag zijn. In de bestaande bouw willen we eigenaren stimuleren en faciliteren zoveel mogelijk energie te besparen. Voor de huursector maken we prestatieafspraken met woningcorporaties. Samen met het bedrijfsleven is in 2018 een Deal 'Groningen werkt SLIM' ondertekend waarbij de eerste afspraken zijn gemaakt tot concrete samenwerking om verduurzaming bij et bedrijfsleven te realiseren. De gemeentelijke gebouwen willen we voor 2035 energieneutraal maken.

Wat wilden we bereiken?

Wonen (zie ook onder het [programma Wonen](#)) Begin 2017 hebben wij het "Actieplan Groningen aardgasloos in 2035" aan de raad aangeboden. Dit laat zien langs welke lijnen op termijn in de hele warmtevraag van de stad op een duurzame manier kan worden voorzien. De aanpak zal wijkgericht zijn omdat rekening gehouden moet worden met de kwaliteit en typologie van de woningen, en met de bestaande netwerken voor elektriciteit en gas. De verwarming van woningen zal in de toekomst gebeuren met aangevoerde warmte via een warmtenet, door warmtepompen of door een combinatie van warmtepompen met groen gas. In de meeste gevallen is een vergaande verbetering van de isolatie van de woningen nodig. Dit is een arbeidsintensief proces waarbij bewoners, corporaties, wijkverenigingen, netwerkbeheerders, bedrijfsleven en de gemeente concreet te nemen maatregelen kiezen. In Paddepoel-Noord is hiervoor in 2017 en 2018 al de basis gelegd. Hierbij moeten ook concepten voor financiering worden ontwikkeld. De verduurzaming van de woningvoorraad is een goede motor voor de "wijkvernieuwing 3.0". Wij zien dit als de grootste renovatie-opgave na de tweede wereldoorlog. Daarom zullen we een masterplan opstellen zijn waarin we aangeven hoe de verduurzaming van de corporatieve woningvoorraad kan worden gerealiseerd.

Bedrijven

Energiebesparing bij het bedrijfsleven organiseren wij sinds enkele jaren gebied- en branchegericht. Dat doen we in nauwe samenwerking met georganiseerde ondernemers. In 2018 hebben we het actieprogramma energiebesparing bij bedrijven opgeschaald. We hebben het team van energietoezichthouders verder versterkt en de werkprocessen geconcretiseerd. Via informeren, stimuleren en procesbewaking wordt het bedrijvenbestand benaderd. In 2018 zijn circa 650 bedrijven aangeschreven en zijn de energiegegevens opgevraagd. Vervolgens zijn ze gewezen op de wettelijke verplichtingen en is er een aanbod gedaan naar een van de stimuleringsinitiatieven.

Bedrijven en instellingen zijn goed voor 51% van het totale energiegebruik in de gemeente Groningen. Nu met uitbreiding van onze nieuwe gemeente is de scope van bedrijven veranderd en uitgebreid. Het gaat nu om ongeveer 3.720 zakelijke verbruikers, waarvan circa 1155 groot- en middenverbruikers. De laatste verbruiken vormen gezamenlijk meer dan negentig procent van het totale zakelijke energieverbruik.

Gemeentelijke organisatie

Met de Gresco beogen we om ongeveer 250 gemeentelijke gebouwen te verduurzamen. In 2015 stelde de raad daartoe het meerjarenplan 2015-2017 van de Gresco vast, welke is herzien in 2017. De Gresco zet de opbouw van de organisatie voort door het integrale energiemanagement van energieverbruikers op zich te nemen en door ook besparing op onderhoud en beheer in de aanpak mee te nemen. In 2017 is de Gresco geëvalueerd ('Gresco, de eerste drie jaar') waarbij de conclusie is getrokken dat we verder gaan op de ingeslagen weg. De energie die we nog nodig hebben ná de besparingsopgave willen we vanaf 2019 duurzaam en lokaal inkopen. Geplande concrete maatregelen voor 2018 waren: Papiermolen opleveren (riothermie), verduurzamen van 24 energie slurpende gebouwen, het verder "verledden" van al ons vastgoed, en meer daken voorzien van zonnepanelen. Daarnaast wilden we in 2018 onze energiemonitoringssoftware vervangen en bepalen wat er nodig is om ons vastgoed CO₂-neutraal te krijgen en aan te sluiten bij het Klimaatakkoord.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Wonen

- In het programma Wonen zijn de activiteiten beschreven met betrekking tot verduurzaming van sociale huurwoningen, verduurzamen van particuliere woningen, en 'Groningen aardgasloos'. In december 2016 is een nieuw actieplan voor het spoor warmte vastgesteld (zie ook onder het spoor Warmte). Dit heeft grote betekenis voor woningen. Het plan voorziet in uitfasering van aardgas in onze warmtevoorziening in de komende 20 jaar. Meer informatie over deze aanpak is te lezen onder het spoor Warmte. Stadlers kunnen via het loket Groningen Woont Slim ondersteuning krijgen bij het toepassen van energiebesparende maatregelen;
- In 2018 is het energieloket van de gemeente Groningen "Groningen Woont SLIM" verder gegaan met de verduurzaming van de particuliere woningen. Er is een grote stap gezet in het samenbrengen van vraag en aanbod. De aanpak is gericht op de grondgebonden woningen, de gestapelde bouw en de corporatieve voorraad. De samenwerking is gezocht met de wijkinitiatieven en met partijen zoals Grunneger Power en Buurkracht. Daarmee streven we naar een opschaling in termen van aantallen;
- Er zijn in 2018 1400 particuliere woningen met hulp van GWS verduurzaamd, waaronder veertig in VvE-verband. Dit is een toename van 260% ten opzichte van 2017. Gemiddeld werd 5.615 euro in een woning geïnvesteerd. In 2018 hebben 22.660 mensen de website van GWS bezocht, het Facebook-bereik is 244.778 bezoekers. Meer aantallen staan onder het programma 'wonen';
- Naast de particuliere woningverbetering is GWS ook de samenwerking met de woningbouwcoöperaties aangegaan. In 2018 zijn 18 woningen verduurzaamd en is 177.000,- geïnvesteerd in het verduurzamen van de woningen. Om te voorkomen dat 'slechte' huurwoningen

worden verkocht, heeft Nijestee gekozen voor een samenwerkingsvorm met GWS waarbij de huurwoningen alleen verkocht kunnen worden met een verduurzamingspakket van GWS.

Bedrijven

- Uitvoering Wet milieubeheer (specifiek op grote energieverbruikers), en Europese regelgeving (EED); Controle op naleving Europese regelgeving (EED) en uitvoering Wet milieubeheer (specifiek op grote energieverbruikers). De locaties waar het bevoegd gezag in Groningen ligt, zijn allemaal beoordeeld. Hiervan wordt nu de uitvoering van maatregelen gemonitord. Alle bedrijven in Groningen die EED plichtig zijn, maar waar wij geen bevoegd gezag zijn, zitten in een proces om tot energiebesparing te komen.
- Onderwijsinstellingen: de schoolbesturen is gevraagd waar de *split incentive* ligt voor een verdere voortgang in de verduurzaming, dit onderzoek wordt in de loop van 2019 aangeboden..
- Ontwikkelingen “Groningen kennisstad”: door de cross-over van de energiesector met de IT-sector, ontstaat nieuwe bedrijvigheid die de energiesector nieuwe impulsen geeft. Bijvoorbeeld op Entrance of door het samengaan van Energy Valley met Energy Academy Europe en Energy Delta Institute op de Zernike Campus Groningen.
- Naar aanleiding van de motie ‘convenant gebruik terrasverwarmers’ (voorjaarsdebat 2017) worden - in samenwerking met de Koninklijke Horeca Nederland - de ondernemers gestimuleerd om terrasverwarmers duurzamer en energiebesparend te gebruiken;
- Er zijn meerdere stimuleringstrajecten gestart voor bedrijven om energie te besparen of om energie op te wekken. Hiermee willen we bedrijven stimuleren om te investeren in verduurzaming. Voorbeelden hiervan zijn:
  - Clean Campagne van Natuur en Milieufederatie Groningen: bedrijven krijgen een energieaudit, met een doorkijk naar energieneutraal worden;
  - Groningen vergroend door Grunneger Power. Grunneger Power stimuleert bedrijven om over te stappen naar een groen energiecontract of om te kiezen voor zonne-energie;
  - Met Green-men geven we vastgoedbeleggers inzicht in verdienmodellen voor zonne-energie;
  - Op bedrijventerrein Zuidoost ontzorgen we bedrijven volledig bij de aanschaf van zonnepanelen;
  - In 2018 is gestart met een inventarisatie van de gemeentelijke vergunningsplichtige bedrijven en de mate waarin energiebesparing in de vergunning is opgenomen. Waar dit niet het geval is, worden in 2019 de vergunningen aangepast. Dit gaat om circa 22 bedrijven.
- Inmiddels hebben 41 bedrijven en instellingen de routekaart ‘Groningen Energieneutraal’ ondertekend en hebben toegezegd bij te dragen aan de versnelling van de energietransitie in Groningen. Ook de vier bedrijvenverenigingen in de stad Groningen hebben de routekaart ondertekend. Vanuit deze bedrijvenverenigingen en de gemeente Groningen is er een samenwerking ontstaan om een bedrijvenplatform op te richten waarin bedrijven begeleid worden in de transitie naar CO₂-neutraal en aardgasvrij.

Gemeentelijke organisatie

- De energie die we nog nodig hebben ná de besparingsopgave hebben we vanaf 1 januari 2019 duurzaam en lokaal ingekocht. De stroom wordt met nieuwe installaties regionaal geleverd. Enerzijds door Eneco, anderzijds door de lokale energieleverancier Energie van Ons. In de eerste vijf jaar van de totale contractperiode van vijftien jaar moeten de productie-installaties zijn gerealiseerd. Voor gas hebben er een contract afgesloten met Greenchoice: gedurende vijf jaar moet drie procent vergroend worden per jaar. Deze inkoop van elektriciteit en gas is samen met een groot aantal omliggende gemeenten en de provincie gerealiseerd;

- In 2018 is ook onze nieuwe energiemonitorings- en facturerings-software aanbesteed en gegund. In de eerste maanden van 2019 wordt dit geïmplementeerd. Daarmee maken we een goede stap in integraal energiemanagement;
- In 2018 is er gewerkt aan een voorstel om de openbare verlichting te verleden. In 2019 zal dat aan de raad worden voorgelegd;
- Andere opgeleverde projecten zijn oplevering van riothermie in de Papiermolen, vervangen van huidige verlichting door ledverlichting op diverse locaties, voorbereiding overdracht van Zonnepark Vierverlaten aan Grunneger Power, zonnepanelen gelegd op de daken van Hanzeplein, Europaweg 8, Oosterpoort, Trompsingel en sporthal Hoogkerk;
- Afronding eerste fase verduurzaming 24 gebouwen;

Lopende projecten en in voorbereiding genomen:

- Informatieschermen met het energieverbruik in openbare gebouwen;
- Verdere uitrol van vervanging huidige verlichting door ledverlichting bij alle sporthallen en sportvelden;
- Verder gaan met het leggen van zonnepanelen op gemeentelijke daken, inclusief subsidieaanvragen;
- Experimenten met kleinschalige windmolens;
- Het verder ontwikkelen van de combinatie van besparen op energie én onderhoud;
- Pilot laadpalen voor ons gemeentelijk vervoer en haalbaarheidsstudie opwekken groene waterstof t.b.v. transport en elektrificeren en verwarmen van onze gebouwen;
- Masterplan (lange termijnvisie) verduurzamen gemeentelijk vastgoed ter besluitvorming aanbieden.

Conclusie

Energiebesparing bij woningen, bedrijven en in de gemeentelijke organisatie zelf staat volop in de aandacht. Het belang van energiebesparing vormt een hoofdopgave voor de komende jaren. Hierbij zal een koppeling met de warmtestrategie van groot belang zijn.

Spoor zon

Wat wilden we bereiken?

Om in 2035 CO₂-neutraal te zijn gaan we meer stroom gebruiken. En andere stroom. Alle stroom die we gebruiken is duurzaam opgewekt. Voornamelijk door zon en wind. Ongeveer de helft van het totale energiegebruik in 2035 kunnen we duurzaam opwekken binnen de eigen gemeentegrenzen. De andere helft importeren we van elders. In De Routekaart (2018) is de ambitie en strategie beschreven om in 2035 ten minste 800 MW aan zonnepanelen in en rond de stad te hebben. Dit zijn ongeveer 2,7 miljoen zonnepanelen. Ongeveer 300 MW kan op daken worden gerealiseerd en voor de overige 500 MW zijn zonneparken nodig. We kunnen daarmee dan in 2035 60% van de elektriciteitsbehoefte van de stad voorzien. Uit inventarisatie blijkt dat de potentie voor zonne-energie zelfs nog mogelijk zou kunnen groeien naar 1.000 MW. Dit past goed in de verwachting dat ook de toekomstige warmtevoorziening van de stad verschuift naar elektrische warmtepompen die aardgas vervangen en het toenemende gebruik van elektrische voertuigen. In de begroting 2018 gaven wij aan dat hiertoe het aantal zonnepanelen zou moeten verdubbelen ten opzichte van 2016. Uit de jaarlijkse zonnepaneleninventarisatie blijkt dat in 2018 in de gemeente Groningen in totaal bijna 227.000 panelen (circa 50 MW) op daken en in zonneparken lagen. De geprognosticeerde 100.000 panelen in 2018 is daarmee ruimschoots behaald. We liggen daarmee twee jaar voor op schema.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- Historische data leert ons dat het aantal zonnepanelen op daken in de gemeente elke twee jaar verdubbeld. We verwachtten in 2018 dus dubbel zoveel zonnepanelen te hebben als in 2016 (40.718 stuks). De werkelijkheid is dat de groei meer dan verdubbeld is ten opzichte van 2016. In 2017 lagen er 92.909 zonnepanelen op daken in Groningen;
- In 2018 zijn twee nieuwe zonneparken gerealiseerd. Naast de bestaande in 2017 opgeleverde zonneparken Vierterlaten (7.777 panelen) en Woldjerspoor (43.000 panelen) zijn in 2018 het zonnepark op Zernike (1.700 panelen) en zonnepark Roodehaan (81.444 panelen) in bedrijf gegaan;
- In 2018 is een omgevingsvergunning voor het circa 93 hectare groot zonnepark Flederbosch nabij de RWZI in Garmerwolde aangevraagd. Wij hebben hiervoor meegewerkt aan een goede ruimtelijke inpassing en de provincie verzocht om een aanwijsbesluit om dit gebied tijdelijk te bestemmen als zonnepark. De provincie werkt mee aan het realiseren van dit project. De verwachting is dat in 2019 een vergunning kan worden afgegeven waardoor een SDE+ aanvraag kan worden ingediend;
- In 2018 is begonnen met een studie naar de mogelijkheden om het zonnepark Roodehaan uit te breiden. We verwachten dat in 2019 hiervoor het vergunningetraject gestart kan worden;
- In De Routekaart houden wij rekening met de (gefaseerde) ontwikkeling van een zeer groot zonnepark van 250 MW in Meerstad-Noord, als onderdeel van het energielandschap Meerstad-Noord. In 2018 is een begin gemaakt met het opstarten van dit project;
- Meer dan 60% van de benodigde zonnepanelen zullen in zonneparken komen te liggen. Deze opgave heeft een ruimtelijke impact. In 2018 is daarom begonnen met het opstellen de eerste fase van een integraal Beleidskader Zonneparken voor de (nieuwe) gemeente Groningen. Doel van het project is te bepalen waar de restopgave van 500 MW aan zonneparken het beste kan 'landen', welke ontwikkelstrategie het beste gehanteerd kan worden, en onder welke voorwaarden. We verwachten in 2019 het beleidskader ter besluitvorming aan de raad te kunnen aanbieden;
- De marktontwikkelingen waren ook in 2018 gunstig voor grootschalige zonne-energie. De kostprijs is omlaag gegaan en in 2018 was er een recordhoogte aan rijkssubsidie toegekend voor zonnestroomprojecten (SDE+). Daarmee zijn business cases veelal goed rond te krijgen. Veel bedrijven weten echter niet van het bestaan van deze gunstige regeling. Om de achterblijvende groei op bedrijfsdaken te versnellen hebben we het pilot Project 'Zon op bedrijfsdaken' gestart. Doel van dit project is om bedrijven te helpen zonnedaken te realiseren door het van A tot Z te begeleiden in het hele traject. We verwachten in 2020 de effecten van deze nieuwe aanpakmethode te kunnen evalueren;
- Bewoners in een VvE's willen vaak wel zonnepanelen op hun gezamenlijke dak plaatsen maar lopen in de praktijk tegen veel obstakels om dit ook daadwerkelijk op een goede manier gerealiseerd te krijgen. We zijn in 2018 samen met Grunneger Power een onderzoekstraject gestart om te bepalen of de organisatie van een postcoderoos zonnedak op een slimmere en efficiëntere manier georganiseerd kan worden, waardoor beschikbare VvE-daken beter benut kunnen worden;
- Wij spelen actief in op kansrijke ontwikkelingen door als gemeente in te zetten op (1) actief informeren en ontzorgen van initiatiefnemers, (2) gunstige regels en beleid, (3) financiële belemmeringen wegnemen, en (4) projecten initiëren en uitvoeren. Tot de laatste behoren bijvoorbeeld de realisering van energieneutrale P+R's Reitdiep en Meerstad.

Conclusie

Zonne-energie vervult een belangrijke rol in de energietransitie van de gemeente Groningen. We staan aan de vooravond van een ongekennde opschaling van zonne-energie, met belangrijke ruimtelijke keuzes die daarvoor gemaakt moeten worden. Als gemeente spelen we daarop in zoals aangegeven is in 'De Zonnewijzer' (2016) en De Routekaart (2018). De aanzienlijke potentie voorbij de daarin opgenomen ambitie van 800MW (tot bijvoorbeeld 1.000MW) kan samen met (zonne)warmte een hoofdrol gaan spelen in het scenario voor een CO₂-neutrale gemeente in 2035.

Spoor wind

Wat wilden we bereiken?

Als gemeente wilden we, ook voor potentieel controversiële ontwikkelingen zoals windenergie, onze verantwoordelijkheid nemen om ook binnen gemeentegrenzen wind toe te staan. Het provinciale beleid blokkeerde tot voor kort het plaatsen van grote windturbines op andere plaatsen dan in de concentratiegebieden, zoals Delfzijl, de Eemshaven en bij de N33/A7. In 2013 deden we al een verkennend onderzoek naar de mogelijkheden van grootschalige windenergie in de gemeenten Groningen en Ten Boer. Daarbij brachten we belemmeringen en kansen in kaart. In 2018 heeft de zowel de gemeenteraad van de voormalige stad als ook de raad van de voormalige gemeente Ten Boer ingestemd met de uitgangspunten en het proces waarlangs wij windenergie in en nabij de stad verder willen ontwikkelen. Zorgvuldigheid, openheid, inspraak en financiële participatiemogelijkheden zijn hierin kernbegrippen. Provinciale Staten hebben ingestemd met het verruimen van de mogelijkheden voor windenergie in de Provincie en hebben daarvoor het idee van een maatschappelijke tender geïntroduceerd. Wij willen deze nieuwe beleidsruimte benutten. De resultaten uit onze gebiedsverkenningen kunnen rechtstreeks input bieden voor deze maatschappelijke tender. We willen laten zien welke kansen windenergie biedt, voor particulieren, maar ook voor onze buurten, wijken en bedrijventerreinen. We willen windenergie door en voor onze inwoners.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

- In 2018 heeft de gemeenteraad het beleidskader voor wind in de voormalige gemeente Groningen vastgesteld;
- In 2018 heeft de voormalige gemeente Ten Boer '10 Windregels' vastgesteld. Regels die gebruikt gaan worden wanneer er mogelijkheden komen om ook in de voormalige gemeente Ten Boer met een windverkenning te starten;
- Deze windregels zijn tot stand gekomen in een proces samen met bewoners en dorpsverenigingen. Er is daarvoor ook een gemeentebrede enquête uitgezet die als doel had om de meningen, voorkeuren en ideeën die rondom dit thema leven te inventariseren;
- We hebben actief gezocht naar afstemming met onze strategische partners, waaronder de provincie, Grunneger Power en de Natuur- en Milieufederatie. De laatste twee partijen gaan samen met de gemeente verder verkennen.

Conclusie

Wij spelen maximaal in op de beleidsruimte die door de provincie wordt geboden voor de bouw van grote windturbines, maar laten ook eigen randvoorwaarden daarbij een grote rol spelen. Met de twee vastgestelde beleidskaders gaan we in 2019 de verkenning starten naar de mogelijkheden voor windenergie in de gebieden Stainkoeln en Westpoort. De gemeenteraad zal daar periodiek over worden geïnformeerd. Voor verdere verkenningen naar windenergie rondom de stad gaan we de uitkomsten van de RES afwachten.

Spoor biobased economie

Wat wilden we bereiken?

In 2013 stelden we de visie 'Op weg naar een groene kringlooeconomie' vast. Daarin hebben we het inzetten van biomassa als duurzame energiebron verbreed naar een "biobased economy". Dit betekent het vervangen van fossiele grondstoffen door biomassa als grondstof of brandstof. Het inzetten van biomassa als grondstof levert het meeste op.

Voorgenomen activiteiten waren:

Duurzaam benutten van eigen biomassa waarbij de energie-waardepiramide leidend is;

- Voorwaarden creëren voor de biobased society en aantrekken van nieuwe biobased bedrijvigheid;
- Onderzoeken en experimenteren met benutten van biomassa en het inzetten van biomassa voor energieproductie;
- Stimuleren kennisontwikkeling door symposia en bijdragen aan haalbaarheidsonderzoeken en start-ups;
- Meewerken aan het initiatief 'de groene loper' om het vestigingsklimaat voor biobased bedrijven te verbeteren;
- Onderzoeken kansen van verbouw van biomassa op niet gebruikte bedrijventerreinen;
- We gaan door met het onderzoek naar het benutten van reststoffen en het opwekken van energie uit afvalwater.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Binnen het energieprogramma is 'biobased economy' een wat smaller spoor als dit strikt op de energietransitie wordt betrokken. Een aantal innovaties die in Groningen plaatsvinden zijn echter wel degelijk relevant voor de toekomstige energievoorziening. In Groningen 'groengashoofstad' worden door verschillende partijen grote hoeveelheden groen gas geproduceerd uit organische reststromen en vaak is energieproductie de eerste stap in het benutten van organische restproductie en leidt deze toepassing regelmatig tot hoogwaardiger toepassingen. Er is een sterke verwantschap tussen biobased en circulaire economie.

Projecten 2018

- Een belangrijk deel van de biomassa die vrijkomt uit het beheer van de stad wordt omgezet in energie;
- We hebben een kennistafel georganiseerd rond groen gas met deskundigen uit bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid;
- We hebben op onbenutte bedrijventerreinen biomassa in de vorm van wilgen geteeld, deze biomassa kan in 2019 worden geoogst;
- We hebben in kaart gebracht wat de groen gas potentie is in Groningen en omgeving en op welke wijze de ambitie Groningen CO₂ neutraal in 2035 gehaald kan worden;
- We hebben een bijdrage geleverd aan een aantal onderzoeken op Entrance op het gebied van energie uit biomassa;
- Ons afvalbeleid is erop gericht zoveel mogelijk deelstromen uit huishoudelijk afval in te zetten als bruikbare grondstof;
- In Reitdiep fase 3 (200 woningen) is een vacuümriool aangelegd voor zwart water en organisch keukenafval. Het doel is om uit dit materiaal groen gas te maken en nutriënten terug te winnen. De eerste woningen zullen in 2019 aangesloten worden op dit systeem.

Conclusie

De biobased economy heeft in kennisstad Groningen goede kansen. Deze willen we benutten. Stad en regio kennen een sterke agro-foodsector die de mogelijkheden van de biobased economy leert ontdekken. De provincies Groningen en Drenthe zijn zelfs als voorbeeldregio aangewezen in Europa. In wetenschappelijke kringen vindt een doorgaande discussie plaats over de uiteindelijke rol van biomassa in de energietransitie. Deze volgen wij. Nu is de overtuiging en de praktijk dat biomassa nog lange tijd een belangrijke pijler is in de energietransitie, ook als brandstof.

Spoor Groningen smart city

Wat wilden we bereiken?

We zijn al meerdere jaren actief in het verder uitbouwen van de *Smart Energy City Groningen*. De sectoren Energie en ICT zijn sterk vertegenwoordigd en verankerd in de Groningse economie. Voor het verder brengen van de energietransitie en het ontwikkelen van activiteiten en projecten in de verschillende sporen van het energieprogramma zijn kennis en innovatie onmisbaar. Binnen het spoor *Smart Energy City* zetten we in op de ontwikkeling van innovatieve energieprojecten. Ook zetten we daarbij in op regionale, nationale en Europese samenwerking. De gemeente functioneert als netwerker om samenwerking tussen publieke organisaties, private partijen en burgers te versterken. In 2018 wilden we Groningen nadrukkelijk internationaal profileren als *Smart Energy City*, bijvoorbeeld door deelname aan de Urban Agenda Energietransitie en door gezamenlijk met triple helix partijen Europese samenwerkingsprojecten op te zetten.

Wat hebben we hiervoor gedaan?

Projecten waar we in 2018 aan gewerkt hebben zijn:

- In 2018 is Groningen tot 'Lighthouse City' benoemd door de Europese Commissie. Dit was het eindresultaat van een lang en intensief samenwerkingstraject met projectcoördinator Cartif (Spanje) en de Finse stad Oulu. Met het project kan Groningen haar wijkenergieaanpak verder ontwikkelen en investeren in verschillende gebouwen in Paddepoel en op Europapark, om te komen tot *positive energy districts*. De Europese Commissie heeft het project goedgekeurd binnen het Horizon2020 programma. Het stempel 'Lighthouse City' betekent niet alleen een grote eer en een erkenning van onze innovatieve voorloperstatus op het thema smart cities en energietransitie, maar betekent ook dat wij geld ontvangen van de Europese Commissie voor de uitvoering van het project. De totale projectomvang van het ingediende project van alle Europese partners samen bedraagt 20 miljoen euro. De toekenning van de Europese Commissie bedraagt 18 miljoen euro. Voor de Groningse deelnemers samen is dat 7,61 miljoen euro; waarvan 2,35 miljoen euro voor de gemeente Groningen. Het project is op 1 december 2018 van start gegaan en zal vijf jaar duren;
- Green Deal Smart Energy City afgerond. Noorderplantsoenbuurt fungeerde hierbij als proefwijk die energieneutraal wil worden. In dit icoonproject is de bewonersorganisatie de trekkende partij, waarbij slimme manieren worden verzonden om bewoners te stimuleren energiebesparende maatregelen te treffen;
- Deelname in Project 'Community-flex Bedrijvenpark Zuidoost' voor de ontwikkeling van energieregelsystemen en -diensten op een bedrijvenpark;
- De gemeente Groningen doet in samenwerking met de gemeente Tilburg mee in het prioriteitsthema *Energy Transition* van de *EU Urban Agenda*. Doel van deze samenwerking met andere Europese steden is advies geven aan de Europese Commissie op het gebied van beleid, regelgeving en financiering;
- Nadruk op Groningen als *Smart Energy City* gelegd in de Europese belangenbehartiging, projectverwerving en profilering;
- Ondersteunen van onderzoeken van de Rijksuniversiteit Groningen, onder andere: Energysense (onderzoek gericht op het begrijpen van veranderingspatronen in houding, gedrag en energiegebruik) en ESI-POSE (onderzoek naar ontwikkeling van energiemanagementsysteem in relatie tot gedrag);
- EU project "Intensss PA, Integrated Sustainable Energy Planning" is afgerond. Hierin werkten wij samen met de Rijks Universiteit Groningen en zeven steden en regio's aan ruimtelijke inpassingsvraagstukken van de energietransitie. Deze steden beogen op dit punt een voortrekkersrol in Europa te spelen. Ook bedrijven en bewoners speelden hierin een rol. In de Groningse *Living Lab* binnen het project stond de wijkenergieaanpak in Paddepoel als voorbeeld centraal;

Waterstof

Waterstof kan een belangrijke rol gaan spelen in het ontwikkelen van een duurzame energievoorziening, omdat het, net als elektriciteit, een CO₂-vrije energiedrager is. Waterstof kan een rol vervullen als grondstof en hoge temperatuur energiebron voor de procesindustrie, voor mobiliteit, bij het balanceren van het elektriciteit systeem en bij de verwarming van woningen en andere gebouwen. Daarbij kan waterstof bijdragen aan de ontwikkeling van de economie in Noord-Nederland. In 2018 zijn de eerste stappen gezet op weg naar een groene waterstofeconomie en zijn verdere plannen daarvoor gepresenteerd. In de gemeente Groningen wordt vooral gewerkt aan de rol van waterstof in mobiliteit en de verdere kennisontwikkeling en economische ontwikkelingen rondom waterstof. Op dit gebied zijn in 2018 een aantal belangrijke stappen gezet:

- In januari is het eigen waterstof-tankstation in de gemeente Groningen geopend. Op het tankstation wordt waterstof gemaakt met behulp van elektriciteit die rechtstreeks afkomstig is van het naastgelegen zonnepark Woltjerspoor. Het tankstation wordt gebruikt voor het eigen wagenpark van de gemeente Groningen. Ook dit wagenpark is uitgebreid met een vuilniswagen, een *streetscooter* en een Renault Kangoo die allen zijn opgebouwd voor gebruik op waterstof. Dit is mede mogelijk gemaakt door Europese subsidie van het HyTrEc2 programma;
- Deze zomer is de DKTi subsidie beschikbaar gesteld voor de proeftuin "Op weg met waterstof" voor onder andere een openbaar waterstof-tankstation in Groningen en extra waterstof voertuigen voor de gemeente;
- In de nieuwe aanbesteding van het busvervoer is zero-emissie een belangrijke randvoorwaarde geweest. Als gevolg daarvan is aangekondigd dat er vanaf eind 2019, naast de twee bestaande, twintig extra bussen gaan rijden op waterstof. Voor deze bussen zal een waterstof tankstation in Groningen worden ingericht. Dit is mede mogelijk gemaakt door Europese subsidie van het JIVE 2 programma;
- Aan het einde van het jaar is een aangekondigd dat op Zernike een nieuw kennis- en testcentrum rond groene waterstof gaat komen onder de naam Hydrohub.

Conclusie

Groningen is koploper in de energietransitie. Met de toekenning van het Europese project 'Making City' mag Groningen de komende jaren als 'Lighthouse city' aan de rest van Europa laten zien hoe we hier de energietransitie op wijkniveau uitvoeren. En ook wat waterstof betreft loopt Groningen voorop in Nederland met voertuigen op waterstof. Dit is mogelijk door nauwe samenwerking met onze kennisinstellingen en andere triple helix-partners. Zo verbinden we de energietransitie nadrukkelijk met kennisontwikkeling, innovatie en economische ontwikkeling.

Duurzaamheid in het reguliere beleid

Een duurzame leefomgeving behelst naast een groene energievoorziening, ook een goede luchtkwaliteit, het omzetten van afval tot grondstof, verduurzamen van de voedselvoorziening of het versterken van de biodiversiteit. De afgelopen jaren hebben we al veel bereikt en we blijven, vanuit de verschillende beleidsvelden, werken aan een duurzame stad. In de programma's verkeer, wonen en beheer en onderhoud openbare ruimte en in de paragraaf bedrijfsvoering staat vermeld hoe de verschillende beleidsterreinen zich inzetten voor een duurzame leefomgeving en een duurzame organisatie. Hieronder lichten we een aantal onderwerpen nader uit, die niet rechtstreeks onder een programma vallen:

Duurzaam Grond, weg en waterbouw

In 2017 ondertekende de gemeente Groningen de Greendeal Duurzaam GWW 2.0. De doelstelling: in 2020 voeren we al onze GWW-werken uit via de aanpak DGWW. In 2017 hebben we in vijf pilotprojecten de aanpak Duurzaam GWW toegepast. Deze pilotprojecten zijn in 2018 geëvalueerd. Het resultaat was helder: er is veel animo om te werken met de aanpak duurzaam GWW, echter er is behoefte aan een heldere werkwijze hoe we binnen de gemeente duurzaamheid invullen. Vandaar dat we in 2018 zijn gestart met een

ambitieweb die de duurzaamheidsambities van de gemeente Groningen in 12 thema's beschrijft. Dit ambitieweb moet uiteindelijk zorgen dat verschillende ambities integraal afweegbaar zijn. In plaats van te starten met nieuwe pilots, is besloten om eerst aan dit generieke ambitieweb te werken. Zodra dit gereed is, passen we het ambitieweb toe in een aantal nieuwe pilots.

Inrichten van een gezonde gemeente

Groningen heeft hoge ambities op het gebied van gezondheid. We beogen de verschillen in gezondheid tussen de inwoners te verkleinen en de gezonde levensjaren van Groningers te verhogen. In 2017 stelden we de visie Healthy Ageing op. Met de zes kernwaarden uit Healthy Ageing richten we onze openbare ruimte gezonder in. In onze projecten, zoals de Eemskanaalzone, Binnenstad, Suikerunie, wijkvernieuwingsplannen, verkenning westelijke ringweg, zijn de kernwaarden voor een gezonde inrichting verwerkt. Ook in de aanpak duurzaam GWW, is gezondheid een van de twaalf thema's.

Klimaatadaptatie en versterken groen

In 2018 rondde we de stresstest klimaatadaptatie voor Groningen en Ten Boer af. Samen met provincie en waterschappen brachten we in beeld welke locaties er kwetsbaar zijn op het gebied van hittestress en wateroverlast. We versterkten onze samenwerking met onderzoeksinstituten, waterschappen, provincie, bedrijven en NGO's om ons gezamenlijk in te zetten voor klimaatadaptatie. We organiseerden een grote kick-off bijeenkomst met Gerrit Hiemstra om meer aandacht en awareness te vragen voor het veranderende klimaat. In sectorale dialogen spraken we over de impact van klimaatverandering voor gezondheid, landbouw, natuur en recreatie, infrastructuur, de gebouwde omgeving en veiligheid. We ontwikkelden de website [Groningenklimaatbestendig](#), waarin we de resultaten van de stresstest presenteerden en waar we inwoners laten zien wat ze zelf kunnen doen in hun directe woonomgeving. Een adaptatie-app geeft concrete adviezen om je tuin anders (klimaatbestendig) in te richten.

Paragraaf 3: Weerstandsvermogen en risicobeheersing

De paragraaf weerstandsvermogen geeft aan hoe robuust de gemeente is. De gemeente Groningen heeft gekozen om de omvang van en de achtergronden in de risico's en het beschikbare weerstandsvermogen voor meerdere begrotingsjaren (vier jaren) te bezien. Dit wordt dynamisch weerstandsvermogen genoemd. Deze keuze is vastgelegd in de kadernota weerstandsvermogen van de gemeente Groningen (raadsbesluit 6 juli 2016).

De paragraaf weerstandsvermogen die in de gemeenterekening is opgenomen heeft in tegenstelling tot de rest van de gemeenterekening een prospectief karakter. De gemeente Groningen is per 1 januari 2019 een heringedeelde gemeente. Een van de gevolgen is dat de gemeenterekeningen 2018 van de oude gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer ruim een maand na de gemeentebegroting 2019 van de nieuwe gemeente Groningen in de gemeenteraad ter vaststelling behandeld worden.

Ten aanzien van de paragraaf weerstandsvermogen in zowel de gemeenterekeningen 2018 van de oude gemeenten als de gemeentebegroting 2019 van de gemeente Groningen kiezen we, gezien de samenloop in tijd en het genoemde prospectieve karakter, voor één paragraaf weerstandsvermogen welke is opgenomen in de gemeenterekening van de voormalige gemeenten.

Inleiding

Bij de uitvoering van onze taken worden we geconfronteerd met risico's en ontwikkelingen die financiële gevolgen kunnen hebben voor de gemeente. Het is belangrijk dat we beschikken over een buffer om onverwachte tegenvallers op te kunnen vangen. Deze buffer wordt gevormd door het beschikbare weerstandsvermogen.

Minstens zo belangrijk is dat een goede sturing op en beheersing van de risico's plaatsvindt (risicomanagement). Risicomanagement geeft een organisatie inzicht in wat kan gebeuren en stelt organisaties zo in staat prioriteiten toe te kennen aan de onderkende risico's. Daardoor kunnen gestructureerd acties worden ondernomen en maakt het voor organisaties mogelijk om genomen beslissingen aangaande risico's te verantwoorden.

Bij projecten, waarbij het risico voor de gemeente Groningen groot is, laten we bij het aangaan van het risico een second opinion uitvoeren door een onafhankelijke partij. Dit geldt bijvoorbeeld voor situaties waarbij we als gemeente een lening verstrekken aan een derde of bij grotere projecten waar we als gemeente weinig ervaring mee hebben.

Ondanks de inspanningen op het gebied van risicomanagement kunnen zich risico's blijven voordoen. Met het beschikbare weerstandsvermogen zijn we in staat de financiële effecten van risico's op te vangen. Risicomanagement en het weerstandsvermogen zijn daarmee onderling verbonden en vormen een belangrijk onderdeel van het (financiële) beleid van de gemeente.

Kadernota Weerstandsvermogen en Risicomanagement

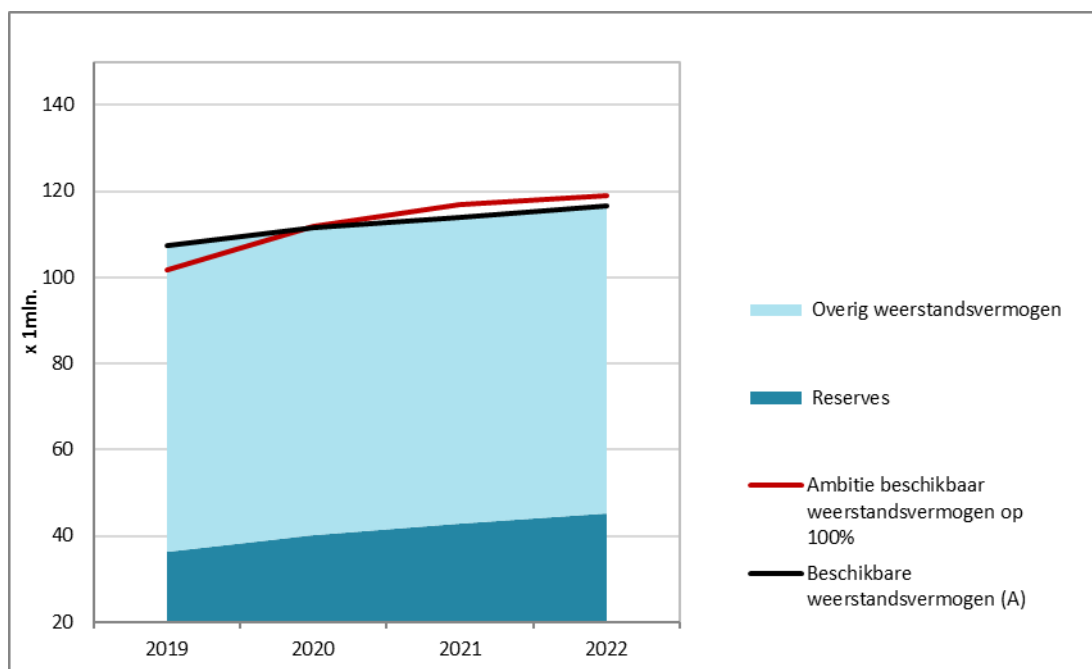
Het kader voor het weerstandsvermogen en risicomanagement is vastgelegd in de op 6 juli 2016 door de raad vastgestelde kadernota Weerstandsvermogen en Risicomanagement 2016 (5714411). Daarnaast heeft de raad bij de begroting 2017 op 9 november 2016 via amendement bepaald dat het minimumniveau van de Algemene Egalisatie Reserve 20 miljoen euro is.

In het kader is aangegeven op welke wijze wij de risico's in beeld brengen en beheersen en op welke momenten wij de raad hierover informeren. Bij de begroting en de rekening rapporteren we integraal over de risico's in het weerstandsvermogen en de belangrijke ontwikkelingen die effect kunnen hebben op het weerstandsvermogen. In de kadernota uit 2016 hebben we bepaald dat we een deel van de onbenutte belastingcapaciteit en de niet structureel ingezette middelen uit de vrije beleidsruimte (intensiveringsmiddelen) rekenen tot het beschikbare weerstandsvermogen.

Onze grootste risico's doen zich voor bij de woningbouwlocaties en bedrijventerreinen. We herzien elk jaar de exploitatieopzetten van deze projecten. Om eventuele risico's op te kunnen vangen, kan een beroep worden gedaan op het gemeentelijk weerstandsvermogen.

In 2019 actualiseren we de kadernota Weerstandsvermogen en Risicomanagement, waarbij onder andere de afspraken uit het coalitie akkoord in de kadernota worden verwerkt.

Weerstandsvermogen in één oogopslag

Berekening weerstandsvermogen rekening 2018	2019	2020	2021	2022
Beschikbare weerstandsvermogen (A)	107.503	111.405	113.964	116.481
Reserves	36.325	40.227	42.786	45.303
Overig weerstandsvermogen	71.177	71.177	71.177	71.177
<hr/>				
Benodigde weerstandsvermogen (B)	101.776	111.869	116.930	118.991
Risico grondexploitaties (incl Meerstad) * waarschijnlijkheidsfactor (90%)	72.841	72.941	72.207	71.235
Overige risico's * waarschijnlijkheidsfactor (90%)	28.935	38.928	44.723	47.756
Ratio weerstandsvermogen (A/B x 100%)	106%	100%	97%	98%
Verhouding reserves / benodigd weerstandsvermogen	36%	36%	37%	38%
Ambitie beschikbaar weerstandsvermogen op 100%	100%	100%	100%	100%
Vershil tussen beschikbaar en benodigd weerstandsvermogen	5.727	-464	-2.966	-2.510

Het weerstandsvermogen geeft inzicht in de weerbaarheid van de gemeente. Het laat zien of de gemeente in staat is de effecten van risico's op te vangen. Als maatstaf hanteren we hiervoor de ratio van het weerstandsvermogen. Deze geeft de verhouding weer tussen het beschikbare weerstandsvermogen (welke middelen zijn er om risico's op te vangen?) en het benodigde weerstandsvermogen (welke risico's lopen we?). Een ratio van 100% betekent dat er voldoende weerstandsvermogen beschikbaar is om het effect van de ingeschatte risico's (kans * effect * waarschijnlijkheidsfactor van 90%) te kunnen opvangen. De ratio in deze rekening 2018 is iets beter dan in de gemeentebegroting 2019. Dit komt doordat nu de definitieve rekeningresultaten zijn opgenomen. Deze wijken iets af van voorlopige ramingen die zijn gebruikt bij het bepalen van het weerstandsvermogen in de gemeentebegroting 2019. Daarnaast is er nog een aanpassing

in de beginbalans van de nieuwe gemeente Groningen ten opzichte van de verwachting in de begroting 2019.

Waarschijnlijkheidsfactor

Bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met een waarschijnlijkheidsfactor van 90%. Deze factor geeft weer dat niet alle risico's zich tegelijkertijd zullen voordoen.

Het beschikbare weerstandsvermogen bestaat uit een aantal bronnen waarmee het effect van risico's kan worden opgevangen. We maken onderscheid tussen reserves en overige bronnen. De reserves (36,3 miljoen euro in 2019) zijn hard en kunnen direct worden ingezet. Inzet van de overige bronnen (71,2 miljoen euro) vraagt over het algemeen meer tijd. Voor de inzet van de stille reserve Enexis bijvoorbeeld is eerst verkoop van de aandelen nodig en inzet van de intensiveringsmiddelen vraagt besluitvorming over verlaging van de beschikbare budgetten en aanpassing van het beleid.

Gezien het belang van het aandeel reserves maken we deze afzonderlijk zichtbaar. In het onderdeel [beschikbaar weerstandsvermogen](#) geven we een toelichting op de onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen.

Het benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald op basis van een inschatting van de risico's die de gemeente loopt. Veruit het grootste risico ligt bij de gemeentelijke grondexploitaties en Meerstad. Dit risico bepaalt zo'n 72% van het benodigd weerstandsvermogen. In het onderdeel [benodigd weerstandsvermogen](#) geven we een toelichting op risico's die het benodigd weerstandsvermogen bepalen.

De ontwikkeling van het weerstandsvermogen wordt twee keer per jaar bepaald: bij de rekening en bij de begroting. We willen benadrukken dat de berekening van het weerstandsvermogen geen exacte wetenschap is. Bij het bepalen van de omvang van het benodigd weerstandsvermogen worden een groot aantal inschattingen gemaakt die meer of minder goed te onderbouwen zijn. Bij de beoordeling van het weerstandsvermogen kijken we dan ook vooral naar hoe het weerstandsvermogen zich ontwikkeld.

In de berekening van het benodigd weerstandsvermogen is geen rekening gehouden met risico's van nieuwe projecten. In zijn algemeenheid leiden nieuwe projecten tot nieuwe risico's en dus tot een hoger benodigd weerstandsvermogen. Op het moment dat er zekerheid is over de uitvoering van een project (meestal bij een realisatiebesluit door de raad), kan een inschatting worden gemaakt van het risico en houden we er rekening mee in het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.

Op basis van de actuele berekening van het weerstandsvermogen komt de ratio voor 2019 uit op 106%. In de jaren daarna neemt de ratio iets af naar 98% in 2022. In 2019 kan 36% van het benodigd weerstandsvermogen worden opgevangen met reserves. In de jaren daarna neemt dit naar verwachting toe tot 38% in 2022.

Vergelijking met de rekening 2017

Weerstandsvermogen	Rekening 2018	Rekening 2017	Vershil
Beschikbare weerstandsvermogen (A)	107.503	137.107	-29.604
Benodigde weerstandsvermogen (B)	101.776	126.899	-25.123
Ratio weerstandsvermogen (A/B)	106%	108%	-2%
Ruimte weerstandsvermogen boven 1,0 (A - B)	5.727	10.208	-4.481
Benodigde aanvulling wsv tot 0,8	0	0	0

Bij de rekening 2017 lag de ratio van het weerstandsvermogen boven de 100% (108% in jaarschijf 2018). Ten opzichte van de rekening 2017 is sprake van een afname van het beschikbaar weerstandsvermogen én een afname van het benodigd weerstandsvermogen.

Het beschikbaar weerstandsvermogen neemt ten opzichte van de rekening 2017 af met €29,6 miljoen. De reserves nemen af met 30,4 miljoen euro, de overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen

nemen toe met 0,8 miljoen euro. We lichten de verschillen toe in het onderdeel [beschikbaar weerstandsvermogen](#)

Het benodigd weerstandsvermogen neemt af met 25,1 miljoen euro. Deze afname ontstaat vooral omdat we het risico van de grondexploitatie Meerstad naar beneden hebben bijgesteld. Met deze bijstelling lopen we vooruit op een aanpassing van de kadernota weerstandsvermogen, waarin de methodiek voor het bepalen van het risico grondzaken / grondexploitaties is opgenomen. Bij het bepalen van het risico Meerstad houden we rekening met het in de grondexploitatie geraamde voordeel omdat met dit voordeel een deel van het risico binnen de grondexploitatie kan worden opgevangen. In het onderdeel [benodigd weerstandsvermogen](#) komen we hierop terug.

In vergelijking met de rekening 2017 neemt het beschikbaar weerstandsvermogen met 4,5 miljoen euro meer af dan het benodigd weerstandsvermogen. Dit leidt in 2019 tot een verslechtering van de ratio met 2% (van 108% naar 106%).

De verlaging van de ratio in jaren na 2019 ontstaat vooral door een toename van het risico in het sociaal domein en de toegenomen bezuinigingstaakstellingen vanaf 2020. Dit leidt tot een verhoging van het benodigd weerstandsvermogen vanaf 2020. In de rekening 2017 bleef het benodigd weerstandsvermogen vanaf 2020 redelijk constant.

In het coalitieakkoord staat dat we aan het eind van de coalitieperiode wordt gestreefd naar een ratio van 100%. Gelet op de grote opgaven accepteren we voor de kortere termijn een ratio onder de 100% (minimaal 80%).

In 2019 bereiken we, ondanks een forse onttrekking aan het beschikbaar weerstandsvermogen, een ratio van 106%. Dat wordt met name veroorzaakt door een lager risico bij Meerstad. Dit verlaagt het benodigd weerstandsvermogen. Daarnaast houden we rekening met een toevoeging van 8,1 miljoen euro van het voorlopige rekeningresultaat 2018 van Groningen, Haren en Ten Boer aan de reserves (overeenkomstig het kader 'Eén integraal afwegingsmoment').

Bij het beoordelen van het weerstandsvermogen kijken we ook naar het aandeel reserves ten opzichte van het benodigd weerstandsvermogen. In 2019 zit er 36,3 miljoen euro in de reserves die meetellen voor het weerstandsvermogen. In de komende jaren neemt dit naar verwachting toe tot ruim 45 miljoen euro, indien geen beroep op het weerstandsvermogen hoeft te worden gedaan. In het coalitieakkoord is afgesproken voor de reserves die onderdeel uitmaken van het weerstandsvermogen een ondergrens van 25 miljoen euro te hanteren.

We constateren dat de het niveau van de reserves in het weerstandsvermogen aan de lage kant is. Met name de AER en de reserve grondzaken/ grondbank staan de komende jaren onder druk. Bij de actualisering van de kadernota weerstandsvermogen in 2019 komen we terug op hoe we hiermee om willen gaan. Dit zal leiden tot een herverdeling van middelen over de reserves. Daarbij willen we ook het aantal reserves dat onderdeel uitmaakt van het weerstandsvermogen terugbrengen.

Risicomanagement

In het onderdeel [risico's](#) wordt een uitgebreide toelichting gegeven op de risico's die het benodigd weerstandsvermogen bepalen.

De volgende risico's zijn ten opzichte van de rekening 2017 opgenomen:

- Risico parkeerhandhaving (voorheen opgenomen onder risico parkeerbedrijf);
- Verhogen ABP-premies;
- Risico's Haren en Ten Boer.

In vergelijking met de rekening 2017 is een aantal risico's geclusterd. Het gaat om:

- Verstrekte leningen en garanties;
- Vastgoed;
- Fiscale / juridische risico's;
- Risico bezwaarprocedures.

De risico's van Haren en Ten Boer die hieronder vallen zijn hieraan toegevoegd.

Dynamisch weerstandsvermogen

We laten de dynamische ontwikkeling van het weerstandsvermogen zien als gevolg van wijzigingen in de risico's en de reserves in de periode 2019-2022. Hiermee ontstaat een beter beeld van de meerjarige ontwikkeling van het weerstandsvermogen.

Wanneer voor risico's een meerjarige inschatting kan worden gemaakt (in effect en/of kans van optreden) nemen we deze meerjarige inschatting op in de dynamische ontwikkeling.

Het gaat bijvoorbeeld om de risico's bij grondexploitaties en het parkeerbedrijf. In de gevallen waar we geen meerjarige ontwikkeling kunnen inschatten, houden we rekening met een constante waarde van het risico voor de periode 2019-2022.

In het geval reservemutaties voor de komende jaren bekend zijn, houden we hier rekening mee in de dynamische ontwikkeling van het weerstandsvermogen. Het gaat onder andere om een structurele voeding van de algemene egaliseringsreserve van 1,8 miljoen euro, een structurele onttrekking van 2,5 miljoen euro uit de reserve grondzaken en het terugvloeiën van middelen die aan de reserve grondzaken waren onttrokken voor de financiering van de businesscase outsourcing ICT (2,5 miljoen euro per jaar tot en met 2024).

Voor een juist beeld van het beschikbare weerstandsvermogen tellen we vier onttrekkingen die in de jaren 2020-2022 worden onttrokken per direct niet mee in het beschikbare weerstandsvermogen. Deze posten worden niet meegeteld omdat deze niet meer kunnen worden ingezet om risico's op te vangen. Het gaat om:

- De in de begroting 2017 opgenomen onttrekking aan de algemene egaliseringsreserve in 2020 van 1,3 miljoen euro;
- De in de begroting 2018 opgenomen onttrekking aan de algemene egaliseringsreserve van 4,7 miljoen euro voor het tekort in het financieel perspectief in 2020;
- De dekking van de kapitaallasten van de overgehevelde investeringen in bovenwijkse voorzieningen van Meerstad aan de gemeente Groningen voor de jaren 2020-2022 van in totaal 6,0 miljoen euro ten laste van de reserve Grondzaken;
- De in het coalitieakkoord 2019 opgenomen onttrekking aan het weerstandsvermogen voor de jaren 2020-2022 van 7,2 miljoen euro. Deze middelen zijn in mindering gebracht op de reserve grondzaken.

Deze gegevens zijn verwerkt en leiden tot het volgende beeld voor het weerstandsvermogen voor de jaren 2019 tot en met 2022.

Rekening 2018 Weerstandsvermogen	2019	2020	2021	2022
Beschikbaar weerstandsvermogen (A)	107.503	111.405	113.964	116.481
Benodigd weerstandsvermogen (B)	101.776	111.869	116.930	118.991
Ratio (A/B*100%)	106%	100%	97%	98%
Afwijking t.o.v. ratio 1,0	5.727	-464	-2.966	-2.510
Ratio in rekening 2017	108%	101%	103%	103%
Verhouding hard/ totaal	36%	36%	37%	38%
Reserves in het weerstandsvermogen	36.325	40.227	42.786	45.303

Berekening weerstandsvermogen

Definitie weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf voor de mate waarin een gemeente in staat is de nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Het gaat hierbij om tegenvallers van enige omvang, tegenvallers die – als

er geen weerstandsvermogen zou zijn – de continuïteit in de uitvoering van taken in gevaar kunnen brengen. In hoeverre een gemeente in staat is om financiële tegenvallers op te vangen hangt af van:

- De risico's die de gemeente loopt, deze bepalen het benodigde weerstandsvermogen;
- De middelen die de gemeente vrij kan maken om risico's op te vangen, deze bepalen het beschikbare weerstandsvermogen.

Er zijn geen wettelijke normen voor de hoogte van het benodigde weerstandsvermogen.

Berekening weerstandsvermogen

Het beschikbaar weerstandsvermogen kan worden afgezet tegen het benodigd weerstandsvermogen. Dit drukken we uit in een ratio.

Ratio weerstandsvermogen=	<u>Beschikbare weerstandsvermogen</u>	* 100%
	<u>Benodigde weerstandsvermogen</u>	

Om het weerstandsvermogen te kunnen beoordelen dient te worden vastgesteld welke ratio de gemeente Groningen nastreeft. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van onderstaande waarderingstabel.

Waarderingscijfer	Ratio weerstandsvermogen	Betekenis
A	> 200%	Uitstekend
B	140% < ratio < 200%	Ruim voldoende
C	100% < ratio < 140%	Voldoende
D	80% < ratio < 100%	Matig
E	60% < ratio < 80%	Onvoldoende
F	< 60%	Ruim onvoldoende

Uitgangspunten ratio weerstandsvermogen

Twee keer per jaar, bij rekening en begroting, beoordelen we het niveau van het weerstandsvermogen. In het coalitieakkoord is afgesproken dat we aan het eind van de coalitieperiode wordt gestreefd naar een ratio van 100%. Gelet op de grote opgaven accepteren we voor de kortere termijn een ratio onder de 100% (minimaal 80%). Voor de reserves die onderdeel uitmaken van het weerstandsvermogen hanteren we een ondergrens van 25 miljoen euro.

Weerstandsvermogen	Rekening 2018	Rekening 2017	Vershil
Beschikbare weerstandsvermogen (A)	107.503	137.107	-29.604
Benodigde weerstandsvermogen (B)	101.776	126.899	-25.123
Ratio weerstandsvermogen (A/B)	106%	108%	-2%
Ruimte weerstandsvermogen boven 1,0 (A - B)	5.727	10.208	-4.481
Benodigde aanvulling wsv tot 0,8	0	0	0

Op basis van de actuele inschatting van de risico's en reserves in het weerstandsvermogen in deze rekening komt het weerstandsvermogen in 2019 uit op een ratio van 106%. Dit is 2% minder dan de ratio in de rekening 2017. De risico's zijn ten opzichte van de rekening 2017 verlaagd met 25,1 miljoen euro. De belangrijkste veranderingen worden toegelicht bij het onderdeel [benodigd weerstandsvermogen](#). Het beschikbare weerstandsvermogen in de rekening 2018 daalt ten opzichte van de rekening 2017 met 29,6

miljoen euro. De verlaging van het beschikbare weerstandsvermogen wordt toegelicht in het onderdeel [beschikbare weerstandsvermogen](#).

Bij het bepalen van het weerstandsvermogen houden we rekening met lopende projecten, waar de raad een besluit over heeft genomen en waar een uitvoeringskrediet voor is vastgesteld. Achterliggende gedachte is dat we bij nieuwe projecten risico's kunnen vermijden door het project niet uit te voeren.

De komende jaren is sprake van een grote investeringsopgave, die effect zal hebben op het benodigd weerstandsvermogen. In het coalitieakkoord zijn voor de investeringsopgave extra middelen geraamd, die zijn verwerkt in deze begroting. Zo wordt de Eemskanaalzone, het Suikerfabriek terrein en het Stationsgebied-zuidzijde ontwikkeld. Er worden middelen gereserveerd voor een autoverbinding in de Oosterhamrikzone, en investeringen onderwijs en cultuur. Het starten met deze projecten zal een verhogend effect hebben op het risico en dus het benodigde weerstandsvermogen. Voor grote infrastructurele projecten bijvoorbeeld wordt het risico bepaald op 10% van de investeringsomvang. Als het gaat om een grondexploitatie wordt het risico bepaald door de risicoboxenmethode. Een indicatie van de toename van het risico is op dit moment moeilijk te geven.

Voor het project Zuidelijke Ringweg is geen risico in het weerstandsvermogen opgenomen. Het uitgangspunt bij de uitvoering van het project is dat het budget taakstellend is. Eventuele meerkosten moeten dus in eerste instantie worden opgevangen binnen het beschikbare budget.

Voor de aardbevingen hebben we geen risico opgenomen. In een bestuursakkoord is afgesproken dat de gevolgen van de aansprakelijkheid van de provincie, gemeenten of derde partijen zoals woningcorporaties en schoolbesturen niet voor hun rekening en risico kunnen komen indien deze aardbeving-gerelateerd zijn (onverlet latend de normale zorgplicht van deze partijen).

Benodigd weerstandsvermogen

Het benodigd weerstandsvermogen wordt bepaald door:

- De verwachte impact van de aanwezige risico's;
- De mate waarin de risico's al op andere wijze zijn afgedekt of beheerst;
- De gewenste mate van zekerheid dat de risico's kunnen worden opgevangen.

De risico's zijn geïnventariseerd en de omvang van het risico (bedrag in euro's) is geschat. De weging van het risico met de kans van optreden leidt tot het geschatte risicobedrag.

De risico's van de grondexploitaties worden volgens de risicoboxenmethode berekend en integraal in het benodigde weerstandsvermogen opgenomen.

Omdat de kans klein is dat als de risico's zich daadwerkelijk voordoen, dit allemaal tegelijkertijd gebeurt, corrigeren we de totaalstelling met een waarschijnlijkheidsfactor van 90%.

Rekening 2018	Schatting	
	Inc.	Struc
1. Grondexploitatie incl Meerstad	80.934	
2. Verkeer- en vervoersprojecten	1.006	
3. Bodemsanering	650	375
4. Parkeerbedrijf	1.610	
5. Risico parkeerhandhaving		150
6. Gemeentelijk aandeel risico Warmestad BV	1.434	
7. Garantie op leningen van GEM Haren Noord	300	
8. Sociaal domein		6.652
9. Financiering uitvoering wet BUIG		500
10. Bedrijfsrisico werkmaatschappijen (OPSB en Sport 050)		372
11. Niet halen bezuinigingen	4.360	
12. Verstrekte leningen en garanties	2.572	
13. Vastgoed	221	46
14. Stijging pensioenpremies		1.000
15. Overige risico's	1.065	373
Totale risico's	94.151	9.467
Structureel maal factor 2		18.934
Waarschijnlijkheidsfactor 90%	84.735	17.041
Benodigde weerstandscapaciteit		101.776
beschikbare weerstandscapaciteit		107.503
Ratio weerstandscapaciteit		106%

Het benodigde weerstandsvermogen in 2019 is 101,8 miljoen euro. Dit is 25,1 miljoen euro lager dan bij de rekening 2017.

Het belangrijkste verschil ten opzichte van de rekening 2017 ontstaat door het verlagen van het risico grondzaken / grondexploitaties. We hebben in 2018 een extern adviseur (Deloitte) gevraagd een beoordeling te maken van de risicoboxenmethode van de gemeente Groningen en de omvang van het benodigd weerstandsvermogen. Op basis van analyse en een vergelijking met andere gemeenten wordt geconcludeerd dat de risicoboxenmethode van Groningen relatief behoudend is. Er wordt bijvoorbeeld geen rekening gehouden met risico's die in de grondexploitaties zijn meegerekend en geprognosticeerde winsten bij grondexploitaties. Deloitte adviseert deze bij de analyse van het weerstandsvermogen te betrekken.

Vooruitlopend op de herijking houden we bij het bepalen van het risico voor 2019 en verder rekening met het geprognosticeerde voordeel in de grondexploitatie Meerstad. Met het voordeel heeft de grondexploitatie een buffer om de effecten van nadelige scenario's op te vangen. Dit verlaagt het risico van de grondexploitatie. Het geraamde voordeel van (afgerond) 35 miljoen euro kunnen we daarom in mindering brengen op het risico Meerstad.

Hiermee komt het totale risico grondzaken / grondexploitaties voor 2019 uit op 80,9 miljoen euro. In de rekening 2017 hielden we nog rekening met een risico van 115 miljoen euro, een verschil van 34 miljoen euro. Rekening houdend met de waarschijnlijkheidsfactor van 90% verklaart dit een verschil van 30,6 miljoen euro in het benodigd weerstandsvermogen.

Overige mutaties in het benodigd weerstandsvermogen leiden per saldo tot een toename van 5,5 miljoen euro ten opzichte van de rekening 2017. De veranderingen zijn:

- Toename van het risico sociaal domein
Door een grotere transformatie opgave in de komende jaren neemt het risico sociaal domein toe. Voor 2019 leidt dit tot een toename van het benodigd weerstandsvermogen met 1,7 miljoen euro
- Toevoegen risico stijging pensioen premies
Gelet op de onzekerheid over de mate waarin zich een stijging van de pensioenpremie gaat

voordoen nemen we in de rekening 2018 een risico op. Dit betekent een toename van het benodigd weerstandsvermogen van 1,8 miljoen euro

- Toevoegen Risico's Haren en Ten Boer
De risico's van Haren en Ten Boer zijn toegevoegd. In het risico grondzaken / grondexploitaties, sociaal domein en BUIG zit het risico van Haren en Ten Boer al verwerkt. De overige risico's van Haren en Ten Boer zorgen voor een toename van het benodigd weerstandsvermogen van circa 2,9 miljoen euro
- Overige wijzigingen van de risico's verklaren leiden tot een verlaging van het benodigd weerstandsvermogen met 0,9 miljoen euro.

(Bij deze omvang van de veranderingen is rekening gehouden met het effect van structurele risico's (bedrag x 2) en het effect van de waarschijnlijkheidsfactor van 90%.)

Beschikbaar weerstandsvermogen

Het beschikbaar weerstandsvermogen wordt gevormd door de middelen die beschikbaar zijn om het nadelige effect van risico's te kunnen opvangen. Dit is de optelsom van alle elementen die daadwerkelijk kunnen worden ingezet om niet-begrote kosten te dekken.

De middelen die we tot de tot het beschikbare weerstandsvermogen rekenen, zijn:

- Algemene Egalisatiereserve (AER);
- (Bestemmings-)reserves, voor zover de raad geen besluit heeft genomen over de inzet;
- Post onvoorzien in de begroting;
- Niet structureel ingezette intensiveringsmiddelen;
- Onbenutte belastingcapaciteit;
- Stille reserves.

Buffers (in grondexploitaties) rekenen we niet mee tot het beschikbare weerstandsvermogen. Buffers die kunnen worden ingezet om het effect van een specifiek risico op te vangen, zoals bijvoorbeeld het geprognosticeerde voordeel in de grondexploitatie Meerstad, brengen we in mindering op het risico. Daarmee leiden buffers, via een verlaging van het risico tot een verlaging van het benodigd weerstandsvermogen.

Het beschikbaar weerstandsvermogen in de rekening 2018 is als volgt opgebouwd:

Beschikbaar weerstandsvermogen rekening 2018			aandeel
	incidenteel	structureel	wsv*
1. Reserves	36.325		35,7%
2. Stille reserves	50.000		49,1%
3. Structurele ruimte in intensiveringsbudgetten (bedrag x2)		12.940	12,7%
4. Onbenutte belasting capaciteit (bedrag x2)		7.905	7,8%
7. Post onvoorzien (bedrag x2)		332	0,3%
Totaal beschikbaar weerstandsvermogen	86.325	21.177	
Beschikbaar weerstandsvermogen begroting 2019			107.503
Beschikbaar weerstandsvermogen rekening 2017 (jaarschijf 2018)			137.107
Afname beschikbaar weerstandsvermogen tov rekening 2017			29.604

*we laten zien wat het aandeel tov het benodigd weerstandsvermogen is.

Het beschikbare weerstandsvermogen is 107,5 miljoen euro. Dit is 29,6 miljoen euro lager dan in de rekening 2017. Deze bestaat voor 30,4 miljoen euro uit een verlaging van de reserves en een toename van 0,8 miljoen euro van de overige onderdelen van het weerstandsvermogen.

De belangrijkste afwijkingen bij de reserves zijn:

- Een onttrekking van het begrote tekort 2019 van 9,7 miljoen euro;
- Een onttrekking van 2,4 miljoen euro voor een sluitende meerjarenbegroting (2019-2022);

- Een onttrekking van 22,5 miljoen euro in 2019 aan de reserves conform de afspraken van het coalitie akkoord;
- Een onttrekking van 9,8 miljoen euro in 2019 voor de businesscase outsourcing ICT (conform raadsbesluit definitieve gunning OGICT, 7034273);
- Een toevoeging van 9,9 miljoen euro in 2019 uit het resultaat van de rekening 2018 van Groningen;
- Een toevoeging van 4,1 miljoen euro door de reserves van Haren en Ten Boer (hierin zitten de rekeningresultaten 2018 van Haren en Ten Boer van samen 1,8 miljoen euro negatief verwerkt).

In het coalitieakkoord opgenomen onttrekkingen aan het weerstandsvermogen

In het coalitie akkoord wordt rekening gehouden met een onttrekking aan het weerstandsvermogen van in totaal 32,4 miljoen euro (9,8 miljoen euro en 22,5 miljoen euro) in de komende vier jaar. Voor het weerstandsvermogen houden we vanaf 2019 rekening met de volledige onttrekking aangezien deze middelen nodig zijn voor een sluitend meerjarenbeeld. Deze middelen kunnen niet meer op een andere manier worden ingezet (zonder bestaand beleid aan te tasten).

De toename van 0,8 miljoen euro van de overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen komt door:

- Een toename van de onbenutte belastingcapaciteit met 1,7 miljoen euro door rekening te houden met de opbrengst in Haren en Ten Boer en een verhoging van de OZB belasting in 2019;
- Het niet meer meenemen van een buffer van 1,0 miljoen euro uit de bouw- en grondexploitatie Grote Markt / Forum. Deze post is in mindering gebracht op het risico Forum;
- Een toename van de post onvoorzien van 0,1 miljoen euro door toevoeging van de post onvoorzien van Haren en Ten Boer.

Omvang onderliggende reserves

Voor het weerstandsvermogen houden we rekening met alle reserves die kunnen worden ingezet voor het opvangen van risico's. Daarnaast kunnen ook bestemmingsreserves worden meegerekend, voor zover de middelen in de bestemmingsreserve niet gelabeld zijn (en naar verwachting niet op korte termijn gelabeld zullen worden). De reserves die op dit moment meetellen in het weerstandsvermogen zijn:

Reserves in weerstandsvermogen	Rekening	Rekening	Verschil
	2018	2017	
1. Algemene Egalisatie Reserve (AER)	16.384	20.144	-3.760
2. Grondzaken en groundbank	-3.511	24.822	-28.333
3. Reserve Sociaal Domein	500	500	0
4. Reserve onderwijshuisvesting	1.212	1.215	-3
5. Reserve Martiniplaza BV	3.916	3.916	0
6. Reserve Ten Boer	767	164	603
7. Reserve geluidsreducerend asfalt	225	300	-75
8. Reserve kunstvoorraad CBK	1.647	1.647	0
9. Reserve bodemsanering	1.485	2.025	-540
10. Reserve Groninger Monumentenfonds	932	932	0
11. Reserve Forum garage	6.200	5.600	600
12. Reserve kunst op straat	441	521	-80
13. Reserve parkeren	5.778	2.289	3.489
14. Reserve recreatiegebied Kardinghe	349	361	-12
15. Exploitatierisico Forum	0	2.321	-2.321
Beschikbare weerstandscapaciteit	36.325	66.757	-30.432

Per saldo wordt 30,4 miljoen euro onttrokken aan het weerstandsvermogen. De raad heeft bij het vaststellen van de begroting 2017 besloten voor de algemene egaliseringsreserve een minimumniveau van 20 miljoen euro te hanteren. In bovenstaand overzicht ligt de AER onder de 20 miljoen euro. Daarnaast ligt de stand van de reserve grondzaken/grondbank onder 0. Dit is ook zo in de begroting 2019 opgenomen. Bij de bespreking van de begroting 2019 hebben we toegezegd bij de actualisering van de kadernota weerstandsvermogen en risicomanagement terug te komen op hoe we meerjarig met de reserves om willen gaan. We stellen voor in de tussentijd een lagere AER toe te staan.

We merken daarbij wel op dat in de AER en de reserve grondzaken/grondbank voor het weerstandsvermogen rekening wordt gehouden met toekomstige onttrekkingen in de jaren 2020-2022 waardoor de werkelijke (boekhoudkundige) stand van de reserves afwijkt van de stand die we meenemen voor het weerstandsvermogen. Er zijn dus meer middelen aanwezig in de reserve, maar we rekenen niet alles mee in het beschikbaar weerstandsvermogen omdat ze niet meer vrij besteedbaar zijn.

In de AER bijvoorbeeld wordt rekening gehouden met onttrekkingen in 2020 van 6,0 miljoen euro. Deze onttrekkingen zijn nodig voor een sluitende meerjarenbegroting.

Een ander voorbeeld hiervan zijn de middelen in de reserve grondzaken/grondbank die nodig zijn voor dekking van de kapitaallasten van de bovenwijkse voorzieningen Meerstad. De raad heeft besloten de eerste jaarschijven van de kapitaallasten ten laste van de reserve grondzaken te brengen. Voor 2020 – 2022 gaat het in totaal om nog 6,0 miljoen euro. Voor de bepaling van het beschikbaar weerstandsvermogen nemen we deze middelen niet meer mee. In werkelijkheid duurt het nog tot en met 2022 tot alle middelen uit de reserve zijn onttrokken.

Dit geldt ook voor de onttrekking van 22,5 miljoen euro die is opgenomen uit het coalitie akkoord. Voor het weerstandsvermogen nemen we deze middelen niet meer mee omdat deze nodig zijn voor uitgaven in de komende jaren. Maar 7,2 miljoen euro hiervan wordt pas in de jaren 2020-2022 onttrokken.

Onderstaande overzichten verklaren de verschillen bij de algemene egaliseringsreserve en de reserve grondzaken/grondbank tussen de daadwerkelijk beschikbare middelen in de reserve in de rekening 2018 (stand eind 2018) en wat wordt meegenomen in het weerstandsvermogen (stand eind 2019). De verschillen bestaan uit claims die op de reserves rusten en begrote mutaties 2019.

Algemene egalisatie reserve		
Boekhoudkundig saldo 31/12/2018		37.229
(inclusief reserves Haren en Ten Boer)		
Claims in de AER		
- Dekking knelpunten bezuinigingen 2019	-2.821	
- Dekking knelpunten bezuinigingen 2020	-1.348	
- Reservering voor tekort 2020	-4.670	
- Claim nacalculatie projecten	-632	
- Inv.fonds sport LTC Hoogkerk	-80	
Totaal claims		-9.551
Begrote mutaties 2019		
- Aanvulling weerstandsvermogen	1.848	
- Begrotingssaldo, verrekening wsv	-59	
- MJOP fase 2 Martiniplaza	45	
- Vervroegde aflossing Royal Bank of Scotland	594	
- Compensatiepakket groen en duurzaam Eelde	150	
- Bijdr toekomst GAE/terugst G-kwadraat 2019-2037	300	
- Begrotingstekort 2019	-9.728	
- Inzet weerstandsvermogen coalitieakkoord via GZ	0	
- Onttrekking WSV voor opgave	-2.430	
- Saldo financieel perspectief via de AER	89	
- Mutaties reserve Haren	-2.489	
- Mutaties reserves Ten Boer	389	
- Overig	-3	
Totaal begrote mutaties 2019		-11.294
Algemene egalisatiereserve eind 2019		16.384
(=stand 2019 voor weerstandsvermogen)		

Reserve grondzaken		
Boekhoudkundig saldo 31/12/2018		32.585
Claims		
- Reservering voor kapitaallasten bovenwijkse voorzieningen Meerstad 2019	-3.517	
- Reservering voor kapitaallasten bovenwijkse voorzieningen Meerstad 2020-2022	-6.063	
Totaal claim		-9.580
Begrote mutaties 2019		
- Jaarlijkse onttrekking grondzaken	-2.500	
- Dekking Outsourcing ICT	-9.800	
- Resultaat grondzaken 2018	8.146	
- Begrote toevoeging 2019	108	
- Inzet weerstandsvermogen coalitieakkoord 2019	-15.250	
- Inzet weerstandsvermogen coalitieakkoord 2020-2022	-7.220	
Totaal begrote mutaties 2019		-26.516
Reserve grondzaken eind 2019		-3.511
(=stand 2019 voor weerstandsvermogen)		

Overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen

Naast de reserves tellen de overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen op tot 71,2 miljoen euro. De overige onderdelen van het beschikbaar weerstandsvermogen zijn:

• Stille reserve Enexis	50 miljoen euro
• Structurele ruimte in intensiveringsbudgetten	12,9 miljoen euro
• Onbenutte belastingcapaciteit	7,9 miljoen euro
• Post onvoorzien	0,3 miljoen euro
Totaal	71,2 miljoen euro

Stille reserve Enexis

Voor het beschikbaar weerstandsvermogen houden we rekening met de stille reserve in de waarderingen van onze Enexis aandelen. We houden hier rekening met 50 miljoen euro. Dit past binnen de meest recente waardering van de Enexis aandelen die jaarlijks wordt uitgevoerd. Dit is niet gewijzigd ten opzichte van de rekening 2017.

Structurele ruimte in intensiveringsbudgetten

Indien de inzet van intensiveringsbudgetten jaarlijks kan worden overwogen, nemen we deze middelen mee in het beschikbaar weerstandsvermogen. Dit is het geval als de middelen niet structureel zijn ingezet en er geen meerjarige verplichtingen zijn aangegaan.

Voor de beschikbare intensiveringsmiddelen is bepaald dat 6,5 miljoen euro niet structureel is ingezet.

Omdat het structurele middelen zijn nemen we deze voor 2 jaarschijven mee in het beschikbaar weerstandsvermogen (12,9 miljoen euro). Dit is niet gewijzigd ten opzichte van de rekening 2017.

Onbenutte belastingcapaciteit

We houden rekening met een onbenutte belastingcapaciteit van 5% van de OZB opbrengst voor woningen en niet-woningen. De geraamde OZB opbrengst in 2019 is 79,1 miljoen euro. Dit betekent dat we voor het beschikbaar weerstandsvermogen rekening houden met een verhoging van 4,0 miljoen euro. Omdat het structurele middelen zijn nemen we deze voor 2 jaarschijven mee in het beschikbaar weerstandsvermogen (7,9 miljoen euro). De verhoging ten opzichte van de rekening 2017 ontstaat door de toevoeging van de

OZB opbrengst van Haren en Ten Boer en de verhoging van de OZB-tarieven in 2019. Hierdoor kunnen we ook meer toerekenen aan het weerstandsvermogen.

Post onvoorzien

De post onvoorzien kan jaarlijks worden ingezet voor onvoorziene gebeurtenissen en kan worden toegerekend aan het beschikbaar weerstandsvermogen. De totale post onvoorzien in 2019 is 166 duizend euro. Omdat het structurele middelen zijn nemen we deze voor 2 jaarschijven mee in het beschikbaar weerstandsvermogen (0,3 miljoen euro).

We houden in het beschikbaar weerstandsvermogen geen rekening meer met een risicobuffer in de bouw- en grondexploitatie Grote Markt (dit was in 2017 nog 1,0 miljoen euro). Zoals we eerder in deze paragraaf al hebben aangegeven rekenen we buffers (in grondexploitaties) niet meer mee tot het beschikbare weerstandsvermogen. Buffers die kunnen worden ingezet om het effect van een specifiek risico op te vangen, brengen we in mindering op het risico zelf. Daarmee leiden buffers, via een verlaging van het risico tot een verlaging van het benodigd weerstandsvermogen.

De buffer in de bouw- en grondexploitatie is gekoppeld aan een risico bij de exploitatie van het Groninger Forum. Voor de periode 2020-2024 wordt het tekort bij het Groninger Forum geraamd op 3,3 miljoen euro. Dit tekort kan worden opgevangen met de reserve exploitatierisico Forum (saldo is 2,3 miljoen euro) en voor zover nodig met de buffer binnen de bouw- en grondexploitatie Grote Markt. Voor het weerstandsvermogen betekent dit dat we geen rekening gehouden met het risico op een tekort, maar ook niet met de reserve exploitatierisico Forum en de buffer in de bouw- en grondexploitatie.

Financiële kengetallen

Een deugdelijke en transparante rekening is in het belang van een goede controle door de raad op de financiële positie van de gemeente. Kengetallen zijn getallen die de verhouding uitdrukken tussen bepaalde onderdelen van de begroting / rekening en kunnen helpen bij de beoordeling van de (ontwikkeling van de) financiële positie.

In de begroting 2019 en rekening 2018 hanteren we dezelfde ontwikkeling van de kengetallen voor de jaren 2019-2022. De kengetallen vanaf 2019 gelden voor de nieuwe gemeente Groningen.

Rekening 2018				
Kengetallen:	2019	2020	2021	2022
Netto schuldquote	163%	163%	158%	150%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	124%	125%	124%	119%
Solvabiliteitsratio	9%	8%	8%	8%
Structurele exploitatieruimte	-0,5%	-0,6%	1,0%	2,0%
Grondexploitatie excl. Meerstad	6,2%	5,9%	6,0%	2,3%
Grondexploitatie incl. Meerstad	33,6%	34,6%	35,3%	31,0%
Belastingcapaciteit	103,6%	102,9%	102,9%	102,9%

Onderstaand geven we een toelichting op de kengetallen. Onder de toelichting is het oordeel opgenomen.

Netto schuldquote

De netto schuldquote wordt bepaald door de verhouding van de gemeentelijke schuld ten opzichte van de gemeentelijke baten. Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Een hoge netto schuldquote hoeft niet direct een probleem te zijn. Zo kan een hoge schuld worden veroorzaakt doordat er leningen zijn afgesloten, die worden doorgeleend aan derden zoals woningbouwcorporaties.

Om inzicht te krijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen). De netto schuldquote van een gemeente ligt meestal tussen de 0% en 90%. Bij een hogere netto

schuldquote is de gemeenteschuld relatief hoog (oranje). Als de netto schuldquote boven de 130% uitkomt, dan bevindt de gemeente zich in de gevarenzone (rood). De genoemde percentages zijn grove vuistregels. Voor een genuanceerder beeld van de schuldpositie moet ook worden gekeken naar de voorraad bouwgronden en de uitgeleende gelden. Gemeenten met veel grond hebben meer schulden en dus een hogere schuldquote. Dit geldt ook voor de gemeente Groningen. Wij hebben grondposities voor woningbouw en bedrijventerreinen. Voor die gronden hebben we schulden gemaakt. Rente en aflossing van deze schuld drukken niet direct op de begroting, maar dienen te worden opgevangen binnen de grondexploitaties met de opbrengsten uit de verkoop van de grond.

De gemeente Groningen heeft ook leningen voor derden aangetrokken, deze leningen worden één op één doorgegeven. Bij de schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen worden deze leningen geëlimineerd. Dit geldt dus ook voor de verstrekte leningen aan de CV Meerstad. De leningen voor de overige gemeentelijke grondexploitaties zitten wel in deze schuldquote.

Onze schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen is 124%. Na 2020 zal de schuldquote naar verwachting weer wat dalen. De netto schuldquote is hoog door een hoog volume van de vaste schulden van de gemeente. De inzet van reserves in de begroting 2019 leidt tot een verhoging van de vaste schulden en daarmee een verslechtering van de netto schuldquote. In totaal wordt in de begroting ruim €30 miljoen onttrokken aan de reserves in het weerstandsvermogen en 30 miljoen euro uit bekleemde reserves geruild voor structurele kapitaallasten. Deze reserves kunnen niet meer worden ingezet voor de financiering, dus hiervoor dient aanvullend geleend te worden.

Solvabiliteitsratio

Dit kengetal wordt bepaald door de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen. Het geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van een gemeente. De solvabiliteitsratio in 2019 is 9%. Dit is laag maar logisch gezien onze hoge schulden door de gemeentelijke grondposities. In voorgaande begrotingen en in de begroting 2019 hebben we reserves ingezet ter dekking van de opgaven. Ook is een deel van de bekleemde reserves geruild voor structurele kapitaallasten. Het eigen vermogen neemt daarom af. Het effect daarvan is dat de solvabiliteitsratio afneemt.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. De belangrijkste structurele baten zijn de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerendezaakbelasting (OZB). Dit kengetal geeft het verschil tussen de structurele baten en lasten ten opzichte van de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten te dekken. In onderstaand overzicht is de omvang en ontwikkeling van de structurele lasten en baten opgenomen.

Structureel evenwicht	2019	2020	2021	2022
LASTEN				
Totale lasten	1.093.562	1.070.365	1.056.320	1.060.874
Incidentele lasten	-57.307	-21.780	-15.613	-14.582
Incidentele toevoegingen reserves	-21.159	-17.404	-16.107	-18.843
Structurele lasten (A)	1.015.096	1.031.181	1.024.600	1.027.449
BATEN				
Totale baten	1.093.562	1.070.365	1.056.320	1.060.874
Incidentele baten	-3.535	-1.763	-1.762	-1.762
Incidentele onttrekkingen reserves	-80.283	-43.649	-19.138	-10.253
Structurele baten (B)	1.009.744	1.024.953	1.035.420	1.048.859

Structurele exploitatieruimte	-5.352	-6.228	10.820	21.410
Structurele exploitatieruimte / baten	-0,5%	-0,6%	1,0%	2,0%

De structurele exploitatie ruimte van -0,5% in 2019 geeft aan dat in 2019 onze structurele lasten niet geheel worden gedekt door de structurele baten. De structurele lasten in 2019 zijn 5,4 miljoen euro hoger dan de structurele baten. Na 2020 verbetert dit beeld door de structurele hervormingsmaatregelen.

Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale gemeentelijke baten.

Het kengetal grondexploitatie inclusief Meerstad daalt in 2019 is 33,6%.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen door het verhogen van tarieven. Hiervoor wordt de belastingcapaciteit gerelateerd aan de landelijk gemiddelde tarieven/woonlasten (OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing). De belastingcapaciteit ligt net iets boven het landelijk gemiddelde (+3,6%). Een hoge belastingcapaciteit beperkt de mogelijkheid om financiële tegenvallers op te vangen met een verhoging van tarieven.

Oordeel

Overall kunnen we concluderen dat de ratio's laten zien dat de financiële positie van de gemeente Groningen kwetsbaar is. Dit blijkt vooral uit de netto schuldquote, de solvabiliteitsratio en de negatieve exploitatieruimte in 2019 en 2020.

De inzet van reserves verlaagt het eigen vermogen en verhoogt de lange financieringsbehoefte. Dit leidt tot een vermindering van de solvabiliteit en de netto schuldquote. De negatieve exploitatieruimte in 2019 laat zien dat het nemen van structurele hervormingsmaatregelen noodzakelijk is. Omdat het grootste deel van de hervormingsmaatregelen na 2020 zichtbaar worden, is in 2019 en 2020 nog sprake van een negatieve exploitatieruimte.

De kwetsbare financiële positie blijkt ook uit het aandeel reserves in het beschikbare weerstandsvermogen. Dit is minder geworden door de inzet van reserves ter dekking van de opgave in de begroting. Indien het financieel perspectief dit toelaat, is versterking van de financiële positie en aanvulling van de reserves in het weerstandsvermogen een belangrijk aandachtspunt voor de komende jaren.

Risico's

Risico's ruimtelijk-economisch domein

Naam risico Programma	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties (grondzaken / grondexploitaties) Economie en werkgelegenheid en Wonen
Omschrijving	Om de risico's die voortvloeien uit de grondexploitaties in uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties te kwantificeren wordt de risicoboxenmethode gehanteerd. Het risico op een plantekort kan voortvloeien uit vertraging in het uitgiftetempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken, vertraging in het tempo van realisering, etc. De risico's zijn met behulp van de risicoboxenmethode gekwantificeerd. De minimale omvang van de risico's die verband houden met grondexploitaties en nog in exploitatie te nemen gronden bedraagt in 2019 115,9 miljoen euro. Dit risico heeft betrekking op alle lopende grondexploitaties inclusief Meerstad. Het risico van de grondexploitatie Meerstad is hierin het grootste risico. Het risico Meerstad in 2018 is 78,3 miljoen euro, dit is 68% van het totale risico grondzaken. In de jaren na 2019 loopt het risico iets terug tot ruim 114,2 miljoen euro in 2022.

	<p>Herijking risicoboxenmethode</p> <p>De risicoboxenmethode voor het bepalen van het risico bij grondexploitaties wordt geactualiseerd. Bij de herijking wordt het effect van de nieuwe verslaggevingsregels voor grondexploitaties (BBV) op de omvang van het risico meegenomen. Door aanscherping van de BBV regels is het niet langer toegestaan algemene buffers in grondexploitaties op te nemen. Dit vergroot het risico. Aan de andere kant wordt bekeken of de omvang van het risico bij grondexploitaties met een voordeel nog past bij de huidige berekeningswijze. We hebben een extern adviseur (Deloitte) gevraagd een beoordeling te maken van de risicoboxenmethode van de gemeente Groningen en de omvang van het benodigd weerstandsvermogen. Op basis van analyse en een vergelijking met andere gemeenten wordt geconcludeerd dat de risicoboxenmethode relatief behoudend is. Deloitte geeft aan dat het weerstandsvermogen feitelijk drie lagen kent en dat in de huidige methodiek maar met één laag rekening wordt gehouden. Er wordt geen rekening gehouden met risico's die in de grondexploitatie zijn meegerekend en geprognosticeerde winsten bij grondexploitaties. Deloitte adviseert bij de analyse van het weerstandsvermogen alle drie lagen te betrekken.</p> <p>Vooruitlopend op de herijking houden we bij het bepalen van het risico voor 2019 en verder rekening met het geprognosticeerde voordeel in de grondexploitatie Meerstad. Met het voordeel heeft de grondexploitatie een buffer om de nadelige effecten van nadelige scenario's op te vangen. Dit verlaagt het risico van de grondexploitatie. Het geraamde voordeel van circa 35 miljoen euro is in mindering gebracht op het risico Meerstad.</p> <p>Hiermee komt het totale risico voor uitleg- en binnenstedelijke ontwikkellocaties risico voor 2019 uit op 80,9 miljoen euro. In de jaren na 2019 loopt het risico iets terug tot circa 79 miljoen euro in 2022. Omdat binnen de risicoboxenmethode al rekening is gehouden met de kans van optreden, nemen we de uitkomst voor 100% mee bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen.</p> <p>De volledige herijking van de risicoboxenmethode leggen we samen met het rapport van Deloitte in 2019 voor aan de raad.</p> <p>De risico's voor de grondexploitatie in Haren en Ten Boer zijn meegenomen in de risicoboxenmethode. Het gaat om de grondexploitaties Nesciopark, Haderaplein en Dijkshorn.</p>
Risicobedrag 2019	80,934 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	81,045 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	80,230 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	79,150 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2004
Actie	Binnen de grondexploitatie wordt gestuurd op de beheersing van de risico's. De risico's en het effect op het weerstandsvermogen van nieuwe (grote) projecten maken we afzonderlijk inzichtelijk.

Naam risico	Verkeer- en vervoersprojecten
Programma	Verkeer

Omschrijving	<p>Risico's bij verkeer- en vervoersprojecten hebben voornamelijk betrekking op de hoogte van de investeringskosten. Vooraf worden deze risico's zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben.</p> <p>Bij de grote verkeersprojecten (= investering meer dan 5 miljoen euro) bepalen we het risico op 10% van de investeringskosten. Daarbij beoordelen we de mogelijkheid om bij te sturen in het project (beheersmaatregelen). Op projectniveau kunnen dat bijvoorbeeld zijn: het werken met een plafondprijs in de aanbesteding, het rekening houden met een percentage onvoorzien in de kostenraming of het in beeld brengen van besparingsmogelijkheden.</p> <p>Risico's die niet binnen de beschikbare middelen van het project kunnen worden opgelost, worden meegenomen in het benodigde weerstandsvermogen voor verkeersprojecten.</p> <p>Voor projecten die voortvloeien uit de Netwerkanalyse 2013 (totale omvang gemeentelijke middelen 20 miljoen euro,) is besloten dat voor- en nadelen mogen worden verrekend binnen het totale programma (gesloten financiering). Financiële tegenvallers kunnen dus binnen het totaal beschikbare budget worden opgevangen. Dit kan effect hebben op de projecten die uitgevoerd kunnen worden, maar voor het geheel geldt dat geen sprake is van een financieel risico voor de gemeente Groningen.</p> <p>Zernikelaan</p> <p>Voor het project Zernikelaan ramen we het risico op 10% van het gemeentelijk aandeel in de totale financiering (RUG en Hanzehogeschool nemen ook een deel van de kosten voor hun rekening en een deel van de dekking komt uit de middelen voor de Netwerkanalyse). De risico's worden gelijk verdeeld over gemeente, RUG en Hanzehogeschool.</p> <p>Dat betekent dat over een bedrag van 4,37 miljoen euro een risicoberekening plaatsvindt. Het risico komt daarmee op 437 duizend euro. De kans van optreden komt op 50%. Risico blijft constant gedurende de komende jaren. Bij oplevering kan het risico vervallen.</p> <p>Stationsgebied Haren</p> <p>De gemeente werkt aan de ontwikkeling van het Stationsgebied. Onderdeel van de ontwikkeling is het realiseren van een fiets- voetgangersverbinding tussen Oosterhaar en het centrum van Haren, ter hoogte van het station. Daarnaast wordt de omgeving van het station aangepakt. Het risico bij de investeringen in het stationsgebied van Haren wordt ingeschat op 0,8 miljoen euro. Dit risico bestaat oor het grootste deel uit een risico op vertraging, risico op verlies van cofinanciering en het risico op hogere uitvoeringskosten.</p>
Risicobedrag 2019	1,0 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	1,0 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	1,0 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	1,0 miljoen euro
Kans 2021	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Rekening 2017
Actie	

Naam risico	Risico's bodemsanering
Programma	Onderhoud en beheer openbare ruimte
Omschrijving	<p>Voor de begroting 2019 brengen we de risico's van de voormalige gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer nog afzonderlijk in beeld. Vanaf de begroting 2020 presenteren we een geïntegreerd risico.</p> <p>Groningen</p> <p>In het convenant 'bodemontwikkelingsbeleid en spoedlocaties' is afgesproken dat in 2015 alle bodemverontreinigingen die een risico voor de mens vormen (humane spoedlocaties) gesaneerd of beheerst zijn. Daarnaast is afgesproken dat de bodemverontreinigingen die onaanvaardbare risico's bevatten voor het ecosysteem en/of bijdragen aan de verspreiding van</p>

	<p>de verontreiniging (de overige spoedlocaties), ook zoveel mogelijk gesaneerd of beheerst zijn. Nagenoeg alle locaties zijn beheerst of gesaneerd. Het project aanpak spoedlocaties is begin 2018 afgesloten. De kans dat is klein dat er nog kosten voor rekening van de gemeente komen (de mogelijk nog te maken kosten komen in eerste instantie voor rekening van derden). Voor het onderdeel spoedlocaties houden we geen rekening meer met een risico.</p> <p>Los van de spoedlocaties kunnen zich nieuwe situaties aandienen waarbij sprake is van risico's (schadeclaims, saneringen en randvoorwaarden bodem). In het geval deze situaties zich aandienen moeten we middelen beschikbaar stellen voor aanvullend (risico) onderzoek, eventuele tijdelijke beheermaatregelen en op iets langere termijn voor een definitieve oplossing. Voor het bepalen van het risico houden we rekening met kosten voor onderzoek en beheersmaatregelen.</p> <p>Uitgaande van 3 gevallen per jaar schatten we het risico in op 500 duizend euro. Het gaat om een structureel risico.</p> <p>Ook in de voormalige gemeenten Haren en Ten Boer werd rekening gehouden met een risico bodemsanering. In deze toelichting maken we deze nog afzonderlijk inzichtelijk.</p> <p>Haren In Haren is sprake van een aantal bekende bodemverontreinigingen waarvoor nog geen sanering is voorzien en waarbij de kosten van een eventuele sanering en het gemeentelijk aandeel daarin onbekend zijn. Daarnaast is het mogelijk dat verontreinigingen aan het licht komen die nu nog onbekend zijn. In een aantal oudere gebouwen is asbest aanwezig met de daaraan verbonden risico's. Voor Haren houden we rekening met een risico van 1 miljoen euro en een kans van 50%.</p> <p>Ten Boer Voor Woltersum is in 2018 een besluit genomen om de voormalige vuilstort volledig te verwijderen. Daarmee is er geen sprake meer van een risico. Er wordt meegewerkt met een provinciaal project om meer zicht te krijgen op ernstig verontreinigde locaties in Ten Boer. De kans dat dergelijke locaties worden gevonden wordt als klein ingeschat.</p> <p>Voor Ten boer houden we rekening met een risico van 500 duizend euro met een kans van 50%. Voor de nieuwe gemeente Groningen is het effect op het benodigd weerstandsvermogen in totaal (kans*effect) 650 duizend euro incidenteel en 375 duizend euro structureel.</p>
Risicobedrag 2019	0,5 miljoen euro structureel 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2019	30-75%
Risicobedrag 2020	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2020	30-75%
Risicobedrag 2021	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2021	30-75%
Risicobedrag 2022	0,5 miljoen euro 1,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2022	30-75%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	2001
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken

Naam risico	Parkeerbedrijf
Programma	Verkeer

	<p>In de meerjarenprognose 2012 is een eerste aanzet gegeven voor een gevoeligheidsanalyse om inzicht te krijgen in de omvang van de risico's en het benodigde weerstandsvermogen. Door de toename van de vastgoedportefeuille (vooral parkeergarages) nemen de risico's navenant toe. Voor het bepalen van het risico van het parkeerbedrijf wordt een risicoanalyse uitgevoerd voor de onderdelen: rente, opbrengsten en kosten, ov-bijdrage, bezettingsgraad parkeergarages en straatparkeren. Op basis van de meerjarenprognose 2018 is het incidentele risico gekwantificeerd op 1,6 miljoen euro voor de periode 2019-2022.</p> <p>Bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen hield Haren geen rekening met een risico voor parkeren. Dit is nu ook zo overgenomen voor het bepalen van het weerstandsvermogen voor de begroting 2019.</p> <p>Ten opzichte van het risico in de rekening 2017 is het risico voor de jaarschijf 2019 met circa 2 miljoen euro afgenomen. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn:</p> <p>6) Lager inflatierisico</p> <p>In de meerjarenbegroting is realistisch gerekend met indexatie van opbrengsten, per saldo is de indexatie op kosten hoger dan op opbrengsten. Een hogere of lagere indexatie van kosten met daarbij een kleiner effect op indexatie opbrengsten heeft per saldo een beperkt effect. Dit verlaagt het risico.</p> <p>7) Lager risico Damsterdiep</p> <p>De exploitatie van de Damsterdiepgarage is gebaseerd op de realisatie van het afgelopen jaar. Er wordt geen rekening meer gehouden met een groeiende omzet. Dit leidt tot een lager risico.</p> <p>8) Lager risico forumgarage</p> <p>Op de verwachte opbrengsten van het Forum is een correctie van circa 1 miljoen euro doorgevoerd. Hierdoor is de herrekenende bezettingsgraad na ingroei 24%. Dit leidt tot een lager risico.</p> <p>9) Lager risico boterdiep</p> <p>De exploitatie van Boterdiep is gebaseerd op de realisatie van het afgelopen jaar. De opbrengst van de garage is stabiel. We houden alleen nog rekening met groei als gevolg van het te realiseren woonprogramma (< 0,15 miljoen euro per jaar).</p> <p>10) Lager risico straatparkeren</p> <p>Het lagere risico wordt verklaard doordat het risico parkeerhandhaving nu afzonderlijke wordt opgenomen (zie hieronder).</p>
Risicobedrag 2019	1,61 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	2,08 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	2,41 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	2,55 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C-documenten
Actie	Wij zullen jaarlijks het benodigde weerstandsvermogen opnieuw berekenen.

Naam risico Programma	Risico parkeerhandhaving Verkeer
Omschrijving	<p>In de begroting houden we rekening met een geraamde opbrengst uit naheffingsaanslagen van circa 2,8 miljoen euro. We lopen een risico dat we de geraamde opbrengst in een jaar niet kunnen realiseren. Risicofactoren zijn bijvoorbeeld weersinvloeden die de handhaving bemoeilijken of technische storingen waardoor er niet gehandhaafd kan worden. Pas aan het eind van het jaar blijkt of de geprognosticeerde opbrengst is gehaald en of het risico zich voordoet.</p> <p>Het risico is tot nu toe altijd meegenomen in het risico parkeerbedrijf. Vanaf deze begroting maken we het risico parkeerhandhaving afzonderlijk inzichtelijk. We schatten het structurele risico in op 150 duizend euro tot 200 duizend euro. Voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen houden we rekening met 200 duizend euro en een kans van optreden van 75%.</p>
Risicobedrag 2019	200 duizend euro

Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	200 duizend euro
Kans 2020	75%
Risicobedrag 2021	200 duizend euro
Kans 2021	75%
Risicobedrag 2022	200 duizend euro
Kans 2022	75%
Structureel/Incident eel	Structureel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2018
Actie	

Naam risico Programma	Gemeentelijk aandeel risicoproject Warmtestad BV Wonen
Omschrijving	<p>WarmteStad heeft op dit moment 2 typen activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het ontwikkelen en exploiteren van het warmtenet Noordwest. • Het ontwikkelen en exploiteren van collectieve Warmte en Koude-opslagsystemen. Via Warmtestad investeert de gemeente in warmteprojecten gericht op een CO2 neutrale stad in 2035. WarmteStad heeft aandacht voor het identificeren, beheersen en financieel vertalen van risico's. Voor de resterende risico's voor de gemeente is het weerstandsvermogen versterkt.
	<p>1. Warmtenet Noordwest</p> <p>Voor de Investering geothermie en warmtenet Noordwest is op 8 juni 2016 het weerstandsvermogen versterkt met 1,3 miljoen euro. Dit is 18% van de geïnvesteerde 7 miljoen euro. Met het besluit om geothermie niet meer te ontwikkelen is een verliesvoorziening gevormd van 3 miljoen euro. In april 2018 is WarmteStad een overbruggingskrediet verstrekt van 1,3 miljoen euro ten behoeve van Tijdelijke Warmte Opwek. Het risicoprofiel is daarbij gesteld op 8% van het uitgeleende bedrag en 104 duizend euro weerstandsvermogen gevormd. Op 31 oktober 2018 is besloten om WarmteStad een overbruggingskrediet te verstrekken van 3 miljoen euro voor de eerste uitbreiding van het warmtenet. Het weerstandsvermogen is 240 duizend euro. In het voorjaar van 2019 ligt de integrale Business Case voor warmtenet Noordwest.</p> <p>Huidig risicoprofiel WarmteStad Noordwest BV.</p> <p>Destijds is risicoprofiel gesteld op 14%. Inmiddels is een deel van het Warmtenet gerealiseerd, zijn er voor 4.300 WE warmte contracten gesloten en levert sinds najaar 2018 de eerste warmte vanuit het warmtenet Noordwest. Alle condities die ten tijde van het risicoprofiel voor een warmtenet Noordwest (gebaseerd op geothermie) destijds nog in ontwikkeling of nog onzeker waren zijn nu aanzienlijk verlaagd. Tot slot kennen de technieken die nu bekeken worden voor de nieuwe warmtebron niet het risico van het mislukken van de put. Het gaat om bestaande technieken met lage kans op risico's en daar komt bij dat onze medeaandeelhouder op dit gebied veel kennis in huis heeft. Dit overziend wordt het risicopercentage gesteld op 8%.</p> <p>2. WKO-programma en risicoprofiel</p> <p>WarmteStad werkt stap voor stap het WKO programma uit. Op 19 februari 2015 is 750 duizend euro rekening-courant ter beschikking voor WKO Europapark. En is een bestemmingsreserve ingesteld ter grootte van 57 duizend euro. Risicoprofiel WKO is 8%. Voor het financieel meerjarenplan (FMJP) 2017-2021 heeft de gemeente besloten 3,875 miljoen euro aan leningen te verstrekken. Op 31 mei 2017 is 2 miljoen euro voor jaarschijf 2017 ter beschikking gesteld. Het WKO-programma draait op een bewezen techniek en al bestaande bronnen risicoprofiel is 8%. Weerstandsvermogen is 160 duizend euro. In september 2018 is het weerstandsvermogen voor het resterende 1,875 miljoen euro (2018 – 2021). En het weerstandsvermogen is 150 duizend euro (8%)</p>
Risicobedrag 2019	1,434 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	1,434 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	1,434 miljoen euro

Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	1,434 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken

Naam risico Programma	Garantie op leningen van GEM Haren Noord Wonen
Omschrijving	<p>De gemeente heeft in het kader van de financiering van de woningbouw in Haren Noord een garantie van maximaal 6 miljoen euro afgegeven op een lening die is aangetrokken door de Gemeenschappelijke Exploitatiemaatschappij (GEM) Haren Noord Beheer C.V. Dit bedrag is voor de helft afgedekt door contra-garanties van de moederbedrijven van de in GEM Haren Noord C.V. deelnemende marktpartijen. De garanties lopen nog tot en met 2020.</p> <p>Het resterende risico is verminderd middels diverse maatregelen in de bedrijfsvoering (zoals de wijze van fasering van de ontwikkeling van het gebied en de 'grond-routing'). Voor de financieringsconstructie met gemeentegarantie is gekozen vanwege de substantiële rentevoordelen, waarvan de gemeente via het resultaat op de grondexploitatie mee profiteert. Om te zorgen dat er bij deze constructie geen sprake is van staatssteun, betaalt de CV gedurende de looptijd van de garantie een borgstellingsprovisie aan de gemeente. Voor het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met een risico van 3 miljoen euro (verstrekte garantie verminderd met de contragaranties door de deelnemende marktpartijen) en een kans van optreden van 10% (overeenkomstig de inschatting van de gemeente Haren).</p> <p>Naast dit risico is bij Haren Noord ook sprake van kansen op het halen van voordelen die nog niet in de begroting zijn opgenomen. Het gaat om:</p> <p>De boekwinst die ontstaat bij de economische overdracht van de gemeente aan de GEM. Hiervan is reeds 3,3 miljoen euro gerealiseerd. Het laatste deel 514 duizend euro zal naar verwachting in 2019 worden gerealiseerd.</p> <p>In de door de aandeelhouders van GEM Haren Noord vastgestelde herziene grondexploitatie 2018 is sprake van een geraamde winst van circa 4,43 miljoen euro. Een eventueel gerealiseerde winst zal aan de aandeelhouders worden uitgekeerd. De gemeente Haren heeft inmiddels 0,9 miljoen euro aan tussentijdse winstuitkeringen ontvangen. Op basis van de grondexploitatie 2018 verwachten we nog een aanvullende uitkering van 1,3 miljoen euro.</p>
Risicobedrag 2019	3 miljoen euro
Kans 2019	10%
Risicobedrag 2020	3 miljoen euro
Kans 2020	10%
Risicobedrag 2021	3 miljoen euro
Kans 2021	10%
Risicobedrag 2022	3 miljoen euro
Kans 2022	10%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2019
Actie	

Risico's sociaal-maatschappelijk domein

Naam risico Programma	Risico's sociaal domein Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	<p>Wij hebben omvangrijke bezuinigingen op de zorgkosten ingeboekt als gevolg van de decentralisaties die in 2015 naar de gemeente zijn overgekomen. In het Beleidsplan en het Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein hebben we de richting aangegeven hoe we deze Rijksbezuinigingen structureel willen opvangen. Wij hebben daarbij te maken met onzekerheden, omdat zorgaanbieders in een ontwikkel/groEIFase van dit veranderende sociaal domein zitten en wijzelf ook nog deels in opbouw zijn om optimaal uitvoering te geven aan deze extra taken. Denk daarbij aan verzelfstandiging van de Wij, het inrichten van een goede monitor voor het sociaal domein, de opzet van het GON en de gestegen kosten in de jeugdzorg. Op grond van gegevens over werkelijk verleende zorg door zorgaanbieders en de daarbij behorende kosten passen wij onze prognoses over de kosten regelmatig aan.</p> <p>Het risico sociaal domein is bij de jaarrekening 2017 herijkt. We onderscheiden deze nu in een risico op zorggebruik WMO ZIN 18+, een risico op de transformatie van dure naar goedkopere zorg en een risico op hogere kosten jeugdzorg.</p> <p>Het risico op zorggebruik houdt in dat onzeker is hoeveel mensen zorg nodig hebben. Dat aantal kan toenemen en het type zorg dat nodig is kan intensiever zijn. Ook kunnen nieuwe aanbestedingen extra kosten met zich meebrengen. Ten slotte is onzeker in hoeverre afgegeven indicaties daadwerkelijk worden besteed. Bij de inschatting van dit risico houden we rekening met ontwikkeling van de zorgkosten.</p> <p>Het risico op transformatie houdt in dat het onzeker is dat de geraamde besparing van dure naar goedkopere zorg daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De getroffen maatregelen om deze transformatie te realiseren betreffen investeringen in innovatie en de daarbij ingeboekte bezuinigingen. Hierbij is rekening gehouden met de maatregelen uit het nieuwe coalitieakkoord. De maatregelen leiden tot een verhoging van het risico. Of en in welke mate deze maatregelen het beoogde transformatie-effect opleveren hebben we in onderzoek.</p> <p>Ten slotte is een risico op kosten jeugdzorg meegenomen. Deze is gebaseerd op de scenario's die de RIGG ten tijde van de jaarrekening 2017 heeft opgesteld.</p> <p>Voor de begroting 2019 en de rekening 2018 zijn de risico's van de voormalige gemeenten Groningen en Haren en Ten Boer uit de jaarrekening 2017 samengenomen.</p> <p>Ten behoeve van de begroting 2020 wordt het risico en de wijze waarop het risico wordt bepaald geactualiseerd.</p>
	<p>De risicobedragen van de genoemde onderdelen (zorggebruik, transformatie en huisvesting WIJ) zijn tot stand gekomen door voor verschillende bandbreedtes te bepalen wat de kans is dat het risico binnen de betreffende bandbreedte valt. Omdat daarbij al rekening wordt gehouden met de kans dat het risico binnen bepaalde bandbreedtes valt, wordt de uitkomst volledig meegenomen bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.</p> <p>Het totale structurele risico VSD komt daarmee voor 2019 op 6,7 miljoen euro (kans * effect). Dit is gebaseerd op berekening voor jaarrekening 2017 en is bedrag van de risico's van Groningen, Haren en Ten Boer gezamenlijk.</p> <p>Vanaf 2020 neemt het risico toe door de in het coalitieakkoord opgenomen maatregelen.</p>
Risicobedrag 2019	6,7 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	9,0 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	11,9 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	12,3 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Maart 2014

Actie	<p>Wij hebben maatregelen genomen om te zorgen dat de zorgkosten beter in control komen. Hierbij hebben we nadrukkelijk een koppeling gelegd tussen beleid, uitvoering en geld. Hierbij is de verdere ontwikkeling van de informatievoorziening van groot belang. We willen de ontwikkeling van het zorgverbruik, de substitutie van de verschillende sporen en de effecten van interventies beter in beeld krijgen. Deze informatievoorziening komt voor de WMO gestaag op gang. De komst van de GON is daarnaast een belangrijke stap in de beheersing van de WMO begroting. Ten aanzien van de jeugdhulp zijn er belangrijke lijnen waarlangs gemeenten, via de RIGG of zelf, invloed kunnen uitoefenen zoals sturing op toegang jeugdhulp, sturing op contacten met aanbieders, sturing op financiën en lobby. Als gevolg van de grote financiële problematiek worden via al die lijnen maatregelen genomen. De in gang gezette beweging zal echter lange adem vragen en niet in 2019 opgelost worden.</p>
-------	--

Naam risico Programma	Financiering uitvoering wet BUIG Werk en Inkomen
Omschrijving	<p>In de begroting 2019 wordt in 2019 een nadeel op de BUIG voorzien van 10,7 miljoen euro. Hierbij is rekening gehouden met de in de begroting 2018 ingezette maatregelen om het BUIG-tekort terug te dringen. Bij de BUIG geldt dat relatief geringe afwijkingen in onder meer de hoogte van het aantal uitkeringen en de hoogte van de gemiddelde bijstandsuitkering in absolute bedragen substantiële afwijkingen kunnen hebben. In de begroting 2019 is het tekort op de BUIG opgenomen in het meerjarenbeeld. We weten niet zeker of de in 2018 ingezette maatregelen het beoogde effect hebben. Zonder een verdere afname komt de prognose BUIG uit op 12,7 miljoen euro. We houden daarom vanaf 2019 rekening met een structureel risico van 25% over het verschil van 2 miljoen euro.</p> <p>In de begroting 2019 worden maatregelen voorgesteld om het tekort op de BUIG in de komende jaren terug te brengen. De belangrijkste maatregelen zijn gericht op het beperken van de instroom en het versnellen van de uitstroom in het eerste jaar. In de begroting 2019 is vanaf jaarschijf 2020 een indicatie van de opbrengsten van de maatregelen opgenomen. Het risico is dat we de ingeschatte besparing niet kunnen realiseren.</p> <p>Het resterende geraamde tekort (na het effect van de maatregelen) wordt aangevuld ten laste van de algemene middelen.</p>
Risicobedrag 2019	2 miljoen euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	5 miljoen euro
Kans 2020	25%-75%
Risicobedrag 2021	6 miljoen euro
Kans 2021	25%-75%
Risicobedrag 2022	7 miljoen euro
Kans 2022	25%-75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	VGR 2014-2 en Begroting 2015
Actie	In 2019 nemen we maatregelen om het verwachte structurele tekort zoveel mogelijk terug te dringen. Het resterende tekort wordt opgelost door aanvullende middelen beschikbaar te stellen ten laste van de algemene middelen.

Naam risico Programma	Bedrijfsrisico werkmaatschappijen (SPOT en Sport050) Sport en bewegen en cultuur
--------------------------	---

Omschrijving	<p>We houden rekening met een risico bij de werkmaatschappijen Oosterpoort / Stadsschouwburg (SPOT) en sport050.</p> <p>Een deel van de inkomsten van de directie SPOT is afhankelijk van de economische conjunctuur en andere externe factoren. Wij houden rekening met een bedrijfsrisico van 10% van de omzet van circa 8,7 miljoen euro voor SPOT.</p> <p>Sport050 kent een afhankelijkheid van de economische conjunctuur en het weer. Wij houden rekening met een specifiek bedrijfsrisico ter hoogte van circa 10% van de tarief-gerelateerde omzet. Die verwachte omzet 2019 is circa 6,17 miljoen euro.</p> <p>Het risico voor de beide werkmaatschappijen samen is 1,487 miljoen euro. We houden rekening met een kans van 25%.</p>
Risicobedrag 2019	1,487 miljoen euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	1,487 miljoen euro
Kans 2020	25%
Risicobedrag 2021	1,487 miljoen euro
Kans 2021	25%
Risicobedrag 2022	1,487 miljoen euro
Kans 2022	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Naam risico Programma	Risico loonstijgingen SW Werk en Inkomen
Omschrijving	Op 22 december 2015 hebben de VNG en de bonden een onderhandelaarsakkoord bereikt over een nieuwe cao SW. De indexatie van de lonen wordt gekoppeld aan de indexatie van het wettelijk minimumloon. De afspraak is gemaakt dat gemeenten in 2017 en 2018 worden gecompenseerd voor loon- en prijsontwikkelingen. Voor de periode 2017-2018 is daarom geen sprake meer van een risico. Na 2018 is de situatie onzeker. Een loonsverhoging van 1% heeft een financieel effect van ongeveer 300 duizend euro. We houden rekening met een afname van de doelgroep van 5% per jaar. Het risico verlaagt dus ook met 5% per jaar.
Risicobedrag 2019	285 duizend euro
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	270 duizend euro
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	257 duizend euro
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	244 duizend euro
Kans 2022	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Berichtgeving Rijk afwachten

Naam risico	Sociale werkvoorziening (Ten Boer)
-------------	------------------------------------

Programma	Werk en inkomen
Omschrijving	In Ten Boer werd rekening gehouden met een risico sociale werkvoorziening omdat het budget dat de werkvoorzieningsschappen van het Rijk ontvangen gestaag terug loopt. De uitstroom vanuit Ten Boer is lager dan het landelijke gemiddelde. De bijdrage (het verschil tussen loonkosten en rijksbijdragen) die de gemeente moet betalen zal daardoor stijgen. Omdat de werkwijze in Groningen anders is dan in Ten Boer houden we in de begroting 2019 rekening met het risico bij Ten Boer. Het risico wordt ingeschat op 100 duizend euro structureel met een kans van 30%.
Risicobedrag 2019	100 duizend euro
Kans 2019	30%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro
Kans 2020	30%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro
Kans 2021	30%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro
Kans 2022	30%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Vanaf de begroting 2020 zal dit risico worden betrokken bij de Groningse werkwijze.

Naam risico Programma	Exploitatie Groninger Forum Cultuur
Omschrijving	<p>Het Groninger Forum (GF) opent eind 2019. In overleg met de stichting GF is geconcludeerd dat het dekken van eventuele tekorten in de begroting voldoende is voor een periode van 5 jaar (2020-2024). Na de periode van 5 jaar verwachten we dat de stichting GF goed zicht heeft op de structurele exploitatie met voldoende mogelijkheden om zelf (bij) te kunnen sturen. Uit de update van het Programma van Eisen (PvE) van mei 2018 blijkt een tekort van 4,4 miljoen euro over de periode 2020-2024. Hierbij is rekening gehouden met een door de stichting GF op te lossen taakstelling van 145 duizend euro. Het tekort bestaat voor 1,0 miljoen euro uit incidentele frictiekosten.</p> <p>Bij de update van het PvE van mei 2018 is besloten vanaf 2020 jaarlijks 225 duizend euro extra subsidie aan de stichting GF toe te kennen voor de bibliotheekfunctie. Het resterende tekort over de periode 2020-2024 bedraagt circa 3,3 miljoen euro. Ten aanzien van dit resterende tekort is als oplossingsrichting gekozen dit voor zover nodig op te vangen vanuit de reserve exploitatierisico Forum en voor zover aanvullend nodig door verlaging van de bijdrage van het GF aan de bouw- en grondexploitatie Grote Markt oostzijde/ Groninger Forum (B&Grex) voor de inrichting te verlagen. De besluitvorming hierover gebeurt bij de actualisering van het PvE medio 2019, waarbij ook overige ontwikkelingen worden verwerkt.</p> <p>Met deze besluiten is het verwachte tekort zoals gemeld in het PvE van mei 2018 voor de periode 2020-2024 opgelost en wordt er in de berekening van het benodigde en beschikbare weerstandsvermogen geen rekening meer gehouden met het risico en de reserve exploitatierisico Forum.</p> <p>Voor eventuele aanvullende exploitatierisico's bij het GF nemen we vooralsnog een p.m. post op.</p>
Risicobedrag 2019	Pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	Pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	Pm
Kans 2021	

Risicobedrag 2022	pm
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Rekening 2014
Actie	Samen met het Groninger Forum worden de ontwikkelingen in de exploitatie gevolgd.

Naam risico Programma	Gelijk Speelveld afboeking kleedkamers en clubgebouwen Sport en bewegen
Omschrijving	Bij de uitvoering van het Gelijk speelveld dient een aantal gebouwen te worden afgewaardeerd vanwege de gewijzigde eigendomssituatie (om niet verkrijging vereniging recht van opstal). De gesprekken met de verenigingen over de overdracht lopen nog.
Risicobedrag 2019	570 duizend euro
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	330 duizend euro
Kans 2020	75%
Risicobedrag 2021	330 duizend euro
Kans 2021	75%
Risicobedrag 2022	
Kans 2022	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Naam risico Programma	MFA de Wijert Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	Voor de ontwikkeling van MFA DE Wijert (scholen, sporthallen, bijzondere objecten als het Groninger forum) hebben wij een bedrag van 355 duizend euro als benodigd weerstandsvermogen berekend. Het risico bestaat uit het niet of later realiseren van de verkoopopbrengsten die als dekking voor de investering wordt gevormd en het risico dat we een lagere bijdrage van derden realiseren. De vorming van benodigd weerstandsvermogen doen wij uit voorzichtigheid, de omvang van het budget is namelijk taakstellend. De risico's dienen primair binnen de post onvoorzien van het project opgelost te worden. De structurele risico's die samenhangen met de exploitatie van de MFA worden gedekt binnen de gemeentebegroting. Omdat in het risicobedrag van 355 duizend euro al rekening is gehouden met de kans van optreden nemen we dit bedrag volledig mee bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.
Risicobedrag 2019	355 duizend euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	355 duizend euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	355 duizend euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	355 duizend euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Rekening 2017
Actie	De bouwactiviteiten gaan van start in 2019. De aanbesteding vindt plaats begin 2019 en dan wordt beoordeeld in hoeverre de kostenontwikkeling afwijkt van de informatie waarover het besluit is genomen.

Overige risico's

Naam risico Programma	Gemeentefonds Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	<p>De hoogte van de algemene uitkering wordt bepaald door de omvang en verdeling van het gemeentefonds. De omvang is gekoppeld aan de groei van de Rijksbegroting. De huidige raming van de hoogte van de algemene uitkering is gebaseerd op de decembercirculaire 2018.</p> <p>Vanaf 2015 is landelijk circa 10 miljard euro toegevoegd aan het gemeentefonds voor uitvoering van de decentralisaties in het sociaal domein. De omvang van het gemeentefonds stijgt hierdoor landelijk tot circa 29 miljard euro in 2018 en is daarmee de vierde grootste uitgavenpost op de rijksbegroting. Groningen ontvangt voor de uitvoering van de decentralisaties 184,8 miljoen euro in 2018 (stand decembercirculaire 2018).</p> <p>In het Regeerakkoord 2017-2021 is opgenomen dat het integreerbare deel van de integratie uitkering sociaal domein met ingang van 2019 opgaat in de algemene uitkering en daarmee deel uitmaakt van de normeringssystematiek ('trap op, trap af'). Over de verdeling zijn we geïnformeerd in de meicirculaire 2018.</p> <p>Momenteel wordt gewerkt aan een herziening van de financiële verhoudingen. De laatste herziening van de financiële verhoudingen stamt uit 1997. Sindsdien is er veel veranderd in de opgaven voor gemeenten. Bijvoorbeeld de decentralisaties in het sociale domein en de toenemende regionale samenwerking op tal van terreinen. Juni 2017 is een rapport verschenen ('Rekening houden met het verschil') van de stuurgroep die de opdracht heeft gekregen een probleemanalyse te maken van de toekomstbestendigheid van het stelsel van financiële verhoudingen tussen Rijk en gemeenten en mogelijke oplossingsrichtingen te verkennen. In dit rapport staan aanbevelingen die nader uitgewerkt dienen te worden. Een herziening van de financiële verhoudingen vraagt om een goed uitwerkingsproces en een zorgvuldige implementatie die enkele jaren zal duren. Een aanpassing zal waarschijnlijk leiden tot herverdeeffecten tussen gemeenten. Om gemeenten de gelegenheid te geven zich hierop aan te passen zal een transitieperiode worden afgesproken. Eventuele financiële gevolgen voor gemeenten zijn op dit moment nog niet bekend.</p>
	<p>De omvang van het BTW-compensatiefonds is aan een plafond gekoppeld. Overschotten of tekorten op het fonds worden verrekend met het gemeentefonds. Eerder werd er in de meerjarenraming uitgegaan van een jaarlijks oplopende onderuitputting op het BCF en deze onderuitputting was meerjarig toegevoegd aan de raming van de algemene uitkering. De VNG had daarvan al aangegeven dat deze verwachte onderuitputting niet meer realistisch is gezien de toename van het aantal investeringen door gemeenten. In de meicirculaire 2018 is een gewijzigde systematiek doorgevoerd waarbij jaarlijks alleen de voorlopige afrekening van het huidige jaar in de algemene uitkering wordt verwerkt. Dit gebeurt jaarlijks bij de septembercirculaire. Dit leidt ertoe dat de meerjarige onderuitputting is verwijderd uit de meerjarenraming van de algemene uitkering.</p> <p>In Groningen volgen wij de gemeentefondscirculaires. Voor Groningen heeft deze nieuwe werkwijze in 2019 geleid tot een nadeel van 4,7 miljoen euro, oplopend tot 7,9 miljoen euro vanaf 2022. Een overschot of tekort wordt uiteindelijk echter wel verrekend met de algemene uitkering, alleen het moment waarop de verwerking plaatsvindt wijzigt. De nieuwe werkwijze heeft dus geen gevolgen voor de uiteindelijke omvang van het gemeentefonds. Het ministerie van BZK heeft in overleg met de VNG het standpunt ingenomen dat gemeenten zelf reëel dienen in te schatten welke verwachte ruimte onder het BCF plafond als verwachte bate kan worden opgenomen in de meerjarenraming.</p> <p>Wij vinden het niet reëel om meerjarig een verwachte bate in de begroting op te nemen als gevolg van mogelijke ruimte onder het BCF plafond. Het investeringsvolume van decentrale overheden is flink toegenomen in de afgelopen jaren en we verwachten nog een verdere toename als gevolg van de recent afgesloten collegeprogramma's. Hiermee stijgen de verwachte declaraties uit het BCF. Daarom nemen wij geen verwachte bate op in de meerjarenbegroting voor dit onderwerp.</p> <p>We hanteren het uitgangspunt dat specifieke kortingen (en uitzettingen) vanuit het rijk één op één met de sector worden verrekend. Voor het overige hanteren we een maximale omvang van het risico van 5% van de ingeschatte algemene uitkering. Het risico bedraagt maximaal 24,6 miljoen euro (naar boven of naar beneden). Daarbij gaan we er vanuit dat de kans op een voordeel even</p>

	groot is als de kans op een nadeel. Daarom houden we bij het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen geen rekening met een risico (risico is nihil).
Risicobedrag 2019	Pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	Pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	Pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	Pm
Kans 2022	
Structureel/Incident eel	
1e signaleringsmoment	1995
Actie	Forse afwijkingen worden zoveel mogelijk voorkomen en verkleind door het realistisch en stabiel ramen van de uitkeringen.

Naam risico	Niet halen bezuinigingen
Programma	Alle programma's
Omschrijving	<p>Om het tekort in het meerjarenbeeld 2014-2021 op te lossen is bij de begrotingen tot en met 2017 een pakket aan bezuinigingsmaatregelen opgesteld van gemiddeld 20 miljoen euro. We moeten er rekening mee houden dat we niet alle voorgenomen bezuinigingen volledig en/of in het gewenste tempo realiseren. We hebben bij de begroting 2019 het risico van elke bezuinigingsmaatregel afzonderlijk beoordeeld. Het risico komt daarmee in 2019 op 4,4 miljoen euro. In de jaren 2020-2022 ligt het risico net onder de 6,0 miljoen euro. Bij het bepalen van het risico is per maatregel rekening gehouden met de kans van optreden. Voor de bepaling van het benodigd weerstandsvermogen wordt de uitkomst daarom volledig (=100%) meegenomen.</p> <p>In het nieuwe coalitie akkoord zijn twee taakstellingen opgenomen die in de komende jaren moeten worden gerealiseerd. Het gaat om een taakstelling op het niet volledig doorgeven van loon- en prijsontwikkelingen en een taakstelling op het verminderen van taken. De taakstellingen lopen op naar 9,7 miljoen euro in 2022 (3,6 miljoen euro in 2020 en 6,5 miljoen euro in 2021).</p> <p>Taakstelling loon- en prijsstijgingen In het coalitieakkoord is afgesproken voor een periode van 3 jaar geen volledige loon- en prijscompensatie toe te passen. Dit leidt tot een efficiency taakstelling op de organisatie van 1,6 miljoen euro in 2020, 3,0 miljoen euro in 2021 en 4,7 miljoen euro vanaf 2022. Gelet op de nog openstaande taakstellingen op de organisatie, is een nieuwe taakstellingen moeilijker te realiseren. We houden daarom rekening met een risico van 50% van de omvang van de taakstelling.</p> <p>Taakstelling organisatie – taken Daarnaast is in coalitieakkoord een bezuinigingstaakstelling op taken opgenomen (3 miljoen euro in 2020, 4,5 miljoen euro in 2021 en 6,0 miljoen euro vanaf 2022). De invulling hiervan moet nog worden bepaald. In het weerstandsvermogen houden we rekening met een risico dat in 2020 en 2021 niet alle bezuinigingen direct gerealiseerd kunnen worden (voor 2020 50% en 2021 25% van de taakstelling).</p>
Risicobedrag 2019	4,4 miljoen euro incidenteel
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	10,5 miljoen euro incidenteel
Kans 2020	50%-100%
Risicobedrag 2021	13,2 miljoen euro incidenteel

Kans 2021	25%-100%
Risicobedrag 2022	10,3 miljoen euro incidenteel
Kans 2022	50%-100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2014
Actie	We sturen actief op realisatie van de maatregelen.

Naam risico Programma	Risico verstrekte leningen en garanties Divers
Omschrijving	<p>In het treasury statuut staat dat de verstrekking van leningen of garanties aan derden alleen is toegestaan vanuit de publieke taak. Het verstrekken van een lening of het afgeven van een garantie leidt voor de gemeente tot een risico dat de derde niet aan de verplichtingen kan voldoen. Gemiddeld genomen houden we rekening met een risico van 8% van de omvang van de lening/ garantie. Per geval wordt het risico afzonderlijk beoordeeld en gewaardeerd. In dit risico zijn alle aan verstrekte leningen / garanties opgenomen.</p> <p>Lening Euroborg De Euroborg NV heeft één huurder, waardoor het risico bestaat dat de Euroborg NV niet aan haar financiële verplichtingen kan voldoen richting de gemeente Groningen. De omvang van het risico is gebaseerd op de omvang van de lening van de gemeente aan Euroborg NV vermindert met de taxatiewaarde.</p> <p>Lening Topsportzorgcentrum We hebben een lening verstrekt aan de NV Euroborg voor het realiseren van het Topsportzorg centrum. Bij het realisatiebesluit Topsportzorgcentrum hebben we aangegeven dat deze lening niet leidt tot een noodzaak het gemeentelijk weerstandsvermogen aan te vullen. De omvang van de lening is niet hoger dan de executiewaarde van het stadion (=70% van de investeringsom). Uit het meest recent gedeelde kastroom overzicht van Euroborg NV, blijkt dat het TsZC afgelost kan zijn in 2023 (bij gelijkblijvende renteverwachtingen). Gezien de courantheid van het gebouw en de langjarige huurcontracten met o.a. VNO-NCW/MKB-Noord, geven ook de actuele ontwikkelingen geen aanleiding voor deze lening weerstandsvermogen aan te houden.</p> <p>Lening Warmtestad Het risico van de lening aan Warmtestad is meegenomen in het risico gemeentelijk aandeel Warmtestad.</p> <p>Verstrekte leningen Haren De gemeente Haren heeft in het verleden een garantie afgegeven op een door de gemeente overgedragen leningen portefeuille van circa 2,5 miljoen euro. Daarnaast heeft de gemeente Haren nog circa 0,9 miljoen euro aan geldleningen uitstaan. Bij het bepalen van het risico houden we rekening met een kans van optreden van 10%. Het risico komt hiermee op 0,3 miljoen euro.</p> <p>Lening zwembad Scharlakenhof De gemeente Haren heeft een lening van 0,7 miljoen euro verstrekt aan de stichting die zwembad Scharlakenhof exploiteert. De restant-hoofdsom van de lening bedraagt 0,4 miljoen euro. De aflossing over 2018 moet nog ontvangen worden. In verband met de opschorting van de subsidie in verband met het niet voldoen aan een subsidievoorwaarde (leveren jaarrekening met accountantsverklaring) kunnen de aflossing en rente op de verstrekte lening niet worden verrekend met de subsidie. Aangezien de in rekening gebrachte aflossings- en rentebedragen ook niet door betaling zijn voldaan, is er een betalingsachterstand ontstaan. Het risico op oninbaarheid is daardoor toegenomen. We schatten het risico hoog in en hanteren een kans van 75%. Het risico komt hiermee op 300 duizend euro. Bij ontvangen aflossingen van de stichting vermindert het risico.</p> <p>Verstrekte garanties Ten Boer De gemeente Ten Boer heeft een garantie verstrekt aan de Stichting Biblionet. Voor het</p>

	<p>bepalen van de omvang van het risico houden we rekening met de omvang van de verstrekte garantie van 884 duizend euro en een kans van 25%.</p> <p>Garantie op leningen van GEM Haren Noord Het risico is afzonderlijk opgenomen (onderdeel ruimtelijk domein)</p> <p>De omvang van de hierboven genoemde leningen waarvoor een risico is opgenomen bedraagt 11,4 miljoen euro. Rekening houdend met de kans van optreden houden we rekening met een risico van 2,6 miljoen euro. Door aflossingen neemt dit de komende jaren met circa 0,2 miljoen euro af.</p>
Risicobedrag 2019	2,6 miljoen euro
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	2,4 miljoen euro
Kans 2020	100%
Risicobedrag 2021	2,2 miljoen euro
Kans 2021	100%
Risicobedrag 2022	2,1 miljoen euro
Kans 2022	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2006
Actie	<p>Met het aflossen van de leningen, loopt het risico jaarlijks terug.</p> <p>Als enig aandeelhouder van de Euroborg NV monitoren wij de NV. Daarnaast houden we toezicht op de financiële situatie bij de huurder van het stadion (FC Groningen). Hiertoe bespreken we twee keer per jaar de stand van zaken met de directie van FC Groningen.</p> <p>Ter beheersing van het risico van de verstrekte lening aan het zwembad Scharlakenhof hebben we een extern toezichthouder gevraagd toezicht te houden op de financiële situatie van het zwembad.</p>

Naam risico Programma	Risico vastgoed Divers
Omschrijving	<p>In dit risico zijn diverse risico's op het gebied van vastgoed opgenomen.</p> <p>Niet verkopen panden voor dekking kapitaallasten VMBO Noord-oost / west De raad besloot op 29 september 2010 vijf percelen te verkopen en de opbrengst (geraamd op 6,1 miljoen euro) in te zetten voor de dekking van kapitaallasten van de nieuw gerealiseerde vmbo-scholen. Van de 6,1 miljoen euro moet nog 1 miljoen euro worden gerealiseerd. De dekking van de kapitaallasten van 61 duizend euro is daarmee nog niet gerealiseerd en wordt als risico meegenomen.</p> <p>Lagere opbrengst te verkopen vastgoed De gemeente Haren hield rekening met een risico dat de boekwaarde van het te verkopen vastgoed niet kan worden terugverdiend. Het risicobedrag is bepaald op 20% van de boekwaarde (35 duizend euro) met een kans van 25%.</p> <p>Waardering gemeentehuis Haren en Ten Boer Het gemeentehuis in Haren heeft een relatief hoge boekwaarde (boven de 10 miljoen euro). Zolang het maatschappelijk vastgoed blijft hoeft deze boekwaarde niet te worden verlaagd. Indien (een deel van) de bestemming wordt gewijzigd naar een bedrijfseconomische functie, zal de boekwaarde verlaagd moeten worden. Vooralsnog is daarvan geen sprake, daarom houden we rekening met een pm risico. De boekwaarde van het gemeentehuis in Ten Boer ligt boven de marktwaarde. Bij verkoop of functieverandering zal het noodzakelijk zijn de waarde naar beneden bij te stellen. Omdat er een relatie ligt met een bezuinigingstaakstelling op het gemeentehuis, houden we hier wel rekening met een risico van 230 duizend euro (en een kans van optreden van 50%).</p> <p>Boerderij en woning Woldwijk Bij de verwerving van de gronden Woldwijk in 2006/2007 zijn ook de boerderij en bijbehorende woning gekocht. We houden rekening met een risico voor 200 duizend euro met een kans van 30%.</p>

	<p>De openbare basisschool De Lessenaar te Ten Post is in 2014 gesloten, waardoor het gebouw is teruggevallen naar de gemeente. Voor het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen houden we rekening met een risico van 50 duizend euro met een kans van 30%.</p> <p>Meerweg</p> <p>De aanleg van de infrastructuur is in 2015 afgerond. De gemeente loopt nog een risico bij de verkoop van gronden aan particuliere ontwikkelaars. Het risico is bepaald op 20% van de boekwaarde (87 duizend euro) en een kans van 25%.</p>
Risicobedrag 2019	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2019	75% 25%-30%
Risicobedrag 2020	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2020	75% 25%-30%
Risicobedrag 2021	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2021	75% 25%-30%
Risicobedrag 2022	61 duizend euro structureel 602 duizend euro incidenteel
Kans 2022	75% 25%-30%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	Augustus 2014
Actie	Dekking van de resterende kapitaallasten voor het VMBO wordt momenteel gevonden binnen het budget onderwijshuisvesting. Dat kan alleen zolang er nog reserve is. De reserve staat wel onder druk

Naam risico Programma	Fiscale risico's Alle programma's
Omschrijving	<p>Vennootschapsbelasting</p> <p>Vennootschapsbelasting is een belasting die wordt geheven over de fiscale winst welke door een onderneming is behaald. Met ingang van 1 januari 2016 is de gemeente Vennootschapsbelastingplichtig bij economische activiteiten waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt en daarmee winst behaald. Van deze activiteiten zal de fiscale winst moeten worden bepaald. De gemeente doet voor alle activiteiten die fiscaal als onderneming worden aangemerkt gezamenlijk één aangifte. Daardoor kunnen verliezen bij één onderneming worden gesaldeerd met winsten van andere ondernemingen. Indien geconsolideerd een winst wordt behaald dient maximaal 25% vennootschapsbelasting worden betaald. De gemeente Groningen heeft ter voorbereiding op de invoering haar Vpb activiteiten in beeld gebracht en heeft ondersteund door externe fiscale deskundigheid een inschatting gemaakt van de Vpb effecten. Binnen de organisatie hebben we de relevante systemen ingericht en zijn processen beschreven. Hiermee borgen we dat nieuwe activiteiten worden getoetst op mogelijke Vpb effecten. Op grond van deze inventarisaties hebben we onze aanvankelijke inschattingen van te betalen Vpb voor de grondexploitaties, het parkeerbedrijf, Stadsbeheer en overige gemeentelijke activiteiten nader aangescherpt.</p> <p>De grootste verwachte gevolgen komen uit het parkeerbedrijf en de grondexploitatie Meerstad. Samen met een externe fiscalist hebben we de consequenties voor de grondexploitaties en het parkeerbedrijf in beeld gebracht. Er hebben in 2016 gesprekken plaatsgevonden met de belastingdienst over de aanpak en gemaakte keuzes. Voor het Parkeerbedrijf verwachten wij geen fiscale winst. Voor Meerstad wordt op langere termijn wel een fiscale winst verwacht. De juridische constructie van Meerstad (CV/BV) maakt dat Meerstad moet worden opgenomen in de aangifte VPB van de gemeente Groningen. Voor de aangifte over het boekjaar 2016 is uitstel aangevraagd. We verwachten als gemeente in totaliteit geen VPB te hoeven betalen in de eerst jaren. Het risico bestaat echter dat de Belastingdienst anders zal oordelen over de feiten. Het is derhalve wel van belang om dit risico te blijven volgen. Voor de berekening van het weerstandsvermogen is het risico</p>

	<p>op 0 gezet.</p> <p>Bij het bepalen van het weerstandsvermogen voor Haren werd rekening gehouden met een risico voor controles belastingdienst en een risico voor te betalen vennootschapsbelasting. Voor mogelijke controles van de belastingdienst hield Haren rekening met een structureel risico van 50 duizend euro structureel met een kans van 50%. Voor de vennootschapsbelastingplicht voor werd rekening gehouden met een structureel risico van 200 duizend euro met een kans van 75%. Vooralsnog handhaven we deze risico's. Bij de begroting 2020 maken we een nieuwe inschatting.</p> <p>Wijziging in BTW regelgeving In het Belastingplan 2019 is de wijziging van de btw-sportvrijstelling opgenomen. Door deze wetswijziging vervalt het recht op aftrek van btw voor gemeenten en niet-winstbeogende exploitanten van sportaccommodaties. Er volgt geen herziening van de btw op oude investeringen. Voor de btw op de exploitatie komt een specifieke uitkering die vooralsnog voor 1 mei 2019 moet worden aangevraagd voor de begroting 2019. Nadien zal worden afgerekend op basis van de jaarrekening (SiSa). Het is nog niet helder of er structureel genoeg compensatie komt voor de extra (btw) kosten. Immers kan er door de gemeenten meer worden aangevraagd dan beschikbaar (152 miljoen euro).</p> <p>BTW-beschermingsbewind Voor de uitvoering van beschermingsbewind aan klanten die geen recht hadden op een vergoeding uit de Bijzondere Bijstand, verwachten wij nog de BTW over de afgelopen vijf jaar te moeten afdragen. Het totaalbedrag aan nog af te dragen BTW op grond van de in rekening gebrachte kosten bedraagt 260 duizend euro. Het is nog niet bekend welk deel van deze groep gebruikt heeft gemaakt van beschermingsbewind omdat zij in een schuldsituatie verkeerden en daarvoor tot de doelgroep van schuldhulpverlening behoorden. In dat geval hoeft namelijk geen BTW afdracht plaats te vinden. We hebben een inschatting gemaakt en komen op een risico bedrag van 100 duizend euro met een kans van 75%. De belastingdienst mag over een periode van maximaal 5 jaar verrekenen. We gaan ervan uit dat belastingdienst haar onderzoek in 2019 afrondt.</p> <p>Terugvordering BTW op re-integratietrajecten De BTW op kosten voor re-integratietrajecten is vanaf de instelling van het BTW-compensatiefonds verrekend met de Belastingdienst. Naar aanleiding van een uitspraak van de rechtbank van 13 juli 2011 over het verrekenen van BTW op individuele re-integratieactiviteiten is sprake van een risico. In juni 2012 hebben wij informatie ontvangen dat de verrekening van btw wellicht voor een deel niet mogelijk is. Het niet verrekenbare deel zou mogelijk 2/3 deel uitmaken van het totaal. Als uiteindelijk blijkt dat de BTW ten onrechte is verrekend met het BTW-compensatiefonds, kan dit betekenen dat een deel van de btw over de jaren 2012-2016 moeten worden terugbetaald. Het totaal verrekende bedrag over de genoemde periode bedraagt circa 2 miljoen euro.</p> <p>In het land tekent zich het beeld af dat terugvordering waarschijnlijk niet aan de orde zal zijn omdat de belastingdienst daarvoor onvoldoende grond heeft. Dit wordt door de fiscalisten bevestigd. Wij streven ernaar om de afrekening met de belastingdienst in 2019 af te ronden, maar zijn daarbij afhankelijk van de snelheid waarmee de belastingdienst dit punt gaat oplossen. Het oorspronkelijke risicobedrag is verlaagd omdat bij afwikkeling in 2018 de jaren 2011 en 2012 verjaard zijn. Inmiddels heeft de Rechtbank Den Haag in november 2017 geoordeeld dat de BTW die drukt op de betreffende re-integratietrajecten wel volledig compensabel is. Volgens de rechtbank vormen de re-integratiekosten in beginsel geen kosten die betrekking hebben op individuele derden. Dat een re-integratietraject activiteiten bevat die gericht zijn op de uitkeringsgerechtigde maakt dat niet anders. Volgens de rechtbank kan een uitkeringsgerechtigde ook zonder re-integratie mogelijk baat hebben bij die activiteiten, zoals trajectbegeleiding, werknemersvaardigheden, nazorg en sociale activering, maar dat betekent niet dat de re-integratietrajecten niet zijn bestemd voor het eigen gebruik van de gemeente. De gemeente neemt de re-integratiediensten af met als doel de uitkeringsuitgaven te verlagen waarmee de collectiviteit van inwoners van de gemeente is gediend. De Belastingdienst heeft hoger beroep ingesteld tegen de uitspraak van Rechtbank Den Haag. Zolang de procedure loopt noemen we het risico in de paragraaf weerstandsvermogen. We kunnen echter geen betrouwbare inschatting van het risico bedrag en kans van optreden maken. Daarom hebben we het risico voor de berekening van het weerstandsvermogen op 0 gezet.</p>
Risicobedrag 2019	100 duizend euro incidenteel 250 duizend euro structureel
Kans 2019	50%-75%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro incidenteel 250 duizend euro structureel

Kans 2020	50%-75%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro incidenteel 250 duizend euro structureel
Kans 2021	50%-75%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro incidenteel 250 duizend euro structureel
Kans 2022	50%-75%
Structureel/Incidenteel	Structureel en incidenteel
1e signaleringsmoment	Divers (geen nieuwe risico's opgenomen)
Actie	Voor het risico als gevolg van de wijzigingen in de BTW regelgeving hebben we de financiële gevolgen aangeleverd bij het VNG. We volgen de ontwikkelingen op rijksniveau.

Naam risico Programma	Bezwaarprocedures Wonen
Omschrijving	<p>Bezwaarprocedures bouwleges</p> <p>Er loopt op dit moment nog 1 procedure over de hoogte van de bouwleges. Het gerechtshof heeft de gemeente Groningen in het gelijk gesteld. Hiertegen is in cassatie gegaan bij de hoge raad. We verwachten in 2019 een uitspraak van de hoge raad. Het totale risico is gekwantificeerd op 414 duizend euro. De kans is geschat op 50%. Omdat we niet weten of het risico zich in 2019 gaat voordoen, nemen we het risico ook mee in de jaarschijven 2020-2022.</p> <p>Proces Wierden en Borgen</p> <p>Woningcorporatie Wierden en Borgen (Ten Boer) heeft bezwaar ingediend tegen de aanslag rioolheffing 2014 en volgende jaren. Het bezwaar richt zich met name op de stellingname van Wierden en Borgen dat de gemeente ten onrechte bepaalde objecten niet aanslaat en verder tegen de onderbouwing van de door te berekenen kosten naar het aanslagbedrag. Alle gemeenten waar onroerend goed staat van Wierden en Borgen hebben een gelijksoortig bezwaar gekregen. Het proces loopt nog. Wij zijn van mening dat het bezwaar ongegrond is. Gesprekken met Wierden en Borgen hebben niet geleid tot een oplossing zodat we nu in het formele traject zitten van bezwaar en beroep. Hierdoor kan het nog lang onduidelijk zijn wat uiteindelijk de uitkomst van de uitspraak op het bezwaar zal zijn. Een inschatting van de omvang van het risico is niet te maken. Het risico staat daarom op pm.</p>
Risicobedrag 2019	414 duizend euro
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	414 duizend euro
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	414 duizend euro
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	414 duizend euro
Kans 2022	50%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2008
Actie	Inzet stadsadvocaat t.b.v. verweer in procedures

Naam risico Programma	Verzekeringen Algemene ondersteuning
Omschrijving	Binnen de Gemeente Groningen zijn er een aantal risico's welke niet afgedekt zijn door verzekeringen. De kans op het zich voordoen van deze risico's is dermate klein maar de impact ervan kan groot zijn. De risico's welke hieronder vallen zijn fraude/berovingsrisico, milieuschade, cybercrime, motorrijtuigen, computer en glas.
Risicobedrag 2019	pm

Kans 2019	
Risicobedrag 2020	pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	pm
Kans 2022	
Structureel/Incidentee l	
1e signaleringsmoment	Begroting 2018
Actie	Door het nemen van interne beheersingsmaatregelen worden de risico's beperkt.

Naam risico Programma	Renterisico Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	De renteveronderstellingen voor de begroting zijn gebaseerd op de verwachte ontwikkeling van de rente. De werkelijke renteontwikkeling kan hoger of lager uitvallen. Een beperkte afwijking zal zich zeker voordoen. Mutaties in de rente hebben gevolgen voor het resultaat. Het risico op een netto voordelig resultaat is even groot als het risico op een netto nadelig resultaat.
Risicobedrag 2019	pm
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	pm
Kans 2020	
Risicobedrag 2021	pm
Kans 2021	
Risicobedrag 2022	pm
Kans 2022	
Structureel/Incidentee l	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	De rente egaliseringsreserve is per 2018 opgeheven. De renteresultaten worden jaarlijks toegelicht en inzichtelijk gemaakt in de rekening.

Naam risico Programma	Stijging pensioenpremie Alle programma's
Omschrijving	Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De totale loonontwikkeling hebben we voor 2019 eerder ingeschat op 3,13 procent. Dit cijfer komt in de richting van de CEP-raming van het CPB van 22 maart (3,4 procent). De verwachte stijging van de ABP-premie kunnen we mogelijk opvangen door een meevaller op het CAO-percentage en overige sociale premies. Gelet op de onzekerheid of en in welke mate een stijging van de pensioenpremie zich gaat voordoen nemen we in de begroting 2019 een risico op. Het gaat om een structureel risico van € 2 miljoen en een kans van optreden van 50%.
Risicobedrag 2019	2 miljoen euro
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	2 miljoen euro
Kans 2020	50%
Risicobedrag 2021	2 miljoen euro
Kans 2021	50%
Risicobedrag 2022	2 miljoen euro

Kans 2022	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017

Naam risico Programma	Incidenteel gedekte investeringen Divers
Omschrijving	<p>In het verleden zijn in Haren voorzieningen gerealiseerd waarvan de investeringskosten werden gedekt ten laste van reserves dan wel subsidies. Ook is een onbekend aantal activa zonder boekwaarde, waarvoor op termijn vervanging onontkoombaar is. Iedere vervanging van dergelijke activa leidt dus tot een toename van de kapitaallasten, waarvoor op geen middelen beschikbaar zijn in de begroting.</p> <p>Het risico is ingeschat op 100 duizend euro structureel met een kans van 25%.</p>
Risicobedrag 2019	100 duizend euro
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	100 duizend euro
Kans 2020	25%
Risicobedrag 2021	100 duizend euro
Kans 2021	25%
Risicobedrag 2022	100 duizend euro
Kans 2022	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	

Ontwikkelingen

Naam ontwikkeling	Gemeentelijke herindeling
Programma	Dienstverlening
Omschrijving	<p>De periode voor de gemeentelijke herindeling van Groningen, Ten Boer en Haren was relatief kort. Daarom is ervoor gekozen de tarieven en het beleid nog niet volledig te harmoniseren. Alleen de zaken die geharmoniseerd moesten worden en de zaken die in grote lijnen al hetzelfde waren zijn geharmoniseerd. De nieuwe gemeente heeft maximaal twee jaar de tijd voor de volledige harmonisatie. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op de tarieven voor afvalstoffenheffing, rioolheffing en de hondenbelasting. Het heeft ook betrekking op al het gemeentelijk beleid zoals bijvoorbeeld het niveau van onderhoud van de stad en, verstrekken budgetten voor zorg, subsidies voor sport en cultuur en parkeerbeleid.</p> <p>In de komende periode zullen voorstellen worden gedaan om tarieven en beleid te harmoniseren. Dit kan financiële consequenties hebben.</p>
Actie	De voorstellen voor harmonisatie en de financiële effecten daarvan worden betrokken bij de begrotingsvoorbereiding 2020 en 2021 (afhankelijk van het tempo van harmonisatie).

Naam ontwikkeling	Toetsing bouwplannen door derden
-------------------	----------------------------------

Programma	Wonen
Omschrijving	<p>Het wetsvoorstel Kwaliteitsborging voor het Bouwen is 21 februari 2017 aangenomen door de Tweede Kamer. Het wetsvoorstel ligt nu bij de Eerste Kamer. Kern van het wetsvoorstel is dat: kleine bouwwerken en verbouwingen vrij zijn van toets Bouwbesluit 2012; de gemeente controleert of een aannemer werkt met een goedgekeurde methode voor kwaliteitsbewaking.</p> <p>de toetsing aan het Bouwbesluit 2012 van nieuwbouw en verbouw bij de vergunningverlening door de gemeente vervalt.</p> <p>private partijen ontwikkelen methodes voor kwaliteitsbewaking om te zorgen dat aannemers zich houden aan de bouwtechnische eisen uit het Bouwbesluit 2012.</p> <p>een onafhankelijke publieke toelatingsorganisatie oordeelt of een voorgestelde methode voor kwaliteitsbewaking voldoet aan de eisen.</p> <p>Doelstelling van de nieuwe wet is het verlagen van de regeldruk voor bedrijven, professionals en consumenten. Maart 2014 heeft de minister, na overleg met de Tweede Kamer, besloten dat er geen duaal stelsel komt en dat de private kwaliteitsborging stapsgewijs wordt ingevoerd. Zo kunnen markt en overheid wennen aan de nieuwe situatie met het door partijen zelf laten borgen van de kwaliteit van 'eenvoudige' bouwwerken. De start was gepland in 2016, echter de wet Kwaliteitsborging is nog steeds niet van kracht. Dit ligt nog ter besluitvorming bij de Eerste Kamer.</p>
Actie	De consequenties voor de gemeente Groningen worden nader uitgewerkt.

Naam ontwikkeling Programma	Prijsontwikkeling bouwsector Divers
Omschrijving	<p>De economie in Nederland draait op volle toeren. Aannemers kunnen kiezen uit opdrachten en maken gebruik van de meest lucratieve opdrachten. De wachttijden voor bouwen nemen toe. De prijzen van bouwmaterialen en personeel stijgen. Het moment maar ook de hoogte van indexeren en budgetteren bij de gemeente loopt niet in de pas met de prijsontwikkelingen in de markt. De risico's op te laag begrote projecten is aanwezig.</p> <p>Uit de markt en bij de aanbesteding van nieuwe projecten worden we geconfronteerd met signalen dat de aannemers hoger inschrijven dan waar tot op heden in de investeringsraming rekening mee is gehouden. Er moet dus rekening mee worden gehouden dat bij de aanbesteding van nieuwe projecten het beschikbaar gestelde krediet niet toereikend is. Omdat het risico op dit moment niet te kwantificeren is, noemen we het bij het onderdeel ontwikkelingen.</p>
Actie	<p>Nieuwe investeringsramingen actualiseren op basis van de laatste gehanteerde kostprijzen. Op basis daarvan kunnen de gevolgen voor het reeds aangevraagde krediet in beeld worden gebracht en kunnen vervolgstappen (aanvullend krediet) in gang gezet worden.</p> <p>In een vroegtijdig stadium starten met de aanbesteding van projecten en vroegtijdig meekijken in het offerteproces van de mogelijke aannemers van projecten.</p>

Naam ontwikkeling Programma	Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (Wnra) Overhead en ondersteuning organisatie
Omschrijving	<p>De wet Normalisering rechtspositie ambtenaren is aangenomen en treedt per 1-1-2020 in werking. In 2019 zal het nodige werk verzet moeten worden om op de ingangsdatum aan alle formele eisen te hebben voldaan. Voorbeelden hiervan zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> Omzetten aanstellingen van medewerkers in arbeidsovereenkomsten Inventariseren lokale regelingen en in lijn brengen met bepalingen nieuwe wet Scholing arbeidsjuristen Voorlichtingsbijeenkomsten in het arbeidsrecht aan personeelsadviseurs, leidinggevenden, managementadviseurs en p-beheer. Communicatie en voorlichting aan personeel Aanpassing systemen, formulieren, formats etc.
Actie	

Naam	Waardering gronden voormalig Suikerfabriekterrein
------	---

ontwikkeling	
Programma	Wonen
Omschrijving	<p>De gronden op het voormalig Suikerfabriekterrein zijn zonder afwaardering op de balans opgenomen als materiele vaste actief. De boekwaarde van de gronden is 40,3 miljoen euro. De notitie grondexploitaties schrijft voor dat uiterlijk 31 december 2019 een toets moet plaatsvinden op de marktwaarde van deze gronden bij huidige bestemming. Hierbij kan geen rekening worden gehouden met een mogelijke waardeontwikkeling. De waarde van de gronden bij huidige bestemming op het voormalig Suikerfabriekterrein ligt ruim onder de 40,3 miljoen euro.</p> <p>Om afwaardering te voorkomen moeten de gronden met een raadsbesluit uiterlijk eind 2019 in ontwikkeling zijn genomen. Momenteel wordt in beeld gebracht welke mogelijkheden er zijn om afwaardering te voorkomen. Voor het bepalen van het weerstandsvermogen is rekening gehouden met 3,6 miljoen euro (onderdeel risico grondzaken/grondexploitaties).</p> <p>Overigens zijn in de begroting 2019 middelen geraamd voor de ontwikkeling van het voormalig Suikerfabriekterrein. Hierin is rekening gehouden met de boekwaarde van de gronden. Op termijn komen de benodigde middelen dus beschikbaar. Indien tot afwaardering overgegaan zou moeten worden is het af te waarden bedrag direct nodig.</p>
Actie	Besluitvorming zal in 2019 plaats vinden.

Naam ontwikkeling	
Programma	Omgevingswet
Divers	
Omschrijving	<p>De planning is dat de Omgevingswet in 2021 in werking zal treden. Het is een wettelijke verplichting deze wet in te voeren. Voor de nieuwe gemeente Groningen dient één omgevingsplan te komen, waarin alle regels uit alle bestemmingsplannen en vele gemeentelijke verordening verwerkt dienen te worden. De Omgevingswet heeft invloed op het gehele ruimtelijke domein en de nodige raakvlakken met het sociale domein. De voorbereiding op het omgevingsplan (van rechtswege), het maken van het omgevingsplan, en de verbetertrajecten van de diverse werkprocessen zoals vergunningverlening zijn grote opgaven.</p> <p>Een belangrijk aandachtspunt is de noodzakelijke digitaliseringslag die moet worden gemaakt en de gevolgen voor het ICT-beheer bij (volledig) digitaal werken en werken met het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO).</p>
Actie	<p>We zullen de komende jaren, mogelijk via een businesscase, de gevolgen van de digitalisering voor de beheerfase in beeld brengen.</p> <p>In deze begroting zijn extra middelen beschikbaar gesteld om de achterstand in de digitalisering (het digitaliseren van het (bouw)archief en de digitalisering van de werkprocessen) weg te werken en de werkzaamheden voor de implementatie van de Omgevingswet.</p> <p>Voor de voormalig gemeenten Haren en Ten Boer zijn nog geen voorbereidingen getroffen en is een inhaalslag noodzakelijk.</p>

Naam ontwikkeling	
Programma	Inzet mensen met SW indicatie voor onderhoud en beheer openbare ruimte
Onderhoud en beheer openbare ruimte	
Omschrijving	<p>Momenteel zijn ongeveer 280 medewerkers van voormalig iederz gedetacheerd werkzaam voor het reguliere onderhoudswerk in de openbare ruimte. Binnen deze groep mensen is de jaarlijkse uitstroom relatief hoog. Vanuit de Participatiewet ontstaat de verplichting om het aantal werknemers dat afkomstig is uit groepen met een afstand tot de arbeidsmarkt, op peil te houden of te verhogen. Toekomstige uitstroom van iederz medewerkers moet dan worden gecompenseerd met zogeheten "banenafpraak-banen". Op dit moment is nog onzeker in welke mate de medewerkers, die in deze banen terecht komen, een voldoende bijdrage kunnen leveren aan het onderhoud van de openbare ruimte. Verder is nog onduidelijk welke salaris- en begeleidingskosten dit met zich mee zal brengen. Daarnaast kijken we naar de ontwikkelingen in het kunnen bereiken van de participatie doelstellingen, en zien we ons geplaatst voor de uitdaging om actief op zoek te gaan naar alternatieven.</p>
Actie	We brengen de ontwikkelingen in beeld en indien nodig geven we aan wat de gevolgen zijn voor het onderhoudswerk.

Paragraaf 4: Onderhoud kapitaalgoederen

In deze paragraaf geven we uw raad inzicht in het onderhoud van de gemeentelijke kapitaalgoederen. Er wordt ingegaan op het gewenste onderhoudsniveau en de hieruit voortvloeiende financiële consequenties. Eerst komen de hoofdzaken van het Beheerplan Openbare Ruimte Groningen (BORG) aan de orde. Vervolgens besteden we aandacht aan het onderhoud van de gemeentelijke gebouwen.

Onderdelen

- Beheerplan Openbare Ruimte Groningen (BORG);
- Gemeentelijke gebouwen.

Beheerplan openbare ruimte Groningen (BORG)

De gemeente Groningen heeft een oppervlakte van 8.400 hectare. Een deel hiervan is in bezit en dus in onderhoud bij de gemeente. Het gaat om wegen, groen, riolering, kunstwerken en overige kapitaalgoederen (voornamelijk gebouwen). Het beleid voor het niveau van onderhoud van de openbare ruimte kapitaalgoederen is vastgelegd in het BORG. Voor kapitaalgoederen die niet onder BORG vallen, wordt door de verantwoordelijke directies een onderhoudsplan opgesteld.

Bij het plannen van onderhoud wordt zoveel mogelijk gezocht naar de samenhang met andere ontwikkelingen van elementen in de openbare ruimte. We streven ernaar een onderhoudsniveau te realiseren, waarbij 90% van de openbare ruimte voldoet aan het BORG-kwaliteitsdoel. We houden rekening met een beperkte daling van de tevredenheid van bewoners over het onderhoud, omdat we minder middelen beschikbaar hebben voor het onderhoud.

Voor een aantal voorzieningen in de openbare ruimte is onderhoud alleen niet meer toereikend. Deze voorzieningen hebben het einde van de technische levensduur bereikt, waardoor investeringen noodzakelijk zijn om deze kapitaalgoederen te vervangen of te reconstrueren. Het gaat bijvoorbeeld om de ondergrondse kabels voor de openbare verlichting en de oeverbeschoeiingen. Vanaf 2012 voeren we een meerjarenplan uit, waarbij deze voorzieningen worden vervangen. De kapitaalgoederen, waarvan vervanging na 2018 wordt voorzien, zijn vanaf 2017 opgenomen in de meerjarenbegroting. Onderhoud en beheer van een goed functionerend water- en rioleringsstelsel voeren we uit overeenkomstig het Groninger Water- en Rioleringsplan (GWRP) 2014-2018.

In 2018 zijn we onder andere gestart met de vervanging van de gladde gele stenen in de binnenstad en daarbij sluiten we aan bij de realisatie van de binnenstadvisie. Ook werden er verbeteringsmaatregelen voor de waterstructuur van het Stadspark uitgevoerd en is 80% van het riool in Kostverloren vervangen en hersteld. Voor de aanpak van Ringweg Zuid is het riool verlegd. In een aantal projecten (waaronder Oostelijke Ringweg, P&R Meerstad, Valreep vijver, Reitdiepplein en waterstructuurplan Stadspark) realiseerden we verbetering van de ecologische kwaliteit van de openbare ruimte. Verder gaven we uitvoering aan het programma bodem en ondergrond 2015-2020. Naast het uitvoeren van de wettelijke taken werkten we binnen het thema 'bodem en voedsel' aan meer bewustwording en het belang van een gezonde bodem. Voor de gehele gemeente is een analyse gemaakt naar de risico's rondom loodverontreiniging in de bodem. Ook werden bijna 600 acties en activiteiten georganiseerd en/of gefaciliteerd.

Beheer gemeentelijke gebouwen

Omschrijving (Bedragen x 1,000 euro)	Verzekerde waarde 1-1-2018	Verzekerde waarde 31-12-2018	Meerjaren- plan aanwezig ja/nee	Voorziening ultimo 2018	Onderhouds budget Begroting 2018	Onderhoudsbudg et Rekening 2018
Oude stadhuis (boekwaarde = 0)	39.969	39.969	Ja	347	22	18
Goudkantoor (boekwaarde = 0)	5.084	5.084	Nee		10	9
Subtotaal	45.053	45.053		347	32	27

Omschrijving (Bedragen x 1,000 euro)	Boek- waarde 1-1-2018	Boek- waarde 31-12-2018	Meerjaren- plan aanwezig ja/nee	Voorziening ultimo 2018	Onderhoudsb udget Begroting 2018	Onderhoudsbudg et Rekening 2018
Trompsingel	2.422	3.452	Ja		24	55
Prefectenhof	10.999	10.731	Ja	1.718	86	34
Peizerweg	1.330	1.310	Ja	756	20	31
Gebouw Sontweg 10	3.737	3.470	Ja	1.243	50	47
Gebouw Hanzeplein 120	5.622	5.524	Ja	889	22	40
Gebouw Diamantlaan 45	1.027	0		0	0	0
Duinkerkenstraat 45	2.901	1.121	Ja	1.863	52	89
Duinkerkenstraat 47	1.860	1.842	Ja		26	4
Van der Hoopstraat 3	880	1.018	Ja		11	11
Wijkpost Vinkhuizen	890	893	Ja		12	11
Oosterpoort/Stadschouw burg	8.582	3.920	Ja	168	0	33
Vensterscholen	10.568	10.257	Ja	1.046	67	117
Muziekschool	18	18	Ja	248	13	6
Voormalige schoolgebouwen	623	275	Ja		0	9
Welzijnsaccommodaties	5.173	4.127	Ja	196	266	205
Schoolgebouwen economisch eigendom	134.622	130.382	Nee		234	257
Overige activa	3.284	3.377			0	1
Activa in aanbouw	8.796	15.493	Nee			
Huisvesting personeel begraafplaatsen	16	1.424	Ja		9	7
Huisvesting Zuiderdiep	9.910	9.739	Ja	2.498	10	1
Wijkposten (inclusief Havenkantoor)	1.394	1.183	Ja		29	18
Harm Buitenplein	45.380	45.996	Ja	1.110	70	38
Afvalbrengrstation	478	492	Nee	0	9	3
NDE	560	550	Nee		94	43
Groninger Museum	0	0	Ja	1.962	475	310
Onderhoud Parkeren.	0	0	Ja	1.184	1.173	853
MIOP Sport en Recreatie	40.773	33.391	Ja	1.574	3.392	3.500
Subttotaal	301.845	289.985		16.454	6.144	5.723

Totaal	346.898	335.038	16.801	6.176	5.750
---------------	----------------	----------------	---------------	--------------	--------------

Algemeen

Uitgangspunt bij het onderhoud van de gemeentelijke gebouwen is het onderhoudsniveau 3 conform NEN 2767: dit is landelijk gangbaar. De meetmethode die tijdens de inspectie wordt uitgevoerd, leidt tot een 'getal' dat beschrijft hoe het onderzochte voor wat betreft het onderhoud er voor staat. De uitslag uit de meting is een 'score'. De score 3, op een schaal van 1 (nieuwbouw) tot 6 (zeer slecht) betekent: redelijk (geen nieuwbouw, beperkte onderhoudsschade of onderhoudsbehoefte).

Met ingang van 2018 passen we, verslaggevingstechnisch, integraal de 'onderhoudsmethode' toe voor het vastgoed. Hiermee wordt bedoeld dat een vastgoedobject als één geheel wordt geactiveerd en één afschrijvingstermijn wordt gehanteerd voor het gehele object. De samenstellende delen die een kortere gebruiksduur hebben dan de gebruiksduur van het gehele vastgoedobject -en dus eerder vervangen moeten worden- vallen onder het grootonderhoud. Via een onderhoudsvoorziening worden deze kosten gelijkmatig in de tijd gespreid. Voor het kernvastgoed betekent dit dat de dotatie aan de voorziening jaarlijks met 100 duizend euro toeneemt. Voor schoolgebouwen leidt deze systematiek structureel tot een extra dotatie van 300 duizend euro aan de voorziening.

Kernvastgoed

Het grootste deel van de gebouwen in de portefeuille kernvastgoed is redelijk tot goed onderhouden. Voor dit deel volstaat dan ook het normaal (cyclisch) onderhoud. Voor deze gebouwen is een passende voorziening voor de komende jaren opgenomen. Jaarlijks wordt daar het benodigde onderhoud uit gedekt. Zo zijn de gebouwen aan het Hanzeplein, Duinkerkenstraat, Van der Hoopstraat en Kreupelstraat relatief nieuw en hebben op korte termijn geen grote onderhoudsingenrepen nodig. Voor één gebouw in deze categorie (aan het Harm Buitenplein) is met de bouwer ervan ook een onderhoudscontract voor meerdere jaren afgesloten. Die verricht het onderhoud.

Het Stadhuis aan de Grote Markt 1 wordt grondig gerevitaliseerd. Daarbij worden ook onderhoudsmiddelen voor 2017, 2018 en 2019 ingezet. Voor het toekomstig onderhoud is van belang welke maatregelen genomen worden. Na revitalisering zal het MJOP geactualiseerd worden voor het vernieuwde Stadhuis. Dan zal blijken hoe de onderhoudslasten zich ontwikkelen.

Voor de Peizerweg 128 worden plannen ontwikkeld om tot nieuwbouw te komen. In 2019 valt hierover een besluit. Indien voor nieuwbouw gekozen wordt, hoort daar een nieuw MJOP bij. Dan wordt ook duidelijk hoeveel de kosten voor het onderhoud voor de komende jaren zullen worden. Indien besloten wordt voor renovatie, zal het MJOP geactualiseerd moeten worden op de nieuwe situatie. Het pand aan de Diamantlaan 168 is in 2018 conform afspraak verkocht aan de Veiligheidsregio Groningen (VRG). In tegenstelling tot eerdere plannen is vanuit strategisch oogpunt besloten om het pand aan de Sontweg 10 niet te verkopen aan de VRG. Hiervoor is een huurcontract afgesloten voor een periode van 5 jaar. Het onderhoud blijft verzorgd worden door onze organisatie en de kosten daarvan worden doorberekend aan de VRG.

Schoolgebouwen

De verantwoordelijkheid voor het onderhoud en het up-to-date houden van de schoolgebouwen voor primair en voortgezet onderwijs ligt bij de schoolbesturen. De schoolbesturen krijgen daarvoor de middelen in de lumpsumfinanciering van het rijk. De gemeente heeft daarom geen verantwoordelijkheid (financieel en inhoudelijk) voor de technische en onderwijskundige staat van die gebouwen. Omdat de gemeente wel het claimrecht heeft, toetsen we periodiek (voor het laatst in 2014) de technische staat van de gebouwen. Praktisch alle schoolgebouwen bevinden zich in de categorie 'goed'. Dit is door de jaren heen redelijk constant gebleven.

De multifunctionele accommodaties/Vensterscholen zijn wel eigendom van de gemeente en worden daarom door ons onderhouden. Ook schoolgebouwen, die niet meer voor onderwijs in gebruik zijn en om die reden door het schoolbestuur zijn teruggegeven aan de gemeente, zijn weer een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Dit geldt ook voor voormalige schoolgebouwen die een andere functie krijgen of deze al hebben gekregen. Voor deze gebouwen zijn -daar waar relevant- meerjarige onderhoudsplannen opgesteld. Onze onderhoudsplanning is in eerste instantie ingericht op instandhouding. Bij de eventuele wens voor aanpassingen aan (school)-gebouwen gaan we in overleg met de gebruikers over de mogelijkheden binnen de bestaande budgetten. Waar nodig houden we rekening met eventuele aanpassingen die nodig zijn voor aardbevingsbestendigheid.

Sociaal culturele en welzijnsaccommodaties

Voor het grootonderhoud aan alle sociaal culturele accommodaties, die onder de werking van de accommodatienota 'Met de blik op de wijk' vallen, is jaarlijks een bedrag voor onderhoud beschikbaar. Dat bedrag is voor het onderhoud aan gemeentelijke én niet gemeentelijke gebouwen. Met ingang van 2018 is een onderhoudsvoorziening ingesteld voor gebouwen in gemeentelijk eigendom. Besturen met een eigen accommodatie kunnen voor onderhoudswerk subsidie bij de gemeente aanvragen. Het onderhoudsniveau van de accommodaties is redelijk tot goed te noemen. Eén uitzondering daarop is het gebouw van speeltuinvereniging Oosterpark aan de Resedastraat 2a. Dit 'boomstammegebouw' wordt met tijdelijke maatregelen in stand gehouden. Er zijn ontwikkelingen in de wijk, waardoor het gebouw mogelijk afgestoten kan worden. Als het gebouw echter in stand blijft, dan zijn forse ingrepen nodig.

Culturele gebouwen

In deze categorie gebouwen vallen onder meer het gebouw van Vrijdag aan de St. Jansstraat en het cultuurcentrum De Oosterpoort aan de Trompsingel. De onderhoudsstaat van het gebouw van Vrijdag is redelijk tot goed te noemen. Er loopt een onderzoek om Vrijdag integraal te huisvesten aan de St. Jansstraat. Het cultuurcentrum De Oosterpoort is 45 jaar oud. De kwaliteiten van het pand (alle zalen en foyers gelijkvloers) worden in toenemende mate overschaduwd door de gedateerdheid van het pand en de installaties. Dit zet de onderhoudsbudgetten onder druk. Het op lange termijn in stand houden van het pand (meer dan 10-15 jaar) vergt aanzienlijke ingrepen. Naar aanleiding van een onderzoek naar de onderhoudsstaat van De Oosterpoort door Draaijer en Partners is het geconstateerde en noodzakelijke weg te werken achterstallig onderhoud aangepakt. Er is gekozen voor een aanpak, waarbij alleen onvermijdbare maatregelen genomen worden om het gebouw nog circa 10 jaar in stand te houden. Daarbij is flink geïnvesteerd met betrekking tot de brandveiligheid. Het gebouw voldoet nu aan de (minimale) eisen met betrekking tot wet- en regelgeving.

Sportaccommodaties

Voor onderhoud en investeringen in de sportaccommodaties (Vervangingsinvesteringsprogramma/ Meerjarenonderhoudsprogramma) is voor 2018 een bedrag van circa 8 miljoen euro geraamd. Dit budget hebben wij in 2018 onder andere ingezet voor:

- Renovatie Papiermolen: start november 2017, realisatie project 1e kwartaal 2019. De nacalculatie volgt het 2^e kwartaal van 2019.
- Renovatiewerkzaamheden atletiekbaan Stadspark: op het dak na is het werk uitgevoerd. Als het nieuwe dak erop ligt, zullen hier zonnepanelen worden aangebracht.
- Sportcentrum Karding: vervanging koelmachine. Dit is niet uitgevoerd in verband met de geplande grote renovatie van het sportcentrum, waarvoor thans een visie wordt ontwikkeld.
- Vervanging douchepanelen binnen en buitensportaccommodaties: dit is gedeeltelijk uitgevoerd om organisatorische redenen en wordt voortgezet in 2019.

Op de sportparken de Kring, West End, Kardingse en Corpus den Hoorn voerden we diverse geplande renovatiewerkzaamheden uit met betrekking tot een aantal natuurgrasvelden en/of infrastructurele maatregelen.

Voor 2018 stond ook een aantal investeringen op de rol in co-creatie daar waar de desbetreffende clubs andere wensen hadden ten aanzien van de bestaande vervangingsinvesteringen. De gesprekken over mogelijke co-creatie (werk en geld) voor deze projecten zijn nagenoeg afgerond. Wel zijn in 2018 de volgende projecten in het kader van co-creatie uitgevoerd:

- Vervanging kunstgras sportpark Lewenborg;
- Vervanging kunstgras sportpark De Verbetering;
- Vervanging kunstgras sportpark de Weijert (korfbal);
- Vervanging kunstgras sportpark Velocitas;
- Upgrading van een hockeyveld naar een waterveld Corpus den Hoorn;
- Realisatie kleedkamers op sportpark de Kring;
- Realisatie 4 nieuwe kleedkamers op Corpus den Hoorn (eind 2018 gestart na een lange voorbereiding)
- Verbouw, na de brand, van de kleed- en clubaccommodatie op sportpark 't Noorden (is na een intensieve voorbereiding van start gegaan).

Nagenoeg alle conventionele veldverlichting op de sportparken is vervangen door ledverlichting. Dit betreft een samenwerkingsproject met de Gresco en is een van de duurzaamheidsprojecten in de sport om onze gemeente in 2035 CO-2 neutraal te hebben. Het eerder genoemde pasjessysteem wordt nu een App die nog moet worden geactiveerd. Het gebouwenbeheersysteem wordt in 2019 afgerond. Voor alle onderhoudswerkzaamheden aan onze accommodaties geldt dat we zo duurzaam mogelijk investeren.

Paragraaf 5: Financiering

In het Treasurystatuut staan de uitgangspunten en doelstellingen voor het treasurybeleid vermeld. De uitvoering en ontwikkelingen worden in deze paragraaf toegelicht.

Onderdelen

- Relevante ontwikkeling
- Rente-ontwikkeling 2018
- Rentelasten externe financiering en renteresultaat
- Risicobeheer financieringsportefeuille
- Leningenportefeuille, berekening limieten en kredietrisico
- Overzicht opgenomen langlopende leningen
- Overzicht uitgezette langlopende leningen

Relevante ontwikkeling

Treasurystatuut

Het Treasurystatuut 2018-2019 is van toepassing. In 2018 hebben zich geen noemenswaardige ontwikkelingen voorgedaan.

Regelgeving en processen Treasury

In 2018 is het handboek Treasury door het college vastgesteld.

Werkelijk aangetrokken leningen

In 2018 hebben wij 120 miljoen euro nieuwe langlopende leningen aangetrokken. Dit is 23 miljoen hoger dan is begroot. Dat er meer moest worden geleend, komt vooral door de hogere omvang van de investeringen.

De financieringsbehoefte heeft zich in 2018 als volgt ontwikkeld:

Financieringsbehoefte (x 1 miljoen euro)	Bedrag	
Saldo geldleningen o/g tot en met 2018	933	
Beschikbare reserves en voorzieningen	248	
<i>Totaal lange financieringsmiddelen (A)</i>		1.181
Investeringen voorgaande jaren	1.178	
Gemiddelde investeringen 2018	79	
<i>Totaal benodigde financieringsmiddelen (B)</i>		1.257
<i>Korte geld financiering (saldo B-A)</i>		76

De in de tabel verwerkte bedragen zijn jaargemiddelden. Het betreft hier uitsluitend de concernportefeuille (inclusief de niet gematchte leningen).

Het saldo van de geldleningen o/g is inclusief de nieuw aangetrokken langlopende leningen. Voor de volledigheid merken we op dat de hiervoor opgenomen onderbouwing niet geheel aansluit bij de Investerings- en Financieringsstaat. In deze staat worden beschikbare kredieten opgenomen in plaats van kasstromen.

Duurzame banken en Kritisch bankieren

De gemeente Groningen heeft een voorkeursbeleid voor banken met een duurzaam karakter. BNG Bank is een duurzame bank en richt zich met name op financiering van duurzame projecten. BNG Bank is de huisbankier van de gemeente Groningen. De gezamenlijke gemeenten en provincies bezitten 50% van de aandelen en de Staat der Nederlanden bezit de andere 50%. Ook de gemeente Groningen is aandeelhouder en als aandeelhouder hebben we invloed op het beleid van BNG Bank.

Naast duurzaam bankieren hebben we hierin ook beleid geformuleerd over 'kritisch bankieren'. Kritisch bankieren is het lenen bij banken die belegd geld gebruiken voor de financiering van projecten die in het teken staan van duurzaamheid, cultuur en/of bescherming van het milieu. In Nederland kennen we op dit moment twee banken die 'kritisch' genoemd kunnen worden, te weten de ASN Bank en de Triodos Bank. Beide banken hebben in 2018 een voorkeur uitgesproken voor projectfinanciering met een relatief korte looptijd.

Wij denken met bovenstaand beleid bij te dragen aan het duurzaam financieren van onze portefeuille. Bij de totstandkoming van het toekomstige beleid zullen we opnieuw bekijken hoe het onderwerp 'duurzaamheid' vertaald kan worden naar het treasury statuut.

Beoordeling kredietwaardigheid tegenpartijen (uitgezette geldleningen)

Aan de hand van jaarcijfers van de tegenpartijen wordt jaarlijks een analyse uitgevoerd voor de beoordeling van hun kredietwaardigheid.

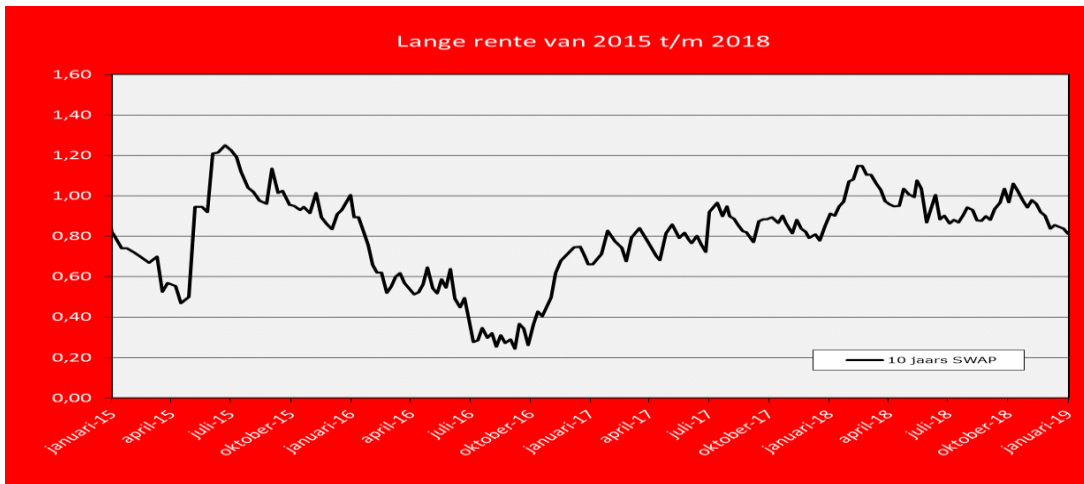
De beoordeelde uitgezette leningenportefeuille per 31 december 2018 bedraagt 390,8 miljoen euro (inclusief Meerstad). Van dit uitstaande saldo is 0,3% als mogelijk oninbaar beoordeeld. Alle leningen worden beoordeeld op kredietwaardigheid van de leningnemer. Dit oordeel varieert van zeer kredietwaardig tot mogelijk oninbaar. In het laatste geval volgen er maatregelen en wordt er een verliesvoorziening ingesteld.

Renteontwikkeling

De 10-jaars rente fluctueert sinds begin 2017 tussen de 0,70 en 1,15 procent. Als gevolg van het ECB beleid wordt al enige tijd een stijging verwacht, maar deze is tot nu toe uitgebleven. Zolang er internationale onrust blijft zal de lange rente naar verwachting niet gaan stijgen. Op dit moment bestaat die onrust vooral uit de Brexit (Europa), de Shutdown (US) en de vertraagde groeicijfers (Duitsland en China).

Lange rente

De volgende grafiek laat het renteverloop van de lange rente (10-jaar SWAP) voor de periode 1 januari 2015 tot en met 31 december 2018 zien.

De lange rente is in 2018 gedaald van 0,91% begin 2018 tot 0,81% ultimo 2018. Deze daling was lager dan voorzien en voltrok zich gelijkmatig.

De opslagen die gemeenten betalen boven de 10-jaars SWAP zijn gedaald en bedragen nog maar 0,18%. Er is nog steeds een groot aantal beleggers bereid leningen te verstrekken, met name voor de langere looptijden.

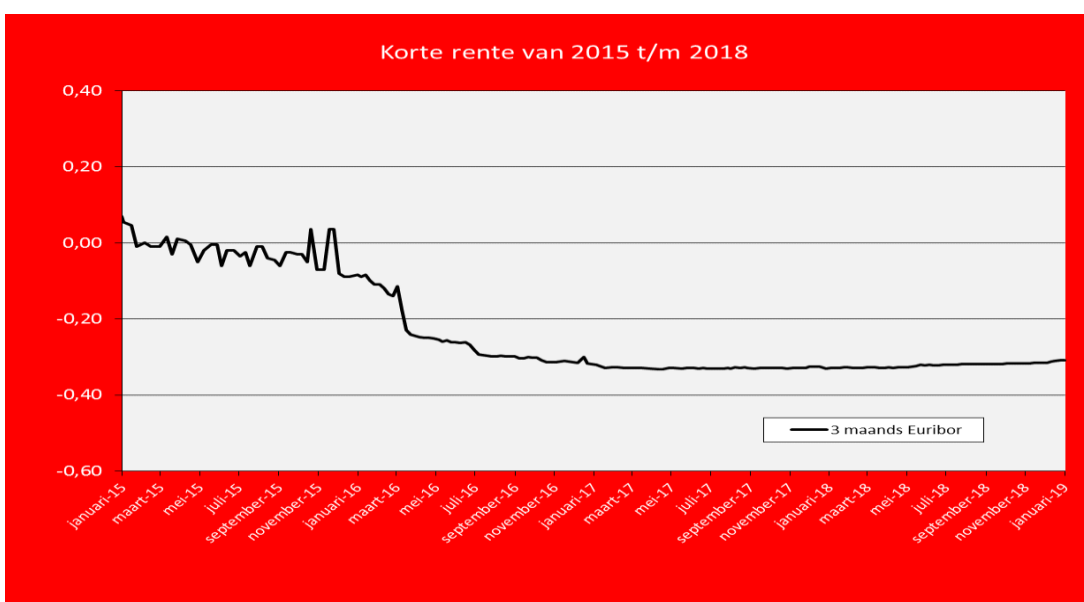
Gehanteerde rentepercentages 2018: lange rente

Rente langlopende leningen	1,50%
Rente-omslagpercentage (ROP)	2,00%
Rente grond-exploitaties (GreX)	2,13%
Rente bekleemde reserves	2,00%

Nacalculatie van de Grex rente leidt tot een tarief van 1,94%. De afwijking is minder dan 25% en valt binnen de wettelijk toegestane marge.

Korte rente

Het beeld van de korte rente is gebaseerd op cijfers van de 3-maands EURIBOR (interbancaire rente). In de onderstaande grafiek zijn de gegevens vanaf 1 januari 2015 tot en met 31 december 2018 verwerkt.

Ook in 2018 is een (limitatief) deel van de lange financieringsbehoefte gefinancierd met beschikbare korte middelen. Bij deze vorm van financiering wordt een deel van de lange financieringsbehoefte gefinancierd met kort beschikbare middelen, zoals kasgeldleningen. De korte rente zit nog steeds onder de nul procent en is het daardoor veel voordeliger om met kort geld te financieren. Voor de concernfinanciering zijn in 2018 in totaal 41 kasgeldleningen aangetrokken. De leningen zijn afgesloten tegen een gemiddeld rentetarief van - 0,41%.

De saldi op de bankrekeningen schommelen veelvuldig. Overschotten worden overgeboekt naar onze rekening bij de BNG, die het ministerie kan afroemen, hetgeen verplicht is in het kader van het schatkistbankieren. In 2018 is er af en toe een tijdelijk overschot naar de schatkist overgeboekt. Bij de betaalrekeningen van de ING en de ABN-AMRO houden wij uit praktische overwegingen een zeer beperkt tegoed aan. Hierover ontvangen wij geen rente.

Met de Bank Nederlandse Gemeenten is een nieuwe overeenkomst afgesloten om over het tegoed c.q. tekort op de bankrekeningen van de gemeente Groningen een geldmarkt-conform tarief te bepalen. Deze overeenkomst kent een intradaglimiet en bereidstellingsprovisie. De kosten zijn nog steeds minimaal. In 2018 is er als gevolg van de negatieve euribor per saldo tien duizend euro rente ontvangen over de debetsaldi.

Rente Omslag Percentage

Het rente omslagpercentage (ROP) is voor 2018 begroot op 2,00%. Dit is 0,30% lager ten opzichte van 2017. Voor 2019 blijft het ROP staan op 2,00%.

Rentelasten externe financiering en renteresultaat

In onderstaand overzicht geven we inzicht in de rentelasten op externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening.

Overzicht rentelasten externe financiering (x 1.000 euro)	Bedrag	Bedrag
Externe rentelasten over de korte en lange financiering		35.414
Externe rentebaten		13.343
Totaal door te rekenen externe rente		22.071
Rente door te berekenen aan grondexploitaties	1.684	
Rente van projectfinanciering	0	
Minus toe te rekenen rente aan projecten (inclusief grondexploitaties)		1.684
Saldo door te rekenen externe rente (A)		20.386
Rente over eigen vermogen (B)		987
Rente over voorzieningen (gewaardeerd op contante waarde) (C)		54
Aan taakvelden (programma's inclusief overhead) toe te rekenen rente (A+B+C)		21.428
Werkelijk aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)		24.002
Renteresultaat op het taakveld Treasury (=Voordeel)		2.574

Leningen voor derden worden specifiek uit de markt aangetrokken en soms met een opslag verstrekt. De externe baten bestaan voornamelijk uit de ontvangen rente van de woningbouwcorporaties en Meerstad.

De rente aan de grondexploitatie is doorberekend op basis van de stand per 1 januari 2018 en het werkelijk in 2018 berekende rentepercentage van 1,94%. Dit percentage ligt onder het begrotingspercentage. Dit komt vooral door de nog steeds lage rente voor kasgeldleningen. De BBV schrijft deze werkwijze voor.

De projectfinanciering betreft de aan de bovenwijkse voorzieningen Meerstad toegerekende rente.

Risicobeheer financieringsportefeuille

Dit onderdeel geeft een samenvatting van het risicoprofiel van de organisatie. Tevens wordt ingegaan op de gegevens die uit hoofde van de Wet Fido voor de toezichthouder nodig zijn.

Limieten financiering

Ter beperking van renterisico's gelden voor zowel de korte als de lange geldpositie limieten. Het betreft hier wettelijke limieten en eigen limieten. De limieten zijn omschreven in het Treasurystatuut.

Limietenoverzicht (bedragen x 1 miljoen euro)	2017	2018
Limieten kort geld		
Kasgeldlimiet	79,9	84,4
Korte mismatch	113,0	125,0
Drempelbedrag schatkistbankieren	4,6	4,7
Limieten lang geld		
Lange mismatch	38,0	50,0
Renterisiconorm	188,0	198,6
Vervroegde aflossing langlopende leningen	-	-

Leningenportefeuille, berekening kasgeldlimiet en risiconorm

Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is een wettelijke limiet en bepaalt de maximale omvang van de externe kort-geldpositie in enig jaar. De zogenaamde netto vlottende schuld van de gemeente mag maximaal 8,5% bedragen van het totaal van de gemeentebegroting. Daarboven moet lang geld worden aangetrokken. De kasgeldlimiet 2018 bedroeg 84,4 miljoen euro. Aan het einde van het eerste kwartaal heeft zich een kortstondige overschrijding van de kasgeldlimiet voorgedaan. Zoals is afgesproken is dit gemeld bij de raadscommissie F&V.

De gemiddelde liquiditeitspositie van de drie kwartaal maanden wordt getoetst aan het bedrag van de kasgeldlimiet. De kasgeldlimiet heeft betrekking op het totaal van de begroting van het lopende jaar naar de stand van 1 januari.

Modelstaat A: Kasgeldlimiet (bedragen x 1.000 euro)	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Omvang vlottende korte schuld (A)	76.346	78.687	49.328	62.697
Opgenomen gelden < 1 jaar	69.978	66.736	41.359	56.304
Schuld in rekening courant	6.368	11.951	7.969	6.393
Gestorte gelden door derden < 1 jaar				
Overige geldleningen niet zijnde vaste schuld				

Vlottende middelen (B)	63	0	0	0
Contante gelden in kas	0	0	0	0
Tegoeden in rekening courant	63	0	0	0
Overige uitstaande gelden < 1 jaar	0	0	0	0
Totaal netto vlottende schuld (A-B)	76.283	78.687	49.328	62.697
Toegestane kasgeldlimiet	84.400	84.400	84.400	84.400
Ruimte onder de kasgeldlimiet	8.117	5.713	35.072	21.703
Begrotingstotaal 2018 (C)	993.042	993.042	993.042	993.042
Percentageregeling (D)	8,50%	8,50%	8,50%	8,50%
Kasgeldlimiet (C x D)	84.400	84.400	84.400	84.400

Korte Mismatch limiet

De korte mismatch limiet is geen wettelijke limiet, maar is door de gemeente zelf bepaald en opgenomen in het treasury statuut. Gedurende het jaar wordt een deel van de kortlopende middelen gebruikt voor dekking van het lange financieringstekort. Dit is voordelig, omdat de korte rente over het algemeen lager is dan de lange rente. Aangezien deze mismatch-financiering leidt tot een vergroting van het renterisico (het risico dat bij een stijgende of hoge rente geconsolideerd moet worden) mag, rekening houdend met een ijzeren voorraad aan korte middelen, maximaal 12,5% van de netto vaste schuld (ofwel 125 miljoen euro) met kort geld worden gefinancierd. De gemiddelde benutting was 76 miljoen euro en de limiet is niet overschreden.

Renterisiconorm

De renterisiconorm is een wettelijke limiet en beperkt de vaste schuld die in enig jaar voor aflossing of renteherziening in aanmerking komt tot 20% van het begrotingstotaal. In modelstaat B wordt het renterisico op de vaste schuld berekend. Uit de berekening blijkt dat het renterisico op de vaste schuld in 2018 onder de wettelijke norm is gebleven.

Modelstaat B: Renterisiconorm en renterisico's vaste schuld				
(bedragen x 1.000 euro)	2018	2019	2020	2021
1. Renteherziening	5.956	820	9.786	9.993
2. Aflossingen	2.000	25.000	50.000	75.000
3. Renterisico	7.956	25.820	59.786	84.993
4. Rente risiconorm	198.600	198.600	198.600	198.600
5. Ruimte onder renterisiconorm	190.644	172.780	138.814	113.607
4a. Het bij ministeriële regeling vastgestelde percentage	20%	20%	20%	20%
4b. Begrotingstotaal 2018	993.042	993.042	993.042	993.042
4. Rente risiconorm	198.600	198.600	198.600	198.600

Lange mismatch-limiet

Van de korte vermogensbehoefte mag een bedrag tot maximaal 5% van de netto opgenomen vaste schuld met langlopende leningen worden gefinancierd. In 2018 is hier geen gebruik van gemaakt.

Vervroegde aflossing langlopende leningen

In 2018 waren er geen leningen die voor vervroegde aflossingen in aanmerking kwamen.

Kredietrisico's op verstrekte gelden

Onderstaand onderdeel geeft de kredietrisico's op verstrekte gelden weer. Het betreft verstrekte leningen zoals uitgezette kasgeldleningen en overige creditposities bij financiële instellingen. Hierbij zijn de uitgezette bedragen per risicogroep aangegeven.

Kredietrisico op verstrekte gelden	Restantschuld	
Risicogroep	per 31-12-2018 (x 1.000 euro)	Risico %
Gemeenten/ Provincies	-	-
Gemeentelijke Grondexploitatie	261.500	61,0%
Overheidsbanken en schatkistbankieren	-	-
Woningcorporaties met garantie WSW	101.247	23,6%
Semie overheidsinstellingen	500	0,1%
Financiële instellingen (AA en hoger)	29.520	6,9%
Overige toegestane instellingen volgens Treasury statuut	36.017	8,4%
Niet toegestane instellingen volgens Treasury statuut	-	-
Totaal	428.783	100,0%

Overzicht opgenomen (en op te nemen) langlopende leningen

Dit onderdeel geeft inzicht in de samenstelling en de grootte van de opgenomen (OG) leningen.

Mutaties in Leningenportefeuille (OG)	Bedrag x 1.000 euro	Gemiddelde rente
Stand per 1 januari 2018	1.222.814	2,86%
Bij: Nieuwe leningen	183.000	1,28%
Af: Reguliere aflossingen	49.459	3,35%
Af: Vervroegde aflossingen	0	p.m.
Af: Renteaanpassing (oud percentage)	5.956	4,55%
Bij: Renteaanpassing (nieuw percentage)	5.956	0,99%
Stand per 31 december 2018	1.356.355	2,59%

Het betreft hier de totale portefeuille opgenomen leningen van de gemeente Groningen, dus inclusief de aan derden door te verstrekken gematchte leningen.

Overzicht uitgezette langlopende leningen

Dit onderdeel geeft inzicht in de samenstelling en de grootte van de uitgezette (UG) leningen.

Mutaties in Leningenportefeuille (UG)	Bedrag x 1.000 euro	Gemiddelde rente
Stand per 1 januari 2018	345.102	3,75%
Bij: Nieuwe leningen	59.800	1,20%
Af: Reguliere aflossingen	14.139	3,67%
Af: Vervroegde aflossingen		
Af: Renteaanpassing (oud percentage)	5.956	4,55%
Bij: Renteaanpassing (nieuw percentage)	5.956	0,99%
Stand per 31 december 2018	390.764	3,27%

Financiële kengetallen

Met ingang van de Begroting 2016 dienen de volgende financiële kengetallen en de beoordeling daarvan verplicht te worden opgenomen op grond van (een wijziging van) het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV):

Rekening 2018	Verloop van de kengetallen		
	rekening 2017	begroting 2018	rekening 2018
Kengetallen:			
netto schuldquote	133%	153%	140%
netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	96%	114%	99%
solvabiliteitsratio	15%	9%	13%
structurele exploitatieruimte	0,1%	-0,8%	-0,4%
grondexploitatie excl. Meerstad	8,2%	7,6%	7,0%
grondexploitatie incl. Meerstad	36,5%	37,5%	35,1%
belastingcapaciteit	103,5%	105,0%	103,5%

Paragraaf 6: Verbonden partijen

Overzicht verbonden partijen

Onderstaande tabellen geven een overzicht van waar de beleidsmatige informatie per verbonden partij beschikbaar is.

Gemeenschappelijke regelingen	Hoofdprogramma
Eems Dollard Regio (EDR)	2. Economie & Werkgelegenheid
Bedrijvenpark Rengers	2. Economie & Werkgelegenheid
Omgevingsdienst Groningen	2. Economie & Werkgelegenheid
Centrumregeling Beschermd Wonen Groningen	4. Welzijn, Gezondheid, Zorg
PG & Z (RIGG/ GGD)	4. Welzijn, Gezondheid, Zorg
Publiek vervoer Groningen Drenthe	4. Welzijn, Gezondheid, Zorg
Meerschop Paterswolde	9. Onderhoud en Beheer Openbare Ruimte
Groninger Archieven	6. Cultuur
OV-bureau Groningen Drenthe	7. Verkeer
ARCG	9. Onderhoud en Beheer Openbare Ruimte
Veiligheidsregio	10. Veiligheid
Noordelijk Belastingkantoor	11. Stadhuis en Stadler

Vennootschappen en coöperaties	Hoofdprogramma
Thermiek BV	1. Werk en Inkomen
Groningen Airport Eelde NV	2. Economie & Werkgelegenheid
Euroborg NV.	2. Economie & Werkgelegenheid
Waterbedrijf NV	2. Economie & Werkgelegenheid
Enexis Holding/Belang elektriciteitsproductie EPZ	2. Economie & Werkgelegenheid
Community Network Noord Nederland BV	2. Economie & Werkgelegenheid
WarmteStad Holding BV	2. Economie & Werkgelegenheid

MartiniPlaza BV	6. Cultuur
GEMM CV en BV (Meerstad)	8. Wonen
BNG NV	13. Algemene Inkomsten en Post Onvoorzien
Groninger Monumentenfonds	8. Wonen

Stichtingen	Hoofdprogramma
WeerWerk Groningen	1. Werk en Inkomen
SIG	2. Economie & Werkgelegenheid
Ondernemers-trefpunt	2. Economie & Werkgelegenheid
Sociaal Fonds Groningen	14. Algemene Ondersteuning

gemeenschappelijke regelingen

Eems Dollard Regio (EDR)

Gemeenschappelijke regeling Openbaar Lichaam 'Eems Dollard Regio'	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling, Openbaar Lichaam.
Vestigingsplaats	Leer (Duitsland)
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang is gediend bij de doelstelling gericht op het realiseren en bevorderen van grensoverschrijdende samenwerking, op zowel regionaal als plaatselijk niveau, in de noordelijke grensstreek van Nederland en Duitsland.
Relatie met programma	2. Economie en Werkgelegenheid.
Deelnemende partijen	Duitse en Nederlandse gemeenten, alsmede andere regionale overheden, Kamers van Koophandel in de Eems Dollard Regio.
Bestuurlijk belang	De gemeente heeft, net als ieder lid, recht op 2 vertegenwoordigers in het algemeen bestuur (de EDR-Raad). Een lid van het College zit in het algemeen bestuur, de 2 ^e plek wordt op dit moment niet vervuld.
Financieel belang	Financieel belang: de gemeente Groningen betaalt jaarlijks een bijdrage op basis van haar inwonersaantal. In 2017 was dat 17.533 euro.
Vermogen	Er zijn nog geen cijfers over 2018 beschikbaar. Het eigen vermogen op 1 januari 2017 was 48,9 duizend euro. Het vreemd op 1 januari 2017 was 275 duizend euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2017 bedraagt 25,8 duizend euro.
Financiële risico's	Geen.

Bedrijvenpark Rengers

Gemeenschappelijke regeling Bedrijvenpark Rengers	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling (opgericht in 1994)
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	De GR Rengers is in 1994 samen met de gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer opgericht met als doel het bevorderen van de economische ontwikkeling en werkgelegenheid rond het stedelijk knooppunt Groningen door middel van het gezamenlijk ontwikkelen en exploiteren van een kwalitatief hoogwaardige en uit financieel-economisch oogpunt aanvaardbaar intergemeentelijk bedrijvenpark Rengers (gelegen bij Hoogezand).
Relatie met programma	2. Economie en werkgelegenheid
Deelnemende partijen	De gemeenten Groningen, Hoogezand-Sappemeer en Slochteren (vanaf 1 januari 2018 vormen Hoogezand-Sappemeer en Slochteren samen met Menterwolde de nieuwe gemeente Midden-Groningen).
Bestuurlijk belang	De gemeente Groningen was vertegenwoordigd in het algemeen bestuur en in het dagelijks bestuur door een lid van het College .
Financieel belang	De gemeente Groningen is voor 1/3 deel risicodragend. De gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer zijn ieder voor 1/3 deel risicodragend. Met ingang van 1 juli 2018 is de Gemeenschappelijke regeling opgeheven. De nog 2 deelnemende gemeenten hebben hiertoe besloten op 27 juni 2018 (Groningen) en 12 juli 2018 (Midden-Groningen). Het project Rengers wordt verder uitgevoerd door de gemeente Midden-Groningen.

Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was nihil en op 31 december nihil. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 was 3,809 miljoen euro en op 31 december 3,872 miljoen euro. Deze boekwaarde is voor 100% overgenomen door de gemeente Midden-Groningen.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt nul euro.
Financiële risico's	Geen.

Omgevingsdienst Groningen

Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Groningen	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Vestigingsplaats	Veendam
Doelstelling en openbaar belang	De Omgevingsdienst Groningen is ingesteld om vergunningverlenende, toezichthoudende en handhavingstaken op het gebied van het omgevingsdomein voor de deelnemers te gaan uitvoeren, waarmee de deelnemers de kwaliteit van de uitvoering van deze taken willen verbeteren.
Relatie met programma	2. Economie en werkgelegenheid 9. Onderhoud en beheer openbare ruimte
Deelnemende partijen	De provincie Groningen en de 23 Groninger gemeenten
Bestuurlijk belang	Een lid van het College is lid van het dagelijks bestuur. Daarnaast vertegenwoordigt deze de gemeente in het algemeen bestuur dat bestaat uit 24 leden. Alle colleges van de 23 Groninger gemeenten en de provincie Groningen zijn vertegenwoordigd met één lid in het algemeen bestuur. Gedeputeerde Brouns is voorzitter van het algemeen bestuur.
Financieel belang	De deelnemersbijdrage in 2018 gezamenlijk met de gemeente Ten Boer bedraagt 831 duizend euro.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 1,738 miljoen euro en op 31 december 2,931 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 is 4,595 miljoen euro en op 31 december 2,596 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het voordelige resultaat over 2018 bedroeg 1,065 miljoen euro.
Financiële risico's	Tegenvallers worden betaald uit de algemene reserve. Als tegenvallers hoger uitvallen dan de beschikbare algemene reserve, dan moet de deelnemersbijdrage worden verhoogd om de tegenvaller te financieren.

Centrumregeling Beschermd Wonen Groningen

Gemeenschappelijke regeling Centrumregeling Beschermd Wonen	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling, centrumgemeente
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het doel van de Centrumregeling Beschermd Wonen is de taken en bevoegdheden van de regiogemeenten in het kader van de Wmo 2015 op het gebied van beschermd wonen, de inloop GGZ en de begeleiding maatschappelijke opvang en vrouwenopvang door mandaat en volmacht op te dragen aan de centrumgemeente Groningen. Hierdoor wordt beoogd: <ul style="list-style-type: none"> • Het behalen van schaalvoordelen; • Het stimuleren van de samenwerking tussen de deelnemers; • De beheersing van middelen en eventuele besparingen of aanvullende

	<p>kosten;</p> <ul style="list-style-type: none"> • De verevening van de risico's.
Relatie met programma	4. Welzijn, gezondheid, zorg, jeugd
Deelnemende partijen	De gemeenten Appingedam, Bedum, De Marne, Delfzijl, Eemsum, Groningen, Grootegast, Haren, Leek, Loppersum, Marum, Midden-Groningen, Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Ten Boer, Veendam, Westerwolde, Winsum en Zuidhorn.
Bestuurlijk belang	De centrumgemeenteregeling die in 2015 voor de duur van één jaar (2015) was aangegaan, is omgezet in een regeling met ingang van 2017 voor onbepaalde tijd en uit te breiden met opvang (voorheen maatschappelijke opvang en vrouwenopvang) en bovenregionale inloop ggz. Het betreft een lichte GR, zonder eigen bestuur en zonder een eigen uitvoeringsorganisatie. De portefeuillehouder is een lid van het College van de gemeente Groningen.
Financieel Belang	Financieel belang: De gemeente Groningen ontvangt als centrumgemeente gelden (geormerkte middelen voor Beschermd wonen en Opvang) als onderdeel van de Integratie Uitkering Sociaal Domein. Het budget is niet onderverdeeld naar de deelnemende gemeenten.
Vermogen	De centrumregeling heeft geen eigen en vreemd vermogen.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 5,8 miljoen euro.
Financiële risico's	Een financieel risico kan ontstaan doordat de gemeente Groningen een geprognoseerd resultaat Beschermd Wonen meerjarig inzet ter dekking van de meerkosten overige zorgkosten.

PG & Z (RIGG/ GGD)

Gemeenschappelijke regeling Publieke Gezondheid & Zorg Groningen	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	<p>Het belang waarvoor de Regeling is getroffen is om door een doelmatige organisatie en coördinatie via intergemeentelijke samenwerking uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bescherming en bevordering van de gezondheid van de bevolking; • Rampenbestrijding en crisisbeheersing; • (Doen) organiseren van zorg aan de bevolking; • Inkoop van de jeugdhulp (tot en met 2020).
Relatie met programma	4. Welzijn, gezondheid, zorg
Deelnemende partijen	De Groninger gemeenten
Bestuurlijk belang	Een lid van het College van de gemeente Groningen is voorzitter van het dagelijks bestuur en vertegenwoordigt de gemeente in het algemeen bestuur, dat gevormd wordt door de portefeuillehouders Gezondheid en Jeugd van de Groninger gemeenten. Jeugdhulp is gemandateerd aan het DB.
Financieel belang	Het financieel belang bestaat uit een aantal onderdelen. Ten eerste worden de taken voor de uitvoering van de publieke gezondheidszorg en jeugdgezondheidszorg uitgevoerd door GGD

	Groningen, onderdeel van de gemeente Groningen zelf. Ook de taken voor de RIGG worden door personeel van de gemeente Groningen uitgevoerd. Daarnaast worden er middelen in de vorm van een gemeentelijke bijdrage verstrekt van bijna 5,2 miljoen euro en een lening voor de financiering van een Mobiele Röntgen Unit ad 1 miljoen euro. Jaarlijks wordt hierop 100 duizend euro afgelost. Per 31 december 2018 staat van deze lening naar verwachting nog 0,5 miljoen euro open. De RIGG ontvangt een financiële bijdrage voor instandhouding van de organisatie.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 2,8 miljoen euro en op 31 december 1,9 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 is 9,5 miljoen euro en op 31 december 33,3 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 0,9 miljoen euro negatief.
Financiële risico's	Geen.

Publiek vervoer Groningen Drenthe

Publiek vervoer Groningen Drenthe	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Vestigingsplaats	Assen
Doelstelling en openbaar belang	Publiek Vervoer Groningen Drenthe is erop gericht zoveel mogelijk inwoners van Groningen en Drenthe de mogelijkheid te bieden zelfstandig, efficiënt en betaalbaar te reizen met verschillende vormen van publiek vervoer Publiek Vervoer, voor zover zij niet in staat zijn om gebruik te maken van het reguliere openbaar vervoer, om zo deel te kunnen nemen aan de samenleving.
Relatie met programma	4 Welzijn, gezondheid, zorg, vernieuwing sociaal domein
Deelnemende partijen	Gemeenten Appingedam, Delfzijl, Groningen, Het Hogeland, Loppersum, Midden-Groningen, Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Veendam, Westerkwartier, Westerwolde, Aa en Hunze, Assen, Borger-Odoorn, Coevorden, De Wolden, Emmen, Hoogeveen, Meppel, Midden-Drenthe, Noordenveld, Tynaarlo, Westerveld en het OV-Bureau Groningen Drenthe.
Bestuurlijk belang	De gemeente Groningen is vertegenwoordigd in het bestuur van Publiek Vervoer via de verantwoordelijke wethouder van de portefeuille Zorg en Welzijn.
Financieel belang	Voor de gemeente Groningen is de bijdrage in 2018 91.065 euro. Dit bedrag wordt gedekt uit het te verwachten besparingspotentieel van de gezamenlijke aanbesteding, gebaseerd op een business case (december 2016). Deze bijdrage past binnen de financiële kaders die alle deelnemers eind 2016 hebben vastgesteld, samen met het Programma van eisen publiek vervoer. Onderdeel van dit kader is een begroting voor de uitvoeringsorganisatie van 800 duizend euro per jaar. De bijdragen van de deelnemende partijen zijn gebaseerd op de verdeling van gelden in de Algemene uitkering. Deze bijdragen worden jaarlijks geïndexeerd. Over 2018 is een tekort gerealiseerd, dit tekort is verrekend met de deelnemers. Het aandeel van de gemeente in het tekort bedraagt 60.717 euro. <ul style="list-style-type: none"> • Een aantal gemeenten heeft aangegeven gelegenheid te willen

	<p>hebben om aan de hand van tussen-evaluaties de hoogte van de bijdragen te bespreken. Daartoe is afgesproken, mede afhankelijk van eventuele wijziging van taken en verantwoordelijkheden, de begroting van de uitvoeringsorganisatie op meerdere momenten te evalueren.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● In de GR Publiek vervoer is opgenomen dat jaarlijks de begroting van de bedrijfsvoeringsorganisatie door alle deelnemers wordt vastgesteld (art. 6).
Vermogen	De GR is in 2018 gestart, het eigen vermogen per 31 december 2018 bedraagt 0 euro. Het vreemd vermogen op 31 december bedraagt 787 duizend euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 532 duizend euro negatief, hiervan bedraagt het aandeel van de gemeente Groningen 60.717 euro.
Financiële risico's	<p>In de GR is de mogelijkheid opgenomen om uit te treden, na minimaal twee jaar (art. 25). Over de financiële afwikkeling dient in dat geval te worden onderhandeld. Dit biedt enerzijds de gelegenheid om te bezien hoe de samenwerking en het publiek vervoer zich ontwikkelen. Uittreden brengt echter de noodzaak mee om langs andere weg het doelgroepenvervoer in te kopen. Naar verwachting is dit duurder dan de huidige aanbesteding (zie business case). Aan de andere kant zal het eventueel uittreden van andere partners naar verwachting financiële gevolgen hebben voor de gemeente Groningen.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Voor de doorontwikkeling van het Publiek Vervoer zijn pilots van belang. Hiervoor zijn geen kosten begroot. Uitvoering is met name afhankelijk van het verkrijgen van subsidies. Daarvoor lopen diverse aanvragen via de projectorganisatie Publiek Vervoer. <p>Voor de volledigheid wordt tevens vermeld dat zich bij Publiek Vervoer risico's kunnen voordoen die het gevolg zijn van autonome ontwikkelingen, en die dus niet voortvloeien uit deelname aan de GR. Met onderstaande risico's zou ook rekening gehouden moeten worden indien het doelgroepenvervoer niet gezamenlijk zou zijn aanbesteed.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Door de toenemende vergrijzing moet rekening gehouden worden met een mogelijke autonome groei van het aantal Wmo-pashouders van circa 2% per jaar (gebaseerd op cijfers van het CBS). ● Binnen de taxibranche wordt doorgaans de NEA-index gebruikt voor de jaarlijks indexering. De hoogte daarvan wordt jaarlijks vastgesteld door het Sociaal Fonds Taxi. De afgelopen 12 jaar heeft de NEA-index grote fluctuaties laten zien, onder andere door de sterk wisselende olieprijs. Het gemiddelde over die periode bedraagt 3,1%. Uitgaande van een gemiddelde jaarlijkse NEA-index van 3,1% kunnen de kosten van publiek vervoer gedurende de looptijd van de overeenkomsten (inclusief optionele verlengingen) met 27,7% stijgen. Dit is een kostenstijging waar zowel opdrachtgevers als opdrachtnemers geen invloed op kunnen uitoefenen. De kanttekening hierbij is echter wel dat deze indexering is gebaseerd op historische indexcijfers. Het is mogelijk dat de indexering de komende jaren hoger of lager is dan 3,1% per jaar.

Meerschapp Paterswolde

Gemeenschappelijke regeling Meerschapp Paterswolde	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling

Vestigingsplaats	Haren
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft de behartiging van de belangen van recreatie, natuurbescherming en landschapsverzorging van het Paterswoldsemeer, het Hoornsemeer, de Hoornseplas en de omliggende recreatie- en natuurgebieden.
Relatie met programma	9. Onderhoud en Beheer openbare ruimte
Deelnemende partijen	De gemeente Groningen participeert samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo in deze gemeenschappelijke regeling.
Bestuurlijk belang	Het algemeen bestuur bestaat uit 10 leden, waarvan 3 uit de respectievelijke colleges, en 7 raadsleden. Het dagelijks bestuur bestaat uit 3 leden, gekozen uit het algemeen bestuur, op voordracht van de deelnemende gemeenten.
Financieel belang	De gemeente Groningen draagt 69,8% (438 duizend euro) bij in het nadelig saldo. De gemeenten Haren en Tynaarlo dragen respectievelijk 15,7% en 14,5% bij in het nadelig saldo.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 694 duizend euro en op 31 december 661 duizend euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 is 1,501 miljoen euro en op 31 december eveneens 1,501 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 15 duizend euro.
Financiële risico's	Niet begrote incidentele tegenvallers worden gedekt door een onttrekking aan de algemene reserve. Indien de uitgaaf van structurele aard is, zal hiervoor een hogere bijdrage van de deelnemende gemeenten worden gevraagd.

Groninger Archieven

Gemeenschappelijke regeling Groninger Archieven	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	De doelstelling is in gezamenlijkheid de belangen behartigen van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de gemeente Groningen betreffende de archiefbescheiden, collecties, individuele documenten, schilderijen en dergelijke die berusten in de rijksarchiefbewaarpplaats in de provincie Groningen en in de gemeentelijke archiefbewaarpplaats. Het openbaar belang is dat de wettelijke taken met betrekking tot de Archiefwet, alsmede de dienstverlening op het gebied van historische informatie over Stad en Lande op orde zijn.
Relatie met programma	6. Cultuur
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen en het Rijk (minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap)
Bestuurlijk belang	De Burgemeester is voorzitter van het algemeen en dagelijks bestuur van de Groninger Archieven. Daarnaast vertegenwoordigt een lid van het College de gemeente in het dagelijks bestuur.
Financieel belang	Financieel belang: de bijdrage in 2018 bedroeg 2,17 miljoen euro.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 702 duizend euro en op 31 december 652 duizend euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 is 1,4 miljoen euro en op 31 december 1,78 miljoen euro.

Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 23 duizend euro nadelig.
Financiële risico's	Geen.

OV-bureau Groningen Drenthe

Gemeenschappelijke regeling OV-bureau Groningen Drenthe	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Vestigingsplaats	Assen
Doelstelling en openbaar belang	<p>Het openbaar belang van het OV-bureau is het vormgeven van het openbaar vervoer en het aansturen van de vervoerders in het openbaar vervoer. Op basis van de kaderstellingen van de provincies Groningen en Drenthe en de gemeente Groningen heeft het OV-bureau de volgende doelstellingen voor het openbaar (bus-) vervoer geformuleerd, waar vanuit zij ook in 2018 haar werkzaamheden heeft verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bijdragen aan het behouden en uitbouwen van de bereikbaarheid van steden, instellingen en voorzieningen; • bijdragen aan de ontsluiting van landelijk gebied, door het in de Omgevingsvisies vast te leggen basisnet OV-bus aan te bieden en voorts aanvullend OV aan te bieden, afgestemd op de aanwezige vervoervraag, op het daadwerkelijk gebruik van de verschillende vervoermodaliteiten en op andere vormen van collectief personenvervoer, zoals in te kopen via het project Publiek Vervoer 2018; • daar waar voldoende groeipotentie is streven naar reizigersgroei in het OV en daarmee samenhangende groei van de reizigersinkomsten. Daartoe werken aan doorlopende productverbetering, consistent concessiebeheer en gerichte marketing en promotie. Hiermee worden steeds meer OV-reizigers steeds beter bediend en wordt bijgedragen aan verduurzaming in de zin van verruilen van automobilititeit voor OV-mobilititeit; • bijdragen aan verduurzaming van het OV-aanbod zelf (materieel algemeen, elektrificatie Q-link-netwerk, doorstromingsmaatregelen, rijstijlaanpassingen etc.), mede ook in het kader van het Convenant Zero Emissie Busvervoer dat de gezamenlijke provincies in IPO-verband hebben ondertekend; • actief meewerken aan de ontwikkeling van (de OV-component van) Publiek Vervoer, waarin gemeenten, provincies en OV-bureau samen werken aan kwalitatief hoogwaardige en efficiënte mobiliteitsoplossingen voor alle reizigers, ook degenen met een 'gemeentelijke indicatie'. Dit vraagt een in alle opzichten goed toegankelijk openbaar busvervoer, voortdurende aandacht voor overige maatschappelijke vraagstukken met een mobiliteitscomponent waarmee gemeenten, provincies en andere gebiedsinstellingen zich geconfronteerd zien. In samenspraak meezoeken naar oplossingen voor deze vraagstukken en de rol die het openbaar vervoer - al dan niet als onderdeel van meeromvattende 'vervoerketens' - hierbij kan spelen.
Relatie met programma	7. Verkeer
Deelnemende partijen	Het OV-bureau is een initiatief van de provincies Groningen en Drenthe

	en de gemeente Groningen.
Bestuurlijk belang	In 2018 was een wethouder lid van het dagelijks bestuur. Het algemeen bestuur bestond uit 9 leden, drie uit ieder betrokken overheidsorgaan. De gemeente Groningen werd in 2018 hierin vertegenwoordigd door drie wethouders.
Financieel belang	De gemeente is als deelnemer voor 21% risicodragend in het OV-bureau. De provincies Groningen en Drenthe zijn dit voor respectievelijk 44% en 35%. De gemeente Groningen draagt geen jaarlijkse deelnemersbijdrage af aan het OV-bureau voor de uitvoering van het OV. Wel draagt de gemeente bij aan de exploitatiekosten van het OV-bureau als organisatie.
Vermogen	De jaarrekening sluit met een positief resultaat 367 duizend euro. In de begroting 2018 was een exploitatiesaldo verwacht van 1,444 miljoen euro (negatief). De beschikbare weerstandscapaciteit bedroeg per 31 december 2017 17,4 miljoen euro. Met de toevoeging van het exploitatiesaldo en een onttrekking op de algemene reserve van 4,2 miljoen euro over het jaar 2018 bedraagt de beschikbare weerstandscapaciteit per 31 december 2018 13,57 miljoen euro (eigen vermogen). De onttrekking aan de algemene reserve is voor het vormen van twee bestemmingsreserves bestaande uit 2,34 miljoen euro ten behoeve van kwaliteitsimpuls en voor 1,87 miljoen euro dekking kapitaallasten busstalling Emmen. Het OV-bureau heeft een langlopende lening van 1 miljoen euro (dit betreft een ontvangen waarborgsom).
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 367 duizend euro.
Financiële risico's	Het gevoerde beleid past binnen de financiële uitgangspunten die het OV-bureau hanteert. Deze uitgangspunten zijn vervat in de 'Notitie risicomangement en weerstandsvermogen'. Voor de begrotingsopstelling zijn de belangrijkste bepalingen dat het OV-bureau 'conservatief' begroot en er wordt gestreefd naar een weerstandsvermogen van minimaal 4,75 miljoen euro. Zakt het weerstandsvermogen daaronder dan dienen -zo nodig per omgaande- aanvullende ombuigingsmaatregelen te worden getroffen.
Beleidsrisico's in relatie tot de verbonden partij	Er zijn geen specifieke risico's.

ARCG

Gemeenschappelijke regeling Afvalverwijdering Regio Centraal Groningen (ARCG)	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling (openbaar lichaam)
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft het op milieu-hygiënisch verantwoorde wijze verwerken van (afval)stoffen afkomstig uit de gemeenten in de regio, het bevorderen van overheidsinvloed op de sturing van afvalstoffen en het ketenbeheer en mogelijke andere milieu- en reinigingstaken.
Relatie met programma	9. Onderhoud en beheer openbare ruimte.
Deelnemende partijen	Gemeenten Bedum, Grootegast, Haren, Leek, Marum, Ten Boer, Zuidhorn en Groningen.
Bestuurlijk belang	De gemeente Groningen is vertegenwoordigd in het algemeen

	bestuur en in het dagelijks bestuur door een lid van het College.
Financieel belang	De kosten van de ARCG worden gedragen door de 8 deelnemende gemeenten.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 1,019 miljoen euro en op 31 december 2018 1,019 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 is 4,831 miljoen euro en op 31 december 2018 3,694 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt nihil.
Financiële risico's	Op basis van een herijking van het risicoprofiel in 2018 blijkt dat de risico's klein tot zeer klein kunnen worden aangemerkt en de beheersmaatregelen adequaat zijn. De reservepositie is van voldoende omvang om onverwachte tegenvallers te kunnen opvangen.

Veiligheidsregio

Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Groningen

Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	De Veiligheidsregio Groningen stelt zich ten doel om uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen: brandweezorg, geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen, rampenbestrijding en crisisbeheersing, bevolkingszorg en melding, alarmering en coördinatie ambulancezorg en brandweer.
Relatie met programma	10. Veiligheid (deelprogramma Fysieke veiligheid, beleidsveld Veiligheidsregio)
Deelnemende partijen	De 23 Groninger gemeenten
Bestuurlijk belang	De Burgemeester van de gemeente Groningen treedt op als voorzitter van de Veiligheidsregio in het dagelijks bestuur. Daarnaast vertegenwoordigt hij de gemeente in het algemeen bestuur dat gevormd wordt door de burgemeesters van de 23 Groninger gemeenten.
Financieel belang	Financieel belang: aansprakelijkheid indien de Veiligheidsregio Groningen niet aan haar verplichtingen kan voldoen. De geraamde gemeentelijke bijdrage aan de Veiligheidsregio bedroeg in 2018 16,2 miljoen euro. De bijdragen voor rampenbestrijding en crisisbeheersing, de GHOR en de Gemeentelijke Kolom Groningen zijn bepaald aan de hand van het aantal inwoners van de gemeente. Voor de bijdrage voor brandweezorg wordt een verdeelsleutel gebruikt die deels is gebaseerd op de (oude) bijdrage in 2014 en deels gebaseerd is op het fictief aandeel brandweezorg in het gemeentefonds. Met ingang van 2018 wordt alleen de verdeelsleutel gebruikt die is gebaseerd op het fictieve aandeel brandweezorg in het gemeentefonds.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 7,055 miljoen euro en op 31 december 6,721 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 is 19,264 miljoen euro en op 31 december 20,777 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 1,605 miljoen euro.
Financiële risico's	Geen.

Noordelijk Belastingkantoor

Gemeenschappelijke regeling Noordelijk Belastingkantoor	
Rechtsvorm	Bedrijfsvoeringsorganisatie op basis van de Wet gemeenschappelijke regelingen
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	<p>Het Noordelijk Belastingkantoor wil:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hét kantoor in het noorden van Nederland zijn voor de uitvoering van de Wet WOZ en de heffing en invordering van waterschapsbelastingen en gemeentelijke belastingen; • Dankzij de bundeling van kennis lokale overheden vernieuwend en efficiënt ondersteunen bij de uitvoering van belastingtaken, nu en in de toekomst; • Klantgericht en wendbaar zijn, respectvol omgaan met klanten en staan voor kwaliteit; • De werkzaamheden uitvoeren tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten; • Een groeiende groep overheden ondersteunen bij de uitvoering van belastingtaken.
Relatie met programma	11. Stadhuis en Stadje
Deelnemende partijen	De vier deelnemers zijn de waterschappen Noorderzijlvest, Hunze en Aa's en Wetterskip Fryslân en de gemeente Groningen.
Bestuurlijk belang	De wethouder financiën is lid van het bestuur. Het bestuur bestaat uit vier leden, één uit iedere deelnemer. De raad wordt op vaste momenten (P&C-cyclus) en op incidentele basis geïnformeerd en betrokken.
Financieel belang	De deelnemersbijdrage voor Groningen in boekjaar 2017/2018 (verlengd boekjaar dat liep van 1 juli 2017 tot en met 31 december 2018) bedroeg 5,358 miljoen euro (inclusief compensabele btw) (42,8 %). Het aandeel van de waterschappen Noorderzijlvest, Hunze en Aa's en Wetterskip Fryslân bedroeg in totaal 57,2 %.
Vermogen	Het eigen vermogen per 1 juli 2017 bedroeg 0 euro. Per 31 december 2018 was er eveneens sprake van een eigen vermogen van 0 euro. Het vreemd vermogen per 1 juli 2017 bedroeg 0 euro. Per 31 december 2018 was sprake van een vreemd vermogen 6,852 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het resultaat van het Noordelijk Belastingkantoor bedroeg 0 euro. Ten opzichte van de begroting was sprake van een negatief verschil van 1,1 miljoen euro (inclusief compensabele btw). Voor Groningen betekent dit een extra netto bijdrage van 67 duizend euro. Deze extra bijdrage kon worden opgevangen binnen de bestaande middelen die bestemd zijn voor het Noordelijk Belasting- kantoor.
Financiële risico's	Geen.

Vennootschappen en coöperaties

Thermiek BV

Thermiek BV	
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft het verrichten van re-integratieactiviteiten ten behoeve van personen met een achterstand op de arbeidsmarkt.
Relatie met programma	1. Werk en Inkomen.
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen
Bestuurlijk belang	Gemeente Groningen is 100% aandeelhouder en de directeur van lederz, ambtenaar bij de gemeente Groningen is Statutair directeur.
Financieel belang	Het financieel belang van de gemeente bedraagt 1.800 aandelen à 10 euro. De boekwaarde bedraagt 18 duizend euro.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 15.594 euro en op 31 december 29.134 euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 was 37.338 euro en op 31 december 64.807 euro
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 13.540 euro.
Financiële risico's	Er zijn geen financiële risico's bekend.

Groningen Airport Eelde NV

NV Groningen Airport Eelde	
Rechtsvorm	Naamloze Vennootschap
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft de mobiliteit en bereikbaarheid van Groningen door de lucht.
Relatie met programma	2. Economie en Werkgelegenheid
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen bezit 26% van de aandelen.
Bestuurlijk belang	Een lid van het College vertegenwoordigt de gemeente in de aandeelhoudersvergadering.
Financieel belang	Het opgevraagd en gestort aandelenkapitaal bedraagt 4,14 miljoen euro (9.200 aandelen). De gemeente Groningen heeft hiervan 2.392 aandelen à 450 euro nominaal. De boekwaarde van de aandelen is 1 euro.
Vermogen	De jaarrekening 2018 is nog niet beschikbaar. Het eigen vermogen op 1 januari 2017 was 10,8 miljoen euro en bedraagt op 31 december 2017 13,2 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2017 3,92 miljoen euro en op 31 december 2017 3,60 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het financieel resultaat 2017 bedraagt 372 duizend euro.
Financiële risico's	Alle aandeelhouders hebben besloten tot verdere investeringen in GAE. De gemeente Groningen heeft ook een besluit genomen om mee investeren voor een eenmalige lumpsum bijdrage van 6 miljoen euro en voorts al haar aandelen te vervreemden. In de komende jaren zal moeten blijken in hoeverre het investeringsscenario werkelijkheid wordt.

Euroborg NV.

Euroborg NV	
Rechtsvorm	Naamloze Vennootschap

Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang van de Euroborg is de landmark in de ontwikkeling van het Europapark (Noordlease Stadion) en Sportpark Corpus den Hoorn (TsZC) met sportvoorzieningen voor betaald voetbal Groningen.
Relatie met programma	2. Economie en Werkgelegenheid 5. Sport en Bewegen
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen bezit 100% van de aandelen
Bestuurlijk belang	Een collegelid vertegenwoordigt de gemeente in de aandeelhoudersvergadering
Financieel belang	Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bedraagt 48.000 aandelen van nominaal 1 euro, zijnde 48 duizend euro. De gemeente heeft een totaalbedrag aan annuïtaire leningen verstrekt van 19,3 miljoen euro voor het stadion. De restschuld hiervan bedraagt per 31 december 2016 15,4 miljoen euro. Daarnaast is in 2018 de gemeentelijke lening voor het TsZC met een maximum van 4,93 miljoen euro tot stand gekomen.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 6,1 miljoen euro en op 31 december 2018 5,8 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 19,4 miljoen euro en op 31 december 2018 23,3 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het financieel resultaat 2017 bedraagt 384 duizend euro (verlies).
Financiële risico's	In 2017 is besloten de oorspronkelijke stadionleningen voor de bouw van Euroborg te herzien. Door deze herziening van het leningenpakket is het debiteurenrisico voor gemeente van Euroborg NV verlaagd. Verder zal medio 2019 de exploitatie aanvangen van het TsZC. En ten aanzien van NV Euroborg gaan we het benodigd weerstandsvermogen herijken.

Waterbedrijf NV

NV Waterbedrijf Groningen	
Rechtsvorm	Naamloze Vennootschap
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft de levering van drinkwater aan ruim 280.000 woningen en bedrijven in de provincie Groningen en Tynaarlo (Drenthe).
Relatie met programma	2.Economie en Werkgelegenheid
Deelnemende partijen	De deelnemende partijen in het Waterbedrijf Groningen zijn de provincie Groningen en de gemeenten in het verzorgingsgebied.
Bestuurlijk belang	De gemeente wordt in de aandeelhoudersvergadering vertegenwoordigd door een lid van het College.
Financieel belang	Het financieel belang: de gemeente Groningen heeft 80 aandelen van nominaal 500 euro. Dit is totaal 40 duizend euro. Het totaal gestort kapitaal bedraagt 138 duizend euro. In de statuten is bepaald dat het recht om aandelen te verwerven is gebaseerd op het aantal inwoners: 1 aandeel per 2.500 inwoners. De aandelen van de gemeente Groningen zijn op de balans onder de financiële vaste activa gewaardeerd voor 2,5 miljoen euro.
Vermogen	De jaarrekening 2018 is nog niet beschikbaar. Het eigen vermogen bedraagt per 1 januari 2017 71,364 miljoen euro en per 31 december

	2017 is dat 73,509 miljoen euro. Het vreemd vermogen bedraagt per 1 januari 2017 110,704 miljoen euro en is op 31 december 2017 120,442 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2017 is 2,145 miljoen euro.
Financiële risico's	Geen.

Enexis Holding/Belang elektriciteitsproductie EPZ

Enexis Holding NV (netwerkbedrijf), Attero Holding NV (voorheen Essent Milieu) en Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap en Besloten vennootschap
Vestigingsplaats	Den Bosch
Doelstelling en openbaar belang	<p>Enexis beheert het energienetwerk in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland voor de aansluiting van ongeveer 2,8 miljoen huishoudens, bedrijven en overheden. De netbeheerderstaak is een publiek belang, wettelijk geregeld met onder andere toezicht vanuit de Autoriteit Consument en Markt. De vennootschap heeft ten doel het realiseren een duurzame energievoorziening door state of the art dienstverlening en netwerken en door regie te nemen in innovatieve oplossingen. Dit om de energietransitie te versnellen én excellent netbeheer uit te voeren.</p> <p>Het publieke belang van deze twee deelnemingen betreft het (doen) distribueren en het (doen) transporteren van energie, zoals elektriciteit, gas, warmte en (warm) water. De belangen-deelnemingen hebben als doelstelling het afwickelen van verkopen als gevolg van de Wet Onafhankelijk Netbeheer.</p>
Relatie met programma	2. Economie en werkgelegenheid
Deelnemende partijen	Van het totaal 2.000.000 aandelen bezit de gemeente Groningen 23.736 aandelen. Dit is 1,1868%. Diverse gemeenten en provincies zijn aandeelhouder.
Bestuurlijk belang	Een lid van het College vertegenwoordigde de gemeente in AvA Enexis Holding en een collegelid vertegenwoordigde de gemeente Groningen in de aandeelhoudersvergadering van CBL Vennootschap en Claim staat vennootschap.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 319 miljoen euro.
Financieel belang	De gemeente Groningen heeft 1,1868% van de aandelen in Enexis.
	<p>Enexis Holding NV</p> <p>Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 3.808 miljoen euro en op 31 december 4.024 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 was 3.860 miljoen euro en op 31 december 3.691 miljoen euro.</p>
Financiële risico's	<p>Enexis is financieel gezond. Enexis heeft de Standard & Poor's (S&P) rating A+ (Stable outlook) en bij Moody's Aa3 (stable outlook).</p> <p>Wettelijk is minimaal 40% eigen vermogen vereist. Enexis heeft op dit moment meer dan 50% eigen vermogen. Gecombineerd met de achtergestelde status van de 'Vordering op Enexis vennootschap', die loopt tot september 2019, levert dit een laag risico op voor de aandeelhouders van Enexis Holding N.V.</p>

	<p>Een aanvullend risico is het achterblijven van de geraamde dividendinkomsten. Het risico is echter gemitigeerd door middel van een overeengekomen streefwaarde van 100 miljoen euro voor het jaarlijkse dividend.</p>
	<p><u>a. CBL Vennootschap B.V.</u></p> <p><i>Doelstelling:</i> De functie van deze vennootschap is de verkopende aandeelhouders van energiebedrijf Essent ('Verkopende Aandeelhouders') te vertegenwoordigen voor betalingen in en uit het CBL Escrow Fonds (CBL: Cross Border Lease). Het resterende bedrag wordt in de verhouding 50%-50% verdeeld tussen RWE en Verkopende Aandeelhouders.</p> <p>In 2017 heeft een agio uitkering plaatsgevonden van 622 duizend euro. Als gevolg van deze uitkering is het belang sterk teruggelopen. Het eigen vermogen op 31 december 2018 bedroeg 136 duizend euro.</p>
	<p><u>b. Vordering Enexis B.V.</u></p> <p><i>Doelstelling:</i> Essent heeft eind 2017 een herstructurering doorgevoerd, waarbij het economische eigendom van de gas- en elektriciteitsnetten binnen de Essent-groep is verkocht en overgedragen aan Enexis tegen de geschatte fair market value. Deze koop is de aanleiding geweest voor het aangaan van een lening met Essent.</p> <p>De vordering is vastgelegd in een lening-overeenkomst bestaande uit vier tranches, waarvan drie tranches (950 miljoen euro) reeds zijn afgelost. Het aandeel van de gemeente Groningen is 5,9 miljoen euro. Het resterende bedrag wordt in 2019 afgelost.</p>
	<p><u>c. Verkoop vennootschap B.V.</u></p> <p><i>Doelstelling:</i> In het kader van de verkoop van Essent aan RWE hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan RWE. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims heeft RWE bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd in het General Escrow Fonds wordt aangehouden.</p> <p>Het eigen vermogen op 31 december 2018 bedraagt 112 duizend euro.</p>
	<p><u>d. CSV Amsterdam B.V.</u></p> <p><i>Doelstelling:</i> a. namens de verkopende aandeelhouders van Essent een eventuele schadeclaimprocedure voeren tegen de Staat als gevolg van de WON; b. namens de verkopende aandeelhouders eventuele garantiereclaimprocedures voeren tegen RECYCLECO B.V. ('Waterland').</p> <p>In juni 2017 is een compromis bereikt tussen Waterland en de vennootschap voor een bedrag van 5,5 miljoen euro over de belastingclaims tot en met de periode waarin Attero integraal</p>

	<p>onderdeel, als Essent Milieu, uitmaakte van de Essent-organisatie..</p>
	<p>Beleidsvoornemens:</p> <p>De looptijd van deze vennootschap is afhankelijk van de periode dat claims worden afgewikkeld. Eventuele claims kunnen door Waterland tot 5 jaar na completion (mei 2019) worden ingediend.</p> <p>Financiën:</p> <p>In 2017 is er een uitkering geweest ter grootte van 2,229 miljoen euro. Het eigen vermogen op 31 december 2018 bedraagt 746 duizend euro.</p>
	<p><u>e. Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.</u></p> <p><i>Doelstelling:</i></p> <p>Onderdeel van Essent was het 50% aandeel in de N.V. Elektriciteitsproductiemaatschappij Zuid-Nederland (EPZ), onder andere eigenaar van de kerncentrale in Borssele.</p> <p>De vennootschap heeft op 30 september 2011 de aandelen in Energy Resources Holding B.V. en daarmee indirect de aandelen in Energy Resources Ventures B.V., Energy Resources B.V. en het 50% belang in EPZ geleverd aan RWE. Daarmee is een einde gekomen aan de primaire opdracht van Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V., zijnde het behartigen van dat 50%-belang in EPZ. Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V. zal als tijdelijke vennootschap de resterende rechten en verplichtingen afwikkelen, in het bijzonder die voortvloeien uit het convenant en het aanvullend convenant dat is overeengekomen met de Staat.</p> <p>Beleidsvoornemens:</p> <p>De thans voortdurende rechten en verplichtingen voortvloeiend uit het convenant en aanvullend convenant gelden voor een periode van acht jaar na ondertekening van de EPZ SPA (30 september 2011).</p> <p>Het eigen vermogen op 31 december 2018 bedraagt 1,605 miljoen euro.</p>

Community Network Noord Nederland BV

Community Network Noord-Nederland BV	
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Doelstelling is het aanleggen, onderhouden en exploiteren van een kabelnetwerk in Noord-Nederland.
Relatie met programma	2. Economie en Werkgelegenheid
Deelnemende partijen	De gemeente is sinds 2005 aandeelhouder van de BV, de andere aandeelhouder is de stichting Administratiekantoor, die certificaten van aandelen beheert namens RUG, HH, UMCG en stichting Gerrit. C>NN BV is 100% eigenaar van dochtermaatschappij CNG BV, die de exploitatie van het glasvezelnetwerk in Groningen uitvoert.
Bestuurlijk belang	Een lid van het College vertegenwoordigt de gemeente in de aandeelhoudersvergadering
Financieel belang	Het maatschappelijk kapitaal bedraagt 2,475 miljoen euro en het

	geplaatst kapitaal 1,238 miljoen euro, bestaande uit 125 aandelen A van 8,9 duizend nominaal (gemeente Groningen 83 aandelen A) en 125 aandelen B van 1 duizend nominaal, die in het bezit zijn van Administratiekantoor CXXX. De aandeelhouders A hebben een goedkeuringsrecht ter zake specifiek genoemde besluiten van de directie en ter zake van de winstbestemming. De gemeente Groningen heeft de aandelen als financiële vaste activa gewaardeerd op 1,19 miljoen euro.
Vermogen	De jaarrekening 2018 is nog niet beschikbaar. Het eigen vermogen op 1 januari 2017 was 2,5 miljoen euro en op 31 december 2,3 miljoen euro. Het begroot vreemd vermogen op 1 januari 2017 is 522 duizend euro en op 31 december 395 duizend euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt .
Financiële risico's	Geen.

WarmteStad Holding BV

WarmteStad BV	
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft een zelfstandig warmtebedrijf dat zorgt voor duurzame warmte en/of koude voor de stad op een verantwoorde wijze en daarmee wezenlijk bijdraagt aan een energieneutraal Groningen in 2035.
Relatie met programma	2. Economie en Werkgelegenheid.
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen en Waterbedrijf Groningen, ieder voor 50%.
Bestuurlijk belang	De concerndirecteur Ruimte is vertegenwoordiger van de gemeente in de aandeelhoudersvergadering. Gezien de ontwikkelfase waarin WarmteStad zich bevindt, zeker met de totstandkoming van Geothermie en Warmtenet Noordwest, en betrokkenheid van veel publieke stakeholders, is er voor deze fase een stuurgroep ingesteld met bestuurders van het Waterbedrijf Groningen en Gasunie New Energy onder voorzitterschap van de wethouder Duurzaamheid en waarvan ook de wethouder Ruimte en Wonen lid is.
Financieel belang	Het financieel belang bedraagt 100 aandelen à 10 euro, totaal 1 duizend euro. Daarnaast is er een gemeentelijk rekening-courant aan de BV (kredietfaciliteit) van 750 duizend euro bij aanvang van WarmteStad.
Vermogen	De jaarrekening 2018 is nog niet beschikbaar. Het eigen vermogen op 1 januari 2017 was 5.4 miljoen en bedraagt op 31 december 2017 4.6 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2017 2.2 miljoen euro en op 31 december 2017 6.2 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het financieel resultaat 2017 bedraagt 6,7 miljoen euro (verlies).
Financiële risico's	Verwijs hierna relevante beleidsinformatie en risico's.

MartiniPlaza BV

Martiniplaza BV	
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap met Rechtspersoonlijkheid.

	<p><u>Wijziging in de rechtsvorm met ingang van 1 januari 2019</u></p> <p>In haar eindrapport uit 2016 heeft PBLQ geadviseerd een functiescheiding aan te brengen tussen de exploitatie van het gebouw en het eigenaarschap daarvan. Het primaire doel achter dat advies was het veiligstellen van het gebouw voor de gemeente in geval van een mogelijk faillissement van MartiniPlaza B.V.. Mocht dat op enig moment aan de orde zijn, dan zou namelijk alles, inclusief gebouw en de installaties, vervallen aan de curator.</p> <p>In de voormalige constructie was het pand niet bezwaard met enig hypotheekrecht of andere rechten waardoor het, in geval van faillissement, volledig uitwinbaar was voor de gezamenlijke crediteuren. Het pand zou dan aan de hoogsteieder worden verkocht en het is maar de vraag wat er dan mee gaat gebeuren. Een nadere veiligstelling van het vastgoed voor de gemeente was dus van belang. In de voormalige constructie was het ook niet duidelijk welk effect de exploitatie van het vastgoed heeft op de totale exploitatie. De splitsing in een Vastgoed B.V. en een Exploitatie B.V. zal een realistisch beeld van de prestaties van MartiniPlaza gaan geven.</p> <p>Naar aanleiding van bovenstaand advies is MartiniPlaza B.V. met ingang van 1 januari 2019 formeel gesplitst in twee BV's, te weten MartiniPlaza Vastgoed B.V. en MartiniPlaza Exploitatie B.V..</p> <p>De gemeente is enig aandeelhouder van beide BV's. De directie van beide BV's wordt gevoerd door de heer W.J. de Kok.</p>
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft het bevorderen van cultuur in brede zin en het aanbieden van een theater en een zalencomplex voor (top)sportactiviteiten, theatervoorstellingen, muziek, congressen en evenementen.
Relatie met programma	6. Cultuur 2. Economie en Werkgelegenheid
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen is enig aandeelhouder.
Bestuurlijk belang	Een collegelid vertegenwoordigt de gemeente in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders bij de Vastgoed B.V.. De wethouder van financiën vertegenwoordigt de gemeente in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders bij de Exploitatie B.V..
Financieel belang	Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bedraagt 1.800 aandelen à duizend euro (1.799 gewone aandelen en 1 prioriteitsaandeel van 1 duizend euro nominaal), zijnde 1,8 miljoen euro. De gemeente Groningen bezit 100% van de aandelen. De boekwaarde van de aandelen op 31 december 2018 bedroeg 5,22 miljoen euro. Deze is in inmiddels afgewaardeerd naar 3,92 miljoen euro. De gemeente heeft leningen verstrekt met een restschuld per 31 december 2018 van 10,96 miljoen euro.
	Daarnaast ontvangt Martiniplaza een jaarlijkse bijdrage in de

	kapitaallasten van 1,8 miljoen euro.
Vermogen	Het eigen vermogen op 31 december 2017 was 3 miljoen euro en bedraagt op 31 december 2018 3,9 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 31 december 2017 11 miljoen euro en op 31 december 2018 10,9 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het resultaat 2018 bedraagt 167 duizend euro.
Financiële risico's	<p><u>Toekomstvisie</u></p> <p>Naar aanleiding van de ontwikkelingen in de markt, en mede naar aanleiding van de functionaliteiten die MartiniPlaza nodig heeft om deze ontwikkelingen adequaat te kunnen uitnutten, heeft MartiniPlaza een toekomstvisie ontwikkeld met een tijdshorizon tot aan 2030. Deze visie bestaat uit twee delen, te weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - deel 1: functionele verbouwingen en upgrading van het pand - deel 2: Expohal en Borgmanhal. <p>Tot aan 2022 zal deel 1 worden gerealiseerd.</p> <p><u>Thans voorzienbare risico's:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Gevolgen zuidelijke ringweg</i> <p>Door ongeautoriseerde verlaging van de grondwaterstand bij het project Zuidelijke Ringweg is forse schade ontstaan aan het pand, de installaties en de terreinen. Ingenieursbureau W2N heeft initiële berekeningen gemaakt van de daarmee gepaard gaande kosten. Draaijer+partners voert daarop momenteel een contra-expertise uit.</p> <p>MartiniPlaza zal de kosten hiervan niet zelf kunnen dragen. In februari 2018 heeft het college daarover de raad laten weten dat MartiniPlaza niet kan worden belast met schade die door derden is veroorzaakt.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Lifecycle management</i> <p>Draaijer+partners heeft in november 2018 geadviseerd om lifecycle management te introduceren met betrekking tot het onderhoud om situaties zoals die in 2014 in de toekomst te voorkomen. Op grond van dit advies wordt inmiddels gewerkt aan een volledige inventarisatie van alle componenten van de gebouwen, de installaties en de terreinen met als doel een MJOP voor de periode 2020-2030 te formuleren.</p>

GEMM CV en BV (Meerstad)

GEMM CV en GEMM BV (Grond Exploitatie Maatschappij Meerstad)	
Rechtsvorm	Commanditaire vennootschap en besloten vennootschap
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang is de realisatie van een woonwijk en bedrijventerrein aan de oostkant van Groningen.
Relatie met programma	8.Wonen 2.Economie en Werkgelegenheid

Bestuurlijk belang	De gemeente is 100% aandeelhouder van de GEMM CV en zorgt voor de financiering. Het aandelenkapitaal van de gemeente Groningen bedraagt 500 duizend euro.
Financieel belang	Het aandelenkapitaal van de gemeente bedraagt 500 duizend euro. Daarnaast heeft de gemeente 203 miljoen euro langlopende leningen (er is per 31 december 2016 72 miljoen euro teruggegaan naar de gemeente).
Vermogen	Het begroot eigen vermogen van de CV is op 1 januari 2019 en per 31 december 500 duizend euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2019 is 265 miljoen euro en op 31 december 272,5 miljoen euro. Het eigen vermogen van de BV is op 1 januari 2019 9 duizend euro en per 31 december 2019 9,6 duizend euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 is nog niet bekend. Het begrote resultaat 2019 bedraagt 0,6 duizend euro.
Financiële risico's	Geen.

BNG NV

NV Bank Nederlandse Gemeenten	
Rechtsvorm	Naamloze Vennootschap
Vestigingsplaats	Den Haag
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang is een bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De missie van de bank is duurzaam bij te dragen aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.
Relatie met programma	13. Algemene inkomsten en post onvoorzien
Deelnemende partijen	De gemeenten en provincies in Nederland. De gemeente Groningen bezit 0,59% van de aandelen.
Bestuurlijk belang	Een lid van het College is vertegenwoordiger van de gemeente in de aandeelhoudersvergadering.
Financieel belang	Het belang bedraagt 329.199 aandelen à 2,50 euro. De boekwaarde bedraagt 823 duizend euro.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 4,953 miljoen euro en op 31 december 4,990 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2018 was 135,072 miljoen euro en op 31 december 132,519 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 337 miljoen euro.
Financiële risico's	Geen.

Groninger Monumentenfonds

NV Groninger Monumentenfonds	
Rechtsvorm	Naamloze Vennootschap
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het publieke belang voor de gemeente Groningen is: De doelstelling van het Groninger Monumentenfonds is het beheer, aankopen, restaureren en herbestemmen van monumentaal vastgoed in de provincie Groningen.

	<p>Het publieke belang voor de gemeente Groningen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Door het wegvallen van de ISV-middelen waarmee gemeente uitvoering gaf aan het monumentenbeleid, dient het GMF die taak op zich te nemen waarop gemeente mede regievoering heeft op herbestemming van het monument; 2. Gemeente kan gemeentelijk monumentaal bezit conform doelstellingen van het GMF afstoten en herbestemmen; 3. GMF wil in het aardbevingsdossier de bepalende monumenten beschermen en verstevigen.
Relatie met programma	8. Wonen
Deelnemende partijen	Waterschap Noorderzijlvest, TCN-SIG, de gemeente Veendam, Stichting Libau, Stichting Groninger Kerken en Jan Menze van Diepen Stichting
Bestuurlijk belang	Een lid van het College vertegenwoordigt de gemeente in de aandeelhoudersvergadering
Financieel belang	De gemeente bezit 1003 (57%) van de 1.760 aandelen: boekwaarde 457 duizend euro.
Vermogen	Er zijn nog geen cijfers over 2018 beschikbaar. Het eigen vermogen op 1 januari 2017 was 1,627 miljoen euro en bedraagt op 31 december 2017 1,635 miljoen euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2017 1,953 miljoen euro en op 31 december 2,126 miljoen euro.
Financieel resultaat	Het financieel resultaat 2017 bedraagt 9 duizend euro.
Financiële risico's	Vanwege de relatief lage liquiditeit van het fonds bestaat het risico dat doelstellingen op het gebied van herbestemming van monumenten mogelijk onder druk komen te staan.

Stichtingen

WeerWerk Groningen

Stichting WeerWerk Groningen	
Rechtsvorm	Stichting
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft het aanbieden van re-integratievoorzieningen aan personen omschreven in de Wet Werk en Bijstand, de Re-integratieverordening van de gemeente Groningen, evenals in de bij deze verordening behorende uitvoeringsbesluiten, en voorts het verrichten van al wat tot het vorenstaande bevorderlijk kan zijn of daarmee verband houdt. De stichting tracht de doelstellingen te bereiken onder meer door het aanbieden van een dienstverband aan hiervoor bedoelde personen op basis van door de gemeente Groningen vast te stellen arbeidsvoorwaarden, zoals het detacheren van werknemers bij werkgevers, zowel in de markt- als in de collectieve sector.
Relatie met programma	1. Werk en Inkomen
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen is enig deelnemer.
Bestuurlijk belang	Statutair worden de bestuurders benoemd door het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Groningen.
Financieel belang	Het financieel belang valt samen met de vergoeding die de gemeente Groningen aan de stichting verstrekt voor de loon- en overige personeelskosten van de personen die een dienstverband zijn aangegaan met de stichting. In 2016 was hiermee een bedrag van 882 duizend euro gemoeid.
Vermogen	De laatst beschikbare cijfers hebben betrekking op 2016. Het eigen vermogen per 1 januari 2016 was 296 duizend euro en bedroeg op 31 december 2016 40 duizend euro. Het vreemd vermogen was op 1 januari 2016 144 duizend euro en op 31 december 2016 259 duizend euro.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2016 bedroeg 256 duizend euro.
Financiële risico's	Geen

SIG

Stichting SIG te Groningen	
Rechtsvorm	Stichting
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	De gemeente Groningen heeft de Stichting SIG opgericht met als doel het beheren en ontwikkelen van bedrijfsgebouwen. De stichting beheert de aandelen van de SIG Real Estate BV.
Relatie met programma	2. Economie en Werkgelegenheid
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen
Bestuurlijk belang	De heer J. Haks, is enig bestuurder.
Financieel belang	De vorderingen op de TCN-groep zijn ingediend bij de curator. Het boedeltekort is echter zo groot dat gezien de achtergestelde aard van de gemeentelijke vorderingen, de gemeente hier waarschijnlijk niets meer van terug krijgt. Daarom zijn de vorderingen in 2013 afgeboekt.
Vermogen	Er zijn geen cijfers 2018 beschikbaar. De jaarrekening 2011 is in 2013

	opgesteld. De stichting heeft geen vermogen. In 2013 heeft de financiële afwikkeling plaatsgevonden.
Financieel resultaat	Het resultaat is overgeboekt naar de gemeente Groningen.
Financiële risico's	Geen.

Ondernemers-trefpunt

Stichting Ondernemerstrefpunt	
Rechtsvorm	Stichting
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang hangt samen met de doelstelling om het overleg tussen organisaties en instellingen in het onderwijs, het bedrijfsleven en de lokale overheid te bevorderen, waardoor het onderwijs en de behoeftes van het bedrijfsleven beter op elkaar worden afgestemd, zowel in de stad als in de regio.
Relatie met programma	2.Economie en Werkgelegenheid.
Deelnemende partijen	<p>Vanuit het Onderwijs:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Christelijke Scholengemeenschap Groningen (CSG) (VO) • Openbaar Onderwijsgroep Groningen (O2G2) (VO) • De Bolster • Alfa College (MBO) • Noorderpoortcollege (MBO) • Gomarus College (VO) • Menso Alting College (MBO) • Unipartners (WO) • Samenwerking met (HBO) studieverenigingen HVM Actis, HSV en KIC <p>Vanuit het bedrijfsleven:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vereniging Bedrijvenpark Zuidoost (VBZO) • Vereniging Bedrijvenpark Noordoost (VBNO) • Vereniging Bedrijvenpark Groningen West (VBGW) • Groningen City Club GCC • MKB Noord • VNO-NCW • Kamer van Koophandel • Gemeente Groningen. • Provincie Groningen
Bestuurlijk belang	Een ambtenaar van de gemeente is lid van het bestuur van de stichting OTP.
Financieel belang	Financieel belang: jaarlijks 80 duizend euro als gemeentelijke bijdrage uit G-Kwadraat.
Vermogen	De jaarrekening 2018 is nog niet beschikbaar. Het eigen vermogen op 1 januari 2017 was 215 duizend euro en op 31 december 2017 169 duizend euro. Het vreemd vermogen op 1 januari 2017 was 49 duizend euro en op 31 december 2017 20 duizend euro.
Financieel resultaat	Het financieel resultaat 2017 bedraagt 45 duizend euro (verlies).
Financiële risico's	Geen.

Sociaal Fonds Groningen

Stichting Sociaal Fonds Groningen	
Rechtsvorm	Stichting
Vestigingsplaats	Groningen
Doelstelling en openbaar belang	Het openbaar belang betreft de maatschappelijke belangenbehartiging van medewerkers van de gemeente Groningen, hun gezinnen en gepensioneerden.
Relatie met programma	14. Algemene Ondersteuning
Deelnemende partijen	Gemeente Groningen
Bestuurlijk belang	Een lid van het College, een raadslid en 2 afgevaardigden namens de vakbond hebben zitting in het bestuur van de stichting.
Financieel belang	Financieel belang: de bijdrage in 2017 is 23 duizend euro.
Vermogen	Het eigen vermogen op 1 januari 2018 was 246 duizend euro en bedraagt op 31 december 2018 254 duizend euro. De stichting heeft geen vreemd vermogen.
Financieel resultaat	Het resultaat over 2018 bedraagt 8 duizend euro.
Financiële risico's	Geen.

Paragraaf 7: Grondbeleid

Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) verplicht gemeenten om in de begroting en in de jaarrekening een paragraaf over het grondbeleid op te nemen. Hierin komt aan bod hoe de gemeente het grondbeleid inzet om de bestuurlijke doelen te bereiken. Jaarlijks op peildatum 1 januari worden alle grondcomplexen herijkt. In deze herijking wordt teruggekeken op het afgelopen jaar en vooruitgekeken naar de komende jaren.

7.1 Visie Grondbeleid

De grondexploitaties worden uitgevoerd binnen diverse (beleids)kaders. Voorbeelden van deze kaders c.q. uitgangspunten zijn de meerjarenprogramma's voor woon- en werklocaties, de nota Grondbeleid, de nota Grondprijzen, de vastgestelde parameters voor rente en indexatie, het BBV en onze eigen financiële verordening. Al deze elementen vormen de uitgangspunten voor het doorrekenen van de geraamde kosten en opbrengsten binnen onze grondexploitaties.

De gemeentelijke visie op grondbeleid is het bieden van instrumenten om de door de Raad vastgestelde doelen op het gebied van de programma's wonen, economie en werkgelegenheid, natuur, cultuur, zorg en onderwijs te ondersteunen.

De doelstelling van het grondbeleid is het zodanig sturing geven aan de inzet en het gebruik van grond dat daarmee gestelde doelen kunnen worden gerealiseerd. Grondbeleid is daarmee een middel en geen doel op zich.

De Next City vormt de basis van de nieuwe omgevingsvisie van de gemeente Groningen. Het grondbeleid is ondersteunend aan de doelen van deze omgevingsvisie en kan situationeel worden ingezet.

Dit houdt in dat de rol van de gemeente afhankelijk is van opgave en situatie. Het grondbeleid kan actief, facilitair of door middel van een tussen vorm (samenwerking) worden gevoerd.

7.2 Uitvoering van het grondbeleid

De grondexploitaties worden uitgevoerd binnen diverse (beleids-)kaders.

Er zijn twee programma's in het bijzonder van belang voor het grondbeleid: economie en werkgelegenheid én volkshuisvesting en stedelijke vernieuwing.

Economie en werkgelegenheid

Nauw verbonden aan de (benodigde) groei van het aantal woningen is de groei van werkgelegenheid. De komende twintig jaar wordt een werkgelegenheidsgroei voorspeld (op basis van de WLO-scenario's laag en hoog) van 8.000 tot 22.000 banen. In The Next-City houden we rekening met een gemiddelde groei van 15.000 banen. Met name in de zorg en het onderwijs wordt een sterke banengroei verwacht. Andere groeisectoren zijn de groothandel, financiële en zakelijke dienstverlening, overheid en de bouw. De groei van de werkgelegenheid komt terecht op kantoorlocaties, bedrijventerreinen en in gemengde woon-werkmilieus.

Bureau Buiten heeft in 2018 een marktanalyse uitgevoerd voor de vraag naar werklocaties voor zowel Groningen als de Regio Groningen-Assen. Voor bedrijventerreinen wordt tot 2035 een uitbreidingsvraag van 44-120 hectare (laag en hoog scenario) verwacht. Met name vanuit lokale/regionale vraag uit het MKB en – op langere termijn – vanuit de hoogwaardige, kennisintensieve gebruikers. Deze vraag kunnen we met ca. 93 hectare beschikbaar bedrijventerrein binnen de lopende grondexploitaties Westpoort, Zernike, Eemspoort, Roodehaan en bedrijvenpark Nesciopark (Haren) in de basis een goede plek geven. Daarnaast zit in de grondexploitaties Oosterhamrikzone en Reitdiep een beperkt aanbod van bedrijventerreinen.

In de kantorenmarkt daalt de leegstand. De leegstand in de stad Groningen ligt onder het landelijke gemiddelde. Gezien de transformaties van de afgelopen jaren en de aantrekkende markt ontstaat schaarste in de binnenstad en het stationsgebied.

De gebiedsontwikkelingen Stationsgebied, Europapark, Corpus den Hoorn, Martini Trade Park, Kranenburg en Kempkensberg zijn belangrijke kantoorgebieden. In een aantal gevallen is sprake van gemengde woonwerkmilieus.

Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing

In Groningen is het prettig wonen, studeren, werken en recreëren. Dat was voor de herindeling zo en dat blijft zo. De unieke combinatie die Groningen heeft, zorgt voor een aanzuigende werking. Er zijn veel en voldoende goede en betaalbare woningen nodig, de woningmarkt is gespannen. Om deze spanning af te laten nemen, zal flink moeten worden bijgebouwd; tot 2030 zullen er 20.000 woningen bij moeten komen. Niet alleen op de uitleglocaties, maar ook, middels transformatie, in reeds bebouwd gebied. Binnen het ruimtelijk domein vindt een verschuiving plaats van grote ontwikkeling in uitleggebieden naar meer binnenstedelijke ontwikkelingen. Ook zal de herontwikkeling van bestaand vastgoed meer prominent op de agenda staan. Bij deze ontwikkelingen ontstaat veelal een tekort op de grondexploitatie door onder meer de inbrengwaarde. Daarnaast zijn veelal extra kosten verbonden aan de inpassing van de nieuwe ontwikkeling in bestaand stedelijk gebied. Denk hierbij aan kostbare investeringen in wegen, bruggen, tunnels, parken enzovoort. Dit maakt de financiële haalbaarheid van ruimtelijke ontwikkelingen een lastige en belangrijke opgave voor de komende jaren. Temeer omdat de verantwoordingsregels van de BBV zijn aangescherpt en de subsidiestromen vanuit het Rijk aanzienlijk zijn afgenomen. Die groei is alleen te realiseren als vanuit de gemeentebegroting middelen worden beschikbaar gesteld om vooraf in de randvoorwaarden te kunnen investeren. Deels zijn hiervoor middelen in het SIF beschikbaar.

Voor de ontwikkeling van de stad zijn inmiddels forse investeringen gedaan in het verwerven en bouwrijp maken van gronden zowel binnenstedelijk als ook in de uitleggebieden.

De volgende vastgestelde grondexploitaties voor woningbouw (BIE-gronden) heeft de gemeente in uitvoering:

- Gebiedsontwikkeling binnenstad Groningen, Oosterhamrikzone, CiBoGA, Europapark;
- Gebiedsontwikkeling wonen uitleglocaties Groningen, Reitdiep fase III&IV
- Speciale ontwikkelingen zoals Grote Markt.

In bovenstaande grondexploitaties heeft de gemeente tot 2030 bouwgrond voor ca. 1500 woningbouweenheden beschikbaar.

Daarnaast wordt Meerstad ontwikkeld in een BV/CV constructie. In deze uitbreidingslocaties is bouwgrond voor ca. 6500 woningbouweenheden beschikbaar.

De volgende gemeentelijke gronden zijn in planvorming voor het ontwikkelen van woningbouw (gronden in de categorie Materiële Vaste Activa); de Eemskanaalzone, Suikerfabriek-locatie, Stationsgebied de Alo-locatie, De HeldIII.

7.3 Resultaten grondexploitatie en reserve grondzaken

De BBV specificeert het bezit van grond. Dit is van belang voor de waarderingsgrondslag en resultaatbepaling.

Het grondbedrijf Groningen heeft de volgende categorisering van gronden:

Het grondbedrijf Groningen heeft de volgende categorisering van gronden:

1. Voorraad-Bouwgrond in exploitatie
2. Voorraad-Slotcalculaties
3. Voorraad-Bouwrijpe Kavels

4. Materiële vaste activa (MVA)-Nog te ontwikkelen gronden
5. MVA- Niet in exploitatie te nemen eigendommen
6. MVA- In erfpacht of anderszins uitgegeven eigendommen
7. MVA-Verhuurde kavels

7.3.1 Resultaten van de Bouwgrond in Exploitatie

De categorie Bouwgrond in exploitatie betreft gronden die door een raadsbesluit zijn vastgesteld, inclusief grondexploitatiebegroting. Vanaf dat moment kunnen kosten worden geactiveerd en bijgeschreven op de voorraadpositie. De waarderingsgrondslag vindt plaats op vervaardigingsprijs.

Elk jaar, verplichting BBV, worden alle grondexploitaties herijkt naar de nieuwste inzichten en verwachtingen.

Naast het herijkte resultaat vanuit de herzieningen van de grondexploitaties is er tevens een technische correctie uitgevoerd. Deze forse financiële beweging met een per saldo nagenoeg neutraal resultaat hangt samen met een administratieve correctie van de geactiveerde bovenwijkse voorzieningen uit 2014.

Mutaties vanwege administratieve correctie geactiveerde bovenwijkse voorzieningen

In 2014 zijn diverse investeringen, met een sterk bovenwijkse karakter (zoals station, brug of weg), binnen de grondexploitaties geactiveerd. Dit betekent dat ze op de balans onder de post materiële vaste activa kwamen te staan. Destijds zijn de kosten, die samenhangen met de realisatie van de investering, echter niet uit de grondexploitatie gehaald. Wel is er een gemeentelijke bijdrage van exact dezelfde omvang aan de investering gekoppeld, waardoor het netto saldo nihil was. Hoewel deze verwerkingswijze destijds voor wat betreft de waardering van het gemeentelijk bezit juist was, is de verwerkingswijze voor verbetering vatbaar. De bovenwijkse investeringen kwamen in deze variant op twee plekken op de gemeentelijke balans terug; onder de post materiële vaste activa en onder de post onderhanden werk (grondexploitatie).

Vanuit het oogpunt van transparantie wordt aan deze situatie een einde gemaakt. De kosten (totaal 64,3 miljoen euro) voor de bovenwijkse investeringen in de lopende grondexploitaties Ciboga, Westpoort, Eemspoort, Zernike, Europapark Station en Europapark Algemeen zijn er daadwerkelijk uit gehaald. Ook uit het krediet. Gelijktijdig vallen de gemeentelijke bijdrage van destijds, ondergebracht in een verliesvoorziening en waarvan voor deze projecten nog 56,8 miljoen euro resteert, vrij. Hierbij geldt voor de projecten Eemspoort, Zernike en Europapark Station dat er minder verliesvoorziening beschikbaar is dan het geactiveerde bedrag. Door de correctie (uitboeken kosten) worden deze grondexploitaties hierdoor winstgevend. Deze winsten (in totaal 7,4 miljoen euro) moeten o.b.v. POC-methode nu worden genomen én gebruikt om het restant van de geactiveerde kosten te dekken.

Bouwgrond in exploitatie

In onderstaand tabel wordt de boekwaarde verloop weergegeven van de Bouwgrond in exploitatie.

Omschrijving bedragen x 1.000 euro	boekwaarde		resultaat-		boekwaarde	verlies-
	31-12-2017	kosten	opbrengsten	nemingen	31-12-2018	voorziening
Bie-gronden						
<i>Subtotaal woningbouwlocaties</i>	66.526	-4.197	-13.526	460	49.264	-44.012
<i>Subtotaal bedrijvenlocatie</i>	88.928	-25.930	-4.011	6.641	65.628	-8.883
<i>Subtotaal kantoren/gemengd</i>	97.168	-21.136	-8.054	1.877	69.856	-62.095
Totaal Bie-gronden	252.622	-51.263	-25.591	8.978	184.748	-114.990

Boekwaarde

Het saldo van boekwaarde op 31 december 2017 bedroeg 252,62 miljoen euro. Per 31 december 2018 bedraagt de boekwaarde 184,75 miljoen euro. De boekwaarde is gedaald met 67,87 miljoen euro. De daling in boekwaarde wordt vooral veroorzaakt door de correctie op de geactiveerde bovenwijkse voorzieningen van 64,3 miljoen euro. Er is voor 51,26 miljoen euro aan kosten geboekt en 25,59 miljoen euro aan opbrengsten.

Project Meerstad

Hoewel het project Meerstad een eigen juridische identiteit BV/CV loopt de gemeente Groningen risico over de verstrekte leningen. De omvang van de leningen is vergelijkbaar met de boekwaarde van het project. Een eventueel toekomstig verlies heeft direct effect op de waardering en het rekeningresultaat van de gemeente Groningen. De boekwaarde bedraagt afgerond 279 miljoen euro op 31 december 2018.

Voorzieningen

Volgens het voorzichtigheidsbeginsel dienen voorziene verliezen direct genomen te worden zodra zij bekend zijn. Voor verwachte tekorten in de grondexploitatie dient een voorziening getroffen te worden ter hoogte van het verwachte verlies. Het verlies wordt genomen op contante waarde. Het saldo aan voorzieningen per 31 december 2017 bedroeg 171,52 miljoen euro. Over dit bedrag aan voorzieningen is over het jaar 2018 rente bijgeboekt met een percentage van 1,94%. De stand van de voorziening per 31 december 2018 bedroeg 174,85 miljoen euro. Voor de jaarrekening 2018 is het benodigd saldo aan voorzieningen 114,99 miljoen euro. De daling van 59,86 miljoen euro wordt voornamelijk veroorzaakt door de correctie op de geactiveerde bovenwijkse voorzieningen. De vrijval voorzieningen zijn ingezet ter dekking van de administratieve correctie van bovenwijkse voorzieningen. De netto boekwaarde (boekwaarde – voorziening) bedraagt 69,84 miljoen euro. Dit is geïnvesteerd vermogen dat terug moet worden verdiend.

Winsten

Met ingang van 2017 geldt, op basis van de BBV, de percentage of completion methode (POC-methode) voor de (voortijdige) winstnemingen. In de POC-methode worden de winsten genomen naar rato van gerealiseerde opbrengsten en kosten. Dit is een minder voorzichtige methode van winstneming dan voorheen werd gehanteerd. Ook de commissie BBV onderkent dat het kan voorkomen dat de reeds genomen en verantwoorde tussentijdse winstneming in voorgaande jaren te hoog is geweest omdat (verwachte) kosten en/of opbrengsten nadelig zijn bijgesteld en of project specifieke risico's zijn toegenomen. Het bedrag dat te veel aan tussentijdse winst is genomen zal indien nodig zelfs (gedeeltelijk) 'teruggedraaid' moeten worden door een 'verliesneming'.

Aan (tussentijds) winstnemingen is 8,98 miljoen euro genomen vanuit de grondexploitaties; Eemspoort 4,96 miljoen euro, Zernike 1,69 miljoen euro en Europapark Station 1,88 miljoen euro en Reitdiep fase 3 en 4 van 0,56 miljoen euro. Voor de Velden moest volgens de POC-methode tussentijds in totaal 893 duizend euro winst worden genomen. In de afrondende fase blijkt dat iets meer kosten moeten worden gemaakt. Dit leidt ertoe dat 96 duizend euro van de eerdere genomen winst 'teruggedraaid' moet worden.

Van de 9,00 miljoen euro aan winstneming is 7,40 miljoen euro ingezet ter dekking voor de mutatie van de correcties op bovenwijkse voorzieningen.

Samenvatting jaarresultaat

In onderstaande tabel wordt samenvattend het resultaat weergegeven. Naast de correctie op de bovenwijkse voorzieningen en de toevoeging aan de Beklemd Reserve Grote Markt blijft een 'zuiver resultaat' over van gesaldeerd 1,8 miljoen euro positief. Deze bestaat uit 0,2 miljoen euro vrijval verliesvoorziening en 1,6 miljoen euro winstneming.

Totaaloverzicht financiële mutaties grondexploitaties bedragen x 1000.000 euro	
Totaal vrijval verliesvoorziening	59,86
i.v.m. correctie bovenwijkse voorzieningen	
- CiBoGa 10,95	
- Westpoort 23,00	
- Zernike 0,18	56,80
- Europapark 4,68	
- Europapark Station 17,99	
Grote Markt naar Beklemd Reserve	2,9
Zuivere vrijval naar Reserve Grondzaken	0,2
Totaal winstneming o.b.v. POC-methode	9
i.v.m. correctie bovenwijkse voorzieningen	
- Eemspoort 3,83	
- Zernike 1,69	7,4
- Europapark Station 1,88	
Zuivere winst naar Reserve Grondzaken	1,6

Verwachte eindresultaten

Een grondexploitatie begroting bestaat uit het in de tijd zetten van gemaakte en verwachte kosten en opbrengsten. Hieruit volgt een toekomstig resultaat, dit resultaat is een prognose.

In onderstaand tabel wordt het resultaat op Eind Waarde per 31 december 2017 weergegeven en per 31 december 2018.

Omschrijving bedragen x 1.000 euro	EW 31-12-2017	EW 31-12-2018	mutatie 2018
Totaal Oosterhamrikzone	20.697	21.556	-859
Totaal Europapark	74.961	50.364	24.597
Totaal Grote Markt	24.169	26.513	-2.344
Ciboga	45.767	33.522	12.245
Reitdiep fase 3/4	-449	-635	186
Eemspoort	-744	-1	-743
Eemspoort Zuid / Roodehaan	301	1.020	-719
Zernike	233	-2.367	2.600
Westpoort (Hoogkerk-West)	46.828	11.812	35.016
Reitdiepzone WRW	-270	-253	-17
De Velden (Oosterparkstadion)	-411	-285	-126
Uitvaartcentrum/Crematorium AB	-1.462	-1.471	9

7.3.2 Slotcalculaties

In de categorie Slotcalculaties staan die projecten die nagenoeg gereed zijn, 95 % van de kosten en opbrengsten zijn gemaakt. De verwerking van de resterende 5% geschiedt op basis van aannames. Voor

investeringsprojecten geldt dat 95% van de kosten moet zijn gerealiseerd en dat zekerheid is over de definitieve omvang van subsidies.

Omschrijving	resultaat	
	positief	negatief
Helpermaar	15	
Topsport Zorgcentrum	25	
Paddepoel Zuid-oost Inbreng en Uitname		168
Paddepoel Zuid-oost Grijs en Groen	1.244	
Herinrichting Boterdiep - Bloemstraat	46	
Revitalisering Winschoterdiep	714	
Totaal	2.044	168

Resultaat

Het financieel eindresultaat van het totaal aan slotcalculaties is 1,88 miljoen euro. Voorgesteld is de resultaten van Helpermaar, Topsport Zorgcentrum en Revitalisering bedrijventerreinen Winschoterdiep toe te voegen en het negatieve resultaat vanuit Paddepoel Zuidoost te onttrekken aan de Reserve Grondzaken, gesaldeerd 568 duizend euro.

7.3.3 Bouwrijpe kavels

De categorie bouwrijpe kavels betreft gronden die na het afsluiten van een grondexploitatie nog niet verkocht zijn en beschikbaar zijn om te verkopen. Onderstaand overzicht laat het verloop zien van de boekwaarde van deze kavels.

Omschrijving	boekwaarde		resultaat-nemingen	boekwaarde	verlies-voorziening
	31-12-2017	kosten			
Peizerweg	92			92	
Friesestraatweg	26			26	
Zomerlaan	215			215	
Electronstraat/Zilverlaan	55			55	
Vinkhuizen	355			355	
Westerbroek	3.617		-2.801	395	1.211
Driebond	112		-224	112	0
Euvelgunne	102			102	
Reitdiephaven-Hogeweg	257			257	
Bornholmstraat	0	431		431	
Diversen	-25			25	0
totaal	4.806	431	-3.025	532	0

Boekwaarde

De boekwaarde op 31 december 2017 bedroeg 4,81 miljoen euro. In 2018 zijn 2 percelen (Westerbroek en Driebond) verkocht en is 1 perceel vanuit het afgesloten complex Bornholmstraat-Zuid herverkaveling aan de bouwrijpe kavels toegevoegd. De totale boekwaarde van de Bouwrijpe kavels op 31-12-2018 bedraagt hierdoor 2,74 miljoen euro. Zie voor een specificatie bovenstaand overzicht.

Resultaat

Na afboeking van de boekwaarden (2,52 miljoen euro) levert de verkoop van de 2 percelen een winst op van 507 duizend euro. Daarnaast heeft er nog een winstneming plaatsgevonden van 25 duizend euro van een perceel die in het verleden reeds was verkocht.

7.3.4 MVA-Nog te ontwikkelen bouwgronden

Het strategische vastgoed bestaat voornamelijk uit onroerende zaken die aangekocht zijn ten behoeve van (her)ontwikkeling. In de periode tussen aankoop en de start van de (her)ontwikkeling beheren en exploiteren wij de gekochte gronden en bebouwde onroerende zaken.

Omschrijving bedragen x 1.000 euro	boekwaarde		resultaat- nemingen	boekwaarde		verlies- voorziening
	31-12-2017	aankopen		31-12-2018	verkopen	
Koeriersterweg	1.064				1.064	-1.064
Oosterhamrikzone	892	637			1.529	-542
Roodehaan	4.044	564	-1.420		3.188	-1.970
Sontweg/Damsterdiep	21.799				21.799	-8.619
Stationsgebied	11.945	1.795			13.740	-6.811
Suikerunieterrein	39.638				39.638	
Grote Markt e.o.	2.621				2.621	
Eikenlaan	3.474				3.474	-747
Friesestraatweg	2.093				2.093	-1.389
Westrand stad Groningen	32.929	-1.525	-856	742	31.290	-18.295
Hereplein 73	4.370				4.370	-3.370
Van Swietenlaan 1-3	10.032				10.032	-8.032
Tromsingel 31-39b (Tromphuys)	3.516				3.516	-776
Radesingel 6		2.001			2.001	
Oliemuldersweg 41	69	25			94	
Schuitemakersstraat 17	300				300	
totaal	138.786	3.497	-2.276	742	140.749	-51.615

Boekwaarde

De boekwaarde op 31-12-2018 bedraagt 140,75 miljoen euro. Dit is een stijging ten opzichte van 31-12-2017 van 3,49 miljoen euro. Deze stijging is ontstaan door de volgende mutaties:

- Oosterhamrikzone – aankoop 2 percelen: 637 duizend euro
- Roodehaan – correctie inbreng in complex: 564 duizend euro
- Roodehaan – overheveling naar verhuurde kavels: -1,420 miljoen euro
- Stationsgebied – aankoop 6 panden Parkweg: 1,795 miljoen euro
- Westrand Groningen – Correctie boekwaarde percelen in verband met marktwaarde toets: - 1,53 miljoen euro
- Westrand Groningen – Verkoop diverse percelen in verband met verdubbeling spoor Groningen-Zuidhorn: - 856 duizend euro
- Radesingel – aankoop pand: 2,00 miljoen euro
- Oliemuldersweg – Afwikkeling aankoop pand: 25 duizend euro

Voorziening

In 2018 heeft er een marktwaarde toets plaatsgevonden van alle in bezit bij de gemeente Groningen zijnde percelen aan de westkant van de stad Groningen. Was er op 31-12-2017 een verliesvoorziening voor de Westkant van 21,59 miljoen euro, na de marktwaarde toets bleek dat er een voorziening van 18,295 noodzakelijk te zijn. Hierdoor is er een voordelig resultaat van 3,254 miljoen euro op de voorziening ontstaan. Daarnaast is de verlies voorziening voor de aangekochte panden aan de Parkweg verhoogd met 210 duizend euro naar 227 duizend euro

Resultaat

Vanuit Westrandstad Groningen is een positief resultaat genomen van 742 duizend euro.

7.3.5 Niet in exploitatie te nemen gronden

De niet in exploitatie te nemen gronden zijn gronden waarvoor geen (her)ontwikkeling staat gepland. In onderstaand overzicht wordt het boekwaarde verloop van deze gronden weergegeven.

Omschrijving bedragen x 1.000 euro	boekwaarde		resultaat- nemingen	boekwaarde	verlies- voorziening
	31-12-2017	aankopen			
Gronden en terreinen	102			102	
totaal	102	0	0	102	0

Boekwaarde

Op 31 december 2018 betreft het nog 38 kavels met een oppervlakte van 41,7 hectare en een boekwaarde van 102 duizend euro. De betreffende kavels worden verpacht en hebben een pachtobbrengst van 43 duizend euro. De kosten van deze verpachtingen bedragen 19 duizend euro. Per saldo levert dit een voordelig resultaat op van 24 duizend euro.

7.3.6 Erfpacht

In onderstaand overzicht wordt een verloop weergegeven van de boekwaarden van in erfpacht uitgegeven gronden, verdeeld naar gronden waarvoor een jaarlijkse canon wordt betaald en gronden waarvan de jaarlijkse canon voor een bepaalde periode is afgekocht.

Omschrijving bedragen x 1.000 euro	boekwaarde		resultaat- nemingen	boekwaarde	verlies- voorziening
	31-12-2017	aankopen			
Erfpacht met jaarlijkse canon	9.147	6.776		15.923	
Erfpacht met afkoop	12.627		99	12.608	
totaal	21.774	6.776	99	28.531	0

Boekwaarde

De boekwaarde per 31 december 2018 bedraagt 28,531 miljoen euro. Dit is een stijging ten opzichte van 31 december 2017 (21,774 miljoen euro) van 6,757 miljoen euro. De toename van de boekwaarde komt met name doordat in 2018 de uitgifte van erfpacht heeft plaatsgevonden van de grond hotel Grote Markt (6 miljoen euro) en een bedrijfskavel op het bedrijventerrein Eemspoort (776 duizend euro).

Resultaat

Daarnaast is er een opbrengst gerealiseerd van 118 duizend euro in verband met de verkoop van een 2-tal blote eigendommen. De boekwaarde van de verkochte percelen bedroeg 19 duizend euro. Het resultaat op de verkoop bedraagt hierdoor 99 duizend euro voordelig.

7.3.7 Verhuurde kavels

De categorie verhuurde kavels betreft gemeentelijke panden en percelen grond die binnen het grondbeleid nog geen directe bestemming hebben en die voor langere tijd worden verhuurd of verpacht. Het beleidsmatige uitgangspunt voor deze panden is: 'het op commerciële basis beheren van al dan niet tijdelijke, bij de gemeente in eigendom zijnde, onroerende zaken, met inachtneming van de gewenste bestemmingsflexibiliteit.' Onderstaand overzicht laat het verloop zien van de boekwaarde van de verhuurde kavels verdeeld naar een 4-tal categorieën.

Omschrijving bedragen x 1.000 euro	boekwaarde		afschrijving 2018	resultaat- nemingen	boekwaarde	verlies- voorziening
	31-12-2017	aankopen				
Schoolterreinen	520				520	
Industrieterreinen	705				705	
Diverse terreinen	284	2.523			2.807	
Diverse gebouwen	10.903		-96	206	10.760	-3.565

totaal	12.412	2.523	-253	-96	206	14.792	-3.565
---------------	---------------	--------------	-------------	------------	------------	---------------	---------------

Boekwaarde

De boekwaarde van deze kavels per 31 december 2018 bedraagt 14,792 miljoen euro. In 2018 zijn de volgende percelen grond toegevoegd aan de verhuurde kavels: Roodehaan zonneweide, Reitdiep, Griffeweg, Bornholmstraat en Duinkerkenstraat. De totale boekwaarde van deze percelen bedraagt 2,523 miljoen euro. Daarnaast is er een pand verkocht voor een bedrag van 253 duizend euro.

Voorzieningen

Gronden en panden dienen verantwoord te worden tegen aanschaf- of verkrijgingswaarde of de lagere taxatiewaarde. Voor de panden aan de Poelestraat heeft er een taxatie plaatsgevonden. De taxatiewaarde ligt 3,565 miljoen euro lager dan de aanschaf- of verkrijgingswaarde. Voor dit verschil is een verliesvoorziening ingesteld.

Resultaat

Na afboeking van de boekwaarde levert de verkoop een resultaat op van 206 duizend euro.

7.4 Risico's van het grondbedrijf in relatie tot de reserve grondzaken en risicobeheersing

In onderstaand tabel wordt de opbouw van het jaarresultaat grondzaken 2018 weergegeven. Het jaarresultaat bedraagt 8,15 miljoen voordelig.

Resultaat reserve Grondzaken 2018		x 1000euro		
omschrijving	soort	begroot	werkelij k	afwijking
Herziening GREXEN			-1.698	-1.698
Slotcalculaties			-586	-586
Verkopen	Bouwrijpe Kavels		-482	-482
	Nog te ontwikkelen bouwgronden		-742	-742
	Erfpacht		-99	-99
	Verhuurde kavels		-206	-206
Resultaat	Verliesvoorziening		-3.044	-3.044
Exploitatie	Niet te nemen gronden	-20	-14	5
	Erfpacht	-204	-175	29
	Verhuurde kavels	188	-5	-193
	Bouwrijpe Kavels		122	122
	Comm.erfp Waagstraat		-311	-311
	Hergebruik grond		52	52
	Motie erfpacht		6	6
	Nota Grondbeleid		12	12
	Strategische gronden	2.500	1.355	-1.145
Kapitaallasten	BWV Meerstad	4.646	4.392	-254
Plankostencomplex Verbeterprogramma Fin.Adm.Beh.		125 750	191 750	66 0
Verkenning Muziekcentrum		70	70	0
Warmtenet Noordwest		-240	-240	0

Voeding SIF		12.000	12.000	0
Bed,Bad,Brood		948	948	0
	Overige		-361	-361
Project	Sanering Nelfterrein		453	453
Diversen			233	233
totaal 2018		20.763	12.618	-8.145

Negatief getal is voordelige afwijking

7.4.2 Verloop reserve Grondzaken/Grondbank en de relatie tot de risico's

Het doel van de bestemmingsreserve Grondzaken is het vormen van een toereikende buffer voor het opvangen van schommelingen in de resultaten op de grondexploitaties en van het strategisch bezit. Winsten en verliezen worden ten gunste of ten laste van de reserve Grondzaken gebracht.

De omvang van de reserve Grondzaken en Grondbank in de balans per 31 december 2018 bedraagt 32,59 miljoen euro (2017: 53,79 miljoen euro). Indien wordt besloten conform voorgestelde resultaatsbestemmingen en met de in de begroting rekening gehouden onttrekkingen zal de verwachte eindstand per 31 december 2019 van de reserve Grondzaken/Grondbank 2,55 miljoen euro bedragen. In onderstaand tabel wordt de verwachte eindstand van de reserve weergegeven.

Reserve Grondzaken/Grondbank	
x1000,00 euro	
Stand reserve 31-12-2018	32.585
jaarresultaat grondzaken 2018	8.145
kapitaalslasten bwv Meerstad	-3.520
onttrekking grondzaken	-2.500
begrote toevoeging	108
dekking outsourcing ICT	-9.800
inzet coalitieakkoord	-22.470
Verwachte stand per 31-12-2019	2.548

7.4.3 Reserve grondzaken in relatie tot benodigd weerstandsvermogen/risico's

In het exploiteren van (bouw)grond gaan niet alleen grote bedragen om, maar er zijn ook risico's aan verbonden. Zeker gelet op de lange looptijden, de soms relatief hoge boekwaarden, geprognosticeerde omzetten en hoge nog te maken kosten en opbrengsten moet rekening gehouden worden met een reëel bedrijfsrisico. Risico's zijn om deze reden min of meer inherent aan projecten en grondexploitaties.

Beschikbaar weerstandsvermogen

Het is daarom van belang dat er over een buffer beschikt wordt van voldoende omvang om onverwachte tegenvallers te kunnen opvangen. Deze buffer bestaat uit het beschikbare gemeentelijke weerstandsvermogen. Deze wordt gevormd door een optelsom van alle elementen die ingezet kunnen worden om niet begrote kosten te dekken zoals; de Algemene Egalisatiereserve, Reserves zoals de reserve Grondzaken/Grondbank, Stille reserves etc. In de paragraaf 3 "Weerstandsvermogen en risicobeheersing" wordt uitgebreid ingegaan op deze materie.

Benodigd weerstandsvermogen

De risico's zijn geïnventariseerd en de omvang van het risico (bedrag in euro's) is geschat. De weging van het risico met de kans van optreden leidt tot het geschatte risicobedrag welke integraal wordt opgenomen in het benodigde weerstandsvermogen.

Op voorhand is niet aan te geven welk risico zich uiteindelijk zal voordoen en zal leiden tot een tekort in de grondexploitatie.

De omvang van de risico's van grondzaken op 31 december 2018 inclusief Meerstad bedraagt 80,93 miljoen euro. Dit is een aanzienlijke daling ten opzichte van de berekende omvang in de jaarrekening van vorig jaar. Dit wordt veroorzaakt doordat er rekening wordt gehouden met het geprognosticeerde voordeel in de grondexploitatie Meerstad. Met het voordeel heeft de grondexploitatie Meerstad een buffer om de nadelige effecten van nadelige scenario's op te vangen. Dit verlaagt het risico van de grondexploitatie.

De helft van het benodigd weerstandsvermogen 50% wordt bepaald door de grondexploitatie Meerstad.

Het aandeel van de nog te ontwikkelen MVA is 9%, en van de BIE-gronden 38%.

De omvang van het benodigde weerstandsvermogen voor de grondcomplexen wordt meegenomen bij de bepaling van het totaal gemeente brede benodigde weerstandsvermogen. (Zie voor uitgebreide toelichting paragraaf "Weerstandsvermogen en risicobeheersing").

Bedragen x 1000 euro	2019	2020	2021	2022
jaarrekening 2018	80.934	81.045	80.230	79.150

Hierboven wordt het verwachte verloop van het benodigde weerstandsvermogen voor de grondcomplexen van de gemeente Groningen weergegeven. Deze zijn inclusief het benodigd weerstandsvermogen van de samengevoegde gemeenten Ten Boer en Haren. Hiervoor is in totaal 1,65 miljoen euro aan risico meegenomen.

Risico Suikerfabriek locatie

De Suikerfabriek locatie is in 2010 verworven. Door een wetswijziging vanaf 1 januari 2016 is de grondvoorraad ondergebracht onder de Materiele vaste activa-gronden en terreinen. Deze wetswijziging heeft grote financiële gevolgen voor gemeenten. Daarom is een overgangsregeling opgesteld:

De voormalige NIEGG-gronden kunnen zonder afwaardering omgezet worden tegen de boekwaarde 2016. Deze overgangsregeling heeft een looptijd van 4 jaar. Indien een duurzame waardevermindering wordt vastgesteld zal dit uiterlijk 31 december 2019 tot een afwaardering van deze gronden moeten leiden. De Suikerfabriek locatie valt binnen deze overgangsregeling. De omvang van de boekwaarde van de suikerfabriek locatie per 1 januari 2018 bedraagt 39,64 miljoen euro. Herwaardering kan leiden tot een lagere waardering waarbij voor het verschil een voorziening dient te worden getroffen. Dit jaar is besluitvorming in voorbereiding om afwaardering te voorkomen of te reduceren.

Sturing en verantwoording

Gedurende het jaar wordt in de diverse planning en control documenten zoals de begroting, de tussenrapportages en de jaarrekening gerapporteerd over de afzonderlijke onderdelen van het grondbeleid. Daarnaast wordt één keer per jaar middels de rapportage Grondbedrijf met de bijlage Staat P gerapporteerd. In de rapportage Grondbedrijf wordt een samenvatting gegeven van de stand van zaken en ontwikkelingen van het grondbedrijf inclusief het grondbezit. De Staat P geeft de stand van zaken per grondexploitatie weer. De bestaande regels over de winst afoming worden gevolgd en in de Staten P/ rapportage Grondbedrijf wordt hierover verantwoording afgelegd. Jaarlijks worden de grondexploitaties herzien en de herziene grondexploitatiebegroting wordt ter besluitvorming aan u voorgelegd. Voor de slotcalculaties wordt jaarlijks op basis van de geldende regelgeving een planning opgesteld. De slotcalculaties van de af te sluiten complexen worden aan het einde van het desbetreffende kalenderjaar ter besluitvorming aangeboden.

Paragraaf 8: Lokale heffingen

Beleid lokale heffingen

Lokale heffingen betreffen zowel publiek- als de privaatrechtelijke heffingen. De publiekrechtelijke heffingen worden onderscheiden naar belastingen en rechten:

- Belastingen: de opbrengsten van belastingen komen toe aan de algemene middelen en kunnen vrij worden besteed. Dit zijn onder meer de onroerendezaakbelasting (OZB), de logiesbelasting en de hondenbelasting. Het criterium kostendekkendheid is hier niet aan de orde;
- Rechten: een recht is een vergoeding voor een concrete prestatie door de gemeente geleverd. De opbrengst van de rechten is niet vrij besteedbaar: de opbrengsten moeten aangewend worden voor de gerelateerde prestaties. Voorbeelden zijn de afvalstoffenheffing, rioolheffing en de leges burgerzaken. Hier geldt een wettelijke norm van maximaal 100% kostendekkendheid.

De privaatrechtelijke heffingen hebben betrekking op tarieven voor economische activiteiten die verricht worden in het algemeen belang.

In de jaarlijkse Tarievennota wordt een toelichting gegeven op de ontwikkeling van de gemiddelde jaarlijkse woonlasten. De woonlasten zijn een optelling van de OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing voor een gemiddeld (meerpersoons)huishouden.

Op grond van de Financiële verordening gemeente Groningen 2013 moet om de vier jaar een tarievenonderzoek plaatsvinden en wordt de kostendekkendheid van de publiek- en privaatrechtelijke tarieven doorgelicht en aan de gemeenteraad gerapporteerd. Daarbij wordt de gewenste mate van kostendekkendheid opnieuw bepaald. Het laatste tarievenonderzoek heeft plaatsgevonden in 2014. In verband met de herindeling zal het eerstvolgende tarievenonderzoek in 2019 plaatsvinden.

Beleid publiekrechtelijke heffingen

Hieronder geven we een beknopte uiteenzetting van het gemeentelijke beleid met betrekking tot de publiekrechtelijke tarieven.

Kwijtscheldingsbeleid

Met het hanteren van een kwijtscheldingsregeling geeft de gemeente een deel van zijn burgers de mogelijkheid om voor een lager tarief in aanmerking te komen. De ruimte om een eigen gemeentelijk kwijtscheldingsbeleid te voeren is beperkt. De criteria waaraan kwijtscheldingsverzoeken getoetst worden, zijn op rijksniveau vastgesteld. We mogen wel zelf bepalen voor welke belastingen en heffingen we kwijtschelding verlenen en welk deel van de belastingaanslag of heffing we kwijtschelden. We verlenen kwijtschelding voor:

- Hondenbelasting, alleen voor de eerste hond en tot 60%;
- Afvalstoffenheffing. Mensen die vijf jaar of langer op het sociale minimum zitten, krijgen volledige kwijtschelding van de afvalstoffenheffing. De andere kwijtscheldingsgerechtigden krijgen 57% van het aanslagbedrag kwijtgescholden;
- Leges gehandicaptenparkeerplaats en -kaart en huwelijksleges (volledig).

Onroerendezaakbelasting

De onroerendezaakbelasting is de belangrijkste gemeentelijke belasting, niet alleen qua omvang, maar ook omdat de opbrengst tot de algemene middelen behoort en dus naar eigen inzicht besteed kan worden. De belangrijkste functie is het genereren van inkomsten. De hoogte van een aanslag is afhankelijk van de waarde van een pand en van de door de raad vastgestelde tarieven. Er wordt onderscheid gemaakt tussen

de heffing voor eigenaren van woningen, eigenaren van niet-woningen en gebruikers van niet-woningen. De waarde van de woningen en bedrijven in de stad wordt ieder jaar opnieuw bepaald.

Afvalstoffenheffing

De afvalstoffenheffing wordt als bestemmingsheffing aangemerkt, omdat de opbrengst niet naar de algemene middelen vloeit, maar dient ter dekking van de kosten van afvalinzameling en -verwerking. Het uitgangspunt is dat deze kosten inclusief de kosten van kwijscheldingen volledig gedekt worden uit de opbrengst van de afvalstoffenheffing. Het aantal bewoners van een woning bepaalt de hoogte van het tarief. Er wordt gedifferentieerd naar vier categorieën, namelijk eenpersoonshuishoudens, tweepersoonshuishoudens, huishoudens van drie tot en met zeven personen en huishoudens van acht personen of meer. Hiermee wordt invulling gegeven aan het principe 'de vervuiler betaalt'. De tariefdifferentiatie heeft dus niet gedragsbeïnvloeding ten doel, de belangrijkste functie is het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken.

Rioolheffing

De kosten voor het beheren en in stand houden van het rioolstelsel worden door een heffing verhaald. Gemeenten hebben naast de zorgplicht voor stedelijk afvalwater en hemelwater ook de zorgplicht voor grondwater. De opbrengst van de rioolheffing, met als uitgangspunt 100% kostendekkendheid, is geormerkt. De belangrijkste functie is dus het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken. De rioolheffing kan zowel van de eigenaar (aansluitrecht) als van de gebruiker (afvoerrecht) worden geheven. Wij kennen alleen het aansluitrecht, waarbij een vast bedrag per aansluiting in rekening wordt gebracht.

Bouwleges

Bouwleges worden geheven om de kosten van het proces van bouwvergunningverlening te dekken. De belangrijkste functie is dus het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken. Het tarief wordt bepaald door de hoogte van de bouwkosten (aanneemson exclusief BTW). Ook voor de bouwleges is ons beleid een kostendekkendheid van 100%. Een complicatie daarbij is dat door een wisselende omvang van de bouwprojecten de opbrengst van jaar tot jaar sterk kan fluctueren. Verder is vooraf moeilijk te schatten hoeveel de opbrengst in enig jaar zal bedragen.

Parkeergelden publiekrechtelijk deel

Het publiekrechtelijk deel wordt ook wel parkeerbelasting genoemd en daaronder vallen de tarieven voor het parkeren bij parkeermeters en parkeerautomaten, de boetes voor het rood staan bij parkeermeters en parkeerautomaten, de kosten van het (gratis) fiets parkeren en de tarieven voor parkeervergunningen. Voor de publiekrechtelijke parkeergelden (parkeerbelasting) is de doelstelling van regulering expliciet in de wet vastgelegd. In de tariefstelling mag onderscheid gemaakt worden naar parkeerduur (kort/lang), het moment waarop wordt geparkeerd (dag/avond/weekend), het gebied waar wordt geparkeerd en het type vergunning. In Groningen maken we gebruik van de toegestane differentiatiemogelijkheden. We sturen zowel met tarieven, de duur van parkeren als met de beschikbaarheid van parkeerplaatsen.

Baten en kruissubsidiëring publiekrechtelijke leges

Voor elk van de verordeningen waarbij sprake is van kostenverhaal moet inzichtelijk gemaakt worden dat de totale geraamde baten van de verordening niet uitgaan boven de totale lasten van de verordening. Deze opbrengstnorm ziet op de verordening in haar totaliteit maar anders dan in bijvoorbeeld de Verordening rioolheffing of de Verordening afvalstoffenheffing worden in de Legesverordening heel veel verschillende diensten van een tarief voorzien. Voorbeelden zijn paspoorten, rijbewijzen, huwelijksvoltrekkingen, omgevingsvergunningen, evenementenvergunningen en drank- en horecavergunningen. De diensten waarvoor leges worden geheven zijn in de Legesverordening op samenhang geclusterd. Dit heeft geleid tot een onderverdeling in drie clusters van samenhangende diensten:

Titel 1 Algemene dienstverlening;

Titel 2 Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving/omgevingsvergunning/Wabo;

Titel 3 Dienstverlening vallend onder de Europese Dienstenrichtlijn.

Onder titel 1 vallen met name de legestarieven voor diensten van Burgerzaken (paspoorten, rijbewijzen en huwelijksvoltrekkingen). Onder titel 2 vallen de legestarieven voor diensten die verleend worden onder de noemer 'omgevingsvergunning' (voorheen bouwvergunning) en onder titel 3 vallen de legestarieven voor diensten die uitsluitend verleend worden aan ondernemers zoals de drank- en horecaverunning, de evenementenvergunning en de vergunning voor seksbedrijven.

Binnen titel 1 is kruissubsidiëring toegestaan. Zo mag bijvoorbeeld het tarief voor huwelijksvoltrekkingen meer dan kostendekkend worden vastgesteld ter compensatie van een niet kostendekkend tarief voor paspoorten. Ook binnen titel 2 is kruissubsidiëring toegestaan. Bij de invoering van de omgevingsvergunning in 2010 was het weliswaar de wens van de wetgever dat alleen binnen de omgevingsvergunning kruissubsidiëring zou worden toegepast en niet met dienstverlening daarbuiten. Maar inmiddels heeft de rechter geoordeeld dat kruissubsidiëring tussen titel 1 en titel 2 niet verboden is. Niet kostendekkende tarieven voor de diensten die vallen onder titel 1 mogen dus gecompenseerd worden door meer dan kostendekkende tarieven voor de omgevingsvergunning. Op grond van de Europese Dienstenrichtlijn is binnen titel 3 kruissubsidiëring niet toegestaan. Voor elk van de tarieven van titel 3 geldt de norm van maximaal 100% kostendekking. Indien er een wettelijk maximumtarief geldt of indien een product (deels) kosteloos verstrekt moet worden, is dit in de paragraaf lokale heffingen aangegeven. Ook indien de raad niet uitgaat van het uitgangspunt "volledige kostendekking" is dit aangegeven (criterium kostendekkendheid: beperkt).

Beleid privaatrechtelijke heffingen

Hieronder geven we een beknopte uiteenzetting van het gemeentelijke beleid met betrekking tot de privaatrechtelijke tarieven.

Privaatrechtelijke tarieven

In Groningen maken we onderscheid tussen algemene tarieven die vooraf zijn bepaald en voor iedere afnemer gelden en commerciële tarieven. Bij de laatste opereert de gemeente als marktpartij in een concurrerende omgeving. Medio 2014 is de Wet Markt en Overheid in werking getreden. Op grond van deze wet moeten we voor onze producten en diensten de integrale kostprijs in rekening brengen. Daarnaast heeft de gemeente voor een aantal producten zelf een beleid voor kostendekkendheid.

Parkeergelden privaatrechtelijk

Onder het privaatrechtelijk deel vallen de tarieven voor parkeergarages en buurtstallingen. Het uitgangspunt is dat het in totaal (samen met het publiekrechtelijk deel) kostendekkend is.

Berekening lokale heffingen

Voor het berekenen van de kostendekkendheid en hoogte van de lokale heffingen maken wij gebruik van een kostenverdeelstaat. In deze kostenverdeelstaat rekenen wij directe lasten en baten, indirecte lasten en baten en de algemene interne dienstverleningskosten toe aan de verschillende lokale heffingen.

Toerekening directe lasten

De centrale activiteiten van een heffing staan op een taakveld. Riolering en Afval zijn voorbeelden van taakvelden waarvan de kosten toe te rekenen zijn aan respectievelijk de rioolheffing en de afvalstoffenheffing. De taakvelden vormen de kern van de directe lasten van de kostenonderbouwing. Daarnaast moet de vraag beantwoord worden of er op andere taakvelden lasten staan die te maken

hebben met de uitvoering van de taak waarvoor de heffing in rekening gebracht wordt. Is dat het geval dan moet worden bepaald in welke mate die lasten toerekenbaar zijn.

Toerekening indirecte lasten

Alle kosten voor overhead staan apart begroot op taakveld 0.4. Een deel van de overhead mag als opslag op de directe lasten meegenomen worden in de tarieven. De overhead wordt niet door belast aan de taakvelden waar de directe lasten op staan. Dit betekent dat het niet mogelijk is om uit de taakvelden alle aan de tarieven toe te rekenen kosten af te leiden. De overhead moet extracomptabel aan de tarieven worden toegerekend. In de Financiële verordening gemeente Groningen 2018 is de methodiek voor de toerekening van overhead opgenomen.

Enkel voor de publiekrechtelijke leges geldt dat indirecte lasten die geen enkel verband hebben met een dienst waarvoor een tarief in rekening wordt gebracht, niet verhaalbaar zijn. Het gaat bijvoorbeeld om de kosten van:

- Beleidsvoorbereiding;
- Inspraak-, bezwaar- en beroepsprocedures;
- Handhaving, toezicht en controle (behoudens de eerste controle).
-

Opbrengstontwikkeling lokale heffingen

In de begroting en rekening geven we jaarlijks een overzicht van de opbrengsten van de *belangrijkste* belastingen, rechten en heffingen (leges). In onderstaande tabel wordt een samenvatting gegeven van de gerealiseerde opbrengsten in 2018 en de oorspronkelijke geraamde opbrengsten van 2018 en de actuele begroting 2018.

Opbrengsten belastingen (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting 2018 (1)	Actuele begroting 2018 (2)	Opbrengsten rekening 2018 (3)	Vershil (3-2)
Onroerende zaakbelasting (OZB)	65.724	65.724	67.836	2.112
Roerende zaakbelasting (RZB)	76	76	92	16
Hondenbelasting	897	977	971	-6
Logiesbelasting	1.317	1.317	1.884	567
Precariobelasting	653	652	1.283	631
Parkeerbelasting	9.761	9.786	10.563	777

Opbrengsten rechten en heffingen (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting 2018 (1)	Actuele begroting 2018 (2)	Opbrengsten rekening 2018 (3)	Vershil (3-2)
Afvalstoffenheffing	29.419	29.308	30.324	1.016
Marktgeden	816	810	807	-3
Rioolheffing	16.213	16.403	16.655	252
Begrafnisrechten	1.378	1.364	1.153	-211
Leges Burgerzaken	3.314	3.507	3.488	-19
Leges Bouwactiviteiten	6.847	8.121	10.653	2.532
Leges Huisvestingswet	48	48	32	-16
Instemmingsbesluit Telecommunicatie- verordening en Graafverordening	237	237	309	72
Leges Drank & Horeca	102	102	104	2
Leges Prostitutie	7	7	9	2
Havengelden	146	146	138	-8

Parkeergelden (privaatrechtelijk)	7.688	7.418	7.671	253
-----------------------------------	-------	-------	-------	-----

Hieronder worden de grotere afwijkingen ten opzichte van de actuele begroting toegelicht. Voor de rechten en heffingen wordt daarbij ingegaan op de ontwikkeling van de kostendekkendheid.

Onroerendezaakbelasting

We hebben 2,1 miljoen euro meer onroerende zaakbelasting ontvangen dan geraamd. De economische waarde van de woningen en bedrijven in de stad valt hoger uit dan ten tijde van de berekening van de tarieven werd voorzien. Op dat moment waren de taxaties van de woningen en bedrijven niet afgerond en voor het niet getaxeerde deel hebben we aannames gedaan. In werkelijkheid vallen de taxaties hoger uit. Daarnaast wordt bij de bepaling van de OZB-opbrengst rekening gehouden met een jaarlijkse volumegroei (saldo nieuwbouw en sloop) van 300 duizend euro. Door de huidige economische situatie valt de volumegroei hoger uit. Deze hogere taxatiewaardes en volumegroei leiden in 2018 tot een meeropbrengst van 1,3 miljoen euro en voor de oude jaren 680 duizend euro. Daarnaast valt de leegstand lager uit dat leidt tot een voordeel van 130 duizend euro.

Logiesbelasting

In 2018 zijn de aanslagen 2017 opgelegd. In 2017 zijn er meer overnachtingen geweest dan begroot. Hierdoor vertoont de logiesbelasting een meeropbrengst van 567 duizend euro. Het structurele voordeel van 400 duizend euro is in middels reeds structureel verwerkt in het Meerjarenbeeld.

Precariobelasting

De begroting is gebaseerd op ervaring uit het verleden, echter is het aantal precario gevallen onvoorspelbaar. Het wisselt van jaar tot jaar. Door de booming economie in 2018 zijn er hogere baten (631 duizend euro meer dan begroot) gerealiseerd.

Parkeerbelasting

De baten zijn 777 duizend euro hoger dan begroot, dit wordt verklaard door een hoger resultaat op parkeertickets als gevolg van uitbreiding betaald parkeren gebied (niet begroot).

Afvalstoffenheffing

Aan de batenzijde van het product Afvalstoffenheffing hebben we een voordeel van bijna 800 duizend euro. Enerzijds zien we hogere legesopbrengsten ter hoogte van 958 duizend. De belangrijkste oorzaak hiervoor is de toename van het aantal aansluitingen. Dit als gevolg van de extra groei van het aantal nieuw opgeleverde woningen in de stad. Daarnaast zijn er ook dempende effecten op diverse afvalopbrengsten.

Aan de lastenkant zien we een overschrijding van 679 duizend euro. We hebben hogere lasten doordat er meer kwijtscheldingen zijn verleend (502 duizend euro). Daarnaast zijn er hogere lasten bij de vuilverwerking van papier/karton (270 duizend euro) en grof vuil (243 duizend euro). Het in de begroting geraamde voordeel op vuilverwerkingskosten als gevolg van de nascheiding van kunststof is in de werkelijkheid 192 duizend euro lager (nadeel).

Diverse resultaten bij de overige afvalsoorten tellen op tot een nadeel van 159 duizend euro. Tegenover deze overschrijdingen zien we ook een voordeel op kapitaallasten (V 440) als gevolg van de nieuwe afschrijvingssystematiek.

Om te komen tot 100% kostendekkendheid van afvalstoffenheffing is de onttrekking aan de voorziening 247 duizend euro hoger dan de begrote onttrekking van 700 duizend euro. Dat geeft een voordelig effect aan de lastenkant.

Rioolheffing

Door meer aansluitingen zijn er 252 duizend euro meer opbrengsten. Dit komt met name door een toename in het aantal gerealiseerde nieuwbouw woningen

Leges burgerzaken

De gemeente mag niet voor alle producten zelf het tarief bepalen. Het rijk stelt voor een aantal producten een maximumtarief vast. Bij de kostendekkendheid gaat het over de beïnvloedbare en niet- beïnvloedbare tarieven bij elkaar. Door een toename van de afgifte van het aantal documenten Burgerzaken is er ten opzichte van de primitieve begroting 177 duizend euro meer aan opbrengsten gerealiseerd.

Dit bedrag is het saldo van:

- Meer afgifte van reisdocumenten;
- Minder huwelijksleges doordat er een verschuiving is van het "duurdere stadhuis huwelijk" naar de goedkopere administratieve huwelijken aan de balie;
- Lagere afgifte verklaringen omtrent gedrag.

De lasten vallen 18 duizend euro lager uit dan begroot. De totale kostendekkendheid van de producten burgerzaken komt uit op 83%, begroot was 79%.

Leges bouwactiviteiten

De meeropbrengst bouwleges bedraagt 2,5 miljoen euro, De meeropbrengst bij kleinere bouwaanvragen (projecten < 7 miljoen euro) bedraagt 2,1 miljoen euro. De meeropbrengst grote bouwaanvragen (> 7 miljoen euro) met legesopbrengsten boven de 200.000 euro bedraagt 0,4 miljoen euro.

Parkeergelden privaatrechtelijk

Het resultaat op parkeergarages bedraagt +132K. Hierin is het resultaat van het op nihil waarderen van de restwaarde van de parkeergarages verwerkt, het effect hiervan is 400K nadelig. Het nadelige effect wordt door hogere baten (+275K) gecompenseerd en door lagere overige kosten (260K) bij parkeergarages.

Kostendekkendheid lokale heffingen

In 2014 heeft de gemeenteraad het uitgangspunt vastgesteld dat de gebruikers de volledige kostprijs voor onze producten en diensten betalen. Op dit uitgangspunt gelden de volgende uitzonderingen:

- Indien de toegankelijkheid tot een voorziening of marktwerking daartoe aanleiding geeft, kan en nader te bepalen lager tarief worden vastgesteld;
- Indien het handhaven van de openbare orde en veiligheid dat wenselijk maakt, kan een nader te bepalen lager tarief worden vastgesteld.

Kostendekkendheid publiekrechtelijke heffingen

Onderstaande tabel geeft inzicht in de kostendekkendheid van de publiekrechtelijke heffingen. De tabel is gesplitst naar rechten en heffingen die onder de legesverordening vallen en rechten en heffingen die onder overige verordeningen vallen. Indien er een wettelijk maximumtarief geldt of indien een product (deels) kosteloos verstrekt moet worden, is dit aangegeven. Ook indien de gemeenteraad niet uitgaat van het uitgangspunt "volledige kostendekking" is dit aangegeven (criterium kostendekkendheid: beperkt).

(bedragen x 1.000 euro)	Criterium	Artikel	Opbrengsten	Toerekening	Dekkings-	Dekkings-	Dekkings-
Soort Heffing (Publiekrechtelijk)	Kosten dekkendheid	Leges- verordening	rekening 2018	kosten rekening 2018	percentage rekening 2018	percentage begroting 2018	percentage rekening 2017
Legesverordening							
Titel 1. Algemene Dienstverlening							

I. Afgifte gerelateerd met wettelijk maximum:								
a. Reisdocumenten	Deels Kosteloos	1.3	2.158	2.458	88%	80%	100%	
b. Verklaring Omtrent Gedrag	en wet. max	1.6	125	282	44%	56%	59%	
c. Inlichtingen / Afschriften BS		1.7	83	226	37%	36%	44%	
d. Rijbewijzen	Max. Tarief	1.4	831	760	109%	107%	134%	
Totaal afgifte gerelateerde leges en wettelijk			3.197	3.728	86%	80%	100%	
II. Afgifte gerelateerd zonder wettelijk maximum:								
a. Huwelijksvoltrekkingen	Deels Kosteloos	1.2	158	178	89%	109%	147%	
b. Inlichtingen / Afschriften GBA		1.5	136	281	48%	43%	27%	
Totaal Afgifte gerelateerde leges zonder wettelijk maximum:			294	459	64%	69%	47%	
Totaal Afgifte gerelateerde leges			3.491	4.186	83%	79%	92%	
Naturalisaties		1.6.3	223	323	69%	64%	73%	
Leges Leegstandswet		1.10	7	10	71%	66%	66%	
Toegangspasje ondergrondse container	100%	1.16.8	60	60	100%	0%	0%	
Instemmingsbesluit Telecommunicatieverordening en Graafverordening	100%	1.14	311	343	91%	100%	87%	
Leges APV - Winkeltijdenwet		1.11	0	2	5%	30%	0%	
Leges Ligplaatsvergunning voor woonschepen		1.16.2	6	55	12%	18%	12%	
Leges Kansspelen		1.12	28	12	231%	199%	247%	
Leges APV - Verkeer	Beperkt	1.15.1/1.15.2	63	152	41%	64%	55%	
Leges Makelaarsfaxen		1.9.6	6	7	76%	67%	32%	
Gehandicapten parkeerkaart		1.15.3	69	176	39%	50%	48%	
Totaal Algemene Dienstverlening			4.264	5.326	80%	77%	87%	
Titel 2. Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving / omgevingsvergunning								
Omgevingsvergunning								
Leges Bouwactiviteiten		2.2.1	10.705	7.559	142%	105%	117%	
Leges Aanlegactiviteiten		2.2.2	5	3	174%	61%	130%	
Leges ingebruikname brandveiligheid		2.2.3	22	14	155%	94%	119%	
Leges Handelsreclame		2.2.4	2	5	40%	60%	99%	
Vellen Houtopstand		2.2.5	128	119	107%	63%	191%	
Totaal leges omgevingsvergunning	100%		10.862	7.700	141%	104%	118%	
Totaal Titel 1 en Titel 2			15.126	13.026	116%	92%	106%	

Titel 3. Dienstverlening vallend onder Europese dienstenrichtlijn							
Hoofdstuk 1 Horeca en Hoofdstuk 3 Prostitutie							
Leges APV - Drank en Horeca		3.1	104	171	61%	54%	93%
Leges Terrasvergunning		3.1.3.3/3.1.5	12	12	100%		
Leges APV - Prostitutie		3.3	9	21	44%	30%	52%
Hoofdstuk 2 Organiseren Evenementen							
Leges Evenementen inclusief diversen muziekvergunningen	Beperkt	3.2	130	665	19%	19%	13%
Hoofdstuk 4 Splitsingsvergunning Woonruimte							
Leges splitsingsvergunning		3.4.2/3.4.3	4	11	39%	142%	31%
Hoofdstuk 4 Leges Huisvestingswet							
Leges Huisvestingswet		3.4	32	79	40%	49%	52%
Totaal Dienstverlening vallend onder Europese dienstenrichtlijn			291	960	31%	31%	30%
Totaal Legesverordening			15.417	13.987	110%	87%	100%
Overige:							
Afvalstoffenheffing	100%		30.966	30.933	100%	100%	99%
Marktgeden	100%		829	894	93%	99%	86%
Rioolheffing	100%		16.749	16.678	100%	100%	99%
Havengelden	100%		138	147	94%	100%	95%
Begrafnisrechten	100%		1.170	1.192	98%	100%	101%
Precariobelasting			1.288	619	208%	100%	128%
Totaal Overige Verordeningen			51.140	50.464	101%	100%	100%
Totaal Publiekrechtelijk			66.557	64.450	103%	97%	100%

De leges uit de legesverordening hebben in 2018 totaal een kostendekkendheid van 103%. Ten opzichte van de rekening 2017 is de kostendekkendheid 2018 met 3% toegenomen. Bij de clusters binnen de legesverordening komen twee clusters boven de 100% kostendekkendheid. Het gaat om de clusters omgevingsvergunning en overige verordeningen.

Overhead is het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van het primaire proces. Overhead bestaat uit:

- Leidinggevenden primair proces;
- Managementondersteuning primair proces;
- Personeel en Organisatie;
- Inkoop;
- Juridische zaken (uitgezonderd primaire taken als vergunningverlening);
- Financiën, toezicht en controle gericht op de (eigen) gemeentelijke organisatie;
- Informatievoorziening en automatisering (ICT);

- Communicatie;
- Facilitaire zaken en Huisvesting;
- DIV.

De totale kosten overhead staan vermeld in programma 14. De toerekening aan de tarieven gebeurt op basis van de personeelsinzet van het primair proces.

(Bedragen x 1.000 euro)	Toegerekende overhead 2018
Soort heffing (publiekrechtelijk)	
Reisdocumenten	477
Overige documenten/VOG	69
Inlichtingen\afschriften BS	94
Rijbewijzen	147
Huwelijksvoltrekkingen	63
Inlichtingen \ Afschriften GBA	31
Naturalisaties	65
Leges Leegstandswet	4
Toegangspasje ondergrondse container	0
Instemmingsbesluit Telecommunicatieverordening en Graafverordening	77
Leges APV - Winkeltijdenwet	1
Leges Ligplaatsvergunning voor woonschepen	22
Leges Kansspelen	5
Leges APV - Verkeer	47
Leges Gehandicapten parkeerkaart	76
Leges Makelaarsfaxen	4
Leges Bouwactiviteiten	1.839
Leges Aanlegactiviteiten	1
Leges Handelsreclame	2
Leges In gebruik nemen of gebruiken bouwwerken in relatie tot brandveiligheid	6
Leges vellen van de houtopstand	52
Leges APV - Drank en Horeca	67
Leges APV - Prostitutie	8
Leges Evenementen inclusief diversen muziekvergunningen	241
Leges Splitsingsvergunning	4
Leges Huisvestingswet	31
Afvalstoffenheffing	2.735
Marktgeden	205
Rioolheffing	650
Havengelden	39
Begrafenisrechten	263
Totaal	7.325

Kostendekkendheid privaatrechtelijke heffingen

Het uitgangspunt van de gemeente is dat de privaatrechtelijke tarieven minimaal kostendekkend zijn. Voor

een aantal tarieven geldt echter dat toegankelijkheid van voorzieningen en marktwerking ertoe kunnen leiden dat een lager dan kostendekkend tarief wordt gehanteerd. Het gaat hierbij om tarieven voor economische activiteiten die verricht worden in het algemeen belang. De wet Markt en Overheid staat in deze gevallen een lager dan kostendekkend tarief toe. De kostendekkendheid van de verschillende privaatrechtelijke heffingen wordt in het volgende overzicht weergegeven:

Soort Heffing (Privaatrechtelijk) (bedragen x 1.000 euro)	Opbrengsten rekening 2018	Toerekening kosten rekening 2018	Dekkings- percentage rekening 2018	Dekkings- percentage begroting 2018	Dekkings- percentage rekening 2017
Inzameling bedrijfsafval	10.167	9.399	108%	100%	103%
Commerciële straatreiniging	867	1.047	83%	101%	83%
Onderhoud en reparaties derden	630	657	96%	113%	105%
Verkoop brandstof	722	696	104%	104%	101%
Leasen	97	74	131%	121%	203%
Kermissen	213	130	164%	150%	176%
Stadsschouwburg / Oosterpoort					
Zakelijke tarieven	687	656	105%	94%	97%
Culturele tarieven	9.661	14.939	65%	46%	49%
CBK-kunstuitleen	281	372	76%	76%	79%
Sportaccommodaties, zwembaden en Kardinges					
Totaal lasten incl. kapitaallasten	5.958	21.916	27%	31%	30%
Totaal lasten excl. kapitaallasten	5.958	17.966	33%	42%	38%
<i>Samenstelling sportaccommodaties, zwembaden en Kardinges excl. Kapitaallasten</i>					
Sporthallen	922	2.416	38%	64%	42%
Sportparken	1.301	3.744	35%	39%	36%
Gymlokalen	497	2.015	25%	32%	33%
Zwembaden	2.194	6.319	35%	42%	37%
IJsbanen	1.044	3.473	30%	35%	46%
Parkeergelden privaatrechtelijk	7.671	8.009	96%	93%	102%

Inzameling bedrijfsafval

Het resultaat op de inzameling van bedrijfsafval is 744 duizend euro voordelig, vooral als gevolg van hogere opbrengsten. De hogere opbrengsten ontstaan met name bij klein gevaarlijk afval (V 248), bouw- en sloopafval (V 164) en papier en karton (V 77). Het voordeel aan de lastenkant wordt met name veroorzaakt door een voordeel op kapitaallasten (V 207) als gevolg van de gewijzigde afschrijvingsystematiek.

Commerciële straatreiniging

Het dekkingspercentage bij de jaarrekening 2018 ligt op 83% (begroot was 101%). Belangrijke oorzaak is dat het IBOR (integraal beheer openbare ruimte) contract is opgezegd waardoor de baten bij straatkolken en bij commercieel vegen aanzienlijk lager zijn dan begroot. Dit leidt ook tot lagere kosten dan begroot bij straatkolken en commercieel vegen. Maar inclusief lagere opbrengsten op overige dienstverleningen binnen dit product, is het effect per saldo nadelig op het dekkingspercentage.

Stadsschouwburg/ Oosterpoort

Bij de prijsstelling van de tarieven voor de Stadsschouwburg en Oosterpoort wordt onderscheid gemaakt in zakelijke tarieven (die marktconform zijn) en culturele tarieven (gedeeltelijk kostendekkend). De zakelijke tarieven gelden voor de 'bedrijfsmatige' activiteiten, zoals de horeca en vergaderarrangementen. Hieraan ligt ten grondslag dat de Oosterpoort en de Stadsschouwburg marktconform moet werken, dit onder meer ter voorkoming van concurrentievervalsing met andere aanbieders in Groningen. In de begroting gaan wij voor de zakelijke tarieven uit van volledige kostendekkendheid. Voor de culturele tarieven wordt een prijstabel gehanteerd. Deze prijstabel geeft per cultuursoort een bandbreedte voor de prijsstelling en daarmee de onderhandelingsruimte voor de programmeurs. De uiteindelijke entreprijs van een kaartje is maatwerk per voorstelling.

Sportaccommodaties, zwembaden en Kardinges

Het planmatig onderhoud bij sporthallen is in de begroting gebaseerd op een 10 jaren gemiddelde. De realisatie daarvan, als ook het planmatig onderhoud, is hoger geweest dan begroot. Daarnaast is ook iets meer overhead toegerekend dan begroot en een stelselwijziging met betrekking tot activa heeft geleid tot een noodzakelijke dotatie aan een nieuw ingestelde onderhoudsvoorziening sporthallen, hetgeen niet was begroot. Daarmee daalt de kostendekkendheid ten opzichte van de begroting 2018. Onderdeel van de kostendekkendheid 2018 is een stelselwijziging met betrekking tot de invoering van restwaarde op activa en de afschaffing van de componentenmethode. Dit heeft geresulteerd in een verlaging van de kapitaallasten van de sportaccommodaties, zwembaden en Kardinges.

Lokale lastendruk

Om een beeld te geven van de lokale lastendruk in vergelijking met andere grote gemeenten in Nederland maken we gebruik van gegevens uit de publicatie 'Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2018' van de stichting COELO. In het overzicht zijn de woonlasten (de som van OZB-eigenaar, rioolheffing en afvalstoffenheffing) 2018 voor een meerpersoonshuishouden in een woning met gemiddelde waarde van de gemeente Groningen afgezet tegen die van de andere gemeenten. Groningen stond in 2017 qua hoogte van woonlasten op de dertiende plaats. In 2018 staat Groningen op de elfde plaats, zie de laatste kolom.

Gemeente (jaar = 2018)	OZB-Eigenaar	Afvalstoffenheffing	Rioolheffing	Woonlasten
Delft	274,81	347,85	219,98	842,64
Zaanstad	272,32	286,09	280,48	838,89
Enschede	271,92	281,84	232,80	786,56
Almere	287,46	339,62	147,51	774,59
Lelystad	325,05	289,37	154,70	769,12
Leiden	351,73	286,08	127,44	765,25
Arnhem	345,81	243,96	168,80	758,57
Westland	313,36	213,84	230,61	757,81
Sittard-Geleen	310,31	267,74	179,20	757,25

Haarlem	282,55	324,48	148,80	755,83
Groningen	270,54	333,36	151,00	754,90
Helmond	339,89	199,80	212,58	752,27
Emmen	307,67	276,09	166,57	750,33
Breda	230,76	300,96	212,76	744,48
Alphen aan den Rijn	266,84	243,00	230,16	740,00
Maastricht	248,98	303,63	185,42	738,03
Deventer	302,98	263,49	169,80	736,27
Venlo	371,41	190,78	173,34	735,53
Nijmegen	535,32	33,76	166,42	735,49
Zoetermeer	357,05	270,53	105,31	732,89
Amersfoort	339,94	256,20	126,65	722,79
Haarlemmermeer	278,17	312,00	127,09	717,26
Rotterdam	190,69	328,20	198,20	717,09
Apeldoorn	314,22	262,38	132,54	709,14
Utrecht	238,75	253,00	214,49	706,24
Assen	301,40	210,31	181,04	692,75
Oss	275,04	241,80	168,48	685,32
Ede	266,02	260,32	154,68	681,02
Middelburg	210,40	269,94	190,62	670,96
Dordrecht	208,06	275,88	179,78	663,72
Leeuwarden	224,91	256,04	176,63	657,58
Zwolle	274,65	269,72	103,08	647,45
Eindhoven	249,14	225,49	144,00	618,63
's-Hertogenbosch	234,00	228,00	128,04	590,04
Amsterdam	142,12	313,00	125,83	580,95
Alkmaar	181,62	263,73	132,72	578,07
Tilburg	197,95	240,03	116,80	554,78
's-Gravenhage	127,02	279,12	139,55	545,69
<i>Gemiddelde</i>	<i>238</i>	<i>274</i>	<i>164</i>	<i>677</i>

Paragraaf 9: Bedrijfsvoering

De wereld om ons heen verandert in snel tempo. We moeten ons als overheid aanpassen aan de veranderende vraag van burgers, decentralisatie van taken en technologische ontwikkelingen met minder geld en middelen. Dat vraagt aanpassing van onze organisatie voor de Stad en een bedrijfsvoering die daarbij past. Zodat de dienstverlening die we leveren aan onze burgers, bedrijven en andere belanghebbenden zo optimaal mogelijk kan plaatsvinden.

In deze paragraaf schetsen we de ontwikkelingen van onze gemeentelijke bedrijfsvoering voor 2018. We doen dit aan de hand van de volgende 5 thema's (doelstellingen) uit het coalitieakkoord:

- Eén integraal werkende organisatie;
- Dienstbaar aan en samenwerkend met stadgers, ondernemers en instellingen;
- Gebruik maken van ICT en technologische innovatie;
- Mobiliteit, ontwikkeling van medewerkers en diversiteit van onze organisatie.
- Deregulering en vernieuwing werkwijzen en processen.

Daarnaast verantwoordt in deze paragraaf (wettelijke) indicatoren. We willen onze indicatoren ook vergelijken met het landelijk gemiddelde van andere 100.000+ gemeenten. Hiervoor hebben we de resultaten van de benchmark Vensters voor Bedrijfsvoering 2018 gebruikt (met de resultaten van 2017). Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

Eén integraal werkende organisatie

Dienstverlening naar burgers

Burgers maken niet langer de gang van het ene loket naar het andere. Onze dienstverlening wordt steeds toegankelijker. Zowel in wijken als door middel van digitale dienstverlening.

Omdat de digitalisering van de samenleving grote invloed heeft op de dienstverlening van de gemeente zijn we in 2018 gestart met de voorbereidingen op een gemeente brede visie op dienstverlening en digitalisering. Door middel van slimme technologie via een gepersonaliseerde, integrale digitale toegang (zogenaamde slimme voorkant) kunnen we onze dienstverlening verbeteren. Hierdoor is in toenemende mate de dienstverlening integraal en zonder tussenkomst van een fysieke balie, burgers hoeven niet langer de gang van het ene loket naar het andere te maken. We pakken de ontwikkeling van Digitalisering en Dienstverlening op in aansluiting bij het landelijke programma 'Samen Organiseren' en in samenwerking met onder andere Dimpact, de coöperatieve vereniging van, voor en door gemeenten. In het kader van Vensters op Dienstverlening hebben we in 2018 strategische indicatoren opgesteld om de digitale dienstverlening goed te kunnen monitoren.

In programma 11 Stadhuis en Stadger van de jaarrekening 2018 wordt verder ingezoomd op de gemeente brede visie op dienstverlening en digitalisering.

Zaakgericht werken

Zaakgericht werken is een werkwijze die bijdraagt aan laagdrempelige digitale dienstverlening aan de burger. In 2018 hebben we aanzienlijke voortgang geboekt bij het invoeren hiervan. Inwoners kunnen nu de meeste diensten en producten met betrekking tot levensonderhoud digitaal aanvragen. Daarnaast is het merendeel van de producten van publiekszaken via de zaakgerichte module van Dimpact digitaal aan te vragen. Inwoners die een melding over de openbare ruimte online doorgeven, krijgen via het zaakstelsel een terugkoppeling en ook de eerste vergunningen zijn digitaal aan te vragen.

Verbeterprogramma financieel administratieve beheersing

Het verbeterprogramma financieel administratieve beheersing is in 2017 gestart na de afkeurende verklaring van de accountant over het controlejaar 2016 en gericht op het verkrijgen van een structureel goedkeurende verklaring. Terugkijkend naar 2018 is het eerste halfjaar besteed aan repareren, meer en beter auditen en verbetering van het proces van de jaarrekening met als resultaat een goedkeurende verklaring bij de jaarrekening 2017. In ons raadsvoorstel [6626838 /Verbeterprogramma financieel administratieve beheersing](#)) van juni 2018 hebben wij aangegeven dat wij ons vanaf dat moment richten op verbeteringen en borging op de middellange termijn. Het verbeterprogramma loopt tot medio 2020. Voor 2018 zijn als resultaten benoemd:

- Vastgestelde Visie op control;
  - Herontwerp en implementatie strategische herinrichting Grondbedrijf.
- Aan de Visie op control wordt nog gewerkt. Control gaat over sturing & beheersing en raakt daarmee vele verantwoordelijkheden. Er is gekozen voor zorgvuldigheid in het proces door verantwoordelijken te betrekken in plaats van snelheid.

Voor het herontwerp van de strategische herinrichting Grondbedrijf is de verkenningsfase in september 2018 afgerond, waarna in 2018 verder vorm is gegeven aan de doorontwikkeling van het grondbedrijf (waaronder herontwerp werkprocessen). Begin 2019 is een kwartiermaker gestart met doorontwikkeling, borging processen, uitwerking strategische visie en uitwerking structurele inhoud van deze taak. Medio 2019 wordt deze rol definitief (structureel) ingevuld.

Aan de overige acties die in het raadsvoorstel worden genoemd wordt gewerkt. Het audit committee wordt geïnformeerd over meer gedetailleerde voortgang.

Omgevingswet

De Omgevingswet treedt op 1 januari 2021 in werking. De Omgevingswet vervangt tientallen wetten en ministeriële regelingen die belangrijk zijn voor de leefomgeving. Ook hierbij streven we naar een laagdrempelige, integrale dienstverlening en één loket. Uit de impactanalyse zien we dat naast een herinrichting van onze werkprocessen, een aanpassing van werkwijzen en gedrag nodig is. Er is een integrale beoordeling nodig (op het gebied van veiligheid, gezondheid, milieu en dergelijke) waarbij we de proceduretijd in de meeste gevallen fors moeten verkorten. In 2018:

- Heeft de raad de omgevingsvisie The Next City vastgesteld;
- Zijn we gestart met de pilot Omgevingsplan Woldwijk (Ten Boer), waarvoor we een omgevingsplan maken met een zo'n minimaal mogelijk aantal regels. Hierbij sluiten we aan op de gemeentelijke visie voor dit gebied;
- Zijn diverse werkprocessen, inclusief serviceformules, uitgewerkt. Voorbeelden zijn de processen vergunningverlening en toezicht.

Interne organisatie

Gemeentelijk vastgoed

Om breed te kunnen sturen op ons vastgoed hebben we ons gemeentelijk vastgoed gebundeld in één vastgoedorganisatie. Om dit te kunnen realiseren hebben we in juli 2018 een reorganisatieplan vastgesteld. Daarnaast is in 2018 gestart met het werken met meerjarenonderhoudsplanningen om het planmatig onderhoud van de vastgoedportefeuille beter te organiseren. Ook is ingezet op verdere professionalisering via inzet van ICT ten aanzien van huurders- en gebruikersadministratie en het structureren en ordenen van projectmanagement en klant-/opdrachtgever relaties.

In november heeft de gemeenteraad de financiële verordening gewijzigd (met terugwerkende kracht 1 januari 2018). Hiermee is besloten tot introductie van restwaarde voor vastgoed met een maatschappelijke functie, één en ander ter uitvoering van een door de gemeenteraad geformuleerde financiële taakstelling.

Activiteit gericht werken

Voor een integraal werkende organisatie is kennisdeling en elkaar ontmoeten onontbeerlijk. Dit faciliteren we door onze kantoren geschikt te maken voor Activiteit Gericht Werken. Daarbij is niet iedereen meer

gebonden aan een vaste werkplek. Door een juiste ondersteuning op het gebied van ICT, flexibele werkplekinrichting, samenwerking en afstemming met collega's kunnen onze medewerkers met focus aan de slag.

Ontwikkelingen

We werken steeds meer samen met andere (maatschappelijke) organisaties. Daarbij willen we niet meer alle taken zelf uitvoeren en maken we gebruik van de kennis van de markt.

Noordelijk Belasting kantoor

Op 1 januari 2018 is het Noordelijk Belastingkantoor van start gegaan. In het NBK zijn alle belastingheffing- en invorderingstaken van de gemeente Groningen en de waterschappen Noorderzijlvest, Hunze en Aa's en Wetterskip Fryslân samengevoegd. De gemeente en de drie waterschappen zijn zowel eigenaar als opdrachtgever. De ambitie van het Noordelijk Belastingkantoor is om uit te groeien tot een efficiënt en kwalitatief hoogwaardig belastingkantoor. In het eerste jaar heeft het Noordelijk Belastingkantoor te maken gehad met aanloopproblemen. Besloten is om Berenschot onderzoek te laten doen naar de bestaande risico's en de problemen waar het Noordelijk Belastingkantoor in de toekomst mee te maken kan krijgen. Het onderzoek richt zich onder andere op de bedrijfsvoering en de organisatiecultuur. Aan het einde van het eerste kwartaal 2019 verwachten we de resultaten.

Wij-organisatie

Sinds 1 januari 2018 is Stichting WIJ Groningen een zelfstandige organisatie op het snijvlak van welzijn en zorg. Wij Groningen werkt met 11 WIJ-teams (ongeveer 500 mensen) in de Groningse wijken, dicht bij de bewoners. We zijn er voor inwoners van minimaal 9 maanden – 110 jaar. WIJ Groningen ondersteunt en stimuleert de talenten van bewoners en buurten en sociale samenhang in de wijken. WIJ Groningen verzorgt de toegang tot de Wmo en jeugdhulp, doet de casusregie en biedt lichte ondersteuning aan bewoners. WIJ werkt samen met het netwerk in de buurten en wijken. Voorbeelden van innovatieve werkwijzen zijn de samenwerking met het onderwijs (WIJ Onderwijs) en huisartsen (Ondersteuners Jeugd en gezin bij huisartsen). Vanaf 1 januari 2019 zijn in Haren en Ten Boer ook WIJ teams.

Herindeling

In 2018 is gewerkt aan de operationalisering van de herindeling om primair de dienstverlening ongestoord door te laten gaan en de medewerkers alsmede de werkzaamheden van Haren en Ten Boer in te passen. Resultaat was een nagenoeg foutloze start van de nieuwe Gemeente Groningen. Tevens is in de afgelopen periode een begin gemaakt met de harmonisatiefase. De wet Arhi (Algemene regels herindeling) geeft de nieuwe gemeente tot 2 jaar na herindelingsdatum de tijd om in deze fase beleid- en regelgeving van de drie oude gemeenten op elkaar af te stemmen.

Outsourcing ICT

Met de uitbesteding van de ICT willen we de flexibiliteit en het innovatief vermogen verbeteren. Het aanbestedingstraject is afgerond. Het traject om de uitbesteding van het ICT beheer uit te voeren (transitie ICT beheer) is september 2018 gestart, waarbij de sleuteloverdracht gepland is voor half maart 2019.

Prestatie indicatoren

We verantwoordt in dit onderdeel de indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

prestatie indicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018	Landelijk gemiddelde 2017
Apparaatskosten (kosten per inwoner)	872	917	-	987	695
Formatie (fte per 1.000 inwoners)	11,2	11,8	-	11,3	7,5
Bezetting (fte per 1.000 inwoners)	10,8	11,3	-	10,9	6,6
Overhead (% van de totale formatie)	28,2%	27,9%	-	27,5%	30,6%
% betalingen binnen wettelijke termijn	95%	97%	90%	95%	89,1%
% bezwaarprocedures afgehandeld binnen de wettelijke termijn	78%	76%	85%	75%	-
% bezwaarschriften via informele weg	44%	38%	40%	38%	-
% oninbare facturen sociale zekerheid (ten opzichte van totale vorderingen)	-	19%	19%	28%	-
% oninbare facturen belastingen	-	1,10%	1,10%	0,4%	-
% oninbare facturen overig privaatrechtelijk	-	0,60%	0,10%	0,18%	-

Gemeente Groningen heeft veel diensten in eigen beheer. Voorbeelden zijn de milieudienst, sportaccommodaties, de Oosterpoort, de Stadsschouwburg en de GGD. Daardoor zijn onze apparaatskosten hoger dan het landelijk gemiddelde. Dit werkt ook door in de formatie en bezetting. Dat de apparaatskosten een stijging laten zien komt door de grotere inzet op het energieprogramma, de voorbereiding van de uitbesteding van taken en administratieve veranderingen. De verwachting is dat een deel van deze stijging incidenteel is. De effectuering van de uitbesteding van taken leidt tot een daling in de apparaatskosten in komend jaar.

We zien dat we onze betalingen vaker dan gemiddeld binnen de wettelijke termijn doen. Dit komt doordat we hier actief op sturen en onze processen efficiënt hebben ingericht.

De stijging van de oninbare facturen sociale zekerheid heeft te maken met een groot aantal afboekingen in verband met een op schoon actie in 2018.

Dienstbaar aan en samenwerkend met Stadgers, ondernemers en instellingen

We willen een overheid zijn die dienstbaar is aan stadgers, ondernemers en instellingen. Steekwoorden hierbij zijn: vergroting invloed, betrokkenheid, ruimte geven en laten, co-productie, met één been in samenleving, open en transparant, meedenkend, flexibel, actiegericht, professioneel, zichtbaar. We geven samen met anderen invulling aan de doelstellingen.

Dienstverlening naar burgers

Groningen scoort goed op leefbaarheid in wijken en die reputatie willen we hoog houden door meer zeggenschap naar de buurten te brengen. We werken samen met Stadgers en organisaties in de Stad opgave-gericht aan een gebiedsagenda en gebiedsprogramma. Van ons vraagt dit dat we zichtbaar zijn in de wijken, weten wat er speelt, integraal werken en burgerinitiatieven faciliteren. We hebben ook dit jaar weer diverse excursies, wijksafari's, leeractiviteiten en uitwisseling (intern en met andere gemeenten en organisaties)georganiseerd om hier aan te werken.

Met onze communicatie zorgen we dat alle partijen betrokken zijn vanaf het begin van een beleidsproces. Dit doen we met behulp van een omgevingsanalyse en op een manier die past bij de belangen en de behoeften. Om een beeld te krijgen van de activiteiten en projecten die met de Stadgers zijn gerealiseerd verwijzen wij graag naar het magazine 'Groots in Groningen' welke eind 2018 is uitgekomen.

Interne organisatie

Vanuit ons inkoopbeleid dragen we bij aan het versterken van de lokale economie, aan duurzaamheid en aan social return. Het inkoopbeleid is inmiddels geëvalueerd. Met het uitvoeren van het inkoop- en aanbestedingsbeleid hebben we kansen benut en dragen inkoop en aanbestedingen positief bij aan het realiseren van beleidsdoelstellingen. Dit is onder andere terug te zien op lokaal en regionaal inkopen waar onze percentages hoger liggen dan landelijk. De aanbevelingen worden medio dit jaar in het nieuw/herijkt inkoopbeleid meegenomen/opgenomen.

De aanbestedingskalender 2019 staat inmiddels op internet en leveranciers kunnen zich via de leveranciersdatabase (leveranciers-portaal), die ook op internet staat, aanmelden bij de gemeente Groningen. In het inkoopproces hebben we geborgd dat bij een uitraag deze lijst ook doorgenomen wordt. Het manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen is door de portefeuillehouder ondertekend. Aan de concrete invulling wordt in 2019 verder gewerkt.

Duurzaamheid en regionale inkoop zijn speerpunten van ons inkoopbeleid. We scoren dan ook hoger dan landelijk gemiddeld op deze onderwerpen.

Prestatie indicatoren inkoop

We verantwoorden in dit onderdeel de indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

prestatie indicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018	Landelijk gemiddelde
% duurzame inkoop (aanbestedingen >50.000 euro)	100%	100%	100%	100%	65%
% lokale inkoop (binnen gemeente Groningen) - inkoopwaarde besteed bij leveranciers binnen de gemeente ten opzichte van de totale inkoopwaarde	-	44,70%	32,50%	39%	31,5%
% regionale inkoop	-	53,70%	57%	53%	43,4%
percentage aanbestedingen waarin afspraken worden gemaakt over de inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.	-	43,00%	35,00%	35,3%	46,7%

ICT en technologische innovatie

We maken gebruik van veel grote computersystemen met veel data. Deze data kunnen we gebruiken om onze werkwijze te vernieuwen, beleid te ontwikkelen, beter te kunnen sturen en processen efficiënter te maken. Dat vraagt om een betere inzet van de informatietechnologie, (big) data technologie en de ontwikkeling van deskundigheid in het nieuwe vakgebied van data science.

Dienstverlening naar burgers

We nemen deel aan het Europese Interreg VB project "Like! Building a local digital innovation culture". Hierin werken we samen met 5 landen en 10 partners (zowel universiteiten als gemeenten) aan de ontwikkeling van een innovatieve digitale cultuur en slimmere (digitale) dienstverlening. De focus ligt op het aanbieden van informatie aan burgers via (customised) dashboards en het voorspellen van services door middel van data. In 2018 hebben we de Mid-Term Conference georganiseerd waarbij een aantal resultaten van het project zijn gepresenteerd (<https://northsearegion.eu/like/news/mid-term-conference->

[digital-innovation-across-europe-empowering-communities/](#)). Kern waren de vier workshops over digitale innovatiecultuur, chatbots, digitale burgerbetrokkenheid en dashboards.

Interne organisatie

Data analyse en datawarehouse

Een belangrijke voorwaarde voor data analyse is het onttrekken van data uit onze bronsystemen en logisch en eenduidig centraal opslaan (datawarehousing). De geanonimiseerde gegevens worden vervolgens onder meer gebruikt voor managementinformatie, statistieken, onderzoek en voorspellingen. Het datawarehousing (DWH) wordt stapsgewijs uitgebreid en gevuld op basis van de informatiebehoefte bij de directies van de gemeente Groningen. Zo is al veel informatie geleverd, bijvoorbeeld voor de WMO, Jeugdzorg, Zaakgericht werken, Financiën en inkoop. Ons streven is om op termijn alle data die nodig is voor de (structurele) stuurinformatie in het DWH op te nemen.

Data Science

Met Data Science kunnen modellen worden ontwikkeld die voorspellen welk gedrag te verwachten is. Deze informatie kan ondersteunend werken voor de bedrijfsprocessen van de gemeente Groningen om zo efficiënter te werken en onze dienstverlening te verbeteren.

Wij werken hier in samen met de Rijksuniversiteit Groningen en zijn twee projecten uitgevoerd en deels afgerond:

- Fraudedetectie bijstandsuitkering (ter ondersteuning van het handhaving proces);
- Efficiënter, foutieve BRP-registraties opsporen (ter verbetering van de kwaliteit van het BRP).

CBS Urban Data center

De gemeente Groningen heeft de samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in het Urban Data Center (UDC) verlengd voor anderhalf jaar. Het in 2017 opgerichte UDC kan zo ook de komende periode data en kennis leveren over veiligheid, gezondheid, mobiliteit, onderwijs, duurzaamheid en economische ontwikkeling.

Standaardisatie software

We gaan onze software verder standaardiseren en reduceren. We hanteren hierbij uitgangspunten als 'selfservice' en samenwerking met andere organisaties zoals Dimpact. We zetten zoveel mogelijk in op software die als een online dienst wordt aangeboden (Software as a Service (SaaS)). Afgelopen jaar hebben we stappen gezet in de verdere standaardisatie en reductie van ons applicatielandschap. Hierbij onderkennen we dat de markt niet zo snel met oplossingen komt als we zouden willen. Dit maakt dat we onze ambities op dit vlak komend jaar gaan herijken.

Ontwikkelingen

Visie op dienstverlening en digitalisering

Omdat de digitalisering van de samenleving grote invloed heeft op de dienstverlening van de gemeente zijn we in 2018 gestart met de voorbereidingen op een gemeente brede visie op dienstverlening en digitalisering. Door middel van slimme technologie via een gepersonaliseerde, integrale digitale toegang (zogenaamde slimme voorkant) kunnen we onze dienstverlening verbeteren. Hierdoor is in toenemende mate de dienstverlening zonder tussenkomst van een fysieke balie en integraal en hoeven burgers niet langer de gang van het ene loket naar het andere te maken.

Blockchain

We hebben de samenwerking op het gebied van blockchain versterkt. In totaal zijn inmiddels een 7-tal blockchain ontwikkelingen binnen onze organisatie gestart dan wel in voorbereiding. Voorbeelden zijn het verbeteren van samenwerking klant, instanties en GBK en de mogelijkheid onderling (in een blok

woningen)stroom uit te wisselen. Een behaald resultaat is dat er verrekeringen plaatsvinden tussen de gemeente Groningen en de faciliterende instanties van de Stadjerspas. Van andere initiatieven, onder andere verbetering samenwerking klant, instanties en GBK, onderling uitwisselen van stroom hopen we in 2019 de vruchten te gaan plukken.

Informatieveiligheid en privacy

Gemeenten hebben afgesproken de Baseline Informatieveiligheid Gemeenten (BIG) te implementeren. De landelijk afgesproken beveiligingseisen zijn zwaarder dan het huidige niveau. In oktober 2018 is het informatiebeveiligingsbeleid geactualiseerd. In het tweede kwartaal van 2019 wordt deze aangeboden aan de gemeenteraad.

We evalueren onze informatieveiligheid via de Eenduidige Normatiek Single Information Audit (ENSIA). ENSIA heeft tot doel het verantwoordingsproces over informatieveiligheid bij gemeenten verder te professionaliseren. De ENSIA-verantwoording is conform verplichting en planning gereed. In 2018 is voor het eerst een volledige pre-audit uitgevoerd op de beantwoording van alle zelfevaluatievragenlijsten van ENSIA. Daarmee komt een extern getoetst beeld naar voren van de huidige status van informatiebeveiliging binnen de gemeente Groningen. De in dit onderzoek getoetste resultaten van ENSIA vormen de basis voor de BIG-gapanalyse begin 2019, dat zelf weer input vormt voor het informatie-beveiligings(meerjarig)plan dat later in 2019 wordt opgesteld.

Implementatie Algemene Verordening Gegevensbescherming

Met het in werking treden van de AVG per 25 mei 2018 hebben we diverse maatregelen genomen en activiteiten uitgevoerd. De maatregelen bestaan uit het aanstellen van de Functionaris Gegevensbescherming, het vaststellen van het privacy beleid en de ontwikkeling van formats voor verwerkers-overeenkomsten, de methodiek voor het uitvoeren van de gegevens-effectbeoordelingen (de zogenaamde PIA's; privacy impact assessments). Daarnaast is gestart met het opstellen van de registers voor de verwerkingen van de persoonsgegevens en de datalekken. Veel aandacht is er voor het vergroten van het bewustzijn van medewerkers door het organiseren van bijeenkomsten. Hier vragen we ook actief datalekken te melden. Dit zien we terug in het aantal geregistreerde meldingen. Voor betrokkenen die hun rechten willen uitoefenen is een werkwijze afgesproken in analogie met de zogenaamde WOB-procedure. Ook kunnen medewerkers bij een centraal punt (privacy@groningen.nl) terecht voor het oplossen van specifieke problematiek of voor het stellen van algemene vragen.

Prestatie indicatoren privacy

We verantwoorden in dit onderdeel de indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

prestatie indicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018
Aantal jaarlijks geregistreerde meldingen over (mogelijke) datalekken	6	13	≤6	40
Percentage melden (mogelijke) datalekken binnen 72 uur	-	-	-	100%

Mobiliteit, ontwikkeling van de medewerker en diversiteit van de organisatie

Onder het motto “Vernieuwen en versnellen” anticiperen wij de komende jaren op thema’s als mobiliteit, ontwikkeling van medewerkers en leidinggevendend, verjonging van de organisatie en diversiteit. Dit doen we om flexibel en wendbaar te zijn.

We hebben vier ontwikkellijnen voor onze organisatie die in een doorlopend proces de externe en interne opgaven met elkaar verbinden:

1. Van buiten naar binnen: als organisatie weten we voldoende hoe de buitenwereld verandert en hoe we dat dusdanig concreet kunnen maken om er mee aan de slag te gaan
2. Innovatieve werkwijzen en processen: we zijn innovatief genoeg om onze werkwijzen en processen op veranderingen aan te passen
3. Persoonlijk leiderschap: we rusten medewerkers toe zodat zij persoonlijk leiderschap laten zien en in kunnen spelen op veranderingen in werk, rol en loopbaan
4. Effectieve organisatie: we komen tot een bijpassende, adaptieve wijze van organiseren, samenwerken en (be)sturen.
- 5.

Mobiliteit

Een belangrijke uitdaging is om in een moeilijker wordende arbeidsmarktsituatie de nieuwe en huidige medewerkers optimaal inzetbaar te houden. Mobiliteit biedt kansen voor iedereen en betekent 'een leven lang leren'. We willen brede (duurzame) inzetbaarheid realiseren. Dat vereist weten wat je wilt en kunt, kansen zien en creëren, initiatief, zichtbaarheid en lef tonen en de bereidheid om je voortdurend te ontwikkelen en verder te professionaliseren. Ook uitstroom naar buiten is mobiliteit. In een organisatie waarin we taken outsourcen of processen op een andere wijze organiseren, zullen functies wijzigen of verdwijnen. Bewegen moet gewoon zijn en hiervoor nemen we belemmerende factoren weg. We vinden het belangrijk dat de medewerker zelf regie voert. Wij als werkgever faciliteren hierin. Dit hebben we gedaan door onder andere:

- Meer verbinding te zoeken met externe partners, zoals Noorderlink;
- Een nieuwe opzet te maken voor flankerend beleid; het palet aan ondersteuningsmaatregelen voor medewerkers bij een organisatieverandering. Speerpunt hierbij is de zogeheten pre mobiliteitsfase. Bij de eerste tekenen van een toekomstige organisatieverandering wordt de medewerkers de mogelijkheid geboden om zich op die verandering voor te bereiden;
- Een nieuwe opzet te maken van de gesprekkencyclus. Deze wordt digitaal ondersteund door youforce;
- De invulling van de strategische personeelsplanning op te nemen in de jaarlijkse directieplannen;
- Een opleidingsaanbod te maken dat aansluit bij de mobiliteit van medewerkers van krimpfuncties naar groeifuncties;
- Het organiseren van een opleidingsweek.

Ons uitgangspunt blijft het aanstellen van medewerkers bij structureel werk. Een flexibele schil blijft nodig om als organisatie wendbaar te kunnen zijn bij fluctuaties in de hoeveelheid werk, voorzienbare krimp, seizoenswerk of ziektevervangning. Werving vindt in eerste instantie plaats binnen de groep herplaatsers, gevolgd door deelnemers aan de mobiliteitspool. We hebben één punt, Matchpunt, waar vraag en aanbod voor inhuur van zowel in- als externe krachten samenkomen.

Externe inhuur

In 2018 is beleid vastgesteld om meer te sturen op externe inhuur. Als organisatie hebben we externe inhuur beslist nodig, maar het gaat er steeds meer om die bewust in te zetten en af te wegen ten opzichte van andere alternatieven zoals tijdelijke ambtelijke contracten en de interne mobiliteit.

Mobiliteit en externe inhuur zijn opgenomen in de directieplannen en daarmee onderdeel van de sturing in het ritme van de Planning en Control cyclus.

Landelijk zien we dat de externe inhuur fors gestegen is. In de groep 100.000+ gemeenten van 17 % in 2016 naar 20% in 2017. In Groningen hebben we de stijging in 2018 ondanks de economische groei en de krapte op de arbeidsmarkt weten te beperken tot een halve procent. Te weten van 14,9 % naar 15,4% van de gerealiseerde loonsom + externe inhuur.

De totale externe inhuur bedroeg in 2018 36,2 miljoen euro (15,4%). Nog steeds is er een relatief groot aandeel externe inhuur dat te maken heeft met lopende reorganisaties en de outsourcing van ICT. Deze

inhuur is bedoeld om boventaligheid na reorganisatie of outsourcing te voorkomen en flexibel om te kunnen gaan met verandering/nieuwe taken zoals bijvoorbeeld de invoering van de omgevingswet. De externe inhuur bij de directie Informatie & Services vormt een groot deel van de totale inhuur. De externe inhuur bedroeg daar in 2018 10,5 miljoen euro. Dit is bijna 30% van de totale externe inhuur. Een andere directie met een grote externe inhuur is Stadsontwikkeling (7,3 miljoen). Bij Stads-ontwikkeling zijn de gevolgen te merken van het aantrekken van de economie. Vooraf is niet altijd exact in te schatten hoeveel extra capaciteit nodig is. Dit is afhankelijk van het wel/niet doorgaan van grote investeringsprojecten.

De economische ontwikkeling heeft ook haar effect op de arbeidsmarkt. Hierdoor neemt de externe inhuur toe in verband met moeilijk vervulbare vacatures.

Tegelijkertijd zien we een daling van het volume externe inhuur bij de directies Maatschappelijke ontwikkeling en Publieke dienstverlening. De reorganisaties zijn daar afgerond waardoor vacante functies definitief ingevuld konden gaan worden.

Prestatie indicatoren mobiliteit en externe inhuur

We verantwoorden in dit onderdeel de indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

prestatie indicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018	landelijk gemiddelde 2017
Externe inhuur (kosten als % van totale loonsom + totale kosten externen)	15,20%	16,60%	14,90%	15,4%	20%
Instroom – aantal medewerkers in dienst	-	276	-	272	-
Uitstroom – aantal medewerkers uit dienst	-	317	-	260	-
Interne mobiliteit - % medewerkers dat veranderd is van functie of afdeling ten opzichte van het totaal aantal medewerkers aan het begin van het jaar	-	2,10%	-	3,04%	6,9%

Ontwikkeling van de medewerkers

Duurzame inzetbaarheid

Duurzame inzetbaarheid is een belangrijk thema voor zowel de organisatie als de medewerkers zelf. We zorgen dat het punt 'vitaliteit' blijvend op de agenda komt. We hebben hiervoor programma's als Fitoal bij Stadsbeheer en Sport 050, De fitte ambtenaar bij de DMO en Fitoal@iederz uitgevoerd. Deze programma's spelen ook een belangrijke rol binnen onze visie op verzuim "Voorkomen is beter". Ook mantelzorg is hierbinnen een belangrijk thema en we hebben ook dit jaar weer een aantal bijeenkomsten voor de mantelzorgers binnen onze organisatie georganiseerd.

Het is belangrijk dat medewerkers zich blijven ontwikkelen in hun vakgebied of naar een volgende loopbaan stap. Banen 'voor het leven' bestaan niet meer. Rollen en taken veranderen in een snel tempo. Het is zaak voor medewerkers om daarvoor zelf de regie te nemen op hun gezondheid, loopbaan en professionaliteit

Werkbegeleiding

We laten de werkbegeleiding aansluiten bij de organisatieontwikkeling. Daarbij willen we dat verantwoordelijkheden laag in de organisatie worden belegd en leidinggevend aandacht hebben voor ontwikkeling en mobiliteit van de medewerkers. Van belang is dat het goede gesprek wordt gevoerd (kwaliteit) en minder (toetsing van) het aantal gevoerde gesprekken. In het begeleidingsgesprek gaat het over de doelen in onze organisatie, gekoppeld aan concrete, meetbare prestaties van de medewerker en

mobiliteit. Dit wordt gefaciliteerd door middel van de nieuwe gesprekkencyclus die wordt vastgelegd in Youforce. Het verschil ten opzichte van voorgaande jaren is dat het initiatief meer bij de medewerker wordt gelegd.

Medewerkerstevredenheid

In plaats van elke drie jaar een volledig medewerkers-tevredenheidsonderzoek (MTO) te houden, onderzoeken we de medewerkerstevredenheid op een andere manier. Een manier waarmee we sneller en adequater kunnen inspelen op verbeterpunten die zich concern-breed en/of ergens in een afdeling voordoen. Deze nieuwe methode wordt 2019 uitgewerkt.

Verzuim

We hanteren een integrale aanpak van verzuim zodat we gericht kunnen handelen. Groningen wil een vitale organisatie zijn met duurzaam inzetbare medewerkers. We zetten alle activiteiten in samenhang in, waarbij de focus ligt op preventie. Essentieel hierbij is onze regierol als werkgever. De aanbesteding van verzuimmanagement start medio 2019. De stijging in het verzuim is niet toe te wijzen aan één speciale oorzaak. Niet alleen vond er in 2018 een zware griep epidemie plaats, maar ook reorganisaties die langer duren dan gepland kunnen volgens de bedrijfsarts leiden tot meer verzuim. Het gebruik van de verzuimregistratie in Youforce is nog niet optimaal.

Eind 2018 hebben we de Visie op verzuim “Voorkomen is beter” vastgesteld. Preventie is een belangrijk uitgangspunt binnen het verzuim. Immers, niet ziek worden is altijd beter. De visie vormt de basis van verzuimbeleid, dat we in 2019 zullen opstellen. We besteden in dit kader aandacht aan de “BRAVO”-onderdelen. BRAVO staat voor Bewegen, Roken, Alcohol, Voeding en Ontspanning. Door middel van trainingen, themawekken, workshops, individuele coaching en teamcoaching besteden we aandacht aan de psychosociale arbeidsbelasting. Dit doen we thematisch en als maatwerk bij verschillende directies. Rondom de verzuimaanpak hebben we herhalingstrainingen voor leidinggevendenden verzorgd. Dit traject loopt ook in 2019 door.

Prestatie indicatoren ontwikkeling medewerkers

We verantwoorden in dit onderdeel de indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

prestatie indicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018	Landelijk gemiddelde 2017
Uitgaven persoonlijke ontwikkeling per medewerker x 1 euro	1.574	1021	-	1040	-
Medewerkerstevredenheidscijfer gemeentebreed (MTO)	-	-	7	nvt	7,2
Ziekteverzuim	6,70%	5,30%	5,60%	5,9%	5,3
Meldingsfrequentie	1,2	0,9	1,1	0,99	0,9

Ontwikkeling van de leidinggevendenden

We hechten belang aan persoonlijk leiderschap. Onze leidinggevendenden hebben een voorbeeldfunctie. De Groninger Managersboost - een leiderschapstraject voor leidinggevendenden - legt hier de nadruk op. Effectief samenwerken, ‘van buiten naar binnen’ en innovatie van werkprocessen zijn belangrijke thema’s. De wijze waarop we het traject vormgeven staat model voor de gewenste leiderschapstijl: resultaat gericht, coachend, leren van elkaar en zelfsturend.

Verjonging

Vanwege de bijdrage die jongeren leveren aan vernieuwing, staat verjonging van onze organisatie voorop. Dit jaar hebben we weer meer stagiaires en trainees aan ons weten te binden dan in 2017. Ons percentage medewerkers onder de 35 jaar is met 3,1% gestegen. Hiermee zitten we ook boven het landelijk gemiddelde. Eind 2018 is overeenstemming bereikt over een nieuwe Generatiepact. Hierdoor verwachten we nog meer ruimte te hebben gecreëerd om jongeren aan te nemen.

Prestatie indicatoren verjonging

We verantwoorden in dit onderdeel de indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

prestatie indicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018	Landelijk gemiddelde 2017
Aantal stagiaires en trainees	-	229	250	269	-
% medewerkers onder 35 jaar	-	8,2%	-	11,30%	9%

Diversiteit

We vinden het belangrijk dat het personeelsbestand van de gemeente een afspiegeling van de maatschappij is. Om dit te bereiken hebben we binnen onze gemeente verschillende trajecten lopen:

- Het inzetten van allochtonenpool waar werkzoekenden met een niet-westerse achtergrond zich voor kunnen aanmelden. Zij krijgen voorrang bij het solliciteren boven externe kandidaten. Dit jaar hebben we 5 mensen geplaatst;
- Het aanbieden van in ieder geval vijf taalstages voor vluchtelingen;
- We hebben 11 mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt geplaatst in afspraakbanen;
- We blijven de aanpak die we hebben ontwikkeld om, daar waar krimp of groei in de organisatie aan de orde is, tijdig medewerkers naar andere functies te begeleiden, gebruiken;
- We blijven de initiatieven voortzetten die moeten leiden tot een hoger percentage vrouwen op sleutelposities, zoals trainingen over genderdiversiteit en aandacht voor de formulering in de vacatureteksten.

Prestatie indicatoren diversiteit

We verantwoorden in dit onderdeel de indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

prestatie indicator(en)	Behaald 2016	Behaald 2017	Beoogd 2018	Behaald 2018	Landelijk gemiddelde 2017
Aantal mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt geplaatst in een afspraakbaan	36	10	10	11	-
% vrouwen in leidinggevende posities	-	36,30%	-	36,4%	39,1%

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

We hebben jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen zoals wachtgeld, pensioenen van huidig en voormalig personeel (zoals oud-wethouders en burgemeesters). Deze kosten moeten we jaarlijks meenemen bij het opstellen van de begroting. Als we onverwachte uitgaven hebben, dan maken we hier een voorziening voor.

Wachtgelden (oude verplichtingen) en pensioenen ambtenaren

De verplichtingen aan ambtenaren worden jaarlijks op basis van de in- en uitstroom becijferd. Omdat de jaarlijkse lasten nagenoeg gelijk blijven, nemen we de lasten mee in de begroting en hoeven we geen voorziening te treffen.

WW-conforme uitkeringen en bovenwettelijke WW-uitkeringen (vervangen wachtgeld)

Sinds 1 januari 2001 kunnen ambtenaren aanspraak maken op een bovenwettelijke WW-conforme uitkering voor de duur van de werkloosheid. Sinds 1 juli 2008 zijn de uitkeringen qua duur en hoogte versoerd, dit geldt dus bij ontslagen van na die periode. In 2018 is er geen stijging van deze kosten geweest. Deze kosten nemen we mee in de post voormalig personeel gemeente Groningen.

Appa -uitkeringen (Wachtgeld) en pensioenen wethouders

De jaarlijks soms aanzienlijke fluctuatie in verplichtingen door mogelijke (tussentijdse) wethouder-wisselingen is een belangrijke wegingsfactor voor pensioenen en wachtgeld wethouders. Het betreft verder wisselingen binnen een relatief kleine groep; de jaarlijkse schommelingen in de verplichtingen in verband met pensioenen en Appa – uitkeringen/wachtgeld van wethouders kunnen aanzienlijk zijn. Daar de pensioenen van de wethouders na 2007 zijn verzekerd hebben wij hiervoor geen voorziening gevormd; de jaarlijkse pensioenpremies worden als last in de exploitatie verantwoord. Voor pensioenen van voor 2007 is wel een voorziening ingesteld.

De gerealiseerde wachtgeld/Appa uitkeringen in het kader van de Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers zijn als kosten meegenomen in de begroting 2018.

Als gevolg van de herindeling per januari 2019 gaan meer ex- wethouders gebruik maken van de Appa uitkeringen en worden de pensioenlasten verhoogd.

Opgebouwde vakantierechten

Als gevolg van de invoering van het Individueel Keuzebudget per 1 januari 2016 is de wijze waarop het vakantiegeld ten laste van de exploitatie wordt gebracht veranderd. Vanaf 1 januari 2017 wordt al het in een jaar opgebouwde vakantiegeld in hetzelfde jaar uitbetaald. Dit betekent dat het volledige bedrag in 2018 is gerealiseerd.

Levensloopregeling

De levensloopregeling biedt mogelijkheden om voor (onbetaald) verlof te sparen. Uitgangspunt is dat de deelnemer zelf spaart voor het verlof. De werkgever dient aan elke medewerker (ook niet-deelnemers aan de levensloopregeling) jaarlijks een "levensloopbijdrage" uit te betalen, ten bedrage van 1,5% van het geldende jaarsalaris, met een minimum van 400 euro. De kosten van deze bijdrage zijn constant en worden als kosten in de begroting geraamd. In 2018 is dit een van de bronnen van het Individueel Keuzebudget. De levensloopregeling is beëindigd per 01-01-2012. Werknemers die op 31-12-2011 3.000 euro of meer hadden opgebouwd kunnen tot aan het einde van het dienstverband gebruik blijven maken van de levensloopregeling.

Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA)

De gemeente Groningen is per 1 januari 2008 eigenrisicodragers geworden in het kader van de regeling Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA). Hiertoe is besloten omdat de instroom van medewerkers in de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) in de gemeente Groningen laag is. De uitvoering van de WGA is vervolgens in 2008 door ons zelf ter hand genomen. Door het eigenrisicodragerschap mogen we, indien er hoge instroom in de WGA plaats vindt, de helft van de WGA-lasten verhalen op de werknemers. In 2015 is besloten dat er tot 2020 geen verhaal in het kader van de WGA op de werknemers plaatsvindt omdat de lasten van de bijdrage zeer gering zijn. De lasten van bijdrage zijn laag, komen zelden voor en zijn om die reden in de exploitatie opgenomen.

Verlofstuwmeer

Verlofstuwmeren ontstaan door niet opgenomen verlofuren van ambtenaren jaar in jaar uit mee te nemen naar het volgende jaar. De financiële gevolgen van het toekennen en opnemen van verlof moeten gerekend worden tot de jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen. Vanwege de omvang van onze organisatie mogen zulke verplichtingen beschouwd worden als van een jaarlijks vergelijkbaar volume. Hierdoor hoeven we hier geen voorziening in te stellen. Eind 2018 is er aangegeven dat het wettelijk verlof 2016 en 2017, conform de regelgeving, wat niet opgenomen is in 2018, per 1 januari 2019 vervalft. Er waren drie uitzonderingen hierop, die men moest aangeven als zij van toepassing waren.

Deregulering en vernieuwing werkwijze en processen

We willen als overheid betere dienstverlening: transparanter, doelmatiger, doeltreffender en sneller. Daarbij willen we meer ruimte geven aan inwoners en ondernemers die initiatieven willen ontplooiën. Het realiseren van nieuwe, directere omgangsvormen met inwoners, instellingen en bedrijven is soms net zo belangrijk als het wegnemen van onnodige regels. Innovaties in de beleidsvorming en de uitvoering spelen eveneens een belangrijke rol, in relatie met een mede daarop gerichte organisatie ontwikkeling (houding en gedrag).

We hebben de afgelopen jaren op uiteenlopende beleidsterreinen initiatieven in voorbereiding gehad of in uitvoering, zoals de herziening van het welstandsbeleid en het terrassenbeleid. We werkten met beleidsexperimenten die regulering met zich meebrachten, bijvoorbeeld in de sfeer van de sociale zekerheid. Ook hebben we experimenten opgezet in het vergroten van de lokale democratie in een aantal gemeentelijke wijken.

Voortzetting van wat er in gang is gezet, vormde voor het vervolg de kern. Daarbij legden we de focus op vier pijlers: de (toekomstige) Omgevingswet, vernieuwingen in het sociaal domein, heldere informatie en brieven aan de burgers en digitalisering/snelle toegang tot en verwerking van gegevens.

De digitalisering van de samenleving heeft samen met de veranderende interactie met burgers en de grotere rol van data in de uitvoering van gemeentelijke taken een grote impact op de gemeente. Digitalisering maakt integrale en efficiëntere dienstverlening mogelijk en is daarmee een belangrijke voorwaarde voor het realiseren van onze doelstellingen onder meer in het sociaal domein (kanteling) en het ruimtelijke domein (zoals de Omgevingswet).

Op welke wijze willen we onze burgers in de toekomst bedienen, via welke kanalen, ketens en technische mogelijkheden, van wie is de informatie en data, hoe gaan we om met data analyse; dat zijn vragen die we gemeentebreed zullen moeten beantwoorden. We hebben in 2018 de voorbereidingen getroffen voor een visie op dienstverlening en digitalisering. In 2018 hebben we binnen het klantcontactcentrum (KCC) digitalisering al gebruikt met als doel betere en snellere dienstverlening te realiseren, zoals het gebruik van Chatboxen. Met de invoering van I Burgerzaken hebben we een portal gecreëerd waarmee self service voor burgers mogelijk is; burgers kunnen zelf online een huwelijk boeken, afspraken maken met burgerzaken, afschriften aanvragen e.d.

Vooruitlopend op deze visie, werken we in 2018 al concreet samen met vier andere grote steden aan een frontoffice voor de toekomst. Dit deden we met eindgebruikers en inwoners op een zestal beleidsthema's binnen het sociaal domein (zoals het GON en ondersteuning minima met kinderen). We zullen deze vanaf 2019 successievelijk in gebruik nemen.

Een belangrijk uitgangspunt van onze dienstverlening is heldere informatie en brieven aan burgers. Ook in 2018 hebben we hierop maatregelen ondernomen zowel in de achterkant (uitvoering audits en treffen van

verbetermaatregelen) als aan de voorkant van het proces (door middel van het verhogen van het bewustzijn bij onze medewerkers via diverse kanalen).

Jaarrekening 2018

Hoofdstuk 1. Financieel beeld

Het resultaat voor bestemming over 2018 bedraagt 40,0 miljoen euro positief. Dit resultaat bestaat uit diverse afwijkingen die in de rekening per programma zijn toegelicht. De belangrijkste resultaten betreffen:

Bedragen x 1.000 euro	Rekening 2018
Actualisatie nominale compensatie	0,8
BTW comp fonds	1,2
Gemeentefonds	17,8
Bezuinigingen	-5,6
Bezuinigingen Restwaarde	-1,2
Saldo financieringsfunctie	0,3
Bussiness Case Outsourcing	1,1
Dividenden	0,5
Organisatie ontwikkelkosten	-1,0
Bedrijfsvoering	-1,9
Herindeling	-0,9
Flankerend beleid	-0,5
Frictiekosten	-3,4
Extra Beleid	7,1
Gebiedsgericht werken	2,2
OZB	2,1
Bouwleges	2,7
Renovatie Simon van Hasseltschool	0,8
Onderwijshuisvesting	0,7
Parkeerbedrijf	1,7
Grond	11,2
SIF	3,9
Intensiveringsmiddelen duurzaamheid	-0,5
Plankosten externe projecten	0,4
Rente bekleemde reserve kap lasten	0,4
Akkoord van Groningen	0,3
Logiesbelasting	0,6
Precario belasting	0,5
Veiligheidsregio	0,6
Groot onderhoud openbare ruimte	1,8
Dotatie voorziening oh graven	-2,8
Bedrijfsafval	0,7
WMO	-3,4
Tekort Jeugd	-8,4
Innovatiemiddelen Jeugd	0,6
Afwikkeling Subsidies	2,0
Maatschappelijke Opvang	0,4
Kansenbeleid	0,7
Schuldhelpverlening	0,9

Bijzondere bijstand	-0,3
BUIG	1,0
Transitievergoeding SW	0,5
Verhoogde Asielinstroom	1,4
WIJ	-0,3
WIZ	1,6
Overig	1,5
Eindtotaal	40,0

TOELICHTING

Actualisatie nominale compensatie (V 815 duizend euro)

De nominale ontwikkelingen (loon- en prijsontwikkelingen) stellen we ten opzichte van de begroting bij. De loonkosten nemen in 2018 met 0,3 procent af vanwege een sociale lastenmutatie. Op basis van ramingen van het CPB verwachten wij voor 2018 een toename van de prijsontwikkeling van 0,2 procent. Daarnaast is nog sprake van een nacalculatie over 2016. Het totale voordeel komt daarmee op 815 duizend euro.

BTW compensatiefonds (V 1,2 miljoen euro)

In 2018 is een aantal langlopende suppleties, die zijn ingediend over voorgaande jaren, door de belastingdienst beschikt. Aangezien per saldo btw is teruggevorderd, wordt deze suppletie uitgekeerd inclusief rente. Hierdoor ontstaat een voordeel van 149 duizend euro. Ook wordt jaarlijks het mengpercentage in de BTW herrekend. Deze wordt op nihil begroot, maar levert dit jaar een voordeel op van 92 duizend euro. Tenslotte zijn aan het eind van het jaar enkele grotere projecten in de riolering afgerond. Dit komt omdat we vorig jaar een aantal projecten hebben doorgeschoven. Het blijkt dat sanering van riolering niet elk jaar een gelijkmatige omvang heeft. Per saldo is 973 duizend euro meer aan BTW ten laste van de riolering geboekt dan was begroot. Deze last vormt een even grote opbrengst uit BTW Compensatiefonds.

Gemeentefonds (V 17,8 miljoen euro)

Het resultaat op de algemene uitkering gemeentefonds bedraagt 17,8 miljoen voordelig. Het voordelige resultaat betreft de optelsom van een aantal afwijkingen waarvan de grootste componenten hierna worden toegelicht. Het grootste deel van het resultaat betreft middelen die uit de decembercirculaire gemeentefonds, we ontvangen hierdoor 21,8 miljoen euro meer dan was begroot. De decentralisatie-uitkering 'voorziening knelpunten sociaal domein' (stropenpot sociaal domein) is hiervan met 13,7 miljoen euro de grootste. Daarnaast is er sprake van een lager accres van ongeveer 3 miljoen euro. Een aantal overige voor- en nadelen tellen op tot een nadeel van 1 miljoen euro. In programma 13 is een uitgebreide toelichting op de algemene uitkering opgenomen.

Bezuinigingen (N 6,8 miljoen euro)

In de begroting 2018 zijn dekkingsbronnen opgenomen van 13,4 miljoen euro. Daarvan is 6,7 miljoen euro gerealiseerd. Dat betekent dat we over de bezuinigingen in 2018 een nadelig resultaat hebben van 6,8 miljoen euro. Daarvan heeft 3,7 miljoen euro betrekking op de organisatie en 3,1 miljoen euro op bestuurlijke bezuinigingen. Een uitgebreide toelichting op de bezuinigingen is opgenomen in overzicht 17 van de gemeenterekening 2018.

Saldo financieringsfunctie (V 327 duizend euro)

Korte mismatchfinanciering (V 383 duizend euro)

In 2018 bedroeg de korte mismatch benutting 75,7 miljoen euro. Het rentevoordeel daarbij bedraagt 1,133 miljoen euro. Dit voordeel ontstaat doordat het rentetarief voor langlopende leningen is begroot op 1,50%,

terwijl de korte rentetarieven onder de nul procent liggen. Van het rentevoordeel is in de begroting reeds 750 duizend euro ingeboekt. Het netto voordeel bedraagt 383 duizend euro.

Rente kort vermogen (V 486 duizend euro)

Er is gemiddeld voor 58,5 miljoen euro aan kasgeldleningen aangetrokken. Doordat de korte rente onder de nul procent ligt ontvangen we in totaal 486 duizend euro.

Overig Treasury (V 5 duizend euro)

In 2018 hebben we gemiddeld voor 52,3 miljoen euro aan nieuwe consolidatieleningen afgesloten. Doordat we die leningen tegen gunstige tarieven hebben afgesloten, ontstaat er ten opzichte van de begroting een voordeel van 361 duizend euro. Aan geldmakelaars hebben we bij het afsluiten van leningen in totaal 174 duizend euro aan provisiekosten betaald. Deze kosten zijn afhankelijk van de hele looptijd van de bemiddelde lening, maar worden vooraf betaald. Nacalculatie van de Grex-rente leidt tot een nadeel van 157 duizend euro. De overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van 25 duizend euro.

Aanpassing rentepercentages (N 547 duizend euro)

In het verleden zijn er voor diverse activa interne rente tarieven gehanteerd die hoger of lager waren dan het rente-omslagpercentage. Het is conform het BBV echter alleen toegestaan om afwijkende percentages te hanteren, indien sprake is van afzonderlijk aangetrokken leningen (projectfinanciering). Aanpassing naar het hanteren van het rente-omslagpercentage leidt tot lagere rentelasten op het inhoudelijke programma en tot een nadeel op de financieringsfunctie van 547 duizend euro.

Business case Outsourcing ICT (V 1,1 miljoen euro)

De business case outsourcing is een meerjarig project. Door verschuivingen tussen jaren kunnen op jaarbasis afwijkingen ontstaan. Vanuit voorgaande jaren is sprake van een nadeel ten opzichte van de ingeboekte bezuinigingen. Tegenover deze nadelen staat dat in 2018 minder aan projectuitgaven werd besteed. Daarnaast heeft er een vrijval plaatsgevonden van de voorziening welke in 2017 is gevormd. Per saldo resulteert dit in een overschot van 1,1 miljoen euro.

Dividenden (V 529 duizend euro)

Op de dividenduitkeringen valt een voordeel van 529 duizend euro te noteren. Er is in totaal 2,066 miljoen euro aan dividend ontvangen. Van Enexis (1,044 miljoen euro) en BNG (833 duizend euro) zijn hogere bedragen ontvangen dan geraamd, terwijl er 189 duizend euro aan dividendbelasting over 2017 is terugontvangen. Er was in de begroting rekening gehouden met een ontvangst van 1,537 miljoen euro.

Organisatie ontwikkelingskosten en opleidingen (N 1,0 miljoen euro)

Binnen de organisatie zijn door diverse interne en externe ontwikkelingen 284 duizend euro extra lasten voor de organisatie ontwikkelingskosten ontstaan. Een voorbeeld hiervan is ontwikkelprogramma SSC "fit voor de toekomst". Daarbij is er ook meer geïnvesteerd in opleidingen voor het personeel. Hier zijn 707 duizend euro aan hogere lasten gerealiseerd.

Bedrijfsvoering (N 1,9 miljoen euro)

Bij een aantal onderdelen in de organisatie is er een afwijking in de lasten van de bedrijfsvoering, met name op personeelskosten. Per saldo geeft dit 1,9 miljoen euro aan hogere lasten. Dit wordt veroorzaakt door het uitvoeren van extra taken die niet waren begroot. Dit betreft grotendeels de bedrijfsvoering binnen de uitvoerende directies als gevolg van een grotere vraag naar ondersteuning die niet kon worden doorbelast. Deze ondersteuning wordt deels ingezet met extern personeel, omdat dit tijdelijke taken betreffen.

Gemeentelijke herindeling (N 931 duizend euro)

In april 2018 vond definitieve besluitvorming in Tweede, en in juli in Eerste Kamer plaats over de

herindeling per 1 januari 2019. Daardoor was er slechts een zeer korte periode voor het uitvoeren van de noodzakelijke herindelingswerkzaamheden. Ter dekking van de herindelingskosten stelt BZK in de periode 2017-2022 middelen ter beschikking. Vanwege de korte doorlooptijd lopen deze te ontvangen rijksbijdragen niet gelijk op met de te maken kosten. Hierdoor laten de huidige prognoses ten opzichte van de reeds ontvangen gelden in 2018 een tekort zien van ongeveer 1,2 miljoen euro. Binnen Haren en Ten Boer zijn de uitgaven voor de herindeling in 2018 gezamenlijk 0,3 miljoen euro lager geweest dan de beschikbare financiering. Deze middelen zijn toegevoegd aan de gemeentelijke herindeling om de gezamenlijke uitgaven te dekken. Het resterende tekort van 931 duizend euro wordt in de periode 2019-2022 uit resterende rijksbijdragen gedekt.

Flankerend beleid (N 528 duizend euro)

De besteding uit flankerend beleid kan van tijd tot tijd fluctueren. Dit jaar is er voor 1,1 miljoen euro een beroep op het budget gedaan. Voor een groot deel (ca 980 duizend euro) betreft het medewerkers in het kader van de ICT outsourcing. In totaal betekent dit een nadeel van 528 duizend euro.

Frictiekosten (N 3,4 miljoen euro)

Het tekort op de frictiekosten bedraagt voor 2018 3,4 miljoen euro. Dit wordt veroorzaakt door een tekort op de exploitatie van 2,0 miljoen euro voor reorganisaties. Daarnaast zijn er voor overige maatregelen een beroep gedaan op dit budget voor 0,5 miljoen euro en heeft er een dotatie aan de voorziening frictiekosten plaatsgevonden van 0,9 miljoen euro.

Extra Beleid (V 7,1 miljoen euro)

Jaarlijks ontstaat in de rekening een resultaat onder beschikbare middelen omdat extra beleid niet (geheel) wordt uitgegeven. In principe dienen de beschikbare incidentele middelen extra beleid binnen twee jaar te worden besteed. Het voordeel op vrijval van incidenteel beleid bedraagt in 2018 5,1 miljoen euro en betreft:

Omschrijving (Bedragen x 1.000 euro)	Bedrag	V ? N
Suikerfabriekterrein	115	V
Noordelijk Scheepvaartmuseum	54	V
Interne plankosten zuidelijke ringweg	160	V
Groot onderhoud kinderboerderijen	-110	V
Extra trainees	275	V
Noordelijk belastingkantoor	343	V
Grenscorrectie Meerstad	12	V
Subsidie uitvoeringskosten SW	233	V
BUIG	374	V
Structurele kapitaallasten ruilmiddelen	750	V
Schoonmaak sportaccomodaties	45	V
Profesionalisering evenementen	50	V
Interne verzelfstandiging Oosterpoort	65	V
Vezelfstandiging CBK	226	V
Interne plankosten zuidelijke ringweg	200	V
Uitvoering Watervisie	156	V
Uitvoering taken omgevingslawaaï	55	V
Gladheid gele stenen	74	V
Frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160	V
Uitbreiding formatie ombudsman	26	V
Gebiedsgericht werken	1.383	V
Strategische positionering	136	V
Revitalisering Stadhuis	342	V

	5.124	V
--	-------	---

Daarnaast is er sprake van incidentele vrijval van structureel beschikbaar gesteld extra beleid. In 2018 is 3,9 miljoen euro van het structureel beschikbaar beleid niet ingezet. Het gaat om:

Extra beleid			
Bedragen x 1.000 euro	Omschrijving	Bedrag	V/N
Uit 2013	Bereikbaarheid	501	V
Uit 2015	Schuldhulpverlening	70	V
Uit 2015	Intensiveren leren	487	V
Uit 2015	Thema Bewegen	76	V
uit 2015	Thema Verplaatsen	1.047	V
Uit 2015	Thema Wonen	155	V
Uit 2016	Onderhoud papiermolen	96	V
Uit 2016	Extra kleedkamers sportpark Corpus den Hoorn	34	V
Uit 2016	Bouw sportcentrum Europapark	300	V
Uit 2017	Thema Verrijken	50	V
uit 2018	Collectieve zorgverzekering	45	V
Uit 2018	Onderhoud Oosterpoort	535	V
Uit 2018	Spaarregeling Ringwegen	431	V
Uit 2018	Energieaanpak gebouwen	90	V
Uit 2018	Omgevingsdienst Groningen	33	V
		3.950	V

De vrijval Extra Beleid telt in totaal op tot 9,074 miljoen euro. Een aantal van bovenstaande posten zijn nauw verbonden met andere resultaten en derhalve in de toelichting op het resultaat daar mee genomen. Het gaat daarbij om de post Gebiedsgericht werken, deze post is opgenomen in de toelichting op het totale resultaat bij Gebiedsgericht werken. De vrijval Collectieve zorgverzekering hoort bij de Bijzondere Bijstand. Tot slot is het bedrag dat gespaard wordt voor ringwegen opgenomen in de toelichting op het resultaat SIF. Deze posten tellen op tot 1,9 miljoen euro. Onder de toelichting op Extra Beleid resteert dan 7,145 miljoen euro.

Gebiedsgericht werken (V 2.2 miljoen euro)

Doorlopende exploitatie projecten gebiedszaken (V 706 duizend euro)

Middelen voor door de raad als meerjarig aangemerkte projecten blijven beschikbaar gedurende de looptijd van het project. Voor 2018 gaat het om de resterende middelen voor de projecten Buurtaccommodatie Oosterparkwijk (320 duizend euro), Heerdenaanpak (209 duizend euro) en Coöperatieve wijkraad (177 duizend euro). In 2018 zijn deze projecten nog niet volledig afgewikkeld.

Middelen uitvoering gebiedsprogramma (V 1,383 miljoen euro)

De uitvoering van het gebiedsprogramma doen we samen met de burgers en andere belanghebbenden in de wijk. Voor een zorgvuldig participatieproces is in de notitie "één integraal afwegingsmoment" een bestedingstermijn van 2 jaar vastgesteld door de raad. In 2018 is 1,383 miljoen euro niet besteed.

Koersdocumenten wijkvernieuwing (V 765 duizend euro)

Met het vaststellen van het uitvoeringsprogramma "Koersdocumenten Wijkvernieuwing" is 1,75 miljoen euro aan middelen vanuit het Stedelijk Investeringsfonds beschikbaar gesteld. Hiervan is 765 duizend euro niet besteed.

Wijkontwikkeling Selwerd (N 696 duizend euro)

In 2018 zijn voor een bedrag van 696 duizend euro aan kosten gemaakt voor de verdere wijkontwikkeling Selwerd. Deze kosten worden ten laste gebracht van de hiervoor geormerkte middelen in het Stedelijk Investerings Fonds.

Overig (V 74 duizend euro)

Diverse overige posten tellen op tot een voordeel van 74 duizend euro.

Onroerendzaakbelasting (V 2,1 miljoen euro)

In 2018 is 65,7 miljoen euro begroot. We hebben 2,1 miljoen euro meer onroerende zaakbelasting ontvangen dan geraamd. De economische waarde van de woningen en bedrijven in de stad valt hoger uit dan ten tijde van de berekening van de tarieven werd voorzien. Op dat moment waren de taxaties van de woningen en bedrijven niet afgerond en voor het niet getaxeerde deel zijn aannames gedaan. In werkelijkheid vallen de taxaties hoger uit. Daarnaast wordt bij de bepaling van de OZB-opbrengst rekening gehouden met een jaarlijkse volumegroei (saldo nieuwbouw en sloop) van 300 duizend euro. Door de huidige economische situatie valt de volumegroei hoger uit. Deze hogere taxatieswaardes en volumegroei leiden in 2018 tot een meeropbrengst van 1,3 miljoen euro en voor de oude jaren 680 duizend euro. Daarnaast valt de leegstand lager uit. Dit leidt tot een voordeel van 130 duizend euro.

Bouwleges (V 2,7 miljoen euro)

In 2018 is een meeropbrengst op de bouwleges gerealiseerd van 2,5 miljoen euro. Deze meeropbrengst is vooral gerealiseerd bij de kleinere bouwaanvragen. Hierbij gaat het om projecten met een omvang van kleiner dan 7 miljoen euro. In totaal bedraagt hiervoor de meeropbrengst 2,1 miljoen euro. Bij de grotere bouwaanvragen in het geval van projecten groter dan 7 miljoen euro, bedraagt deze meeropbrengst 0,4 miljoen euro.

Renovatie Heesterpoort (V 816 duizend euro)

Voor het meerjarig project renovatie Heesterpoort (oude Simon van Hasseltschool) is 1 miljoen euro beschikbaar gesteld, hiervan is 184 duizend euro uitgegeven.

Onderwijshuisvesting (V 679 duizend euro)

Het resultaat bij onderwijshuisvesting van 679 duizend euro bestaat uit onderstaande onderdelen:

Programma onderwijshuisvesting (V 517 duizend euro)

We hebben de wettelijke taak om huisvesting te verzorgen voor scholen in het primair en secundair onderwijs. In dit kader worden aan scholen beschikkingen afgegeven om werkzaamheden uit te voeren aan de schoolgebouwen. Omdat beschikkingen aan de scholen ook gedurende het jaar afgegeven worden zijn de werkzaamheden voor het programma 2018 zijn nog niet volledig uitgevoerd.

Afwaarderingen activa (N 572 duizend euro)

Met de invoering van de restwaarde zijn alle activa kritisch beoordeeld. Activa waarvan geconstateerd is dat deze ten onrechte een boekwaarde hebben zijn afgewaardeerd. Dit geeft een incidenteel nadeel van 572 duizend euro.

Later starten met afschrijven (460 duizend euro)

Door de wijziging van het startmoment van afschrijving op nieuwe investeringen ontstaat een voordeel op de kapitaallasten. Deze stelselwijziging uit de Financiële Verordening 2018 treedt in vanaf 1 januari 2018. Dit betekent dat op een gereedgekomen investering pas op 1 januari van het volgende jaar wordt gestart met afschrijven. In de begroting 2018 was dit effect nog niet doorgevoerd.

Belastingen (V 173 duizend euro)

We hebben minder declaraties ontvangen van schoolbesturen. Dit levert een voordeel op van 370 duizend euro. Daarnaast zijn een aantal aanslagen hoger dan begroot, dit levert een nadeel op van 229 duizend euro. Per saldo resteert een voordeel van 173 duizend euro.

Renteherziening (V 130 duizend euro)

Voor een aantal panden heeft een correctie plaatsgevonden naar het lagere ROP (Rente Omslag Percentage). Dit levert een voordeel op van 130 duizend euro.

Overige voor- en nadelen binnen onderwijshuisvesting tellen op tot een nadeel 29 duizend euro.

Parkeerbedrijf (1,7 miljoen euro)

Het resultaat bij parkeerbedrijf bedraagt 1,7 miljoen euro positief en bestaat uit de volgende onderdelen:

Parkeren (V 1,520 miljoen euro)

Er is sprake van lagere lasten van 580 duizend euro, bestaande uit lagere kapitaallasten in verband met later startmoment afschrijvingen (100 duizend euro), lagere extra inzet stadstoezicht (150 duizend euro) en lagere overige kosten waaronder uitbesteed werk (150 duizend euro). Daarnaast is er sprake van hogere baten van 715 duizend euro, ontstaan door hogere opbrengsten van parkeertickets. Dit als gevolg van een uitbreiding van het betaald parkeren-gebied dat we niet hadden begroot.

Het voordelig resultaat bij de parkeergarages bedraagt 132 duizend euro. In dit resultaat is verwerkt het nadelig effect als gevolg van het op nihil afwaarderen van parkeergarages (400 duizend euro). Dit nadelige effect wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten (275 duizend euro) en lagere overige kosten (260 duizend euro) bij parkeergarages.

Tot slot leiden overige kleinere afwijkingen binnen parkeren tot een voordeel van 93 duizend euro

Fietsparkeren (V 144 duizend euro)

Lagere kosten voor niet planmatig onderhoud en uitbesteed werk veroorzaken een voordelige afwijking voor fietsparkeren. Overige kleinere afwijkingen binnen fiets parkeren tellen op tot een voordeel van 43 duizend euro.

Resultaat Grondzaken (V 11,2 miljoen euro)

Het resultaat op grondzaken bestaat uit meerdere posten:

Grondzaken binnen programma 8.7 Overig Wonen (V 1,015 miljoen euro)

Deze voordelige afwijking ontstaat door hogere erfpachtopbrengsten, verlaging van verliesvoorzieningen op grondexploitaties en winstnemingen.

Grondzaken overig binnen programma 2.4 Overig Economie (V 8,9 miljoen euro).

Het voordelige resultaat op de herziene grondexploitaties in 2018 vormt het belangrijkste bestanddeel van deze voordelige afwijking (4,3 miljoen euro inclusief Grote Markt). Daarnaast leiden (grond-)waarderingseffecten tot een voordeel van 3 miljoen euro. Slotcalculaties leiden tot 0,6 mln. voordeel, rente over de bij de jaarrekening 2018

gevormde reserve Eemskanaalzone leidt tot 0,2 mln. euro voordeel. Tot slot leiden overige resultaten op grond tot voordelen van samen 0,8 mln. euro.

Verkoop diverse kavels (V 1,5 miljoen euro)

In 2018 zijn diverse kavels verkocht die geen onderdeel uitmaken van de grondexploitaties. Hierdoor is een voordelig resultaat gerealiseerd van 1,5 miljoen euro.

De overige voor- en nadelen tellen op tot 0,2 miljoen euro nadelig resultaat. Voor een nadere onderbouwing van bovenstaande resultaten verwijzen wij naar de paragraaf Grondbeleid.

Stedelijk Investerings Fonds (V 3,9 miljoen euro)

Het resultaat Stedelijk Investerings Fonds (SIF) bestaat uit de volgende onderdelen:

Compensatie Boom effect analyse Kemkensberg SIF (V 225 duizend euro)

De compensatie Boom Effect Analyse Kemkensberg wordt tijdelijk toegevoegd aan de reserve SIF en zal worden ingezet ter compensatie elders van groen dat is opgegeven in het kader van dit plan.

Projecten SIF (V 276 duizend euro)

Vanuit de reserve SIF zijn middelen beschikbaar gesteld voor projecten, waaronder de nieuwe huisvesting van het kunstencentrum VRIJDAG. Eind 2018 hebben we deze middelen niet geheel besteed.

Plankosten SIF (V 618 duizend euro)

In 2018 heeft de raad het kader voor het Stedelijk Investeringsfonds (SIF) vastgesteld waarin een aantal gebiedsontwikkelingsprojecten zijn benoemd. Voor deze SIF-projecten maken we ook plankosten. Dit zijn kosten voor planbegeleiding van projecten die niet kunnen worden verrekend en voorbereidende planontwikkelingskosten voordat een project door de raad is vastgesteld.

Eind 2018 valt van het begrote plankostenbudget in dit deelprogramma 618 duizend euro vrij. Dit heeft onder andere te maken met het later in het jaar opstarten of uitstellen van (deel-)projecten.

Uitvoeringsprogramma Binnenstad (V 159 duizend euro)

Het saldo van de vrijval op kapitaallasten en uitvoeringskosten wordt via de reserve SIF gereserveerd voor het uitvoeringsprogramma Binnenstad.

Regeling Ringsparen (V 431 duizend euro)

Samen met de provincie sparen we voor de verbetering van de Noordelijke, Oostelijke en Westelijke Ringweg, in de verhouding 2/7 gemeente en 5/7 provincie. Sinds de jaarschijf 2018 zijn hiervoor vanuit extra beleid structurele middelen beschikbaar.

Middelen verkeersveiligheid (V 550 duizend euro)

In de begroting 2018 hebben we extra middelen gereserveerd uit het Stedelijk Investeringsfonds voor de aanpak van de verkeersveiligheid in onze gemeente. We volgen daarbij drie sporen. nl. de verbetering van objectief aantoonbaar onveilige locaties, samen met bewoners en wijken werken aan veiligheid en het voorkomen van nieuwe onveilige situaties met pro-actief, risico-gestuurd beleid. Eind 2018 valt van deze beschikbare middelen 550 duizend euro vrij.

Plankostenbudget Voorkeursvariant Oosterhamrikzone (V 575 duizend euro)

De raad heeft in juni 2018 besloten 1,05 miljoen euro aanvullende financiële middelen via het Stedelijk Investeringsfonds beschikbaar te stellen voor de dekking van de plankosten Voorkeursvariant Oosterhamrikzone. Van deze middelen resteert eind 2018 575 duizend euro.

Suikerfabriek V (1,3 miljoen euro)

In 2018 is door de raad besloten het gebiedsontwikkelingsproject Suikerfabriek terrein als project binnen het Stedelijk Investeringsfonds (SIF) aan te wijzen. Als uitvloeisel hiervan zijn voor de plankosten ontwikkeling Suikerfabriek terrein middelen vanuit het SIF gereserveerd. Eind 2018 valt hiervan 1,3 miljoen euro vrij.

Project Herinrichting Patrimoniumlocatie (N 232 duizend euro)

Het hier getoonde nadeel van 232 duizend euro op project Herinrichting Patrimoniumlocatie wordt gefinancierd vanuit ISV middelen die in de reserve SIF zijn opgenomen.

Intensiveringsmiddelen duurzaamheid (N 0,5 miljoen euro)

In 2018 is het Groningse kantoor van het Global Centre on Adaptation (GCA) geopend. Het GCA is een mondiaal kenniscentrum dat landen, organisaties en bedrijven ondersteunt met kennis en advies op het gebied van klimaataanpassing. Deze opening ging gepaard met extra uitgaven wat een deel van de overschrijding op de beschikbare intensiveringsmiddelen duurzaamheid verklaart.

Daarnaast hebben we rijksmiddelen ontvangen via de decembercirculaire 2018 voor het programma Innovatieve aanpak energiebesparing (338 duizend euro). Deze middelen hebben we wel besteed maar niet meer in de begroting kunnen verwerken.

Plankosten externe projecten (V 366 duizend euro)

Op de beschikbaar gestelde middelen voor meerjarige projecten resteert 366 duizend euro.

Rente reserve bekleemde reserve kapitaallasten (V 385 duizend euro)

In 2018 is rente vergoed over de bekleemde reserve kapitaallasten (385 duizend euro). Deze rente dient nog te worden toegevoegd aan de reserve omdat nog niet gestart is met de afschrijving van betreffende projecten en het niet toevoegen in de latere jaren tot tekorten zou leiden.

Akkoord van Groningen (V 347 duizend euro)

Voor de uitvoering van het Akkoord van Groningen in 2018 heeft de raad 726 duizend euro beschikbaar gesteld. Dit is inclusief het resultaat van 2017. Daarnaast leveren de kennisinstellingen Rijks Universiteit Groningen, Universitair Medisch Centrum Groningen en Hanzehogeschool Groningen samen ook 500 duizend euro ten behoeve van de campagne City of Talent en andere projecten binnen het Akkoord. In totaal was in 2018 dus 1,226 miljoen euro beschikbaar. Eind 2018 valt van deze begrote middelen 347 duizend euro vrij, waarvan de helft de kennisinstellingen toebehoort.

De belangrijkste oorzaak van deze vrijval houdt verband met de totstandkoming van de hernieuwde strategische agenda (2018-2022). Het proces van totstandkoming nam meer tijd in beslag dan verwacht. Daarnaast is een aantal projecten niet doorgestaan, later in het jaar gestart of uitgesteld.

Logiesbelasting (V 567 duizend euro)

In 2018 zijn de aanslagen 2017 opgelegd. In 2017 zijn er meer overnachtingen geweest dan begroot. Hierdoor vertoont de logiesbelasting een meeropbrengst van 567 duizend euro. Hiervan is 400 duizend euro structureel.

Precariobelasting (V 544 duizend euro)

Het aantal op te leggen precario aanslagen is moeilijk in te schatten en wisselt daardoor van jaar tot jaar. Door de sterk aangetrokken economie zijn er in 2018 hogere baten gerealiseerd dan begroot.

Veiligheidsregio (V 560 duizend euro)

Met name door meevallende opbrengsten is bij de Veiligheidsregio Groningen een positief resultaat ontstaan in 2018 van 1,3 miljoen euro. Het betreffen meevallers zowel in de sfeer van de rijksbijdrage en subsidies als op het gebied van detacheringsofbrengsten door de inzet bij industriële- en externe veiligheid

voor andere Veiligheidsregio's. De Veiligheidsregio Groningen heeft besloten dit resultaat in mindering te brengen op de bijdrage van de deelnemende gemeenten. Dit leidt voor de gemeente Groningen tot een voordeel van 550 duizend euro.

Groot onderhoud openbare ruimte (V 1,8 miljoen euro)

Het resultaat op budgetten groot onderhoud openbare ruimte wordt met name verklaard doordat een deel van de onderhoudsprojecten Wegen pas in 2019 volledig worden opgeleverd (1 miljoen euro). Daarnaast hebben we lagere kapitaallasten als gevolg van vertraging in de uitvoering van het investeringsplan beheer en onderhoud van wegen. In totaal een voordelige afwijking voor groot onderhoudsprojecten Wegen van 1,373 miljoen euro.

Voor de overige groot onderhoudsprojecten zien we een voordelig resultaat omdat een deel van deze projecten pas in het derde en het vierde kwartaal 2018 van start konden gaan - en ook voor een deel in 2019 volledig worden opgeleverd - waardoor de hiervoor begrote middelen deels vrijvallen (418 duizend euro).

Dotatie voorziening onderhoud graven (N 2,8 miljoen euro)

Het afgekochte grafonderhoud loopt via een voorziening. Voor de graven die voor 2018 zijn afgekocht (met een in leven zijnde rechthebbende) bedraagt de onderhoudsverplichting 3,83 miljoen euro in de komende tien jaar. Eind 2018 is de stand van de voorziening 1,078 miljoen euro. Conform voorschriften van het BBV hebben we voorziening aangevuld met een bedrag van 2,752 miljoen euro. Jaarlijks vindt er een onttrekking aan de voorziening plaats ter hoogte van het in dat jaar benodigde onderhoudsbedrag. Daarnaast storten we jaarlijks een bedrag bij voor een (nieuw tiende) jaar. De hoogte van deze jaarlijkse bijstorting wordt elk jaar, bij het opstellen van de begroting, geactualiseerd op basis van gedetailleerde overzichten van al het afgekochte onderhoud.

Bedrijfsafval (V 744 duizend euro)

Het resultaat op de inzameling van bedrijfsafval is voordelig, vooral als gevolg van hogere opbrengsten bij klein gevaarlijk afval (248 duizend euro), bouw- en sloopafval (164 duizend euro) en papier en karton (77 duizend euro). Het resterende voordeel aan de batenkant van 146 duizend euro betreft een optelling van kleinere resultaten op de diverse afvalsoorten. Tegenover deze hogere opbrengsten staan hogere vuilverwerkingslasten (98 duizend euro). Daarnaast leidt de gewijzigde afschrijvingssystematiek tot lagere kapitaallasten (207 duizend euro).

WMO (N 3,4 miljoen euro)

Aan het eind van 2018 bedraagt het totale nadelige resultaat op de WMO 3,4 miljoen euro nadelig. Dit resultaat wordt gevormd door de volgende onderdelen:

Algemene voorzieningen huishoudelijke hulp (V 778 duizend euro)

Het resultaat algemene voorzieningen huishoudelijke hulp bedraagt 778 duizend euro voordelig. Het niveau van de zorgkosten ligt iets lager dan de begroting 2018. Het voordeel wordt voor een groot deel bepaald door een positief na-ijleffect van 2017.

Wmo 18+ Zorg in natura (N 2,4 miljoen euro)

De extra middelen voor de grenscorrectie Meerstad ontvangen we vanaf 2019. In de begroting hebben we rekening gehouden met de ontvangst van deze middelen vanaf 2018. Dit geeft een incidenteel nadeel van 400 duizend euro.

Op basis van de huidige stand van de zorggegevens bedraagt het nadeel van 2,1 miljoen euro. We zien ten opzichte van de begroting zowel een stijging in de aantallen als in de indicatiewaarden. De verzilvering is gestegen naar 69,58 procent. Door het positieve effect van 0,1 miljoen euro van de meicirculaire is per saldo sprake van een nadeel van 2,4 miljoen euro.

Wmo voorzieningen inclusief vervoer (N 546 duizend euro)

De kosten voor het individueel vervoer, hulpmiddelen, scootmobielen en rolstoelen zijn gestegen doordat de tarieven gestegen zijn. De begroting 2018 is hierop wel aangepast, maar de aanpassing blijkt onvoldoende te zijn. Het totale nadeel over 2018 bedraagt 546 duizend euro.

Beschermd wonen (N 1,8 miljoen euro)

Naar aanleiding van het kostprijsonderzoek zijn de tarieven aangepast, deze tariefaanpassing heeft geleid tot een stijging van de kosten voor Zorg In Natura. Daarnaast is het aantal cliënten gestegen. Dit samen heeft geleid tot een stijging van de kosten voor Zorg in Natura tot 49,2 miljoen euro. Hierdoor daalt de geprognosticeerde vrijval voor de Groninger gemeenten naar 5,8 miljoen euro. Hierbij hebben we rekening gehouden met de 1,8 miljoen euro die wij extra vanuit de meicirculaire ontvangen.

Voor de gemeente Groningen betekent dit dat de geprognosticeerde vrijval van 3,8 miljoen euro daalt naar 2,0 miljoen euro. Per saldo een nadeel van 1,8 miljoen euro.

Meerkostenregeling (V 472 duizend euro)

Voor de meerkostenregeling was een budget van 2,1 miljoen euro beschikbaar. Hiervan is 1,6 miljoen daadwerkelijk ingezet. De oorzaak van het verschil is dat de tegemoetkoming vanaf 2018 alleen nog beschikbaar is voor inwoners die kunnen aantonen hogere kosten te hebben gemaakt vanwege chronische ziekte of beperking.

Overige resultaten tellen op tot 127 duizend euro voordelig.

Tekort Jeugd (N 8,4 miljoen euro)

Op de jeugdhulp bedraagt het nadeel 8,4 miljoen euro. De belangrijkste oorzaak is de stijging in de kosten zorg in natura (ZIN), deze kosten zijn 8,8 miljoen euro hoger dan begroot. De bezuiniging die begroot was voor dit onderdeel van 250 duizend euro kon niet gerealiseerd worden. De stijging van de ZIN kosten wordt veroorzaakt door een stijging van de gemiddelde kosten per indicatie en een stijging van het aantal indicaties. Door extra inzet van de RIGG (onder andere in de Taskforce sturing uitgaven jeugdhulp) zijn de uitvoeringskosten 0,2 miljoen hoger dan begroot. Doordat de kosten voor de persoonsgebonden budgetten 0,6 miljoen euro lager zijn dan begroot, is per saldo het tekort op de Jeugd 8,4 miljoen euro.

Innovatiemiddelen Jeugd (V 580 duizend euro)

We hebben een deel van de innovatieactiviteiten bekostigd vanuit rijksmiddelen. Hierdoor houden we op onze gemeentelijke middelen 580 duizend euro over.

Afwikkeling subsidies oude jaren (V 2,0 miljoen euro)

Binnen het sociale domein hebben we, in het kader van Maatschappelijke Kosten en Baten analyse (MKBA), strakker op de verantwoording van subsidies gestuurd. Het totale voordeel bedraagt 2 miljoen euro. Dit voordeel bestaat voor 1,0 miljoen euro uit terugbetaling van subsidie van de MJD in verband met teveel vermogen opgebouwd uit niet bestede subsidies en voor 1 miljoen euro uit overige vrijval subsidies. Dit voordeel wordt ingezet voor de realisatie van de begrote bezuiniging MKBA van 1 miljoen euro.

Maatschappelijke opvang (V 444 duizend euro)

Het resultaat 2018 wordt onder meer veroorzaakt door een voordeel uit afrekening subsidies voorgaande jaren. Daarnaast is het Ministerie van VWS en de VNG overeengekomen dat elk van de 46 regio's voor beschermd wonen en maatschappelijke opvang via de centrumgemeente in 2018 een impuls van 25 duizend euro krijgt voor het organiseren van bestuurlijke samenwerkingsafspraken in de regio (bijvoorbeeld voor het inrichten van een secretarisfunctie of projectleider). Dit bedrag is opgenomen in de decembercirculaire 2018.

Kansenbeleid (V 701 duizend euro)

Binnen het onderwijskansenbeleid ontvangen we rijksmiddelen die we aanvullen met gemeentelijke inzet. Het programma onderwijskansenbeleid is volgens planning uitgevoerd, maar een deel van de gemeentelijke inzet valt ook binnen de kaders van de rijksmiddelen en is ten laste gebracht van vrijvallende rijksmiddelen vanuit voorgaande jaren. Dit levert een incidenteel voordeel op binnen de gemeentelijke inzet.

Schuldhelpverlening (V 913 duizend euro)

Het voordelige resultaat binnen de schuldhelpverlening wordt voor 441 duizend euro veroorzaakt door nog niet ingezette rijksmiddelen. In de mei-circulaire 2018 is er vanuit het rijk extra geld voor de jaren 2018 tot en met 2020 ter beschikking gesteld voor de versterking van het gemeentelijke armoede- en schuldenbeleid.

Deze gelden worden in 2019 voor eurocoaches ingezet.

Daarnaast zijn de opbrengsten 290 duizend euro hoger dan begroot. Dit betreft onder andere hogere opbrengsten van buitengemeenten voor schuldbemiddeling en budgetbeheer, hogere opbrengsten bewindvoering en een detachingsvergoeding en een bijdrage van Menzis voor het project Wanbetalers. Tevens zijn de lasten 180 duizend euro lager, dit wordt onder andere veroorzaakt door een vrijval van de voorziening dubieuze debiteuren, vrijval van kosten betalingsverkeer en vrijval op overige bedrijfsvoeringsbudgetten.

Bijzondere bijstand (N 341 duizend euro)

Individuele en collectieve bijzondere bijstand (N 52 duizend euro)

De nadelige afwijking op de bijzonder bijstand van 52 duizend euro bestaat uit een nadeel op de individuele bijzondere bijstand van 177 duizend euro en een voordeel op de collectieve bijzondere bijstand van 125 duizend euro.

Het nadeel op de individuele bijzonder bijstand wordt veroorzaakt door enerzijds hogere uitgaven voor de maaltijdvoorziening, laptopregeling en anderzijds door het niet realiseren van de besparing op de kosten van beschermingsbewind. Vanaf maart 2018 is het nieuwe beleid in werking getreden en gaan de burgers gefaseerd (over een periode van drie jaar) overstappen van een externe naar de gemeentelijke bewindvoerder. Dit heeft in 2018 nog niet geleid tot een merkbaar financieel voordeel, terwijl bij het samenstellen van de begroting 2018 we uitgegaan zijn van een financieel voordeel van 0,3 miljoen euro. Door een lagere dotatie aan de voorziening dubieuze debiteuren komt het uiteindelijk nadeel op de individuele bijzonder bijstand uit op 177 duizend euro.

Het voordeel op de collectieve bijzondere bijstand wordt vooral veroorzaakt door lagere uitgaven in het kader van individuele studietoelage en lagere uitgaven tegemoetkoming ouderbijdrage schoolgeld.

Individuele Inkomensvoorziening (N 435 duizend euro)

Het resultaat op de individuele inkomensvoorziening is 435 duizend euro nadelig. Dit nadeel wordt veroorzaakt doordat we vanaf 2018 meer klanten ambtshalve de toelage verstrekken in plaats van op aanvraag. Tevens is er een stijging te zien van het aantal mensen dat recht heeft op de toelage. Deze stijging wordt veroorzaakt, doordat het aantal klanten dat langer dan vijf jaar in de bijstand zit groter wordt.

Wet kinderopvang (V 101 duizend euro)

In 2018 hebben we 101 duizend euro minder uitgeven aan vergoedingen voor de Wet Kinderopvang dan begroot. In het verleden hadden we tekorten op deze post. Daarom hebben we het beleid aangepast. We zijn strenger met het toekennen van vergoedingen. Aan de andere kant zoeken we ook naar mogelijkheden om voor bepaalde doelgroepen de toekenning te versoepelen.

Collectieve ziektekostenverzekering (V 45 duizend euro)

In 2018 is er vanuit extra beleid een bedrag van 255 duizend euro structureel beschikbaar gekomen voor de verhoging van de premies collectieve ziektekostenverzekering. Doordat de werkelijke premies iets lager uitvallen is er een incidentele vrijval van 45 duizend euro.

Buig (V 1,0 miljoen euro)

Ten opzichte van de begroting is sprake een voordeel van 1,0 miljoen euro op uitkeringen die onder de BUIG vallen. De uitkeringslasten zijn 3,4 miljoen euro hoger dan begroot. Dit nadeel wordt onder meer veroorzaakt door nominale stijging van uitkeringen, hogere incidentele uitgaven bij eindafrekeningen in december, een stijging van het aantal IOAW-uitkeringen en een afwijking tussen de verwachte en gerealiseerde kosten van de gemiddelde uitkering bij de WWB. Hier tegenover staat een voordelige afwijking door een incidentele vrijval van 2,7 miljoen euro op de voorziening dubieuze debiteuren. Deze vrijval is ontstaan door een andere waarderingssystematiek. Tot slot leidt een beroep op de vangnetregeling in verband met het in 2018 gerealiseerd tekort in 2018 tot een voordeel van 1,7 miljoen euro.

Transitievergoeding SW (V 535 duizend euro)

In het laatste kwartaal 2018 is bekend geworden dat vanaf april 2020 compensatie kan worden geclaimd voor een deel van de transitievergoedingen aan werknemers die 104 weken ziek zijn geweest. Bij deze regeling kan met terugwerkende kracht vanaf 1 juli 2015 compensatie worden aangevraagd bij het UWV. Wij verwachten dat onze claim over de periode 2015-2018 613 duizend euro bedraagt. Het betreft een incidenteel voordeel waarvoor we een vordering op het UWV hebben opgenomen. Daarnaast is in 2018 aan SW medewerkers 78 duizend euro meer transitievergoeding verstrekt dan waarmee rekening was gehouden in de begroting, een incidenteel nadeel. Per saldo resteert een voordeel van 535 duizend euro.

Statushouders (V 1,4 miljoen euro)

Over de periode 2016-2017 resteren incidentele rijksmiddelen verhoogde asielinstroom. Omdat er een vertraging zit in de besteding van de middelen voor inburgering, huisvesting en de begeleiding van statushouders naar onderwijs en/of werk, besteden we deze middelen in 2018 en 2019.

WIJ huisvesting (N 311 duizend euro)

Het beschikbare huisvestingsbudget voor de WIJ was in 2018 ontoereikend. Het nadeel bedraagt 311 duizend euro. Hiervan heeft 185 duizend euro betrekking op kosten waarvan we niet konden voorzien dat deze voor rekening van de gemeente zouden komen. 2018 was een overgangsjaar waarin ervaring met de nieuwe constructie Stichting WIJ is opgedaan. Voor 2019 zijn heldere afspraken gemaakt om deze situatie in de toekomst te voorkomen. De overige 126 duizend euro heeft betrekking op nagekomen kosten 2017 en onvoorziene uitgaven en planvormingskosten huisvesting WIJ.

Werk in Zicht (V 1,6 miljoen euro)

Werk in Zicht (WIZ) is een regionaal samenwerkingsverband voor de arbeidsmarktregio Groningen. Gemeente Groningen is centrumgemeente voor regionale samenwerking en voor de subregio Centraal. Binnen dit samenwerkingsverband worden diverse projecten uitgevoerd. In 2018 zijn niet alle middelen besteed. Omdat het om een regionaal samenwerkingsverband gaat nemen we de resterende middelen van 1,6 miljoen euro mee naar 2019.

Van het voordeel heeft 1,2 miljoen euro betrekking op de uitvoering 1000-banenplan. In 2018 is gewerkt aan de uitwerking en uitvoering van het plan. Niet alle ontvangen middelen zijn besteed in 2018, omdat het project later is gestart in verband met afstemming met alle betrokken partijen en de doorlooptijd van inkoopprocedure.

Het overige voordeel is een optelsom van voordelen op het samenwerkingsverband zelf en diverse projecten te weten: sectorplannen SW organisaties, sluitende aanpak werkzoekende jongeren,

grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling met Duitsland, arbeidsparticipatie mensen met een psychische beperking en Matchen op Werk.

2.3 Afwijkingen ten opzichte van Voortgangsrapportage 2018-II

In Voortgangsrapportage 2018-II (VGR 2018-II) verwachtten we een nadeel van 14 miljoen euro. Daarmee is het rekeningresultaat 2018 ten opzichte van de prognose in de voortgangsrapportage 53,9 miljoen voordeliger.

Het bedrag van 53,9 miljoen euro gerelateerd aan het lastentotaal in de actuele begroting van 995 miljoen euro betekent een afwijking van afgrond 5,0%. Daarmee is deze afwijking op totaalniveau niet meer binnen onze norm (3% van het lastentotaal) voor begrotingsbeheer. Er zijn echter een tweetal grote posten die dit beeld verstoren:

Resultaat grondzaken (V 11,2 miljoen)

Het resultaat op grondzaken is 11,2 miljoen euro positief. Bij de VGR 2018-II was nog geen prognose afgegeven. Onder andere de herzieningen van de grondexploitaties hebben in het vierde kwartaal plaatsgevonden en komen in 2019 in de raad. Winstnemingen en beoordeling verliesvoorzieningen waren pas na het opstellen van de VGR-II goed in beeld en daarmee niet voorzienbaar. Grondzaken was al wel als onzekerheid opgenomen.

Voordeel Gemeentefonds (V 22,4 miljoen)

Het voordeel op het Gemeentefonds ten opzichte van de prognose bedraagt 22,4 miljoen euro, waarvan onder andere de uitkering van de stroppenpot van 13,7 miljoen deel uitmaakt. Dit was als onzekerheid al wel gemeld bij de VGR-II, maar nog niet in de cijfers meegenomen. Daarnaast zijn de uitkomsten van de decembercirculaire ten tijde van het opstellen van de VGR 2018-II nog niet bekend, daarmee is dit resultaat ten opzichte van de prognose niet voorzienbaar.

Als we bovenstaande posten buiten beschouwing laten voor het oordeel over ons begrotingsbeheer, blijven we met 2,5% binnen de norm van 3% van het lastentotaal.

Naast bovengenoemde verschillen lichten we hieronder de verschillen > 500 duizend euro toe.

BTW compensatiefonds (V 1,2 miljoen euro)

In 2018 is een aantal langlopende suppleties, die zijn ingediend over voorgaande jaren, door de belastingdienst beschikt. Ten tijde van het opstellen van de VGR 2018-II was nog niet bekend of de belastingdienst zou instemmen met de ingediende suppleties, dit resultaat was daarmee onvoorzienbaar.

Bezuinigingen (N 2,2 miljoen euro)

Het resultaat op bezuinigingen wijkt 2,2 miljoen nadelig af ten opzichte van de afgegeven prognose van niet gerealiseerde bezuinigingen van 4,6 miljoen euro. Bij het opstellen van de VGR 2018-II was nog niet bekend wat het effect van de invoering van restwaarde op maatschappelijk vastgoed zou zijn. De financiële verordening met daarin de gewijzigde uitgangspunten is vastgesteld in oktober. Wij hebben daarna per gebouw de restwaarde bepaald en de onderhoudsbenadering toegepast. Het effect van 1,2 miljoen euro nadelig resultaat was daarmee onvoorzienbaar ten tijde van het opstellen van VGR 2018-II. Daarnaast zijn er nog een aantal posten waaronder minder gerealiseerde bezuiniging bij Vastgoed van 415 duizend euro ten opzichte van de afgegeven prognose. Wij hadden verwacht dit jaar met de verkoopopbrengst van een aantal gebouwen deze besparing te realiseren. De verkoop is door verschillende oorzaken echter doorgeschoven naar 2019 (deels voorzienbaar). Tot slot nog de besparingen op de eigen organisatie. Het gaat hier vooral om reductie van de personele omvang wat meer tijd kost. Het resultaat is daarom ook 563 duizend euro nadeliger dan in VGR II gemeld (deels voorzienbaar).

Saldo financieringsfunctie (N 556 duizend euro)

In het verleden zijn er voor diverse activa interne rente tarieven gehanteerd die hoger of lager waren dan het rente-omslagpercentage. Het is conform het BBV echter alleen toegestaan om afwijkende percentages te hanteren, indien sprake is van afzonderlijk aangetrokken leningen (projectfinanciering). Aanpassing naar het hanteren van het rente-omslagpercentage leidt tot lagere rentelasten op het inhoudelijke programma en tot een nadeel op de financieringsfunctie van 547 duizend euro. Dit effect hebben we bij de VGR 2018-II niet verwerkt, maar was wel voorzienbaar. Een aantal kleinere posten tellen op tot een nadeel van 9 duizend euro.

Business case Outsourcing ICT (V 1,1 miljoen euro)

De business case outsourcing is een meerjarig project. Door verschuivingen tussen jaren kunnen op jaarbasis afwijkingen ontstaan. De doorrekening hiervan heeft plaatsgevonden na het opstellen van de VGR 2018-II. Dit was wel voorzienbaar.

Organisatie ontwikkelingskosten en opleidingen (N 1,0 miljoen euro)

Het nadeel op organisatieontwikkelkosten en opleidingen van 1,0 miljoen euro is bij de VGR 2018-II niet benoemd, maar was wel voorzienbaar.

Bedrijfsvoering (N 1,3 miljoen euro)

Bij een aantal onderdelen in de organisatie is er een afwijking in de lasten van de bedrijfsvoering. Dit betreft met name personeelskosten. Per saldo geeft dit 1,9 miljoen euro aan hogere lasten, bij de VGR 2018-II gingen we nog uit van een tekort van 621 duizend euro. Bij de rekening is het nadeel becijferd op 1,9 miljoen euro, een extra nadeel van 1,4 miljoen euro. Dit was deels voorzienbaar.

Flankerend beleid (N 528 duizend euro)

De besteding uit flankerend beleid kan van tijd tot tijd fluctueren. Voor een groot deel betreft het medewerkers in het kader van de ICT outsourcing. In totaal betekent dit een nadeel van 528 duizend euro. Bij de VGR 2018-II was nog niet bekend dat het beroep op flankerend beleid vanuit de ICT outsourcing zo hoog zou zijn (deels voorzienbaar).

Frichtiekosten (N 3,4 miljoen euro)

Het nadeel op de frictiekosten was bij de VGR 2018-II niet bekend. De analyse hierop vindt plaats op basis van de einde jaarcijfers. Het resultaat op de frictiekosten is wel voorzienbaar bij de VGR 2018-II.

Extra Beleid (V 4,8 miljoen euro)

Ten tijde van het opstellen van de VGR 2018-II gaat men er vaak vanuit dat het grootste deel van het nog beschikbare extra beleid nog weggezet wordt in het lopende jaar. Dat is echter om uiteenlopende redenen niet het geval geweest. Deels was dit voorzienbaar, bij de VGR 2018-II was een voordeel gemeld van 2,2 miljoen euro, bij de rekening blijkt dit 4,8 miljoen hoger uit te vallen.

Gebiedsgericht werken (V 732 duizend euro)

Bij de VGR 2018-II was een voordeel gemeld van 1,5 miljoen euro. Bij de rekening valt dit 732 duizend euro hoger uit. Het gebiedsprogramma kent een bestedingstermijn van 2 jaar. Het resultaat was deels te voorzien.

OZB (2,1 miljoen euro)

We hebben een opbrengst OZB geraamd in de begroting van 65,7 miljoen euro. De opbrengst was 2,1 miljoen hoger. Ten tijde van de VGR 2018-II waren nog niet alle aanslagen opgelegd en bezwaren afgehandeld. Het extra resultaat was onvoorzienbaar.

Bouwleges (V 2,7 miljoen euro)

Na het opstellen van de VGR 2018-II is het aantal bouwaanvragen fors gestegen, waardoor er een meeropbrengst is gerealiseerd. Daarnaast is er bij de grote projecten een meeropbrengst ontstaan doordat er bouwaanvragen begroot zijn voor 2019, echter toch nog gerealiseerd in 2018. Deze resultaten waren bij de VGR 2018-II niet voorzienbaar.

Onderwijshuisvesting (V 559 duizend euro)

De gemeente heeft een wettelijke taak om huisvesting te verzorgen voor scholen in het primair en secundair onderwijs. In dit kader worden aan scholen beschikkingen afgegeven om werkzaamheden uit te voeren aan de schoolgebouwen. De werkzaamheden voor het programma 2018 zijn nog niet volledig uitgevoerd. Dit was bij het opstellen van de VGR 2018-II deels voorzienbaar.

Parkeerbedrijf (V 1,7 miljoen euro)

Het resultaat in 2018 ontstaat voornamelijk bij straatparkeren. Ten tijde van het opstellen van de VGR 2018-II was er nog geen goed beeld van dit resultaat, dit was echter wel voorzienbaar.

SIF (V 3,9 miljoen euro)

Projecten die vanuit het Stedelijk investeringsfonds gefinancierd worden kennen vaak een langere doorlooptijd. In de betreffende deelprogramma's worden deze resultaten toegelicht. Een overzicht van de totale bestedingen is opgenomen in de jaarrekening (overzicht 11). Bij de VGR 2018-II is al een deel naar de reserve teruggeboekt, doorrekening heeft daarna bij het opstellen van de jaarrekening plaatsgevonden. Daarmee was dit deels voorzienbaar bij de VGR 2018-II.

Intensiveringsmiddelen duurzaamheid (N 0,5 miljoen euro)

Bij de VGR 2018-II was geen prognose afgegeven. Naast het ontstane tekort vanwege extra uitgaven voor de opening van het Global Centre on Adaptation hebben we rijksmiddelen ontvangen via de decembercirculaire 2018 voor het programma Innovatieve aanpak energiebesparing. Deze middelen hebben we wel besteed maar niet meer in de begroting kunnen verwerken. Dit resultaat was deels niet voorzienbaar.

Groot onderhoud openbare ruimte (V 541 duizend euro)

Het resultaat op budgetten groot onderhoud openbare ruimte van 1,8 miljoen euro wordt met name veroorzaakt doordat diverse projecten die zijn gepland voor 2018 voor een deel niet (geheel) zijn uitgevoerd in 2018. Bij de VGR 2018-II is een resultaat gemeld van 1,3 miljoen euro. Dit resultaat was deels wel voorzienbaar.

Dotatie voorziening onderhoud graven (N 2,7 miljoen euro)

Conform BBV regels hebben we een voorziening onderhoud graven gevormd. Doorrekening van de benodigde hoogte hiervan heeft plaatsgevonden in het 4^e kwartaal. Dit was wel voorzienbaar ten tijde van het opstellen van de VGR 2018-II.

Bedrijfsafval (V 744 duizend euro)

Bij VGR 2018-II was op basis van peildatum juni 2018 nog niet te voorzien of met name de stijging van de opbrengsten zich conform 2017 zou ontwikkelen. Er is daarom gekozen om nog geen prognose af te geven. Daarnaast was het exacte bedrag van de vrijval kapitaallasten op Bedrijfsafval nog niet helder en daarom niet meegenomen in de prognose.

WMO (V 518 duizend euro)

Het totale resultaat op de WMO bedraagt 3,4 miljoen euro nadelig. Bij de VGR 2018-II is een prognose

afgegeven van een nadeel van 3,9 miljoen euro. Het rekeningresultaat is daarmee 518 duizend euro verbeterd ten opzichte van de prognose, dit was niet voorzienbaar.

Kansenbeleid (V 701 duizend euro)

Binnen het onderwijskansenbeleid ontvangen we rijksmiddelen die we aanvullen met gemeentelijke inzet. Het programma onderwijskansenbeleid is volgens planning uitgevoerd, maar een deel van de gemeentelijke inzet valt ook binnen de kaders van de rijksmiddelen en is ten laste gebracht van vrijvallende rijksmiddelen vanuit voorgaande jaren. Dit levert een incidenteel voordeel op binnen de gemeentelijke inzet. Dit voordeel was ten tijde van het opstellen van de VGR 2018-II nog niet becijferd, wel voorzienbaar.

Schuldhelpverlening (V 913 duizend euro)

Het voordelige resultaat binnen de schuldhelpverlening wordt voor 441 duizend euro veroorzaakt door nog niet ingezette rijksmiddelen die via de meicirculaire 2018 beschikbaar zijn gekomen. Daarnaast zijn de opbrengsten 290 duizend euro hoger dan begroot. Dit resultaat was ten tijde van het opstellen van de VGR 2018-II nog niet becijferd, wel voorzienbaar.

Bijzondere bijstand (V 508 duizend euro)

Bij de VGR 2018-II was een prognose afgegeven van een nadeel van 849 duizend euro. Het rekeningresultaat van 341 duizend euro nadelig pakt daarmee 508 duizend euro positiever uit. Het resultaat bestaat uit een aantal posten welke bij de VGR 2018-II niet voorzienbaar waren.

BUIG (V 2,5 miljoen euro)

Ten opzichte van de VGR 2018-II valt het resultaat op de BUIG 2,5 miljoen voordeliger uit. Dit wordt voornamelijk verklaard uit de incidentele vrijval op de voorziening dubieuze debiteuren die bij VGR 2018-II nog niet bekend was (2,7 miljoen euro voordeel), het beroep op de vangnetuitkering dat hoger uitpakt dan verwacht (0,8 miljoen euro voordeel) en hogere uitgaven bij eindafrekeningen in december dan voorzien (0,8 miljoen euro nadeel). Daarmee was het resultaat deels voorzienbaar.

Statushouders (V 815 duizend euro)

Door vertraging in de afhandeling en opbouw van de inburgering, huisvesting en de begeleiding van statushouders naar onderwijs en/of werk is een groot deel van de middelen dat hiervoor bestemd is, dit jaar niet ingezet. Eind dit jaar is het programma VAS afgebouwd en vindt de ondersteuning aan statushouders in de lijn bij DMO en bij Werk plaats. Eind 2018 is het coördinatiepunt bij Werk van start gegaan. Bij de VGR 2018-II was een resultaat afgegeven van 600 duizend euro voordelig, het rekeningresultaat pakt 815 duizend euro voordeliger uit. Dit was deels voorzienbaar.

Werk in Zicht (V 1,6 miljoen euro)

Van het voordeel heeft 1,2 miljoen euro betrekking op de uitvoering 1000-banenplan. Het overige voordeel is een optelsom van voordelen op het samenwerkingsverband zelf en diverse projecten. Bij de VGR 2018-II is geen prognose afgegeven. Dit resultaat was voor ongeveer de helft voorzienbaar, maar niet gemeld bij de VGR. De andere helft was niet voorzienbaar en is het gevolg van de vertraging in de uitvoering van het 1000-banenplan.

Hoofdstuk 2. Investerings- en financieringsstaat

In 2018 is, exclusief grondexploitatie, voor 93,4 miljoen euro geïnvesteerd. Hier gaan wij nader in op die investeringen in relatie tot de daarvoor beschikbaar gestelde kredieten. De basis hiervoor is bijlage 4 Overzicht Investerings. De investeringen in grondexploitatie worden in staat P van de rekening toegelicht.

Bij de restant kredieten oude jaren is 8,5 miljoen euro bijgekomen ten opzichte van de jaarrekening 2018. Bij 3 kredieten zijn er correcties geweest in de uitgaven voorgaande jaren:

Correctie uitgave 2016 Gresco en Vierverlaten: naar nu blijkt is er in 2016 is een uitgave van 372 duizend euro dubbel verantwoord dit is in 2018 hersteld. In 2017 is een uitgave van 20 duizend euro per abuis vergeten mee te nemen ook dit is in 2018 hersteld.

Een 2-tal projecten waarvoor in 2017 al een krediet beschikbaar was gesteld maar nog niet in het overzicht verantwoording investeringen was opgenomen hebben we alsnog opgenomen, het gaat om de volgende kredieten:

- Herziene exploitatiebegroting Paddepoel Zuidoost, grijs en groen 5.6 miljoen euro;
- Suikerunie 2,5 miljoen euro.

Een laatste correctie is dat in 2017 een krediet als afgesloten werd beschouwd maar in 2018 zijn er alsnog uitgaven geweest op het krediet, als gevolg hiervan hebben we het krediet weer toegevoegd. Het betreft:

- LTC Hoogkerk tennisbaan 20 jr. 1 duizend euro.

Samenvattend:

Correctie restantkrediet begin 2018	
Eindstand jaarrekening 2017	318,700
correctie Gresco	0,203
correctie Vierverlaten	0,169
Mooi extra post NL locatie	-0,020
	5,589
Suikerunie	2,547
LTC Hoogkerk tennisbaan	0,001
Nieuw begin stand 1-1-2018	327,189

Overzicht 4 Investerings kan als volgt worden samengevat:

Bedragen x 1 miljoen euro	
Beschikbare kredieten	
Restant kredieten oude jaren	327,2
In 2018 nieuw gevoteerde kredieten	159,7
Totaal beschikbaar aan kredieten	486,9
Investerings in 2018 (--/--)	93,2
Saldo van afgesloten Kredieten (-/-)	7,1
Restantkredieten over naar 2019	386,6

Begin 2018 stond voor 327,2 miljoen euro aan kredieten open uit voorgaande jaren. In 2018 stelde de raad voor 159,7 miljoen euro aan nieuwe kredieten beschikbaar. In totaal was daardoor in 2018 voor 486,9 miljoen euro aan investeringskredieten beschikbaar. Met deze kredieten is in 2018 voor 93,2 miljoen euro

aan investeringen verricht. Bij in 2018 afgesloten kredieten is per saldo voor 7,1 miljoen euro aan onderschrijvingen geweest. Als uitkomst staat daardoor eind 2018 nog voor 387,0 miljoen euro aan kredieten open die overgaan naar 2019 om in 2019 of latere jaren afgewikkeld te worden. Dit beeld wordt hieronder verder toegelicht.

Openstaande kredieten begin 2018

Begin 2018 stond voor 327,2 miljoen euro aan kredieten open uit 2017 of oudere jaren. Deze vallen als volgt onder te verdelen.

Restantkredieten voorgaande jaren	
Stadsontwikkeling	244,6
Vastgoedbedrijf	37,5
Stadsbeheer	33,8
Sport 050	4,0
Oosterpoort/Stadsschouburg	2,7
Overig	4,6
Totaal	327,2

De 244,6 miljoen euro eind 2017 openstaande kredieten bij Stadsontwikkeling betreft onder andere:

- 104,2 miljoen euro Grote Markt;
- 29,4 miljoen euro voor Groningen Spoorzone Fiets;
- 14,2 miljoen euro Post NL-locatie;
- 11 miljoen euro HOV-maatregelen netwerkanalyse Groningen-Assen;
- 10,8 miljoen euro Sporthal Europapark;
- 7,0 miljoen euro Transferium Hoogkerk.

De 37,5 miljoen euro voor vastgoedbedrijf betreft onder andere:

- 3,6 miljoen euro Gresco jaarkrediet;
- 2,5 miljoen euro MFA De Wijert;
- 2,3 miljoen euro Nieuwbouw Borgmanschool;
- 2,3 miljoen euro Onderwijshuisvesting S.J. Boumaschool;
- 1,9 miljoen euro Nieuwbouw Tamarisk.

Bij de 33,8 miljoen euro bij Stadsbeheer gaat het om:

- 18,9 miljoen euro kredieten voor sanering riolering;
- 5,7 miljoen euro verleggen riolering aanpak ringweg Zuid;
- 5,0 miljoen euro krediet voor vervangingsinvesteringen in de openbare ruimte;
- 4,0 miljoen euro kredieten voor vervangingsinvesteringen in materieel.
- 0,1 miljoen euro afstandsbedieningen bruggen.

De 4,0 miljoen euro bij Sport 050 betreft:

- 2,3 miljoen euro voorbereidingskrediet Papiermolen;
- 1,7 miljoen euro renovatie en vervanging diverse sportvelden.

De 2,7 miljoen euro bij Oosterpoort/Stadsschouburg betreft restantkredieten vervangingsinvesteringen.

De 4,6 miljoen euro Overig betreft onder andere:

- 4,2 miljoen euro restantkredieten voor ICT-investeringen;
- 0,3 miljoen euro Paslezers WIJ Teams.

Nieuwe kredieten

In 2018 voteerde de raad, exclusief grondexploitaties, voor 159,7 miljoen euro aan nieuwe kredieten. Deze vallen als volgt onder te verdelen.

Nieuwe kredieten	
Stadsontwikkeling	86,2
Vastgoedbedrijf	36,8
Stadsbeheer	26,2
Sport 050	6,9
Oosterpoort/Stadsschouwburg	0,8
Overig	2,8
Totaal	159,7

De 86,2 miljoen euro nieuw krediet bij Stadsontwikkeling betreft onder andere:

- 39,8 miljoen euro Basisscope ARZ ;
- 13,7 miljoen euro Zernikelaan (voorheen onderdeel van krediet GREX Zernike;
- 12,2 miljoen euro Ondertunneling Paterswoldseweg en aanverwante werkzaamheden (ESGL).

De 36,8 miljoen euro nieuwe krediet bij Vastgoedbedrijf betreft onder andere:

- 9,2 miljoen euro Meerstad Groene Wei Tersluis School;
- 3,5 miljoen euro Onderwijshuisvesting;
- 4,3 miljoen euro Vensterschool Borgmanschool Oosterparkwijk.

De 26,2 miljoen euro bij Stadsbeheer betreft onder andere:

- 8,8 miljoen euro voor het rioleringsprogramma 2018;
- 7,8 miljoen euro voor vervangingsinvesteringen in het materieel en wagenpark;
- 6,5 miljoen euro voor vervangingsinvesteringen in de openbare ruimte.

De 6,9 miljoen euro bij Sport 050 betreft voornamelijk:

- 4,9 miljoen euro verschillende kredieten voor voornamelijk vervanging van kunstgrasvelden.
- 1,1 miljoen euro bijdrage voor herbouw sportaccommodatie Het Noorden

De 0,8 miljoen euro bij Oosterpoort en Stadschouwburg betreft:

- 0,6 miljoen euro vervangingsinvesteringen bedrijfsmiddelen;
- 0,2 miljoen euro plan van aanpak Oosterpoort OPSB.

De 2,8 miljoen euro overig bestaat onder andere uit:

- 1,9 miljoen euro routine investeringen voor ICT, huisvesting en lederz;
- 0,9 miljoen euro vervanging mobiele telefoons.

Investeringen.

Met al deze kredieten is in 2018 voor 93,2 miljoen euro geïnvesteerd. Deze vallen als volgt onder te verdelen.

Investerings 2018	
Stadsontwikkeling	54,6
Stadsbeheer	22,3
Vastgoedbedrijf	10,0
Sport 050	3,2
Oosterpoort/Stadsschouwburg	1,1
Overig	2,0
Totaal	93,2

De 54,6 miljoen euro investeringen bij Stadsontwikkeling betreft voornamelijk de volgende projecten:

- 26,2 miljoen euro voor Grote Markt;
- 10,0 miljoen euro Sporthal Europapark;
- 3,1 miljoen euro voor Binnenstadvisie Bestemming Binnenstad;
- 2,3 miljoen euro voor Suikerunie;
- 1,8 miljoen euro voor projecten Fietsstrategie.

De 22,3 miljoen euro aan investeringen bij Stadsbeheer betreft onder andere:

- 12,0 miljoen euro aan investeringen in riolering;
- 4,6 miljoen euro aan vervangingsinvesteringen in de openbare ruimte;
- 3,8 miljoen euro vervangingsinvesteringen voor voertuigen en materieel.

De 10,0 miljoen euro investeringen bij Vastgoedbedrijf betreft onder andere:

- 4,6 miljoen euro voor diverse onderwijsgebouwen
- 2,0 miljoen euro voor Gresco;
- 1,6 miljoen euro voor Plan van aanpak Oosterpoort - OPSB;
- 1,3 miljoen euro voor Reitdiep-college.

De investeringen van 3,2 miljoen euro bij Sport 050 betreft:

- 1,7 miljoen euro voor Papiermolen;
- 1,5 miljoen euro voor vervanging/renovatie diverse sportvelden.

De 1,1 miljoen euro investeringen bij Oosterpoort/Stadsschouwburg betref:

- 0,8 miljoen euro vervangingsinvesteringen;
- 0,3 miljoen euro plan van aanpak Oosterpoort – OPSB.

De 2,0 miljoen investeringen bij overig betref:

- 1,2 miljoen euro vervangingsinvesteringen;
- 0,8 miljoen euro vervanging mobiele telefoons.

Restantkredieten, over te boeken naar 2019

Investeringsprojecten strekken zich vaak over langere perioden uit en kredieten kennen daardoor vaak een looptijd van meerdere jaren. Om een beeld te geven van de looptijden van kredieten wordt in het Overzicht Investeringsprojecten ook de tijdsplanning van het krediet vermeld. Dat is het jaar waarin het krediet is toegekend tot en met het verwachte jaar van de financiële afwikkeling. Te zien valt dat sommige kredieten looptijden hebben van wel acht tot tien jaar. Gedurende die jaren blijven kredieten dus openstaan. Verder is het zo dat

het overgrote deel van de in enig jaar (nieuw) verstrekte kredieten pas in de loop van dat jaar beschikbaar wordt gesteld. Zelfs tot in december worden door uw raad kredieten gevoteerd. Van de door de raad in enig jaar gevoteerde kredieten gaat dan ook meestal het overgrote deel als restantkrediet over naar het volgende jaar. Eind 2018 stond 386,6 miljoen euro aan restantkredieten open.

Restantkredieten eind 2018	
Stadsontwikkeling	271,4
Stadsbeheer	37,6
Vastgoedbedrijf	62,6
Sport 050	7,3
Oosterpoort/Stadsschouwburg	2,3
Overig	5,4
Totaal	386,6

De 271,4 miljoen euro eind 2018 openstaande kredieten bij Stadsontwikkeling betreft onder andere:

- 78,0 miljoen euro Grote Markt;
- 39,8 miljoen euro Basisscope ARZ
- 29,4 miljoen euro voor Groningen Spoorzone Fiets;
- 12,9 miljoen euro Post NL-locatie;
- 12,2 miljoen euro Ondertunneling Paterswoldseweg;
- 10,5 miljoen euro HOV-maatregelen netwerkanalyse Groningen-Assen;

Bij de 37,6 miljoen euro bij Stadsbeheer betreft het onder andere:

- 15,8 miljoen euro kredieten voor sanering riolering;
- 8,0 miljoen euro kredieten voor vervangingsinvesteringen in materieel;
- 6,9 miljoen euro krediet voor vervangingsinvesteringen in de openbare ruimte;
- 4,6 miljoen euro verleggen riolering aanpak ringweg Zuid;

De 62,6 miljoen euro voor vastgoedbedrijf betreft onder andere:

- 11,1 miljoen euro MFA De Wijert;
- 9,2 miljoen euro Meerstad Groene Wei Tersluis School;
- 6,7 miljoen euro Vensterschool Borgmanschool Oosterparkwijk;
- 6,4 miljoen euro Borgmanschool Ebbingekwartier;
- 6,2 miljoen euro Nieuwbouw huisvesting culturele instellingen Ebbingekwartier.

De 7,3 miljoen euro bij Sport 050 betreft:

- 1,0 miljoen euro Herbouw sportaccommodatie Het Noorden;
- 5,7 miljoen euro renovatie en vervanging diverse sportvelden.
- 0,6 miljoen euro voorbereidingskrediet Papiermolen

De 2,3 miljoen euro bij Oosterpoort/Stadsschouwburg betreft:

- 2,1 miljoen euro restantkredieten vervangingsinvesteringen;
- 0,2 miljoen euro Plan van aanpak Oosterpoort - OPSB

De 5,4 miljoen euro Overig betreft onder andere:

- 4,2 miljoen euro restantkredieten voor vervangingsinvesteringen;
- 0,8 miljoen euro vervanging mobiele telefoons
- 0,4 miljoen euro Paslezers WIJ Teams.

Kredietoverschrijdingen

Eind 2018 is er sprake van een viertal kredietoverschrijdingen. Het betreft onderstaande projecten:

- *LTC Hoogkerk Tennisbaan(5 duizend euro)*: Hiervoor dient een extra krediet te worden aangevraagd. De jaarlijkse kapitaallasten voor de totale investering van 197 duizend euro bedragen 13,8 duizend euro. Dit valt binnen het reeds beschikbare budget voor kapitaallasten van 14 duizend euro. Wij willen in juni 2019 de raad voorstellen het krediet met 5 duizend euro te verhogen.
- *Maatregelen Atoomweg – hoendiep(49 duizend euro)* : Het oorspronkelijke plan was het aanpakken van de fietspaden langs het Hoendiep om de veiligheid te verhogen. Door de toenemende activiteiten op het Suikerunieterrein wordt de oversteek naar de Energieweg steeds vaker gebruikt door fietsers. Fietsers moeten zich hier mengen tussen de auto's wat een onveilige situatie oplevert. Daarom is het plan aangepast om ook daar een veilige oversteek voor fietsers te realiseren. Uiteindelijk heeft dit geleid tot een overschrijding van het krediet met 49 duizend euro. Wij willen in juni 2019 de raad voorstellen om het krediet met 49 duizend euro te verhogen.
- *Reitdiepzone fietspad (309 duizend euro)*: Dit onderdeel maakte deel uit van het complex Reitdiepzone. Hiervoor was een krediet beschikbaar gesteld van 1,3 miljoen euro. Na splitsing MVA-GREX was voor dit onderdeel geen krediet beschikbaar. Wij willen in juni 2019 voorstellen het krediet met 309 duizend euro te verhogen.
- *Van Lenneplaan (40 duizend euro)*: Op 28 september 2016 heeft de raad een uitvoeringskrediet van 450 duizend euro ter beschikking gesteld voor het herinrichtingsplan Van Lenneplaan. Bij de uitvoeringswerkzaamheden ontstond de mogelijkheid om een aantal aanvullende maatregelen direct mee te nemen. Hierdoor is de totale investering voor de herinrichting Van Lenneplaan op 490 duizend euro uitgekomen. Wij willen in juni 2019 de raad voorstellen het krediet met 40 duizend euro te verhogen.

Hoofdstuk 3. Reserves

Verloopoverzicht reserves

Naam reserve (bedragen x 1.000 euro)	Saldo 01-01-2018	Resultaat vorig jaar	Toevoeging	Onttrekking	Saldo 31-12- 2018
Algemene Egalisatiereserve (AE)	44.598	12.174	11.520	37.296	30.996
Extra Beleid	3.627	-711		1.954	962
Regio Specifiek Pakket ZZL	9.400				9.400
Ten Boer	279	358			637
Flankerend beleid	3.351	-331		612	2.408
Bodemsanering	5.225		125	444	4.906
Onderwijshuisvesting	1.722	-32	382	475	1.597
Recreatiegebied Kardinge	547			12	535
Egalisatiereserve Instellingen	151		6.491	5.855	787
Exploitatierisico Forum	2.321				2.321
BSV Paddepoel	19			8	11
Kunstvoorraad CBK	1.647				1.647

Fonds Economische Ontwikkeling	155			55	100
Grondbank	4.273				4.273
Grondzaken	49.518	-443	464	21.227	28.312
Kunst op straat	591			70	521
Parkeren	1.158	1.131	1.825		4.114
Groninger Monumentenfonds	932				932
Stedelijk investeringsfonds	30.290	3.286	18.523	16.532	35.568
Geluid-reducerend asfalt	375			75	300
Forum garage	4.900		700		5.600
Gresco	341	-341			0
Frictiekosten Reorganisatie	6.633	-2.919		3.714	0
WarmteStad	59		1		60
Egalisatiereserve VSD	0		500		500
BR Cofin. Investering	87	314		173	228
BR ESF Subsidie	506	1.832		458	1.880
Hergebruik grond	778				778
Erfpacht	12.888	-261			12.627
Aandelen Essent NV	1.262				1.262
Martiniplaza BV	3.916				3.916
Bovenwijkse infrastructuur gro	2.106	-120			1.986
Esserberg 2014	204			11	193
Nieuwbouw VMBO	1.667			238	1.429
Bijdrage MFA de Wijert	800		300	700	400
BR Kapitaallasten	53.264	-2.271	12.993	28.612	35.373
BR Eemskanaalzone	6.836	1.198			8.034
Br. GrESCo aanp.24 geb	133			8	125
Totaal	256.560	12.864	53.823	118.529	204.719

Hoofdstuk 3.2 Toelichtingen op reserves

omschrijving	Doel	Maximale omvang 31-12-2018	Saldo Toelichting mutaties	Beoordeling niveau
Algemene Egalisatiereserve (AER)	Het opvangen van onvoorziene verliezen op de korte en lange termijn		30.996 Vanuit de primitieve begroting is in totaal 3,058 miljoen euro toegevoegd voor versterking van het weerstandsvermogen. Vanuit de primitieve begroting zijn er ook 3 terug-stortingen gerealiseerd. In verband met de dekking van het tekort BUIG 6,412 miljoen euro, 660 duizend euro inzake de huurverplichting Europaweg en 224 duizend euro met betrekking tot de premiëkorting collectieve verzekering. Ter dekking van in de begroting opgenomen knelpunten is in de primitieve begroting 6,129 miljoen euro aan de AER onttrokken en is er 5,558 miljoen euro onttrokken ten behoefte van het Stedelijk Investeringsfonds. Onttrekkingen zijn er gedaan voor de volgende onderwerpen: voorkeursalternatief Groningen Airport Eelde (5,7 miljoen euro), financiering Bed, Bad en Brood (2,83 miljoen euro), uitwerking motie Driebond en motie Meeroevers (1,862 miljoen euro), renovatie Heesterpoort (1,297 miljoen euro), Koningsdag (700 duizend euro), subsidie Stichting WIJ (500 duizend euro), huisvesting Oosterpoort (300 duizend euro), compensatiepakket Groen en Duurzaamheid Eelde (150 duizend euro) en onderzoek Geothermie Noordwest (80 duizend euro). Toevoegingen zijn er geweest voor vrijval afkoop lening Royal Bank of Scotland (867 duizend euro), aanvulling weerstandsvermogen in verband met Warmtestad (254 duizend euro) en uit meerjarenonderhoudsplan Martiniplaza (45 duizend euro).	Voldoende
Regio Specifiek Pakket ZZL	Bij het vaststellen van de jaarrekening 2008 is de reserve RSP ingesteld. De diverse projecten uit het Regio Specifiek Pakket Zuiderzeelijn (RSP-ZZL) dienen hier uit te worden gefinancierd.		9.400 Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	Voldoende
Ten Boer	Voordelen en nadelen in de samenwerking met Ten Boer worden met deze reserve verrekend.		637 De resultaatbestemming 2017 van 358 duizend euro is verwerkt.	N.v.t.

Flankerend beleid	Herplaatsing medewerkers in het kader van de bezuinigingsoperatie.		2.408	In de primitieve begroting is een onttrekking van 612 duizend euro opgenomen voor de plaatsing van boventallige medewerkers. Daarnaast is de resultaatbestemming 2017 ad 331 nadelig resultaat verwerkt.	Voldoende
EB INB Wijkwethouderschap	Deze reserve dient om middelen die worden ingezet voor het wijkwethouderschap hetgeen onderdeel is van de gemeente brede beweging om meer gebiedsgericht, dichterbij de burger en partijen, te gaan werken		411	In 2017 is een bedrag van 830 duizend euro aan diverse projecten besteed. De resultaatbestemming 2017 van 830 duizend euro is verwerkt in de reserve.	Voldoende
Extra beleid (Ringsparen)	Deze reserve dient voor het opnemen van nog te besteden extra beleidsmiddelen.		354	Vanaf 2017 zijn er nieuwe extra beleidsmiddelen beschikbaar voor ringsparen, waarin de gemeente samen met de provincie middelen beschikbaar stelt voor de ringwegen. In 2017 was 354 duizend euro beschikbaar. Deze middelen hebben we naar aanleiding van de resultaatbestemming 2017 in deze reserve gestort.	Voldoende
Extra beleid (kinderboerderij)	Deze reserve dient voor het opnemen van nog te besteden extra beleidsmiddelen.		197	In deze reserve zat 200 duizend euro ten behoeve van aanpak gladheid gelesten. Dit bedrag is voor het beoogde doel bij de jaarrekening 2017 onttrokken. Daarnaast is bij de jaarrekening 2017 een bedrag gestort van 197 duizend euro ten behoeve van groot onderhoud kinderboerderijen. De kosten hiervoor vielen in 2017 lager uit dan begroot.	Voldoende.
Frictiekosten Reorganisatie	Doel is het dekken van frictiekosten als gevolg van een aantal organisatie wijzigingen.		0	Om de voorziening frictiekosten op niveau te brengen is bij de jaarrekening 2017 een bedrag van 2,919 miljoen euro aan de reserve onttrokken. Om de doorlopende loonkosten van herplaatsers te kunnen dekken was in de primitieve begroting al een onttrekking van 4,262 miljoen euro opgenomen. Hiermee zou de stand van de reserve negatief worden. De begrote onttrekking is daartoe met 548 duizend euro verlaagd. Hiermee komt het saldo van de reserve op nul.	N.v.t.
Bodemsanering	Bestemd voor de kosten van bodemsaneringen die niet uit andere bronnen gefinancierd kunnen worden. Daarnaast is deze reserve specifiek bestemd voor het afdekken van		4.906	In de primitieve begroting wordt jaarlijks een storting van 125 duizend euro opgenomen. Eenzelfde bedrag wordt jaarlijks onttrokken ter dekking van onder andere personele kosten. Verder is er 319 duizend euro onttrokken ten behoeve van de saneringskosten in het kader van vervangingsinvesteringen kunstgras. Dit bedrag zal daartoe in een	Voldoende

	eventuele schadeclaims betreffende in het verleden door de gemeente uitgegeven grond, alsmede claims van het rijk in verband met ongerechtvaardigde verrijking en de slibsanering.			voorziening worden gestort.	
Onderwijshuisvesting	Opvangen van risico's en het mogelijk maken van toekomstige investeringen.	5.000	1.597	Via de primitieve begroting wordt de rente toegevoegd (18 duizend euro). Bij de resultaatbestemming 2017 is besloten om het negatieve resultaat ad 32 duizend euro met de reserve te verrekenen. Voor het programma onderwijshuisvesting is 475 duizend euro aan de reserve onttrokken. Voor de uitwerking motie Driebond en motie Meerrovers is 364 duizend euro toegevoegd.	Voldoende
Recreatiegebied Karding	Deze reserve is voor toekomstige uitgaven voor de herinrichting van het kerngebied van het recreatiegebied Karding.		535	De onttrekking van 12 duizend euro in de primitieve begroting heeft betrekking op de dekking van de kapitaallasten servicegebouw Zilvermeer.	Voldoende.
Egalisatiereserve Instellingen in verband met concernaccres	Betreft de egalisatiereserve die is ontstaan door het niet volledig toevoegen van de van het concern ontvangen indexatie in het betreffende jaar aan het subsidiebudget. Het verschil tussen de aan het subsidiebudget toegevoegde indexatiepercentage en de gemeentelijke compensatie wordt jaarlijks verrekend met deze reserve.		787	Conform de t-2-systematiek is in de primitieve begroting 6,491 miljoen euro toegevoegd en een bedrag van 5,745 miljoen euro onttrokken. Voorts is in verband met bijstelling nominale compensatie in 2018 een bedrag van 110 duizend euro aan de reserve onttrokken.	Voldoende.
Exploitatierisico Forum	Betreft een reserve om de risico's van de exploitatie van het Groninger Forum te dekken, die ontstaan zijn door de verwachte latere opening van het gebouw.	3.500	2.321	Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	Voldoende.
BSV Paddepoel	Deze reserve dient voor de dekking van de kosten aanbouw BSV (Buurt en Speeltuinvereniging	83	11	Jaarlijks wordt 8 duizend euro aan deze reserve onttrokken ten behoeve van de exploitatie van de buurt- en speelvoorziening Paddepoel.	Voldoende.

	Paddepoel).				
Kunstvoorraad CBK	Deze bestemmingsreserve is ingesteld om in geval van schade of verlies van kunstwerken van het Centrum Beeldende Kunst (CBK) de niet verzekerde kosten van herstel van kunstwerken te dekken. Het is kostbaar om de volledige collectie van het Centrum Beeldende Kunst voor alle risico's te verzekeren. Bij "verlies" van de voorraad volstaat het uitgekeerde bedrag niet. Immers, de dan geldende marktwaarde bepaalt de aanschafprijs, de werken zijn verzekerd tegen de toenmalige inkoopprijs. Mocht door andere calamiteiten (zoals waterschade of ongedierte) de collectie onherstelbaar beschadigd raken dan zijn we daarvoor niet verzekerd. Met vaststelling van het collectiebeheersplan is hiervoor een bestemmingsreserve voorraden ingesteld.	2.516	1.647	Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	
Fonds Economische Ontwikkelingen	De middelen worden breed ingezet ter stimulering van de economische ontwikkelingen in de stad.		100	In de primitieve begroting is een onttrekking van 55 duizend euro opgenomen voor de stimulering van economische ontwikkelingen	toereikend
Grondbank	Overeenkomstig besluitvorming is de reserve nodig voor de dekking van risico's en financiering van grondbank-aankopen.		4.273	Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	Voldoende

Grondzaken	Het doel van de bestemmingsreserve Grondzaken is het vormen van een toereikende buffer voor het opvangen van schommelingen op de grondexploitaties. Om de risico's die voortvloeien uit de grondexploitaties in uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties te kwantificeren wordt de boxenrisicomethode gehanteerd.		28.312	In de primitieve begroting zijn de volgende posten opgenomen: een toevoeging van 224 duizend euro aan exploitatieresultaat op de producten Erfpacht en Niet in exploitatie genomen gronden en onttrekkingen voor afboeken kosten plankosten complexen (125 duizend euro), resultaat exploitatie Binnenbezittingen (188 duizend euro), dekking kapitaallasten bovenwijkse voorzieningen Meerstad (4,646 miljoen) en het afboeken van boekwaarde en resultaat op exploitaties strategische gronden (2,5 miljoen euro). Verder is ter dekking van de voeding van het stedelijk investeringsfonds 12 miljoen euro vanuit de primitieve begroting onttrokken. Bij de resultaatbestemming 2017 is besloten om negatief resultaat ad 443 duizend euro met deze reserve te verrekenen. In 2018 zijn er verder onttrekkingen ten behoeve van Financiering Bed, Bad en Brood (948 duizend euro), verbeterprogramma financieel administratieve beheersing (750 duizend euro) en verkenning nieuw muziekcentrum (70 duizend euro). Tenslotte was er, als aanvulling op het weerstandsvermogen, een storting van 240 duizend euro.	Voldoende
Kunst op straat	Financieren van kunst bij nader te bepalen kunstprojecten in de openbare ruimte.		521	Voor de dekking van de in 2018 uit te voeren projecten is een bedrag van 70 duizend euro in de primitieve begroting opgenomen.	Voldoende
Parkeren	Deze reserve dient als egaliseringsreserve voor de resultaten van het parkeerbedrijf		4.114	Bij de rekening 2017 is besloten om het resultaat over dat jaar aan de reserve toe te voegen (1,131 miljoen euro). In de primitieve begroting wordt het begrote resultaat ad 2,285 miljoen euro aan de reserve toegevoegd. Een herverdeling van de budgetten binnen het uitvoeringsprogramma Parkeerbedrijf heeft geleid tot een verlaging van deze begrote storting met 460 duizend euro.	Voldoende
Groninger Monumentenfonds	Deze reserve is gevormd als buffer voor de lening, die verstrekt is aan het Groninger Monumentenfonds.	1.000	932	Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	Voldoende

Stedelijk Investerings Fonds	Reserveren van nog niet uitgegeven rijksmiddelen voor toekomstige projecten.		35.568	Vanuit de primitieve begroting is 17,323 miljoen euro toegevoegd in verband met de uitvoering van projecten in het kader van het stedelijk investeringsfonds. Eveneens vanuit de primitieve begroting is 1 miljoen euro onttrokken ten behoeve van de dekking van de kosten inzake gebiedsgericht werken. Bij de resultaatbestemming van de rekening 2017 is besloten om het resultaat op projecten Stedelijk Investeringsfonds (SIF) ad 3,286 miljoen euro aan de reserve toe te voegen. Voor de volgende onderwerpen zijn in 2018 onttrekkingen geweest: herinrichting Zernikelaan (4,224 miljoen euro), Nieuwbouw Kunstwerf (3,025 miljoen euro), Koersdocumenten Wijkvernieuwing (1,75 miljoen euro), terrein Suikerunie (1,7 miljoen euro), voorkeursvariant Oosterhamrikzone (1,05 miljoen euro), wijkenergieaanpak Aardgasloos (900 duizend euro), Actieplan Energiebesparing bij bedrijven (750 duizend euro), Aanpak Verkeersveiligheid (700 duizend euro), Wijkvernieuwing Selwerd (450 duizend euro), huisvesting Vrijdag (250 duizend euro), Toekomstvisie A+kwartier (233 duizend euro), Groningen Spoorzone (200 duizend euro), Watervisie (150 duizend euro) en Warmtestad (150 duizend euro). Daar stonden 2 toevoegingen van in totaal 1,2 miljoen euro tegenover: 750 duizend euro ten behoeve van Wijkvernieuwing en 450 duizend euro voor plankosten Oosterhamrikzone.	Voldoende
Geluid-reducerend asfalt	Het reserveren van gelden die worden aangewend voor de meerkosten van het onderhoud door middel van geluidswerend asfalt ten opzichte van de gebruikelijke asfaltering.		300	In de primitieve begroting is een onttrekking van 75 duizend euro opgenomen voor de meerkosten op onderhoud door middel van geluidswerend asfalt.	Voldoende
Forum garage	Afdekking risico parkeergarage Forum		5.600	Jaarlijks wordt 700 duizend euro aan deze reserve toegevoegd.	Voldoende
WarmteStad	Betreft een reserve om het risico van het hebben van een rekening courant-verhouding met WarmteStad BV af te dekken		60	In de primitieve begroting is een toevoeging van 1 duizend euro opgenomen.	Voldoende

Egalisatiereserve VSD	Buffer voor het opvangen van schommelingen bij de uitvoering van de WMO en Jeugdzorg		500	Om de eventuele tekorten voor de komende jaren in het sociaal domein deels te compenseren wordt vanuit extra beleid 500 duizend euro aan deze reserve toegevoegd.	
Cofinanciering Investeringsfonds	Deze reserve dient om de noodzakelijke uitbreiding en vervanging van gemeentelijke sportaccommodaties mogelijk te maken en om als gemeente via cofinanciering bij te kunnen dragen aan investeringen van sportverenigingen in sportaccommodatie		228	Vanuit de resultaatbestemming 2017 is een deel van de vrijval kapitaallasten co-investeringsfonds sport aan deze reserve toegevoegd. Het gaat om een bedrag van 314 duizend euro. In de primitieve begroting is een onttrekking van 24 duizend euro opgenomen. Dit betreft de extra structurele exploitatiekosten van de om te vormen velden in het kader van het co-investeringsfonds. Vanaf 2019 worden deze kosten gedekt uit het budget areaaluitbreiding. Verder zijn er in 2018 onttrekkingen gedaan ten behoeve van de herbouw van sportaccommodatie 'Het Noorden' (35 duizend euro) en voor de dekking van gehonoreerde subsidieaanvragen van sportverenigingen (114 duizend euro).	Voldoende
ESF Subsidie	De gemeente Groningen is aangewezen als centrumgemeente voor het aanvragen van ESF-subsidies. De vrijval van de subsidie wordt toegevoegd aan deze reserve en wordt zoveel als mogelijk weer ingezet ter dekking van projecten		1.880	Vanuit de resultaatbestemming 2017 is 1,832 miljoen euro aan de reserve toegevoegd. Voor de bekostiging van het experiment 'Bijstand op maat 2017-2019' is 458 duizend euro onttrokken.	voldoende
Hergebruik grond	Dit is een bijzondere constructie. In december 2017 heeft de raad nog een herziene begroting vastgesteld. Dit werd vroeger altijd als complex (grondexploitatie) beschouwd, maar is dit ten diepste niet. Daarom nu een andere verwerkingswijze. Soms komt er eerder geld binnen, voor de toekomstig te maken kosten wordt deze reserve dan gebruikt. Jaarlijks zal het exploitatieresultaat dan ook moeten worden verrekend met deze reserve.		778	Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	Voldoende

Afkoopsom Erfpacht	Deze reserve dient voor het reserveren van afkoopsommen erfpacht. De ontvangen afkoopsom erfpacht wordt toegevoegd aan deze reserve tot maximaal de waarde van de uitgegeven kavel.		12.627	Bij de resultaatbestemming 2017 is per saldo 261 duizend euro uit de reserve gehaald. Op basis van de ontvangen afkoopsommen van twee kavels een toevoeging van 80 duizend euro en wegens de verkrijging van het Tromphuis een onttrekking van 341 duizend euro.	Voldoende
Aandelen Essent NV	Tegenwaarde ontvangen aandelen EGD bij overgang EGG naar EGD (nu: Essent).		1.262	Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	Voldoende
Martiniplaza BV	Herwaardering van de aandelen van Martiniplaza BV.		3.916	Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	Voldoende
Bovenwijkse infrastructuur grondexploitaties	Reserveren van middelen die vrijkomen door activering van bovenwijkse voorzieningen in de grondexploitaties		1.986	Bij de resultaatbestemming 2017 is besloten om het nadeel over dat jaar ad 120 duizend euro met de reserve te verrekenen.	Voldoende
Esserberg 2014	Betreft een bekleemde reserve voor een deel van de kapitaallasten van het investeringsproject 'renovatieplan sportpark Esserberg'.		193	De onttrekking in de primitieve begroting ad 3 duizend euro betreft een deel van de kapitaallasten. Voor hetzelfde doel is aanvullend nog eens 8 duizend euro onttrokken.	Voldoende
Nieuwbouw VMBO	Bekleemde reserve ter dekking van kapitaallasten		1.429	Voor het programma onderwijshuisvesting is 238 duizend euro aan de reserve onttrokken.	Het niveau van deze reserve is onvoldoende. Er moet nog een bedrag van 2,1 miljoen bijgestort worden. Daarvoor moeten wij het voormalige schoolgebouw aan de Travertijnstraat 12 verkopen. Zodra het pand verkocht is voor het beoogde bedrag, voegen wij de opbrengst aan deze reserve. Daarmee zou de reserve voldoende zijn. Dit is ook verwoord in het risico.
Bijdrage MFA de Wijert	Deze reserve dient ter dekking van de kapitaallasten van het project Multifunctionele Accommodatie De Wijert.		400	Ten behoeve van de historische plankosten van dit project is 700 duizend euro uit deze reserve onttrokken. Om kapitaallasten te dekken is 300 duizend euro toegevoegd.	Voldoende

Eemskanaalzone	Deze reserve dient voor het aanhouden van middelen als gevolg van marktwaardetoetsen. Middelen die vrijkomen doordat waardering van de strategische gronden en gebouwen worden opgeplust naar de waarde bij huidige bestemming op basis van een taxatie. .		8.034	Het voordelig resultaat van 1,198 miljoen euro over 2017 op nog te ontwikkelen onroerende zaken in de Eemskanaalzone is bij de resultaatbestemming 2017 aan de reserve toegevoegd.	Voldoende
Gresco aanpak 24 gebouwen	Deze reserve dient voor de gedeeltelijke dekking van de kapitaallasten integrale aanpak 24 gebouwen		125	Ter dekking van de kapitaallasten was voor dit doel een onttrekking van 29 duizend euro in de primitieve begroting opgenomen. Door de verlaging van het investeringskrediet is deze onttrekking neerwaarts bijgesteld naar 8 duizend euro.	Voldoende
Gresco	Deze reserve dient als egalisatiereserve voor de resultaten van Gresco		0	Bij de resultaatbestemming 2017 is besloten om het volledige saldo ad 341 duizend euro aan deze reserve te onttrekken ter dekking van het nadelige resultaat (352 duizend euro).	
Vastgoed verkopen opbrengst ten behoeve van bezuinigingen	Opbrengsten van het afstoten van vastgoed in enig jaar aan een bezuinigingstaakstelling van een volgende jaar toe te rekenen en tijdelijk te reserveren.		0	Er hebben geen mutaties plaats gevonden.	
Kapitaalslasten (van Lenneplan)	Middelen die zijn ingezet voor projecten mogen niet meer in mindering worden gebracht op het project zelf als hierdoor een negatieve boekwaarde ontstaat (als er meer middelen ingeboekt zijn da er aan kosten is verantwoord), maar moeten worden opgenomen op de creditzijde van de balans. Deze eigen middelen worden, voor het deel waardoor een negatieve boekwaarde ontstaat, gestort in deze (beklemd) reserve ter dekking van de kapitaallasten.		465	Bij de resultaatbestemming 2017 is besloten om 130 duizend euro ten behoeve van dit project in deze beklemd reserve te storten.	Voldoende

Kapitaalslasten (Speelvoorzieningen)	Middelen die zijn ingezet voor projecten mogen niet meer in mindering worden gebracht op het project zelf als hierdoor een negatieve boekwaarde ontstaat (als er meer middelen ingeboekt zijn da er aan kosten is verantwoord), maar moeten worden opgenomen op de creditzijde van de balans. Deze eigen middelen worden, voor het deel waardoor een negatieve boekwaarde ontstaat, gestort in deze (beklemd) reserve ter dekking van de kapitaallasten		525	Bij de resultaatbestemming 2017 is besloten om 269 duizend euro ten behoeve van dit project in deze beklemd reserve te storten.	Reserve is van voldoende niveau om, samen met de beschikbare exploitatiebudgetten voor kapitaallasten het totaal krediet 2012-2018 ter hoogte van 31,4 miljoen te dekken.
Kapitaalslasten (Gele steentjes)	Middelen die zijn ingezet voor projecten mogen niet meer in mindering worden gebracht op het project zelf als hierdoor een negatieve boekwaarde ontstaat (als er meer middelen ingeboekt zijn da er aan kosten is verantwoord), maar moeten worden opgenomen op de creditzijde van de balans. Deze eigen middelen worden, voor het deel waardoor een negatieve boekwaarde ontstaat, gestort in deze (beklemd) reserve ter dekking van de kapitaallasten		417	Bij de resultaatbestemming 2017 is besloten om 247 duizend euro ten behoeve van dit project in deze beklemd reserve te storten. Om de kapitaallasten te kunnen dekken is daarnaast in 2018 nog eens 170 duizend euro aan de reserve toegevoegd.	Reserve is van voldoende niveau om, samen met de beschikbare exploitatiebudgetten voor kapitaallasten, de kapitaallasten van het krediet van 7,8 miljoen euro te dekken
Kapitaalslasten (diversen)	Middelen die zijn ingezet voor projecten mogen niet meer in mindering worden gebracht op het project zelf als hierdoor een negatieve boekwaarde ontstaat (als er meer middelen ingeboekt zijn da er aan kosten is verantwoord), maar moeten worden		27.900	Vanuit de primitieve begroting is 27,809 miljoen euro onttrokken ter dekking van de gemeentebegroting 2018 en 77 duizend euro aan rente toegevoegd. Bij de resultaatbestemming 2017 is per saldo 2,917 miljoen aan negatief resultaat met deze reserve verrekend. In totaal is er in 2018 voor 7,066 miljoen euro aan deze reserve toegevoegd ter dekking van kapitaallasten. Ten behoeve van de zuidelijke ringweg is in totaal 790 duizend euro onttrokken.	Voldoende

	opgenomen op de creditzijde van de balans. Deze eigen middelen worden, voor het deel waardoor een negatieve boekwaarde ontstaat, gestort in deze (beklemde) reserve ter dekking van de kapitaallasten				
Kapitaalslasten	Beklemde reserve ter dekking van kapitaallasten		422	Ter dekking van de kapitaallasten voortvloeiend uit de bouw van de kleedkamers voor Kids United wordt in de primitieve begroting een bedrag van 13 duizend euro onttrokken. Ten behoeve van de herbouw van sportaccommodatie 'Het Noorden' wordt 35 duizend euro aan de reserve toegevoegd.	Voldoende
Kapitaalslasten (Heesterpoort)	Beklemde reserve ter dekking van kapitaallasten		5.644	Ten behoeve van de renovatie Heesterpoort is 1,121 miljoen euro aan deze beklemde reserve toegevoegd. Voor Nieuwbouw Kunstwerf is 3,025 miljoen euro toegevoegd. Tenslotte is voor de uitwerking motie Driebond en motie Meeroevers is 1,498 miljoen euro toegevoegd.	De reserve is gevormd op basis van de door de raad in 2018 besloten investeringskredieten. Uit de markt en bij de aanbesteding van nieuwe projecten worden we geconfronteerd met signalen dat de aannemers hoger inschrijven dan waar tot op heden in de investeringsraming rekening mee is gehouden. Er moet dus rekening mee worden gehouden dat bij de aanbesteding van nieuwe projecten het beschikbaar gestelde krediet niet toereikend is, dit kan ook gevolgen hebben voor de toereikendheid van de reserve. In 2019 zal de toereikendheid van de reserve opnieuw beoordeeld worden.
204.718					

Hoofdstuk 3.3 Structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves

Naam reserve (bedragen x 1.000 euro)	2017		2018		2019		2020		2021	
	Stort.	Onttr.	Stort.	Onttr.	Stort.	Onttr.	Stort.	Onttr.	Stort.	Onttr.
BR Kapitaallasten	1.856		77		77		77		77	
Esserberg 2014	165	6		3		3		3		3
Grondzaken	17.410	10.634	224	7.459	224	7.459	224	7.459	224	4.209
Nieuwbouw VMBO		1.328		238		238		238		238
Onderwijshuisvesting	40	462	18	475	18		18		18	
Totaal	19.472	12.430	319	8.175	319	7.700	319	7.700	319	4.450

Hoofdstuk 4. Voorzieningen

Verloopoverzicht voorzieningen

Naam Voorziening (bedragen x 1.000 euro)	Saldo 01-01-2018	Toevoeging	Onttrekking	Vrijval	Saldo 31-12-2018
Afkoop OH begraven	1.343	2.861	374		3.830
Afvalstoffenheffing	3.806		947		2.860
Ambulancedienst	64		64		0
Expl Euvelgunnerweg	351				351
Groot onderhoud gebouwen	9.396	2.267	1.241		10.423
Groot onderhoud Oosterpoort	206	122	160		168
Groot Onderhoud Welzijn	0	400	204		196
Legaat Andrea Elkenbracht	216				216
Milieusanering sportvelden	0	319			319
Nazorgvoorziening	287	11	51		248
Onderhoud museum	1.827	446	310		1.963
Onderhoud Muziekschool	209	40	1		248
Onderhoud parkeergarages	865	1.173	853		1.185
Onderhoud sportaccommodaties	0	1.574			1.574
Onderhoud vensterscholen	1.043	617	615		1.045
Pensioenen wethouders	4.370	355	68		4.657
Reorganisatie	4.981	972	971	770	4.212
Riolering groot onderhoud	26	96			122
Riolering vervangingsinvesteri	3.014	2.220	3.321		1.913
Voorziening risico BTW	118		114	4	0
Vz reorg casusregie	1.340	10	437		913
Wachtgeld wethouders	0	292			292
Totaal	33.464	13.776	9.732	774	36.734

Hoofdstuk 4.2 Toelichtingen op voorzieningen

omschrijving	Doel	Saldo 31-12-2018	Toelichting mutaties	Beoordeling niveau
Ambulancedienst	Deze voorziening dient voor het opvangen van kosten die voortvloeien uit de saneringsprocedure, die met het indienen van een saneringsaanvraag in december 2002 is ingezet. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1a BBV	0	De voorziening is ingezet voor de dekking van het verschil tussen salarissen ambulancepersoneel, de detachingsvergoeding van de RAV (Regionale Ambulance Voorziening) voor actief personeel en rijksvergoeding voor in-actief personeel. De voorziening was gevormd vanuit van derden ontvangen gelden. Er is 64 duizend euro onttrokken in verband met afrekeningen over voorgaande jaren en de kosten die niet door de RAV en het Rijk worden vergoed.	N.v.t.
Reorganisatie	Deze voorziening dient ter dekking van kosten voor boventalligheid als gevolg van reorganisaties, bijvoorbeeld de vorming van de SSC Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1a BBV	4.212	De hoogte van de voorziening is overeenkomstig het bestaande beleid per 31 december opnieuw bepaald. Dit heeft geleid tot een toevoeging van 972 duizend euro. De onttrekking van 971 duizend euro heeft betrekking op frictiekosten. De vrijval van 770 duizend euro wordt veroorzaakt doordat een aantal boventallige medewerkers niet meer in dienst zijn van de organisatie.	Voldoende
Pensioenen wethouders	Deze voorziening dient voor de dekking van pensioenlasten van voormalig wethouders (voor 2006) Waarschijnlijk zal er in de komende jaren een landelijk fonds voor pensioenen wethouders in het leven worden geroepen. Ten behoeve van de pensioenvoorziening van wethouders die ingaande 2006 politieke ambtsdragers zijn/waren, is een verzekeringspolis afgesloten. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1a BBV	4.657	De onttrekking van 68 duizend euro heeft betrekking op premie-uitkeringen. De toevoeging van 355 duizend euro is het gevolg van een nieuwe berekening van de pensioenen wethouders.	Voldoende
Wachtgeld wethouders	Deze voorziening dient voor de dekking van wachtgeld- verplichtingen van oud-wethouders. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1a BBV	292	De toevoeging van 292 duizend euro heeft betrekking op de dekking van wachtgeld- verplichtingen van voormalige wethouders.	Voldoende
Casusregie	Opvangen frictiekosten van voormalig medewerkers Bureau jeugdzorg. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1a BBV	913	De onttrekking van 437 duizend euro heeft betrekking op de dekking van frictiekosten voormalige medewerkers jeugdzorg. Er heeft een toevoeging van 10 duizend euro plaatsgevonden.	Voldoende
Riolering vervangingsinvesteringen	Spaarbedragen voor toekomstige investeringen mogen in het riooltarief worden opgenomen als de eerste aanleg van uitbreidingsinvesteringen in de grondexploitatie is gedekt. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid	1.913	In 2018 is conform GWRP 2,2 miljoen euro toegevoegd aan de voorziening. Er is 3,3 miljoen euro onttrokken voor de afboeking van de boekwaarde. Daarnaast is 321 duizend euro als resultaat exploitatie 2018 toegevoegd aan de	Voldoende

	1d BBV		voorziening	
Riolering groot onderhoud	De voorziening is bedoeld als dekking van het onderhoud op de langere termijn zoals herijking overstortmuren, inmeten rioolstelsel, uitbaggeren, et cetera. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	122	De kosten van groot onderhoud aan riolering worden met deze voorziening geëgaliseerd. In 2018 is een bedrag van 96 duizend euro resultaat toegevoegd aan de voorziening.	Voldoende
Afvalstoffenheffing	Het opvangen van prijsschommelingen in het tarief van de afvalstoffenheffing. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 2 BBV	2.859	Na de onttrekking van 947 duizend euro in 2018 is de stand per 1 januari 2019 2,859 miljoen euro. Gestreefd werd naar een stand per 31/12/2021 van 1,7 miljoen euro (8% van de opbrengst). Dat is een niveau waarbij onvoorziene kostenontwikkelingen nog goed opgevangen kunnen worden. Bij jaarlijkse onttrekkingen kan dit worden gerealiseerd. In de begroting 2019 is de onttrekking op 700 duizend euro geraamd. In 2022 zal een nieuw afvalverwerkingscontract naar verwachting leiden tot lagere afvalverwerkingskosten. Het uitgangspunt was om met de jaarlijkse onttrekkingen aan de voorziening aan te kunnen sluiten op de situatie in 2022 zodat het nieuwe afvalverwerkingscontract niet zou hoeven te leiden tot een grote tariefverandering in 2022. Naar aanleiding van de herindeling zullen de tarieven van Groningen, Haren en Ten Boer worden geharmoniseerd. Het is de bedoeling dit in principe bij de begroting 2020 te realiseren, dan wel uiterlijk in 2021. Daarbij moet echter eerst een antwoord komen op de vraag: wel of geen diftar. Besluiten hierover zullen leiden tot een heroverweging op de beoordeling van het niveau van de voorzieningen en de onttrekkingen.	Voldoende
Afkoop onderhoud begraafplaats	Deze voorziening dient voor het reserveren van ontvangen afkoopsommen van nabestaanden. Aanwending vindt plaats ten behoeve van het onderhoud van graven. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 2 BBV	3.830	De wijze van verantwoorden van de lasten en baten met betrekking tot het afgekochte onderhoud van graven is volgens de voorschriften van het BBV aangepast. Het afgekochte grafonderhoud moet in het vervolg via een voorziening verlopen. Om aan de onderhoudsverplichtingen te kunnen voldoen was een dotatie van 2,752 miljoen euro nodig.	Voldoende

Groot onderhoud Oosterpoort	Het opvangen van groot onderhoud aan de Oosterpoort/ Stadsschouwburg. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	168	In 2018 is 160 duizend euro ten laste van de voorziening gebracht. Hiervan heeft 58 duizend euro betrekking op de vervanging van installaties. Deze kosten waren niet voorzien aangezien deze kosten niet meer geactiveerd mogen worden. Er heeft een extra dotatie aan de voorziening plaatsgevonden van 58 duizend euro.	Voldoende
Onderhoud welzijn	Deze voorziening dient om het onderhoud van kapitaalgoederen te waarborgen. Voor het opvangen van overschrijdingen door onregelmatig gespreide kosten voor groot onderhoud wordt jaarlijks een dotatie aan deze voorziening gedoteerd. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	196	Er heeft een toevoeging van 400 duizend euro plaatsgevonden conform het meerjarenonderhoudsplan. Vervolgens is er 204 duizend euro onttrokken en uitgegeven aan planmatig onderhoud	Voldoende
Onderhoud parkeergarages	De voorziening heeft als doel het opvangen van schommelingen in de kosten van het planmatig onderhoud van het parkeerbedrijf. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	1.185	In het geactualiseerde onderhoudsplan zijn de verwachte mutaties voor de verschillende jaarschijven opgenomen. Voor 2018 was er een onttrekking van 1,361 miljoen opgenomen. Hiervan is 508 duizend euro niet uitgevoerd. Voor een aantal garages is het onderhoud doorgeschoven naar 2019. Het betreft: garage Euroborg (225 duizend euro), Circus-garage (54 duizend euro), garage Boterdiep (44 duizend euro) en fietsparkeren Stadsbalkon (65 duizend euro). Ook is in een aantal gevallen het begrote onderhoud goedkoper uitgevoerd.	
Nazorgvoorziening	Nazorg voor diverse bodemsaneringslocaties, w.o. Beckerweg Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1b BBV	247	Er is in 2018 11 duizend euro toegevoegd om de voorziening op termijn op voldoende niveau te houden en 51 duizend onttrokken voor beheer- en onderhoudskosten diverse locaties bodemsanering.	Voldoende
Onderhoud museum	De voorziening heeft als doel het opvangen van schommelingen in de kosten van groot onderhoud van het Groninger Museum. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	1.963	Er is in 2018 446 duizend euro toegevoegd aan de voorziening. Er heeft een onttrekking plaatsgevonden van 310 duizend euro voor de dekking van de kosten van uitgevoerd onderhoud.	Voldoende
Exploitatie Euvelgunnerweg 17	Deze voorziening dient voor dekking van de compensatie voor de huur van pand Euvelgunnerweg overeengekomen met de stichting het Viaduct voor de eerste vijf jaar Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1b BBV	351	Er zijn geen mutaties geweest.	Voldoende
Voorziening risico BTW	Deze voorziening is ingesteld voor de mogelijke suppletie 2012 Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	0	De suppleties zijn ingediend en de voorziening kan worden opgeheven. Het restantbedrag van 4 duizend euro is vrijgevalen ten gunste van de exploitatie.	N.v.t.

Voorziening Milieusanering sportvelden	Er zijn metingen verricht naar de milieueffecten van het rubber in de kunstgrasvelden. Vanuit de zorgplicht wet bodembescherming zijn maatregelen bij de geplande vervanging nodig. Deze maatregelen zijn door een extern bureau in kaart gebracht. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	319	Er is in 2018 onderzoek gedaan naar de milieu aspecten van de in 2019 te renoveren kunstgrasvelden. Voor de dekking van de noodzakelijke saneringskosten is 319 duizend euro toegevoegd aan deze voorziening.	Voldoende
Onderhoud sportaccommodaties	Deze voorziening dient om het onderhoud van kapitaalgoederen te waarborgen. Voor het opvangen van overschrijdingen door onregelmatig gespreide kosten voor groot onderhoud wordt jaarlijks een dotatie aan deze voorziening gedoteerd. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	1.574	Er heeft een toevoeging van 1,574 miljoen euro plaatsgevonden conform het meerjarenonderhoudsplan.	Voldoende
Legaat Andrea Elkenbracht	Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 2 BBV	216	Er zijn geen mutaties geweest	Voldoende
Groot onderhoud gebouwen Duinkerkenstraat	Deze voorziening dient om het onderhoud van kapitaalgoederen te waarborgen. Voor het opvangen van overschrijdingen door onregelmatig gespreide kosten voor groot onderhoud wordt jaarlijks een dotatie aan deze voorziening gedoteerd. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	1.863	Er is 65 duizend euro minder uitgevoerd dan begroot; deels wordt dit verklaard doordat de opschoning van de zoutloods goedkoper uitviel en deels door het doorschuiven van onderhoud naar 2019.	Voldoende
Groot onderhoud Peizerweg	idem	756	Circa 25 duizend euro wordt niet uitgevoerd, dit verklaart de onderschrijding ten opzichte van de begrote onttrekking.	Voldoende
Groot onderhoud Hanzeplein	idem	889	Er blijkt dat voor circa 100 duizend euro aan installaties niet te hoeven worden uitgevoerd in 2018, schuift door naar de toekomst.	Voldoende
Groot onderhoud Sontweg	idem	1.243	Geheel 2018 was onduidelijkheid wat er ging gebeuren met het pand. Het pand is verhuurd voor 5 jaar, onderhoud wordt minimaal uitgevoerd. In de toekomst wordt niet uitgesloten dat het pand gesloopt wordt. Vanwege deze omstandigheden is het begrote onderhoud niet uitgevoerd.	Voldoende
Groot onderhoud Zuiderdiep	idem	2.498	Het begrote onderhoud van 117 duizend euro is uitgevoerd.	Voldoende
Onderhoud gebouw Stadhuis/Goudkantoor	idem	347	Begroot was 43 duizend , in werkelijkheid 78 duizend euro , de schilderbeurt is 30 duizend euro duurder uitgevallen.	Voldoende
Onderhoud gebouwen Perfectenhof/Trompsingel	idem	1.718	Ten opzichte van de begrote onttrekking is 183 duizend euro minder uitgevoerd. Deels is het onderhoud in januari 2019 uitgevoerd, deels wordt het verklaard doordat er voor 100 duizend euro aan installaties nu niet hoeft te worden vervangen.	Voldoende

Groot onderhoud Harm Buitenplein	idem	1.109	Er is voor circa 60K meer uitgevoerd dan begroot. Dit wordt onder andere verklaard door dat de koeling van de keuken sinds nieuwbouw niet goed functioneert, dit heeft 38 duizend euro gekost.	Voldoende
Onderhoud vensterscholen	idem	1.045	Er is voor circa 180 duizend euro minder uitgevoerd dan begroot, dit wordt voor 125 duizend euro verklaard doordat het pand aan de Isebrandsheerd 97 wordt verkocht. De rest van de afwijking wordt verklaard doordat een deel wordt doorgeschoven of niet wordt uitgevoerd.	Voldoende
Onderhoud Muziekschool	Deze voorziening dient voor het opvangen van toekomstig onderhoud aan de Muziekschool. Voorziening ingesteld conform Artikel 44, lid 1c BBV	248	Op basis van het meerjarig onderhoudsplan zijn diverse werkzaamheden uitgevoerd aan het gebouw. Van het voorgenomen onderhoud is voor een bedrag van 89 duizend euro niet uitgevoerd. Dit heeft te maken met de ontwikkelingen van het pand.	Voldoende
Totaal voorzieningen			36.537	

Hoofdstuk 5. Baten en lasten in de jaarrekening

Hoofdstuk 5.1 Overzicht baten en lasten 2018

Baten en Lasten (bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening
01 Werk en inkomen	87.218	92.334	85.693
01.1 Werk en activering	50.472	55.036	50.565
Lasten	58.822	63.844	61.523
Baten	8.350	8.808	10.959
01.2 Inkomen en armoedeverlichting	36.746	37.298	35.128
Lasten	191.852	191.919	195.582
Baten	155.105	154.620	160.454
02 Economie en werkgelegenheid	-24.143	-18.777	-33.404
02.1 Groningen Kennisstad	1.610	1.822	1.556
Lasten	2.112	2.705	2.446
Baten	501	883	890
02.2 Aantrekkelijke stad	2.118	8.209	8.032
Lasten	3.152	9.244	9.154
Baten	1.034	1.035	1.123
02.3 Bedrijvige stad	1.048	1.021	848
Lasten	1.082	1.055	866
Baten	34	34	18
02.4 Overig econ en werkgelegenheid	-28.919	-29.829	-43.839
Lasten	21.755	23.729	19.612
Baten	50.674	53.558	63.451
03 Onderwijs	20.749	23.027	19.567
03.1 Onderwijskansen	18.875	21.121	17.775
Lasten	27.564	30.626	27.632
Baten	8.689	9.505	9.857
03.2 Voorkomen schooluitval	1.874	1.906	1.792
Lasten	2.474	2.506	2.793
Baten	600	600	1.001
04 Welzijn, gezondheid en zorg	212.584	226.698	234.174
04.1 Sociaal klimaat	25.454	28.733	27.021
Lasten	55.329	54.382	54.138
Baten	29.875	25.649	27.116
04.2 Passende ondersteuning en zorg	187.130	197.965	207.153

Lasten	201.825	205.684	216.412
Baten	14.695	7.719	9.259
05 Sport en bewegen	15.106	15.638	16.069
05.1 Sportieve infrastructuur	13.794	14.180	14.687
Lasten	20.395	20.611	20.807
Baten	6.602	6.431	6.120
05.2 Jeugd in Beweging en Ruim Baan	1.312	1.458	1.383
Lasten	1.518	1.668	1.626
Baten	206	210	244
06 Cultuur	33.637	35.552	34.091
06.1 Culturele infrastructuur	18.350	20.400	18.868
Lasten	31.080	37.857	37.481
Baten	12.729	17.456	18.613
06.2 Deelname aan cultuur	15.286	15.151	15.223
Lasten	15.286	15.151	15.224
Baten			1
07 Verkeer	9.535	11.168	5.831
07.1 Fiets	2.744	3.335	2.678
Lasten	2.744	3.335	2.691
Baten			13
07.2 Openbaar vervoer	1.529	2.199	1.540
Lasten	1.529	2.199	1.762
Baten			221
07.3 Auto	465	21	-728
Lasten	465	6.085	5.442
Baten		6.064	6.169
07.4 Parkeren	-2.043	-2.163	-3.725
Lasten	15.512	15.196	14.701
Baten	17.555	17.359	18.426
07.5 Verkeersveiligheid	60	397	-239
Lasten	60	1.097	462
Baten		700	702
07.6 Overig verkeer	6.779	7.379	6.305
Lasten	8.652	9.210	8.193
Baten	1.872	1.832	1.888
08 Wonen	30.900	32.090	27.934
08.1 Gezinnen	2.703	2.766	1.501

Lasten	2.859	3.371	1.970
Baten	156	606	469
08.2 Jongerenhuisvesting	539	538	597
Lasten	608	607	633
Baten	69	69	36
08.3 Wonen en zorg	0	0	-63
Lasten	31	111	470
Baten	31	111	533
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	2.700	2.500	3.319
Lasten	2.967	4.716	5.970
Baten	267	2.217	2.651
08.5 Betaalbaarheid en beschikbaar	-2	-2	22
Lasten			22
Baten	2	2	
08.6 Cultuurhistorie en archeologie	914	913	891
Lasten	914	938	1.041
Baten		25	150
08.7 Overig wonen	24.046	25.376	21.666
Lasten	33.195	36.245	36.464
Baten	9.149	10.869	14.798
09 Kwaliteit van de leefomgeving	26.126	27.953	27.498
09.1 Onderh & Beheer Openb Ruimte	32.113	34.457	34.836
Lasten	54.416	57.219	58.423
Baten	22.303	22.763	23.588
09.2 Afvalinzameling en -verwerking	-5.987	-6.504	-7.338
Lasten	33.380	32.910	33.854
Baten	39.368	39.414	41.192
10 Veiligheid	20.404	20.321	18.963
10.1 Veilige woon- en leefomgeving	2.835	2.868	2.021
Lasten	4.634	4.670	4.577
Baten	1.799	1.802	2.556
10.2 Jeugd en veiligheid	595	605	626
Lasten	595	605	626
10.3 Integriteit en veiligheid	638	631	611
Lasten	1.106	1.099	920
Baten	468	468	309
10.4 Fysieke veiligheid	16.336	16.217	15.705

Lasten	17.191	16.378	17.656
Baten	855	161	1.951
11 Dienstverlening	7.581	7.700	7.558
11.1 Publieke dienstverlening	7.496	7.615	7.434
Lasten	12.821	15.090	14.732
Baten	5.325	7.475	7.299
11.2 Communicatie met de burger	85	85	124
Lasten	85	85	337
Baten			212
12 College, raad en gebiedsg.werk	4.026	-17.115	-18.190
12.1 College en Raad	-846	-23.026	-21.480
Lasten	17.036	21.102	22.180
Baten	17.882	44.128	43.659
12.2 Gebiedsgericht werken	4.872	5.911	3.290
Lasten	5.037	7.826	5.290
Baten	165	1.915	2.000
13 Algemene Dekkingsmiddelen (excl. post onvoorzien)	-535.279	-544.221	-565.393
13.1 Algemene Dekkingsmiddelen (excl. post onvoorzien)	-535.279	-544.221	-565.393
Lasten	39.301	38.514	41.966
Baten	574.581	582.736	607.359
14 Ondersteuning organisatie (excl. 14.1.1 overhead)	-2.013	-1.271	545
14.1 Ondersteuning organisatie (excl. 14.1.1 Overhead)	-2.013	-1.271	545
Lasten	2.139	5.733	8.865
Baten	4.152	7.004	8.319
Overhead (14.1.1)	93.469	88.849	99.113
Overhead (14.1.1)	93.469	88.849	99.113
Lasten	101.419	103.173	118.057
Baten	7.950	14.324	18.944
Heffing VPB	0	0	0
Heffing VPB	0	0	0
	0	0	0
Post Onvoorzien	100	55	0
Post Onvoorzien	100	55	0
Lasten	100	55	0
Totaal	-1	0	-39.950
Baten en lasten totaal	Primitieve Begroting	Actuele Begroting	Rekening

Lasten totaal	993.042	1.048.551	1.072.603
Lasten totaal (exclusief reserve mutaties)	954.945	994.728	1.018.780
Baten totaal	993.042	1.048.551	1.112.553
Baten totaal (exclusief reserve mutaties)	921.326	930.022	994.024

Toelichting op overzicht baten en lasten in de jaarrekening

De Toelichting op baten en lasten hebben wij opgenomen bij het onderdeel financiën van de desbetreffende programma's.

Hoofdstuk 5.2 Incidentele baten en lasten

Programma	Incidentele baten 2018 (bedrag x 1.000 euro)	Bedrag	Toelichting baten > 1 miljoen euro
1. Werk en Inkomen	Gemeentefonds: Versterking lokale werkgelegenheid	1.900	De gemeente Groningen heeft als centrumgemeente voor de arbeidsmarktregio een bedrag ad 1,9 miljoen euro ontvangen om kandidaten uit de WW, bijstand en zij-instromers om te scholen naar banen in de aardbeving-gerelateerde bouw en technieksector.
1. Werk en Inkomen	Gemeentefonds: Baankansen	1.161	Als centrumgemeente voor de arbeidsmarktregio zijn middelen ontvangen om extra baankansen te creëren voor kwetsbare jongeren uit het voortgezet speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs.
1. Werk en Inkomen	Gemeentefonds: Schulden en armoede	572	n.v.t. < 1 miljoen euro
2. Economie en Werkgelegenheid	Ontvangen schadevergoeding Prorail	660	n.v.t. < 1 miljoen euro
2. Economie en Werkgelegenheid	Verkoop gronden	1.499	Diverse kavels die geen onderdeel uitmaken van grondexploitaties zijn in 2018 verkocht met positief resultaat tot gevolg.
2. Economie en Werkgelegenheid	Vrijval verliesvoorziening Grondzaken	4.552	Vanuit de herzieningen en actualisaties van de grondexploitaties is de hoogte van de verliesvoorziening beoordeeld. De verliesvoorziening is verlaagd met een bedrag van 4,552 miljoen euro.
3. Onderwijs	Ontvangen schadevergoeding Merwedestraat	167	n.v.t. < 1 miljoen euro
3. Onderwijs	Gemeentefonds: Verduurzaming basisscholen	318	n.v.t. < 1 miljoen euro
4. Welzijn, gezondheid en zorg	Terugontvangen subsidie MJD	1.074	Doordat er teveel vermogen uit niet bestede subsidies was opgebouwd, is er van de MJD een bedrag van 1,074 miljoen euro terugontvangen.
4. Welzijn, gezondheid en zorg	Gemeentefonds: Transformatie Sociaal Domein Jeugd	1.233	Het Transformatiefonds is bedoeld om de transformatiebeweging te bevorderen en sluit aan bij het actieprogramma Zorg voor de Jeugd. De gemeente Groningen ontvangt als jeugdhulpregio via het gemeentefonds in de jaren 2018, 2019 en 2020 een bijdrage van 1,233 miljoen euro.
4. Welzijn, gezondheid en zorg	Gemeentefonds: Voorziening knelpunten Sociaal Domein	13.663	Voor gemeenten die geconfronteerd worden met een stapeling van tekorten bij de uitvoering van de taken in het sociaal domein zijn via het gemeentefonds incidenteel extra middelen beschikbaar gesteld.
7. Verkeer	Subsidies: aanpak geluidsoverlast	350	n.v.t. < 1 miljoen euro
7. Verkeer	Gemeentefonds: Zero-emissie stadslogistiek	338	n.v.t. < 1 miljoen euro
8. Wonen	Gemeentefonds: Aardgasvrije wijken	3.516	Er is een rijksbijdrage ontvangen voor het aardgasvrij maken van een bestaande wijk.
8. Wonen	Gemeentefonds: Innovatieve aanpak energiebesparing	635	n.v.t. < 1 miljoen euro

8. Wonen	Meeropbrengst bouwleges	2.581	In 2018 is een meeropbrengst op de bouwleges gerealiseerd van 2,5 miljoen euro. Deze meeropbrengst is vooral gerealiseerd bij de kleinere bouwaanvragen. Hierbij gaat het om projecten met een omvang van kleiner dan 7 miljoen euro. In totaal bedraagt hiervoor de meeropbrengst 2,1 miljoen euro. Bij de grotere bouwaanvragen in het geval van projecten groter dan 7 miljoen euro, bedraagt deze meeropbrengst 0,4 miljoen euro.
8. Wonen	Gemeentefonds: Pilots woningmarkt	750	n.v.t. < 1 miljoen euro
9. Onderhoud en beheer openbare ruimte	Meeropbrengst afvalstoffenheffing	958	n.v.t. < 1 miljoen euro
10. Veiligheid	Ontvangen middelen aardbevingen	1.148	In 2018 heeft de gemeente Groningen werkzaamheden verricht voor het uitvoeringsprogramma aardbevingen. Deze uitvoeringskosten van 1,147 miljoen euro worden gedekt door ontvangen bijdragen van Ten Boer, de Provincie Groningen en de Nationaal Coördinator Groningen.
11. Dienstverlening	Gemeentefonds: Referendum	356	n.v.t. < 1 miljoen euro
12. College, raad en gebiedsgericht werken	Gemeentefonds: Herindelingsbijdrage	744	n.v.t. < 1 miljoen euro
13. Alg. inkomsten en post onvoorz	Extra dividend	529	n.v.t. < 1 miljoen euro
14. Overhead en ondersteuning organisatie	Huuropbrengst vj brandweerkazerne Sontweg	720	n.v.t. < 1 miljoen euro
14. Overhead en ondersteuning organisatie	Verkoop brandweerkazerne Diamantlaan	1.027	In 2018 is de brandweerkazerne aan de Diamantlaan aan de Veiligheidsregio verkocht.
14. Overhead en ondersteuning organisatie	Vrijval voorziening Reorganisatie	770	n.v.t. < 1 miljoen euro
Diverse	Onttrekkingen reserves	118.141	
	Totaal incidentele baten	159.362	

Programma	Incidentele lasten 2018 (bedrag x 1.000 euro)	Bedrag	Toelichting lasten > 1 miljoen euro
1. Werk en Inkomen	Versterking lokale werkgelegenheid	681	n.v.t. < 1 miljoen euro
2. Economie en Werkgelegenheid	Aankoop gronden	558	n.v.t. < 1 miljoen euro
2. Economie en Werkgelegenheid	Bijdrage voorkeursalternatief Groningen Airport Eelde	6.000	Ter realisatie van het ontwikkelscenario 'Investeren – Internationale toegangspoort voor het Noorden' is een lump sum bijdrage van 6 miljoen euro aan Groningen Airport Eelde NV beschikbaar gesteld.
2. Economie en Werkgelegenheid	Betaalde schadevergoeding	313	n.v.t. < 1 miljoen euro
3. Onderwijs	Schades Merwedestraat en Siersteenlaan	357	n.v.t. < 1 miljoen euro
3. Onderwijs	Extra dotatie voorziening Onderhoud Vensterscholen	300	n.v.t. < 1 miljoen euro
4. Welzijn, gezondheid en zorg	Verhoogde asielstroom	292	n.v.t. < 1 miljoen euro
4. Welzijn, gezondheid en zorg	Incidentele subsidie Stichting WIJ	500	n.v.t. < 1 miljoen euro

5. Sport	Dotatie voorziening Groot onderhoud sportgebouwen	1.574	In de Financiële verordening 2018 is bepaald dat de 'onderhoudsbenadering' wordt toegepast in plaats van de 'componentenbenadering'. Hierdoor is er met ingang van 2018 een voorziening groot onderhoud ingesteld. In deze voorziening heeft op basis van de onderhoudsplannen een incidentele dotatie plaats gevonden van 1,574 miljoen euro.
6. Cultuur	Onderhoud Martiniplaza	1.450	Tot en met 2020 is voor onderhoud aan Martiniplaza incidenteel budget beschikbaar. In 2018 is hiervan 1,45 miljoen euro besteed.
8. Wonen	Innovatieve aanpak energiebesparing	800	n.v.t. < 1 miljoen euro
9. Onderhoud en beheer openbare ruimte	Dotatie voorziening Afkoop onderhoud graven	2.752	De wijze van verantwoorden van de lasten en baten met betrekking tot het afgekochte onderhoud van graven is volgens de voorschriften van het BBV aangepast. Het afgekochte grafonderhoud moet in het vervolg via een voorziening verlopen. Om aan de onderhoudsverplichtingen te kunnen voldoen was een dotatie van 2,752 miljoen euro nodig.
10. Veiligheid	Uitvoeringsprogramma Aardbevingen	1.147	In 2018 heeft de gemeente Groningen werkzaamheden verricht voor het uitvoeringsprogramma aardbevingen. Deze uitvoeringskosten van 1,147 miljoen euro worden gedekt door ontvangen bijdragen van Ten Boer, de Provincie Groningen en de Nationaal Coördinator Groningen.
11. Dienstverlening	Referendum	493	n.v.t. < 1 miljoen euro
11. Dienstverlening	Projectkosten Noordelijk Belastingkantoor	1.611	Voor dit project was in totaal een budget van 4,175 miljoen euro beschikbaar. In 2018 is hiervan 1,611 miljoen euro besteed.
12. College, raad en gebiedsgericht werken	Koningsdag	1.107	Ten behoeve van de organisatie van Koningsdag zijn ruim 1,1 miljoen euro aan kosten gemaakt.
12. College, raad en gebiedsgericht werken	Flankerend beleid	1.028	De besteding uit flankerend beleid kan van tijd tot tijd fluctueren. Dit jaar is er voor 1,028 miljoen euro een beroep op het budget gedaan.
12. College, raad en gebiedsgericht werken	Gemeentelijke herindeling	2.005	In 2018 is ruim 2 miljoen euro aan kosten gemaakt als gevolg van de gemeentelijke herindeling per 1 januari 2019. Ter dekking van de herindelingskosten worden voor de periode 2017-2022 via het gemeentefonds middelen ter beschikking gesteld. Vanwege de korte doorlooptijd lopen deze te ontvangen rijksbijdragen niet gelijk op met de gemaakte kosten.
12. College, raad en gebiedsgericht werken	Dotatie voorziening Wethouderspensionen	355	n.v.t. < 1 miljoen euro
12. College, raad en gebiedsgericht werken	Dotatie voorziening Wachtgeld wethouders	292	n.v.t. < 1 miljoen euro
12. College, raad en gebiedsgericht werken	Koersdocumenten wijkvernieuwing	471	n.v.t. < 1 miljoen euro
13. Alg. inkomsten en post onvoorz	Afwaardering PBE BV	309	n.v.t. < 1 miljoen euro
14. Overhead en ondersteuning organisatie	Frictiekosten	3.627	Voor 2,2 miljoen euro betreft het uitgaven ten gevolge van reorganisaties. Daarnaast zijn er voor overige maatregelen een beroep gedaan op dit budget voor 0,5 miljoen euro en heeft er een dotatie aan de voorziening frictiekosten plaatsgevonden van 0,9 miljoen euro.

14. Overhead en ondersteuning organisatie	Afboeking brandweer kazerne Diamantlaan	1.012	In 2018 is de brandweerkazerne aan de Diamantlaan aan de Veiligheidsregio verkocht. Dientengevolge is de boekwaarde van dit pand afgeboekt.
14. Overhead en ondersteuning organisatie	Dotatie voorziening Reorganisatie	972	n.v.t. < 1 miljoen euro
Diverse	Toevoegingen reserves	53.738	
Diverse	Incidenteel extra beleid	32.266	
	Totaal incidentele lasten	116.010	

Hoofdstuk 5.3 Melding wet topinkomens

Op 1 januari 2013 is de Wet normering topinkomens (WNT) in werking getreden. De WNT is van toepassing op gemeente Groningen. Het voor gemeente Groningen toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2018 189.000 euro. Dit betreft het algemeen bezoldigingsmaximum.

1. Bezoldiging topfunctionarissen

1a. *Leidinggevende topfunctionarissen, gewezen topfunctionarissen met dienstbetrekking en leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking vanaf de 13^e maand van de functievervulling.*

bedragen x 1 euro	A.G.M. Dashorst	P.J.L.M. Teesink
Functiegegevens	Griffier	Gemeentesecretaris
Aanvang en einde functievervulling in 2018	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1	1
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	100.899,44	139.544,25
Beloningen betaalbaar op termijn	17.666,34	17.809,92
<i>Subtotaal</i>	<i>118.565,78</i>	<i>157.354,17</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	189.000	189.000
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	N.v.t.	N.v.t.
Totale bezoldiging	118.565,78	157.354,17
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.
Gegevens 2017		
bedragen x € 1	A.G.M. Dashorst	P.J.L.M. Teesink
Functiegegevens	Griffier	Gemeentesecretaris
Aanvang en einde functievervulling in 2017	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1	1
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	102.153,30	141.061,73
Beloningen betaalbaar op termijn	16.681,68	17.543,40
<i>Subtotaal</i>	<i>118.834,98</i>	<i>158.605,13</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	181.000	181.000
Totale bezoldiging	118.834,98	158.605,13

2. Overige rapportageverplichtingen op grond van de WNT

Naast de hierboven vermelde topfunctionarissen zijn er geen overige functionarissen met een dienstbetrekking die in 2018 een bezoldiging boven het individueel toepasselijke drempelbedrag hebben ontvangen.

Hoofdstuk 6. Balans

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

De jaarrekening is opgemaakt met inachtneming van de voorschriften van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV).

Grondslagen voor waardering en resultaat

De waarderingsgrondslagen van de jaarrekening van de gemeente Groningen zijn gebaseerd op het BBV en vastgelegd in de Financiële Verordening. De activa worden gewaardeerd op basis van verkrijgings- of vervaardigingsprijs, dan wel nominale waarde. De passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, met uitzondering van voorzieningen die tegen contante waarde zijn gewaardeerd. Voor de jaarrekening is het lasten-batenstelsel gebruikt. Dat betekent dat we lasten en baten hebben toegerekend aan het jaar waarin de diensten of goederen zijn geleverd. Winsten worden alleen in aanmerking genomen als ze gerealiseerd zijn. Verliezen en risico's die hun oorsprong hebben in het boekjaar, worden opgenomen als zij bekend zijn geworden voor opstelling van de jaarcijfers.

Vaste activa

Immateriële vaste activa

Immateriële vaste activa zijn te onderscheiden in:

- Kosten sluiten geldleningen
- Kosten onderzoek en ontwikkeling/ plankostenkredieten
- Bijdragen aan activa van derden

De immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs- (bijdragen aan activa van derden) dan wel de directe kosten en rente (plankostenkredieten). Op de bijdragen aan activa in eigendom van derden wordt lineair afgeschreven. De afschrijvingstermijn is dezelfde als die wordt gehanteerd voor soortgelijke eigen materiële activa. Op kosten onderzoek en ontwikkeling/ plankostenkredieten van voorgenomen grondexploitaties wordt niet afgeschreven. Op het moment dat de raad (na maximaal vijf jaar) tot een grondexploitatie besluit worden de plankosten ingebracht in de desbetreffende grondexploitatie. Als er geen grondexploitatie komt wordt het actief afgeboekt ten laste van het resultaat.

Materiële vaste activa

Alle materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) of vervaardigingsprijs (de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige directe kosten), verminderd met de ontvangen subsidies en bijdragen die direct gerelateerd zijn aan het actief en verminderd met afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Deze duurzame waardeverminderingen worden onafhankelijk van het resultaat van een boekjaar in aanmerking genomen.

Materiële vaste activa zijn fysiek aanwezige activa. De materiële vaste activa zijn naar de volgende categorieën in te delen:

- Activa met een economisch nut;
- Activa met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven (heffings-gerelateerd economisch nut);
- Activa in de openbare ruimte met maatschappelijk nut.

In erfpacht uitgegeven gronden.

De in erfpacht uitgegeven gronden zijn gewaardeerd tegen de eerste uitgifteprijs. De jaarlijks ontvangen afkoopsommen bij voortdurende erfpacht worden toegevoegd aan de bestemmingsreserve afkoopsommen. Aan zowel de bestemmingsreserve afkoopsommen als aan de erfpachtgronden waarvoor afkoopsommen zijn ontvangen wordt geen rente toegerekend, aan erfpachtgronden waarvoor jaarlijkse een canon wordt ontvangen wordt wel rente toegerekend.

Overige activa met economisch nut en maatschappelijk nut.

Op de overige activa met een economisch nut of maatschappelijk nut wordt afgeschreven. Behoudens enkele uitzonderingen wordt lineair afgeschreven. De afschrijvingsduur is bepaald op de verwachte economische levensduur en is per soort activa in de Financiële Verordening vastgelegd.

Uitgezonderd van lineaire afschrijving zijn:

- Investerings in publieke parkeervoorzieningen (gesloten financieringsstructuur)
- Investerings met een specifieke (rijks)regelgeving

Deze investeringen worden annuïtair afgeschreven.

Overige bijzonderheden ten aanzien van de afschrijving:

De raad heeft op 31 oktober 2018 bij het vaststellen van de financiële verordening 2018 besloten een stelselwijziging door te voeren met betrekking tot het startmoment van afschrijven van kapitaalgoederen en het integraal doorvoeren van restwaarde voor het gehele vastgoed. Daarnaast heeft de raad besloten om niet langer de componentenmethode voor vastgoed toe te passen maar de onderhoudsmethode integraal toe te passen. Daarnaast is de activeringsgrens van 10.000 euro niet langer gekoppeld aan een minimale levensduur van 4 jaar en zijn er wat kleinere wijzigingen doorgevoerd inzake vaststelling van de indeling van het vastgoed en het activeren van rente op investeringsprojecten voor gebouwen en parkeergarages.

- In alle gevallen gaat de afschrijving in vanaf de eerste dag van het boekjaar volgend op het jaar van ingebruikname.
- Op alle vastgoedobjecten is restwaarde van toepassing. De hoogte van de restwaarde wordt ingesteld afhankelijk van de functie van het gebouw en dan alleen bij verwachte instandhouding van het gebouw na afloop van de gebruiksduur. Daarnaast is rekening gehouden met de te maken kosten voor verwijdering of vernietiging van (delen van) het gebouw. Voor het bestaand bezit is de restwaarde bepaald op basis van de indeling van het vastgoed (scholen, bedrijfsgebouwen, sportparken etc) met een percentage van de kosten voor ruwbouw en fundering onder aftrek van de sloopkosten per m2 bruto vloer oppervlak. Voor strategisch vastgoed en parkeergarages is de restwaarde op 0 gesteld.
- Op gronden en terreinen wordt niet afgeschreven.

Activa met heffing gerelateerd economisch nut

Dit betreft investeringen in riolering, inzameling van huishoudelijk afval en investeringen voor activiteiten waarop begraafrechten kunnen worden geheven.

Op activa met heffing gerelateerd economisch nut wordt lineair afgeschreven met uitzondering van de investeringen in (aanleg) riolering; deze worden conform de Financiële Verordening annuïtair afgeschreven.

Financiële vaste activa

De waardering van de financiële vaste activa is gebaseerd op de historische kostprijs c.q. nominale waarde, verminderd met - voor wat de geldleningen betreft - de aflossingen op de geldleningen. Indien de marktwaarde van een financieel vast actief duurzaam lager is dan de aanschafwaarde vindt afwaardering

tot de lagere marktwaarde plaats. Bij (dreigende) oninbaarheid van leningen wordt een voorziening gevormd die in mindering wordt gebracht op de boekwaarde van de lening. Op deelnemingen en effecten wordt niet afgeschreven. De werkelijke waarde kan afwijken van de nominale waarde.

Flottende activa

Vorraden

De voorraden worden gewaardeerd op basis van de verkrijgingsprijs. De verkrijgingsprijs bestaat uit de inkoopprijs en de bijkomende kosten. Indien de marktwaarde duurzaam lager is dan de verkrijging- of vervaardigingsprijs worden de voorraden gewaardeerd tegen de marktwaarde. De waardevermindering wordt gerealiseerd door de vorming van een verliesvoorziening (grondexploitatie), of voorziening voor incurantheid, die in mindering wordt gebracht op de boekwaarde van de voorraad.

De als onderhanden werken opgenomen bouwgronden in exploitatie zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend (zoals grondaankopen en kosten van bouw- en woonrijp maken). Rente op grondexploitaties wordt geactiveerd en is daarmee ook onderdeel van de vervaardigingsprijs. Voor tussentijdse winstneming wordt de Percentage of Completion methode toegepast. Deze methode houdt in dat naar rato van de gerealiseerde opbrengsten en kosten de winst wordt berekend.

Vorderingen <1 jaar

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid wordt een voorziening gevormd die in mindering wordt gebracht. Volgens de gekozen beleidslijn wordt er voor de vordering op openbare lichamen geen voorziening getroffen. Voor alle "overige debiteuren" wordt op basis van de ouderdomsanalyse een percentage van de hoofdsom als voorziening berekend.

Liquide middelen en overlopende activa

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

Vaste passiva

Eigen vermogen

Reserves worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Voorzieningen

Volgens het BBV mag er een voorziening worden gemaakt in deze vier gevallen:

- Er zijn verplichtingen en verliezen waarvan de hoogte op de balansdatum niet zeker is, maar die wel redelijk ingeschat kunnen worden;
- Er zijn op de balansdatum risico's die kunnen leiden tot verplichtingen of verliezen, waarvan de hoogte al redelijk in te schatten is;
- Er zullen kosten worden gemaakt in een volgend begrotingsjaar. Hiervoor mag een voorziening worden gevormd als het maken van die kosten zijn oorsprong mede in het huidige of in voorafgaande begrotingsjaren vindt en de voorziening is bedoeld om de lasten gelijk te verdelen over een aantal begrotingsjaren;
- Er worden bijdragen verstrekt aan toekomstige vervangingsinvesteringen, waarvoor een heffing wordt geheven als bedoeld in artikel 35, eerste lid, onder b.

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen nominale of contante waarde.

Vaste schulden > 1 jaar

Onder vaste schulden worden verstaan de schulden met een rente typische looptijd van 1 jaar of langer. De vaste schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde verminderd met de aflossingen.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

In de categorie niet uit de balans blijvende verplichtingen worden de meerjarige inkoopcontracten opgenomen tegen de resterende contractwaarde.

Balans

Activa (bedragen x 1.000 euro)	31-12-2018	31-12-2017
Vaste Activa		
Immateriële vaste activa	1.806	1.246
Kosten onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	1.334	748
Bijdragen aan activa in eigendom van derden	472	499
Materiële vaste activa	1.178.653	1.119.782
waarvan economisch nut	642.197	593.438
waarvan economisch nut heffing gerelateerd	170.293	162.787
waarvan maatschappelijk nut	366.163	363.557
Financiële vaste activa	419.554	372.390
Kapitaalverstrekking aan deelnemingen	14.968	13.277
Leningen aan woningbouwcorporaties	100.220	108.056
Leningen aan deelnemingen	290.519	235.751
Leningen aan verbonden partijen	500	1.600
Overige langlopende leningen	13.348	13.705
Vaste Activa	1.600.013	1.493.418
Vlottende Activa		
Voorraden	75.088	89.402
Overige grond- en hulpstoffen	472	437
Onderhanden werk (incl. bouwgronden in exploitatie)	72.584	86.763
Gereed product en handelsgoederen	2.033	2.201
Uitzettingen	146.854	163.992
Overige verstrekte kasgeldleningen	8.500	53.500
Overige vorderingen	71.900	69.449
Vorderingen op openbare lichamen	66.454	41.043
Liquide middelen	1.469	651
Overlopende activa	59.642	63.289
Nog te ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van de EU	292	61
Nog te ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van het Rijk	21.023	6.332

Nog te ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van overige overheden	24.544	37.750
Overige overlopende activa	13.782	19.145
Vlottende Activa	283.053	317.334
TOTAAL ACTIVA	1.883.067	1.810.751

Passiva		
(bedragen x 1.000 euro)	31-12-2018	31-12-2017
Vaste Passiva		
Eigen Vermogen	244.668	269.424
Algemene reserve	30.996	44.598
Bestemmingsreserve	173.722	211.962
Saldo van de rekening	39.950	12.864
Voorzieningen	36.734	33.464
Vaste Schuld	1.357.185	1.223.599
Obligatieleningen	212.500	162.500
Onderhandse leningen van binnenlandse banken en overige financiële instellingen	946.354	917.813
Onderhandse leningen van openbare lichamen	197.500	142.500
Onderhandse leningen van overige binnenlandse sectoren	1	1
Waarborgsommen	831	785
Totaal vaste passiva	1.638.588	1.526.487
Vlottende schuld	202.315	243.415
Bank- en girosaldo	29.031	25.844
Overige Kasgeldleningen	73.500	109.500
Overige vlottende schulden	99.784	108.071
Overlopende passiva	42.163	40.850
Verplichtingen	19.428	20.729
Vooruit ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van de EU	3.496	920
Vooruit ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van het Rijk	8.810	13.001
Vooruit ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van overige overheden	3.554	988
Overige vooruit ontvangen bedragen	6.875	5.212
Totaal vlottende passiva	244.479	284.265
TOTAAL PASSIVA	1.883.067	1.810.751

Immateriële vaste activa

Kosten voor onderzoek en ontwikkeling

De kosten voor onderzoek en ontwikkeling bestaan voornamelijk uit de plankosten voor het ontwikkelen van het stationsgebied. Daarnaast zijn in 2018 kosten gemaakt voor het onderzoek naar de ontwikkeling van de ALO-locatie.

Bijdrage aan Activa van derden (bedragen x 1.000 euro) Omschrijving	Boekwaarde 31-12-2017	Vermeerdering 2018	Afschrijving 2018	Boekwaarde 31-12-2018	Rente 2018	Totaal kapitaallasten
Schouwburg	499		27	472	11	38
Totaal	499	0	27	472	11	38

Materiële vaste activa

Inleiding

De raad heeft op 31 oktober 2018 besloten een stelselwijziging door te voeren met betrekking tot het startmoment van afschrijven van kapitaalgoederen en het integraal doorvoeren van restwaarde voor het gehele vastgoed. Daarnaast heeft de raad besloten om de onderhoudsmethode integraal toe te passen voor het vastgoed. Hieronder wordt een nadere toelichting gegeven op bovengenoemde stelselwijzigingen.

Moment van starten met afschrijvingen

Binnen de gemeente Groningen werd gestart met afschrijven op de 1e van de maand na het gereedkomen c.q. de aanschaf van een investering. Op grond van de verslaggevingsregels is dit niet langer toegestaan. De gemeente heeft – binnen de keuzes die de verslaggevingsregels biedt – gekozen om met ingang van 1 januari 2018 het startmoment van afschrijven te wijzigen naar het boekjaar volgend op het jaar waarin het kapitaalgoed gereed komt/verworven wordt. Het effect van deze wijziging op het resultaat 2018 en het vermogen per 31 december 2018 bedraagt 4,2 miljoen euro. Omdat de stelselwijziging prospectief verwerkt wordt, heeft deze geen effect op het vermogen per 1 januari 2018.

Integraal doorvoeren van restwaarde en integraal toepassen van de onderhoudsmethode voor het vastgoed

De gemeente Groningen hield bij publieke parkeergarages en gebouwen die behoren tot het kernvastgoed rekening met restwaarde. Bij de overige gebouwen werd geen rekening gehouden met restwaarde. Vanuit de wens om een integraal activeringsbeleid te hanteren en ingegeven vanuit de verslaggevingsregels – waarin aangegeven dat het activeringsbeleid consistent moet worden toegepast voor dezelfde activacategorieën – is besloten om bij de overige gebouwen ook rekening te houden met restwaarde. De hoogte van de restwaarde wordt ingesteld afhankelijk van de functie van het gebouw en dan alleen bij verwachte instandhouding van het gebouw na afloop van de gebruiksduur. Daarnaast is rekening gehouden met de te maken kosten voor verwijdering of vernietiging van (delen van) het gebouw. Als gevolg van het invoeren van restwaarde zullen de kapitaallasten afnemen.

De gemeente heeft voorts besloten de ‘onderhoudsmethode’ integraal door te voeren. Met de ‘onderhoudsmethode’ wordt bedoeld dat een vastgoedobject als één geheel wordt geactiveerd, en één afschrijvingstermijn wordt gehanteerd voor het gehele object. De samenstellende delen die een kortere gebruiksduur hebben dan de gebruiksduur van het gehele vastgoedobject, en dus eerder vervangen moeten worden, vallen onder het groot onderhoud. Via het vormen van een onderhoudsvoorziening worden de kosten van het toekomstig groot onderhoud gelijkmatig gespreid in de tijd. Als gevolg van het integraal doorvoeren van de ‘onderhoudsmethode’ zullen de kapitaallasten afnemen, doordat alle samenstellende delen worden afgeschreven over de resterende gebruiksduur van het gebouw als geheel, welke veelal een langere gebruiksduur kent dan de afzonderlijke delen. Daarentegen zal als gevolg van het toepassen van deze methode een structureel hogere dotatie aan de onderhoudsvoorziening noodzakelijk zijn, omdat vervanging van samenstellende delen met een kortere gebruiksduur via de onderhoudsvoorziening plaatsvindt.

Materiële vaste activa

(Bedragen x 1.000)	Boekwaarde 31-12-2017	Verschuiving gedurende het jaar	Investeringen	Desinvesteringen	Bijdragen van derden	Afschrijving 2018	Afwaarderingen	Boekwaarde 31-12-2018
Gronden en terreinen	118.620	7.745	13.002	325	176	4		138.862
Woonruimten	50					50		0
Bedrijfsgebouwen	400.108	12.697	47.793	1.826		9.663		449.109
Grond, weg & waterbouwkundige werken	170.236	1.292	14.376	3.000	772	4.665		177.467
Vervoersmiddelen	9.011	-527	2.206	7		1.830		8.853
Machines, apparaten en installaties	39.295	-20.077	4.847	3		3.813		20.249
Totaal overige materiële vaste activa	382.462	-1.130	25.844	17	8.571	14.475		384.113
Totaal materiële vaste activa	1.119.782	0	108.068	5.178	9.519	34.500		1.178.653
waarvan economisch nut	593.438	369	69.775	2.160	376	18.851		642.195
waarvan economisch nut heffinggerelateerd	162.787	741	15.171	3.001	572	4.833		170.293
waarvan maatschappelijk nut t/m 2016	336.462	-2.657	5.417	17		9.824		329.381
waarvan maatschappelijk nut vanaf 2017	27.095	1.547	17.704		8.571	992		36.783

Vanaf 2017 moeten alle investeringen opgenomen worden bij de Materiële Vaste Activa en naar gebruiksduur worden afgeschreven. Dus ook de investeringen met maatschappelijk nut. Tot 2017 mochten de investeringen met maatschappelijk nut in één keer ten laste van de rekening worden gebracht. Vanaf 2017 moeten deze investeringen volgens de nieuwe BBV regelgeving geactiveerd worden. Om die reden is er voor de maatschappelijk nut investeringen onderscheid gemaakt tussen investeringen voor 2017 en vanaf 2017. In 2018 is totaal voor een bedrag van 108,1 miljoen geïnvesteerd. Daarnaast is er een bedrag van 34,5 miljoen euro afgeschreven op Materiële Vaste Activa. Onder de categorie gronden en terreinen zijn ultimo 2018 991 in erfpacht uitgegeven gronden voor een bedrag van 28,5 miljoen euro opgenomen.

Financiële activa

KAPITAALVERSTREKKING						
(bedragen x 1.000 euro)	Boekwaarde	Vermeerdering	Vermindering	Boekwaarde	Rente	Totaal
Omschrijving	31-12-2017	2018	2018	31-12-2018	2018	Kapitaal lasten
Aandelen Waterbedrijf Groningen	2.458			2.458	49	49
Aandelen Martiniplaza	3.916			3.916	78	78
Enexis	783			783	16	16
PBE	328		309	19	5	314
BNG	824			824	16	16
Aandelen kapitaal CANN BV	1.190			1.190	24	24
Euroborg	48			48	1	1
Airport Eelde	1			1		0
Warmtestad BV	6.001	1.000		7.001	140	140
Voorziening Warmtestad BV	-2.929			-2.929		
Aandelen Groninger Monumentenfonds	448	1.000		1.448	11	11
Aandelen Oikocredit	12			12		
Aandelen Startersfonds	180			180	4	

Thermiek BV	18			18		
Totaal deelnemingen	13.276	2.000	309	14.968	344	649

In 2018 is er een laatste agiostorting gedaan aan Warmtestad. Deze investering is reeds in 2016 door uw Raad besloten. De getroffen voorziening is het gevolg van het staken van geothermie. In 2018 is deze voorziening niet gemuteerd.

De gemeente bezat 570 (33%) van de 1.760 aandelen Groninger Monumentenfonds. Daarnaast had de gemeente Groningen een converteerbare achtergestelde lening verstrekt van 1 miljoen euro. Het college heeft besloten deze achtergestelde lening van 1 miljoen euro om te zetten in 1.000 aandelen. Deze transactie is op 20 december 2018 notarieel afgerond.

LENINGEN						
(bedragen x 1.000 euro)	Boek waarde	Uit geleend	Aflossing	Boek waarde	Rente	Rente en
Omschrijving	31-12-2017	2018	2018	31-12-2018	2018	aflossing
Openbare lichamen						
Woningbouwcorporaties						
- Gem. woningbouw (tot 1985)	2.075		141	1.934	148	289
- Gem. woningbouw (na 1985)	105.981		7.695	98.286	3.611	11.306
Voorziening Volkshuisvesting						0
Totaal woningbouwleningen	108.056	0	7.836	100.220	3.759	11.595
Deelnemingen						
- Martiniplaza BV	11.463		498	10.965	262	760
- Euroborg NV	15.134	4.250	284	19.100	711	5.245
- Warmtestad BV	2.000	1.300		3.300	48	48
- Meerstad	203.000	50.000		253.000	7.801	7.801
- Enexis	4.154			4.154		0
Totaal deelnemingen	235.751	55.550	782	290.519	8.822	13.854
Overige verbonden partijen						
- Monumentenfonds	1.000		1.000	0	45	1.045
- Gem. regeling VGR	600		100	500	13	113
Overige verbonden partijen	1.600	0	1.100	500	58	1.158
Overige langlopende leningen						
- Bejaardenhuizen (Patrimonium & Huismeesters)	1.080		51	1.029	52	103
- Zwembad Hoogkerk	26		26	0	1	27
- Multifunctioneel Centrum Engelbert	248		37	211	9	46
- Meerhoven (Rizoem)	1.087			1.087	31	31
- Grunneger Power	193		8	185	7	15
- Zernike Triade	820			820	19	19
- Onderwijshuisvesting	7		7	0		7
- Instellingen sport en welzijn	267		44	223	7	51

- Stichting stimulering Volkshuisvesting	10.063		193	9.870		193
- Leningen GKB	1.067	339	876	530		876
- Groninger Museum	395		47	348	21	68
- Startersfonds EM2	20			20		0
- Voorziening langlopende leningen	-1.567	594		-973		0
Overige langlopende leningen	13.705	933	1.289	13.349	147	1.436
Totaal geldleningen	359.112	56.483	11.007	404.588	12.786	28.043

Toelichting voorziening langlopende leningen	saldo		saldo
	31-12-2017	mutaties 2018	31-12-2018
St. stimulering Volkshuisvesting	1.261	-371	890
Lening U/G	156	-73	83
Gron.Monumenten Fonds	150	-150	0
Totaal	1.567	-594	973

De nieuwe leningen zijn in 2018 verstrekt op basis van een collegebesluit. De aanvullende leningen aan Euroborg zijn verstrekt voor de realisering van het Topsportzorgcentrum.

Meerstad

Met ingang van 2012 is Gemeente Groningen volledig aandeelhouder van Gemm CV Meerstad geworden. In 2018 heeft het college besloten een bedrag van 50 miljoen euro te consolideren van kortlopende leningen naar leningen met een looptijd van 7 respectievelijk 20 jaar. Het belangrijkste effect van de herstructurering is dat de rentelasten de komende jaren fors dalen.

Hoewel het project Meerstad een eigen juridische identiteit BV/CV loopt de gemeente Groningen risico over de verstrekte leningen. De omvang van de leningen is vergelijkbaar met de boekwaarde van het project. Een eventueel toekomstig verlies heeft direct effect op de waardering en het rekeningresultaat van de gemeente Groningen.

Voorraden

In de post 'Onderhanden werk' staan de Bouwgronden in exploitatie (BIE-gronden) met de slot gecalculeerde complexen en de bouwrijpe kavels. Deze zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend (zoals grondaankopen en kosten van bouw- en woonrijp maken). Rente op grondexploitaties wordt geactiveerd en is daarmee ook onderdeel van de vervaardigingsprijs.

Mutaties vanwege administratieve correctie geactiveerde bovenwijkse voorziening

De mutaties hebben grotendeels een financieel technische oorzaak. In 2014 zijn diverse investeringen binnen de grondexploitaties geactiveerd, die een sterk bovenwijks karakter (zoals station, brug of weg) hebben. Dit betekent dat ze op de balans onder de post materiële vaste activa kwamen te staan. Destijds zijn de kosten, die samenhangen met de realisatie van de investering, echter niet uit de grondexploitatie gehaald. In 2018 is de administratieve correctie van in totaal 64,3 miljoen euro aan geactiveerde bovenwijkse voorzieningen alsnog uitgevoerd.

Gelijktijdig zijn de gemeentelijke bijdrage van destijds (ondergebracht in verliesvoorzieningen) vrijgevallen. Hierbij was voor de projecten Eemspoort, Zernike en Europapark Station minder verliesvoorziening beschikbaar dan het geactiveerde bedrag.

Door de correctie (uitboeken kosten) worden deze grondexploitaties hierdoor winstgevend. Deze winsten (in totaal 7,4 miljoen euro) zijn via de POC-methode genomen en gebruikt om het restant van de geactiveerde kosten te dekken.

Mutaties vanwege inhoudelijke ontwikkelingen grondexploitatie

Afgezien van de mutaties vanuit de geactiveerde bovenwijkse voorzieningen hebben de grondexploitaties zich over 2018 grotendeels langs de voorspelde en begrote lijn bewogen. Sommige grondexploitaties hebben een licht negatiever resultaat, andere laten een licht positief resultaat zien.

Binnen de grondexploitaties zien we los van de activering bovenwijkse voorzieningen, de verliesvoorzieningen per saldo 3,5 miljoen euro afnemen en enkele tussentijdse winstnemingen van 1,6 miljoen euro.

De vrijval van 3,5 miljoen euro aan verliesvoorziening bestaat voor een bedrag van 2,9 miljoen euro binnen het project de Grote Markt. Deze vrijval wordt toegevoegd aan de Beklemd Reserve Grote Markt.

Boekwaarden

In onderstaand tabel worden de boekwaarden per 31-12-2017, de mutaties van het jaar 2018 en de boekwaarde per 31-12-2018 weergegeven. In de boekwaarden van de BIE-gronden zijn de slotcalculaties meegenomen.

De boekwaarde is 70,71 miljoen lager geworden. Voor 64,3 miljoen euro vloeit dat voort uit de geactiveerde bovenwijkse voorzieningen.

Onderhandenwerk (bedragen x 1.000 euro)	boekwaarde 31-12-2017	Mutatie boekjaar 2018	Boekwaarde 31-12-2018
BIE gronden	253.474	68.645	184.829
Bouwrijpe kavels	4.806	2.062	2.744
Totaal	258.280	70.717	187.573

Nog te realiseren kosten en opbrengsten

In onderstaand tabel staan de geraamde kosten en opbrengsten van de BIE-gronden (exclusief de slotcalculaties). De geraamde kosten bestaan vooral uit bouw en woonrijp maken, plankosten en rentelasten. De geraamde opbrengsten bestaan vooral uit geraamde grondverkoppen.

Omschrijving bedragen x € 1000,00	boekwaarde 31-12-2018	geraamde nog te realiseren		totaal exploitatiebegroting
		kosten	opbrengsten	
Bie-gronden				
<i>Subtotaal woningbouwlocaties</i>	49.264	47.176	-42.557	4.668
<i>Subtotaal bedrijventlocatie</i>	65.628	45.852	-122.860	-76.942
<i>Subtotaal kantoren</i>	69.856	31.465	-24.445	7.090
Totaal Bie-gronden	184.748	124.493	-189.862	-65.184

Voorzieningen

Volgens het voorzichtigheidsbeginsel dienen voorziene verliezen direct genomen te worden zodra zij bekend zijn. Voor verwachte tekorten in de grondexploitatie dient een voorziening getroffen te worden ter hoogte van het verwachte verlies.

Per 31 december 2017 bedroeg het totaal aan getroffen voorziening 171,52 miljoen euro, per 31-12-2018 is het totaal aan getroffen voorziening verlaagd naar 114,99 miljoen euro. Een bedrag van 59,86 miljoen euro kan vrijvallen. Hiervan wordt 56,8 miljoen euro veroorzaakt door de administratieve correctie geactiveerde bovenwijkse voorziening. Hiervoor wordt de voorziening voor dezelfde bedrag ingezet voor de correctie.

BIE-gronden (bedragen x 1000 euro)	Voorziening 31-12-2017	Rente boekjaar 2018	Mutatie 2018	Voorziening 31-12-2018
Eemspoort		0	-2	-2
Zernike Science Park	-174	-3	177	0
Westpoort	-31.514	-611	24.079	-8.046
Milieuboulevard	-241	-5	-588	-834
VVZ - Europapark	-32.184	-624	4.148	-28.660
Kempkensberg	-10.108	-196	-7	-10.311
Station Europapark	-17.624	-342	17.966	0
Grote Markt	-25.483	-494	2.853	-23.125
Ciboga	-37.545	-728	11.913	-26.360
Oosterhamrikzone	-16.647	-323	-682	-17.652
Totaal	-171.519	-3.327	59.857	-114.990

Winsten

Met ingang van 2017 geldt, op basis van de BBV, de percentage of completion methode (POC-methode) voor (voortijdige) winstnemingen. In de POC-methode worden de winsten genomen naar rato van gerealiseerde opbrengsten en kosten. Hiervoor moet het resultaat op de grondexploitatie op betrouwbare wijze zijn ingeschat en de winsten van het project naar de gemeente vloeien. In totaal is voor 8,98 miljoen euro aan tussentijdse winsten genomen. Deze winsten worden voor 7,4 miljoen euro ingezet voor de administratieve activering van bovenwijkse voorzieningen.

Naast bovenstaande winsten is in de categorie 'Bouwrijpe kavels' een kavel (Bedrijven Westerbroek) verkocht met een winst van 0,4 miljoen euro.

Vorderingen

Vorderingen op openbare lichamen

Vorderingen op openbare lichamen		
(bedragen x 1.000 euro)	31-12-2018	31-12-2017
Te vorderen op overige overheden	28.050	
Te vorderen ondernemers BTW		2.988
Te vorderen BTW compensatiefonds	32.156	34.475
Debiteuren openbare lichamen	6.248	3.580
Totaal	66.454	41.043

Schatkistbankieren

Schatkistbankieren

(Bedragen x 1.000 euro)	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Flottende middelen	711	500	433	463
-tegoeden in rekeningcourant ABN AMRO	290	255	210	247
-tegoeden in rekeningcourant ING	211	244	223	216
-tegoeden in rekening BNG	0	0	0	0
Drempel schatkistbankieren	4.736	4.736	4.736	4.736
Ruimte onder de drempel	4.025	4.237	4.303	4.274
Begrotingstotaal	993.042	993.042	993.042	993.042
Grondslag variabele drempel	493.042	493.042	493.042	493.042
Vaste drempel schatkistbankieren	3.750	3.750	3.750	3.750
Variabele drempel schatkistbankieren	986	986	986	986

In 2018 is er regelmatig een tijdelijk overschot naar de schatkist overgeboekt. Bij de betaalrekeningen van de ING en de ABN-AMRO houden wij uit praktische overwegingen een zeer beperkt tegoed aan. Hierover ontvangen wij geen rente.

Per 31-12-2018 is het saldo voor Schatkistbankieren 0.

Overige vorderingen

Overige vorderingen	31-12-2018	31-12-2017
(bedragen x 1.000 euro)		
Debiteuren	55.138	58.530
Dubieuze debiteuren - Voorziening	-18.130	-23.523
Externe rekening courant verhoudingen	16.603	8.611
Fiets privé	95	93
Overige vorderingen	18.195	25.739
Totaal	71.900	69.449

Debiteuren

De post "debiteuren" is opgebouwd uit belasting- en uitkeringsdebiteuren (42,642 miljoen euro), overige debiteuren (12,487 miljoen euro) en incasso onderweg (9 duizend euro).

Het saldo van de belastingdebiteuren betreft 12,022 miljoen euro. Op basis van ouderdomsanalyse over de jaren heen wordt een percentage als oninbaar beschouwd waarbij rekening wordt gehouden met de incidentele afwijkingen in opgelegde aanslagen. Het saldo van de voorziening dubieuze belastingdebiteuren bedraagt 360 duizend euro op 31-12-2018.

Voorziening dubieuze debiteuren

Inzake het saldo "overige debiteuren" wordt gekeken naar de ouderdom van de vorderingen, en op basis van een vastgesteld percentage een bedrag voor oninbaarheid berekend. Het saldo naar ouderdom is als volgt opgebouwd:

Voorziening dubieuze debiteuren	Openstaand	correctie beleidslijn*	saldo	%	Voorziening
< 3 maanden	10.694	0	10.694	0%	4
3-6 maanden	533	162	371	5%	20
6-12 maanden	384	86	298	10%	36
1-2 jaar	242	222	20	50%	10
> 2 jaar	634	414	220	100%	220
	12.487	884	11.603		289

*Voor de berekening wordt een correctie op het saldo doorgevoerd voor de vorderingen van de afdeling Vergunning & Handhaving

Voorziening dubieuze debiteuren uitkeringsdebiteuren

De voorziening dubieuze debiteuren voor uitkeringsdebiteuren wordt bepaald op basis van ervaringscijfers over de afgelopen 5 jaar met betrekking tot oninbaarheid per soort vordering, gecombineerd met de uitkomst van het onderzoek dubieusheid door middel van een steekproef op de openstaande vorderingen van 5 jaar en ouder.

De onderverdeling van de debiteurenpositie met de voorziening is als volgt:

Voorziening dubieuze debiteuren	Openstaand saldo	benodigde voorziening
< 2 maanden	978	540
2-3 maanden	378	230
3-6 maanden	1.253	703
6-12 maanden	2.657	1.780
> 1 jaar	25.354	14.228
	30.620	17.481

Externe rekening-courant verhoudingen

De toename in de externe rekening-courant verhoudingen wordt voor een groot deel veroorzaakt door de door de BNG uitgevoerde saldoregulatie op de bankrekeningen van Haren en Ten Boer.

Overige vorderingen

De post "overige vorderingen" bestaat onder andere voor 5,3 miljoen euro uit nog te ontvangen belastingen en heffingen 2018, voor 2,0 miljoen euro uit afrekening parkeergarages en buurtstallingen, voor 2,3 miljoen uit af te rekenen met verbonden partijen, voor 4,7 miljoen uit nog te factureren omzet over 2018 en voor 2,1 miljoen uit af te rekenen voor afvalverwerking.

Liquide middelen

Liquide middelen		
(bedragen x 1.000 euro)	31-12-2018	31-12-2017
Kassaldo	169	113
Banksaldi	1.301	538
Totaal	1.469	651

Overlopende activa

Overlopende activa		
(bedragen x 1.000 euro)	31-12-2018	31-12-2017
Nog te ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van de EU	292	61
Nog te ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van het Rijk	21.023	6.332
Nog te ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van overige overheden	24.544	37.750
Overige overlopende activa	13.782	19.145
Totaal	59.642	63.289

NOG TE ONTVANGEN BEDRAGEN VAN RIJK EN EU (ex art.40a)				
Omschrijving (bedragen x 1.000 euro)	Saldo 31-12-2017	Toevoegingen	Ontrekingen	Saldo 31-12-2018
ESF gemeenten tranche 17-19		147		147
Subsidiebijdrage EU		17		17
REFRAME (interreg)	29	111	61	79
Hytrec (interreg)	32		32	0
Surflogh (Interreg)		62	13	49
ESF 2017-2018	163		163	0
ESF 2017	7		7	0
Nieuw Beschut :Tijd. bonusregeling 2015-2019		162		162
DUO Detachering	25		25	0
Gemeentefonds 2017	1.118	16.099	1.531	15.686
JGZ 0-19 algemeen		172		172
RIVM vaccinaties	53		53	0
Nationale Politie		5		5
CAK WMO	70	302	70	302
Beschermd wonen ZIN	28		28	0
PGB BW 2015		85		85
Vangnetregeling 2017-2018	3.102	4.516	4.823	2.795
BBZ 2016	71	1.853	1.918	6
Lage-inkomensvoordeel (LIV) 2015-2017	435	1.043	435	1.043
CAK beschermd wonen	381		381	0
ESF 2017 (2e tranche)	214		214	0
RWS Zuidelijke Ringweg	617			617
VAS Ten Boer	48		48	0
BTW - niet verrekenbaar KD		150		150
Totaal	6.393	24.724	9.802	21.315

Nog te ontvangen bedragen

Op de post nog te ontvangen bedragen staan de opbrengsten die we in 2018 als baten hebben opgenomen in de exploitatie, maar die we nog niet hebben ontvangen. De nog te ontvangen bedragen hebben we verdeeld over de diverse overheden. Nog te ontvangen bedragen van andere instellingen worden onder de overige vorderingen verantwoord.

Overige overlopende activa

Onder de overige overlopende activa vallen de bedragen die we vooruit hebben betaald. Dat zijn betalingen die we in 2018 hebben gedaan, maar die we in 2018 niet in de exploitatie hebben meegenomen. We 'parkeren' deze betalingen op de balans en verantwoorden deze in de exploitatie van 2019.

Toelichting onzekerheid eigen bijdrage Wmo

Aan mensen die een maatwerk voorziening ontvangen in het kader van de Wmo, wordt een eigen bijdrage opgelegd. De wetgeving heeft bepaald dat de berekening, oplegging en incasso van deze eigen bijdrage wordt uitgevoerd door het CAK. De informatievoorziening van het CAK naar ons is om privacy-redenen beperkt. Hierdoor kunnen wij niet de juistheid en volledigheid op persoonsniveau en op totaal niveau van de eigen bijdragen vaststellen. In de kadernota rechtmatigheid 2018 van de commissie BBV geeft de commissie aan dat de wetgever in feite bepaald heeft dat de verantwoordelijkheid voor de juistheid en volledigheid van de eigen bijdrage geen gemeentelijke verantwoordelijkheid is. Dit betekent dat de gemeente geen zekerheid omtrent de omvang en de hoogte van de eigen bijdrage kan krijgen. In de jaarrekening is dus sprake van een onzekerheid ten aanzien van deze eigen bijdrage, ook al ligt de oorzaak hiervan niet bij ons.

Eigen vermogen

Eigen Vermogen					
(bedragen x 1.000 euro)	Saldo 31-12-2017	Resultaat vorig jaar	Toevoeging	Onttrekking	Saldo 31-12-2018
Algemene reserve	44.598	12.174	11.520	37.296	30.996
Bestemmingsreserve	211.962	690	40.805	81.233	173.722
Totaal	256.560	12.864	52.325	118.529	204.719

Voor een uitgebreide detaillering en beschrijving van de reserves wordt verwezen naar [Hoofdstuk 5: Reserves](#).

Het totaal saldo van de reserves is afgenomen van 256,6 miljoen euro naar 204,7 miljoen euro. De reserves zijn onderverdeeld in de algemene egaliseringsreserve en diverse bestemmingsreserves.

Gerealiseerd resultaat		
(bedragen x 1.000 euro)	31-12-2018	31-12-2017
Gerealiseerd resultaat	39.950	12.864

Dit is het voordelig resultaat over 2018. Voor een specificatie wordt verwezen naar het onderdeel Financieel perspectief, Hoofdstuk 1: [Financieel beeld](#).

Voorzieningen

Voor een uitgebreide detaillering en beschrijving van voorzieningen wordt verwezen naar hoofdstuk 6: [voorzieningen](#).

Langlopende schulden

Geldleningen

Bedragen x 1.000 euro	Boekwaarde	Her-		Aflossing	Boekwaarde	Rente
		rubricering	Opgenomen			
Omschrijving	1-1-2018	2018	2018	2018	31-12-2018	
Obligatie leningen						

- Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)	162.500		50.000		212.500	3.647
Totaal binnenlandse pensioenfondsen en verzekeraars	162.500		50.000	-	212.500	3.647
Binnenlandse banken en ov. financiële instellingen						
- ABN AMRO Bank NV	76.789			92	76.697	2.960
- Algemene Spaarbank Nederland NV (ASN)	-		-	-	-	
- Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)	556.750		43.000	20.047	579.703	17.346
- Triodos Bank	45.000				45.000	1.062
- Nederlandse Waterschaps Bank	239.274		35.000	29.319	244.955	7.721
- St. Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Ned. Gemeenten	0				-	
Totaal binnenlandse banken en overige financiële instellingen	917.813		78.000	49.458	946.355	29.089
Totaal binnenlandse bedrijven	0				0	
Openbare lichamen						
- Gemeente Meerssen	2.500		0	0	2.500	64
- Provincie Noord Brabant	140.000		55.000	0	195.000	2.349
Totaal openbare lichamen	142.500		55.000	0	197.500	2.413
Overige binnenlandse sectoren						
- Overig (Wichers Hoeth Laken)	1				1	
Totaal overige binnenlandse sectoren	1		0	0	1	0
Totaal buitenlandse instellingen	0		0	0	0	0
Totaal geldleningen 2018	1.222.814		183.000	49.458	1.356.356	35.149

Sinds de invoering van het Schatkistbankieren is het ook voor Provinciale overheden aantrekkelijk geld te verstrekken aan Gemeenten. Daarnaast zijn er leningen aangegaan onder het Medium Term Note programma.

Een deel van de financieringsbehoefte in de jaren 2019 tot en met 2025 is al in 2016 vast vastgelegd. Inclusief de toekomstige herfinanciering van Meerstad, gaat het om een totaal van 284 miljoen euro. De afgesproken percentages liggen tussen de 1% en de 2%.

Waarborgen

WAARBORGSMOMMEN (Bedragen x 1.000 euro)	Boekwaarde 31-12-2017	Mutatie 2018	Boekwaarde 31-12-2018
- gemeente grond/ vergunningspas parkeren	699	-1	698
-Benzine-pasjes	16		16
- Toegangspasjes/sleutels	70	47	117
Totaal waarborgsommen	785	46	831

De gemeente vraagt voor diverse werkzaamheden waarborgsommen, die na afloop met de werkelijk gemaakt kosten worden verrekend. Ook wordt bij tijdelijk gebruik van gemeentegrond een waarborg verlangd en worden borggelden gevraagd voor toegangspasjes bij Sport050.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden		
Netto vlottende schulden < 1 jaar (bedragen x 1.000 euro)	31-12-2018	31-12-2017
Overige kasgeld leningen	73.500	109.500
Bank- en girosaldo	29.031	25.844
Overige vlottende schulden	99.784	108.071
Vlottende schuld	202.315	243.415

Overige kasgeldleningen

Dit betreft kortlopende leningen (< 1 jaar) waarbij de rente gedurende de looptijd vast staat.

Banksaldi

Deze post bestaat hoofdzakelijk uit het saldo van de bankrekening die wordt aangehouden bij de Bank Nederlandse Gemeenten..

Overige schulden

Hieronder worden de kortlopende schulden aan publiekrechtelijke lichamen, aangegane verplichtingen en crediteuren derden opgenomen.

Overlopende passiva

Overlopende passiva		
(bedragen x 1.000 euro)	31-12-2018	31-12-2017
Verplichtingen	19.428	20.729
Vooruit ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van de EU	3.496	920
Vooruit ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van het Rijk	8.810	13.001
Vooruit ontvangen bijdragen met een specifiek bestedingsdoel van overige overheden	3.554	988
Overige vooruit ontvangen bedragen	6.875	5.212
Totaal	42.163	40.850

VERLOOPOVERZICHT PASSIVA EX. ART 49B				
Omschrijving	Saldo 31-12-2017	toevoegingen	onttrekking	Saldo 31-12-2018
Like! Gemeente Groningen	41		41	0
Like! Leadpartner	0	291	237	54
Projecten	828			828
Horizon 2020 subsidie	51		51	0
ESF Subregio's	0	1.937	983	954
ESF scholen tranche 17-18	0	1.670	9	1.661
Organisatie Inburgering (waaronder Generaal Pardon)	478			478
ESF 2015-2016 scholen	1.670		1.670	0
Veiligheidshuis		17		17
Ambulancedienst		29		29

OAB bestuursakk 2012	617	619	1.234	2
aanv OAB HBO ers	22	21	43	0
Aanv OAB ouders ond	25	25	50	0
RMC rijksbijdrage	446	447	484	409
Beschermd wonen ZIN	1.744		1.500	244
Reg.Geld.SteunHuisvesting APVV	27	66	77	16
Monumentenbudget	25	25	25	25
BBZ	6.443	9.345	10.781	5.007
Fonds ondernemend Groningen		7		7
Volwasseneneducatie regio	103	103	135	71
VSV conv 2012-2016	13	13	13	13
RMC calamiteiten pot	37	37	37	37
Heroineverstrekking Bel	238	343		581
VSV17-20 RMC MBO	30	43	55	18
VSV17-20 Maatwerk 18+	17	26	36	7
VSV17-20 Toeleid onderw werk	13	122	69	66
Inzet experts coach oud VSV	30	57	44	43
Koers en kansen 3Noord		150	7	143
Polka	50		50	0
BSV projecten	713	1.358	714	1.357
Rijkswaterstaat aanpak Ring Zuid	259	239	259	239
WEGEN-Slijt / Microdeklagen		62		62
Bereikbaarheid Stad	238		190	48
Fonds Ondernemend Groningen		7		7
EP Regio Groningen-Assen		54		54
Uren Regionaal Energieloket	5		5	0
G40 Sociale Pijler		24		24
School als wijk		13		13
Horizon 2020 Subsidie		33		33
HyTrec2		6		6
(vordering) RSP	83		83	0
Provinciale bijdrage		131		131
NetWA provinciale bijdrage HOV	0	2.751		2.751
RSP subsidie P+R	116		116	0
Bijdr BB Fietspad Helperz	146		146	0
Bijdr BB Slimme route hoofdst	313	130	443	0
Bijdrage Groningen Bereikbaar	87		87	0
Bijdr RUG Zernikelaan		212		212
Bijdr Hanze Zernikelaan		212		212
Totaal	14.909	20.625	19.674	15.860

Overige overlopende passiva

Hieronder vallen onder andere bedragen die we nog moeten betalen. Het zijn kosten voor leveringen en diensten die in 2018 zijn geleverd, maar waarvoor we de factuur nog niet hebben ontvangen. We hebben de kosten wel in de exploitatie 2018 opgenomen. Afhandeling van deze bedragen vindt in 2019 plaats.

In de post overige overlopende passiva zit een bedrag ad 6,9 miljoen euro met betrekking tot vooruit ontvangen bedragen en deze bestaat voornamelijk uit:

- 1,2 miljoen euro inzake spaartegoeden voor aankoop kunstwerk CBK;
- 1,9 miljoen euro voor parkeervergunningen 2019 welke in 2018 zijn gefactureerd;
- 1,8 miljoen euro houdt verband met in 2018 vooruit gefactureerde bedragen welke betrekking hebben op 2019

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Meerjarige inkoopcontracten

In de categorie niet uit de balans blijvende verplichtingen worden de meerjarige inkoopcontracten met een resterende contractwaarde van 1 miljoen of hoger opgenomen.

MEERJARIGE RAAM CONTRACTEN > € 1.000.000		
(bedragen € x 1.000)	Resterende	einde
Omschrijving Domein	contract waarde	contract
Ruimtelijk	3.051	2019
Ruimtelijk	6.700	2020
Ruimtelijk	2.400	2021
Ruimtelijk	4.567	2022
Bedrijfsvoering en overig	2.067	2020
Bedrijfsvoering en overig	31.108	2024

Renteswap

Renteswap (bedragen x 1.000 euro)					
Tegenpartij	Onderliggende lening *	Variabel rente percentage	Vast rente percentage	Eind datum contract	Marktwaarde
ABN-AMRO	1.696	6 maands euribor	4,7525%	2031	-537
* Hoofdsom per balansdatum	1.696				

Ten behoeve van het afdekken van het renterisico op een langlopende lening met een variabele rente (zijnde de 6-maands Euribor) heeft de gemeente Groningen een renteswap afgesloten. Op grond van dit contract dient de gemeente Groningen over de hoofdsom van de langlopende lening een vaste rente te betalen en ontvangt de gemeente Groningen een variabele rente over de hoofdsom van de Interest Rate Swap Vanilla.

Het contract kent geen verplichting om een onderpand voor de negatieve marktwaarde aan te houden (margin call). Ook is er geen sprake van een clause waarbij de tegenpartij het contract kan opzeggen. De hedge-relatie is volledig effectief. Het betreft hier een ABN-AMRO Single A-rating met een negatieve marktwaarde van 537 duizend euro.

Gewaarborgde geldleningen

Omschrijving (bedragen x 1.000 euro)	Hoofdsom	Restant 31-12-2017	Nieuwe gewaarborgde geldleningen	Totaal van de gewone en buitengewone aflossing	Restant 31-12-2018	Dekking
Garantie sociale woningbouw (WSW)	1.583.431	1.494.947	61.900	133.734	1.423.113	-
Garantie aankoop eigen woning (WEW)		1.076.000		26.000	1.050.000	-
Garantie Startersfonds Triodos	180	152	80	79	153	100%
Garantie Sportverenigingen	127	123	100	16	207	50%
Totaal gewaarborgde geldleningen	1.583.738	2.571.222	62.080	159.829	2.473.473	

De Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) is in 1983 opgericht met als doel de toegang tot de kapitaalmarkt voor de deelnemende woningcorporaties te bevorderen. Tegen betaling van een borgstellingsvergoeding door de betreffende woningcorporaties biedt het WSW-zekerheid aan geldgevers van die woningcorporaties voor de rente- en aflossingsverplichtingen van de geborgde geldleningen. Daarvoor beschikt het WSW over meerdere buffers. De laatste buffer bestaat uit de achtervang van Rijk en gemeenten, die indien nodig het WSW voorzien van renteloze leningen. Deze renteloze leningen worden terugbetaald als het vermogen van het WSW weer op voldoende peil is. De renteloze leningen worden verdeeld volgens de verhouding 50% Rijk, 25% schadegemeenten en 25% alle gemeenten op basis van het relatieve aandeel. De meest recente opgave van het WSW geeft aan dat 1,423 miljard euro betrekking heeft op de achtervang van de gemeente Groningen.

De Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW) is in 1993 opgericht. Tegen betaling van een premie kan een huizenkoper (de hypotheekgever) via NHG een rentevoordeel op een hypothecaire geldlening verkrijgen en worden de financiële risico's die samenhangen met deze lening beperkt. Het WEW beschikt hiervoor over een fondsvermogen (1,0 miljard euro) dat is gevormd door de ontvangen premies. Indien dit fondsvermogen ontoereikend is, wordt aanspraak gemaakt op de achtervang van Rijk en gemeenten. Deze dienen het fondsvermogen aan te vullen met renteloze leningen, die door het WEW worden terugbetaald als het fondsvermogen door nieuwe premieontvangsten weer op peil is gebracht. Voor garanties die zijn afgegeven tot en met 31 december 2010 is sprake van 25% achtervang van de schadegemeenten. Aangezien er geen nieuwe leningen onder Groningse achtervang meer worden aangegeven en er op bestaande leningen wordt afgelost, zal dit bedrag jaarlijks verder afnemen.

In juni 2016 heeft de raad besloten tot oprichting van een startersfonds in samenwerking met de Triodosbank. Door dit fonds worden initiatieven in de stad mogelijk gemaakt voor tijdelijk ruimtegebruik. Daardoor wordt de economische kracht van de stad versterkt. De Triodosbank verstrekt kredieten, met behulp van gemeentelijk geld worden zekerheden afgegeven. In 2018 is 1 garanties afgegeven.

In juni 2016 heeft de raad de regeling garantstelling leningen breedtesport vastgesteld. Deze regeling wordt uitgevoerd in samenwerking met de Stichting Waarborgfonds Sport. Onder deze regeling zijn 3 garanties afgegeven.

Deelneming Martiniplaza

Martiniplaza heeft in haar jaarrekening een vordering opgenomen op de gemeente Groningen in verband met de opgelopen schade door de aanleg van de zuidelijke ringweg. Deze vordering is bij de gemeente Groningen nog niet ontvangen en nog in onderzoek. Daarom is deze vordering niet als schuld op de balans opgenomen, maar onder de niet uit de balans blijvende verplichtingen.

Emu saldo

				Balansstand	Balansstand	Mutaties
				31-12-2017	31-12-2018	2018
EMU-SALDO (bedragen x 1.000 euro)				-67.337		
Mutaties 2018	Activa	Financiële vaste activa	Kapitaalverstrekkingen en leningen	372.390	419.554	47.164
			Uitzettingen	0	0	0
		Vlottende activa	Uitzettingen	163.992	143.850	-20.142
			Liquide middelen	651	1.469	818
			Overlopende activa	63.289	59.009	-4.280
	Passiva	Vaste passiva	Vaste schuld	1.223.599	1.357.186	133.587
		Vlottende passiva	Vlottende schuld	243.415	202.337	-41.078
			Overlopende passiva	40.849	39.237	-1.612
			Eventuele boekwinst bij verkoop effecten en (im)materiële vaste activa			0

Toelichting

Als gevolg van Europese regelgeving mogen EU-lidstaten een begrotingstekort (EMU-saldo) hebben van maximaal 3% van het bruto binnenlands product (BBP). Aan dit maximale tekort van 3% hebben, naast de Rijksoverheid, ook de decentrale overheden een aandeel. De EMU-systematiek werkt op een andere manier dan het (gemodificeerde) baten- en lastenstelsel dat de gemeenten hanteren. Investerings tellen bijvoorbeeld niet mee in het stelsel van baten en lasten, daarbij wordt uitgegaan van de kapitaallasten van de investeringen. Investerings in een jaar tellen echter wel volledig mee in het EMU-saldo. Bij een sluitende begroting kan een gemeente daardoor toch een negatief EMU-saldo hebben.

Het EMU-saldo van de gemeente Groningen voor 2018 komt uit op 67,3 miljoen euro negatief. Het betekent dat in EMU-termen de uitgaven 67,3 miljoen euro groter zijn dan de inkomsten.

Dit komt met name doordat de toename van de materiële vaste activa (59,7 miljoen euro) volledig zijn gefinancierd door het aantrekken van nieuwe langlopende leningen.

Het EMU-saldo is een indicatie voor de ontwikkeling van de liquiditeits- en financiële positie van de gemeenten. In bovenstaande tabel is geen vooruitblik opgenomen voor 2019. Dit omdat dit voor vergelijkingsdoeleinden geen toegevoegde waarde heeft. Immers vanaf 2019 is er sprake van een nieuwe gemeente Groningen. In de begroting 2019 is het EMU-saldo toegelicht voor de nieuwe gemeente.

Overzichten

1. Jaarrekening op taakveld

Baten en Lasten (Bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening
01 Bestuur	5.630	7.286	8.554
Lasten	5.637	7.293	8.892
Baten	7	7	338
010 Mutaties reserves	-33.424	-64.581	-66.645
Lasten	38.223	53.948	54.687
Baten	71.646	118.529	121.332
02 Burgerzaken	4.539	4.656	4.772

Lasten	8.582	8.891	9.098
Baten	4.042	4.235	4.326
04 Overhead	93.469	88.849	99.167
Lasten	101.419	103.173	117.291
Baten	7.950	14.324	18.124
05 Treasury	-3.089	-3.956	-4.553
Lasten	37.062	36.195	39.751
Baten	40.151	40.151	44.304
061 OZB woningen	-24.923	-24.924	-25.198
Lasten	2.585	2.698	2.545
Baten	27.509	27.621	27.743
062 OZB- niet woningen	-36.096	-36.096	-37.914
Lasten	2.188	2.188	2.077
Baten	38.285	38.285	39.991
063 Parkeerbelasting	-6.352	-6.100	-7.481
Lasten	2.082	2.372	1.780
Baten	8.434	8.472	9.261
064 Belastingen Overig	-1.145	809	-305
Lasten	491	2.539	2.015
Baten	1.636	1.730	2.320
07 Algemene uitkering en overige	-466.417	-474.492	-492.272
Baten	466.417	474.492	492.272
08 Overige baten en lasten	73	694	56
Lasten	8.422	11.556	8.413
Baten	8.350	10.862	8.357
11 Crisisbeheersing en Brandweer	16.336	16.217	15.629
Lasten	17.191	16.378	16.432
Baten	855	161	803
12 Openbare orde en Veiligheid	2.726	2.918	2.791
Lasten	3.296	3.488	3.227
Baten	570	570	435
21 Verkeer en vervoer	26.678	29.556	25.290
Lasten	30.039	32.912	29.483
Baten	3.361	3.356	4.193
22 Parkeren	2.458	2.589	2.359
Lasten	11.579	11.476	11.504
Baten	9.120	8.886	9.145

24 Economische Havens en waterweg	784	777	844
Lasten	1.010	1.003	1.056
Baten	226	226	212
25 Openbaar vervoer	1.570	2.513	1.317
Lasten	1.570	2.513	1.409
Baten			93
31 Economische ontwikkeling	6.030	12.210	11.219
Lasten	6.853	13.218	13.080
Baten	823	1.008	1.860
32 Fysieke bedrijfsinfrastructuur	9.807	9.322	2.006
Lasten	10.877	10.524	8.493
Baten	1.070	1.202	6.488
33 Bedrijvenloket en bedrijfsrege	1.999	2.261	2.063
Lasten	2.851	3.437	3.236
Baten	852	1.175	1.173
34 Economische promotie	-20	-16	-641
Lasten	1.298	1.363	1.305
Baten	1.318	1.378	1.946
42 Onderwijshuisvesting	11.560	12.157	9.857
Lasten	13.100	13.696	11.548
Baten	1.540	1.540	1.690
43 Onderwijsbeleid en leerlingzak	12.828	13.289	12.069
Lasten	18.851	19.419	19.351
Baten	6.023	6.130	7.282
51 Sportbeleid en activering	1.016	1.207	1.030
Lasten	1.024	1.225	1.082
Baten	8	18	51
52 Sportaccommodaties	12.075	12.414	12.857
Lasten	18.495	18.630	18.940
Baten	6.420	6.217	6.083
53 Cultuurpresentatie, cultuurpro	16.016	17.832	16.769
Lasten	24.535	28.366	28.542
Baten	8.518	10.535	11.772
54 Musea	16.189	16.165	15.185
Lasten	17.203	17.178	16.322
Baten	1.013	1.013	1.137
55 Cultureel erfgoed	529	528	611

Lasten	537	561	619
Baten	8	33	8
56 Media	0	0	-25
Lasten	45	45	20
Baten	45	45	46
57 Openbaar groen en (openlucht)	19.825	23.965	20.920
Lasten	21.678	25.832	23.033
Baten	1.853	1.866	2.113
61 Samenkracht en burgerparticipa	20.500	28.298	24.910
Lasten	22.197	30.520	27.172
Baten	1.698	2.222	2.262
62 Wijkteams	14.432	14.791	14.536
Lasten	20.814	14.791	15.624
Baten	6.382		1.089
63 Inkomensregelingen	34.744	34.270	33.690
Lasten	188.270	187.797	192.759
Baten	153.527	153.527	159.068
64 Begeleide participatie	25.834	27.341	26.149
Lasten	32.634	34.141	33.202
Baten	6.800	6.800	7.052
65 Arbeidsparticipatie	22.894	25.441	23.743
Lasten	23.679	26.226	26.533
Baten	785	785	2.790
66 Maatwerkvoorzieningen (WMO)	4.484	3.846	4.585
Lasten	4.543	3.905	4.629
Baten	59	59	44
671 Maatwerkdienstverlening 18+	30.675	32.064	32.931
Lasten	33.886	34.790	36.144
Baten	3.211	2.726	3.212
672 Maatwerkdienstverlening 18-	48.421	50.197	50.748
Lasten	48.421	50.197	50.787
Baten			39
681 Geëscaleerde zorg 18+	88.431	91.292	91.592
Lasten	92.445	96.113	97.586
Baten	4.014	4.821	5.994
682 Geëscaleerde zorg 18-	0	0	7.350
Lasten			7.350

71 Volksgezondheid	6.167	7.424	7.498
Lasten	35.319	30.393	30.399
Baten	29.152	22.969	22.901
72 Riolering	-252	-322	-468
Lasten	16.133	16.265	16.392
Baten	16.386	16.587	16.861
73 Afval	-8.308	-8.832	-10.185
Lasten	30.765	30.307	31.747
Baten	39.073	39.138	41.932
74 Milieubeheer	2.475	2.820	2.544
Lasten	2.631	2.975	4.186
Baten	156	154	1.643
75 Begraafplaatsen en crematoria	622	586	3.488
Lasten	2.095	2.059	4.704
Baten	1.473	1.473	1.215
81 Ruimtelijke Ordening	9.199	10.973	7.532
Lasten	11.716	13.390	11.949
Baten	2.517	2.418	4.417
82 Grondexploitatie (niet bedrijf)	346	429	1.911
Lasten	1.658	1.653	4.967
Baten	1.312	1.224	3.057
83 Wonen en bouwen	8.665	11.330	7.164
Lasten	17.112	20.912	21.240
Baten	8.447	9.582	14.076
Totaal	-1	0	-39.950

2. Subsidies en inkomensoverdrachten

Deelprogramma (bedragen x 1.000 euro)		Primitieve begroting	Actuele begroting	Rekening 2018
Nr				
01.1	Werk en activering	6.062	6.516	8.524
01.2	Inkomen en armoedeverlichting	168.583	168.590	175.266
02.1	Groningen Kennisstad	861	841	1.302
02.2	Aantrekkelijke stad	1.383	7.483	7.378
02.3	Bedrijvige stad	650	809	499
02.4	Overig econ en werkgelegenheid	4.218	4.248	4.202
03.1	Onderwijskansen	8.337	10.439	6.553
03.2	Voorkomen schooluitval	1.488	1.488	1.403
04.1	Sociaal klimaat	19.181	20.573	20.526
04.2	Passende ondersteuning en zorg	177.463	195.955	201.243

05.1	Sportieve infrastructuur	881	1.062	784
05.2	Jeugd in Beweging en Ruim Baan	1.224	1.379	1.341
06.1	Culturele infrastructuur	9.597	9.803	10.075
06.2	Deelname aan cultuur	15.231	15.146	15.188
07.1	Fiets	0	0	2
07.2	Openbaar vervoer	159	159	165
07.3	Auto	0	0	88
07.4	Parkeren	0	49	51
07.5	Verkeersveiligheid	0	0	59
07.6	Overig verkeer	3	15	13
08.1	Gezinnen	291	291	41
08.2	Jongerenhuisvesting	0	0	50
08.3	Wonen en zorg	31	31	11
08.4	Kwaliteit woningvoorraad	0	0	936
08.5	Betaalbaarheid en beschikbaar	0	0	0
08.6	Cultuurhistorie en archeologie	115	125	290
08.7	Overig wonen	71	71	-3
09.1	Onderh & Beheer Openb Ruimte	250	733	680
09.2	Afvalinzameling en -verwerking	3.601	3.601	4.184
10.1	Veilige woon- en leefomgeving	0	575	610
10.2	Jeugd en veiligheid	0	86	75
10.3	Integriteit en veiligheid	0	60	82
10.4	Fysieke veiligheid	16.217	16.217	16.188
11.1	Publieke dienstverlening	1.467	1.523	1.597
11.2	Communicatie met de burger	0	0	10
12.1	College en Raad	562	682	658
12.2	Gebiedsgericht werken	300	3.164	2.397
13.1	Algemene inkomsten en post onv	0	80	88
14.1	Overhead en ondst. organisa	0	9	57
	Hulpkostenplaatsen	2.151	1.729	1.469
	Totaal subsidies en inkomensoverdrachten	440.377	473.532	484.082

3. Staat B

Totaal (Bedragen x 1.000 euro)	Primitieve begroting 2018		Actuele begroting 2018		Rekening 2018	
	Toegestane (begrote) formatie		Toegestane (begrote) formatie		Gemiddelde personele bezetting	
	fte	euro	fte	euro	fte	euro
Personeel in dienst: aanstellingsvorm / soort formatie						
Totaal loonsom en fte's personeel in dienst	2.903	203.689	2.867	198.839	2.813	198.779
Waaronder boven-formatief personeel						
Aantal fte en kosten	22	1.348	22	1.348	11	911
Totaal loonsom en fte's ambtelijk personeel	2.903	203.689	2.867	198.839	2.813	198.779
Stagiaires en werkleerplekken (waaronder BBL-trajecten)		191		191		237
Bestuur	45	1.847	45	1.847	45	1.846
WSW	983	33.498	983	33.498	1.000	32.845
WWB		670		670		611
Subtotaal Bestuur, WSW, WWB	1.028	36.015	1.028	36.015	1.045	35.302
Externe inhuur		8.825		14.031		36.236
Voormalig personeel						
Wachtgelden		365		595		599
FLO/FPU/Overig		843		843		276
Overig						81
Totaal voormalig personeel		1.208		1.438		956
AF:						
Gedetacheerde uitleen		-3.192		-2.976		-5.578
Verhaal salaris		-411		-104		-942
Subtotaal gedetacheerde uitleen, verhaal salaris		-3.603		-3.080		-6.520
Overige personeelskosten						
Vorming en opleiding		3.848		3.272		3.979
Werving en selectie		79		79		127
Bedrijfsgezondheidszorg		528		530		640
Personele vergoedingen en verstrekkingen		1.290		1.444		1.415
Overig		2.260		1.857		421
Totaal overige personeelskosten		8.005		7.182		6.582
Totaal generaal fte's en personele lasten	3.931	254.330	3.895	254.616	3.858	271.572

4. Begrotingsoverschrijdingen

Deelprogramma	Actuele		Overschrijding	Soort	Toelichting naar oorzaak en achtergronden bij overschrijdingen > 500 duizend euro
	begroting lasten	Rekening lasten		NIVRA overschrijding	
01.2 Inkomen en armoedeverlichting	191.918	195.582	-3.664	2	De overschrijding van de lasten wordt grotendeels veroorzaakt door een nadeel op uitkeringen die onder BUIG vallen (N 3,9 miljoen euro). Zo zijn de uitkeringslasten 3,4 miljoen euro hoger dan begroot. Dit wordt onder meer veroorzaakt door nominale stijging van uitkeringen, hogere incidentele uitgaven bij eindafrekeningen in december, een stijging van het aantal IOAW-uitkeringen en een afwijking tussen de verwachte en gerealiseerde kosten van de gemiddelde uitkering bij de WWB.
03.2 Voorkomen schooluitval	2.507	2.793	-286		Niet van toepassing < 500 duizend euro
04.2 Passende ondersteuning en zorg	204.527	215.255	-10.728	4	<p>De overschrijding van de lasten wordt voornamelijk veroorzaakt door onderstaande nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zorgkosten Jeugd (N 8,8 miljoen euro) <p>De belangrijkste oorzaak is de stijging in de kosten zorg in natura (ZIN), deze kosten zijn 9,2 miljoen euro hoger dan begroot. De bezuiniging die begroot was voor dit onderdeel van 250 duizend euro kon niet gerealiseerd worden. De stijging van de ZIN kosten wordt veroorzaakt door een stijging van de gemiddelde kosten per indicatie en een stijging van het aantal indicaties. Door extra inzet van de RIGG (onder andere in de Taskforce sturing uitgaven jeugdhulp) zijn de uitvoeringskosten 0,2 miljoen hoger dan begroot. Doordat de kosten voor de persoonsgebonden budgetten 0,6 miljoen euro lager zijn dan begroot, is per saldo het tekort op de Jeugd 8,8 miljoen euro.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wmo 18+ Zorg in natura (N 2,4 miljoen euro) <p>De extra bijdrage uit het gemeentefonds als gevolg van de grenscorrectie Meerstad ontvangen we vanaf 2019. In de begroting hebben we echter wel rekening gehouden met de ontvangst van deze middelen vanaf 2018. Dit geeft een incidenteel nadeel van 0,4 miljoen euro. Op basis van de huidige stand van de zorggegevens bedraagt het nadeel van 2,1 miljoen euro. We zien ten opzichte van de begroting zowel een stijging in de aantallen als in de indicatiewaarden. De verzilvering is gestegen naar 69,58 procent. Door het positieve effect van 0,1 miljoen euro van de meicirculaire is per saldo sprake van een nadeel van 2,4 miljoen euro.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wmo voorzieningen inclusief vervoer (N 0,5 miljoen euro) <p>De kosten voor het individueel vervoer, hulpmiddelen, scootmobielen en rolstoelen zijn gestegen door de verhoging van tarieven. De begroting 2018 is hierom wel verhoogd, maar dit blijkt onvoldoende te zijn. Het totale nadeel over 2018 bedraagt 546 duizend euro.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Beschermd wonen (N 1,2 miljoen euro) <p>Naar aanleiding van het tarievenonderzoek zijn de</p>

					tarieven aangepast. Deze tariefaanpassing heeft geleid tot een stijging van de kosten voor Zorg In Natura tot 47,5 miljoen euro. Door deze kostenstijging daalt de geprognosticeerde vrijval voor de Groninger gemeenten naar 7,5 miljoen euro. Hierbij hebben we rekening gehouden met de 1,8 miljoen euro die wij extra vanuit de meicirculaire ontvangen. Voor de gemeente Groningen betekent dit dat de geprognosticeerde vrijval van 3,8 miljoen euro daalt naar 2,8 miljoen euro. Per saldo een nadeel van 1,0 miljoen euro, waarvan 1,2 miljoen euro nadeel bij de lasten en 200 duizend euro voordeel bij de baten.
05.1 Sportieve infrastructuur	20.576	20.772	-196		Niet van toepassing < 500 duizend euro
06.2 Deelname aan cultuur	15.151	15.223	-72		Niet van toepassing < 500 duizend euro
08.2 Jongerenhuisvesting	607	633	-26		Niet van toepassing < 500 duizend euro
08.3 Wonen en zorg	111	470	-359		Niet van toepassing < 500 duizend euro
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	4.715	5.580	-865	4	De begrotingsoverschrijding wordt voor vooral veroorzaakt door het nadeel op Intensiveringsmiddelen duurzaamheid (N 785 duizend euro), waaronder de extra uitgaven die zijn gedaan in het kader van de opening van het kantoor van het Global Cebtre on Adaption (GCA).
08.5 Betaalbaarheid en beschikbaarheid	0	22	-22		Niet van toepassing < 500 duizend euro
08.6 Cultuurhistorie en archeologie	938	1.041	-103		Niet van toepassing < 500 duizend euro
08.7 Overig wonen	17.445	17.664	-219		Niet van toepassing < 500 duizend euro
09.1 Kwaliteit leefomgeving	56.908	58.129	-1.221	4	De grootste veroorzaker van het tekort aan de lastenkant is de dotatie aan de voorziening Afkoop onderhoud graven (N 2,8 miljoen euro). De wijze van verantwoorden van de lasten en baten met betrekking tot het afgekocht onderhoud van graven is eind 2018 heroverwogen. Het afgekochte grafonderhoud loopt in het vervolg via een voorziening. Voor de graven die voor 2018 zijn afgekocht (met een in leven zijnde rechthebbende) bedraagt de onderhoudsverplichting 3,83 miljoen euro in de komende tien jaar. Aan de voorziening diende daarom een dotatie van 2,752 miljoen euro plaats te vinden.
09.2 Afvalinzameling en -verwerking	32.910	33.854	-944	1	Deze begrotingsoverschrijding aan de lastenkant wordt veroorzaakt door hogere kosten bij de afvalstoffenheffing (N 1,0 miljoen euro). Zo zijn er meer kwijtscheldingen verleend, wat een nadeel van 502 duizend euro oplevert. Hogere lasten bij de vuilverwerking met betrekking tot grijs afval, papier/karton, grof vuil en glas tellen op tot een nadeel van 759 duizend euro). Daarnaast zijn er bij afvalstoffenheffing nog diverse kleinere voor- en nadelen.
10.2 Jeugd en veiligheid	605	626	-21		Niet van toepassing < 500 duizend euro
10.4 Fysieke veiligheid	16.378	17.656	-1.278	1	De begrotingsoverschrijding wordt voor 1,147 miljoen euro veroorzaakt door de gemaakte kosten voor het uitvoeringsprogramma aardbevingen. Hier staan voor hetzelfde bedrag bijdragen tegenover, die zijn ontvangen door de provincie Groningen, gemeente Ten Boer en de Nationaal Coördinator Groningen.

11.2 Communicatie met de burger	85	337	-252		Niet van toepassing < 500 duizend euro
12.1 College en raad	9.582	10.660	-1.078	4	<p>De lastenoverschrijding binnen dit deelprogramma wordt met name veroorzaakt door:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gemeentelijke herindeling (N 1,3 mln euro) <p>In april 2018 vond definitieve besluitvorming in Tweede, en in juli in Eerste Kamer plaats over de herindeling per 1 januari 2019. Daardoor was er slechts een zeer korte periode voor het uitvoeren van de noodzakelijke herindelingswerkzaamheden. Ter dekking van de herindelingskosten stelt BZK in de periode 2017-2022 middelen ter beschikking. Vanwege de korte doorlooptijd lopen deze te ontvangen rijksbijdragen niet gelijk op met de te maken kosten. Hierdoor laten de huidige prognoses ten opzicht van de reeds ontvangen gelden in 2018 een tekort zien van ongeveer 1,2 miljoen euro.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aanbestedingsvoordeel inhuur (N 1,3 mln euro) <p>In de begroting 2018 hebben we hiervoor een taakstelling opgevoerd van 1,6 miljoen euro. De daadwerkelijke besparing op het tarief ligt echter een stuk lager, doordat dit alleen van toepassing is voor nieuwe inleen/overeenkomsten van Randstad vanaf de ingangsdatum van het contract. Veel oude overeenkomsten lopen nog door en kunnen juridisch niet worden omgezet. Hierdoor is er een incidenteel nadeel van 1,3 miljoen euro.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Invoeren restwaarde vaste activa (N 1,2 mln euro) <p>In de financiële verordening (FV) 2018, welke met ingang van 1 januari 2018 in werking is getreden, is bepaald dat in plaats van de 'componentenbenadering' de 'onderhoudsbenadering' moet worden toegepast. Volgens die systematiek is per gebouw de restwaarde bepaald. Op basis van gedetailleerde berekening is een nadeel van 1,2 miljoen euro becijferd, gelijk aan de opgelegde taakstelling. Dat heeft vooral te maken met dotaties aan de onderhoudsvoorziening die voor een bedrag van ongeveer 1,4 miljoen euro incidenteel is. Het structurele voordeel is daarmee afgerond 200 duizend euro.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Flankerend beleid (N 528 duizend euro) <p>De besteding uit flankerend beleid kan van tijd tot tijd fluctueren. Dit jaar is er voor 1,1 miljoen euro een beroep op het budget gedaan. Voor een groot deel (ca 980 duizend euro) betreft het medewerkers in het kader van de ICT outsourcing. In totaal betekent dit een nadeel van 528 duizend euro.</p>
13.1 Algemene inkomsten en post onvoorzien	38.569	41.966	-3.397	1	<p>De overschrijding van de lasten wordt veroorzaakt door een nadeel rente op voorzieningen grondexploitaties (N 3,3 miljoen euro). Deze rente is op begrotingsbasis gerubriceerd als een correctie op de door te berekenen rente grondexploitaties, een bate dus. In de rekening is de post als last gerubriceerd. Per sado levert dit</p>

					nauwelijks resultaat op.
14.1 Overhead en ondersteuning organisatie	108.922	126.923	-18.001	4	<p>De overschrijding van de lasten wordt voor een groot deel veroorzaakt door onderstaande nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bezuinigingen op de organisatie (N 3,1 miljoen euro) <p>De organisatieontwikkeling in de bedrijfsvoering die is ingezet vanuit het SSC wordt verder doorgevoerd. Hierdoor ontstaat een efficiënte en slagvaardige organisatie en kunnen uiteindelijk bezuinigingen in de bedrijfsvoering gerealiseerd worden. De opdracht om binnen het SSC bezuinigingen te realiseren kan slechts deels worden ingevuld. Dit komt aan de ene kant doordat de personele krimp van het SSC als gevolg van onder meer de outsourcing ICT en de vorming van het NBK meer tijd kost. En aan de andere kant vanwege de extra inspanningen in 2018. Onder andere in het kader van onder meer het verbeterprogramma financieel administratieve beheersing en ondersteuning van adviseurs bij organisatiewijzigingen bij directies. Wel wordt er gestuurd op een lagere inzet van medewerkers. Hieruit zijn de eerste effecten zichtbaar, maar de het op peil houden van de dienstverlening aan het primair proces is een aandachtspunt hierbij.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bezuiniging ICT (0,9 miljoen euro) <p>In 2018 is een stijging zichtbaar van het aantal devices dat door de organisatie worden gebruikt. De toename van de vraag sluit aan bij de verdere digitalisering binnen de gemeente, maar geeft extra druk op de bezuinigingsopdracht.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bezuiniging Vastgoed (N 0,7 miljoen euro) <p>De verkoop van 3 panden (Waagplein, Isebrandtsheerd en Folkingedwarstraat) is niet in 2018 gerealiseerd, maar doorgeschoven naar 2019. Hierdoor kan de taakstelling van 2,0 miljoen euro in 2018 niet volledig worden gerealiseerd.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Friciekosten (N 4,4 miljoen euro) <p>Het nadeel op de frictiekosten wordt onder meer veroorzaakt door een dotatie aan de voorziening voor huidige herplaats kandidaten van 0,6 miljoen euro en voor nieuwe herplaats kandidaten van 0,3 miljoen euro. Daarnaast is door uitputting in het verleden minder beschikbaar voor de huidige en nieuwe herplaats kandidaten. In totaal leidt dit daardoor tot een tekort van 4,4 miljoen euro</p> <ul style="list-style-type: none"> - Overhead personeel en vorming & opleiding (N 2,2 miljoen euro) <p>In de begroting waren een aantal personeelsleden begroot in andere programma's. Door een correctie op de verantwoording van deze medewerkers naar overhead levert dit hier een nadelige afwijking op. Daarnaast geeft de wet- en regelgeving aan dat vorming- en opleidingskosten grotendeels als overhead wordt geoordeeld. Een deel van deze kosten waren niet als overhead</p>

				<p>begroot, maar in de andere deelprogramma's begroot. Ook dit geeft een nadelig effect op dit deelprogramma. Hier staan per saldo positieve afwijkingen in andere deelprogramma's tegenover.</p>
				<p>- Bedrijfsvoering (N 2,0 miljoen euro) Bij een aantal onderdelen in de organisatie is er een afwijking in de lasten van de bedrijfsvoering. Dit betreft met name personeelskosten. Per saldo geeft dit 2,0 miljoen euro aan hogere lasten. Dit wordt veroorzaakt door het uitvoeren van extra taken die niet waren begroot en inzet van duurder extern personeel.</p> <p>- Organisatieontwikkelingskosten en opleidingen (N 1,0 miljoen euro) Binnen de organisatie zijn door diverse interne en externe ontwikkelingen 284 duizend euro extra lasten voor de organisatie ontwikkelingskosten ontstaan. Een voorbeeld hiervan is ontwikkelprogramma SSC "fit voor de toekomst". Daarbij is er ook meer geïnvesteerd in opleidingen voor het personeel. Hier zijn 707 duizend euro aan hogere lasten gerealiseerd. Door de medewerkers die betrokken zijn bij de ICT outsourcing is bijvoorbeeld een groot beroep gedaan op opleidingen.</p>

Kredietoverschrijdingen staan toegelicht in [hoofdstuk 2 Investerings- en financieringsstaat](#).

5. Investerings

Omschrijving Investering (bedragen x 1.000 euro)	Tijdsplanning Kredieten	Krediet voorgaande jaren	Realisatie voorgaande jaren	Restant krediet 01-01-2018	2018 nieuw gevoteerd krediet	Realisatie 2018	Vrijval indien projecten gereed	verboekin restand naar 2019	Nog te ontvangen bijdragen
investering	2016-2017	760	394	366				366	
(bedragen x1,000 euro)	2016-2016	926	666	260		260			
routine investeringen 2017	2017-2017	411		411				411	
ICT WIJ Teams	2016-2017	151	80	71				71	
Routine investeringen 2015 (GWS)	2015-2016	150		150		35		115	
Routine investeringen 2016	2016-2016	1.490	666	824		264		560	
Routine investeringen 2017	2017-2017	2.315		2.315				2.315	
Vervanging Cipers	2009-2015	171	7	164				164	
routine investeringen 2018 I&A	2018-2018				364	164		200	
routine investeringen 2018 Huisvesting	2018-2018				1.077	300		777	
Vervanging mobiele telefoons	2018-2018				855	770		85	
herrinrichting van Lenneplaan	2016-2017	450	412	38		78		-40	450
Afstandsbediening bruggen	2013-2015	1.304	1.205	99				99	
routine investeringen 2017	2017-2017	5.452	1.412	4.040		1.739		2.301	
routine investeringen 2018	2018-2018				7.754	2.086		5.668	
Sanering riolering 2011	2011-2015	13.342	13.342						-312
Sanering riolering 2012	2012-2015	11.134	11.134						-599
Sanering riolering 2013	2013-2016	11.203	11.218	-15	15				-25
Sanering riolering 2014-2018	2014-2018	37.975	19.039	18.936	8.825	11.976		15.785	-369
Verleggen riolering aanpak ringweg Zuid	2016-2017	20.000	14.337	5.663		1.071		4.592	17.501
Vervangingsinvesteringen openbare ruimte 2012-2018	2012-2018	24.848	19.837	5.011	6.530	4.612		6.929	-224
Huisvesting NDE Stadspark	2018-2019				450	42		408	
Martinitoren	2018-2019				280	252		28	
Vervanging gele stenen binnenstad	2018-2019				2.300	495		1.805	
Routine investeringen 2016	2016-2016	1.715	1.311	404		404			
Routine investeringen 2017	2017-2017	2.348		2.348		357	192	1.799	
Routine investeringen 2018 (ingetrokken bij RB 21-2-2018)	2018-2018								
Plan van aanpak Oosterpoort- OPSB	2018-2018				171			171	
Vervangingsinvesteringen bedrijfsmiddelen	2018-2018				661	291		370	
30 km Engelbert, Middelbert, Dorkwerd	2007-2015	1.794	1.746	48			48		18
Aanschaf parkeervergunningensysteem	2014-2015	190	176	14		12	2		
Automaatregelen netwerkanalyse Groningen-Assen	2014-2015	600		600				600	600
Bessemmerstrook	2014-2016	3.116	1.958	1.158		48		1.110	1.182
Beter benutten - fietsparkeren stad Groningen	2013-2015	995	917	78				78	132
Binnenstadvisie Bestemming Binnenstad /herinr.binnenstad west	2016-2018	6.916	4.966	1.950	11.918	3.101		10.767	-13
Busbaan P + R Europapark UMCG	2011-2015	5.430	4.572	858			858		858
Card only parkeerautomaten	2011-2015	2.787	2.787						2.500
Damsterdiepgarage	2005-2015	41.482	40.956	526		8		518	34.882
Doorstr.Ln.CdH en V.Ketw.Verschuurlaan	2007-2015	860	556	304			304		148
Doorstroommaatregelen Martiniziekenhuis	2014-2015	1.850	1.476	374			374		334
Dynamisch verkeersmanagement P13	2011-2015	431	356	75			75		75
Extra sneltrein Groningen-Leeuwarden	2015-2015	50		50				50	50
Fietsenstallingen P+R locaties	2017-2017	175	88	87		73	14		14
Fietsmaatregelen netwerkanalyse Groningen-Assen	2014-2015	6.760	3.707	3.053		218		2.835	3.200
Fietspad de Verbetering Hoogkerk	2013-2015	610	610						360
Fietspad Engelbert	2015-2015	200	199	1			1		1

Fietstunnel Papiermolen	2017-2018	4.000		4.000			4.000	
Gresco Jaarkrediet	2015-2016	4.973	1.134	3.839		1.966	1.873	
Gresco-Energie Stadsschouwburg	2015-2015	141		141			141	
Gresco-isoleren appendages	2015-2015	71		71			71	
Gresco-led verlichting Electronstraat	2015-2015	50		50			50	
Groningen Spoorzone Fiets	2016-2017	29.360		29.360			29.360	18.060
Herewegviaduct	2011-2018	1.505	98	1.407			1.407	1.505
Herinrichting Stadspark	2006-2015	3.454	3.447	7			7	220
Herinrichting/sanering Boterdiep/Bloemstraat	2014-2015	3.023	2.483	540		191	349	736
HOV-as west paterswoldseweg/koeriersterweg	2008-2020	14.350	13.120	1.230		102	1.128	1.816
HOV-maatregelen netwerkanalyse Groningen-Assen	2013-2017	19.587	8.553	11.034		519	10.515	13.950
Investeringskrediet Oostelijke Ringweg (aanvulling)	2015-2016	700	7	693		2	691	583
Kleine verkeersmaatregelen 2008/2009/2010/2011	2009-2015	985	903	82		76	6	278
Korte bus onderdoorgang + fietsplekken +taxiplekken	2016-2018	2.220		2.220			2.220	2.220
Kruispunt Wilhelminakade- Prinsesseweg	2016-2018	400	309	91	165	210	46	
Kwaliteitsimpuls P&R	2015-2017	1.825	293	1.532		1.086	446	640
Maatreg. Zuidelijke Ringweg (Langman)	2003-2015	30.640	27.675	2.965			2.965	2.965
Mooi extra post NL locatie	2016-2017	14.900	680	14.220		1.284	12.936	14.900
nieuwbouw huisvesting culturele instellingen Ebbingekwartier	2017-2017	4.201	66	4.135	2.215	106	6.244	2.151
Onderdoorgang Eemsgolaan	2015-2016	4.950	3.786	1.164		150	1.014	1.209
Ontsluitingsweg Helperplein/Van Imhoffstraat	2014-2015	116		116			116	116
Openbaar Vervoer: stationsgebied/knoop Groningen	2013-2015	990		990			990	990
OV-as busstation-CS	2006-2015	2.700	2.178	522			522	-41
Overname abri's en sanisettes	2017-2017	175		175		175		
P+R Haren	2013-2015	4.896	4.896					
P+R Reitdiep	2014-2017	4.367	3.959	408		137	271	300
Parkeerautomaten Oranjebuurt/Noorderp[lantsoenbuurt	2014-2015	290		290			290	
Parkeermaatregel Oosterparkwijk en De Hoogte	2017-2017	238		238		27	211	
Parkeermaatregelen Tuinwijk, Helpman - Oost etc	2017-2018	300		300		155	145	
Parkeermanagementapparatuur Boterdiep Circus + Euroborg P1	2017-2017	1.050		1.050		423	627	
Parkeermanagementapparatuur Forum	2017-2017	500		500			500	
Plankosten Stationsgebied Groningen	2008-2018	5.891	5.457	434		434		1.182
Projecten Fietsstrategie	2016-2016	3.100	800	2.300	600	1.856	1.044	1.477
Reconstr. Kruisp.Regatta/Damsterdiep	2009-2015	200	139	61			61	-94
Reconstructie kruising Noordelijke Ringw	2006-2016	4.732	4.711	21			21	178
Reconstructie NRW	2006-2016	1.995	1.994	1			1	38
Revitalisering Hoendiep	2013-2015	650	537	113			113	30
Sanering vuilstort Beijum Noord	2013-2015	286		286			286	286
Toegankelijkheid bushaltes	2011-2015	3.061	2.771	290		2	288	288
Toekomstvisie A-Kwartier	2016-2018	2.368	668	1.700	1.033	384	2.349	2.997
Topsport Zorgcentrum herinrichting parkeerterrein	2016-2017	92		92			92	92
Transferium Hoogkerk	2006-2015	19.677	14.868	4.809		168	4.641	4.643
Verdubbeling Verbindingsb. Oost en Noord Ringweg	2013-2015	272		272			272	272
Verkenning Station Hoogkerk	2016-2018	50	17	33		14	19	33

Verlengde verkenning Zuidelijke Ringqweg	2008-2020	3.003	2.803	200			200	200
Verplaatsen Busstation	2016-2018	2.350		2.350			2.350	2.350
Vorbereidingskrediet Sporthal Europapark	2014-2015	15.550	4.740	10.810		10.040	770	-729
Herziene exploitatiebegroting Paddepoel Zuidoost, grijs en groen	2016-2018	5.589		5.589		627	4.962	5.589
LTC Hoogkerk tennisbaan 20 jr.	2017-2017	192	191	1		6	-5	
Vastellingvoorkeurstracé fietsroute spoorlijn Groningen - Sauwerd	2018-2019				500	348	152	-86
Aanvullend krediet Groningen Spoorzone	2018-2019				2.650		2.650	
Vervanings betaalterminals parkeerautomaten	2018-2019				520	501	19	
Maatregelen Atoomweg - Hoendiep	2018-2019				150	199	-49	
Verbreding fietspad Lintdal	2018-2019				100	84	16	45
Vervolg maatregelen Paddepoel/Selwerd	2018-2019				1.000		1.000	
Parkeermaatregelen Herlperplein en verl.Hereweg	2018-2019				90	38	52	
HUB Haren	2018-2019				650		650	
Bouwvelop Alo-Locatie	2018-2019				285	102	183	
Fietsoversteek Hoornsedijk	2018-2019				180	9	171	104
Fietspad Noordwillemskanaal Assen - Groningen	2018-2019				686		686	686
Ondertunneling Paterswoldseweg en aanverwante werkzaamheden (ESGL)	2018-2019				12.200		12.200	12.200
Basiscope van ARZ prijspeil 2017	2018-2019				39.800		39.800	39.800
Tunnel Paterswoldseweg		500	436	64		60	4	64
Zernikelaan (voorheen onderdeel van krediet GREX Zernike)			515	-515	13.654	1.228	11.911	6.687
Suikerunie	2016-2019	2.547		2.547		2.282	265	
Reitdiepzone fietspad	2018-2019					309	-309	
Grote Markt								
Grote Markt			39.376			3.871		
Inrichting Forum						238		
Inrichting parkeergarage						10		
Grote Markt Forum			67.479			20.328		-9
Grote Markt Parkeergarage			39.603			1.813		-4
Grote Markt Fietskelder			3.199			-70		
totaal Grote Markt		253.810	149.657	104.153		26.190	77.963	113.897
Eemskanaalzone								
Sontbrug e.o.			33.949			127		
Deelgebied 1						410		
Berlagebrug			22.447			21		
Houtunie			909					
Woonschepenhaven			6.324			122		
Eemskanaalzone			2.218			66		
P+R Meerstad			2.625			1.107		
Eemskanaalzone Boulevard			136					
totaal Eemskanaalzone	....-2017	89.634	68.608	21.026		1.853	19.173	3.173
Winschoterdiep/Eemskanaal								
Revitalisering Winschoterdiep/Eemskanaal ZO			872			-2		
Bornholmstraat Zuid			1.120			-5		
De Havens			29			-6		
Bornholmstraat Noord			2.459			-14		
Duinkerkenstraat/Antillenstraat			3.934			-632		
Duinkerkenstraat 2e fase			5.193			-27		
Herverkaveling Bornholmstraat			8.986			584		
Gideon Zuid			5.094			-5		

totaal Winschoterdiep/Eemskanaal	....-2018	31.344	27.687	3.657		-107		3.764	3.787
Routine investeringen 2018	2018-2018				496	183		313	
Beregeningsinstallatie Corpus den Hoorn	2017-2017	37		37			37		
Cultuurtechnische renov. zwembad de Papiermolen	2017-2017	30		30				30	
Kids United 4 kleedk. (De Kring)	2017-2017	400		400		396	4		
Omzetten natuurgras trainingsveld naar kunstgras sportpark de Verbetering	2017-2017	385	335	50		19	31		
Omzetten natuurgrasveld n. kunstgras sportpark Velocitas	2017-2017	545	424	121		16	105		
Omzetten natuurgrasveld naar kunstgras sportpark 't Noorden	2017-2017	435	360	75	10	82	3		
Omzetten natuurgrasveld rugby n.kunstgras combi rugby/voetbalveld Esserberg	2017-2017	535	621	-86	102	-7	23		
Renov. watergangen/infra natuurgrasveld Sportpark Esserberg	2017-2017	29		29			29		
Renovatie natuurgrasveld Sportpark Corpus den Hoorn	2017-2017	220	152	68			68		
Upgrade hockeyveld naar waterveld sportpark Corpus den Hoorn	2017-2017	542	395	147		32	115		
Vervanging kunstgrasveld Spp Kardingse	2015-2016	300	45	255		0	255		
VIP 2016 extra kk spp Corpus den Hoorn	2016-2016	600	4	596		189	407		
Voorbereidingskrediet Papiermolen	2016-2016	2.661	403	2.258		1.682	576		-21
Herinrichting combi oefenhoek natuurgras Spp Esserberg	2018-2018				34	28	6		
Renovatie honk- en softbalvelden Spp Corpus den Hoorn	2018-2018				85	81	4		
VIP18 165k deel Spp Kardingse 29k	2018-2018				29		29		
VIP18 165k deel Engelbert 34k	2018-2018				34	26	8		
VIP18 165k deel West End 76k	2018-2018				76		76		
VIP18 165k deel Coendersborg 26k	2018-2018				26		26		
Vervanging korfbal kunstgras Spp De Wijert	2018-2018				100	79	21		
Upgraden natuurgrasveld Spp De Kring (incl. bestrating en geleideverlichting)	2018-2018				90	87	3		
Vervanging douchepanelen diverse sportaccommodaties	2018-2018				75	29	46		
Vervanging diverse gemalen en pompen diverse sportaccommodaties	2018-2018				50		50		
Renovatie/vervanging kleedkamers Atletiekbaan Stadspark	2018-2018				150	150	0		
Vervanging regeltechniek ivm realisatie gebouwenbeheersysteem	2018-2018				100	25	75		
Vervangen divers straatwerk en dugouts op diverse sportparken	2018-2018				138	136	2		
Bijdrage voor herbouw van de sportaccommodatie Het Noorden	2018-2018				1.057	49	1.008		919
Voorbereidingskrediet vervanging sportvelden 2019	2018-2019				68	55	13		
Vervangingsinvesteringen kunstgrasvelden	2018-2019				4.665		4.665		
Aankoop en aanpassing Gymzaal Muntinghlaan (rb 30/9/15)	2015-2015	675	611	64			64		
aankoop van der Hoopstraat 3	2016-2017	1.140	1.066	74			74		
Constructiefout gasbetondak Annie MG Smit	2014-2016	195		195			195		
Constructiefout gasbetondak Vuurtoren	2014-2016	177		177			177		
Gravenburg Capaciteitssuitbreiding Gymzaal	2014-2016	1.020		1.020			1.020		
Gresco integrale aanpak 24 gebouwen	2017-2018	1.725		1.725			1.725		
Gymzaal Gomarusschool	2015-2015	456	120	336			336		

Herbestemminggebouw Reggestraat 1 (rb 30/9/15)	2015-2015	475	424	51				51	
Herhuisvesting ivm verkoop Gotenburgweg 46	2016-2016	2.807	2.578	229				229	
Huisvesting Noordelijk belastingkantoor Trompsingel	2017-2017	1.151	949	202		168		34	
Installatie kantine	2013-2015	158		158				158	
Kunst	2013-2015	100	55	45				45	
Nieuwbouw	2010-2015	65.243	62.743	2.500	1.050	1.832	1.718		-9.659
Uitbreiding De Meander/ Aquamarijn	2017-2017	673		673		673			
Uitbreiding Starter	2017-2017	134		134				134	
Uitbreiding St. Michaelschool	2017-2017	51		51				51	
Uitbreiding Van Lenneplan	2017-2017	105		105				105	
Herstel constructie Reitdiep College	2017-2017	305		305				305	
Herstel constructie Parcival College	2017-2017	152		152				152	
Onderwijshuisvesting: Fris en duurzaam	2016-2016	918	477	441		269		172	
Onderwijshuisvesting: Leon van Gelder	2016-2016	695		695		695			
Onderwijshuisvesting: Oosterhogebrugschool	2016-2016	51		51				51	
Renovatie Simon van Hasseltschool	2017-2018	250	190	60	2.250	332		1.978	
Revitalisering Stadhuis	2017-2020	975	161	814	800	750		864	
Routine 2014	2014-2015	1.000	303	697				697	
Uitbreiding capaciteit Zernike college	2014-2016	1.632		1.632				1.632	
Uitbreiding Vuurtoren	2014-2016	598		598				598	
uitbreiding basisschool Meerovers	2017-2017	842	768	74				74	
Uitbreiding en inrichting AMG Smidschool	2009-2015	136	81	55				55	
Uitbreiding St. Michael	2015-2015	316	319	-3	3				
Uitbreiding Starter	2004-2015	3.519	2.934	585				585	
Verv.invest. Bessemoerstraat van Liefland	2013-2015	310	155	155				155	
Vervangende nieuwbouw Hart de Ruyter	2013-2015	1.124	804	320				320	
Vorbereiding Tamarisk	2008-2015	26		26				26	
Zonneweide Vierverlaten	2016-2017	2.426	2.106	320		2		318	
Nieuwbouw school Meerstad voorbereidin	2018-2018				105	105			
Uitbreiding Aquamarijn/Meander	2018-2018				250	250			
Ingebruikname extra lokaal St Michael	2018-2018				52			52	
Indexering diverse investeringen	2018-2018				245			245	
OLP/ Meubilair	2018-2018				247	247		-0	
Herstel constructie dak Karrepad	2018-2018				16			16	
Herstel constructie vloer Gomarus College	2018-2018				218			218	
Plan van aanpak Oosterpoort- OPSB	2018-2018				3.173	1.596		1.577	
Driebond Meeroevers	2018-2019				1.862			1.862	
Verbouwing Kreupelstraat	2018-2019				580			580	
Meerstad Groene Wei Tersluis School	2018-2019				9.151			9.151	
voorbereidingskrediet huisvesting iederz	2018-2019				400	36		364	
Onderwijshuisvestiging 2019	2019-2019				3.524			3.524	
Borgmanschool Ebbingekwartier:									
Nieuwbouw Borgmanschool hfdvst	2017-2017	2.335		2.335					
Onderwijshuisvesting: Borgmanschool	2016-2016	2.328	414	1.914					
Vervangende Nieuwbouw Borgmanschool	2007-2015	102	51	51					
Vorbereidingskrediet Borgmanschool	2014-2016	51	13	38					
Vorbereidingskrediet Borgmanschool	2015-2015	101		101					
Grondaankoop school Ebbingekwartier	2018-2018				1.142				
Aanvullend krediet Borgmanschool Ebbingekwartier	2018-2019				1.026				
Indexering diverse investeringen	2018-2019				29				
		4.917	478	4.439	2.197	236		6.400	

Vensterschool Borgmanschool									
Oosterparkwijk:									
Onderwijshuisvesting: S.J Boumaschool	2016-2016	2.327		2.327					
Vorbereidingskrediet S J Boumaschool	2015-2015	101		101					
Grondaankoop Borgmanschool Oosterpark	2018-2018				734				
Nieuwbouw Siebe Jan Bouwmaschool	2018-2018				2.413				
Aanv.Krediet Vensterschool oosterpark	2018-2018				1.101				
Indexering diverse investeringen	2018-2019				29				
		2.428		2.428	4.277			6.705	
Reitdiepcollege:									
Nieuwbouw Reitdiepcollege (Heersterpoort)	2015-2015	1.215		1.215					
Reitdiep verv.bouw van Hasselt	2010-2015	1.417	1.291	126					
		2.632	1.291	1.341		1.291		50	
MFA De Weijert									
MFA De Weijert	2016-2016	2.450		2.450					
Nieuwbouw Tamarisk	2014-2016	1.938		1.938					
Onderwijshuisvesting: Tamarisk	2016-2016	1.012		1.012					
Sporthal Zuid	2013-2015	2.045	1.075	970					
MFA De Weijert aanvullend	2018-2019				4.225				
		7.445	1.075	6.370	4.225	-507		11.102	
TOTAAL GENERAAL		929.942	602.744	327.198	159.688	93.203	7.123	386.559	313.789

6. Staat P

Investerings grondexploitaties (bedragen x 1.000 euro)	Boekwaarde Ultimo 31-12-2017	Bijbehorende VVZ 31-12-2017	Vermeerderinge n Vermindering 2018	Boekwaarde Ultimo 31-12-2018	Bijbehorende VVZ 31-12-2018
OHZ Oosterhamrik.Boulevard	2.456		407	2.863	
OHZ Antillenstraat	-2.542		-36	-2.578	
OHZ Watergang	161		3	164	
OHZ A- en B-locatie	4.420		86	4.506	
OHZ C-locatie	120		-5	116	
OHZ OH-kade ZZ	2.990		-201	2.789	
OHZ Stadswerf	2.565		50	2.615	
OHZ Paradijsvogelstraat	3.643		46	3.689	
OHZ Struisvogelstraat	2.782		54	2.836	
OHZ Alva Laval	7.133		-4.113	3.020	
OHZ v. Starckenborgh	2.921		57	2.978	
OHZ Bornholmstraat	3.069		60	3.128	
OHZ Tijdelijk Beheer	259		-23	236	
OHZ Wielewaalplein	-242		-5	-247	
Totaal Oosterhamrikzone	29.735	-16.647	-3.620	26.115	-17.652
Europapark	-3.306		-175	-3.481	
Europapark Euroborg	24.147		469	24.615	
Europapark De Linie	14.460		281	14.741	
Europapark Kantoren	3.482		-4.613	-1.131	
Europapark Station	19.044		-17.678	1.366	
Europapark Skivijver	541		11	552	
Kempkensberg/Engelse Kamp	14.631		867	15.498	
Totaal Europapark	72.999	-59.915	-20.838	52.160	-38.970
Grote Markt	14.156		-6.473	7.683	
Grote markt vindicat	10.013		0	10.013	
Totaal Grote Markt	24.169	-25.484	-6.473	17.696	-23.125
Ciboga	35.854	-37.545	-10.738	25.116	-26.360
Reitdiep fase 3/4	2.889	0	-3.255	-367	
Eemspoort	5.327	0	-352	4.974	-2
Eemspoort Zuid / Roodehaan (Milieuboulevard II)	17.452	-241	160	17.612	-834
Zernike	5.588	-174	-1.137	4.452	0
Westpoort (Hoogkerk-West)	60.471	-31.514	-22.470	38.001	-8.047
Herstructurering Paddepoel ZO	164	0	-165	-1	
Reitdiepzone WRW	104	0	26	131	
De Velden (Oosterparkstadion)	-2.056	0	326	-1.731	
Helpermaar	-4	0	8	4	
Topsportzorgcentrumlocatie	-138	0	122	-17	
Uitvaartcentrum/Crematorium AB	90	0	499	589	
Piccardthof/Terborglaan	826	0	-746	81	

Damsterdiep	0	0	6	6	
Vuursteenlocatie	4	0	4	8	
Totaal staat P	253.474	-171.520	-68.643	184.829	-114.990

7. Totaal overzicht Extra beleid

Deelpr.	Intensivering 2013	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	vrijval	Reserve EB
07.*	Bereikbaarheid		1.000	499	501	0
	Totaal 2013	0	1.000	499	501	0

Deelpr.	Intensivering 2014	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	vrijval	Reserve EB
07.4	Extra kosten parkeerautomaten Card-only	0	72	72	0	0
	Totaal 2014	0	72	72	0	0

Deelpr.	E Intensivering 2015	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
01.2	Schuldhelpverlening		70		70	0
02.4	Plankosten Suikerfabriekterrein		250	250	0	0
02.4	Plankosten Suikerfabriekterrein (rek 17)	236		121	115	
03.1	Thema Leren		1.000	513	487	0
03.1	Thema Leren (rek 17)	1.000		1.000	0	0
05.1	Thema bewegen		300	224	76	0
06.1	Groninger museum/voorz onderhoud		100	100	0	0
07.*	Thema Verplaatsen		2.000	953	1.047	0
07.*	Thema Verplaatsen (rek 17)	2.000		2.000	0	0
08.*	Thema Wonen		1.750	1.595	155	0
08.*	Thema Wonen (rek 17)	580		580	0	0
08.1	Duurzame ontwikkeling/ambitie energie-neutraal 2025		1.000	1.000	0	0
08.6	Wettelijke taken Cultuurhistorie		300	300	0	0
08.7	Stoppen ISV-gelden		170	170	0	0
	Totaal 2015	3.816	6.940	8.820	1.936	0

Deelpr.	Intensivering 2016	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Vrijval	Reserve EB
01.1	Actualisatie tekort WIMP		1.325	1.325	0	0
02.4	Grexen		400	400	0	0
05.1	Onderhoud Papiermolen		131	35	96	0
05.1	Extra kleedkamers sportpark Corpus den Hoorn		44	10	34	0
05.1	Bouw sportcentrum Europapark		300	0	300	0
06.1	Noordelijk Scheepvaartmuseum	100		46	54	0
07.3	Interne plankosten ZRW	550		390	160	0
09.1	Jitvoeren wettelijke taken dierennoodhulp		60	60	0	
09.1	Geroot onderhoud kinderboerderij	250		163	-110	197
09.1	Gladheid gele stenen	170		170	0	0
12.1	Extra trainees	500		2250	275	0
	Totaal 2016	1.570	2.260	2.824	809	197

Deelpr.	Intensivering 2017	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
04.2	Aanpak kindermishandeling (rek 17)	300		300	0	0
06.1	Thema Verrijken		750	700	50	0
06.1	Thema Verrijken (rek 17)	750		750	0	0
06.1	Professionalisering evenementen	50		50	0	0
07.6	Aanpak Diepenring		1.000	1.000	0	0
07.6	Spaarregeling Ringwegen (rek 17)	354		0	0	354

11.1	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	2.655		2.312	343	0
12.1	Uitbreiding formatie ombudsman	58		58	0	
12.1	Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad (rek 17)	180		168	12	0
12.1	Gebiedsgericht werken	2.000		1.589	0	411
14.1	Basisadministraties	600		600	0	0
	Totaal 2017	6.947	1.750	7.527	405	765

Deelpr.	Intensiveringen 2018	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk k bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
01.1	Activering		5.100	5.100	0	
01.1	Subsidie en uitvoeringskosten SW	665		432	233	
01.2	Bijzondere bijstand	1.900		1.900	0	
01.2	Collectieve zorgverzekering		255	210	45	
01.2	BUIG - tekort 2018	8.135		8.135	0	
01.2	BUIG - kosten maatregelen	250		203	47	
01.2	BUIG - kosten maatregelen	695		368	327	
	BUIG - opbrengst maatregelen	-920		-920		
02.4	Structurele kapitaallasten ruilmiddelen	1.254		504	750	
04.1	VSD, programmakosten	-600		-600	0	
04.1	VSD, toegang jeugd	-700		-700	0	
04.1	Halveren taakstelling MKBA		1.000	1.000	0	
04.2	Tekort Sociaal Domein	3.117		3.117	0	
04.2	Aanvullen reserve Sociaal Domein	500		500	0	
04.2	Campusdiep	120		120	0	
04.2	Wmo/BW/Jeugd	8.200		8.200	0	
04.2	Aanpak kindermishandeling		100	100	0	
04.2	Aanpak mensen met verward gedrag		40	40	0	
04.2	Ontwikkeling VAS	300		300		
05.1	Schoonmaak sport accommodaties	153		108	45	
06.1	Onderhoud Martiniplaza	1.495		1.495	0	
06.1	Professionalisering evenementen	50			50	
06.1	Onderhoud Oosterpoort		1.160	625	535	
06.1	Interne verzelfstandiging Oosterpoort	75		10	65	
06.1	Verzelfstandiging CBK	343		117	226	
07.3	Interne plankosten ZRW	200			200	
07.6	Spaarregeling Ringwegen		454	23	431	
07.6	Alternatief vervoer binnenstad	125		125	0	
08.4	Uitvoering watervisie	220		64	156	
08.7	Energieaanpak gebouwen		90	0	90	
08.7	Omgevingswet	1.000		1.000	0	
08.7	Uitvoering taken omgevingslawaaier	97		97	0	
08.7	Voeding Stedelijk Investeringsfonds (SIF)	17.323		17.323	0	
09.1	Groot onderhoud en vervangingen (str)	337		337	0	
09.1	Gladheid gele stenen	170			170	
09.1	Gladheid gele stenen	75		1	74	
09.1	Omgevingsdienst Groningen		100	35	65	
10.1	Omgevingsdienst Groningen		100	132	-32	
10.4	Regionalisering brandweer		449	449	0	
10.4	Veiligheidsregio	-60		-60	0	
10.4	Huisvesting veiligheidsregio		642	642	0	
10.4	Veiligheidsregio	936		936	0	
11.1	Frictiekosten Noordelijk Belastingkantoor	160			160	

12.1	Weglekeffect bezuiniging outsourcing ICT	95		95	0	
12.1	Weglekeffect bezuiniging organisatie	830		830	0	
12.1	Uitbreiding formatie ombudsman	58		32	26	
12.1	Aanvulling weerstandsvermogen	3.045		3.045	0	
12.2	Gebiedsgericht werken	1.500		1.500	0	
12.2	Gebiedsgericht werken	1.935		552	1.383	
14.1	Frictiekosten bezuinigingen	1.100		1.100	0	
14.1	Outsourcing ICT	5.969		5.969	0	
14.1	Informatieveiligheid		225	225	0	
14.1	Strategische positionering	200		64	136	
14.1	Revitalisering Stadhuis	379		37	342	
14.1	Effecten knelpunten op SSC	392		392	0	
	Totaal 2018	61.118	9.715	65.424	5.409	0

8. Programma G-kwadraat 2017

Onderwerp	Bedrag in euro's
Stichting TEIMUN	300
Stichting Gered Gereedschap Groningen	3.000
Stichting Groningen-Jabalya	3.350
Profilering Life Science Sector 2018	30.000
Blockchain Innovatie Programma	25.000
Hanzehogeschool Groningen	40.000
Hanzehogeschool Groningen	45.000
Bio-economy Coöperative Noord Nederland U.A.	45.000
Healthy Ageing business Coöperatief U.A. Life Cooperative	30.000
Risk Conference 2019	1.250
Stichting Hanzehogeschool Groningen	36.500
Noorderpoortcollege	100.000
Provincie Groningen	25.000
RuG	2.000
CC Diagnostics B.V	66.515
WTC Noord Nederland	4.500
Stichting OTP	80.000
Groningen Confucius Institute	30.000
UMCG	4.000
Stichting Solar Sport One	25.000
Stichting Enactus Groningen	500
Stichting Landelijke congres der Bestuurskunde	2.500
Life Cooperative	30.000
Stichting Congres Marug	1.000
IWCN	76.000
Alfa-college	18.750
Internationalisering	132.635
OECD	85.000
Eurosonic Noorderslag	3.000
Winkeliersvereniging Zwanestraat	5.000
Marketing Groningen	40.000
Stichting Evenementen Groningen	35.000
GCC	23.250
Drie Gezusters	3.000
Bedrijvenvereniging West/Servicepunt Detailhandel	27.528
G.C.C.	2.500
Ondernemersvereniging Folkingestraat	2.000
Winkeliersvereniging Paddepoel	5.000
Stichting Meubelboulevard Groningen	10.000
Winkeliersvereniging Reitdiephaven	7.500
Winkeliersvereniging Hoogkerk	2.500

Winkeliersvereniging Overwinningsplein	5.000
Winkeliersvereniging Helpman	5.000
Winkeliersvereniging Selwerd	6.500
Stichting Swingin Groningen	3.825
Winkeliersver. Paddepoel	9.400
Groninger City Club	69.725
KHN,	16.250
Ondernemersvereniging Westerkwartier	4.000
Stichting Platform de Wijert	1.000
GCC	22.689
Stichting Noorderslag	75.000
Nom N.V.	23.750
Stichting Nederlandse Muziek Export	1.250
Stichting Beveiliging Bedrijfsomgeving	25.000
Buro Bries	15.000
Talent Web Groningen	2.000
Stichting Groningse Uitdaging	12.500
Stichting Triade	121.250
BuildinG	15.000
Healthy Ageing Campus B.V	110.000
Het Fonds Ondernemend Groningen	25.000
Marketing Groningen	105.000
ARCUSPlus	9.100
Bedrijvenpark Zuidoost	1.389
Martiniplaza	4.000
Ver. Bedrijvenpark Groningen	14.640
Vinco Vastgoed	10.400
diversen	154.310
Totaal	1.977.055

9. Samenwerkingsverbanden

Omschrijving middelen (bedrag x 1,000 euro)	Beschikbaar in 2018	Ingezet in 2018	Beschikbaar voor 2019 via resultaatbestemming
Akkoord van Groningen	1.227	880	347
Maatschappelijke opvang	18.559	18.049	510
Vrouwenopvang	4.889	4.609	280
Aanpak jeugdwerkloosheid	49	3	46
Eigen Kracht	0	0	0
Vorming Regionaal werkbedrijf	179	179	0
Sectorplannen SW organisaties	63	33	30
Innovatieve aanpak energiebesparing	197	181	16
Veiligheidshuis	889	886	3
Bescherm Wonen	66.892	67.007	-115
Pronkjewailfonds	25	25	0
Resultaten Ten Boer	3.250	3.120	130
Impuls klantprofielen	0	0	0
Impuls grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling	47	8	39
Economische zelfstandigheid	40	40	0
Vorbereiding 1000-banenplan	59	59	0
Werk in Zicht algemeen	1.470	1.351	119
Arbeidsparticipatie mensen met psychische beperking	75	32	43
Versterking lokale werkgelegenheid	2.140	921	1.219
Matchen op het werk	80	0	80
Creëren baankansen jongeren	1.161	0	1.161
ESF subsidie	1.636	1.636	0

10. Incidentele middelen gemeentefonds

Omschrijving middelen (bedrag x 1,000 euro)	Beschikbaar in		Beschikbaar voor 2019 via resultaatbestem ming
	2018	Ingezet in 2018	
Herindelingsbijdrage	744	744	0
Veilige steden	30	0	30
Verhoogde Asielinstroom	1.785	292	1.493
Referendum	356	356	0
Samenwerkingsverband Werk in Zicht (WIZ)	183	183	0
Matchen op het werk	80	0	80
Versterking lokale werkgelegenheid	1.900	681	1.219
Economische zelfstandigheid	40	40	0
Baankansen	1.161	0	1.161
Schulden en armoede	572	0	572
Bonus Nieuw Beschut	368	206	162
Incidentele middelen armoedebestrijding ouderen	81	17	64
Maatschappelijke begeleiding vergunninghouders	198	198	0
LHBT emancipatiebeleid	20	20	0
Programma Geweld hoort nergens thuis	25	0	25
Bommenregeling	178	178	0
Innovatieve aanpak energiebesparing	635	635	0
Taakmutatie richtlijn EED	23	0	23
Aardgasvrije wijken	3.516	0	3.516
Pilots woningmarkt	750	0	750
Zero-emissie stadslogistiek	338	0	338
Informatieplicht energiebesparende maatregelen	33	0	33
Verduurzaming basisscholen	318	0	318
Transformatie Sociaal Domein Jeugd	1.233	24	1.209

11. Overzicht meerjarige exploitatieprojecten

Omschrijving project (Bedrag x 1,000 euro)	Tijdsplanning project	Totaal beschikbare budget	Realisatie voorgaande jaren	Budget 2018	Realisatie 2018	Vrijval 2018	Resultaat bestemming 2018	Budget resterende looptijd
E-HRM	2016-2019	1.230	785	445	432	13	0	0
Zaakgericht Werken	2015-2019	2.382	1.752	630	550	0	80	80
Outsourcing ICT	2016-2022	15.000	4.723	6.184	5.084	0	1.100	5.193
Achterstallig onderhoud Martiniplaza	2016-2019	12.000	9.158	1.900	1.900	0	0	942
Programma Basis en Kernregistratie	2014-2017	1.000	929	71	71	0	0	0
HR21	2016-2019	300	167	53	45	0	8	88
Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond	2016-2020	4.000	1.392	1.083	845	0	238	1.763
Implementatie Omgevingswet	2016-2019	2.200	729	1.471	1.183	0	288	288
Plankosten verkenning Westelijke ringweg	2016-2018	400	223	100	100	0	0	77
Buurtinitiatief Coenderspark	2016-2017	300	200	100	94	6	0	0
Accommodatieontwikkeling Oosterparkwijk	2016-2018	500	154	346	26	0	320	320
Noordelijk Belastingkantoor	2016-2019	4.175	1.901	2.114	1.611	503	0	160
Bijstand op Maat	2017-2019	928	338	590	506	0	84	84
Planvorming uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad	2016-2018	1.400	1.287	113	113	0	0	0
Budget Knoop	2016-2024	14.900	5.500	0	0	0	0	9.400
Verbeterprogramma administratieve beheersing	2018-2020	850	0	850	815	0	35	35
Heerdenaanpak	2016-2020	1.655	235	500	291	0	209	1.129
Pilot project Coöperatieve Wijkraad	2017-2019	200	0	200	23	0	177	177
Koersdocumenten wijkvernieuwing	2018-2019	1.750	0	1.625	860	0	765	890
Revitalisering Stadhuis	2018-2021	2.394	0	379	37	0	342	2.357
Renovatie Heesterpoort	2018-2019	1.000	0	1.000	184	0	816	816
Plankosten meerjarige projecten	2015-2020	1.600	788	812	446	366	0	0
Wijken voor Jeugd, Reflectieve praktijk	2017	90	0	90	90	0	0	0
Nieuwe huisvesting de Oosterpoort	2018-2020	520	0	370	160	0	210	360
Gemeentelijke herindeling	2017-2022	9.777	5.084	744	1.675	0	-931	3.018
Plankosten kunstwerf Ebbingekwartier	2016-2019	250	75	175	175	0	0	0

12. SIF middelen

Beschrijving (bedragen x 1.000 euro)	Onderwerp	Begroot	Uitgaven	Afwijking
ISV -wijkvernieuwing	Wijkvernieuwing Selwerd	450	928	-478
ISV OHZ variantenanalyse auto	Plankosten OHZ	600	475	125
ISV -wijkvernieuwing	Wijkvernieuwing prioritaire wijken	1.000	985	15
Uitvoeringsprogramma Suikerfabriekterrein	Suiker Unie	1.700	390	1.310
ISV-culturele voorzieningen	Huisvesting vrijdag	250	11	239
ISV-reserve	Watervisie	150	150	0
ISV-reserve	WKO Stationsgebied	200	200	0
Energietransitie	Energietransitie	1.800	1.800	0
ISV-reserve	Verkeersveiligheid	550	-2	552
Uitvoeringsprogramma Binnenstad	Binnenstad	1.000	841	159
ISV-reserve	Compens. Boom Effect Analyse Kemkensberg SIF	0	-225	225
ISV-reserve	regeling Ringsparen	454	23	431
reserve GZ: 965 duizend euro	plankosten SIF	1.465	62	1.403
ISV-culturele voorzieningen	Cultuurcluster Ebbingekwartier	3.025	3.025	0
ISV-reserve	Zernikelaan	4.223	4.223	0
ISV-reserve	Weerstandvermogen GMF	0	-150	150
	Totaal	16.867	12.654	4.131

13. Kapitaallasten

Immateriële vaste activa (bedragen x 1.000 euro)	Afschrijving 2018	Rente 2018
Schouwborg	27	11
Totaal materiële vaste activa	27	11

Materiële vaste activa (bedragen x 1.000 euro)	Afschrijving 2018	Rente 2018
Gronden en terreinen	4	2.146
Woonruimten	50	1
Bedrijfsgebouwen	9.663	8.539
Grond, weg & waterbouwkundige werken	4.665	3.453
Vervoersmiddelen	1.830	152
Machines, apparaten en installaties	3.813	398
Totaal overige materiële vaste activa	14.475	8.795
Totaal materiële vaste activa	34.500	23.484

Financiële vaste activa (bedragen x 1.000 euro)	Aflossing 2018	Rente 2018
Totaal woningbouwleningen	7.836	3.759
Totaal deelnemingen	5.032	8.822
Overige verbonden partijen	1100	58
Overige langlopende leningen	950	147
Totaal financiële vaste activa	14.918	12.786

14. Sisabijlage

OCW		D1	Regionale meld- en coördinatiecentra voortijdig schoolverlaten	Besteding (jaar T) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D1 / 01</i>	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D1 / 02</i>		
			Besluit regionale meld- en coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten	€ 686.626	€ 484.253		
			Contactgemeenten				
OCW		D10	Volwasseneducatie	Verstreekt uitkering (jaar T) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D10 / 01</i>	Besteding (jaar T) van educatie <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D10 / 02</i>	Reservering besteding van educatie in jaar T voor volgend kalenderjaar (jaar T+1) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D10 / 03</i>	Onttrekking besteding van educatie in jaar T van volgend kalenderjaar (jaar T+1) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D10 / 04</i>
			Contactgemeenten	€ 2.422.914	€ 2.387.714	€ 267.699	€ 0
OCW		D1A	Regionale maatregelen voortijdig schoolverlaten 2016-2021	Besteding (jaar T) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D1A / 01</i>	Besteding aan contactschool (jaar T) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D1A / 02</i>	Besteding (jaar T) van educatie totaal (automatisch) <i>Aard controle nvt</i> <i>Indicatornummer: D1A / 03</i>	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D1A / 04</i>
			Besluit regionale meld- en coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten	€ 272.066	€ 0	€ 272.066	€ 104.112
			Contactgemeenten				
OCW		D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2018 (OAB)	Besteding (jaar T) aan voorzieningen voor voorschoolse educatie die voldoen aan de wettelijke kwaliteitseisen (conform artikel 166, eerste lid WPO) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D9 / 01</i>	Besteding (jaar T) aan overige activiteiten (naast VVE) voor leerlingen met een grote achterstand in de Nederlandse taal (conform artikel 165 WPO) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D9 / 02</i>	Besteding (jaar T) aan afspraken over voor- en vroegschoolse educatie met bevoegde gezagsorganen van scholen, houders van kindcentra en peuterspeelzalen (conform artikel 167 WPO) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D9 / 03</i>	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: D9 / 04</i>
			Gemeenten	€ 2.617.999	€ 236.000	€ 62.378	€ 354.953

			Hieronder per regel één gemeente(code) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordings- informatie voor die gemeente invullen	Aan andere gemeenten (in jaar T) overgeboekte middelen (lasten) uit de specifieke uitkering onderwijsachterstande nbeleid	Hieronder per regel één gemeente(code) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordings- informatie voor die gemeente invullen	Van andere gemeenten in (jaar T) overgeboekte middelen (baten) uit de specifieke uitkering onderwijsachterstande nbeleid	Eindvera- ntwoordi- ng Ja/Nee	
				Bedrag		Bedrag		
			<i>Aard controle n.v.t</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle n.v.t</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>	
			<i>Indicatornummer: D9 / 05</i>	<i>Indicatornummer: D9 / 06</i>	<i>Indicatornummer: D9 / 07</i>	<i>Indicatornummer: D9 / 08</i>	<i>Indicator nummer: D9 / 09</i>	
							Ja	
lenW	E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaai Subsidieregeling sanering verkeerslawaaai Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)	Hieronder per regel één beschikkingnum- mer en in de kolommen ernaast de verantwoordings- informatie	Besteding (jaar T) ten laste van rijksmiddelen	Overige bestedingen (jaar T)	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt	Correctie over bestedin- g t/m jaar T	Kost- en Pro- Rail (jaar T) als bed- oeld in artik- el 25 lid 4 van deze rege- ling ten laste van rijks- mid- dele- n Aard cont- role R Indi- cato- nu- mm- er: E3 / 06
			<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle R</i>	
			<i>Indicatornummer: E3 / 01</i>	<i>Indicatornummer: E3 / 02</i>	<i>Indicatornummer: E3 / 03</i>	<i>Indicatornummer: E3 / 04</i>	<i>Indicator nummer: E3 / 05</i>	
			1 576.257.ag	€ 6.122	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			2 111.381.ag	€ 9.231	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			3 2015.018.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			4 2015.030.00	€ 3.096	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			5 576.279.03	€ 7.090	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			6 2016.057.00	€ 5.621	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			7 576.254.00	€ 6.895	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			8 576.259.00	€ 5.810	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			9 576.256.03	€ 9.473	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			10 576.258.00	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			11 111.372.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			12 457.102.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			13 576.258.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			14 576.253.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			15 2017.013.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			16 576.259.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			17 2017.014.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			18 2017.014.01	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0

			19	457.103.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			20	457.104.03	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
				Kopie beschikkingnummer	Cumulatieve bestedingen ten laste van rijksmiddelen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie	Cumulatieve overige bestedingen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie	Cumulatieve Kosten ProRail tot en met (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van rijksmiddelen Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie	Correctie over besteding ProRail t/m jaar T	Eindverantwoording Ja/Nee
				<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>
				<i>Indicatornummer: E3 / 07</i>	<i>Indicatornummer: E3 / 08</i>	<i>Indicatornummer: E3 / 09</i>	<i>Indicatornummer: E3 / 10</i>	<i>Indicatornummer: E3 / 11</i>	<i>Indicatornummer: E3 / 12</i>
			1	576.257.ag	€ 6.122	€ 0	€ 0		Ja
			2	111.381.ag	€ 131.391	€ 0	€ 0		Nee
			3	2015.018.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			4	2015.030.00	€ 3.096	€ 0	€ 0		Ja
			5	576.279.03	€ 7.090	€ 0	€ 0		Ja
			6	2016.057.00	€ 5.621	€ 0	€ 0		Nee
			7	576.254.00	€ 6.895	€ 0	€ 0		Ja
			8	576.259.00	€ 5.810	€ 0	€ 0		Ja
			9	576.256.03	€ 9.473	€ 0	€ 0		Nee
			10	576.258.00	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			11	111.372.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			12	457.102.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			13	576.258.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			14	576.253.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			15	2017.013.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			16	576.259.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			17	2017.014.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			18	2017.014.01	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
			19	457.103.03	€ 0	€ 0	€ 0		Ja
			20	457.104.03	€ 0	€ 0	€ 0		Nee
SZW	G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeentedeel 2018 Alle gemeenten verantwoorden hier het gemeentedeel over (jaar T), ongeacht of de gemeente in (jaar T) geen, enkele of alle taken heeft uitbesteed aan een Openbaar lichaam opgericht op grond van de Wgr.	Besteding (jaar T) algemene bijstand Gemeente I.1 Participatiewet (PW)	Baten (jaar T) algemene bijstand (exclusief Rijk) Gemeente I.1 Participatiewet (PW)	Besteding (jaar T) IOAW Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW)	Baten (jaar T) IOAW (exclusief Rijk) Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW)	Besteding (jaar T) IOAZ Gemeente I.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte zelfstandigen (IOAZ)	Baten (jaar T) IOAZ IOAZ Z exc lusi ef Rijk) Ge mee nte I.3 Wet inko men svo orzi enin g oud ere en	

			Aard controle R Indicatornummer: G2 / 01	Aard controle R Indicatornummer: G2 / 02	Aard controle R Indicatornummer: G2 / 03	Aard controle R Indicatornummer: G2 / 04	Aard controle R Indicatornummer: G2 / 05	ge eelt elijk arbe idso nge schi kte gew eze n zelf stan dige n (IO AZ) Aar d cont role R Indi cato rnu mm er: G2 / 06
			€ 148.883.160	€ 2.989.730	€ 6.605.141	€ 72.911	€ 491.275	€ 4.184
			Besteding (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 07	Baten (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 08	Baten (jaar T) WWIK (exclusief Rijk) Gemeente I.6 Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 09	Besteding (jaar T) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet Gemeente I.7 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 10	Baten (jaar T) Loonkos tensubsi die o.g.v. art. 10d Participa tiewet (excl. Rijk) Gemeen te I.7 Participa tiewet (PW) Aard controle R Indicator nummer: G2 / 11	Voil edig zelf stan dige uitv oeri ng Ja/ Nee Aar d cont role n.v.t . Indi cato rnu mm er: G2 / 12
			€ 4.364.952	€ 372.624	€ 8.948	€ 1.284.595	€ 0,00	ja
SZW	G3	<p>Besluit bijstandverlenin g zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhou d beginnende zelfstandigen)_g emeentedeel 2018</p> <p>Besluit bijstandverlenin g zelfstandigen (Bbz) 2004</p> <p>Alle gemeenten verantwoorden hier het gemeentedeel over (jaar T),</p>	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) Aard controle R Indicatornummer: G3 / 01	Besteding (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) Aard controle R Indicatornummer: G3 / 02	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) (exclusief Rijk) Aard controle R Indicatornummer: G3 / 03	Baten (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) (exclusief Rijk) Aard controle R Indicatornummer: G3 / 04	Bestedin g (jaar T) aan onderzo ek als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 (exclusie f Bob) Aard controle R Indicator nummer: G3 / 05	Best edin g (jaar T) Bob Aar d cont role R Indi cato rnu mm

		ongeacht of de gemeente in (jaar T) geen, enkele of alle taken heeft uitbesteed aan een Openbaar lichaam opgericht op grond van de Wgr.						er: G3/ 06
			€ 1.996.382	€ 297.250	€ 226.517	€ 757.600	€ 168.057	€ 2.695
		Baten (jaar T) Bob (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) aan uitvoeringskosten Bob als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004		Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee			
		Aard controle R	Aard controle R		Aard controle n.v.t.			
		Indicatornummer: G3 / 07	Indicatornummer: G3 / 08		Indicatornummer: G3 / 09			
		€ 16.651	€ 0		Ja			
GRO	GRO2 1C	Regiospecifiek pakket (RSP)	Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie	Welke regeling betreft het	Totale besteding in jaar T	Correctie t.o.v. jaar T-1 van verantwoorde totale besteding	Cumulatieve totale besteding tot en met jaar T	Toelichting
		SiSa tussen medeoverheden - provinciale middelen Groningen			De besteding in jaar T ten laste van zowel provinciale middelen als overige middelen	Tussentijds afstemmen van volledigheid en verantwoordingsinformatie ten laste van zowel provinciale als overige middelen	Tussentijds afstemmen van volledigheid van de verantwoordingsinformatie ten laste van zowel provinciale als overige middelen	Hier even tuel opmerkingen of toelichtingen
			Aard controle n.v.t.	Aard controle n.v.t.	Aard controle R	Aard controle R	Aard controle n.v.t.	Aard controle n.v.t.
			Indicatornummer: GRO2C / 01	Indicatornummer: GRO2C / 02	Indicatornummer: GRO2C / 03	Indicatornummer: GRO2C / 04	Indicatornummer: GRO2C / 05	Indicatornummer: GRO2C / 06
			1 2018-065.216/45/A.12	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 7.509.568	€ 0	€ 7.509.568	
			2 2015-44281a	2.5 Openbaar vervoer	€ 135.665	€ 0	€ 3.880.085	
			3 2015-53.776/50/A. 20, VV	2.5 Openbaar vervoer	€ 1.106.553	€ 0	€ 3.731.559	
			4 2016-66.992/46/A. 9, VV	2.5 Openbaar vervoer	€ 1.085.727	€ 0	€ 1.324.177	
			5 2016-17.221/13/A. 10, VV	2.5 Openbaar vervoer	€ 167.725	€ 0	€ 3.559.239	
			6 2012-06765/8/A. 13, VV	2.5 Openbaar vervoer	€ 148.775	€ 0	€ 35.024.248	
			Kopie beschikingsnummer	De besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen	Correctie t.o.v. jaar T-1 van besteding ten laste van alleen provinciale middelen	Cumulatieve besteding tot en met jaar T ten laste van alleen provinciale middelen	Eindverantwoording Ja/Nee	

				Alleen de besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen	Als de correctie een vermeerdering is, gaat het om nog niet verantwoorde besteding ten laste van alleen provinciale middelen	Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie ten laste van alleen provinciale middelen	Als u kiest voor 'ja', betekent dit, dat hiervoor alle besteding is afgerond en u er de komende jaren geen besteding meer voor wilt verantwoorden	
			<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>	
			<i>Indicatornummer: GRO2C / 07</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 08</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 09</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 10</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 11</i>	
1			2018-065.216/45/A.12	€ 7.509.568	€ 0	€ 7.509.568	Nee	
2			2015-44281a	€ 135.665	€ 0	€ 3.880.085	Ja	
3			2015-53.776/50/A. 20, VV	€ 1.106.553	€ 0	€ 3.731.559	Nee	
4			2016-66.992/46/A. 9, VV	€ 1.085.727	€ 0	€ 1.324.177	Nee	
5			2016-17.221/13/A. 10, VV	€ 166.350	-€ 678	€ 3.530.732	Nee	
6			2012-06765/8/A. 13, VV	€ 45.153	€ 0	€ 10.629.859	Nee	
GRO	GRO2 C	Verkeer en vervoer Groningen	Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie	Welke regeling betreft het	Totale besteding in jaar T	Correctie t.o.v. jaar T-1 van verantwoorde totale besteding	Cumulatieve totale besteding tot en met jaar T	Toelichting
		SiSa tussen medeoverheden - provinciale middelen Groningen			De besteding in jaar T ten laste van zowel provinciale middelen als overige middelen	Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie ten laste van zowel provinciale als overige middelen	Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie ten laste van zowel provinciale als overige middelen	Hier eventueel opmerkingen of toelichtingen
			<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle R</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i>
			<i>Indicatornummer: GRO2C / 01</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 02</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 03</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 04</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 05</i>	<i>Indicatornummer: GRO2C / 06</i>

1	2016-38305	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 1.316.410	€ 398.446	€ 1.714.856	Correctie betreft 2016-2017
2	2018-089837	2.5 Openbaar vervoer	€ 150.407	€ 3.786.173	€ 3.936.580	Correctie betreft 2015-2017. Inhoudelijke rapportage akkoord. Beschikkingnummer volgens BZK lijst 2015-51442. Beschikkingnummer conform beschikbaarheid en in Sisa lijst: 2018-089837
3	2018-083816	2.5 Openbaar vervoer	€ 0	€ 0	€ 0	
4	2017-034547	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 0	€ 0	€ 0	
5	2018-047446	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 0	€ 0	€ 0	
6	2018-051795	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 9.128	€ 0	€ 9.128	
7	2018-018748	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 198.879	€ 0	€ 198.879	
8	2018-051782	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 84.465	€ 0	€ 84.465	
9	2017-080373	2.1 Verkeer, wegen en water	€ 42.394	€ 0	€ 42.394	
	Kopie beschikkingnummer	De besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen	Correctie t.o.v. jaar T-1 van besteding ten laste van alleen provinciale middelen	Cumulatieve besteding tot en met jaar T ten laste van alleen provinciale middelen	Eindverantwoording Ja/Nee	

			Alleen de besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen	Als de correctie een vermeerdering is, gaat het om nog niet verantwoorde besteding ten laste van alleen provinciale middelen	Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie ten laste van alleen provinciale middelen	Als u kiest voor 'ja', betekent dit, dat hiervoor alle besteding is afgerond en u er de komende jaren geen besteding meer voor wilt verantwoorden	
			<i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: GRO2C / 07</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: GRO2C / 08</i>	<i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: GRO2C / 09</i>	<i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: GRO2C / 10</i>	
1			2016-38305	€ 320.000	€ 0	€ 320.000	Ja
2			2018-089837	€ 150.167	€ 3.628.763	€ 3.778.930	Ja
3			2018-083816	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
4			2017-034547	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
5			2018-047446	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
6			2018-051795	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
7			2018-018748	€ 45.845	€ 0	€ 45.845	Nee
8			2018-051782	€ 45.210	€ 0	€ 45.210	Ja
9			2017-080373	€ 27.556	€ 0	€ 27.556	Nee
VWS	H1	Ministeriële regeling heroïnebehandeling Gemeenten	Feitelijke bezetting behandelplaatsen (jaar T) Afspraak <i>Aard controle D1</i> <i>Indicatornummer: H1 / 01</i>	Feitelijke bezetting behandelplaatsen (jaar T) Realisatie <i>Aard controle D1</i> <i>Indicatornummer: H1 / 02</i>	Besteding (jaar T) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: H1 / 03</i>		
			47	45	€ 790.388		

15. Vennootschapsbelasting (VPB)

Inleiding

Met ingang van 1 januari 2016 is een gemeente Vennootschapsbelastingplichtig indien en voor zover zij een onderneming drijft. Vennootschapsbelasting (Vpb) is een belasting die wordt geheven over de fiscale winst welke door een onderneming is behaald. Daar waar binnen de gemeente sprake is van het drijven van een onderneming, zal de Vpb-plicht gaan gelden. Het gaat dan om economische activiteiten waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt en daarmee winst behaald. Van die gemeentelijke onderdelen zal dan de fiscale winst moeten worden bepaald.

Proces traject vaststellen Vpb-plicht

Vanaf medio 2014 is er vanuit verschillende sporen een Vpb-traject ingezet in de vorm van een programma om te komen tot tijdige implementatie van de Vpb-plicht in de volle breedte van gemeentelijke processen. Het programma team heeft medio 2016 haar resultaten middels een collegevoorstel aan het college aangeboden. Het programma bestond uit verschillende experts vanuit de gemeentelijke organisatie, Caraad Belastingadviseurs en Deloitte Consulting als externe deskundigen.

De voorbereidingsfase is in 2016 afgerond en het programma-team is opgeheven. Net als voor de overige belastingen zijn de taken samenhangend met de Vpb-plicht overgenomen door de lijnorganisatie en onderdeel geworden van reguliere processen. Inmiddels zijn hiertoe onder andere dossiers opgesteld, de relevante systemen ingericht en zijn processen beschreven. Hiermee borgen we dat nieuwe activiteiten worden getoetst op mogelijke Vpb-effecten.

Voor het eerst aangifte doen

In 2019 dient de gemeente Groningen voor het eerst (uitgestelde) aangiften in over boekjaren 2016 en 2017.

Voor alle activiteiten die fiscaal als ondernemingsactiviteit worden aangemerkt wordt gezamenlijk één aangifte ingediend. Daardoor kunnen tekorten van één activiteit worden gesaldeerd met overschotten van andere activiteiten. In de jaren 2016 tot en met 2018 wordt geen overschot c.q. winst behaald. Zou dat wel het geval zijn, is die winst belast met maximaal 25% vpb.

Vpb is voor gemeenten en de belastingdienst nieuwe wetgeving. Er wordt landelijk en per gemeente op onderdelen nog steeds overleg gepleegd met de Belastingdienst over verschillen in interpretatie van de wet. Hierdoor bestaat het risico dat gemaakte keuzes wellicht moeten worden herzien met een mogelijk effect op de omvang van de vpb-plicht.

Het Parkeerbedrijf

Een economische activiteit waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt is het Parkeerbedrijf. De wijze waarop de gemeente Groningen deze activiteiten in de aangifte opneemt leidt in de jaren 2016-2018 niet tot acute vpb-plicht. Een cruciaal element daarbij is dat de activiteit straatparkeren op basis van een toezegging van de Staatssecretaris van Financiën onder de overheidstakenvrijstelling valt.

Ten aanzien van de fiscale positie bestaat een aantal onzekerheden die samenhangen met eerder genoemd verschil in interpretatie van de wet. Dit kan voornoemde conclusie over de vpb-plicht beïnvloeden.

Beoordeling Grondbedrijf: gemeentelijke grondexploitaties

De gemeente Groningen heeft beoordeeld en geconcludeerd dat haar gemeentelijke grondexploitaties gezamenlijk één fiscale onderneming vormen. Daartoe is de zogenoemde QuickScan uitgevoerd. De QuickScan is een praktische methode die is ontwikkeld door de inmiddels opgeheven Samenwerking Vennootschapsbelasting Lokale Overheden (SVLO), waarin onder meer de Belastingdienst en de VNG zitting hadden. De uitkomst van de QuickScan is dat de gemeentelijke grondexploitaties gezamenlijk beschouwd een duidelijk negatief saldo hebben. Dit duidt op de afwezigheid van een onderneming door het ontbreken van een winststreven. De uitkomsten van de QuickScan zijn in april 2016 besproken met de Belastingdienst. Deze heeft de gemeente mondeling medegedeeld dat de QuickScan op juiste en verzorgde wijze is uitgevoerd en dat de Belastingdienst aanneemt dat de gemeente Groningen voor de gemeentelijke grondexploitaties geen onderneming in fiscale zin drijft.

Beoordeling Grondbedrijf: Meerstad

De grondexploitatie Meerstad is ondergebracht in een afzonderlijk lichaam, met een eigen directie, eigen jaarrekening en eigen personeel. Deze grondexploitatie is aangemerkt als een afzonderlijke fiscale onderneming en is als zodanig zelfstandig beoordeeld. Voor Meerstad is ook de QuickScan uitgevoerd. Op basis van de huidige inzichten vertoont de QuickScan een duidelijk positief saldo. Door het SVLO is een tweede toets; de post-Quick Scan toets ontwikkeld. De post-QuickScan leidt ertoe dat rekening houdend met de rentekosten uit het verleden een negatief saldo ontstaat. Meerstad wordt daardoor niet belastingplichtig door het ontbreken van een winststreven.

Dit fiscale resultaat is tot gebaseerd op de huidige inzichten met toepassing van de op dit moment geldende regelgeving, de door het SVLO gepubliceerde handreiking en jurisprudentie. Ten aanzien van de fiscale positie bestaat desondanks een aantal onzekerheden die samenhangen met eerder genoemd verschil in interpretatie van de wet. Dit kan voornoemde conclusie over de vpb-plicht beïnvloeden.

16. Financiële knelpunten

In dit hoofdstuk zijn de financiële knelpunten opgenomen waarvoor bij de begroting 2018 extra beleidsmiddelen beschikbaar zijn gesteld. Daarmee zijn deze knelpunten voor 2018 opgelost. In de doorlopende cyclus van de begroting, najaarsnota, voorjaarsbrief en rekening worden de financiële knelpunten continu beoordeeld en bewaakt en wordt indien nodig over de knelpunten besloten.

In onderstaande overzichten staan voor welke knelpunten extra beleidsmiddelen beschikbaar gesteld zijn. Het betreffen knelpunten die niet binnen bestaande budgetten opgelost kunnen worden of waar dit onwenselijke consequenties heeft. In het eerste overzicht zijn alle knelpunten opgenomen waarvoor in voorgaande begrotingen middelen zijn gereserveerd. In het volgende overzicht staan alle knelpunten opgenomen die geïnventariseerd zijn bij de begroting 2018.

Knelpunten (reeds middelen voor gereserveerd in voorgaande begrotingen)	Omschrijving (bedragen x 1.000 euro)	2018	2019	2020	2021
1. Intensivering coalitieakkoord 2014-2018					
Thema Werken/ Sociaal					
Activering		-5.100	-5.100	-5.100	-5.100
2. Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en Stationsgebied		-200			
3. Groot onderhoud en vervangingen (incidenteel)			-358	-776	0
Groot onderhoud en vervangingen (structureel)		-337	-611	-880	-880
4. Gladheid gele stenen binnenstad (opruwen)		-170			
5. Regionalisering brandweer		-449	-449	-449	-449
6. Friciekosten bezuinigingen		-1.100			
7. VSD					
Programmakosten niet meerjarig meegenomen (begroting 2016)		600	600		
Toegang jeugd (begroting 2016)		700			
Tekort Sociaal domein (begroting 2017)		-3.117	-2.161	-1.082	
Aanvullen egalisatiereserve VSD (begroting2017)		-500	-500	-2.000	
8. Veiligheidsregio		-582	-642	-642	-642
9. Continuering spaarregeling ringwegen na 2016		-454	-454	-454	-454
10. Financiering gebiedsgericht werken (incidenteel)		-1.000	-1.000		
Financiering gebiedsgericht werken (structureel)		-500	-500	-500	-500
11. Campusdiep		-120	-60		
12. Terugloop omzet detachering SW			-100	-200	-200
13. Onderhoud Martiniplaza		-1.495	-1.495	-1.495	
14. Doorwerking bezuiniging Outsourcing ICT naar tarieven		-95	-731	-1.116	-1.116
Doorwerking bezuinigingen op organisatie naar tarieven		-830	-1.090	-1.090	-1.090
15. Halveren taakstelling MKBA		-1.000	-1.000	-1.000	-1.000
16. Professionalisering evenementen		-50			
17. Uitbreiding formatie ombudsman		-58			
18. Aanvulling weerstandsvermogen (incidenteel)		-3.045	-1.789	-2.159	
Aanvulling weerstandsvermogen (structureel)					-1.848
Knelpunten (reeds middelen voor gereserveerd in voorgaande		-18.902	-17.440	-18.943	-13.279

begrotingen)

Knelpunten 2018 (bedragen 2018)	2018	2019	2020	2021
21. Groot onderhoud en vervangingen (incidenteel)				-137
Groot onderhoud en vervangingen (structureel)				-304
22. Bijzondere bijstand	-1.900	-1.100	-1.100	-1.100
23. Collectieve zorgverzekering	-255	-255	-255	-255
24. BUIG – tekort 2017	-7.412			
BUIG – vangnetregeling 2016	1.000			
BUIG – tekort 2018	-8.135			
BUIG – kosten maatregelen 2018	-945			
BUIG – opbrengst maatregelen 2018	920			
25. Omgevingswet	-1.000			
26. Informatieveiligheid	-225	-225	-225	-225
27. Onderhoud Oosterpoort	-1.160	-1.160	-1.160	-1.160
28. Vervanging gele stenen binnenstad	-75	-148	-214	-252
29. Uitvoering taken omgevingslawaaï (incidenteel)	-47			
Uitvoering taken omgevingslawaaï (structureel)	-50	-50	-50	-50
30. Subsidie- en uitvoeringskosten SW	-665	-785	-250	0
31. Veiligheidsregio	-936	-978	-1.044	-811
32. Wmo/BW/Jeugd	-8.200	-6.400	-5.300	-4.300
33. Aanpak kindermishandeling 2018	-100	-100	-100	-100
34. Alternatief vervoer binnenstad	-125	-125		
35. Schoonmaak sport accommodaties (incidenteel)	-21			
Schoonmaak sport accommodaties (structureel)	-132	-132	-132	-132
36. Bijdrage integraal gebiedsgericht werken	-1.935	-850		
37. Strategische positionering	-200			
38. Revitalisering Stadhuis (incidenteel)	-379	-379	-379	
Revitalisering Stadhuis (structureel)				-589
39. Omgevingsdienst Groningen	-200	-200	-200	-200
40. Ontwikkeling vluchtelingen, asielzoekers en statushouders	-300	-300		
41. Energieaanpak gebouwen	-90	-90	-90	-90
42. Uitvoering watervisie	-220			
43. Aanpak mensen met verward gedrag	-40	-40	-40	-40
44. Interne verzelfstandiging OPSB	-75	-75		
45. Verzelfstandiging CBK	-343	-326	-54	-22
46. Structurele kapitaallasten ruilmiddelen	-1.254	-1.800	-1.800	-1.800
47. School Meerstad		-394	-394	-394
48. Voeding Stedelijk investeringsfonds	-17.323			
49. MFA de Wijert		-140	-140	-140
50. Effecten knelpunten op SSC	-392	-301	-251	-251
Knelpunten	-52.214	-16.353	-13.178	-12.352

Knelpunten tlv weerstandsvermogen	2018	2019	2020	2021
19. Outsourcing ICT	-5.969	-2.661	-1.348	Pm
20. Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	-160	-160		
Knelpunten ten laste van weerstandsvermogen	-6.129	-2.821	-1.348	Pm

17. Bezuinigingen

In deze rekening beperken wij ons tot de openstaande opgave voor 2018, aangevuld met bezuinigingen die nog niet structureel zijn ingevuld. Wij maken daarbij onderscheid in bezuinigingen op de organisatie en overige bezuinigingen.

Totaal (Bedragen x1.000 euro)	Opgave voor 2018	Realisatie 2018	Afwijking	Verschil Rek vs VGR2
Bezuinigingen op de organisatie	7.739	4.039	-3.700	-533
Overige bezuinigingen	5.675	3.404	-3.050	-1.719
Totaal	13.414	7.443	-6.750	-2.252

Het nadeel op de bezuinigingen bedraagt afgerond 6,8 miljoen euro. Dat is bijna 2,3 miljoen nadeliger dan in de tweede voortgangsrapportage (VGR II) als prognose is aangegeven. Het resultaat en de afwijking ten opzichte van VGR II wordt hierna toegelicht.

Specificatie bezuiniging op de organisatie (Bedragen x1.000 euro)	Opgave voor 2018	Realisatie 2018	Afwijking	Verschil Rek vs VGR2
Maatregelen eigen organisatie	6.139	3.008	-3.131	-563
Inkoopvoordeel inleenkrachten	1.600	332	-1.268	-
Uitvoeringsbudget bezuinigingen	-	100	100	-
Vrijval weglekbudget	-	388	388	-
Overdekking overige maatregelen		211	211	30
Totaal	7.739	4.039	-3.700	-533

Maatregelen eigen organisatie (N 3,1 miljoen euro)

Voor 2018 is de bezuinigingstaakstelling voor de organisatie bepaald op 6,1 miljoen euro.

Daarvan verwachten dit jaar 3,1 miljoen euro niet te realiseren. Dit nadeel is inclusief een forse krimppoging van het Shared Service Center (SSC) als gevolg van minder overheadtaken. Door krimp van de organisatie, onder andere als gevolg van de outsourcing ICT en de vorming van het Noordelijk belastingkantoor, moet ook het SSC mee krimpen. Het gaat hier vooral om reductie van de personele omvang wat meer tijd kost. Het resultaat is daarom ook 563 duizend euro nadeliger dan in VGR II gemeld.

Aanbestedingsvoordeel inleen (N 1,3 miljoen euro)

De bezuiniging op de organisatie willen wij voor een deel invullen door een

aanbestedingsvoordeel op inleenkrachten van 1,6 miljoen euro. Het nieuwe contract met Randstad is op 1 september 2017 ingegaan. De besparing geldt alleen voor nieuwe inleenovereenkomsten van Randstad vanaf die datum. Veel oude overeenkomsten lopen nog door en kunnen juridisch niet worden omgezet. In die gevallen geldt het voordeel niet. Daarom hebben wij de taakstelling slechts voor een bedrag van 332 duizend euro gerealiseerd. Dat betekent een nadelig rekeningresultaat van 1,268 miljoen euro.

Uitvoeringskosten (V 100 duizend euro)

Om de bezuinigingen op de organisatie te kunnen realiseren is in de begroting een uitvoeringsbudget opgenomen van 100 duizend euro. Dit budget hebben wij in 2018 niet ingezet en valt daarmee vrij ten gunste van de bezuinigingsopgave.

Weglek bezuinigingen (V 388 duizend euro)

In de begroting is een budget voor weglekeffecten bij tarieven als gevolg van bezuinigingen opgenomen. Het budget wordt in de jaren 2017 tot en met 2019 ingezet. In 2018 is niet het volledige budget nodig. Dit leidt daarmee tot een incidenteel voordeel van 388 duizend euro.

Overig (V 211 duizend euro)

Op de diverse overige bezuinigingsmaatregelen noteren wij een voordeel van 211 duizend euro.

Specificatie overige bezuinigingen (Bedragen x1.000 euro)	Opgave voor 2018	Realisatie 2018	Afwijking	Verschil Rek vs VGR2
Verhoging dekkingsgraad tarieven	125	-	-125	-
Groninger Archieven	100	-	-100	-
Outsourcing ICT	800	-95	-895	-312
Besparing vastgoed	2.000	1.312	-688	-415
MKBA subsidies	1.000	1.000	-	-
Noordelijk belastingkantoor	-	-	-	-
Parkeervergunning	200	200	-	-
Invoeren restwaarde vaste activa	1.200	16	-1.184	-1.184
Gem. Backoffice Inkomen (GBI)	250	192	-58	192
Totaal	5.675	2.625	-3.050	-1.719

Verhoging dekkingsgraad tarieven cultuur (N 125 duizend euro)

In het coalitieakkoord 2015-2018 is een besparing van 1 miljoen euro vanaf 2016 opgenomen en ingeboekt op dekkingsgraad tarieven. In de begroting 2016 is voor een bedrag van 750 duizend euro een alternatieve bezuiniging gevonden. Er resteerde een bedrag van 250 duizend euro die voor de helft is gerealiseerd op de sporttarieven. Het resterende bedrag van 125 duizend euro moet worden gerealiseerd via de culturele tarieven. Wij houden er rekening mee dat wij deze taakstelling in 2018 niet kunnen realiseren. Dat betekent een tekort van 125 duizend euro.

Groninger Archieven (N 100 duizend euro)

In de begroting 2018 hebben wij een bezuinigingstaakstelling opgenomen voor de Groninger Archieven. Voor de jaren 2018 en 2019 blijkt deze bezuiniging niet reëel.

ICT (N 895 duizend euro)

In 2018 is een stijging zichtbaar van het aantal ICT-middelen dat door de organisatie worden gebruikt. De toename van de vraag sluit aan bij de verdere digitalisering binnen de gemeente, maar staat haaks op de bezuinigingsopdracht. De kostenstijging en daarmee het nadeel bedraagt 895 duizend euro. Dat is 312 duizend euro nadeliger dan in VGR II verondersteld. Dat komt vooral omdat wij in VGR II nog uit zijn gegaan van dekking van het tekort binnen de bedrijfsvoering van het SSC. Dat blijkt op rekeningbasis niet mogelijk te zijn.

Besparing vastgoed (N 688 duizend euro)

Ter dekking van de begroting is een bezuiniging op vastgoed vastgesteld van structureel 2 miljoen euro. Voor een bedrag van 688 duizend euro hebben wij de taakstelling niet kunnen realiseren. Wij hadden verwacht dit jaar met de verkoopopbrengst van een aantal gebouwen deze besparing te realiseren. De verkoop is door verschillende oorzaken echter doorgeschoven naar 2019. Dat verklaart ook het verschil van het rekeningresultaat ten opzichte van de prognose in VGR II.

Invoeren restwaarde maatschappelijk vastgoed (N 1,2 miljoen euro)

Vanuit de gedachte om een integraal en volledig activeringsbeleid te hanteren, is besloten dat de gemeente restwaardes gaat hanteren voor het gehele vastgoed. Als gevolg hiervan is in de begroting 2018 een taakstelling opgenomen van 1,2 miljoen euro met betrekking tot de invoering van restwaarde en de hieruit voortvloeiende lagere kapitaallast voor het maatschappelijk vastgoed. Voor het kernvastgoed, de parkeergarages en enkele uitzonderingen werd reeds restwaarde gehanteerd.

De regels hieromtrent zijn vastgelegd in de financiële verordening (FV) 2018, welke met ingang van 1 januari 2018 in werking is getreden. In deze verordening is onder andere bepaald dat restwaarde wordt ingevoerd voor het vastgoed en dat de 'onderhoudsbenadering' wordt toegepast in plaats van de 'componentenbenadering'.

Wij hebben per gebouw de restwaarde bepaald en de onderhoudsbenadering toegepast. Op basis van gedetailleerde berekening komen wij in 2018 tot een nadeel van 1,2 miljoen euro, gelijk aan de taakstelling. Dat heeft vooral te maken met incidentele dotaties aan de onderhoudsvoorziening. Structureel wordt de taakstelling gerealiseerd.

Het nadeel van 1,2 miljoen euro is als volgt op programmaniveau te specificeren.

Programma (Bedragen x1.000 euro)	Resultaat
03 Onderwijs	1.359
05 Sport en bewegen	-1.135
12 College, raad en gebiedsgericht werken	-1.200
14 Overhead en ondersteuning organisatie	-157
Overige programma's	-51
Totaal	-1.184

Gemeenschappelijke backoffice inkomen GBI (N 58 duizend euro)

Binnen de uitvoering van de bijstand wordt landelijk gewerkt aan de ontwikkeling van een gemeenschappelijk backoffice inkomen. Deze maakt uitvoering van backoffice taken op landelijk of regionaal niveau mogelijk. In de begroting hebben wij hiervoor per 2018 een besparing ingeboekt van structureel 250 duizend euro. De vorming van het GBI loopt vertraging op en is op zijn vroegst in 2021 operationeel. De bezuiniging hebben wij in 2018 niet gerealiseerd. Doordat er een vrijval is op een aantal bedrijfsvoering-budgetten kunnen we een deel van de bezuiniging incidenteel in 2018 oplossen.

Bestuur

College van Burgemeester en Wethouders

Burgemeester Peter den Oudsten (PvdA)

Algemeen bestuurlijke zaken, openbare orde en veiligheid, externe betrekkingen en stedenbanden, regionale samenwerking, gemeentearchief, aardbevingen, coördinatie akkoord van Groningen en stadstoezicht.

Wethouder Ton Schroor (D66)

Onderwijs (inclusief passend onderwijs), zorg, welzijn, financiën, publieke dienstverlening en ICT.

Wethouder Roeland van der Schaaf (PvdA)

Arbeidsmarkt en aanpak jeugdwerkloosheid, gebiedsgericht werken (sociaal en fysiek), maatschappelijk vastgoed, stadsontwikkeling, wonen, monumenten, grondzaken en ouderen.

Wethouder Mattias Gijsbertsen (GroenLinks)

Sociale zaken en jeugdzorg, volksgezondheid, duurzaamheid, groen participatie en ecologie, integratie en emancipatie en dierenwelzijn.

Wethouder Joost van Keulen (VVD)

Economie en innovatie, internationale handel en samenwerking, personeel en organisatie, stadsbeheer en reiniging, toerisme en recreatie, evenementen, marktwezen en coördinatie binnenstad.

Wethouder Paul de Rook (D66)

Verkeer en vervoer, cultuur, Grote Markt oostzijde en Groninger Forum en sport.

Gemeentesecretaris Peter Teesink

Gemeentesecretaris

Gemeenteraad

**Emile
Zirkzee**

D66

**Koosje van
Doesen-
Dijkstra**

D66

**Tom
Rustebiel**

D66

**Berndt
Benjamins**

D66

Wieke Paulusma

D66

**Jetze
Luhoff**

D66 (fractie-
voorzitter)

Carlo Schimmel

D66

Fleur Woudstra

D66

**Arend Jan
Wonink**

D66

Simone Brouwer

PvdA

**Diederik
van der Meide**

PvdA

**Maarten van
der Laan**

PvdA

**Carina
Bloemhoff**

PvdA(fractie-
voorzitter)

**Sebastiaan
Ruddijs**

PvdA

**Jan Pieter
Loopstra**

PvdA

**Daan
Brandenburg**

SP

**Mechteld van
Duin**

SP

**Jimmy
Dijk**

SP (fractie-
voorzitter)

**Rosita van
Gijlswijk**

SP

**Bob de
Greef**

SP

**Wim
Koks**

SP

**Glimina
Chakor**

GroenLinks

**Benni
Leemhuis**

GroenLinks
(fractie-
voorzitter)

**Martijn van der
Glas**

GroenLinks

**Petra
Brouwer**

Groen Links

**Jasper
Honkoop**

VVD (fractie-
voorzitter)

**Elisabeth
Akkerman**

VVD

Max Blom

VVD

Herman Pieter Ubbens

CDA

René Bolle

CDA (fractie-voorzitter)

Rob Lamers

CDA

Anna Riemersma

Stad en ommeland

Amrut Sijbolts

Stad en ommeland (fractie-voorzitter)

Edward Koopmans

ChristenUnie

Inge Jongman-Mollema

ChristenUnie (fractie-voorzitter)

Robbert Lammers

Student en Stad

Arjen Banach

Student en Stad (fractie-voorzitter)

Gerjan Kelder

Partij voor de dieren (fractie-voorzitter)

Marjet Woldhuis

100% Groningen (fractie-voorzitter)

Peter den Oudsten

Burgemeester

Toon Dashorst

Griffier